

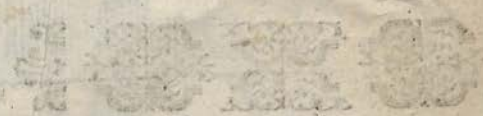

1556

28,2

AS GRA

AS CON

Regio. XIII. é por

los Hermanos de la Congrega

cion de San Francisco de Asis

de la Orden de San Francisco

de la Orden de San Francisco

AS GRA
IAS, CON
Gregorio, XIII. é por
los Hermanos de la Congrega
nã, así en España, como en las Indias,
os Hermanos del, y por todos
del Año en que se

2-6-11.
PARAPHRASTI-
CA ELUCIDATIO IN

SACROSANCTA IESV CHRISTI
EVANGELIA SECVNDVM
MATTHAEVM ET
IOANNEM.
**

ADDITIS ANNOTATIO-

NIBVS IN LOCA DIFFI-
CILIORA. *Ex lib. de la Univ. de Deusto*

Authore D. Francisco Titelmanno Hassellensi,
ordinis Fratrum Minorum.

IN VIRTUTE

ET FORTUNA.

LVGDVNÍ,
APVD GVLIELMV ROVILLIVM,
SVB SCVTO VENETO.

1556.

*COLLECCIA
LORDS*

ILLVSTRISSIMO DO.
ET EXIMIA VIRTUTE SPLENDIDO,
D. Georgio ab Austria, Episcopo Leodiensi, Duci Bul-
lonienti, & Comiti Loffensi, Petrus Tirelmannus,
Hassellensis. Salutem precatur plurimam
& prosperitatem.

VLTVM Diuque cogitavi (amplissimè Præ-
sul) quonā officij genere dignitati tuæ respon-
derent. Tandem verò, animo occurrit, doctissi-
mo Præsuli nihil gratius offerri posse, literario
aliquo munusculo: quare nactus occasionem,
Lucubrationes fratris mei piæ memoriæ Fran-
cisci Tirelmanni in Matthæum & Ioannem,
Typographis excudendum commisi. Quas uti
nemini lubentius, quàm tuæ celsitudini nuncupo: ita neque titulo
iustiori cuiquam deberi puto. Non secus enim quàm patris gloria
(iuxta sapientis dictum) est filius sapiens: ipsius quoque populi glo-
ria, aut decor, aut ornamentum (si quod est) in patriæ principem re-
dundat. Nec veritus sum ne munusculum hoc tam exile, tamque tua
celsitudine indignum recuses: cum sic tua passim prædicetur huma-
nitas, & nulli non perpetuò exposita benevolentia: ut nihil non gra-
tum fore polliceri videatur, quod pectore candido offertur. Nihil
profectò hic alienum sentis Opti. Præsul à Saluatoris nostri Iesu
sententia: qui duo ara minuta ex victu quotidiano decisa, à vidua
paupercula oblata, non solum admisit, sed etiam amplissimis diui-
tum muneribus prætulit. Hoc igitur munusculum exiguum, has
Tirelmanni defuncti lucubrationes in Matthæum & Ioannem
Christi Aposto. celsitudini tuæ dico, qui quidem Matthæus postea
primus ordine suis Hebrais factus Euangelista: quod familiari con-
uiuio ex Christo accepit, coram vidit, & cōtractauit, in orthodoxæ
fidei nostræ basim, & perpetuum stabilimentum conscripsit. Hic
Matthæus ex telonij lucris, quibus summo studio inhiabat, re-
pentè factus Apostolus Christi vocatione: nos suo exemplo do-
cet de nullo quantumvis peccatore (quandiu vita contingit)
esse desperandum: additque veniæ spem summis etiam vitis ir-
ritis. Quod viuum exemplum, vtinam & iis quibus cura & pote-
stas ligandi & soluendi commissa est, & qui soluendos sese offe-
runt,

runt, perpetuo ob oculos versetur. Sic enim fiet, ut & hi discant pec-
 cata cum Matthæo relinquere, & occasiones fugere priusquam so-
 lutionem quærant: & illi quantumvis grauitè offendentem beni-
 gnè suscipere: & non magno supercilio contemnere. Consilium au-
 tem huius laboris suscepti, hoc fuit: quòd vir pius videbat Euange-
 lium Christi falsim, & à nullo non circumferri, & sæpius verum &
 germanum sensum Euangelicum à maleuolis in diuersum detor-
 queri, non sine magno simplicium hominum offendiculo. Videba-
 tur ergo sibi pretium operæ facturum, si breuibus ac perinde lucidis
 verbis sententiam germanam Euangelij exponeret: ita ut textus
 ex aduerso respondeat, in hoc plus rudioribus quàm doctis profu-
 turus. Ad quod opus eò se paratiorem præbuit, quòd ante annos
 aliquot tam feliciter idem in Paulinæ epistolas, & reliquas quas
 Canonicas vocant, præstitisset: ut cùm exemplarium multa millia
 per varias regiones sint dispersa: non cesseret tamen hætenus prælum
 noua cudere. Quod idem quoque factum vidimus nuper, cùm lu-
 cubrationes in beati Ioannis Euangelium prælo committeremus.
 Quid autem hoc opusculum utilitatis habeat, quid artis aut erudi-
 tionis insit: quæ Lectori commoditas, quem consequatur fructum,
 si quis hunc sibi Apostolum familiarem faciat, ac cum illo assiduò
 cõfabuletur: nihil statui prosequitur: sed id totum celsitudinis tuæ ex-
 actissimo & eruditissimo iudicio examinandum relinquo, cui id,
 quicquid est operis, nuncupo. Tuæ enim celsitudini siue ea ratione
 probetur, quod miro compendio sit compositum: siue authoris aut
 patriæ nomine: aut si id saltem impetrem, ut non displiceat nostra
 temeritas: erit profectò affatim animo meo satisfactum. Quum
 hoc vnum certo sciam, in mercedem me accepturum opus
 ipsum tuæ celsitudinis nomine multis alioqui non le-
 cturis commendatum iri. Pius Princeps Iesus

Christus Saluator noster, nobis tuam celsitu-
 dinem quàm diutissimè seruet inco-
 lumem, & florentem. Datum Ro-
 thnaci. Sexto idus Octobris.

Anno Domini millesi-
 mo quingentesimo
 quadragesimo
 quarto.

MATTHAEVS EVAN- GELISTA MIRO VER- SVVM COMPENDIO CONTRACTVS.

A Patribus genitum texit te Christe Matthæus
 Clam Ioseph fugeret, angelus hunc retinet.
 Bimos rex perimit, dant reges munera, Ioseph
 Iussus in Aegyptum fertq̃, refert puerum
 Calorum regnum, baptismum, vipereosq̃
 Vox docet, atque Iesum, patre tonante lauat.
 De monte tentatus Iesus ad tria per tria vincit
 Hinc docet, & sanat, discipulosq̃ vocat.
 Et montem gradiens tories beat, & saliat sal
 Præceptis iungit, plurima consilia,
 Formans orandi normam, ieiunia subdit:
 Vestis, thesauri, sit neque cura tibi.
 Grandia do petite, index ne sis, via strict adest
 Arbor pseudo probat, si petra firma domus
 Hinc leprosum, Centuri quoque puerum sanat
 Et socrum Petri, stat mare, grexq̃, perit:
 Istic contractus graditur, tulit atque Matthæum
 Principis & natam post fluidam reparat
 Iussit mira suis dans nomina discipulis, ut
 Mites sint, humiles, & patienter agant.
 Laudatur Baptista, Dei regnum patitur vim
 Vt tibi Corozaim, confiteorq̃, pater
 Mulgentes spicas excusat, demone pulso
 Beelzebub ascribunt, signa Iona dat eis.
 Naue sedens docuit zizania semine iacto
 Oria, Dei regnum sitq̃, sagenam aris.

Obscuro moritur gladio tunc vox, qui cibantur
 Millia quinque, matre calcat, abiitq; Petrus
 Propter non lotas non inquinat esca manus cor
 Post Cananea rogat, mille quaterq; cibatur.
 Querunt signa mali, caueas pascham Pharisei
 Dat clauus Petro, tolle crucemq; sequens
 Resplendet Domini facies, lunaticus ager
 Curatur, staterem piscis ab ore vomit.
 Scandala sint abs te, maior minor est, ouis errat
 Corripe, dimissa debita serue dabis.
 Tractat coniugium, docet eunuchos, pueros sic
 Petrus non diues, linguere cuncta valet.
 Vno cultores gaudent titulo pretij, mors
 Panditur, hinc natus mater ad alta petit
 Ascendens asinum gressu templum subit, atque
 Subuertit mensas, natus hares moritur
 Bina rex vice conuinas vocat, eicitur qui
 Veste caret, Caesar que sua sunt capiat
 Consulitur, cathedra Mosi ne facta sequamur
 Vacumatur eis qui lapidantq; necant
 De mundi fine dat plurima signa Mattheus
 Sint vigiles omnes, nam quasi fur veniet
 Aequat virgineo generi tunc regna, talenta
 Quinque dat, hinc iudex premia digna dabit.
 Fit conuentus, pascha suis dat, traditur vnctus
 Raptat turba Iesum, quem Petre ter renegas.
 Gutture se Indas stringit, Iesus ante Pilatum
 Stat, delusus, & hunc mors rapit & sepelitur
 Hunc querunt sancta sub vespere foris Marie
 Angelus hic loquitur, hinc abiit Dominus.
 F I N I S.

ELENCHVS CAPIT-
 VLM EVANGELII
 SECVNDVM MAT-
 THEVM.

- 1 Genealogia Christi.
- 2 De magis & pueris interfect.
- 3 Primus Ioannes predicauit regnum celorum.
- 4 De tentatione Christi.
- De vocatione Petri, Andreae, & filiorum Zebedaei.
- 5 De beatitudinibus.
- Cum proximo non contendendum, Non mœchandum.
- Vxorem non repudiandum.
- Non iurandum.
- Iniuriam patienter tolerandum.
- Diligendos esse inimicos.
- 6 De eleemosyna, oratione, ieiunio.
- De contemnenda terrenorum cura.
- 7 Quomodo nullum cõdemnare liceat.
- Petendum esse.
- Cauendos esse pseudoprophetas.
- 8 De leproso.
- De Centurione.
- De focu Petri.
- De demoniacis curatis.
- De adolescente sequi iusso.
- De sedata tempestate maris.
- De demoniis in porcis eiectis.
- 9 De paralytico.
- De Mattheo.
- De Christo cum publicanis sumente cibum.
- De filia archisynagogi,
- De muliere sanguinis profluui laborante.
- De duobus cæcis.
- De muto demoniacõ.
- 10 Instruit duodecim Apostolos, datus illis potestatem curandi.
- 11 De discipulis a Ioanne missis.
- 12 De discipulis sabato vellentibus spicas.
- De sanata manu arida.
- De demoniaco cæco & muto.
- De requirentibus signum.
- De matre & fratribus.
- 13 Parabola seminantis & regni celorum.
- 14 De Ioanne & Herode.
- De quinque panibus & duobus piscibus.
- De ambulante Iesu super mare.
- 15 De transgressione præcepti Dei propter institutiones humanas.
- De Cananæa.
- De turbis sanatis.
- De septem panibus.
- 16 De fermento Phariseorum.
- De interrogatione apud Cesarẽ
- De hortatione Petri, ne Iesus &c.
- 17 De transformatione Christi.
- De lunatico.
- De exigentibus didrachma.
- 18 De querentibus quis maior.
- De offendiculo abiciendo.

De centum ouibus parabola.
De correptione proximi.
De potestate ligandi soluendiq.
De eo qui habebat decem millia
talenta.
19 De interrogantibus, an liceret
diuortium facere.
De diuite interrogante Iesum.
20 De mercede conductis opera-
riis.
De filiis Zebedæi.
De duobus cæcis.
21 De asina & pullo.
De cæcis & claudis.
De ficu quæ exaruit.
De principibus sacerdotum in-
terrogantibus dominum.
De duobus filiis parabola.
De vinea.
22 De vocatis ad nuptias.
De censu Cæsaris.
De Sadducæis.
De legisdoctore Christum in-
terrogante.
De quæstione domini.

23 Deploratio Scribarum & Pha-
risæorum.
24 De consummatione, die, &
hora.
25 De decem virginibus.
De his qui talenta acceperunt.
De aduentu Christi.
26 De ea quæ vnxit dominum.
De paschate.
De typo mystico.
De proditiōe Iudæ, Caipha.
Negatio Petri.
27 De præfide Pilato.
De pœnitentia Iudæ.
De tormentis & pœnis Iesu, &
morte eius.
De petitione corporis domini,
& sepulchri custodibus.
28 De Christi resurrectione.
De sepulchri custodibus, testi-
bus resurrectionis.
Quomodo se præbuit Iesus vi-
dendum mulieribus & aposto-
lis in Galilæa.

FINIS.

INDEX EORVM

QVAE IN HOC VOLVGINE

CONTINENTVR, M, MAT-

THAEVM, I, IOAN-

NEM SIGNI-

FICAT.

A

A Bnegatio sui & crux. 230. M	nealogia. 13. M
Abrabæ filij. 139. I	Ambigua loquendi forma hærescos
Abraham. 144. I	ocasio fuit. 21. M
Abscondit se Christus. 208. I	Amici Christi. 243. I
Abraham vidit diem Christi. 145. I	Amor. 149. M
Aetum. 437. M	Amor in Christum pastori euange- lio necessarius. 299. I
Acheldemach, id est, ager sanguinis. 427. M	Andreas. 12. I
Accipere missum à Christo. 55. I	Angeli. 47. 377. M
Ad Caipham ducitur. 420. M	Angulus quid, & eius diuersa signi- ficata. 90. M
Adiurare. 422. M	Angelus descendit de celo. 441. M
Aderatio vera. 50. I	Angeli. 253. M. 61. 290. I
Adorare. 47. M. 160. I	Animam perdere. 150. M
Adulterium. 66. M	Animam ponere. 176. I
Aetas Christi. 151. I	Antichristus. 79. I
Affectus propriae laudis alienus à no- bis esse debet. 90. M	ἀνταδύκτα quid. 235. M
Affines Christi infideles. 113. I	Ancipitis constructionis ratio in ge- nealogia. 8. M
Afflictiones. 257. I	ἀντλιντα. 58. I
Afflictiones in prædicando euange- lio. 252. I	Aposynagogum esse. 162. I
Afflictiones euangelizantium. 248. I	Apostolis datur gratia sanitatum 131. M
Afflictus ppter Christi merces. 58. M	Apostolus unde dictus. 633. M
Afflictiones propter Christum. 244. I	Apostolorum nomina. ibid.
Afflictio. 140. M	Apostolis prædicit Christus mortem suam. 228. M.
Agnus Dei Christus. 9. I	Apostoli odio habiti à mundo. 64. I
Agricola. 240. I	Apostoli mittuntur ad prædicandum. 444. M.
Agricola filius occisus ab agricolis. 316. M	Apostolis datur spiritus sanctus & claves. 293. I
Alapa caesus Christus. 270. I	
Alilia quæ dicuntur. 343. M	
Amandus à Zierchea de Christi ge-	

A 5

Apo-

INDEX.

Apostoli ignorantes resurrectionem. 289. I
Apostoli scandalizati. 413. M
Apostoli iactant suavitatem. 204. M
Apostoli mittuntur ad predicandum euangelium. 133. M
Apostoli ingressi domum. 137. M
Apostoli. 259. I
Aqua viua. 48. I
Aquam in vinum conuersam. 25. I
Aqua. 38. M
Arbor & fructus. 98. M
Arbor bona aut mala. 182. M
Archireliu. 32. I
Argentum. 134. M
Arida manus sanatur in sabbato. 17.6 M
Ars scenofactoria. 126. I
Ascendens in celum Christus adoratur ab apostolis. 444. M
Ascendens in celum. 36. I
Ascensus Christus ad patrem. 256. I
Ascensio. 252. I
Auricula seruo pontificis amputatur. 419. M
Auricula Malcho abscissa. 167. I
Aurum. 134. M

B
Baptismus Ioannis. 312. M
Baptizati Ioannes. 37. M
Baptizant discipuli Christum. 67. I
Barrabam petunt Iudaei sibi dimitti. 430. M
Barrabam petunt Iudaei. 275. I
Barrachias idem qui Iorad. 366. M
Battologia quid & unde deductum vocabulum. 91. M
Bethsaida. 166. M
Bethsaida piscina. 74. I
Berosus caldaeus auctor fide di-

gnus. 385. M
Benedicti. 393. M
Beih. 74. I
Bethsabae una ex quatuor mulieribus peccatricibus a Mattheo nominatim designatis a peccato purgatur. 9. M
Bethania. 20. I
Bethabara. ibidem
Bethsaida. ibidem
Bethleem in tribu Zabulon. 21. I
Bethleem in tribu Iuda. ibidem.
Bipennis securus. 53. M
Blasphemia. 126. 179 & 181. M
Blasphemia. 117. 169. I
Blasphemia in Christo. 143. I. 434. M
Bonus Deus. 277. M

C

Caiphas interrogat Christum. 269. I
Caiphas prophetae Christum moriendum. 190. I
Caiphas. 268. I
Calix. 293. M
Camelum glutire. 363. M
Cameli vocabulo non animal, sed restam nauticam intelligendum ibidem.
Canes. 96. 214. M
Canes duas assignat Hieronymus. 34. M. & 29. I
Capilli. 147. M
Capernaum. 33. I
Capernaum. 167. M
Caput amputatur Ioanni Baptista. 201. M
Capitulus triplex. 20. M
Caro. 35. 95. I. 416. M
Caro. brisli. 94. I
Castellum quid. 3. 12. M

Cauens

INDEX.

Cauendum ab iis qui se falso Christos dicunt. 374. M
Ceci duo. 297. M
Caci. 197. I
Cecus ad gloriam Dei. 152. I
Ceci duo fide in Christum sanantur. 125. M
Ceci cecos ducentes. 210. M
Cecus interrogatur a Phariseis. 154. I
Ceco nato restituitur visus. 153. I
Centurionis fides. 108. M
Cephas. 13. I
Chananae filia sanatur. 212. M
Charitas. 371. M
Chorozaïm. 166. M
Christus filius. 254. M
Christus omnia patri tribuit. 67. I
Christus cum matre & discipulis in Capernaum. 26. I
Christus filius Dei. 65. I
Christum Beelzebub vocatum nusquam in scripturis legitur. 155. M
Christus docet populum in templo. 131. I
Christus sponte se tradidit pro omnibus. 168. I
Christus dilectus audiens. 237. M
Christus & Ioannes. 165. M
Christus cur dicatur primogenitus. 23. M
Christus cum suis. 236. I
Christus iudex. 231. M
Christo pedes unguntur a muliere. 407. M
Christus quare odio habitus. 114. I
Christus cenat apud Martham cum Lazaro. 198. I
Christus Deus. 295. I
Christus coram Pilato. 271. I

Christus quadragesimum excessit annum. 151. I
Christus conspicitur a mulieribus. 442. M
Christus crucifigendus traditur Iudaeis. 279. I
Christus a Galileis suscipitur. 55. I
Christus missus Iudaeis. 213. M
Christus lacrimatur. 186. I
Christum unde mater alloqui. 186. M
Christus illuditur & conspuitur. 432. M
Christus non suscipitur a Nazareis. 198. M
Christi potestas. 100. M
Christus de peccatoribus nasci voluit. 9. M
Christus filius Dei. 225. M
Christi humanitas. 59. I
Christus conspicitur ab apostolis. 292. I
Christo multi credunt propter miracula. 28. I
Christus in Iudaea. 39. I
Christus praedicat penitentiam & se aduenisse. 49. M
Christus Deus per quem omnia facta. 1. I
Christus a Paulo Apostolus vocatur. 153. M
Christus baptizatur. 40. M
Christus recte dicitur Nazareus. 33. M
Christus ducitur ad Annam, deinde ad Caypham. 268. I
Christus in scripturis dux & sacerdos summus appellatur. 20. M
Christus crucifigendus. 207. I
Christum Emanuel appellatum in Evangelis nusquam legitur. 12. M

Chri

INDEX.

Christi paupertas.	110. M	lum.	160. I
Christi dignitas.	231. I	Cruralatronibus franguntur.	285. I
Christus docet.	115. I	Crucifigendus Christus.	136. I
Christus cur filius Abraham & Dauid peculiariter vocetur.	8. M	Crucifigitur.	434. M
Christus lauat pedes apost.	220. I	Cyrillus Chrysostomo & Theophylacto retusior.	17. I
Christi natiuitas.	7. M		
Christus asine insidens ingreditur Hierosolymam.	304. M	D atum nominaliter pro dono accipi.	104.
Christus Galileus vocatur.	130. I	Defunctio Iudeorum.	372. M
Cibus Christi.	52. I	Dexapolis quid.	53. M
Ciuitas.	60. M	Demoniacus sanatur.	178. M
Claues.	227. M	Dæmones in porcos abeunt.	114. M
Claudeat regnum celorum.	310. M	Deus & diuitie.	86. M
Comedentes domos viduarum.	351. M	Deus non tentandus.	46. M
Comedere domum prouerbialiter dictum.	363. M	Deus solus verus doctor & magister hominis.	362. M
Condemnatio grauior iudicio.	103. M	Deus verax.	41. I
Colibus.	33. I	Deus orari vult.	18. M
Condonandum fratri.	82. M	Deus viuientium.	334. M
Confessio peccatorum Pharisei.	37. M	Deus suos tentationi succumbere non sinit quantumuis lente aliquando liberet.	18. M
Confiteri Christum.	148. M	Deus pater Christi.	138. I
Consideratio nominis Iesu.	18. M	De manu & pede abscondendo.	252. M
Consummare omnes ciuitates Israel non est dictum.	155. M	Decimare mentem.	354. M
Consilium Phariseorum contra Christum.	189. I	Denarius numerus recte vniuersitati comparatur.	396. M
Consilium sacerdotum contra Christum.	406. M	De resurrectione Christum interrogant Sadducei.	332. M
Conspuitur & alapis ceditur.	423. M	De aduentu Christi.	379. M
Corpus.	85. M	Decimare quis dicatur.	363. M
Correptio.	255. M	Destructio Iudeorum.	368. M
Coronatur spinis.	432. M	Debiles qui dicantur.	220. M
Corrigiam calceamentorum.	20. I	Diabolus pater infidelium.	142. I
Contor.	57. I	Diabolus pater mendacij.	150. I
Credunt multi.	174. I	Diabolus Iudas.	97. I
Credere.	295. I	Dij qui.	172. I
Credunt multi de turba.	120. I	per Diei horas duodecim, apostolos significari.	192. I
Credunt Iudei aliquet.	138. I		
Credentes ob Lazarum suscitatum.			

Diffama

INDEX.

Diffamare præter communem usum in bonam accipitur partem.	131. M	rum	356. M
Dilectio.	37. 227. 235. I	Electio.	244. I
Dilectio Dei.	335. M	Electio Dei.	71. I
Dilectio proximi.	336. M	Electio Moysi.	76. M
Dilectio Christi erga nos.	231. I	Elia venturo Ioanne baptista.	237. M
Dilunium.	379. M	Emanuel quo pacto in scripturis accipiendum.	22. M
Discipuli vento agitati in mari.	83. I	Encecia.	177. I
Discipuli Ioannis Christum sequuntur.	11. I	Ephren.	191. 198. I
Discipulus.	143. M	Efuriens.	56. M
Discipuli scandalizati recedunt à Christo.	96. I	Euangelium.	127. M
Discipuli nomine Christus intelligitur quandoque.	155. M	Euangelistarum manifestum discorsio.	130. M
Discipuli spicas vellunt.	175. M	Euangelicos predatores quales esse oporteat.	134. M
Discipuli Christi vnde cognoscuntur.	227. M	Euangelij predicatio.	372. M
Discordia.	149. M	Euangelium reijcietes.	137. M
Dissonantia inter Matthæum & Lucam de Centurione.	115. M	Eunuchi qui dicantur.	286. M
Diuitie.	191. M	Eunuchi.	274. M
Discipulum oportet credere.	44. I	Excolare calicem.	303. M
Dissensio in turba ob Christum.	122. I	Excommunicatio.	257. M 162. I
Dissensio propter Christum.	169. I	Excommunicant q Christo credunt.	166. I
Dives.	280. M	Excusantur à peccato Thamar Rahab, Ruth, Bethsabee.	9. M
Doceri à Deo.	91. I	Exitus.	175. I
Doctus ad regnum celorum.	198. M	Exprobrat Christus ciuitatibus infidelibus.	166. M
Domus orationis.	27. I	Expositio parabole seminantis.	190. M
Domus supra Petram.	100. M	Exponit parabola Zizaniorum.	195. M
Donec vocabulum, quo pacto in scripturis accipitur.	23. M	Extremum iudicium quale.	392. M
Dormientes discipuli.	415. M		
Dormire & dormire quid differant.	405. M	F acies.	128. I
Duntaxat nominatim eos designari in generatione per quos Christi linea deducitur.	9. M	Falsi testes.	421. M
		Famulitium quid differat à familia.	385. M
		Fermentum Herodis.	345. M
		Fermenti parabola.	194. M
		Fermentum Phariseorum hypocrisis.	
			156. M
		Fermentum Phariseorum.	223. M
		Fermentum.	

INDEX.

- Fermentum pro doctrina. 224. M
Festus dies. 128. I
Ficus. 139. I
Filius Dei. 3. I
Filius Abrahe. 37. M
Fides. 37. 56. 67. 73. 90. 122. 137. 187.
231. 256. 1. 108. 204. M
Fides Nathanaelis. 14. I
Fides Marthe. 183. I
Fides à Deo. 225. M
Fides in Christum. 37. I
Fides in Christum à patre est. 102. M
Fides purgat. 240. I
Fidei virtus. 242. M
Fides vita aterna. 42. I
Fides in oratione. 308. M
Ficus arefacta. 309. M
Fimbria vestimenti. 205. M
Fimbriarium institutio. 361. M
Filioli. 227. I
Finis legis, Christus. 229. I
Filia Sion & filia Hierusalem. 323. M
Filius reguli sanatur. 56. I
Filius dilectus Christus. 41. M
Flagellatur Christus & coronatur
spinis. 276. I
Fœnum. 88. M. 98. I
Fornicatio. 141. 149. I
Fratres qui dicantur in scripturis.
126. I
Fratri respicenti semper parcendum.
219. M.
Frater. 186. M
Fratres. 349. 442. M
Fratres christi. 127. I
Fructus doctorum dupliciter posse ac-
cipi. 104. M
Fructus pecunie. 37. M
Fructus. 38. M. 242. I
Fugit Ioseph cum Iesu & mater in
Aegyptum. 30. M
G
Galilea christi patria. 59. I
Galina. 359. M
Gaudium. 239. 242. I
Gaudium Christi. 262. I
Genealogie tres quaterdene diuersis
modis accipi. 13. M
Generatio mala & adultera. 232. M
Gentes. 133. M. 121. I
Genex areth stagnum. 32. I
Gentium vocatio. 108. 326. M
Gentes Christo creditura. 266. I
Gentium spes Christus. 177. M
Gladio perituri. 419. M
Gladus. 149. M
Gloria Christi. 26. I
Gloria Dei. 187. I
Gloria ab homine. 73. I
Gloria Deo. 157. I
Gloria hominum. 209. I
Gomorrha Gomorrorum Latinis in usu
non est. 154. M
Granum sinapis. 193. M
Gratiarum actio. 202. 217. M
Gratia. 5. I
H
Hæreseos de vocabulo primoge-
niti consutatio. 23. M
Heluidij heretici error consutatur.
23. M
Herodis iudicium de Iesu. 200. M
Herodi ani qui dicantur. 344. M
Herodes pueros occidit. 31. M
Herodiani cum Sadduceis consensu.
345. M
Hyænos quid sonat ad verbum.
34. M
Hominem nouit Christus. 29. I
Homo peregre proficiens, seruus ta-
lens

INDEX.

- lenta tradit. 388. M
Honorificare Christum. 67. I
Hora. 135. I
Hora diei duodecim. 181. I
Humilitas. 250. M
Hypocritis vera. 360. M
Hypocritarum tristitia non ad ani-
mam sed corpus referatur. 92. M
Hypocrite. 381. M
I
Iechonia vno nomine Matthæum,
vel duos eiusdem nominis compu-
tasse vel vnum præterisse. 12. M
Iechonia nomen per ch. scriptum filij
designat. ibid.
Iechonia nomine vtrobiq; intelligen-
dum quem Hieremias appellat Ie-
choniam filium Ioachim. 13. M
Iechoniam ante transmigrationem in
Babylonem gentium. 12. M
Iechonia tempore facta est transmi-
gratio Babylonis. 12. M
Ieiunia. 121. M
Ieiunium. 83. M
Iesus. 7. M
Iesus Nazarenus alloquitur. 290. I
Iesus fatetur se esse Christum. 422. M
Iesus filius Naue. 18. M
Iesu nomine plures appellatos. ibid.
Iesus fugit Iud. homicidas. 112. I
Iesus se esse messiam fatetur Samari-
tana. 50. I
Iesus filius Iosedech. 18. M
Iesus asine incidens ingreditur Hie-
rusalem. 201. I
Iesus fugit Iudeos. 191. I
Iesus est Christus. 295. I
Iesus in desertis. 201. M
Incepcionis blandè exemplum. 95. M
Infidelitas Apostolorum reprehendi-
tur. 242. M
Infirmi. 128. M
Infirmis ob peccata. 64. I
Inimici diligendi. 71. M
Iniquitas. 371. M
Iniuria ferenda. 70. M
In Christi genealogia Matthæum qua-
tuor tantum mulieres ponit. 9. M
In genealogia singuli bis nominantur
excepto Abraham & Christo. 12. M
In parabolis quare loquitur Chri-
stus. 194. M
Inianus esse. prouerbum. 185. M
In sabbato licet bene operari. 117. I
In sabbato sanat infirmum Christus.
63. I
In verbo traduco ab interpretibus er-
rata. 16. M
Interpretum error in verbo traduco.
16. M
Interrogat Iesus phariseos de Messia.
336. M
Interrogatur Iesus an sit Christus.
170. I
Introitus. 174. I
Ioachim pater annis regnavit unde-
cim. 10. M
Ioachim filius mensibus tribus regna-
uit. 12. M
Ioachim à Pharaone Necho rege Ae-
gypti rex fuit constitutus. 22. M
Ioachar à populo rex electus legiti-
mus à regno submotus. 12. M
Ioannis in scribendo religiosa caute-
la. 98. I
Ioannes penitentiam prædicat &
Christum remisse. 35. M
Ioannes testatur Lucem Christum re-
nisse. 2. I
Ioannem peculiariter dilectum à Chri-

INDEX.

Christo.	in pag. 1. psal. 1	Iudæi quare non crediderunt.	171. I
Ioannes.	71. 30. I	Indicandum sine personarum respectu.	128. I
Ioannis exilium.	in pag. 6. psal. 1	Iudæi auaritia.	199. I
Ioannes.	224. 1. Satan. 225. I	Iudæi adit Phariseos.	226. I
Ioannes quare uinctus.	200. M	Indicare.	118. 135. I
Ioannes docet discipulos suos se non esse Christum.	40. I	Iudæi infideles.	316. M
Ioannes mittit discipulos ad Christum.	158. M	Iudæi qui Christi occiderunt.	317. M
Ioanni Virgo mater commendatur.	in pag. 2. psal. 1	Iudæi reiecti et ascripti gentes.	318. M
Ioannes baptizatus.	39. I	Iudæorum reiectio.	108. M
Ioannes Apostolus peculiariter à Christo dilectus.	in pag. psal. 1. I	Iudæi petu Christi crucifigi.	275. M
Ioannes ab exilio reuersus scripsit euangelium.	in pag. psal. 6. I	Iudæorum & gentium salus.	190. I
Ioannes argumento spiritus sancti cognouit Christum.	10. I	Iugis & oneris nomine quid intelligendum.	174. M
Ioannes Baptista quo tempore cepit predicare.	35. M	Iugum Christi.	170. M
Ioannes testatur se Christum non esse.	7. I	Iulianus apostata.	310. I
Ioiada & Barachias vocatus.	366. M	Iurare per templum.	333. M
Iona Hebræus quid notet.	234. M	Iuramentum per templum & astrum templi.	363. M
Ioseph sepelit Christum.	438. M	Iurandum non esse.	68. M
Ioseph patris loco constituitur.	18. M	Iustitia.	249. I
Ira.	63. M	Iustitia quid operetur.	14. M
Ira omnis non simpliciter prohibetur.	74. M	Iustitie nobis exemplum Ioseph reliquit.	15. M
Israélite.	133. M		
Iudas suspendit seipsum.	427. M		
Iudas vendit Christum.	408. M		
Iudas ex Iacobo natus quis fuerit.	9. M		
Iudæi impudentia.	230. I		
Iudas osculo Christum prodit.	418. M		
Iudicium.	38. 67. I		
Iudicium populi de Christo.	115. I		
Iudicium Christi.	68. I		
Iudæi quidam credunt.	189. I		

Lex

INDEX.

Lex & Propheta.	97. 163. M	Manus absciso.	66. M
Libri de consideratione rerum naturalium.	362. M	Maria Magdalena ad sepulchrum.	288. I
Liber generationis cur dictus.	8. M	Maria currit ad Christum.	185. I
Libellus reupdy.	75. 271. M	Maria ab omni actuali peccato immunit.	31. I
Ligare.	227. 257. M	Maria querimoni.	185. I
Lilia.	88. M	Maria soror Marthe.	179. I
Loquendi forma, aliquem aduersus te aliquid habere & te aduersum alium habere aliquid, exponitur.	74. M	Maria soror Marthe unguit pedes Iesu.	199. I
Lucerna.	60. M. 20. I	Maria Magdalena plorat ad sepulchrum.	289. I
Lucerna corporis.	85. M	Martha querimonia apud Christum.	185. I
Lugentes.	55. M	Margarita.	95. M
Lumen.	207. I	Maier Christi.	186. M
Lunaticus sanatur.	241. M	Matrem commendat Ioanni Christi.	283. I
Lux.	60. M	Matheus vocatur.	170. M
Lux Christus.	2. 1. 33. I	Matthias laus quod distincte loquatur.	21. M
Lux mundi.	153. I	Matheus & Lucas in Christi genealogia dissonant.	13. M
Lux omni illuminat hominem.	18. I	Maximus in regno Dei.	249. M
	M	Mendacium.	142. 149. I
Magi primitie Gentium Christi adorant.	25. M	Mendax.	119. I
Magister.	36. 1. 143. M	Mensium Hebræorum ratio.	178. I
Magister hominis solus Deus.	362. M	Mercenarius.	166. I
Magister & dominus Christus.	222. I	Mercenarius ecclesia propositus.	176. I
Magister noster.	349. M	Merere.	53. I
Maledicti.	396. M	Meretrices.	314. M
Malus seruus.	381. M	Messias venit.	13. I
Mammone quid significet.	93. M	Messia.	52. 1. 128. M
Mandatorum Dei impletio.	61. M	Metreta quid.	32. I
Mandata seruanda.	277. M	Mille passus pro quo spatio ponantur à Matthæo.	75. M
Mandatum maximum.	305. M	Minister.	350. M
Mandatum nouum.	231. I	Ministrare Christo.	204. I
Mandata & doctrina hominum.	207. M	Ministri sacerdotum conuersi ad Christum.	124. I
Manducare carnem Christi & bibere sanguinem.	93. I		
Manum impositio cum oratione.	275. M		

B

I N D E X.

Minister noster Christus & redemptor.	295.M	Nasci denuo.	35.I
Miracula quid faciant.	82.I	Nasci ex aqua & spiritu sancto.	34.I
Miracula.	101.M	Natatoria idem quod piscina.	162.I
Miracula petunt.	87.I	Nathanaël.	14.I
Misericordia.	109.176.M	Nazær quid Hebræis significet.	34.M
Misericordes.	56.M	Nazæri qui dicti.	ibid.
Mittuntur Apostoli ut parent pascua.	409.M	Nicodemus.	124.I
Mites.	55.M	Nicodemus nocte accedit ad Christum.	34.I
Mons Garizim.	58.I	Ninivite.	184.M
Moritur.	437.M	Nomen infanti impositurus Ioseph.	18.M
Mors.	137.I	Nominum pluralitas frequens Iudeis.	366.M
Mors Christi.	407.M	Non iudicandum de proximo.	94.M
Maria mons.	58.I	Nubo unde deductum.	285.M
Mortem gustare.	150.I	Nummularij.	33.I
Mortui.	66.I	Nuptiarum parabola.	326.M
Motus in mari.	111.M	O	
Mosis discipuli.	158.I	Obiurgatio.	229.M
Moses de Christo scriptus.	73.I	Oblatio leprosi certum emundationis testimonium.	115.M
Mosis quales.	347.M	Occidere quid.	263.M
Moses accusatur Iudeorum.	73.I	Oculus malus invidiam representat.	318.M
Mulier à sanguinis fluxu sanatur.	123.M	Oculi erutio.	66.252.M
Mulieres peccatrices causa mysterij nominatim positas à Matthæo in Christi genealogia.	9.M	Oculus.	85.M
Mulieres inuisant sepulchrum.	440.M	Oculus nequam.	290.M
Mulieres quæ Christo ministraverant.	438.M	Olinetum quid.	323.M
Mulier pariens.	253.I	Opera gravia.	347.M
Mulier in adulterio comprehensa condonatur peccata.	131.I	Opera.	38.234.I
Mundus.	136.I	Opera bona.	61.M
Mundi corde.	57.M	Opera Christi.	71.I
Mundantes calices.	355.M	Opera nulla sine fide.	241.I
Mutus & demoniacus sanatur.	126.M	Opera à Deo.	242.I
N		Opera misericordia.	393.M
Nardus piscica.	199.I	Operari cibum.	86.I
		Operarij.	128.M
		Operari.	152.I
		Operarij cōducantur in vineam.	288.M
		Opinio.	

I N D E X.

Opiniones prætorum.	383.M	Parabola de nuptijs regijs latior explicatio.	338.M
Opinio populi de Christo.	225.M	Parabola de laborantibus in vinea latior explicatio.	297.M
Opus Dei fides in Christum.	87.I	Alia eiusdem parabola explicatio.	300.M
Opus Christi.	258.I	Parabola de sapiente & stulto adificatore latior explicatio.	102.M
Orandum pro persequentibus.	71.M	Parabola explanatio de vinea & malis agricolis.	320.M
Orationis domus.	308.M	Parabola seminantis.	187.M
Oratio.	78.416.M	Parabola de decem virginibus explanatio.	396.M
Oratio Christi.	187.205.I.415.M	Paralyticus sanatur.	118.M
Oratio Christi ad patrem.	257.I	Parentes ceci timent excommunicationes Phariseorum.	156.I
Oratio Christi pro Apostolis.	260.I	Parvulus cognitum Evangelium.	168.M
Oratio & ieiunium.	243.M	Parvuli.	248.M
Oratio Christi pro nobis.	252.I	Pascha comedit Christus.	409.M
Orantes respiciendi gratiam fratri.	29.M	Passionem suam prædicit Christus.	243.M
Oratio Christi in cruce.	426.M	Pastor.	167.I
Oratio assidua.	96.M	Pater.	349.M
Oratio in monte Christus.	203.M	Pater & Christus idem.	237.I
Orthographia confusio in Ioachim & Ioachim.	12.M	Patri omnia tribuit.	115.I
Osanna quid & que eius orthographia.	324.M	Pater Iudeorum Deus.	141.I
Osculum.	418.M	Pater trahit ad Christum.	96.I
Ostium.	164.166.I	Paterfamilias.	144.M
Oves.	393.M	Pauperes.	200.I.407.M
Oves Christi.	171.I	Pauperes spiritu.	54.M
Quile.	164.I	Pauperibus subveniendum.	86.M
		Pax.	137.149.M
		Pax Christi.	242.I
		Pax in Christo.	255.I
		Peccator.	155.177.I
		Peccatores.	120.I.124.M
		Peccatum.	181.M.249.I
		Peccatum Iude.	278.I
		Persecutio.	190.M
			Per

INDEX.

Perfuerantia.	142.	371. M.	Pilatus lauat manus tanquam inno-	
Perfectus.	278.	M.	cens.	431. M.
Perfectio.	73.	M.	Pinnaculum quid & unde deductum.	
Perdere animam.	230.	M.	52. M.	
Per Christum vita aeterna.	235.	I.	Piscium multitudo.	297. I.
Per portas inferri quid designetur.	234.	M.	Piscantibus Petro & alijs apparet	
			Christus.	296.
Petendum in nomine Christi.	233.	254. I.	Piscina in Hierusalem.	61. I.
Petra.	226.	M.	Plantatio quae eradicatur.	209. M.
Petra scisse.	437.	M.	Παῖδες Syriaca lingua, Deus diui-	
Petri negatio.	414.	M.	tiarum.	93. M.
Petri mors praedicatur.	301.	I.	Populi sui nomine Christus quos desi-	
Petrus.	298.	I.	gnet.	20. M.
Petrus negat Christum.	424.	M.	Porci.	95. M.
Petrus secutus Christum & negatu-			Porticus Salomonis.	178. I.
rus.	228.	I.	Possessionem suam praedicat Aposto-	
Petrus non vult sibi lauari pedes.	221.	I.	lis Christus.	291. M.
Petrus & Ioannes currunt ad sepul-			Potius aceto Christus moritur.	284. I.
chrum.	288.	I.	Potestas a Deo.	278. I.
Petrus negat Christum.	271.	I.	Potum lassus Christus petit a Samari-	
Petrus Ioannem sequitur ad domum			tana.	46. I.
Cayphae.	168.	I.	Predicat Christus.	159. M.
Petrus infidelis periclitatur in mari.			Predicat Galilaeae euangelium Chri-	
204. M.			stus.	52. M.
Pharisaei docentes populum legem.			Predicatores falsi.	98. M.
347. M.			Primogenitus cur dicatur Christus.	
Phariseorum supercilium.	124.	I.	23. M.	
Philippi vocatio.	13.	I.	Principes credentes timent excommu-	
Philippum Christus interrogat.	97.	I.	nicari.	209. I.
Philippus ingenio tardus.	98.	I.	Principis filia suscitatur.	123. M.
Philo antiquus & fide diuinus scri-			Probatum piscina.	74. I.
ptor de genealogia Christi.	13.	M.	Proditorum suum Iudae indicat Chri-	
φύλακτις quid & unde descendat.			stus.	225. I.
361. M.			Promissionis ratio quae facta est A-	
Pilato vincit Christus traditur.			braha & David.	8. M.
430. M.			Pronominis ratio sensum immutat	
Pilato fatetur se esse regem Christum.			male relata.	42. M.
47. M.			Propheta.	144. I.
Pilatus timens interrogat Christum.			Propheta & iusti.	190. M.
278. I.			Propheta occisi a Iudaeis.	357. M.

Profe

INDEX.

Profelyti.	351.	M.	Reconciliatio sacrificijs praefertur,	
Proidentia Dei.	154.	M.	64. M.	
Proverbium pro parabola possum.			Regem constituere voluit Iudaei Chri-	
175. I.			stum.	83. I.
Prudens.	139.	M.	Regina Saba.	184. M.
Psalmus nuncupatorius in honorem			Regiones albae ad messem.	53. I.
S. Ioannis	2.	I.	Regnum Christi.	274. I.
Pseudo propheta fallaci sanctitatis spe			Regnum Dei.	181. M.
cie nobis imponunt.	104.	M.	Regnum Dei & iustitia.	77. M.
Publicani.	341.	M.	Regnum diuinum.	179. M.
Pueri.	253.	M.	Regulus.	61. I.
Pueri prospera Christo optantes.	308.	M.	Relinquere omnia & Christum se-	
Pulueris excussio.	137.	M.	qui.	281. M.
Purificatio.	39.	I.	Remissio peccatorum.	118. 418. M.
			Resurrectio.	183. I. 438. M.
			Resurrectio vitae.	68. I.
Quare in parabolis Christus lo-			Resurrexit Christus.	29. I.
quutus.	188.	M.	Resurrectionis signum.	184. M.
Quasi non similitudinis loco possum.			Resurrexisset Christum non credunt Iu-	
19. I.			dai.	442. M.
Quatuor ventis quatuor terre partes			Respondere varie accipitur.	173. M.
signari.	385.	M.	Retributio	151. M.
Quatuor peccatrices mulieres quae			Reuertitur Ioseph ex Aegypto.	33. M.
fuerint.	9.	M.	Rex Christus.	274. I.
Quinque panibus & duobus piscibus			Romani.	189. I.
fuerantur. 5000. hominum.	81.	I.	Ruperti Tuitiensis commentarij.	22. I.
203. M.			Ruth una ex quatuor peccatricibus	
Qui voluntatem Dei faciunt.	314.	M.	mulieribus a Matthaeo designatis.	
Quod manus non lauent reprehendun-			a peccato purgatur.	9. M.
tur Apostoli.	206.	M.		
Quod Iesus sit Christus ille promissus				
saluator patribus.	1.	M.		
R				
Rab quid significet & quae				
eius orthographia.	11.	M.		
Rabbi.	348.	M.		
Raab una ex quatuor mulieribus pec-				
catricibus a Matthaeo nominatim				
designatus a peccato purgatur.	10.	M.		
Rachia quo sensu accipiendum.	74.	M.		
Recipere Euangelium.	113.	M.		

Salus

I N D E X.

Salus triplex, ut etiam captivitas & miseria.	20.M	Signa petunt Iudei.	56.I
Saluam facere animam.	230.M	Signa quarunt Iudei.	183.M
Saluationes.	348.M	Signare.	44.102.I
Saluator.	54.I	Signa consummationis seculi.	370.
Samaritani Christo credunt.	54.I		379.M
Samaritana annuntiat suis Christum venisse.	51.I	Simon.	12.I
Sanat infirmos Christus.	177.M	Simon Cyrenens.	433.M
Sanantur infirmi.	51.215.269.M	Simplex.	139.M
Sanctificare se.	191.I	Socer.	186.M
Sanguis quomodo dicatur venire super aliquem.	365.M	Socius Petri sanatur.	109.M
Scandalum.	95.1.209.M	Sodoma.	168.M
Scandalum abusive possum.	234.M	Sollicitudo.	191.M
Scandala.	251.M	Sollicitudo de vestitu & victu tollenda.	88.M
Scandalizare.	ibid.	Solvere.	227.M
Scandalizantur in Christo.	90.I	Specialis cur fiat mentio quatuor mulierum peccatricum.	11.M
Scenopodia.	112.I	Spiritus.	35.55.1.416.M
Scenopodia.	126.I	Spiritus Dei.	180.M
Scriba Christum sequitur.	110.M	Spiritus sanctus.	39.M
Scribarum nomina odiosa.	116.M	Spiritus sanctus doctor noster.	238.
Scriptura.	71.I		150.I
Scriptura implenda.	419.M	Spiritus sanctus consolator.	235.I
Scripturis conueniuntur Diabolus.	45.M	Sponsus.	40.I
	38.M	Superbia Pharisaeica.	157.I
Seminare.	53.I	Surrexit Christus.	441.M
Sepelire patres, quo sensu accipiendum.	117.M	Suscitatur Lazarus.	188.I
		Suscitare filios Abraha ex lapidibus quo sensu accipiendum.	42.M
			T
Sepelitur Ioannes.	201.M	Tacet Iesus.	422.M
Sepulchra dealbata.	356.M	Telonium quae huius vocabuli recta orthographia.	130.M
Sepulchrum Christi cassoditur a militibus.	438.M	Telonium unde deriuetur.	ibidem
Serpens in deserto.	37.I	Tempora Noe.	379.M
Serpentes.	357.M	Templum siue corpus Christi soluentum a Iudeis.	28.I
Seruus.	222.243.I	Tenebrae.	38.107.110.1.436.M
Seruus fidelis.	380.M	Tentare dupliciter accipitur.	52.M
Seruus nequam.	391.M	Tentatur Christus a Pharisaeis decem.	
Seruus peccati.	139.I		51

I N D E X.

Su Caesaris.	330.M	Verba Christi quae dedit Apostolis.	
Tentatur Christus.	43.M	259.I	
Tessirade adis ordines.	13.M	Verba vite.	96.I
Testimonia patris de Christo.	69.I	Verbum Dei Verax.	291.M
Testimonium.	135.I	Veritas.	233.274.I
Testimonium Christi de Ioane.	160.M	Veritas liberat.	139.I
Testimonium Ioannis de Christo.	4.I	Vestimenta Christi diuiduntur.	282.I
Thamar una ex quatuor peccatricibus mulieribus nominatim a Mattheo designatis.	9.M	Vestis nuptialis fides.	328.M
Thesaurus.	279.M	Via.	233.I
Thesaurus absconditus.	196.M	Via lata & arcta.	96.M
Thesauri.	84.M	Victus Ioannis.	36.M
Thomas.	182.293.I	Vigilandum.	380.388.M
Thomas corripitur a Christo.	293.I	Vigilia.	416.M
Tibicines.	124.M	Vinea Dei.	315.M
Timor.	84.1.144.M	Vinum nouum.	122.M
Timor Ioseph qualis fuerit.	16.M	Viperæ.	357.M
Titulus crucis Christi.	281.I	Virgines expectantes sponsum.	386.M
Traducere quo pacto accipiendum.	14.M	Vina.	286.M
	103.I	Vita aeterna.	37.67.91.211.233.296.I
Trahere.	103.I	Vita per Christum omnibus.	258.I
Transfretare unde dictum.	129.M	Vitam aeternam unde quis consequatur.	258.I
Transfiguratio Christi.	236.M	Vitis.	240.I
Tributum soluit Christus.	245.M	Vocatio.	111.M
Triclinare.	32.I	Vocatio Petri & Andrea, Iacobi & Ioannis.	49.M
Triclinium.	ibidem	Volantia.	87.M
Tristis Christus.	414.M	Voluntas.	69.I
Tristitia.	249.I	Voluntas Dei.	89.I
Tonitruum.	206.I	Voluntas Dei facienda.	100.M
	V	Vultus capiti ex veterum moribus qualis.	92.M
		Vultus templi.	437.M
		V. particula, quo pacto accipienda in scripturis.	21.M
		V. particula, non finalem causam, sed tantum consequentem significat.	ibidem.
		Venisse Christum docet Ioannes.	11.I
		Ventilabrum.	39.M
		Verba bona aut mala.	182.M
			86.I

INDEX.

Christum accedentem impugnatur.

115. M

Vxor.

66. M.

Vxor ob solam fornicationem dimit-

269. M

tenda.

Vxor Pilati.

429. M

Z^x Acharia filius Ioiada pontificis.

366. M

Zebedai filij.

182. M

FINIS.

Elucidatio paraphrastica

SANCTI EVANGELII

SECUNDVM MATTHAEVM,

Per F. Franciscum Titelmannum Hassellen-
sem, ordinis F. Minorum.

CAPVT PRIMVM.

IC EST Liber, in cuius statim
initio describitur series & mo-
dus generationis Iesu Christi,
vnigeniti & aeterni filij Dei: qui
secundum assumptam pro homi-
num salute humanam naturam,
in temporis plenitudine de ho-
minibus nasci dignatus est, de semine Patriarcha-
rum & Regum, multo ante ad hoc electorum, vt in
temporis plenitudine de eis secundum carnem nasce-
retur: ^b quorum praecipui fuerunt Abraham & Da-
uid, ille quidem primus Patriarcha, specialiter ele-
ctus & segregatus a Deo, hic vero primus rex dile-
ctus & stabilis, per cuius lineam esset in mundu Chri-
stus venturus: quibus & speciales factae sunt de Chri-
sto nascituro promissiones. Illi, quod in semine ipsius
essent benedicendae omnes gentes: huic, quod de fru-
ctu ventris sui rex esset futurus super Israel in eternu,
quodq; in aeternum permanens esset eius thronus.
A primo autem Patriarcha Abraham generationis
series congrue sumit initium, quod ab ipso coeperit
populi de quo nasci voluit Christus, specialis electio,
& singularis quaedam segregatio. ^c Hic itaq; contra na-
turam, ex promissione diuina, centenarius ex nonage-
naria Sara vxore sua, genuit filium, quem secundu do-
mini praeceptu appellauit Isaac, ad quem statuit Deus
pactum suu in sempiternum. ^d Huic Isaac iam sexa-
genario, genuit Iacob,

Liber gene-
rationis
Iesu Christi,

^b Filij David,
filij Abraham.

^c Abraham ge-
nuit Isaac.

^d Isaac autem
genuit Iacob,

a Jacob autem genario, ex Rebecca vxore diu sterili, sed ipsius oratione tandem fecundata, nati sunt paruuli duo, Esau, & Jacob: sed ille reprobatur, hic eligitur, pactumque Dei ad hunc disponitur. *b* Hic Jacob ex vxoribus duabus Lia & Rachel, & ex earum ancillis Bala & Zelpha, genuit filios duodecim. Ex quibus omnibus solus Iudas, in generationis serie venit locandus, qui vnus ex omnibus fratribus electus fuit de quo Christus nascetur. *c* Hic Iudas ante descensum in Aegyptum gemellos accepit, Pharez & Zaram, de Thamar nuru sua, quam cognouit ignorans ipsam esse nuru suam, ob mutatum habitum. *d* Hic Pharez in Aegypto filium genuit nomine Esrom, qui genuit Aram suum, qui genuit Aminadab. *e* Atque hic Naasson, qui princeps fuit filiorum Iuda sub Mose deserto: in quo genuit Naasson. *f* Salmon siue Salma, qui cum Iosue intrans terram promissionis, illam fide insignit & nobilem Rachab Hiericonthiam, fidelem exploratorum Israeliticorum hospitam, post subuersionem Hiericho ad Iudam suam conuersam, quasi magnam aliquam accepit, pro sui generis nobilitate, vxorem. Ex qua filium genuit, nomine Booz. *g* Qui Booz, ex Ruth Maobitide, magne virtutis profelyta, nuru Noemi (quam secundum legem propinquitatis accepit in vxorem) genuit filium nomine Obeth. *h* Hic genuit Iesse siue Isai, cuius filius fuit Dauid, Rex & Propheta, Psalter egregius, & Rex primus secundum electionem stabilem in populo Israel, de cuius regio semine Christus erat nasciturus. *i* Dauid autem uid autem rex genuit Salomonem, ex Bethsabae illa rex genuit Salo quam fuerat vxor Vria strenui militis, cum qua primu monem, ex ea in adulterio commixtus fuit, sed post Vrie mortem que fuit Vria. eam sibi in vxorem legitimam accepit: ex qua & filios tres habuit, quorum natu minimus fuit Salomon. *k* Hic Salomon autem electus, Salomonis filius eiusque in regno successor genuit Roboam. *l* Roboam autem fuit Roboam, qui populo dure loquens ex malo adolescentum consilio diuisionem fecit regni Israelitici, decem tribubus a domo Dauid recedentibus. *m* Hic Iasa autem ge- Roboam genuit Abia, qui genuit Asa. *n* Iosaphat

Iosaphat bonu, docentem subditos iustitiam & timo nite Iosaphat. rem Domini. *a* Hic genuit filium Ioram impium, sex a Iosaphat aufratrum suoru interfectorem & idolorum cultorem, tem genuit Ior qui & generi se miscuit impiissimae Iezabelis, habes ram. filiam pessimi Achab vxorem. Propter quod, in terti usq; generationem hic eius de genealogia sancti sanctorum memoria tollitur tribus omisis intermediis regibus. *b* Hic Ioram secundum lineam regiam successit Ozias siue Azarias quanquam non absq; intermediis. Tres quippe inter Ioram & Oziam sunt intermedij, qui iam dicta ratione omittuntur. Ochozias scilicet immediatus filius Iora, Ios qui interitioni facta per Athaliah fuit subtractus, ac in templo educatus secretò, & huius filius Amazias, q pater fuit Ozias siue Azarias. *c* Hic Ozias filius successit Iothan, qui patre etiam viuente domum regiam reuerat, eo quod esset pater ex ultione diuina propter temere sibi usurpatum sacerdotale officium factus leprosus. *d* Hic Iothan filium reliquit pessimu, Achaz: qui e contrario filium genuit optimum, Ezechiam, virum rectum secundum cor Dei, sicut fuerat Dauid, qui cultum Dei per patrem prophanatum & conculcatum diligentissime fidelissimeq; restituit, & populum suum quanta potuit diligentia in pietate & iustitia instituit: cui proinde tam praeclara Deus victoria de Sennacherib contulit, & vita terminum cum signo retrocessionis vmbrae solatis prolongauit. *e* Hic Ezechias piissimus, filii regni successore habuit, Manassen nomine, prius quidem sceleratissimus, malitia omnes patres superantem, qui postmodum tamen in afflictione positus egit poenitentiam, conuertens se in toto corde ad dominum. *f* Hic filium genuit Amon, paternae quidem prioris malitiae, sed non posterioris poenitentiae imitator. *g* Hic successit filius sanctus ac piissimus, no mine Iosias, qui pro cultu Dei instaurando mira egit. *h* Hic genuit nepotem Iochin vel Iechoniam (intermedio tamen huius patre, eiusdem penè nominis, dicto Iocim, vel Ioakim: qui vel ob nominis, cu filio viciuitatem, quasi cum illo simul computatur, vel de linea regia a proposito separatus accipitur, eo quod non potuit

a & fratres eius in transmigratione Babylonis.
b Et post transmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel.
c Salathiel autem genuit Zorobabel.
d Zorobabel autem genuit Abiud. Abiud autem genuit Eliachim. Eliachim autem genuit Asor. Asor autem genuit Sadoch. Sadoch autem genuit Achim. Achim autem genuit Eliud. Eliud autem genuit Eleazar. Eleazar autem genuit Matham. Matham autem genuit Iacob.
e Iacob autem genuit Ioseph. Ioseph autem genuit Mariam. f de qua natus est Iesus qui vocatur Christus.
g Omnes itaque generatores ab Abraham usque ad Iosue filium Israelitici electione ut ceteri regnum acceperit, sed per alienigenam. Regem nempe Pharaonem Aegypti, vero rege sublati, intrusus fuit. Genuit ergo Iosue Iechoniam cum fratribus suis, circa quorum tempora facta est transmigrationis filiorum Iuda in Babylonem, a rege Nabuchodonosor, statim in initio regni Ioachim. Pater enim Ioachim tribus annis seruierat Nabuchodonosor, postmodum tamen rebellauit: quare eodem mortuo, quarto mense regni Ioachim filij eius, abscedit illa eorum Hierusalem, vincitque: Ioachim sponte se dedit in manus regis, ad consilium Hieremie, misit in Babylonem captiui, cum matre & vxoribus & omni electo populo, tantum relictis in terra pauperibus populi. Hic Ioachim siue Iechonias filius Ioachim genuit Salathiel, post factam iam diu transmigrationem, postquam per Euilmerodach fuisset subleuatus de carcere, & regio honori restituta. Salathiel autem genuit Zorobabel, quod interpretatur dux, vel magister captiuitatis, qui dux fuit cum Iesu sacerdote redeuntium de captiuitate, ad reedificandum templum domini in Hierusalem. Hic genuit filium Abiud, qui Abiud genuit Eliachim, qui genuit Asor, qui genuit Sadoch, qui genuit Achim, atque hic Eliud. Eliud vero genuit Eleazar, & is Matham, isque Iacob. Et hic genuit Ioseph matrimonio iunctum virgini Mariæ. De qua sine cooperatione viri supra naturam natus est secundum carnem temporali natiuitate Dei filius Iesus, qui in scripturis sanctis vstrata & solenni appellatione dicitur Messias Hebraice, quod Græce dicitur Christus, Latine vnctus. Ad quem usque Ioseph generationis huius series, non quasi ad Christi generatorem deducta est, sed propter scripturarum in texendis genealogiis consuetudinem (quæ per mulieres non conueniunt generatorem describere) ad eum perducta est linea, tanquam ad contribulem suæ coniugis, eiusdemque domus cum ea & familia: propter quod, viri ostensa tribu atque progenie, vxoris quoque; consequitur notam esse originem, simul & prolem de ea genitæ. Recapitulando itaque; summam vniversam hanc generationis lineam, ab Abraham usque ad Christum, ad

tres

tres tessaradecades, id est, quaterdenas, cōmodē eam
possumus reducere: primam fumēdo ab Abraham pa-
triarcha vsq; ad Dauid regem, secundam fumēdo
a Dauid vsq; ad tempus Babylonicę transmigratio-
nis: id est vsq; ad Iosiam, tertiam a Iosia vsq; ad Chri-
stum. Prima quaterdena secundum ordinē itā nume-
ratur, Abraham, Isaac, Iacob, Iudas, Pharez, Efrom,
Aram, Aminadab, Naason, Salmon, Obeth, Booz, Iesse,
Dauid. Secunda ita numeratur, Dauid, Salomon,
Roboam, Abia, Asa, Iosaphat, Ioram, Ozias, Ioatham,
Achaz, Ezechias, Manasses, Amion, Iosias. Tertia sic te-
xitur: Iosias, Iechonias, Salathiel, Zorobabel, Abiud,
Eliachim, Azor, Sadoch, Achim, Eliud, Eleazar, Ma-
than, Iacob, Ioseph. Hactenus producta est generatio
nis illius quam describere meditatur series, nūc mo-
do quoque eiusdē describitur. ^b Christi autem gene-
ratio ad hunc se habuit modum. Contigit enim circa
ipsum generationem siue conceptionē, memorabile
quippiam dubitanti Ioseph, cuius sequitur narratio:
Cum Maria mater Domini Iesu, nuptui esset tradita
& matrimonio copulata viro tribus & domus suā, no-
mine Ioseph, antequam coniugali vnquam commercio
conuenissent inuentum ac deprehensum est, quod
gravidā esset ipsa ac prolem gēstaret in vtero: neq;
tamen ex adulterio aut per fornicationē cū viro alio,
sed absque operatione feminis virilis per virtutē
& operationem spiritus sancti, qui virginem impregna-
uerat sua supernaturali virtute. ^d Ioseph autē vir eius
cum ex iudiciis intumescentis alui perspiceret vxorē
gravidā, cum qua actu maritali nunquam cōuen-
erat, in magno dubitationis certamine positus, nō pla-
ne sciebat quid factō opus esset. Erat quidem ipse vir
probus ac iustus, timēs Deū, & nemini sine causa vo-
lens nocere: atq; ob hoc nolebat vxorem suā tradu-
cere, accusare, diffamare, in confusionis exemplum fa-
cere, quasi adulterā, quam ipse omnis probitatis ex-
plum & totius honestatis speculum homo prudens
deprehenderat. ^e Quia tamen conceptionis modum
omnino inuenire non potuit, & de se non esse eam
gravidā certissimō cognouit, cogitauit vt absq; vir-
ginis

2 3 ginis

ELUCIDATIO CAP. I.

a Hec autem ginis infamia eam occultè dimitteret. ² Cū autem ille huiusmodi sollicita mēte pertractaret, & animo anxio reuolueret, respiciens in cælis excessus dominus virū iustum ob ignoracionem mysterij, grauiter torqueri, & ab illa cui custos potius quā marit^{us} superna prouidētia fuerat destinatus, parare discessum, non vltra passus est admirabile istud supernaturalis cōceptionis mysterium illi remanere occultum, sed angelum ei dimisit instructorem, qui dormienti Ioseph somni tēpore apparēs dixit: ^b Ioseph de stirpe David, David, noli timere accipere tam tibi accipere atque adiungere: quare metuis cū illa cohabitare: quare ab illa paras discessum? Quare turbant te cogitationes tuæ, vt eam cui te Deus coniunxit, vano timore velis deferere: Non est quod timeas, nō est quod suspiciādo verearis, nē forte ex alio marito vxor tua conceperit. ^c Non enim ab homine, ea natum est, sed à spiritu sancto conceptū: & quod in ea conceptū spiritu sancto est, de spiritus sancti operatione conceptū est, qui illi fuit quasi loco viri, qui hoc in eius est vtero supernaturali virtute operatus, quod in aliarū fornicarū vtero. ^d Pariet autē modo naturali solet operari virtus maritalis. ^e Pa- siliū, & voca riet quoque, vbi tempus impletum fuerit, filiū, quem his nomen eius nunc gestat in vtero: cui nomē impones, ex patris celestis voluntate, Iesum. Vult enim celestis pater tali ipsum nomine appellari, quo aperte quis ipse sit, aut ipse enim sal quorsum venerit, indicetur. Hoc autem nomen Hebraicum Iesus, Latinis Saluatorē significat, quod illi pulum suum à aptissimè cōueniet: quoniam quidē ipse populum peccatū eorum, suum saluū faciet à peccatis ipsorū, electos & fideles suos: q̄ credituri sunt in nomine ipsius, faciet liberos. ^f Hoc autem & saluos ab omnibus suis, tā originalibus quā actuali- totum factum bus peccatis, ac proinde ab æterna morte, cui propter est, vt adimple- peccata erant obnoxij, & à potestate diaboli, cuius tyrannidi per peccatū fuerat subiecti. Vt enim in capti- elum est à do- uitate peccati gemina alia includitur captiuitas, ita minuo per pro- in liberatione à peccato, per contrariū, gemina cōti- phetam dicen- netur libertas alia. ^g Porro totū istud tam admirabile opus talis conceptionis perfectum est in plenitudine temporis in Maria, ipsi quoq; Ioseph sic est manifesta- tum,

IN MATTHAEVM:

7

tum, vt operis exhibitione impleretur, & impletum monstraretur quod multo ante à domino omnis diuinae scripturæ primario authore, per Esaiā Prophetam (vt per calamū scribā, & instrumentum loquentis in eo diuini spiritus) fuerat predictum, his verbis, ² Ecce in ventura temporis plenitudine filium cōcipiet virgo, manēs virgo, circūdabit mulier, & gestabit virum, in vtero, virgineo saluo pudore, eūdēq; partu ædet in mundum, vbi pariendi tempus impletū fuerit, manens etiā tunc quod ante fuerat, nēpe virgo incorrupta: & vocabitur nomen pueri illius Emanuel, ^b quod nomen Hebraicum interpretatū Latinis, valet, Nō biseū Deus: hoc nomine ille puer vocabitur, talis illi optimè cōueniet appellatio, quoniā sic erit ille iuxta veritatem nobiscū Deus, id est, inter homines Deus & ipse homo Deus: qui cum hominib^{us} in terra videbitur, & cum ipsis conuersabitur. ^c Ioseph verò angelica eruditione (vt supra dictum est) instructus, vbi à somno euigilasset, atque à strato quietis exiret, omniem prouidens hætationē, priores cogitationes omnes & cunctam animi anxietatem deponens, voci angelicæ per omnia fidens, fecit iuxta angeli monita, id est, Mariam quam occultè prius meditabatur dimittere, iam fidēter sibi adiunxit, & in eius se societate firmavit. ^d Nihilominus plurima erga tam electam coniugem affectus reuerentia, quam intellexerat in Dei matrem segregatam, prorsus ab ea abstinuit, neque coniugali actu vnquam illam cognouit. ^e Aduenitque post paululum tempus quod peperit illum de spiritu sancto cōceptum filium suum primogenitum, non q̄ posteriores vnquam alios ipsa mater genuerit liberos, sed quoniā ante illū nō genuerat alterū. Vnigenitū verò, quoniam hunc solū in omni vita genuit: quæ virgo sicut ante partū, & in partu extitit, ita & post partum inuitiata virgo permansit, neq; vnquam vel à Ioseph vel ab alio quouis viro cognita fuit. ^f Aeditq; in lucē puero, octauo die quando secundum legem fiebat circuncisio, nomē illi imposuerunt Iesus, quemadmodum ab angelo tam ipsa mater quam Ioseph nutritius ante natiuitatē fuerat edocti.

a Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filiū, & vocabitur nomen eius Emanuel.

b quod est interpretatum nobiscum Deus.

c Exurgens autem Ioseph à somno fecit sicut præcepit ei angelus domini, et accepit coniugem suam.

d & nō cognoscebat eam.

e Donec peperit filium suum primogenitum.

f Et vocauit nomen eius Iesus.

ELUCIDATIO CAP. I.

ANNOTATIONES IN CAPV

PRIMUM MATTHAEI.

Liber generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham. Cum euangelium istud Matthaei non solum generationem Christi describat, sed multo prolixius eius cōuersionem, prädicationem, passionem, resurrectionem, & alia Christi mysteria; in hoc tamen libri titulo tantum dicitur, *liber generationis Iesu Christi, &c.* Propterea quod à generatione sumat exordium. Quod autē duo isti, Abraham & Dauid, peculiariter ut patres Christi narrantur, cum dicitur, *Filius David, filius Abraham*, ob hoc factū esse constat, quoniam duobus his re-promissiones præcipue factæ fuerunt de Christo, quemadmodum monstrauit Elucidatio. Et quamquam facta sit etiam aliis patriarchis (ut Isaac & Iacob) promissio; quia tamē promissio una fuit horum cum patre Abraham, iēcireo satis fuit, vnum illū nominatim designare. Dauidi verò, promissio patris Abraham singulari quodammodo innouata est. Non enim illi dictum est, *In semine tuo benedicentur omnes gentes*, sed tanquam regi regia promissio facta est, dicente domino, *Semel iuravi in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta in æternum, & testis in celo fidelis.* Et alibi, *Iuravi dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum; de fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Si cūcti odierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc qua docebo eos: Et filij eorum usque in sæculum, sedebunt super sedem tuam. Et iterum, suscitabo semē tuum post te quod egredietur de utero tuo, & firmabo regnum eius, et stabiliens thronum regni eius usque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum usque in æternum ante faciem meam, & thronus tuus erit firmus iugiter.* Quæ verba licet aliqua ex parte ad regnum temporale Salomonis filij, ac posteriorū referantur, præcipue tamen ad Christum spectare est manifestum: vel Paulo indicante, qui in principio epistolæ ad Hebræos verbū illud, *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium*, manifeste de Christo adducit. Vnde & apud Lucam angelus de cōcipiendo filio, loquens virgini ait, *Dabit illi dominus Deus sedem David patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum, et regni eius non erit finis.* Multum ergo & dissimilis hæc promissio fuit, illi quam accepit Abraham. Propter quod, Dauid præ cæteris ante ipsum patriarchis & principibus vnā cum Abraham, in ipso statim initio, poni meruit, dicente Euangelista, *Libre generationis Iesu Christi, filij David, filij Abraham.* Illud quoque notandū sermonem hunc esse ancipitis constructionis. Potest enim vterque genitiuus, filij, immediatē ad Christū referri, ut significetur ipse vtriusque

IN MATTHAEVM.

que illorum filiis, ad hunc sensum: Qui Christus, fuit filius David, & filius Abraham. Potest secundus ad proximum Dauid referri, hoc sensu, Christi filij David, qui Dauid, filius fuit Abraham. In quo quidem sensu, secundum virtutem prior includitur. Nam si Christus filius est Dauid, & hic filius est Abraham, consequitur & Christum filium esse Abraham. Prior tamen cōstructio menti Euangelistæ videtur esse magis conueniens. Christū enim specialiter illorū filium designare voluit statim in exordio, quibus promissiones peculiare factæ fuerat. *Jacob autem genuit Iudam & fratres eius.* Inter omnes filios Iacob, nō nisi illum expressit, de cuius linea nasci debuit Christus dominus, hic autem erat Iudas, quemadmodum morti proximus pater Iacob in ipsius benedictione indicauit, his verbis, *Iuda te laudabunt fratres tui. Manus tue in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui, Catulus leonis Iuda. Ad prædum, fili mi, ascendiisti, requiescens accubisti ut leo, & quasi leona: quis suscitabit eum? Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium.* Sic & in Apocalypsi, leo de tribu Iuda Christus appellatur. Hoc & in omnibus sequētibz est manifestum, illos tantum nomina stim designari, per quos Christi linea deducitur: quomodo inter omnes fratres suos, Dauid minimus solus filius Isai ponitur. Ad cognoscendam quippe Christi generationem, tota hæc generationū textitur narratio. Propter quod, à proposito Euangelistæ foret aliena filiorum aliorū expressio. *Iudas genuit Pharez & Zaram, de Thamar.* In Christi genealogia, quatuor tantum mulieres ponit Euangelista, per quas ad Mariam & Christū transit, nempe Thamar, Rahab, Ruth, & Bethsabæe. Quidam signanter peccatrices tantum feminas à proposito dicunt in Saluatoris genealogia nominatas, causa mysterij: ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccata deleteret. Hi, in Thamar fornicationem arguunt & deceptionem focerit Iudæ; Rahab, ut meretricem ante susceptionem exploratorum peccatricem dicūt fuisse publicam; Ruth, vel ut prius idololatrā, vel ut post non satis honestē ad pedes dormientis Booz se collocantem, considerant; Bethsabæe ut cum rege adulterantem, cōdemnant. Alij verò sententia prorsus contraria, magis ob eminentem virtutē istas dicūt expressas nominatim, singulas à peccato expurgare, & à virtute laudabiles ostēdere conantes: adeo ut etiam Bethsabæe cum Dauid adulterium, & Thamar cum Iuda fornicationem, excusare laborent: quantum quidem ad priorem, quod ad regem aduocata, nesciēs quam ob causam, necessitate quadā cellerit regis armata postulationi: quantum verò ad posteriorem, quod iustam habuerit nurus causam

ob quam socerū ita falleret, quoniam videlicet quod fuerat pollicitus, dare sibi filium iuniorem in maritum suo tempore non praestiterat, quod videtur vox illa indicare Iudē de Thamar, *Iussior me est, quoniam non dedi eam filio meo.* Et haec quidem opinio, quantum ad Rahab & Ruth, satis videtur consentanea veritati, quarū in scripturis laus magna describitur. De Rahab quidem, quod magna fide exploratores suscepit hospitio, & saluos custodierit, quibus etiam praedixit propheticō (vt videtur) spiritu, vēturas populo Dei victorias, post euer- sam Iericho, cum omni domo sua ad cultum Dei cōuersa. Vnde & à Paulo in sanctorum catalogo magnifice meruit commendari. Ruth quoque Moabitidis nō mediocris est laus, quōd deos suos & populū suum reliquerit, atque ad populum & cultum Dei Israhel transferit, quōdque tam fideliter socri post viri mortem adhaerit & seruiert: propter quod, & à Booz mulier virtutis dicitur. Et quod aduersus ha- rum gloriā obicitur, Rahab fuisse meretricem, & Ruth non satis pudenter ad pedes Booz dormientis se composuisse noctis tempore, id facili negotio dissolui potest, dicendo Rahab nō dici meretricem quasi fornicariam, sed quasi hospitio recipientem ad se diuertētes id est, mulierem cauponariam: quomodo & Hebraei exponūt interpre- tes dictionē Hebraicā in libro Iosue positā, cuius loco nos mere- tricem legimus. Neque verisimile est, exploratores illos ad Rahab vt fornicariam, sed magis vt cauponariam diuertisse. Ruth verō simpli- citas per socrū instructa facile defenditur, quā non animo illicitum quid agendi, neque cōcupiscentia mali desiderij stratum cognati dor- mientis accessit, sed tantum ad proponendum occasione bona quod cum iure postulabat, habere scilicet illum maritum, ad suscitandum defuncti semen in hereditate sua. Quantum itaque ad duas has atti- net mulieres, non negamus laudem insignē illis à scriptura dari. Cē- terum, quod ad alteras duas spectat, neque satis verisimiliter videtur expurgari de quo inculsantur peccatum, neque singularis vlla laus in scriptura potest earū inueniri. Nisi forte hoc in Thamar praedicare velimus, quod tandū cōtinenter in viduitate vixerit, expectās iuxta promissum socri, donec cresceret filius minimus Sela, quem in virū acciperet, ad suscitandum defuncto fratri semen. Aut de Bethsabae hoc adducamus, quod multa sollicitudine suo filio regnū curarit im- petrare. Verū haec talia non sunt, ob quā videatur istarum singula- ris debere fieri mētio. Deinde, nec à peccato de quo inculsantur, satis honeste videntur excusari. Poterat nanque Thamar socerum suum alia via, quā fornicādo cum eo, ad faciendum satis promisso addu- cere: neque excusationem honestam id praebet fornicandi cum so- ce-

ro,

ro, quod filiū dare distulerit. Bethsabae verō, neque regi debuit illi- citum proponēti vlla ratione consentire quantumvis vrgenti, in ma- riti iniuriam. Neque de adulterio vlla ratione potest excusari, nisi per vim oppressa fuerit, quod nequaquam scriptura indicat, neque habet verisimilitudinem. Ex his videri potest neutram praedictarum opi- nionum certam ac plenam habere veritatē: nec ideo in genealogia positas mulieres praedictas quia peccatrices, nec ideo quia virtutē in- signes. Potestque alia assignari ratio, accidētaria, & quasi casualis con- iunctio harū mulierum cum suis viris, & nouus ac singularis quidam euētus quo illarū vnaquaeque suo fuit marito copulata. Ea enim quae sic fortuito & nouo quodam euētu solent contingere magis memo- rantur. Id in Thamar est manifestū, cui Iudas commixtus fuit putās scortū esse, nūrum non agnoscens, donec inuenerit mulierem, & sup- plicij extremi metus rē proderet: quando missō armillo & annullo ad Iudā, dixit, De viro cuius haec sunt cōcepi. Id ipsum in Rahab gē- tili, nouo haud dubiē euētu principi tribus Iudae cōiuncta, itidē & in Bethsabae ex occasione adulterij prauio homicidio pessimo in ma- trimonium Dauidi associata, similiter & in Ruth Moabitide, & pau- percula nobili & diuiti Israhelita Booz copulata, est manifestum. Est autē postrema haec sentētia ceteris minus calumniis exposita, vt po- te neutri duarū praecedentium opinionum cōtraria vel aduersa, quā illa sibi inuicē aduersentur. Secunda verō ceteris est minus proba- bilis, & minus habet verisimilitudinis: quā nec à scriptura, nec à san- ctorū assertionē, habet auctoritatem. Primam tamē asruit Hiero- nymus, qui nuāquam dicit sanctarum foeminarū in genealogia poni Saluatoris: cui, quantū ad aliquas, consentiunt Ambrosius & Christo- stomus: an tamen quo ad omnes, non exprimunt tantum indicantes, de peccatoribus, Christum nasci voluisse. Illud autē imprimis consi- deratione dignū est: quē admodum Deus id quod in sua praedestina- tione atque praesciētia habet definitissimum, per media tamē subinde prorsus indeterminata & humano iudicio omnino casualia siue for- tuita peragit. Quē admodum videlicet Christi generationē de tribu Iudae ab eterno praedestinavit Deus, quā tamē per tot intermedias cō- iunctiones humano iudicio prorsus casuales & fortuitas adimpleuit. Cōsideratione itē nō est indignum, quomodo ea quae hominibus ca- sualia prorsus atque fortuita vidētur, Deo (cui nihil est fortuitū) maxi- mē subinde sunt à proposito, & ex ipsius potissimum sunt intētiōne, Cuius rei consideratio pijs mentibus est suauissima & maximam adfert fidelibus consolationem. Atque ob hoc, non inconuenien- ter dixerimus, fieri hic in genealogia saluatoris foeminarum ista- rum

ELUCIDATIO CAP. I.

rum quæ sic viris nouo & foruito quodam euentu coniunctæ sunt, specialem præ cæteris mentionem. (De Raab.) Vulgatum est, Raab scribi per duo, a, sibi proxima. Attamen & secundum Græcam & secundam Hebræam orthographiā, inter duo, a, oportet intericere, ch. Hebræi enim nomen huius mulieris scribunt per heth (pro quo Latini ponere solent ch) ad differētiā rahab per he, quod superbū significat, & pro Aegypto interdum ponitur: quemadmodum diximus in commentariis nostris super Psalmos, in annotationibus Psalmi. 86. Græci quoque sic scribunt, Rachab. (Ex ea quæ fuit Vria.) Græcè tantum per articulum dicitur, *ἐκ τῆς τῶν οὐρίων* quod ad verbum utriusque reddere possumus, ex ipsa Vria. Latinus interpres bene sententiam expressit, dicens: *Ex ea quæ fuit Vria*, Vxor scilicet. (Iosias genuit Iechoniā & fratres eius, in transmigratione Babylonis.) Manifestum est ex historia libri Regū & Paralipomenon, Iechoniā fuisse genitum ante transmigrationē in Babylonē: siue illum patrē accipiamus, qui scribitur per k & m, Ioakim: siue ipsum qui per ch & n, Ioachin. Vterque enim ante transmigrationē regnauit: ille quidem pater, annis vdecim: hic autem filius, mensibus tribus. Ante transmigrationem ergo, uterque genitus fuit: quando quidem ante eam uterque regnauit. Insuper, non potuit in transmigratione hac gignere Iosias, qui iam annos aliquot cum patribus dormierat. Quare, quod hic dicitur, *In transmigratione Babylonis*, intelligi debet: Circa tempus illud transmigrationis, vel. In cuius Iechoniæ tempore facta est Babylonis transmigrationis. Notandum quoque, Euangelistam sub vno nomine Iechoniæ, vel duos eiusdem ferè nominis computasse, vel vñ præterisse. Duo quippe fuerunt sibi proximi, vnius ferè nominis, Ioakim & Ioachin. Quidam in priori loco patrem accipiunt, in posteriori filium. Quibus obstat, quod utrobique penitus iisdem literis scribitur Iechonias per ch, cū priore loco scribi deberet Iekoniās, nisi dicant, scriptorū inscitia vel inaduertentia, tam apud Græcos quā apud Latinos, id esse confusum.

4. Re. Aliis magis placet, omissam esse patris Ioakim mentionem, quia non à populo Israëlito ut reges cæteri, sed à Pharaone Nechao rege Aegypti, rex fuit constitutus, fratre ipsius Ioachaz à populo electo legitimo rege submoto. Ioachin autem filius Ioakim, nō legitur ab illo alieno per vim intrusus: sed quomodo de cæteris regibus patri legitime succedentibus dici solet, ita & de hoc dicitur, *Dormiuit Ioakim cum patribus suis, & regnauit Ioachin filius eius pro eo*. Nomen quoque Iechoniæ, quod apud Euangelistam utrobique per χ ch scribitur, magis suadet utrobique accipiendum filium, qui etiam hoc nomine apud Hieremiam distinctē contra patrem appellatur, dicentem, *Vino*

ego dixit dominus, quia si fuerit Iechonias filius Ioakim regis Iudæ, quasi annulus in manu dextera mea, inde euellam eum. Denique, in tota genealogia hoc obseruatur, ut singuli bis nominentur: prius quidem ut geniti, posterius ut genitores excepto Abraham primo huius generationis principio, qui tantum ut gignens, & Christo qui tantum ut genitus describitur. Nam Ioseph & Maria, simul ut coniuges & tribules assumpti, sub utraque conditione, nempe & gignentis & geniti, describuntur. Ioseph quidem, ut genitus: Maria, ut genitrix. Vnde veri simile est, & in hoc nomine Iechoniæ eundem utrobique intelligendū, nempe Ioachin, quem Hieremias appellat Iechoniam, filium Ioakim. De hac autē saluatoris nostri genealogia, quæ multis perplexitatibus inuoluta est, maximè ex apparenti dissonantia quæ videtur inter Mattheum & Lucam, vide Philonem antiquum & fide dignum authorē, & alios qui super hac re plenius scripserunt. Maximè verò chronica veneradi patris, fratris Amadi à Zierze, viri eruditissimi, quæ nos ante paucos annos prælo dari & in lucē edi curauimus: qui super his rebus, circa tempus aduentus Christi plenissimè & luculentissimè disseruit. *In transmigratione Babylonis*, id est, quæ ad Babylonem transmigrauit populus Iudæus. Nam genitiuus ille, transmigrationis terminum significat, ad quē videlicet transmigrationis facta est: non autem populum transmigrantem. (Omnes itaque generationes ab Abraham usque ad Dauid generationes quatuordecim.) Summam eorum omnium quos in genealogia posuit saluatoris, in tres redigit Euangelista quaterdenas, quæ diuersis modis sumi possunt. Primū quidē cōiunctim sumēdo videlicet pro capite secūde quaterdenæ illū qui in prima est infimus itidē pro initio tertiæ sumēdo eū in quo secūda desinit. Atque ita nō nisi ad Ioseph extēdetur tertia quaterdena, & Iechonias tantū filius constituitur, omisso patre Ioakim. Ordo autem iste talis erit.

Ordo primæ tessaradecadis.

Abraham, Isaac, Iacob, Iudas, Pharez, Elsom, Arā, Aminadab, Naasson, Salmon Obeth, Booz, Iesse, Dauid.

Ordo secundæ tessaradecadis.

Dauid, Salomon, Roboam, Abia, Asa, Iosaphat, Ioram, Ozias, Ioathan, Achaz, Ezechias, Manasses, Amon, Iosias.

Ordo tertiæ tessaradecadis.

Iosias, Iechonias, Salachiel, Zorobabel, Abiud, Eliachim, Azor, Sadoch, Achim, Eliud, Eleazar, Mathan, Iacob, Ioseph.

Hic vide tres quaterdenas sic adinuicē coniunctas, ut finis præcedentis initium sit sequētis. Atque huic computationi satis ipsa textus verba videntur fauere, in quibus sic dicitur, *Omnes generationes usque*

ELUCIDATIO CAP. I.

ad David quatuordecim, & à David vsque ad transmigrationem Babylonis quatuordecim. Dum enim in priore dicit, vsque ad David, & iterum in posteriore à David, videtur finem prioris initium constituere posterioris. Neque inconueniens est, Christum intra has quaterdenas generationum non includi. Altero modo assignari possunt hæ quaterdenæ diuise, vt finis prioris non ponatur posterioris initium. Atque hoc modo, tertiæ quaterdenæ erit vltimus Christus, & sub Iechoniæ nomine duos oportebit intelligi, priore loco patrem, posteriori filium. Is ordo ad hunc fumetur modum.

Ordo primæ tessaradecadis.

Abraham, Isaac, Iacob, Iudas, Pharez, Esrom, Aran, Aminadab, Naasson, Salmon, Obeth, Booz, Iesse, Dauid.

Ordo secundæ tessaradecadis.

Salomon, Roboam, Abia, Asa, Iosaphat, Ioram, Ozias, Ioathan, Achaz, Ezechias, Manasses, Amon, Iosias, Ioakim.

Ordo tertiæ tessaradecadis.

Iechonias, Salathiel, Zorobabel, Abiud, Eliachim, Azor, Sadoch, Achim, Eliud, Eleazar, Mathan, Iacob, Ioseph, Iesus, Eligat ex duobus hæc propositis modis lector, vtrum voluerit. Mihi sane modus prior magis probatur. ¶ *Antequam conciperetur, inuenta est in utero habens de spiritu sancto.* Per concipere, cum de coniugibus sit metio coniugalis actus honeste ac verecunde significatur. Similiter & per illud in utero habere, honeste significatur mulieris impregnatio. Et quod nos legimus de spiritu sancto, in Græco est, ex spiritu sancto, vt significetur impregnatio ista à spiritu sancto esse, & ab ipsius operatione profecta. ¶ *Inuenta est in utero habens de spiritu sancto.* Quæri solet, à quo inuenta fuerit habens in utero: Ad propositum maxime facit, si respondeamus, ab ipso viro Ioseph. Ipse enim deprehendit & aduertit, vxorem esse prole grauidam. Quare particula illa, de spiritu sancto, non referenda est ad verbum inuenta est, hoc sensu: Deprehensa est de spiritu sancto habens in utero, quasi comperisset Ioseph à spiritu sancto illam cōcepisse. Hoc enim si comperit habuisset, nequaquam occulte cogitasset eam dimittere. Sed coniungi debet particula illa cum participio, habens in utero, in hoc sensu: Inuenta est Maria habere in utero, siue concepisse: qui quidem cōceptus, de spiritus sancti erat operatione. ¶ *Ioseph autem vir eius. eum esset iustus, & nollet eam traducere, voluit occulte dimittere eam.* Vide, quomodo in re perplexa Ioseph iste per iustitiam suā congruū tenuit modum. Ecce certis indicis videbat Ioseph vxorē gestare in utero prolem. Acceperat eā vt virginem in coniugē. Cerro certius sciebat, se vxorē suā

no

IN MATTHAEVM.

15

non cognouisse. Quomodo potuit non iudicare eam de adulterio, si humanū sequamur iudiciū? Quare nō tanquā in adulterā insurrexit, zelus pro lege, vt maleficam non pateretur viuere: Ioseph (inquit Euāgelista) cū esset iustus, noluit eam traducere. Iustitia ergo Ioseph prohibuit, ne vxorē deferret aut criminaretur, quasi adulterā. Exposcit nāq; hoc perfecta iustitia, vt neminē iudicemus inuāū, nemini inferamus nocumētum sine causa legitima. Exposcit iustitia, vt erga proximos simus misericordes, & bene opinemur de omnibus, quādiu nō ipsa res euidenter & inexcusabiliter monstrat contrariū. Cū ergo nullo euidenti aut vel probabili indicio cognosceret Ioseph, vxorem fuisse adulterā, iustitia illum à tali iudicio prohibuit: maxime cū illius sanctitatem eximia optimē habuisset compertam: propter quod, eam talem cognouit, quæ nō indigna esset superno aliquo diuino munere. Et quāquam ipse quid aut quomodo circa eam ageretur, nō plenē intelligeret, maluit tamē captiuare intellectum suum, & Deo totū committere, quā eam, in qua omnem probitatem expertus fuerat, temerē iudicare, aut prodēdo diffamare, cuius pudori tuendo & famæ conseruandæ, se nouerat per miraculū singulari electione assignatum atq; deputatum. Sed quare occulte voluit eā dimittere, quā nolebat infamare? Iterū audi, quia iustus erat, vel quia diuinū aliquid circa eam actum videbat, quāquam modū rei non cognosceret: propter quod (vt nonnullorū patrum sententia est) præ humilitate indignū se duxit, tā eximie virgini, tam familiariter conuiuere, vt maritū vxori. Vel (quod nō nimis videtur probabile) quia nō patiebatū ipsius conscientia, vt illi cohabitaret, quā licet non certō adulteram iudicabat, quomodo tamē ab adulterio eam excusaret, probabilem rationem inuenire nō poterat. Neque in hoc vlla est dāda culpa Ioseph. Quis enim maritus nō ante instructus de mysterio, videns cōcepisse, & non de se concepisse sciens excusationem posset inuenire, quā vxorem quantumuis semper cōpertam honestissimā posset ab adulterio defendere? Videtur itaq; iustitia, quæ eum prohibuit ne vxorē temerē iudicaret, & sine causa legitima infamaret, eadē & euasisse, vt ab ea se subduceret, quā à crimine nec probabili aliqua ratione potuit defendere, ne si à tali nō se separaret, crimini videatur fauere. Attēde, quā illam cautē fecerit per medium iter virtutis incedere iustitia, vt nec proximo noceret sine causa, & suā nihilominus conscientia atque legi satisfaceret. Palchrum posteris iustus iste reliquit exemplū, vt (iuxta Saluatoris verbum) nō iudicemus neq; cōdemnemus proximos, sed benigni inuicem simus, & de omnibus bene sentientes, atque in partem meliōrē interpretātes omnia

Matt.

7.

omnino modo non ipsa facti euidetia prohibeat. Et quāquam subinde nobis modus nullus occurrat, quo suspicionē malā depellamus quae se offert de proximo, quāvis nullā inuenire possimus in nobis ipsis rationē, qua excusemus illud in proximo, de quo mala enascitur suspicio captiuare tamē nos decet intellectū nostrū, & suspēdere ac prohibere iudiciū, donec ipsa mali euidetia suspicionē aut metū deducat ad iudiciū. Ad quod, vel vnum hoc meritō nos debet inducere, quod frequētī experiētia cōpertū habeamus, multoties nos labi in temere iudicando, illic etiā ubi post omnē inquisitionē nulla à nobis inueniri potuit honesta excusatio verbi aut facti, de quo temerariū tulimus iudiciū. ¶ *Noluit eam traducere.* Caue, intelligas, in domum ad secū cohabitandū adducere. Nam qui ita sunt interpretati, ex linguae Graecae ignorantia lapsi sunt. Quāquā enim verbum Latinum, traducere, ad multa sit significandū indifferens. Graecum tamen quod eius loco ponitur, nequaquam eam significationem habet. Est enim *παράδειγμα* *παράδειγμα* paradigma, quod proprie sonat exemplificare. Venit enim à nomine *παράδειγμα* *παράδειγμα* digma, quod significat exemplū, adiecta praepositione *παρά* para, quae in malā partem trahit significationē. Valet ergo verbum illud, in exēplum facere aut ponere. Ponitur autem interdum quis in exemplum confusionis, quando diffamatur apud populum, & mala fama de eo spargitur, aut alio quouis modo cōfusione publica confunditur. Interdum ponitur quis in exemplum punitionis, in quē videlicet secundum legis cōstitutionem animaduertitur. Neutro autem horum modorum Ioseph iustus suam vxorē voluit traducere, quia nec eā vt adulteram diffamare, neque legis punitioni obnoxia facere volebat, vt punitionis à lege in adulterā decreta in eāaderetur exēplum. In eadem hac significatione, verbum traducere, & in aliis nonnullis locis noui ac veteris testamētī inuenitur. Vt Sapiētiae 4. *Traducunt impios ex aduerso iniquitatis ipsorum.* Et cap. 12. *Horum qui se nesciunt, audaciam tradycis.* Apud Paulum item in epistola ad Collosenses cap. 2. sic legitur de Christi victoria, *Expoliatis principatus ac potestates traduxit confidenter.* ¶ *Voluit occulte dimittere eam.* Non est hoc ita accipiendum, quasi per fugam occultam se voluerit Ioseph ab vxore subducere, ad eum modum quo occulte serui fugitiui suos dimittunt dominos. Non enim hoc decebat honestatē Ioseph, vt sic quasi fugitiuus seruus occulte ab ea se subduceret. Sed occultatio ista magis referri debet ad causam separationis, & ad cognitionem hominum: quoniam scilicet nolebat causam in vulgus efferre, ob quam vxorē defereret. In dimissione namq; vxoris à viro, non opus erat in veteri lege causam diuortij in vulgus vel coram iudicibus

cibus palam efferre, sed sufficiebat vxori dare in manus libellū repudiij, sicque eam dimittere: quomodo legimus Deutero. 14. cap. dicere domino per Mosem. *Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam seductatem, scribet libellū repudiij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua.* Hoc ergo modo occulte eam voluit dimittere, non palam accusare, vt adulteram, & legis punitioni facere obnoxiam: quod certē faceret, si non occulte eam dimitteret, si causa dimissionis veniret ad linguas hominū. Tanquam adultera enim rapta fuisset ad supplicium. Verū hoc loco mirandum videtur, quomodo videns Maria tam animo anxii Ioseph, non illi rem aperuerit, maximē cum sciret illius interesse vt rem cognosceret. Nō enim proba coniugis hoc esse videtur, sic perplexum cogitationibus virum dimittere, ubi illum possit verbo expedit. Et mirū est ex parte altera, Ioseph in tanta angustia positum, neq; expostulasse cum vxore, neque vel interrogasse de negotio. Nō enim opinor celasset maritū virgo benignissima, si ab eo fuisset interrogata. Neque opinor, non credidisset Ioseph, si bona fide virgo cuius probitatem habuit compertissimam, rem narrasset. Quantum cex parte virginis dicimus, ob humilitatem & nimiam mentis demissionem, eam nō aperuisse marito negotium. Erubescere enim ipsa se matrem Dei pradicare, neq; vt talē ipsa se clarificare voluit: quoniam iuxta verbum Raphaelis sacramenta regis abscondere bonū est: sed Deo totum commisit, vt quomodo vellet & quando vellet, opus suum manifestaret quomodo paulo antē, cognatē Elizabeth, non ipsa Maria, sed spiritus sanctus reuelauerat mysterium. Quantum verō ex parte Ioseph, eandem assignamus rationem, nempe humilitatem & probitatem ipsius, qua erubescere virgini summę virtutis expostulationem super adulterio proponere. Ad quod etiā non minimum adiuvit intrepida virginis conscientia, & mens optime sibi conscia: quę, licet intumesceret vterus vultum tamē solitū in nullo mutauit, & constantia in conuersatione penitus eandem seruauit, non quarens latibula, non fugiens conspectū mariti, quod facere solent in quibus est culpa adulterij, sed confidenter eum viro consueto more conuersando, tanquā nullius mali sibi conscia. Soler autē talis confidentia, à mala suspitione, apud probos potissimū viros liberare eam, de quibus, nisi tali impediēte confidentia, malē sentiretur. ¶ *Hac autē eo cogitante, ecce angelus domini apparuit.* Attende, quomodo subinde ad tēpus longū differt Deus expedire sanctos de tēratione, nūquam tamen derelinquit in finem, sed adest in opportuno tempore. Vide insuper quā est difficilis, & (vt ita loquar) tardus Deus, in

Tob. 12

Luc. 1

sua occulta patefaciendo consilia, illis etiam quorum interest ea cognoscere. Vult enim rogari instanter, vult ardeat nos pulsare ac postulare, vt cum opus est nobis prodat occultum sui consilij: quod & fecisse Ioseph non dubium est, virum iustum & rectum, licet expressè scriptum non legamus. Orabat ille proculdubio Deū, vt in re tam dubia, tam perplexa, quid facto opus esset, indicaret: vtq; à cogitationū istarū quibus diuexabatur æstibus se expediret. Apparet itaq; ei angelus in somniis, hoc est, somni tempore, quando magis sunt tranquillū sensus hominū somno renouati, & ab omni distractione rerū externarū liberi. Monet autem Ioseph abiicere timorē vanū, quem quidam referunt ad reuerentiam erga coniugem diuina prole fecēdam, videlicet vt non metueret tantā cohabitare vxori. Verū huic non satis faret quod pro ratione mox subditur. *Quod enim in ea natū est, de spiritu sancto est.* Quare verisimilius est, timorem illum quem abiici monet angelus, timorem esse suspicionis aut periculi, quod ille nondum instructus de mysterio mētebat in coniuge, vt moneatur sponsus tumultuātium cogitationum turbam abiicere, propolitum repudiū abdicare, & vxori fidenter cohabitare, quam nō alienus vitiatū maritus, sed diuinus fecundauerat spiritus. Vnde subiungit. *Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est:* quasi dicat, Non vtu me tuis, ex alieni viri concubitu, sed quod tibi assero, ex operatione spiritus sancti prolem gestat in vtero: quare non tanquam adulteram tu eam debes repudiare, neq; vt infidelem in thorum repellere, sed tanquam domini tui matrem charius debes amplecti, eiq; vt eustos & minister bonus fideliter ministrare. ¶ *Vocabis nomen eius Iesum.* Ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.) Dum Ioseph officium dat imponendi filio nascituro nomen, iam eum patris loco constituit. Parentum enim est imponere filiis nomina: quomodo & Lucē. Zacharia dictū est ab angelo, quod nasciturum sibi filiū nuncuparet Ioannem: & venientes die octauo eundē circuncidare: patrem interrogabant, quo eum vellet nomine vocari. Mirum autē videtur, quod non nomine aliquo nouo & hactenus inusitato hominibus, puer iste nouus & super omnes admirabilis, fuerit nominatus. Nā Iesu nomine plures legimus in veteri testamēto appellatos, ministrū videlicet & successorem Moysi Iesum filium Naue, & pontificē illum magnū cum Zorobabel templi restauratorem, Iesum filiū Iosedeche. Sciendum autem est, quod licet non nouum esset hoc nomen noui nostri pueri, quantum ad vocalem enuntiationem, secundum rem tamē & rationem impositionis omnino est nomen hoc nouum, & hactenus nemini fuit conueniens. Licet enim hoc Iesu nomen, quod Saluator

inter-

interpretatur, aliqua ratione cōueniat duobus illis, illi duci, huic pontifici, quatenus ille populum transduxit per Iordanem, & debellatis antiquis habitatoribus, introduxit in terram promissionis, hic verō populum de captiuitate reduxit, & templū Dei reparauit: peculiari tamen & eximio modo huic nostro conuenit puero, cui nomē istud Iesu imposuit angelus, imō non ipse imposuit, sed à patre impositu nuntiauit. Ipse enim à salute spiritali, quam modo donare venit, nomen accepit: tantoq; excellentiori ratione hoc ei nomen conuenit prae illis, quāto salus spiritalis animæ excellit salutē vitę corporeæ, salus celestis terrenam, æterna temporalem. Portauerunt quidē illi nomen Saluatoris, sed tantū in figura eius qui erat nasciturus in plenitudine temporis, vt eundem etiam nomine præsignant quē prae figurabant officio. Vterque enim illorum, singularem in suo officio gessit figuram Christi. Ille namq; mortuō Moysi super populū Israël principatum accipiens, eundemq; per Iordanem ad loca promissa patribus deditis terrę inhabitatoribus, introducens apertissimē Christum domini signabat, qui in temporis plenitudine Moysi mortuo succedens, id est, in legis Mosacæ consummatione nouam suam Euangelicam legē instituens, per Iordanem fluuium: id est, per sui sanguinis lauachrum, & sacri baptismatis vndam, tractos, deuictis Chanaanais, Iebusæis, & ceteris: id est omnibus demonum potentatibus, populum Israëliticum, populum sibi credentem introduxit in terram promissam patribus, in mansiones celestis patriæ in terrā lacte & melle manantem. Alter autem ille filius Iosedeche sacerdos, cū Zorobabel captiuorū ē Babylone reductor, ac templi reedificator, non minus manifestē summum hunc nostrum sacerdotem Christū præsignabat: qui sub longa & dura nimis captiuitate detentū & oppressum humanū genus de manu regis Babylonis: id est, de potestate principis huius mundi, de tyrannide mundi rectoris tenebrarū harū liberauit: domum quoq; siue templum Deo patri reedificauit, quod licet secundum speciē vilius videbatur templo illo priori, maior tamen futura erat gloria domus huius nouissimæ quam prioris, dicte domino per Aggeum Prophetam, *Magna erit gloria domus istius nouissima, plusquam prima, dicit dominus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit dominus exercituum.* In quo verbo, proculdubio dominus illa spiritalis designatur, Ecclesia sancta, quam Christus dominus in mūdum adueniens patri edificauit. Et bene per duos istos, alterum ducem, alterum sacerdotem magnum, noster Iesus tam in officio quā nomine fuit præsignatus: vt indicaretur idem ipse & rex siue dux futurus, simul & summus sacerdos. Vnde in scripturis vtrūque horum Christo

Agg. 1

b 2

Mic. 5. Christo inuenimus frequenter ascribi, vt nunc rex siue dux, nunc sacerdos siue pontifex appelletur. Dux quidem appellatur apud Micheam, dicentem, *Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda. Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel* De regno, ait ad virginem angelus, *Dabit illi dominus Deus sedem David patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis.* De sacerdotio autem in Psalmis dicitur, *Iurauit dominus & non penitebit eum, tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech.* Petrus quoque pastorem & episcopum eum appellat animarum nostrarum. Et Paulus, quam multa de pontificatu ipsius & sacerdotio edisserat in Epistola ad Hebræos, nemini est incognitum. Relinquitur itaque manifestum, quod non inconuenienter puero isti nouo vetus nomen sit impositum: quemadmodum non inconueniens fuit, nouam rem veteribus figuris, & nouum significatum antiquis signis præfigurari. *Ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum.* Notandum, quod non simpliciter dicit angelus, Ipse saluum faciet populum, sed signanter populum suum, inquit. Arbitror hoc ideo dictum, quia non ad omnes effectus salutis eius erat peruenturus, neque futuri erant vniuersi participes salutis quam ipse dare venit, propterea quod plerique ea se facerent indignos, propter infidelitatem & inobedientiam. Populus autem ipsius saluandus erat à peccatis. Qui autem sint isti, satis aperte exprimit Ioannes initio sui Euangelij, dicens,

Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Videlicet isti qui crediderunt in nomine eius, scilicet ex Deo nati sunt, populus sunt Christi: Populus etiam iste, populus humilis & mansuetus rectè intelligitur. Huiusmodi enim specialiter sunt populus Christi, qui per humilitatem & mansuetudinem fidei se submittentes, ipsius doctrinæ obediunt, & voluntatem adimplent. De his & in Psalmo dicitur, *Quoniam tu populum humilem saluum facies.* Ac rursum, *Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Et iterum, *Beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.* Nec illud prætereundum est, ubi dicit,

Psa. 17. *Saluum faciet populum suum a peccatis eorum, sub vna salute insinuari triplicem.* Quemadmodum enim triplex est captiuitas atque miseria, ita & salutem oportet esse triplicem. Necessè enim est, vt medicina morbo respondeat. Est autem triplex ista captiuitas siue miseria, subiectio peccati, subiectio diaboli, & subiectio mortis aeternæ. Hac triplici subiectione subiectum erat genus humanum: sed per Christum ab omnibus facti sunt liberi, quicunque in ipsum crediderint:

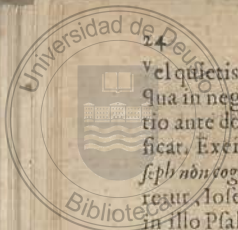
ti: vt dicat Apostolus, *Nihil ergo nunc damnationis est ijs qui sunt in Christo Iesu.* Lex enim spiritus vita in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Et quemadmodum sub peccati subiectione includuntur duæ aliae, nempe subiectio diaboli, & obligatio damnationis: ita in salute à peccatis continetur salus à potestate diaboli, & damnatione mortis aeternæ. Vide nunc quam pulchrè huic nostro puero illud Psalmi canere possumus, *Secundum nomen tuum Deus, sic & laus tua in fines terræ.* Verè enim secundum nomen ipsius laus eius est. Nomen ipsius, Saluator est: nec inuani nomen hoc portat, quod tam potenter nos à trina tam pessima seruitute, subiectione, captiuitate, atque miseria liberat. *Hoc autem totum factum est, vt impleatur quod dictum est à domino per Prophetam.* Cum uon nisi vnam rem præmiserit, videlicet conceptionem Christi de spiritu sancto, sic tamè loquitur quasi multa miranda dixerit, cum ait, *Hoc autem totum factum est.* Verum id magis ad magnitudinem rei & profunditatem sacramenti, quam ad multitudinem narratorum referendum est. Quasi dicat, Hoc tam admirabile sacramentum, tam grande mysterium factum est. De particula autem, vt, quomodo in his & consimilibus locis accipiamur, semel hoc admonuisse non erit inutile, cum frequenter admodum in hoc vsu occurrat in Euangelis. Sciendum itaque, particulam illam, vt, in hoc atque consimilibus locis, non significare finalem causam, sed tantum consecutionem. Non enim ideo hæc aut illa facta sunt in temporis plenitudine, non ad eum finem sic peracta sunt, vt illa quæ multo antè prædicta fuerant adimplerentur. Magis enim e contrario idcirco Prophetæ illa prædixerunt, quoniam si erant in temporis plenitudine fienda. Finalis ergo causa hic non significatur: sed quid consecutum sit ex tali re gesta, indicatur. Cum ergo secundum modum sacris Euangelis vsitatum dicitur, Hoc aut illud factum est, vt scriptura impleatur: hæc aut illa, sic intellige, Hoc aut illo facto, impleta est hæc, aut illa scriptura, quæ id aliquando futurum prænuuntiauit. Vel, ex huius aut illius rei exhibitione, consecuta est impletio scripturæ. Illud quoque nota, quam distinctè dicat Euangelista, *Quod dictum est à domino per Prophetam.* Non ait, *Quod dictum est ab Esaia.* Non ait tantum, *Quod dictum est à domino:* sed vniuique suum dans honorem. *Quod dictum est,* inquit, *à domino per Prophetam.* Quem loquendi modum, & in alijs plerisque locis, prudēs hic Euangelista obserua in consequentibus. Videlicet hac sermonis discretione, Deum omnis prophetiæ & sacri eloquij primarium auctorem, vt efficiens principium assignans, ipsum vero Prophetam, vt instrumentum tantum & ministrum sancti sermonis, secundo loco constituens.

ELUCIDATIO CAP. I.

stituens. Quam rem & ille pulchrè indicabat Pfaltes egregius, qui miranda in spiritu prophetico de sponsi Christi, & sponsæ Ecclesiæ dicturus iucundissimus nuptiis, præmittebat, *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi. Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis.* Diuinum namq; spiritû, scribam velociter scribentem: eam verò linguam talis scribæ tantum calamus asserit. *Et vocabitur nomen eius Emanuel.* Nusquam in Euangelis legimus, Christû huiusmodi nomine appellatum. Neq; angelus huius nominis apud Mariâ matrem, neq; apud Ioseph nutritium meminit. Nusquam deniq; vel magni vel parui huiusmodi nomine ipsum legitur nûcupal se. Quid ergo sibi vult, *Et vocabitur nomen eius Emanuel?* Non ita accipiendû est hoc Prophetæ verbum, quasi velit indicare Christû eo nomine inter homines familiariter nominandû, quomodo vnusquisq; hominum propriû nomen sibi habet impositum, quo in vsu familiarî vocitatur: sed hoc tantum vult significare, talè illum fore cui rectè tale nomè cõueniat, & qui merito sic possit ac debeat appellari. Quotiescunq; enim res per nomen quodlibet significata vlli supposito cõuenit, illud indubie tali nomine rectè & congruè potest appellari. Cum ergo significatû nominis huius, Emanuel (quod interpretatur nobiscû Deus) plenissime Christo cõueniat, qui est cum hominibus, & inter homines Deus, quis dubitet, rectè illum tali appellari nomine? Secundum hunc modum, & in alio eiusdè Prophetæ loco dicitur à domino, *Voca nomè eius, velociter spolia detrahe, cito prædare,* quod indubie ad Christum spectat, cui prius nomen datum fuerat Emanuel. Non hoc quidè, vt signaretur tali appellatione familiariter Christû appellandum inter homines, *Velociter spolia detrahe, cito prædare,* sed ad significandum, qd talis esset ipse futurus, cui id nominis bene conueniret, eo qd celeriter esset rapturus spolia ab illo forti armato custodiende atriû suû, eamq; cito prædaturus alligatû tanquã fortior superueniens. Hoc ferè loquendi modo, etiam per iocû subinde vti solent homines in familiari sermone, cû ad significandû conditionè eius de quo fit sermo, vocem effingentes illi exprimendæ congruâ, dicunt. Hic vocatur hoc nomine, vtpote hic vocatur. Ne credas, ad significandum nõ esse illû bonæ fidei, ille vocatur. Noli me cõtingere, ad significandum talem esse cui non possis impune nocere, vel in mimorariq; ita in cæteris, quibus hominû vulgus non rarò vtitur. *Et non cognoscebat eam, donec peperit filiu suum primogenitum.* Ex hoc loco peruersus ille Heluidius hæreticus, infirmo argumento & inualida nimîu ratiocinatione asserere tētauit, Christi matrē super benedictā Mariam post partû non permansisse virginem, sed à Ioseph fuisse cognitam

IN MATTHÆVM.

gnitam. Primû quidem eo qd dicatur, *Non cognoscebat eam donec peperit filiu suum primogenitû.* Igitur (inferebat cæcus ille) postquã filium peperisset, cognovit eam. Deinde quia dicitur Christus fuisse Mariæ primogenitus. Nomè enim primogeniti, videtur alios respicere posterius genitos: quæadmodum cû Adæ primogenitus dicitur Cayn, ad Abel habetur respectus posterius genitû. Verûm utrûq; horû admodum inualidû est argumentû. Nam de particula, donec, manifestû est, nihil ipsius argumētum habere firmitatis, tû ex familiari vsu loquēdi, tum ex sanctarû venerando vsu scripturarû. Si enim quis dixerit: Non desit Christus pro humano genere apud patrem esse solicius, donec exhalauit animam, quomodo hinc rectè educi poterit, post expirationè desisse iam illum, aut desinere à solita pro nobis solitudine. Itè si dixerit, Mariâ Christû nõ deseruit, donec ille in crucè subleuatus fuit, quis hinc eliciet, Christo in crucem subleuato, mē treni tû ipsûm reliquisse? Rursum, si dixerit ægrotus, mortè prænuntiare volēs: Non comedā donec moriar, quomodo hinc consequitur, vt vbi mortuus fuerit, tû comedat? Iterû, nõne rectissimè simul & verissimè dicere potuit domino Dauid: Non me dereliquisti in manus inimicorû meorû, donec ad regnû me pronexisti & summâ gloriam? Quis tamè hoc sermone dicit significari tûc derelictû esse à Deo Dauid, quãdo in regnû fuit euectus? Nemo sanè id dixerit, nisi qui sensus cõmunis latus fuerit. Hæreticus tamè iste Heluidius, impudenti ore hinc falsum dogma tētauit astruere. Præterea, & ex sacri vsu eloqui j facile monstrari potest, vanâ esse illius nugamēta, quandoquidè sacræ scripturæ vsus frequēter, donec, ita usurpat, vt nulla significet sequentis exceptio: id quod tam in affirmatiua q̃ in negatiua eloquutione, facile fuerit ostendere. In negatiua eloquutione, sic legimus Psal. 3. *Nõ cõmouebitur (iustus) donec despiciat inimicos suos.* Vnde nemo sanæ mētis elicere tētabit, despectis inimicis iusti, tunc illû debere cõmoueri. Quid enim magis ridiculû? Sic & in alio Psalmo Propheta postulat, *Vsq; in senectû & seniu ne derelinquas me, donec annuntie brachiũ tuum generationi omni quæ ventura est.* Qua oratione non postulat Propheta, vsq; ad illud tantû tēpus nõ deseri donec annũtiauerit, quasi post cõtētus sit derelinqui: sed omnino nunquã derelinqui postulat. De affirmatiua eloquutione manifestû habemus exemplû in Psal. 109. vbi pater dicit filio, *Sede à dextris meis, donec ponã inimicos tuos scabellum pedum tuorû.* Quis enim hic intelligat, filio dari à patre sessionem in dextra, tantû vsq; ad tēpus illud quo subiiciantur inimici sub pedibus eius: quasi illo perfectò foret filio emigrandû à patris dextera. Pari autè ratiõne in enũtiatione affirmatiua significaret cessatio præcedētis operis

ELUCIDATIO CAP. I.

Vel quietis ante donec signati post tempus illud donec indicat, Qua in negatiua significatur exhibitio actus vel quietis, cuius negatio ante donec signatur, post tempus illud impletum, quod donec significat. Exempli gratia, si in hoc proposito negatiuo loco Euangelij: *Joseph non cognouit Mariam, donec peperit filium suum primogenitum*, significaretur, Ioseph cognouisse Mariam postquam peperit filium: pari ratione in illo Psalmi loco affirmatiuo: *Sede a dextris meis, Donec ponam inimicos tuos, &c.* significaretur, filium cessaturum a sessione illa post tempus illud subiectionis inimicorum. De hac ipsa particula diximus pluribus in locis, in Elucidatione libri Psalmorum, nominatim in Annotationibus Psalmi 109. Manifestum est itaque, tam ex familiari vulgati sermonis consuetudine, quam ex venerando usu sacri eloquij, ex particula illa, donec, nihil posse hereticum tale quale parturiebatur parere. Ex dictione autem primogeniti, nihil magis. Nam ut primum dupliciter dicitur, ita & primogenitus. Primum enim aliquando dicimus affirmatiue, ut ita exponatur, ceteris omnibus prius. Hoc modo primus homo dicitur Adā, id est, omnibus aliis prior. Hoc modo primogenitus dicitur, ante omnes alios prior genitus: quomodo Christus dicitur primogenitus in multis fratribus, quoniam cōparatione ad omnes nos adoptione tantum filios factos ipse naturalis filius prior est, & in gloria potior. Sic dicitur Ruben primogenitus Iacob. Atque in hac significatione primogenitus respectiue & relatiue dicitur ad alios posterius genitos. Neque dicitur hoc modo Christus Mariæ primogenitus. Secundo, exponitur primum negatiue, quo nihil prius est. Atque hoc pacto primogenitus dicitur, quo non est alius prior genitus. Et in hac significatione mulier primum enixa filium, recte dicere poterit, Hic meus est primogenitus, etiam si alius sequatur nemo aut sequuturus sit, quoniam ante illum non genuit alium. Hoc autem pacto, primogenitus relatiue non dicitur ad posterius genitos, & potest vni genitus recte dici primogenitus. A qua loquendi consuetudine non abhorret scriptura, cum in lege precipitur, primogenitum sanctificatum esse domino, & debere redimi, quod indubie non tantum de illis intelligitur, quibus alij successerunt fratres, alioqui ante redemptionem expectari tantisper deberet, donec videretur an esset subsequuturus alius: sed primogenitum intelligitur, quod vuluam aperit, & quo non alius prior fuit genitus. Sic & in interfectione primogenitorum Aegypti, non existimandum est, illuc solum percussisse angelum, ubi plures essent filij: sed omne simpliciter quod primogenitum fuit, percussit. Neque hinc igitur quicquam veneni sibi potest hereticus amecti ex propriis suis venenosis visceribus, ipsum potuerit tumor fastuosus euomere.

Ad

IN MATTHAEVM.

25

AD LECTOREM.

NOli, lector candide, in ceteris capitulis expectare quod hic vtcunque praestitum videretur: id est, annotationes prolixas, & pleniorum locorum difficultum tractatum. Non enim id patitur opusculi praesentis (quod in enchiridij formam aptauimus) breuitas, neque ingenio nostri tenuitas facile id in omnibus posset quod hic tentatum est. Denique, nec admodum necessarium nobis videbatur hoc ubique agere, potissimum quod aliorum non paucorum antiquorum & recentiorum prelixi in manibus passim habeantur commentarij, ex quibus peti possunt quae hic desiderari videntur. Nobis sufficere posthac paraphrasticae, ut ab initio cepimus, simplicem literae intellectum simplicibus & clavis verbis exponere. Quod autem in vno hoc capitulo factum est, ideo factum est, ut intelligas, lector benigne, non sine diligenti discussione praevia elucidationes istas paraphrasticas esse conscriptas, etiam in illis capitulis ubi nullas inueneris annotationes huiusmodi additas. Labor enim qui in perlegendis auctoribus diuersos, sententiasque varias diuersorum conferendo, & Graeca Latinis cōponendo, ceteraque huiusmodi expendendo ante conscriptionem opusculi huius praecessit, ut ingenue quod verum est fatear, sufficere vtiq; poterat ad iusti commendatarij compositionem, si non breuitas nobis magis fuisset in animo: & si non alia fuissent ab eo proposito iuste retrahentia. Boni itaque consule breuitatem nostram: & quod ex nobis deest, ab aliis petens, in diuinarum rerum scientia discesce, atque in Dei semper amore (qui est scopus omnis pij studij) proficere stude. Vale.

ELUCIDATIO CAP. II.

CVM itaque natus esset Iesus, & mundo editus per virgineum partum, non in Nazareth Galilae, ubi conceptus erat: *set Iesus in Beth sed in Bethleem ciuitate tribus Iudae, leem Iudae,* quae appellabatur ciuitas Dauid, & Propherarum oraculis celebris erat, tanquam futura natalis locus Messiae, nascituri de semine Dauid. *b Hero. b In diebus He de alienigena iam occupante imperium (ablato vide rodus regis, licet scepro de Iuda & duce de scemore eius in signu aduentus eius qui erat mittendus) ecce nouo & infi- c Ecce magi ab gni miraculo Deus pater suum in terris recēs natum Oriente venefilium voluit clarificare, ac gentium primitiis man- rant Hierosolymfestu facere. c Ecce enim a terra Oriētis gentiles qui-*

dam

ELUCIDATIO CAP. II.

dam viri, tum principatus nobilitate, tum sapientia claritate insignes & eximij, qui ex more gentis suae Magi appellabatur circa tempus ortus Christi, stellae eiusdem novae externo indicio simul & interna spiritus illustratione deducti, venerunt ad Hierosolymam civitatem regiam, de nouo rege nato, quem per signum absentes cognouerant, diligenter perquirentes, atque dicentes:

a Vbi est qui natus est rex Iudaeorum?

a Vbi hic inueniemus novum Iudaeorum regem recens natum? Mirantibusque omnibus qui audiebant super interrogatione huiusmodi, quod de nouo rege Iudaeorum nato interrogarent exteri, cum ipsi nihil de eo audissent, illi subintulerunt: Non pro nihilo huc venimus, neque sine causa interrogamus. Iam enim certo nobis indicio monstratum est, natum vobis esse novum regem illum, qui multo ante promissus extitit, qui sit liberatorum populorum suorum. *b* Nobis enim in Oriente longe posita stella apparuit, peculiare natiuitatis ipsius indicium, quae etiam nos hucusque perduxit. *c* & cuius ducatum insequentes, huc peruenimus, ut illum adoremus, ac pro sua eminentissima gloria (qua excelsus erit praecunctis regibus terrae) obsequium, honorem & reuerentiam illi impendamus. *d* Huius rei fama mox ad Herodem regem perlata, partim ob nouitatem rei, partim quod in eius domo potissimum de rege nato inquirendum videbatur, si forte natus illi fuisset novus filius, quoniam quidem tum solus ipse in Iudaea regnabat, ille sibi male conscius quod per tyrannidem occupasset imperium, & male metuens ne forte regno (ut ferè fieri solet) vero rege nato pelleretur, vehementer conturbatus est, & regni perdendi metu factus est animo anxius: simul & bona pars eorum qui in Hierosolymis erant, cum illo conturbati sunt, nonnulli quidem ut fauentes tyranno simili sunt conturbatione commoti, ne ille deturbaretur imperio, cuius partem fouerat, vel lucri vel ambitionis gratia, sicque de eis poenae contingeret sumi, pulso tyranno. Alij vero populi sui liberatione expectantes, & sub tyranni de alienigenae gemetes, nouitate rei, quasi concepta noua quadam spe libertatis turbati sunt, non tam dolore, quam spe & gaudio. *f* Herodes autem non segnitè praetereundum putans huius famae rumorè dissimu-

b Vidimus enim stellam eius in Oriente,

c & venimus adorare eum.

d Audiens autem Herodes rex turbatus est,

e & omnis Hierosolyma cum illo.

f Et congregatis omnibus principibus sacerdotum sive de eis poenae contingeret sumi, pulso tyranno. Alij vero populi sui liberatione expectantes, & sub tyranni de alienigenae gemetes, nouitate rei, quasi concepta noua quadam spe libertatis turbati sunt, non tam dolore, quam spe & gaudio. *f* Herodes autem non segnitè praetereundum putans huius famae rumorè dissimu-

IN MATTHAEVM.

27

lans tantisper animi dolorem, donec certius aliquid cognosceret conuocari ad se interim iussit omnes principes sacerdotum, & scribas eruditos in cognitione legis, & interrogauit eos, quis esset locus ille in Legge & Prophetis designatus, in quo Messias iste quem eos expectare audierat, nasciturus esset: quoniam apud omnes erat vulgatissimum, Iudaeos quendam praestolari Messiam, à quo speraret reddi sibi libertatem. Fore autem hunc Messiam, de quo sic ab exteris principibus interrogaretur, quique superno signo sic fuisset declaratus, non immerito suspicabatur aut metuebat. Non enim erant vulgaris regis illa tam magnifica indicia.

a Interrogati sacerdotes & scribae super loco natiuitatis Messiae sui, paratam mox habuerunt responsionem, quod esset huius rei cognitio apud illos certissima, statimque responderunt: Civitas Bethleem in tribu Iudae posita, è qua fuit oriundus Dauid, ipsa est locus designatus natiuitati eius quem praestolamur Messiae nostri. *b* Id enim ex Propheta Micheae ver-

b Sic enim scribis cognoscimus, cuius extat hoc praeclarum vaticinium, quo Bethleem ex ore domini alloquitur, dicens: *c* phetiam:

c Et tu Bethleem tribus Iudae, quae etiam Ephratae diceris, nequaquam infima habenda es, neque dignitate ultima inter praecipuas ciuitates sortis Iudae, nequaquam despicienda venis aut habenda contemptui, ob loci paruitatem aut paucitatem inhabitantium. *d* In te enim nascetur, ex te vnus quidam prodibit insignis, qui te mirum in modum nobilitabit, praeclaramque ac nobilem reddet per omnia secula. Nimirum ex te egredietur & in te nascetur princeps quidam & dux, qui reget ac pascet populum meum electum Israel, qui in populo Israel regnabit in aeternum.

e Quo audito, Herodes magis sibi metuens, statim ad callida consilia conuertit animum: & quomodo hactenus non aliud quam tyrannidem oppressi-

nemque populi cogitauerat, sic & modo pergit in nouum natum regem moliri machinationes tyrannicas: quomodo videlicet illum priusquam inualescat viribus, recenter natum, opprimat. Visum est autem illi, astu magis quam viribus istud agere negotium. Quare

a At illi dixerunt ei: In Bethleem Iudae.

b Sic enim scribis cognoscimus, cuius extat hoc praeclarum vaticinium, quo Bethleem ex ore domini alloquitur, dicens: *c* phetiam:

c Et tu Bethleem tribus Iudae, quae etiam Ephratae diceris, nequaquam infima habenda es, neque dignitate ultima inter praecipuas ciuitates sortis Iudae, nequaquam despicienda venis aut habenda contemptui, ob loci paruitatem aut paucitatem inhabitantium. *d* In te enim nascetur, ex te vnus quidam prodibit insignis, qui te mirum in modum nobilitabit, praeclaramque ac nobilem reddet per omnia secula. Nimirum ex te egredietur & in te nascetur princeps quidam & dux, qui reget ac pascet populum meum electum Israel, qui in populo Israel regnabit in aeternum.

e Quo audito, Herodes magis sibi metuens, statim ad callida consilia conuertit animum: & quomodo hactenus non aliud quam tyrannidem oppressi-

d Ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel.

e Tunc Herodes

ELUCIDATIO CAP. II.

a Nam voca-^a Quare clā ad se vocatis magis, illis huius noui nati-
tis magis, diligē regis nūtiis & inquisitoribus, dissimulans latētem in-
ter didicit ab corde dolore & fictam simulans pietatem, diligentis-
simē ab eis perquisiuit omnia, quid videlicet illos mo-
le qua appa-^b uerit ad tanti itineris subeunda dispendia, quid illos
rui esset. adduxerit ad huius regis exteri venerationē prae cæ-
teris, unde illis & quā certā eius quē quarebāt no-
titia, & maximē tēpus inquisiuit apparitionis stellae
huius, ex qua cognouisse se dixerant noui regis ortū,
vt hinc colligeret, quantā foret ætatis infans natus.

b Et mittens il-
los in Bethleem
dixit, Ite, & in-
terrogate
e diligenter de
puero, & cum
inuenieritis, re-
nuntiate mihi,
ut & ego ve-
niens adorē eū.

^b Quibus omnibus diligenti studio perquisitis, rex il-
los amice admodum a se dimittens, indicato eis re-
sponso scribarū & natiuitatis loco, permisit ac iussit
accedere eos Bethleem tribus Iudæ, ibique diligen-
ter inquirere de puero isto rege quē querebant: simul
& hoc adiungens, vt puero inuento quantoties ad
ipsum reuerteretur, renuntiaturi vbi illum inuenissent,
singēs ad huius rei persuasionē, pia religione se quo-
que illuc velle accedere, ac puerū honore debito adora-
re. Sciebat enim impius tyrānus, pios magos & sim-
plici animo Testum quærētes, nulla ratione cum pro-
ditarios nocere cupiētī, quamobrem eiusdem se voti
esse simulans ac pietatē fingens simile spondebat ob-
sequium, vt crudele tandem impleveret propositū.

d Qui cum au-
dissent regem
abierunt.

e Et ecce stella
quam viderant
in oriente

f antecede-
bat eos usque dum
veniens staret
supra vbi erat
puer.

^d Et isti quidem regi vale dicētes, & simplici animo, nescij
fraudis, ita se facturos pollicentes, absecesserūt a rege,
& ciuitatem regiā relinquētes, Bethleem versus iter
arripiunt. Et ecce mox vt Hierusalē egressi sunt, iter
parātes ad Bethleem, stella illa quam viderant in ter-
ra sua Oriētis, cuius ducatu ad Hierusalem vsq; per-
uenērāt, quæ ad modicum temporis se occultauerat,
Dēi cōsilio, vt interrogantes de puero in Hierusalem
audirent suæ fidei de scripturis cōfirmationem, atque
ipsi etiam Iudæi nati sui regis noui ab alienigenis au-
dirēt testimonium, & ipsa eadem temporis se occultauerat,
stata est, eosq; tanquam ductrix & viæ demonstratrix
antecefsit, sic illos deducendo vsque ad locum in quo
puer ille mirificus diu & multū quæsitus larebat: quā
etiam domū stella illa demissa de sublimi aëris loco,
vicinius ad domum illam desuper accedēs, illicq; su-
perne

IN MATTHAEVM.

29

perne immota permanēs, aperto indicio magis desi-
gnabat. Hi verō, stella iterum suis presentata con-

a Videntes autē
stellam,

specibus, pro cuius amissione non parū fuerant con-
turbati, vehementi gaudio sunt affecti, quod veterem
ducem & supernum munus sibi viderent redditū, &
nō inuanum fore itineris laborem ex tam certo duca
tu cognoscerent. Ingenti quoq; gaudio refectioni sunt,
vbi stellæ indicio ipsam iam domū deprehendissent,
in qua puer erat absconditus. Illi itaque cum omni
reuerētia & honore debito domū ingredientēs, inue-

b gausi sunt
gaudio magno
valde.

^c Et intrantes
domum, inue-
runt puerū cum
Maria matre-
eius.

d Et prociden-
tes adorauerunt
eum.

^c nerunt puerū illum quem tanto itineris labore, tanta
inquisitionis sollicitudine quæsierant, & cum puero
simul ipsius quoq; virginē matrem inuenērūt, mater-
na sollicitudine illū diligenter pro sua facultate curā-
tē. Mirabile profectō diuinæ operationis mysteriū.

Nihil magnificos istos & sapientia clarissimos viros
scandalizauit loci vilitas, nihil offendit matris humi-
litas, nihil paupertas illorū deuotioni obfuit: sed vbi
regiū nihil nihilq; magnificum cernebant, ipsi nihi-
lominus absq; mora: plena fide & deuotione proci-
derunt in facies suas coram inuento puero, eumque
adorauerunt: nō vt regem tantum quemlibet, cuius-
modi erat Herodes, sed vt regem cælitus missum, ho-
minem verum & verum Deum. Neque illis sat fuit,

e Et apertis tha-
sauris suis obtu-
lerunt ei mune-
ra,

^e signis huiusmodi suæ fidei rectitudinem & deuotio-
nis sinceritatem demonstrare, sed insuper donis ad
hoc cōuenientissimis id ipsum voluerunt comproba-
re: apertisq; arcis suis, in quibus conclusa seruabantur
quæ secū pro itinere adferebant, post manus internæ
deuotionis & piæ adorationis (quod est præcipuum
& summū munus, Deoq; prae omnibus gratissimum)

etiam externa obtulerunt munera, nempe aurum,
thus, & myrrhā, quæ dona non absque peculiari san-
cti spiritus eruditione, nec absque magni signatione
mysterij, illa gentiū primitiæ obtulerunt. Aurū nāq;
obtulerunt, in protestationem quod illum vt verum
regem & supremum regem agnoscerent, vt regē re-
gū & dominantū dominū. Thus obtulerunt, in pro-
testationem veræ diuinitatis, cui deberur thuris obla-
tio. Myrrhā verō, in protestationē corruptibilis hu-
manitatis

f aurum, thus,
& myrrham,

manitatis. Nam mortuorum corporibus myrrha cōducit. Sic enim illū adorabant, vt summum regem & verum Deum, verum nihilominus atq; mortale hominem: & tria hæc vt corde credebant, ita protestabantur muneribus. ^a Ego verò ad quod venerant non sine ingenti cordis ipsorum letitia peracto, cum reditū meditarētur ad propria, & ad Herodem cogitarēt iuxta promissum reuerti, causa indicandi (vt ille postulauerat) inuēti pueri, angelus domini per tēpus somni illis apparēs, oraculo caelesti eos admonuit, ne redirent ad fraudulentum Herodem, astuta cogitatione mala machinantem puero, aliam illis commostrans viā per quam redirēt in suam regionem, quod & fecerūt, illi obediētes per omnia. ^b Sua nanq; de reditu pollicitatione quā Herodi fraudis ignari simplici animo fecerant, postposita (ob deprehensum angelica ammonitione Herodis dolū) declinātes Hierusalem, per aliā viam reuerſi sunt in regionem suam, sicq; spes delusa est & expectatio frustrata tyranni mala machinantis. Et iam illi procul à Iudæa aberant, aut in suam fortē regionem redierant, cum ille miser anxius adhuc frustra prastolaretur illorum reditū. ^c Vbi autem Magi

^c Qui cum recessissent, ecce isti peracto suo negotio abscessissent, nō multo post, angelus domini celestis pater iā de filio suo vt de mortali homine cu apparuit in somno ram gerēs, prauidens iniquas & crudeles machinationes Herodis, filiiq; vitam vsque ad tempus definitum seruare volēs, angelum mittit de caelo, qui Ioseph vt patris tenentem locum, nutritū & curatorem pueri,

^d Surge & accipe puerū, & matris custodem atq; ministrū admoneat de fuga, ^e Qui angelus somni tempore Ioseph apparēs: Surge matrem eius & (inquit) Ioseph fili David, surge alacriter, & festinus fuge in Aegyptū, accipe tecū puerū istū cuius tu es à Deo nutritus de puerū, & eslo ibi putatus, nā cū matre eius, cui es assignatus custos: & vsq; dum dicam fuge in Aegyptū, ibiq; delitescatis ad tēpus aliquantū, & peregrinemini, donec tibi reditū significauero.

^e Futurum est ^f Herodes enim tyrānus, audito noui regis ortu, iam enim vt Herodis mala machinatur in corde suo, & breui in effectū perducitur est iniqua sua cōsilia, magno conatu & ex-rum ad perdendum eum. Quē licet possit celestis pater

ter

ter aduersus omnem sæculi potestātē solo verbo defendere, vult tamē fratribus illum per omnia assimilari, posteaquam hominem fieri illū iussit, & fuga tanquā vnum aliquē ē ceteris hominibus suæ vitæ consulere. ^a Accepta autem admonitione, Ioseph non se-
^a Qui confur-
gnis auditor neq; tardus aut inobediēs minister, con-
tinuū ad exequēdum mandatum se accingit, maturē
de strato quietis exurgit, antequam illuxisset dies: o-
mnibusque celeriter compositis, & ad profectionem in Aegyptum,
necessariis paratis, iuxta angeli monita, Iudæā dere-
liquit, & in Aegyptum cum puero & matre descēdit,
vt illic ab Herodis persequutione puer tutus lateret.

^b Eratque illic vt peregrinus, multo tempore, magna
solicitudine puero & matri victum quarritans, & pro
que ad obicium
ytiusque necessitate subleuanda fideliter laborans, Herodis,
vsque ad tempus obitus Herodis. ^c Per hanc autem
pueri fugam in Aegyptum ac deinde eiisdem reuo-
cationem ex Aegypto, impleta est Prophetia illa quē
a domino multo antē prædicta fuerat per Prophetā
Osee, atque etiam per Prophetā Balaam: ^d Ex Ae-
gypto vbi tanquā peregrinus & advena fugiens He-
rodus furorem latuit, defuncto tyrāno eū reuocauit
in terrā suam. Quod licet secundum literam de Iisraē-
meum.

litico populo liberato à seruitute Aegyptiaca videatur accipiendum, secundum veritatem tamen mysticę
sententię de Christo potissimum intelligendum
nit, ex Aegyptiaca peregrinatione reuocato. ^e Cum illusus esset à
verò Herodes post longam expectationem tandem
comperisset Magos sibi illuisse, ac spe sua fraudasse, f
nec iuxta pollicitationem illos ad se redituros vi-
deret aliāque via didicisset in propria rediisse: ^f ve-
hementi cōmotus est intra semetipsum indignatio-
ne, & ira ardentissima vehementer efferbuit: tum
aduersus Magos illos à quibus se deceptum existi-
mabat, cum ipse magis illos sua simulatione fese-
lisset, vt reditum promitterent tum aduersus natum eius,
cuius notitiam particularem vt sperabat, & infra se-
cundū tempus quod
denti furore positus crudelissimus tyrannus, hētori-
bus atque militibus tali facinori idoneis emisit, in-
terfi

terfi

terfici inuit pueros vniuersos, non solū in Bethleē, verumetiam in omnibus terminis eius ubiq; per circuitum, quotquot artem habebāt annorum duorū, aut infra hāc erant artem, iuxta supputationem tēporis quod ex Magorū relatione, de stellæ apparitione exquisierat & audierat. Iam enim per multū tempus expectauerat ille reditum ad se Magorum, & priusquā percepisset abiisse illos, nonnulla haud dubie mora intercessit, neq; forsitan statim vt cognouit illusionem, opportunitatem habuit perficiendi suum propositum, propter quod, hebdomadæ paucula non illi sufficiebant, pro suo proposito. Neq; tamen duos accepit annos, quod tātum tēporis iam effluxisset à nato puero, sed vt securus magis esset de periculo, maluit prolixiorē accipere terminū, vt vbi vnus sufficere potuisset annus, duos acciperet, vt tātō certius deprehenderetur infans ille qui querebatur.

a Tunc adimpletum est quod dictum est per Hieremiā Prophetam, dicens, Vox in Rama audita est, ploratus et ululatus mulierum.

b Rachel plorans filios suos,

c & noluit consolari, quia non sunt.

Tunc impleta est Prophetia illa Hieremiæ Prophetæ dicētis, Vox in Rama id est, in excelso audita est, clamor magnus inaudita crudelitatis in cælum vsq; ascendit, nepe vagitus, ploratus & ululatus maximus tam vulneratorum puerorum, quā mulierum filios suos lamētantium, quā etiam insanus clamor crudelissimorum licitorum contra vlulantium. ^b Tanta autē fuit strages cælorum innocentum, vt ipsa quoq; Rachel, licet mortua, flere debuerit filios suos; id est, pueros Bethleemiqui eius filij dicuntur, non quod de Rachele nati essent (De Lia nanque ortus fuit Iudas, in cuius sorte erat Bethleem) sed quia iuxta Bethleem defuncta in puerperio Rachel sepulta fuit: propter quod, illis in locis nati vbi ipsa sepulta quiescit, filij eius dicuntur. ^c Tanta autē erat ploratus Rachel, & tam magna erat crudelitas ista, vt nō voluerit ipsa à luctu suo consolationem accipere, eo quod morte tam crudeliter perempti fuerunt illi innoxij, & de vita ante tempus sublati, vt videre non potuerint nec audire illa tam magnifica, quæ paulō post in mundo erant per Christū agenda atque prædicanda. In summa, erat hæc crudelitas tāta in pueros Bethleemicos, à tyranno exercita, vt etiam à mortuis matribus plangi

plangi vehementer & quasi inconsolabiliter digna fuerit. ^a Verū post annos aliquot Herode ex Dei iudicio, post grauissimos dolores & acerba tormēta, morte absumpto, ecce angelus domini q̄ prius ex Iudæa fugam nuntiauerat, iterum per somni tēpus Ioseph in Aegypto adhuc agenti apparuit dicēs; ^b Surge & accipe puerum tuæ commissum curæ, vnā cum matre eius tuæ credita fidei, & hinc cōmigre in terrā Israël, vnde huc peregrinus aduenisti. ^c Iam enim res pueri salua est. Iam ille seuisissimus tyrānus, qui donec viueret infantis vitæ insidiabatur, miseram exhalauit animā nec vllum posthac ex eius tyrānide erit puerō in Iudæa periculum. ^d Statim Ioseph superno accepto oraculo, obedire paratus, confurgēs accepit puerum (cuius, ob inhabitantem carnī Diuinitatem priorē pueri, facimus mentionem, tametsi iuxta humanū iudiciū d. qui confurmatris deberet mentio præcedere natum) simulq; matrem eius, & Aegypto relicta, reuersus est ad terram Israël. ^e Vbi cum audisset Archelaū Herodis filiū patri successisse, & loco defuncti patris suscepisse regni gubernacula in terra Iudææ, timēs Ioseph ne paternæ malitiæ & tyrannidis fieret filius imitator, non ausus quod Archelaus est puerum in terram Iudææ reducere, curā verē paternam pro puero gerens, ne fortē mali quicquā aduersus illum pararetur. ^f Qua sollicitudine cū anxiasuō timuit illō retur animo Ioseph, nocte per angelū admonetur, vt ire in Iudæam natiuitatis locū, puerum nō inferret, sed in partes Galilææ secederet. ^g Cui admonitioni gaudenter acquiescēs iustus Ioseph, cum puero & matre, sit in partes Galilææ. ^h Cuiusmodi quæ vocabatur Nazareth (in qua puer conceptus fuerat) diuertit, illicq; habitauit. ⁱ Atq; ita con- ^j Et veniēs ha- sequuta est impletio eius quod in Prophetis dicitur, bitauit in ciuita- eum futurum esse & vocandū esse Nazarethum vel Nazarenum. Deum enim Christus in Nazareth ciuitate Nazareth, cum parentibus habitauit, maximē posteaquā & con- ^k h. vi adimplere- ceptus illic fuit, nihil dubiū, quin hinc rectē processetur quod dictum rit, vt apud vulgus Nazarethi vel Nazareni cognomē, est per Prophe- ad præcipuum Iesu nomen, acciperet, cuius nominis tas, Quoniam & res & appellatio à Prophetis illi multo antē fuerat Nazareth vocabitur.

ANNOTATIONES IN CAP. II.
Venimus adorare eum.) Præteriti temporis est, venimus. Nam Græcè est ἤλθομεν ilthomē. (In Bethleem Iudæ.) In vulgatis Græcorum exemplaribus legitur Ἰδαίας Iudææ, pro Iudæ, sicut & supra in principio capituli. Melius tamen quadrat Bethleē Iudæ, quomodo etiā Græcā in sequenti habet Prophetia, cum dicitur: Tu Bethleem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iudæ. Et quomodo apud ipsum Prophetam scriptum esse testatur Hieronymus. (Ex te enim exiit dux.) Græcè est ἡγούμενος egumenos, quod ad verbum sonat principans aut ducem agens, siue (vt efficto dicamus vocabulo) ducans quomodo à regno, Latine dicimus regnans. Et in eo quod sequitur. Qui regat populum meum.) Græcè est, ποιμανεῖς poimani, quod significat regere siue pascere, aut (vt plenius exprimaturs significatio) pastoraliter regere, quod veris regibus cōuenit, tyrānis minimè: de quo verbo diximus in annotationibus præcipuis Psalmi 2. (Diligenter didicit.) Vnico verbo Græcè dicitur μαθήσασθαι icriuose, quod significat Latinis, cū diligentia perquisiuit aut didicit. Et in eo quod sequitur: Tempus stella quæ apparuit eis, Græcè sic legitur, τὸν χρόνον τῆς φαινομένης ἀστὲρος quod ad verbū sonat: Tempus apparentis aut visæ stellæ, hoc est, tempus quo stella eis apparuit, vt in Elucidatione expositū est. (Staret supra ubi erat puer.) Græcè est ἐπ' αὐτοῦ epanosid est, superne, cuius loco positum accipi debet supra. (Et responso accepto.) Græcè vnico vocabulo per participium sic dicitur, χρηματισθέντες, quod Latine sonat, ammoniti, vel responso edocti, vel oraculo instructi, & ab interprete nostro, casu mutato verbum est, respōso accepto. (Abimatus & infra.) Græcè ἀπὸ διελθῶν: id est, à duobus annis. Et in eo quod sequitur: Iuxta tempus quod exquisierat à magis, idem est verbum μαθήσασθαι icriuose, quod prius verterat, diligēter didici: quare hic exquisierat, talem intelligatur cōtinere emphasim, vt valeat exquisitè & exactè interrogauerat siue didicerat. (Ploratus & vlulatus multus.) Græca vulgata tria habent θρήνον καὶ κλαυθμός καὶ ὀδυρμός wolōs, hoc est lamentatio & ploratus & vlulatus multus. (Et admonitus in somnis.) Idem hic vocabulum est in Græco, cuius plurale paulò antè verbum fuerat, respōso accepto: quare & illic simpliciter verti poterat admoniti. (Quoniam Nazareus vocabitur.) Dictio Hebraica nazer per zain in medio, significat Hebrais separatū & segregatū ab aliis, speciali scilicet sanctitate ab aliis semotū, & Diuino cultui specialiter deputatū. Vnde Nazaræi dicebantur in lege specialiter Deo sanctificati. Quando verò per tza dick scribitur, significat florē vel germen, stirpem vel truncum. Secundum vtranque autem harum signi

significationum manifestum est, iuxta scripturarum testimonia, Christum rectè vocari Nazaræum. Eius enim singularissimam sanctificationem omnes Prophetæ canunt, & germen illud magnificum vno ore omnes prædicant.

ELUCIDATIO CAP. III.

In tempore ad hoc prædestinato, non illo quidē quo ista iam statim narrata gerebātur, sed in definito tēpore longē posteriori, videlicet Christo trigesimū iam agente annum, anno quintodecimo imperij Tyberij Cæsaris, b Ioannes filius Za- b Ioannes Ba-
chariæ (qui ab officio postmodum Baptiste cogno- pius, mentum accepit, qui in desertis à puero vsque tunc c prædicans in
latitauerat) cepit ostendere se coram populo Israēl: deserto Iudææ,
egrediensque deserti loca secretiora, ad loca deserti
viciniora populis Iudææ accedens, prædicare cepit
iis qui ad ipsum conueniebant pœnitentiam, dicens:
Redite præuaticatores ad cor, & anteactę vitę prio d Pœnitentiam
ris ex animo agite pœnitentiam. Iam enim regnum agite, appropin-
calorum appropinquabit pœnitentibus, iam in quabit enim re-
ximo adueniet qui verē pœnitentiam agentibus da- gnum calorum.
turus est regni cælestis præmia: patefiet breui cælestis
regni ianua, quę vsq; modo clausa permāsit ab initio,
& cunctis verē pœnitentibus dab- tur in illud introi-
tus. Propter quod, vos moneo per pœnitentiam offe-
rendę tantę gratiæ occurrere, atq; eam suscipiendā
dignē preparari. Hic est enim, de quo & de cuius præ
dicatione multò antè per Esaiam Prophetam fuit e Hic est enim
prædictam. f In temporis plenitudine, antequam se de quo dictum
mundo manifestabit venturus Messias, vox erit vel est per Esaiam
audietur præcursoris cuiusdam atq; præconis, qui in Prophetam di-
deserto prædicās clamabit ac dicet: Parate viā ei qui centem,
venturus est domino, facite illi rectas & æquas semi- f Vox claman-
tas. Venturus est enim post paululum ad vos ille diu tis in deserto,
expectatus & cunctis gentibus multum desideratus parate viam do-
Messias, ante cuius faciē ego præmissus sum tanquā mini,
illius præcursor, vt mea exhortatione vos admoncam,
parate illi viā qua ad vos veniat, & rectas fieri omnes
itinervis semitas, id est, diligēter vos preparari per pœ-
nitentiam ad digne illum suscipiendū, vt sic à vobis
c 2 digne

ELUCIDATIO CAP. III.

digne & reuerenter suscipiatur cum aduenerit, quomodo tantum dominū vos aequū est suscipere. ^a Non enim corporaliū viarū quarit munditiam, aut terrenarum semitarum exquirat planitiem, sed cordium desiderat puritatem, & spiritū equitatem, ut nihil in vobis cum aduenerit veterum sordium aut antiquarū inaequalitatis inueniat, per poenitentiam cunctis foribus eiectis, & omnibus complanatis atq; ad aequalitatem iustitiarū reductis. ^b Hic autem Ioannes vestitus & cibo nequaquam vulgaribus utebatur: nō lana aut lino artificio & labore hominum contextis induebatur, non cibis coquorū peritia exquisitē decoctis, aut etiam humano quocunq; labore partis vel apparatus: sed iis utebatur quae illi eremus suppeditabat, absque vlla sollicitudine, vestimentum habens vilissimum de camelorum pilis contextum. ^c Zona autem quam possulabat, honestas ad continendum vestimentum par tesq; corporis pudendas operiendū, erat illi pellicea, de oblata ex eremo inculta pelle desumpta, hoc videlicet habitu veterē illū Heliā referens, cuius ex parte aliqua nomen gerebat & officium quē legimus virū hispidū fuisse, & zona pellicea circuncinctū renibus. ^d Cibus autem illi erant locustae, animalcula mollia, licet insipida non omnino tamē esui humano inepta, cū melle syluestri, quorū vtrūq; sine sollicitudine, deserti penetralia illi suppeditabāt. Nec de potu vllum est dubiū, quin aqua pura fuerit. Hoc pacto ille vitam degebat absq; omni sollicitudine, neq; pro victu, neq; pro vestitu vllam omnino curā gerens, contentus presentibus & vltro oblati, neque plura requirens. Quā animi libertate cōtinuo orationi intēsus, & ab omni humano cōfortio semotus, fieri nō potuit, quin apud Deum summam gratiam promeruerit, & qua viuēdi austeritate omniumq; temporalium rerum eminētissimi contemptu, merito apud homines summa pollebatur auctoritate. ^e Tunc itaq; illo sic poenitentiam tanta auctoritate & grauitate populis predicante, Iudaea, et omnis regio circa Iordanem.

^a rectas facite
semitas eius.

^b Ipse autē Ioh-
nes habebat ve-
stimentum de pi-
lis camelorum.

^c Zona pel-
licea circa lū-
bos suos.

^d Esca autē eius
erat locusta &
mel syluestres.

^e Tunc exhibet
ad eum Hieroso-
lyma, & omnis
Iudaea, et omnis
regio circa Ior-
danem.

IN MATTHAEVM.

de Hierusalem, & plurimi ex omni Iudaea, atque ex omnibus locis quae Iordani adiacēt fluuii. ^a Et com-
puncti corde, in protestationē verā poenitentiae, ba-
ptizati sunt ab eo in Iordanē flumine vicino, poenitē-
tiam agētes de cōmissis peccatis, eadēq; etiā ore sentes peccata
confitentes, & signorū exteriori indicio protestantes, sua
dum aqua lauari se permitentes immūdos se esse ac
emūdatione indigere designabāt. ^b Cernens autē Io-
annes inter ceteros compuncto corde suū baptisma multos Phari-
saeos & Sadducaeorū saeculorum & Sad-
non recto corde ad ipsum accedentes, sed animo su-
perbo & simulato, potius ad calumniandū ipsius pra-
dicationē & baptismum, quā ut ex ipsis proficerēt,
durē admodum hos redarguit, & seuera cōminatio-
ne aduersum hos intonuit, dicens: ^c Vos viperarum
progenies vi-
genimina, filij serpentū, malorum patrum mali filij,
paterni veneni heredes, qui adhuc in cordibus vestris
gestatis malitiae virus quod patres vestri olim in san-
ctos Dei Prophetas soliti sunt effundere, quae vobis
salutis spes poterit esse reliqua, aut quis vobis demon-
strare poterit modū illam effugiendi iram, quae in iu-
dicio reuelabitur. si in hac vestra venenata persistatis
malitia? ^d Moneo itaque vos, donec tempus est mise-
ricordiae, antequā ira illa vettura reueletur, ut reuerta-
mini ab hac vestra inueterata malitia poenitentiam
agentes ex animo, & sic agentes ut fructus quoq; faciatis
poenitentiae dignos: tales videlicet qui veram &
rectā deceant poenitentia, quales illa requirit solēq;
progignere in iis in quib; fuerit, ut ipsa opera testen-
tur vos nō apparenter nec simulate tantū, sed synceriter
& ex animo conuersos per poenitentia. ^e Nec est
quod vobis ipsis vanē blandiamini de generis vestri
electionē, confidentes in Patriarcharum & Prophetarū
meritis, dicentes, Patrē habemus Abrahā, quasi ob
patrum electionem & merita non possit illa ventura
ira vos comprehendere, nihilq; vobis possit mali acci-
dere, quasi hoc vobis satis esse possit ad effugiendam
iram & consequendā salutē, q̄ tantorum patrū sitis fi-
lij, atq; ideo poenitentia opus nō habeatis. Omni-
no enim vana est ista persuasio, & planē ridicula. Deus

^a Et baptiza-
bantur ab eo in
Iordane, consi-
tiam agētes de
cōmissis peccatis,
eadēq; etiā ore
sentes peccata
confitentes, &
signorū exteriori
indicio protestantes,
sua
dum aqua lauari
se permitentes
immūdos se esse
ac
emūdatione
indigere designabāt.

^b Vidēs autem
multos Phari-
saeos & Saddu-
caeorum & Sad-
non recto corde
ad ipsum acceden-
tes, sed animo su-
perbo & simulato,
potius ad calum-
niandū ipsius pra-
dicationē & bap-
tismum, quā ut
ex ipsis proficerēt,
durē admodum
hos redarguit, &
seuera cōminatio-
ne aduersum hos
intonuit, dicens:

^c Progenies vi-
perarum
genimina, filij
serpentū, mali
orum patrum
mali filij, patri-
ni veneni heredes,
qui adhuc in cor-
dibus vestris
gestatis malitiae
virus quod patres
vestri olim in
sanctos Dei
Prophetas soliti
sunt effundere,
quae vobis
salutis spes
poterit esse
reliqua, aut
quis vobis
demonstrare
poterit modū
illam effugiendi
iram, quae in
iudicio reuelabitur.

^d Facite ergo
fructum dignū
poenitentiae.

^e Et ne velitis
dicere intra vos
Patrē habemus
Abrahā.

ELUCIDATIO CAP. III.

nanq; carnale genus non aspicit, nec carnalē attendit
a Dico enim originē. In veritate enim dico vobis, potēs est Deus
vobis, quoniam cum voluerit etiā de lapidibus istis (quos per intelle-
potens est Deus etum de signo) id est, de gētilibus qui ligna & lapides
de lapidibus istis nunc colunt, ac proinde lapides dici merentur, de his
suscitare filios Abraham.

b Jam enim se-
curis ad radicē
arbores posita
est.
c Omnis ergo
arbor que non
facit fructum bo-
num, excidetur,
& in ignē mit-
tetur.

d Ego quidem
baptizo vos a-
qua, in peniten-
tiam.

à Deo alienis, potens est Deus, cū voluerit, facere ve-
ros Abraham filios potens est, vt illos faciat fideles, sicq;
veros secundū spiritū fidelium Patriarcharū filios &
ipsorū verū semen secundū spiritū, quod Deos atten-
dit magis quā secundū carnem. Quapropter omnino
inanis est vstra persuasio, quasi nō possit Deus vos se-
men carnale Patriarcharum reprobare, & quasi pro-
missiones factæ patribus in vobis debeāt impleri: quā
doquidē vobis, adulterino semine reprobatīs, aliud
inuenire poterit verū semen illorū, in quo factas pro-
missiones patribus perfectē adimpleat. Et iā planē
securis admota est arboris radici, imminet vobis con-
demnationis iudiciū, si credere & penitentiā agere
nolueritis. Omnis arbor quæ fructū bonū non pro-
tulerit, securi hac excidetur, & tanquā inutilis ad ferē
dos fructus flāmis tradetur. Hoc est: Omnis homo q;
penitentiā agere recusauerit, & veritati voluerit ac-
quiescere, praeligēs in veteri permanere incredulita-
te siue malitia, nec fructus penitentiæ dignos volue-
rit operari, hic per iudiciū mortis auferetur de terra
ista viuentiū, & per sententiā condemnationis in ignē
proicietur æternū & inextinguibilē, quoniā arbor
mala fuit, & fructum bonum noluit producere: quo-
modo per contrariū, omnis arbor bona quæ fructus fe-
cerit dignos penitentiā, non excidetur, sed transplan-
tabitur de loco deserti huius sterilis & aridi, ad locū
orti amoenissimi simul & pinguisimi, vt vbi in æter-
num floreat & fructificet, id est, de mundo isto ad cæ-
leste regnū, vbi viuat in æternū. Neque ve-
rō hæc dixerim, quasi ego is sim per quem hæc fieri
debeant, quasi ego sim condemnaturus impoeniten-
tes: nam ego quidem tantum minister præcursor &
præco sum iudicis, cuius officium est, aqua solum ex-
terius corpus abluerē, ad protestationem penitentiæ,
quæ

IN MATTHAEVM.

qui veni ad præparandam viam venturo domino, &
populum illi præparare idoneum, penitentiam præ-
dicādo, & corporali baptismo penitētes abluerēdo.
a Ille verō q; post me vterus est, cuius ego me præco-
nem & præcursores fateor, qui post paululū mundo post me ventu-
potēter manifestabitur hic longē est me fortior atq; rus est, fortior
potentior, cuius tanta est supra me excellētia, vt non me est, cuius nō
sim ego dignus vel vilissimū vllum obsequiū aut no-
sum dignus cal-
uissimū ministeriū illi impedere, cuiusmodi est cal-
ciamenta por-
ciamenta portare, aut corrigiam soluere calciamentō tare.
rū, aut aliquid huiusmodi. Ille enim dominus est, ego
feruus. Ille Deus & homo, ego homo purus. Ille Dei
filius, ego tantū hominis filius. Ille Iudex, ego præco. b Ipse vos ba-
b Hic est qui per virtutē Diuinitatis in se inhabitat, baptizabit in spi-
ritū, eos q; penitentiā egerint baptizabit, baptismo lō-
ritu sancto &
gē nobiliori, quā meus fuerit baptisus, qui tantū igni.
illius fuit figura & signum præsum, & quasi alluefa-
ctio quædam ac prædispositio ad illius promptiorem
suscipiōnē. Ipse vobis suo baptismo videlicet inuisi-
biliter infundendo spiritum sanctū, per quem vos re-
generabit, atque ex Deo iterū nasci faciet, & ignem
charitatis, qui per spiritum sanctum diffunditur in re-
generatorum cordibus, quo igne purgabitur, illumi-
nabuntur, & salubriter inflamabuntur corda creden-
tiū. Ipse baptizando daturus est inuisibiliter spiritum
sanctū & dona eius, quod meæ haudquaquā est facul-
tatis, qui corporaliter baptizare tantū possum ad pro-
testationē penitentiæ, sed spiritū sanctum aut dona
eius non possum infundere, quod solius est Dei.
c Et hic qui penitētib; tam præclara donaturus est, c Cuius venti-
idem ipse suo tēpore aduersum malos terribilē osten-
labrum in ma-
tabit iram. Habet enim in manu sua ventilabrū siue nu suas
palam, ad examinandū frumentum, & diiudicandas à
granis paleas, habet potestatem faciendi iudiciū, & d & permun-
examinandi ac discernēdi bonos à malis. a Et aream dabit aream
suam.
elesiam suā purgabit separādo malos de medio iusto-
rum, quibus nunc sunt cōmixti in area mundi huius, e & congrega-
nondū emūdāta & ventilata. Et bonos quidem simi bit triticum in
les tritico bono, (quod magno est vsui & magni est horreum suum.

*e Ioannes autē
prohibebat eū,
dicens:*

d Ego à te de-
beo baptizari,
& tu venis ad
me?

e Respondens
autem Iesus di-
xit ei:

f Sine modo.
Sic enim decet
nos implere om-
nem iustitiam.

pretij) congregabit in celeste regnum, quod est apo-
theca & horreum boni tritici & electorum mansio.
^a Malos autē similes palea (quæ nullius est ponderis,
vñs aut pretij) in ignem æternū cōiciēt, vt ardeant
& affligantur in sæcula sæculorū. ^b Cum autem om-
nis populus passim ad Ioannem prædicantē & bap-
tizantem conflueret, accessit etiam Iesus à Galilæa, vb
cum parentibus commorabatur, ad locum Iordanis,
vbi docebat & baptizabat Ioānes, volēs & ipse ab eo
baptizari tanquā vnus de vulgo: partim vt serui præ-
dicationem ac baptisma approbaret & confirmaret
dominus: partim vt humilitatis formam nobis trade-
ret, prius in se monstrando & suscipiendo quod exa-
cturus erat in aliis: partim vt baptismatis sacramētū
nobis cōsecraret, & instituere inciperet spirituale ba-
ptismū, suscipiens in se corporalem. ^c Ioannes autē
& propriam vtilitatē, & domini sui excellētiā pro-
bē cognoscens, præ humilitatē & Christi reuerentia,
non tam negans quā differens, non tam recusans
quā excusans, domino postulanti nō statim acquie-
uit, imō verbis mansuetis humiliter illū prohibebat
dicens: ^d Ego, vt seruus, & ex meipso nihil, nisi pecca-
tor, à tē, qui solus es mundus, ac mūdare potēs, debeo
baptizari: quoniam iustum est, à mūdo mundari mū-
dandum. Quomodo ergo tu in quo nihil est immū-
dum, ad me venis, ex meipso nihil nisi sordidū, vt ba-
ptismo laueris? Quomodo lauari petis tu qui nullam
habet maculā? Et quomodo à me postulas lauari, qui
baptizo in profectionem poenitentia, quæ tibi non
competit? Hoc humilitatis responso audito, Iesus
nihilominus persistebat in proposito, exigens à Ioā-
ne, vt ab ipso baptizaretur, dicens: ^e Agnosco cordis
tui humilitatem, fidem suscipio, deuotionē compro-
bo, atramentū impresentiarum omnis argumentis, fac
quod iubeo. Ego quare id tibi iubeam noui, tu tantū
obediētē te præsita meis sermonibus, ita enim nos
deceat, vt omnem impleamus iustitiam, ita nobis con-
uenit, perfecte iustitiæ formam exemplo isto demō-
strare, quā in se doctō ostendit, quando id quod
sua auctoritate alios vult docere, ipse per humilita-

ten

tem prior in se exprimit. ^a Videns itaque Ioannes qd a Tunc dimisit
perseueraret in petitione dominus, eadem qua prius eum.
cōtradixisse visus fuit humilitate, nunc acquiescit iu-
benti, & cū timore atque tremore magno, in summa
cordis humilitate, super sacratū. Christi verticē aquā
fundit, eumq̃ue cum reuerētia debita baptizat. Quē
admodū enim humilitatis est, magnis officiis aut ho-
norificis actibus etiam à superiori potestate propo-
sitis, non statim cum affectu acquiescere, sed magis in-
dignitatem propriam obicere, & excusationem ra-
tionabilem prætendere proponentibus aut iniungen-
tibus, ita vbi superior auctoritas excusatione audita
perseuerat nihilominus in sententia: eiusdē est humi-
litas, munus impositi officij humiliter suscipere, ac
cum timore & tremore administrare. ^b Cum autē à ^b Baptizatus
Ioanne esset Iesus baptizatus, mox de Iordane exiuit, autem Iesus, cō-
in quem baptizandū gratia descenderat. ^c Et ecce qui festim ascendit
semetipsum sub manibus serui iamā humiliauerat, de aqua.
superano meruit indicio à patre clarificari, vt nos do- ^c Et ecce aper-
ceamur, quoniā qui se humiliat, à Deo exaltatur. Sta- ^c ti sunt ei celi.
tim enim vbi ille ascendit de aqua, aperti sunt ei celi,
ita apparuit calum quasi patefactum, & iam apertum
ad baptizati ingressum, quo designare voluit pater cæ-
lestis, baptismū filij sui, ianuam esse cælestis regni, &
omnibus in fide & baptismō filij baptizatis cælestis
regni patere introitum. ^d Vidit quoque spiritum Dei ^d Et vidit spi-
in specie columbæ, animalis simplicis, candidi, &
innocui, de super venientem, ac super se descenden- ^d ritum Dei de-
tem, & in se requiescentem: ad significandum in Chri- ^d scendentem sicut
sti baptismō dari credētibz spiritum sanctum. Nam ^d venientē super se
illa tunc visibiliter monstrata indicia, inuisibilia do- ^e Et ecce vox
na signabant. ^e Vox insuper paterna in supernis de ^e de celo, dicens:
nube resonans audita est, de baptizato filio testifi- ^f Hic est filius
cans, ac dicens: ^f Hic est filius meus vnigenitus, cō- ^f meus dilectus,
substantialis, cōternus, & cōqualis per omnia, mi- ^f in quo mihi com-
hi charissimus, & singularissimē ante mundi consti- ^f placui.
tutionem dilectus, in quo mihi est optime placitum,
qui mihi est gratissimus & acceptissimus, cuius ego
& vitam & doctrinam omnem approbo, & institu-
tionem confirmo.

ELVCIDATIO CAP. III.

ANNOTATIONES IN CAP. III.

IN diebus illis. Non accipiendum est pronomen relatiuè ad præcedentia, sed demonstratiuè ad intellectum: quomodo vulgo in templis recitandæ parti Euangelij solet præmitti. In illo tempore, quod non multo amplius est quam si dicas: Quodam tempore, aut in definito tempore. Huius rei & in aliis plerisque locis vsus occurrit in Euangelis. *(Pœnitentiam agite.)* Græcè dicitur vñico verbo, μετὰ νοστή μετὰ νοστή, quod secundum proprietatem suæ significationis valet, redite ad mentem, vel redite ad cor: quemadmodum in principio Esaie dicitur: Redite preuaricatores ad cor. Idem significat pœnitentiam, vel pœnitentiam agere. *(Et omnis regio circa Iordanem.)* Græcè est vñica dictio περιχωρος perichoros, ac si Latine efficto vocabulo dicamus, circū regio: hoc est, tota finitima regio Iordanis. Interpres Latinus aptè expressit, dicens: Omnis regio circa Iordanem. *(Genimina viperarum.)* Græcè est γεννίματα, gennimata quæ Latine sonat, progenies vel natos vel genimina, & breuiter quicquid gignitur ab alio. Vnde & genimè vitis alibi appellatur vinū, quod è vite gignitur. *(Quis demonstrabit.)* In Græco est τέπος præteritū τῆς δεξυ hypedixen, demonstrauit, indicauit. Exemplaria Latina pleraque habent tempore futuro, demonstrabit. Quantum ad sententiam parum refert: sed facilius erit secundum tempus futurum. *(Fructus dignos pœnitentia.)* Genitiuus (pœnitentia) accipi potest pro ablatiuo, Græcorum more, vt regatur, à dignos, in hunc sensum: Facite fructus dignos pœnitentia: id est, decentes pœnitentiam. Vel regi potest à substantiuo, fructus, in hunc sensum: Facite fructus pœnitentia: sed fructus dignos, fructus idoneos, opera verè bona, non speciem boni tantum habentia. *(Suscitare filios Abraham.)* Datus casus est, Abraham, in hunc sensum: Ipsi Abraham suscitare filios. In Græco nanque τῶτο, articulus præponitur. Cū autem dicit, de lapidibus istis, licet secundum sensum demonstrantur foras itan lapides prope littus Iordanis iacentes (quos nonnulli putant illos esse duodecim, iussu Iosue de Iordanis alueo ablatis per filios Israel, ad memoriam transitus Iordanis) secundum intellectum tamen gentiles homines respiciebat Ioannes: quemadmodum Salvatore dicente, Possim destruere templum hoc, cum videretur & putaretur de templo manufacto dicere, secundum intellectum tamen corporis sui templum demonstrabat. *(Sic enim decet nos implere omnem iustitiam.)* Quantum ad Latinitatis rationem, potest indifferenter accusatiuus, nos, regi à verbo sequenti, implere, vel à præcedenti, decet. Iuxta priorum constructionem, sensus est: Sic decens est, vt nos impleamus omnem iustitiam: vel, Sic nos implere iustitiam decens est. Potest enim

Iosue.
4.

aduer

IN MATTHAEVM.

43

aduerbiū, sic, determinare, decet, vel implere. Iuxta posteriore auctem constructionem, sensus est: Sic nos decet, vt impleamus omnem iustitiam. Cui sensui aptè fauet lectio Græca, quæ sic habet: ὅτι οὐ γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῶν πληρῶσαι, &c. Quod sonat, ac si per datiuum effera: Si enim conuenit nobis implere omnem iustitiam.

ELVCIDATIO CAP. II.

STATIM à baptismo Iesus, mouente ipsum ad hoc sancto spiritu, qui non ad mensuram eum impleuerat, & in cunctis in desertum, à eum dirigebat, egressus est in solitudinem: docens nos baptizatos Christi baptismo spiritu Dei agi ac duci debere, & secundum spiritum amodo viuere: mundum quoque & omnia quæ in eo sunt per contemptum egredi, & in solitudinem vitæ mentis transmigra, cordisque unitatem requirere. Atque hinc occasionem sumpsit sibi diabolus tentandi Christum: quem cum in solitudine agentem videret, quem hactenus inter homines communem viderat duxisse vitam, hac ex causa motus est, vt illum aggrediretur tationum suarum artificio. Quia in re nos quoque erudimur, vt baptizati Christi baptismo, mundoque relicto, cordis solitudinem ingressi, sic ingredients seruitutem Dei, paremus animas nostras ad tationes: nec eas abhorrescamus, quandoquidem pro nobis ipse noster dominus, vt nos confidentes faceret, prior voluit tætar. Cum igitur in deserto agens Christus, totos quadraginta dies & noctes omnino nihil edisset neque bibisset, in oratione Dei continuo occupatus, instruens nos post baptismum, cum diabolo colluctatus debere orationi plurimum vacare, è qua potissimum talis pugnae speranda est victoria, carnem quoque & qui in ea habitat prauum fomitem edomare, corpusque castigare, & in seruitutem redigere, per ieiunia vigiliis, aliisque huiusmodi, quibus ille occupabatur agens in deserto, post transactos quadraginta dies illos, quibus supra hominem aliquid egerat, & diuinitatis virtute semetipsum absque cibo sustentauerat, ad pristinam rediens hominis fragilitatem, cepit esurire, cepit corporalis appetitus pabulum corpori vacuo

COR

b. vt tentaretur à diabolo.

c. Et cum ieiunasset quadraginta diebus & quadraginta noctibus,

d. postea esurit.

congruum concupiscere. Hic diabolus miris apud se cogitationum disceptationibus torquetur, scire cupiens, nūc verē hic esset Deus aut homo purus. Diuinitatis quippe indicia habebat, columbam super ipsum de caelo descendētem, patrisque vocem desuper allatam, & nūc ieiunium homini ex sese impossibile. Ex aduerso habebat humanitatis purae indicia, nimiam carnis vilitatē, aliāque plurima his similia, quae superbo non videbantur posse Deo cōpetere, atque etiam nunc esuriem istam quā in Christo aduertebat. ^a Cupiens itaque diabolus disceptatibus inter sese de Christi diuinitate cogitationibus aestuans, certius aliquid cognoscere, occasione accepta ab Esurie, aggreditur Christum famelicum, blādēque illum alloquitur, dicens: ^b Si filius Dei es tu, vt videris, ostende in his lapidibus diuinā potestatem, dic verbo vt lapides isti vertantur in panes, & fiet, eadem vtique facilitate qua dixit in principio Deus, & facta sunt quaecunque iussit fieri. Premit te esuries, vt video, succurrat infirmāe humanitati diuina potētia, vt necessario reficiaris pabulo: quoniā quidem alia hic in deserto loco non est via satisfaciendi naturę. Iesus autem volens tentatorem relinquere dubium, nec illi certū aliquid de eo quod inquirebat indicare, ita reperauit actionem & responsionem, vt nihil inde potuerit certum deprehendere. Respondit itaque illi per diuinā scripturā verbum, docens nos quā ad resistendum diabolo sint arma efficacissima, & ait: ^d Scriptura libri Deuteronomij dicit, non tantū pane vīto, qui de terra educitur, posse hominē sustentari, sed in omni verbo quod de ore Dei processerit: id est, per omne illud quo Deus hominem pasci ac sustentari voluerit, ac iusserit. Nō enim ipse opus habet pane ad sustentandum quos voluerit, neque hac solū via pascere valet suos Deus, sed potestatem habet hominē pascendi quacunque re voluerit: quemadmodum filios Israel in deserto solo manna quod de verbo & iussione oris sui procedebat ē nubibus, absque omni pane consueto per annos plures pavit: & quemadmodum Ioannes baptista, solis locustis atque syluestri melle vixit. Quid igitur mihi prę-

^a Et accedens tētor, dixit ei:

^b Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant.

^c Qui respondens, dixit:

^d Scriptum est: Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.

scribis, vt lapides istos in panes verti faciā, quasi absque pane sustentari non queat vita hominis: Neque item solo corporali pane cōstat hominis vita, sed secundum spiritum (qui potior eius pars est) verbo quod procedit de ore Dei pascitur, cuius pręcipuam oportet haberi curā: nec de corporali cibo admodū oportet esse sollicitū, vt propter carnis pastum debeat fieri miraculum, quā facile quouis oblato cibo vel paucissimo vilissimoque potest sustentari. ^a Cernens diabolus hac priori tentatione nihil se consequutum, nō statim ab incepto desistit, sed aliam tentandi viam ad inueniendū assumensque Christum, ea potestate qua virtus spiritus pręualet ac dominatur corporali materia, Deo permittente, vexit illum per aērā, & subito adduxit ad Hierusalē, quā ciuitas sancta dicitur, ob specialem in ea Dei cultum & statuit illum super acutū pinneatūque templi fastigium, ad eum ferē modū quo angelus domini Abacuk Prophetam, apprehenso capitis vertice, posuit in Babylonem, ad lacum leonum, in quo famelicus iacebat Daniel: illicque in cacumine templi positū, versutus tētor verbis scripturę alloquitur, quibus iam viderat Christum ad se retundendum fuisse vsum, ^b dixitque illi: Signum a te postulauī tuā deitatis in deserto, nolūisti petenti acquiescere: respondisti, & ex scripturis cōfirmasti superuacaneū esse quod postulaueram signum. Neque forsitan cōueniens tibi videbatur, vt in loco solitario signa virtutis tuę frustra æderes: nemine præsente qui ea debito efferret honore. Ecce nūc in eo te loco cōstitui, vbi nō frustra ædes miraculum, quod omnibus palām erit incolis magnifice huius ciuitatis Hierusalē, & proficiet plurimis ad gloriam deitatis tuę. Nunc si verē es Dei filius, pręcipitem te mitte deorsum. Nec est quod mihi per scripturā, vt paulo antē, respondeas, hoc esse illicitum aut non esse cōueniens. ^c Nam scriptura in Psalmis de te loquens, angelos dicit de te obseruando atque custodiendo a Deo patre accepisse mandatū, vt te in omnibus viis tuis illesum custodiant, neque nocuerint quicquam sentire permittant: ita vt etiam in manibus te ferant nequando

^a Tunc assumptum eum diabolus in sanctam ciuitatem, & statuit eum super pinneatū templi.

^b & dicit ei:

^c Si filius Dei es, mitte te deorsum.

^d Scriptum est enim: Quia angelis suis mandauit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

contin

a Aut illi Iesus
rursum:

b Scriptum est:
Non tentabis do-
minum Deum
tuum.

c Iterum assump-
sit eum diabo-
lus in montem
excelsum valde,
et ostendit ei o-
mnia regna mū-
di, et gloriam
eorum. Et dicit
ei:

d Hec omnia
tibi dabo, si ca-
dens adoraveris
me.

46 ELUCIDATIO CAP. IIIII.

cōtingat vsquam ad lapidem te pedē offendere: id est,
ne vel minimū qppia nocumenti te patiātur incurre-
re. Quod cū de te sit in scripturis prēdictū, nihil cōtra-
riū scripturę facies, & eris absq; periculo, te ipsum mit-
tēs precipitē. ^a Pariētissimus Iesus secū agere permit-
tēs diabolu q̄quid ille vellet & pater celestis permit-
teret, ne hic quidē callido tētatorivoluit acquiescere,
quo illū suspēsum, vt antē dimitteret: sed iisdē quibus
paulo antē, diuinorū eloquiorū sagittis hostē repulit,
dicēs: ^b Prohibet scriptura, ne tentet homo dominum
Deū suū, ne tētandi aut probādi causa expetat suo va-
no desiderio fieri miracula. Ego verō quid aliud face-
rē, quomodo Deū nō tentarem, si tantū ad tuo sati-
ficiendū vano & curioso desiderio, tua tantum sollicita-
tione prouocatus tale quid agerē, pręcipuē cū nulla
sit mihi eius rei necessitas: Vt enim Dei permissione
huc me potuisti adducere, ita diuina iussione tuum
quoque erit, velis nolis, hinc me reducere, aut certe
quomodo vult Deus me potest vbi velit locare. Et tu
quomodo nō Deū tuum tentas, cum pro tuo curioso
desiderio tātum à me fieri petis miraculum. Postulas
igitur quod iniustum est & irrationabile, ac proinde
dignus non es cui satisfiat. ^c Victus iam secundo dia-
bolus, nondum fatigatus desistit: vt sciamus, non sta-
tim deuictō semel aut repulso diabolo, à nostra impu-
gnatione illū cessare, aut otiosos nos debere cessare:
sed vigiles semper permanere, & ad nouā pugnā pa-
ratos. Rursus igitur, sed aliū querit tētandi modū. As-
sumptū Christū de tēpli cacumine, vexit per aēra, ad-
duxitq; in altitudinē montis, admodum excelsi, vnde
illi ompia mundi regna & singulorū gloriā, diuitias,
fecunditatē, ornatū atq; amœnitatē ostentauit, bre-
uissimo tēporis spatio, vt quasi totius mūdi gloriā si-
mul ante oculos positā cerneret, illo hoc occulta vir-
tute spiritibus concessa agente secundū eū modū qui
hominibus nō satis est cognitus. Hisque omnibus ita
demonstratis, dixit illi: ^d Vniuersa hæc quæ vides mea
tibi dabo, si ca-
dens adoraueris
me. tantū diuinū mihi honorē exhibere volueris, mēque
horum

IN MATTHAEVM.

47

horū omniū largitorē, vt Deū, procidēs in terrā ado-
rare. Ecce qui hæctenus visus est rationabiliter agere
& loqui tētator, quā absurda nūc loquitur, & quā
aperre vana, quā sine frōte nimium pudēda, nūc de
corde foetidissimo audet euomere. Forsitā enim hoc
agebat callidissimo cōsilio, vt cum prius rationabili-
bus, & secundū speciem sensatis sermonibus nihil po-
tuisset certi à Christo, quantū ad id de quo hæstrabat
elicere, saltē nunc tam irrationabilibus & insensatis,
nihilq; consentaneum habētibus sermonibus atque
promissis illum pro rei indignitate aliquid faceret
loqui aut agere, in quo posset quod postulabat, deprē-
hendere. Ita enim solent nonnunquam homines re
indigna permoti, in indignatione subito & cum im-
petu ea prodere, quæ longa interrogatione, & mul-
ta inquisitione exculpi non poterant. Verum Chri-
stus dæmoniacarum artium nihil ignorans, vt hæ-
ctenus, ita & nunc nihil egit, dixitve, vnde consequi
posset ille quod postulabat. ^a Tunc Christus propter
blasphemos sermones illum contemptibiliter in-
crepans, & execrans, ait: Faceſce hinc mendax &
blaspheme Satana, ne vltra talia dixeris aduersus
dominum Deum tuum conuitia atque mendacia.
Non mihi neque vlli hominum licet te adorare, vt
postulas. ^b Ait nāque scriptura Deuteronomij. Domi-
num Deum tuum timebis & adorabis, illique soli la-
trix primique & summi cultus exhibebis obsequiū,
vt vni soli, primo & supremo omnium creatori ac
domino: neque hanc latrrix gloriam, aut hunc adora-
tionis summum honorem alij vlli quantūvis nobilif-
simæ impendes creaturæ. Quare etiāsi verū esset, hæc
omnia tua esse, & dari à te quibus volueris, & si vni-
uersi mundi te adorando possem acquirere dominū:
attamē Dei præceptū, vt te adorem, non sustinet. ^c Vi-
ctus tertio diabolus, vidēs nulla ratione se posse, neq;
rationabili disputatione, neq; irrationabili blasphe-
mia intentū assequi desperans de assequutione pro-
positi, destitit ab oppugnatione, nec adiecit in tem-
pore illo tentationem aliam. ^d Illōque aufugiente,
quāto eius acceſſerunt ad Christū angeli, qui ei mi-
nistra

a Tunc dicit ei
Iesus, Vade Sa-
tana.

b Scriptum est
enim: Dominū
Deū tuum ado-
rabis, & illi so-
li seruiēs.

c Tunc reliquit
eum diabolus.

d Et ecce ange-
li acceſſerunt,
& ministrabāt
ei.

ELVCIDATIO CAP. IIIL

nistrabant, de loco illo multum excelso quo vexerat eum diabolus, ad locū vnde eum primum assumpserat, suo ministerio restituentes, ac cibos illi quibus famem sedaret, corpusque reficeret, diligenter ex celestis patris voluntate ministrantes, aliāque opportuna humanitatis obsequia benignē illi exhibentes. Quæ res fidelibus magno debet esse solatio, dū ex ea suæ pugnae finē & subsequenter consolationem post laborem certaminis attendunt. Nam sicut tertio victus à Christo diabolus ipsum dereliquit ita & nos, si fideles & perseverantes nos præstiterimus in resistendo diabolo, fugiet ille proculdubio à nobis, angelicāque visitatione & cōsolatione celesti digni efficiemur: quorum licet speciem nō cernamus oculis corporis, effectum tamē internæ operationis sentimus in affectu mentis. Cum autem audisset Iesus, Ioannem traditū esse in captivitatem, & in carcere alligatum, Iudæa derelicta, vbi prædicauerat Ioannes, secessit in Galileam, partim humano more locum fugiēs, vbi virtus & veritas sustinebat persequutionem, ad dandum infirmis membris licitæ fugæ exemplum & consilium: partim quod Ioanne comprehēso tempus aduenisset inchoandæ suæ prædicationis, quam in Galilæa (iuxta propheticum vaticinium) primū debuit incipere. Et relicta ciuitate sua Nazareth, in qua conceptus fuerat atque enutritus, ob ingratitudinem, quoniam propter veterem familiaritatē ipsum & ipsius doctrinam contemnebant, ad Capharnaum diuertit aliam Galilææ ciuitatem, sitā iuxta mare, siue in litore lacus vel stagni Genesareth, quod & mare dicitur Tyberiadis, vel Bethsaidæ, quæ ciuitas sita est in finibus Zabulon & Neptalim, illicque demoratus est, & quasi habitationem ibi elegit, vbi maiore videbat fructum se consequuturum prædicatione sua, quam in propria ciuitate sua Nazareth: instruens Euangelicos prædicatores, non debere sanctum dare canibus, neque margaritas ante porcos spargere, nec carnali affectu patriam & genus tantum proprium exquirere ad salutē, sed spiritali charitate illic amplius prædicationi intēdere, vbi maiorem videt fructum se consequi

a Cum autem audisset Iesus, quod Ioannes traditus esset, secessit in Galileam:

b Et relicta ciuitate Nazareth, & venit, & habitauit in ciuitate Capharnaū, maritima, in finibus Zabulon & Neptalim,

IN MATTHAEVM.

sequi, & gloria Dei magis exaltari. Christo autē sic a ut adimplere demoratur in Galilæa, ibique prædicationis suæ sumētur quod dicitur te initiū, adimplētū est vaticiniū Esaiæ, quod de præst per Esaiam dicatōe Christi ille prædixit, in hac sententiā: Terra Propheta: Ter Zabulon, & terra Neptalim: quæ sunt via maris id ra Zabulon, & est, maria adiacētis: secus stagnū Genesareth, sita vltima terra neptalim, tra Iordanem, qui in mare illud influit, quæ sunt in via maris, trās Galilæa gētiū. in Galilæa, illa parte, quā olim Salo Iordanem Galilæa est appellata: in hac (inquā) terra Zabulon & Neptalim, secus mare, vltima Iordanē, b populus inha b populus qui bitas ille qui viuebat in tenebris errorū, & cecitate ambulabat in cordis, nesciens verū Dei cultū, obsecutus in variis tenebris concupiscentiis & erroribus, c hic in tēporis plenitudine vidit lucē magnam, nempe illū qui est lux ve magnam: ra, illuminās omnem hominē: d & iis qui sedebant d & sedentibus atque iacebant sub dominio & ditione mortis, super in regione vmbre mortis, lucē nebatūr cōclusi, his in Christi prædicatione lux ma orta est eis. gna exorta est, per quā a mortis vmbra & dominatu possint eximi, & ab vmbra mortis ad claritatē vitæ restitui. Ab eo autē tēpore quo Ioānem audiuit e Exinde capite cōprehensum, & in Galilæam secessit Iesus, sciens Iesus prædicatione illo imminuto se debere crescere, ac illo cessante, res, & dicere: se debere prædicationē incipere, statim in Galilæa cōcepit prædicare pœnitentiā, quomodo & Ioannes prædicauerat, ut prædicationē serui atque præcursoris dominus, & magister cōprobaret, dixitque. f Con-agite, appropinquat enim regnum celorum. uertimini ad cor, & pœnitentiā agite de peccatis vestris. Ecce enim in proximo est retributio regni celorum, iā tēpus aduenit gratiæ, quo regni celorum aperietur ianua, eiusque ingressus dabitur omnibus qui tem Iesus iuxta egerint pœnitentiā. g Et quoniam decebat Christū habere suæ prædicationis testes atque discipulos, qui post vidit duos fratres ipsius mortē ea quæ ab ipso audierat populis prædicare, hos statim in prædicationis suæ initiū voluit qui vocatur Petrus, & Simonem ad se colligere. Ambulans itaque quadam vice iuxta trās, & An-stagnum Genesareth, quod & mare Galilæa dicitur, vidit ibi duos fratres, quorum alteri nomen erat Simon, qui & Petri cognomentum accepit a fi-rete in mare: d dei

dei firmitate, alteri erat nomen Andraas, eosq; rete mittentes in stagnū ad capiēdos pisces. ^a Eran tenim artis piscatorie, & hac sibi victū parabant de labore manuū suarū. ^b Hos cū vidisset nō otiosos, non desides, sed plurimū occupatos, & diligētes in piscationis suae officio, vocauit eos ad se, dicens: Adiūgite vos mihi, viri pisces, meq; sequimini, futuri mei discipuli, & ego ex piscatoribus pisciū, faciā vos fieri cōprehensores hominū: tali vos arte instituā, vt iam non pisces reti corporeo de mari in littus trahatis, sed homines & animas in huius seculi mari magno & spatiofo natitantes, variisque erroribus fluctuantes, & deliciis diffuentes, per rete spiritualis prae dicationis (quā ego vos docebo) attrahatis in terram solidam, inque littus & portum felicitatis aeternae. ^c Illi statim vt audierunt vocē vocātis, ipso per gratiā operante interius, qui voce sonabat exterius, dicto audiētes, ad vnus iussioneis vocem sequuti sunt domini, relictis retibus, & omnibus quae habebant in nauī. Nullā in sequendo moram fecerunt, non dilationis tēpus quesierunt, donec rete componerent, aut donec ad domū reduxissent nauem: sed absque omni mora, vocantem pari fide, ambo germani sequuti sunt domini. ^d Et paululum admodum procedens, iuxta eundē lacum vidit alios duos fratres, quorū alteri nomē erat Iacobus, alteri Ioannes, vnā cū patre suo Zebedaeo nomine in nauī existentes, sua retia cōponentes, reficientes, atq; ad captionem pisciū aptates, qui erāt prioribus duobus fratribus in piscatione socij, in modica admodum distantia à priorib; positi, vt inuicē cū opus esset, faciliē possent vocare & adiuuare. ^e Et hos vocauit dominus, sicut priores, Venite (inquiēs) post me, & faciā vos pisces hominum. ^f Mox etiam isti audita voce domini, verbo potentis iussioneis ex cordis intimo permoti, plena obediētia vocatē dominū sunt absq; mora sequuti, adeo vt nō solum retia, verum etiam patrē in nauī relinquerent: neq; temporalium rerum affectu, neque etiā parentis amore, domini vocantis praeceptū detrectantes, promptae nobis & perfectae.

et obediētiae egregia mōstrantes exēpla, vt diuini iussioneis nihil omnino preponamus, neq; vllus nos affectus ab illarū impletione impediāt, aut vel remoretur. ^a His autē ita ad se vocatis tali simpliciū turba comitatus Iesus, nō segnis dormirabat in cubilibus, nō ad opiparas mēsas iam episcopus & praedicator à patre declaratus residebat in otio aut voluptionibus, sed cū solitudine multa peragrabat totam Galilaeam. Neq; tāquam curiosus rerum nouarum appetitor, aut tāquam vagabūdus, aut quietis impatiens sine fructu discurrebat, sed tanquam de omnium salute sollicitus, deq; paterni praecepti impletione summam curam gerens, circuibat: ^b docendo & praedicando: nō in angulis aut in occulto, sed palam in synagogis, vbi omnes cōueniunt. ^c Non friuola docēs, aut fabulosa nugamēta proclamans, sed (quod cognitu vtilissimū, & summē necessariū hominibus) caelestis regni optimū nuntium praedicās, & iustitiā qua ad illud pertingitur, docens. ^d Et quo praedicationis ipsius verbo fides maior aīheretur, maxime quod noua esset doctrina, signis potētib; ex virtute diuinitatis editis illam cōfirmabat, solo verbo vel cōtractu omnem languorē & omnem infirmitatem in populo, qualiscūq; aut quantuscūq; esset, potenter curās. ^e Factumq; est, partim illa tam noua praedicatione, partim hac tā insolita miraculorū ostensione, vt fama eius breui temporis spatio sparsa fuerit in totā Syriam: ^f & obtulerunt ei plurimos agros, variis morborū generib; male habētes, & qui grauibus ac plurimū afflictiuis cruciatibus torquebatur, à demonib; quoque obsessos, & q; secundū lunae varias dispositiones, in sensib; capitis prauē dispositi, à demoniis grauiā & molesta patiebant, eos quoq; quib; paralyti erāt dissoluta mēbra, aliosq; plurimos similibus egritudinib; & morbis detētos, quib; humana arte aut vix aut raro admodū solēt homines liberari: ^g quos ipse omnes potēti verbo iussioneis suae, quo ab initio cūcta creauit, sanitati restituit, nullius morbi obstāte difficultate aut in solita grauitate, equali facilitate sanās & grauiissime

a Et circuibat Iesus totam Galilaeam.

b docens in synagogis eorum, & praedicans euangelium regni.

c & sanans omnem languorem, & omnem infirmitatem in populo.

d Et abiit opinio eius in totā Syriam:

e Et obtulerunt ei omnes male habentes,

f & variis languoribus & tormentis comprehensos.

g & qui demonia habebāt, et lunaticos,

i et paralyticos.

k et curauit eos.

ELUCIDATIO CAP. IIIL.

a Et sequuta uiffime & leuiffime agrotantes. Et agglomeratae sunt cum turbae sunt circa eum turbae multae sequentes eum, ex omnibus multis, de Galilee, de decapoli, & de Hieropolimis, & de locis Iudaeae, & de locis illis quae erant fira trans Iordanem. Ex his omnibus locis plurimi ad Christum trans Iordanem. confuebant, tum propter audivitatem audiendae novae doctrinae eius: tum propter signa videnda quae ipse edebat, tum propter sanitatum munus, vel pro se vel pro suis, obtinendum: nonnulli etiam ad arguendum & calumniandum.

ANNOTATIONES IN CAP. IIIL.

Et accedens tentator. Græce est participiū ὁ πειράζων: id est, tentans, vel is qui tentat. Sic enim vocatur ab officio & veteri consuetudine diabolus quemadmodum à baptizando Ioannes accepit Baptista vocabulum. Tentare autem dicitur dupliciter. Primo experimentū de aliqua re sumere, quomodo diabolus tentare voluit Christū: id est, experimentum sumere & probare an verus esset Deus. Secundo ad malū sollicitare vel impellere, ut eū apud Iacobū dicitur: Nemo cum tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur. Deus enim intentator malorū est: id est, non tentat ad mala. Vnusquisque autem tentatur à propria concupiscentia abstractus & illectus. Et Paulus Corinthiis scribit: Ne forte tentet vos Satanas, propter incontinentiam vestram: id est, ne vos ad malū impellat. Priori modo præcipue hic Christum intelligimus tentatum fuisse à diabolo, quoniam ad hoc potissimū, & primario tentavit Christū diabolus, ut cognosceret an esset verus Dei filius. Atque in hunc sensum nostra exponit elucidatio. Nihilominus secundo intelligi potest diabolus etiā altero modo voluisse tentare Christum, ut si hominem comperisset, tū deinde ad vitium aliquod sollicitasset, vel ad gulā in tēratione prima, vel ad inanem gloriam in secūda, vel ad avariciam in tertia. Sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Duplicem huius partis expositionē in elucidatione indicavimus. Posterior magis vulgata est, prior vix vulgo cognita. Si quis tamen locū inspicere voluerit, unde hæc autoritas adducta est (libri videlicet Deuteronomij octavi capitis principium) nō dubito, quin statim priorē expositionē, licet paucis vitatam, præferet posteriori. Super pinna culum templi. Pinnaculū à pinna deductum dicitur fastigiū & summitas edificiij in acutiem tēdentis: siue quod veteres

IN MATTHAEVM.

veteres pinnam dicebant acutū, unde bipennis appellata est securis: quæ utrinque aciem habet, siue quod pinnaculis addi pinna consuevit: quæ facili motu ventorum indicet flatum. At illi Iesus rursum. Aduerbiū illud potest indifferenter iungi eū præcedenti verbo, ait, vel cum sequenti, scriptum est, in hunc sensum: Rursum scriptum est, quati dicat dominus: Semel tibi per scripturam respondi: iam iterum tibi scripturam aliam obiiicio. Et ipsi soli seruiet. Seruitus illa significatur summa soli, primo, enti, & summo Deo debita, quam Græco vocabulo dicere solemus latrīā λατρεία: cui cognatum verbum hic ponitur λατρεῖν latreuoid est, latrāre. exhibeo. Terra Zabulon, & terra Neptalim, via maris trans Iordanem, Galilee gentium. Adducitur ab Euangelista hæc autoritas multū truncatē, verbis omisissis, quibus cōiungi deberent illi nominatiui, terra Zabulon, & terra Neptalim: atque ob hoc difficultas videtur & confusio. Sic autē habet Esaias, Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Neptalim, & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem, Galilee gentium. Ac deinde sequitur, Populus qui ambulabat, &c. Idcirco autem Matthæus nō adduxit totam hanc autoritatē, quoniam de illa alleuiatione & aggrauatione loqui nolebat, sed tantū de illuminatione facta populo in aduentu Christi. Voluit tamen verborum supposita præmittere, dicēdo: Terra Zabulon, & terra Neptalim, via maris, trans Iordanem, Galilee gentium: ut ex horū præmissione, significaretur quis aut cuius esset ille populus, de quo prædictū fuerat: Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, &c. Et abiit opinio eius in totam Syriam. In Græco est ἀκούω acoe, quod significat auditum. Abiit enim auditus eius in totam Syriam: hoc est, de eo narrabatur, & de eo audiebatur in tota Syria, quod verti facilius potest: Abiit fama eius vel opinio aut existimatio eius. Et decapoli. Græcum nomen est δεκάπολις decapolis, significans regionem vel ditionem decem ciuitatum. Hæc decapolis trans Iordanem erat, circa Hippum, Pelleu, & Gadaram, teste Hieronymo de locis Hebraicis. Et de trans Iordanem. Id est, de locis sitis trans Iordanem.

ELUCIDATIO CAP. V.

Videns autē piissimus Iesus tam innumeros ad se populos vndiquaque confluere, messē multam conspiciens, ad opus se accinxit, cui à patre se nouerat destinātū: illisque verbum Euangelij prædicare disponens, quo commodius ab omnibus audiretur, qui omniū salutem quærebat, ascendit in montem.

ELVCIDATIO CAP. V.

montem mōtisque partem altiorē, turbis ex omni parte in loco decliuori circumstantibus, vt docentem dominum & videre possent & audire commodius. ^a Et cū, iuxta docentium consuetudinem, sese in monticulo aliquo ad hoc apto pro loci opportunitate composuisset ad sedēdum, discipuli vt familiariores & quibus singulariter incubebat audire, intelligere, ac memoria retinere præceptoris doctrina ad postmodū aliis eadem prædicandum, vicini ad ipsum accedentes, proxime illi vel astiterunt, vel assederunt per circuitum: dehinc turmæ ac promiscuum vulgus quo quisque potuit cōmodiori loco ad audiendum doctorem, sese disponebat.

^b Et aperiens os suum docebat eos, dicens: Postulatoque per discipulos, & a turbis dato silentio, diuinus hic magister noster, qui olim Prophetarum ora aperuerat, ipse nunc in carne positus benedictum illud os suum aperuit, ad annuntiandam patris voluntatem, & Euangelicæ perfectionis regulam hominibus tradendam. Cœpit autē ille doctor veritatis sermonis exordium, nō in præambulis magnificis, & vaniloquis præfationibus (vt ferē solent fabulatores sæculi) sed in ipso mox sermonis exordio, id quod præstātissimam erat dicturus, nempe veræ beatitudinis descriptionem, proposuit audientibus. ^c Sic itaque sermonē est exorsus. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum. Hos ego verē beatos pronuntio, nunc in certa expectatione, post in secura omnis boni fructione, qui non sunt inflato tumidoque spiritu, non animo diuite aut superbo, sed humiles sunt spiritu & corde demisso: qui nō de seipsis superbē sentiūt, quique ex hac vera cordis paupertate (qua se egenos, & non nisi mendicos cognoscunt, & diuinis omnibus beneficiis indignos) etiam externa bona despiciunt, nō adhaerentes affectu neque honoribus, neque diuitiis, victu & vestitu cōtenti, nec vltra requirerentes: huiusmodi verē ego pronuntio beatos, quoniam eis merces est deputata magna nimis regni celorū. Hi sicut seipsos multum humiliauerūt, ita a Deo summe exaltabūt, ab ima paupertate &

^d quoniam ipsorum est regnum celorum.

IN MATTHÆVM.

55

humilitate sua ad summā puehētur gloriā, ad amplissimū regni honorē, & ad æternas atque incorruptibiles diuitias, vt dicatur, & sint reges æterni incorruptibilis que regni celorū. ^a Beatos itē pronuntio eos, q in masie a Beati mitudine & mitate custodiūt animas suas, vt nō irascantur aduersus proximos, nō amaritudinē gerāt, nō odia, nō suspiciones malās, nō peruersa iudicia in cordibus, nō in vultu indignationē, nō in ore cōiuria, rixas aut iurgia, nō in opere vim inferāt, aut vindictā exerceant, etiā erga illos qui priores offenderint: sed animo benigno & miti erga omnes bene sunt affecti, parati aliorū infirmitates supportare, parati etiā iniurias, contumelias, & dāna quæuis æquamiter ferre, nec vindictā exposcere, parati benefacere malefactoribus, benedicere calūniantibus & persecutoribus, & omnino erga omnes, tā bonos quā malos, bonū affectū charitatis seruantes: hos dico verē beatos: ^b quoniam ipsi hereditatē possidebūt, & in fortē suā ac possessionē æternā accipiet terrā illa beatā viuentium, sicut & nūc in vita ista corporis terrā sui cordis certa & stabili tranquillitate per patientiam & mansuetudinē possederunt. Neque multū curandū est, si mitibus hic tollatur angustiaque peritura tēporalia prædia, quandoquidē pro illis restituetur eis terrā illius hereditas amplissima & sempiterna. ^c Beatos itē assero eos, qui nō in voluptatibus vitam degūt, inferuientes in libidine, concupiscētiis carnis suæ, sed in luctu & tristitia secundum spiritū vitam ducūt, crucifigētes carnē suam cum vitis & concupiscētiis: qui etiam quotidianis fletibus peccata tū propria tū aliena desent: agnoscētes quoque exiliū istud suum in quo viuunt, & patriam ad quam pergunt, & ciuitatē manentē, habentēmq; fundamenta, quam expectant & inquirunt, præ illius desiderio dulces subinde lachrymas fundunt, mundi huius consolationem omnem abnegantes. Huiusmodi ego dico verē beatos, ^d quoniam veniet tempus, quando pro luctu accipient perfectā & nunquam desiturā cōsolationem in regno celorum: erit quando absque omni labore certaminis, absque omni difficultate laboris, ab omni tristitia alieni, viuent in indeficienti cōso-

^b quoniam ipsi possidebunt terram.

^c Beati qui lugent.

Gal. 5.

^d quoniam ipsi consolantur.

a Beati qui esurunt & sitiunt iustitiam.

b quoniam ipsi santrabuntur.

c Beati misericordes.

d quoniam ipsi misericordiam consequentur.

latione, quando absterget Deus omnē lachrymā ab oculis sanctorū, & nō erit amplius neq; luct⁹, neque clamor, neq; ullus dolor, quē omnia prima abierūt, quādo veteribus trāsactis noua erūt omnia. Beatos quoq; pronūtio eos, qui in hoc mūdo toto cordis affectu diligūt iustitiā: vt quomodo homo esuriēs & sitiēs vehemēter cibū atq; potū appetit, & pro eis cōsequēdis enititur, letaturq; in eis vbi cōsequut⁹ fuerit, ita & ipsi toto cordis affectu diligāt virtutē, tam in semetipsis quā in aliis, zelo bono omnes homines desiderātes saluos fieri, ac virtuti studere, de bonis quē in proximis viderint nō sec⁹ ac de propriis gaudētes, de malis vehemētissimē dolētes, atq; ad reducēdū malos in statū rectū, quātū in ipsis fuerit, tū verbo, tū exēplo, tū oratione assidua studiosē laborātes, perfectō odio odientes iniquitatē, & omne quod est iustitiā cōtrariū, tāto autē gaudio & cōplacētia acceptātes quicquid ad virtutē attinet, quanto solet esuriēs acceptare cibū, aut sitiēs potū. Hi perfectō beati erūt, quoniam pro esurie ac siti, quibus in hoc mūdo affligūtur, in futuro accipiēt perfectam fructiōnē omnīū bonorū. Beati insuper misericordes, qui pio ac misericordi affectu erga proximos affecti, corū miseriis siue spiritualibus, siue corporalibus cōdolēt & succurrūt, quātū in ipsis est, vel cōsilio, vel facultatibus, vel alio quouis modo iuxta miserētis facultatē, & cōditionē miseriē patiētis: qui videlicet eos quos in spiritualib⁹ miseriis, i. vitiis atq; peccatis perire cernūt, ex toto cordis affectu adiunare, atq; modis omnib⁹ (arguēdo, increpādo, obsecrādo, suadēdo,) diaboli laqueis eximere studēt: iis autē quos corporali egestati viderint subiacere de suis facultatib⁹ misericorditer succurrūt: aut si prors⁹ nihil externū habeant, quo proximū adiunēt, saltē affectū bonū habeāt, & miseriā proximi condolēant, eumq; oratione Deo commēdent, cuius necessitati per semetipsos non valent succurrere. Hi sanē & sunt & erūt beati, quoniam vt ipsi proximis suis sunt miseri, sic vicissim a Deo misericordiā cōsequentur, misericordiā illam maximā atque ditissimā, qua

qua ad beatā prouehētur gloriā, omnēq; miseriā perfectē ab illis sua misericordia infinita auferet De⁹. quomodo ipsi pro virib⁹ miseriā omnē a proximis p tenni sua facultate depellere studuerūt: quēadmodū cōtrario, iudiciū sine misericordia fiet illis qui nō fecerūt misericordiā. Beati q corda sua ab omni labe peccati ab omni cogitaciōe mala, & mala affectiōe, mūda seruare laborāt, ita vt nō patiatur viliū vitiosum affectū, vel cogitatū prauū residere ac dominari in animo suo: & si quādo ad tēpus cōtingerit aliquid maculę in corde residere, per pēnitētiā lachrymas ipsum quatorū a macula illa expurgare atq; emū dare satagūt, malarū affectiōnum zizania sedulo euellētes de agro cordis sui, & bonarū operationū semina in ipso plātantes atq; seminantes: qui sic (inqua) mūditiā cordis sui intendunt, beati sunt: b quoniam digni erūt qui Deum corde sic mundo videant, & nūc per gratiā atq; fidem, per speculum in enigmate, & post in gloria per apertā visiōē, facie ad facie, quando eū videbunt sicuti est, quando tollerit impius cor habens immundū, ne videat gloriā Dei, & horrorē inhabitabit tenebrarū, illis in perpetua claritate diuinā visiōis vitā beatā degentibus. c Beatos itē pronūtio homines verē pacificos, qui pacē diligētes, eā in semetipsis primū habere curāt: ac deinde etiā in proximis eādē procurare student: quib⁹ hoc est primū studiū, vt cū Deo pacē habeāt, atq; ad hāc pacē omnes homines cupiūt peruenire, & pro sua virili studēt adducere. Cū proximis deinde pacē habere studēt, ita vt quātū in ipsis est cū omnibus habeāt pacē, etiā cū illis qui pacē oderūt degētes pacifice, studiosissimē cauētes, ne dissentiones aut iurgia suscitēt, sectasq; aut hāereses, aliāue huiusmodi, quibus fraterna pa disrumpitur, introducāt, adq; hanc fraternā pacem, & cōcordiam etiam in proximis cōponendam & cōseruandā, plurimū laborāt, solliciti dissidentes redigere in cōcordiā, dissidiarū occasiones, & dissidiarū seminaria tollere, & dissidentes animos, quātū in ipsis fuerit, ad pacē inflectere. Deniq; etiā in seipsis pacem habē-

a Beati mundo Iaco. 1 corde.

b quoniam ipsi Deum videbunt. 1. Cor. 13

1. Ioā. 3

c Beati pacifici.

ELVCIDATIO CAP. V.

re sunt solliciti, vt nō sit fōda rebellio sensualitatis cōtra rationē, sed illa huic sit, vt equum est, subiecta, vt nō mala turbatio excresecitum dominantiumq; passionū exoriatur, sed in tranquillitate sint omnia, sensualitati subiecta, imperante ratione.^a qui his (inquā) modis verē pacifici sunt, ij beati cēsentur, quoniā ipi appellatione nō inani vocabuntur, & erunt speciales filij Dei, ac promde hāredes cēlestis regni. Peculiare enim quandam similitudinem isti cum Deo habent. Deus enim, pacis Deus appellatur, pacemq; summē diligit & requirit, cuius est etiā locus in pace, & quā pro dono maximo suis donat amicis. Quare peculiari quodam modo Dei patris exprimūt imaginē homines pacis amatores, dum pacē tam in semetipsis quā in aliis affectuose diligūt, & studiose procurāt.^b Beati itē, qui propter iustitiā patiuntur persecutionem, qui cōtradictiones, cōfusiones, verbera, aut alia quolibet toleratu grauiā perferūt, nō propter sua facinorā, tanquā fures & latrones, sed propter veritatē atque iustitiā, vel prādicandā, vel defendendā, vel in vita & conuersatione custodiendā, quibus prater suā culpā grauiā quolibet, Deo permittente, serēda occurrunt (quēadmodum necesse est omnes volentes piē viuere, secundum Deum, pati persecutionem, siue ab infidelium aut malorum scūientē malitia, siue ā prauā sensualitatis sollicitante concupiscentia, aut aliā quomodocunque) & ea patienter propter amorem iustitię ferunt, non tam ob quāuis occurrentia, quātmuis difficilia, deserentes, sed fideliter ad mortem vsque in ea perseverantes.^c Hi profectō, tamen si secundum exteriorem apparentiam videantur miseri, secundum veritatem tamen beatos se debent reputare, eo quōd pro momentaneis istis, & minimis afflictionibus sempiterna & immēsa persequētur gaudia regni cēlorum. Nam qui fidelis fuerit vsque ad mortem, dabitur ei coronā vitę: & qui in finem vsq; per-

^d Beati estis seuerauerit, saluus erit. Momentanea quoq; & leuis illa quę in pręsenti est tribulatio, pondus æternę glorię operabitur in iis qui cū patientia tulerint.^d imō homines, & tunc beatos vos æstimate, quum ad eum perueneritis

IN MATTHÆVM.

99

ritis articulū, vt vobis homines maledicāt, de vobis male loquātur, tam in pręsentiā quā in absentia, conuitia atq; opprobria in vos iaciēs.^a Neque solū verbis infectētur, sed externis etiā persecutionibus vos inferēs, aut aliis huiusmodi malis vos afficientes:^b insuper & impudentia mēdacia ad vestrā infamiā cōtingāt, quibus bonū nomen vestrū multis diuitiis pretiosius, querāt diffamare: cū hęc (inquā) omnia aduersum vos propter me, propter meam doctrinā prādicandā, mentientes, pro aut in vita tenendā, vos cōtigerit sustinere.^c Et merito quidē ac optimo iure vos, licet exteri⁹ afflicti, c interius tamē gaudere & exultare debebitis, in spē exultate, quocēlestium retributionū, propter mercedem illā magnā niam merces vobis referuatur in cēlis, eo quōd nō stra copiosa est quā nimis, quę vobis referuatur in cēlis, eo quōd nō stra copiosa est sint cōdignę passionēs huius tēporis ad futura illa in cēlis, gloriā quę reuelabitur in vobis.^d Neque verō nō d sic enim peruum vobis debet videri, neq; mirum, si nūc vos persequuntur pro phetas qui fuerunt ante vos. Non enim nouū est neq; insolitum, eos qui veritatē prādicare, & iustitiā seruare voluerint, sustinere grauiā. Sic enim olim sancti Prophetę, q vos prācederūt (in quorū locū & officiū vos estis substituēdi) cōtradictiones & persecutiones sustinuerūt ā malis sui tēporis, interdū grauissimas, vsq; ad flagella, carceres & mortē. Quorū pro iustitiā pręuix passio nes vestros debēt animos ad æmulationē prouocare, & ad mala pro iustitiā ferenda corroborare.^e Cū e vos estis salteriū, vos mei apostoli atq; discipuli, caterique qui locum vestrum sunt accepturi, rectores futuri & doctores fidelium populorum, sal estis terrę: ad vos spectat illa quę vobis dabitur sapiētia, & virtute populos cōdire & erudire ad veritatem atq; iustitiā; quomodo salis est per inditam sibi singularē virtutem, carnes ā corruptione seruare, & cibos omnes cōdire, vt bonum de se fundant gratumque saporem, sic vestrū erit, per doctrinā veritatis ceteros simplices ā corruptione & putredine mortis ad vitam immortalem seruare, ita quoque spiritaliter cōdire, vt non fāteant, sed sint odor bonus & sapor

ELUCIDATIO CAP. V.

*Quod si sal-
eum erit, in
quo salietur?*
*b Ad nihilum
valet ultra,*
*c nisi ut mit-
tatur foras, & co-
culcetur ab ho-
minibus.*
*d Vos estis lux
mundi.*
*e Non potest ci-
uitas abscondi
supra montem
posita.*
*f Neque accen-
dunt lucernam
& ponunt eam
sub modio:
g sed super can-
delabrum, ut lu-
ceat omnibus
qui in domo
sunt.*
sapor gratus Deo, in odore suauitatis. ^a Quod si sal
contingat euanesce, suamque virtutem deperdere,
non poterit ipsum ultra saliri, nulla re iuari poterit,
ut pristina recuperet virtutem. Ipsum quidem donec
sua vim obrinet, potens est carne iam ad corruptio-
nem tendente praeferuare multo tempore, ne putre-
scat & fœreat: ubi verò suam vim perdiderit, ab alio
restitui non potest virtuti pristinae. ^b Neque ad quic-
quid ultra valet, nulli prorsus vni seruit, non ut mit-
tatur in agrum, non in hortum, imò nec in simarium.
Terræ enim obellet fecunditati, & ipsum quoque si-
mum sua priuaret pinguedine: ^c sed foras mitti de-
bet in plateam publicam, ubi coculcetur à pertranse-
untibus, sicque dispergatur, & nullum damnum infe-
rat. Ita & vos si efficiamini similes salis euanescenti, si
tales vos fieri cõtingerit, ut speciem tantum euangeli-
corum hominum & apostolorum formam praeferatis
secundum externam apparentiam, intus existeretis va-
cui virtute efficacis doctrinae & probare cõuersatio-
nis, in quo saliemini: quid de vobis erit spes? quis
vos curabit, qui curatores esse debuistis aliorum? ^d Vos
itè lux estis mundi. Vos ad hoc electi estis, ut per ve-
stram praeudicationis ministerium, ad quod assumpti es-
tis, mundus illuminetur lumine Euangelicae verita-
tis. ^e Non potest ciuitas illa latere homines, quae in
edito loco in vertice montis constituta est: sic neque
vos, qui in eminenti gradu cõsistitis, capita & funda-
menta prima Ecclesiae, latere poteritis, neque in occul-
to vobis tantum viuere, sed orbi toti debetis fieri
manifesti, ut ad vos tamquam ad tutissima loca refugij
fideles populi confugiant, atque sub vestra cura & pro-
tectione à tyranni insultibus reddatur securi: quomo-
do solent ciuitates esse munimentum & securitas suo-
rum ciuium, & eorum qui ad ipsas confugerint con-
tra insultus hostium. ^f Neque solent homines can-
delam aut faciem accendentes, ad hoc eam accende-
re, ut accensam ponant sub modio, aut vase aliquo
operiat, ut lumen occultetur, quod si cupiat, melius
in accensam relinquitur: ^g sed postquam accensa fue-
rit lucerna, candelabro eam solent superponere, & in
loco

IN MATTHAEVM.

loco eminentiori cõstituere, ut de beneficio luminis
eius participare possint omnes qui in domo aut lo-
co illo sunt, & ad singulos angulos eius loci valeat
lumen dispergi. Ita & vos ne arbitremini, ad hoc vo-
bis dari nunc doctrinam istam caelestem ex ore meo,
vosque lumine isto superno accendi & illuminari, ut
vobis ipsis viuatis, quasi sub modo latentes: sed in com-
munem totius orbis vtilitatem vobis scitote dari hoc di-
uini luminis beneficium. ^a Sic enim lucere debet co-
ra omnibus hominibus lux vestra, ita lucere debetis
coram vobis cõmittendo gregem & populum, tam in ver-
bo sanctae doctrinae, quam in virtute bonae cõuersa-
tionis, ut non solum doctrinam audientes, sed respo-
ndentem etiam vitam cernentes, & praeudicationi consonam
cõuersationem, prouocentur in affectum bonum erga
Deum, ad agendum gratias patri caelesti, eumque glorifi-
candum in ministris suis: ipsi quoque ad imitationem ve-
stri, partim sermonis efficacia, partim vitae probitate
attracti & prouocati, sic patrem caelestem glorificent,
in ipsis verum cultum vestro exemplo inducti. ^b Prius
autem quam Euangelicae doctrinae vobis tradam per-
fectionem, illud imprimis praefari ac protestari volo,
non ad hoc me venisse in hunc mundum ut legem bo-
nam & à Deo per Moysen datam solui ac destrui,
& quasi malam dampnem, siue rescindam. Non enim ad
hoc veni, ut legem solui ac destrui, sed ut eam ad im-
pleam atque perficiam, ut quod ipsa habet imperfectum,
mea doctrina & interpretatione perficiam, figuram de-
ducendo ad figuratum, signum ad signatum, umbram
ad veritatem, imperfectum ad perfectionem ultimam.
Quemadmodum enim pictor cum imaginem prius si-
guraliter tantum rudi carbone delineat, postmodum
accuratiori artis opera reddit absolutam, non destitue-
re dicitur imaginem, tamen illas rudiores & imperfe-
ctas linearum protractiones perfectioribus occultat,
sed absolute ea atque perficere dicitur, sic neque ego
legis destructor debco appellari, qui eius veni im-
perfectum absolute, perfectumque reddere. ^c In veri-
tate enim dico vobis, quod in vniuersa lege, neque io-
ge, donec omnia
ta vnum vel vnus apex id est, nec minimum aliquid
fiant.

*a Sic luceat lux
vestra coram ho-
minibus, ut vi-
deant opera ve-
stra bona, &
glorificent pa-
trem vestrum
qui in caelis est.*

*b Nolite puta-
re, quoniam re-
si solvere legem
aut prophetas.
Non veni solue-
re, sed adimpli-
re.*

*c Amen quip-
pe dico vobis, do-
ne transiit ex-
lum & terra,
iota vnum aut
vnus apex non
praeuertit à le-
ge, donec omnia
fiant.*

coati

cōtinetur, quod nō perfectissime adimplebitur, antequā consummatio veniet seculi, non in vanū præteribit absq; effectu vllū legis minutissimū verbum, quod nō penitus sit implendū, antequā celum & terra in seculi consummatione ab eo in quo nūc sunt statu trāseant atque mutantur. Quicquid enim in lege prædictū est, indubitatam habet veritatē, & quicquid in ea est præsignatū, in me & per me adimplebitur. Et licet quorūdam differatur adimpletio, quæ videlicet nouissimis reseruantur tēporibus, nihil tamē est quod nō ante finem & consummationem temporū impleri debeat, aut certe in ipsa consummatione. Quomodo autē legem hāc velim destruere, cuius tam stabilē & inuitabilē profiteor esse veritatē? Cum itaq; destructor legis nō sim, sed eius adimpletor & cōsummator, hoc præmonco, ad meę doctrinē vobis tradēde authoritatē, quod quisquis trāsgressus fuerit ynū aliquod de mādatis istis minimis, quæ ego vobis sum legē perficiēdo traditurus (quæ ego quidē minima appello, vt minimē grauiā & factū facilia) atq; ita etiā ceteros, vel verbo vel exemplo diuinū præceptū trāsgredi docuerit, hic minimus omnino reputabitur, & penitus in nullo precio habebitur apud Deū, neq; dabitur trāsgressori illi præmiū regni celorum. Qui autem fecerit mādāta mea ista minima & factū facilia, quæ ego legem adimplēdo sum traditurus, eaq; ceteros docuerit obseruare, tam verbo prædicationis quā exemplo cōuersationis, hic vt diuina magni æstimauit præcepta, sic vicissim & ipse à Deo magnus fiet, & magnus habebitur in regno celorū, pro fidelī officij administratione gloriosā accepturus mercedē. Quicunq; enim honorificauerit me, glorificabo eū; qui autē contemnūt me, erūt ignobiles. Imprimis autē generali admonitione illud vos præmonco, nō debere vos metiri vestrā iustitiam ad iustitiā Scribarum & Phariseorū. Nisi enim maior, plenior atq; perfectior fuerit vestra iustitia q̄ sit iustitia illorū, quam videlicet ipsi docēt, & de qua ipsi vt iusti gloriantur, nunquā per iustitiā illā Pharisaicā obtine-

a Qui ergo soluerit unum de mandatis istis minimis, &auerit sic homines, minimus vocabitur in regno celorum.

b Qui autem fecerit & docuerit,

c hic magnus vocabitur in regno celorum. Dico autem vobis quia nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorum, non intrabitis in regnum celorum.

obtinebitis regnū celorū. Illi nāq; literæ legalium præceptorū tantū inherētes, sufficere putāt & docent ab externis actib⁹ abstinere, vsq; ad cordis puritatē nō penetrātes, quā tamē cordis iustitiam De⁹ præcipue attendit, & requirit, multo ampli⁹ quā illā externā. Sit nobis pro exēplo pceptū legis de homicidio. Audistis quā olim in lege per Moysen patribus vestris dictū est & pceptū: Nō occides aut homicidiū facies. Si q̄s autē homicidiū cōmiserit, re⁹ erit iudicio mortis. Quod qdē pceptū Pharisaica doctrina impletū docet, cū q̄s ab interfecione proximi manū cohibet violētā, vt nō mortis corporalis incurrat iudiciū, nō respiciēs in pcepti radicē. Ego autē vim huius pcepti ad plenū explicās, sicq; ipsum ex mei officij authoritate adimplēs, dico, nō solum exteriorē homicidij actū legis cōstituere trāsgressorē, aut iudicio facere obnoxiiū, verū etiā internū actū illū vnde talis cōsequitur exterior, etiāsi in actū foris nō prodeat. Vnde ad pleniorē hui⁹ pcepti notitiā, tres vobis citra exteriorē homicidij actū grad⁹ cōstituo, in quorū quolibet præuaricatio est pcepti, & cōtinuō grauior, vbi tamē ad exteriorē homicidij actū nōdū pertingitur. Primū enim hoc assero, quod q̄squis aduersus fratrem suū irā deliberatā, & cōsensu rationis firmatā gestat in animo, deliberata volūtate, pro vindictæ appetitu proximo nocere cupiēs, & malū optās, etiāsi nōdū vilo signo prodāt affectū malū, iam reus est iudicio, & tāquā animo homicida, propter fratris odiū, & cōceptā irā (vnde solent homicidiū procedere) factus est obnoxius æternę mortis iudicio. Qui deinde irā huiusmodi non cohibens, adeo eā finit excrefcere & exardescere, vt etiā foris per signi alicuius indicii se proferat, veluti per vocē racha (quæ indignātis animi est indicii) aut aliā aliquā huiusmodi pro ratione idiomaticis, adhuc tamē ab aperto cōuicio & expressa cōtumelia abstinēs, hic licet nōdū ad homicidiū vsque peruenerit, pcepti tamē est trāsgressor, magis etiā priori, & iudicio aliqua ex parte sit propinquior, ita vt dignus iam videatur concilio, qui statim produ-

a Audistis quia dictum est antiquis: Non occides. b Qui autē occiderit, reus erit iudicio. c Ego autem dico vobis.

d Quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.

e Qui autē dirigerit fratri suo racha, reus erit concilio.

producatur in cōciliū, vt de eo decernatur quātoti⁹
& impleatur vltio: vt quomodo ad exterius malum
opus procedit priori vicinijs, sic & ad pēnā videat
ur amplius accedere. ^a Qui autē mings iram cohi-
bēs, eo vsq; illa finit excrefcere, vt in apertū conui-
tiū, & expreffā cōtumeliā prorūpat, qua proximū
manifestē infamet, & ad iracūdiā prouocet, nimirū
stultū illū appellando, aut scortatorē, aut ebriosum,
aut alia huiusmodi aperta infamia infamando, hic
etiā si manus adhuc colubeat, pcepti nihilominus
fit transgressor, & magis prioribus: quare & vltioni
manifestius vicinijsq; subiacere illū dicimus, vt iā
planē dignus sit qui cōiciatur in gehennam, & de
quo vltra nullū possit videri dubiū, quin condēna-
tione sit dignus, qui ad externū illū homicidij actū
tā proximē peruenerit. Ecce tres hic distinctos ha-
betis gradus se inuicē altiores, nondū tamen ad ex-
ternū illum homicidij actū peruentū est. Quare di-
co nō sufficere ad salutē iustitiā illam Pharisaicam,
quæ ab exteriori tantū facinore manū docet cōpe-
scere, cum longē pluribus rationibus possit homo
morti fieri obnoxius. Et quoniā sic omnis ira & o-
diū omne, etiā quod in corde tantū latet, Deo est e-
xosum pceptoq; diuino (vt iā indicauī) contrariū,
hāc etiā subnecto Euāgelicæ iustitiæ & veræ cha-
ritatis doctrinā. ^b Si quis oblationē facere paret an-
te altare, corā Deo, illicq; iā iam oblaturo veniat in
memoriā, quod fratrē suū offenderit, nec offen-
sum placare studuerit, ac proinde frater habeat
quod cū eo expostulet, & queri possit, vtpote ab eo
læsus & minime placatus. ^c caueat huiusmodi, ne sic
nō reconciliatus, in tali similitate, munus suū offe-
rat Deo, qui nō placatur, sed magis offenditur mu-
neribus eorū, qui in odijs & dissentionibus cū pro-
ximis permanēt, cū quibus eos pacem vult habere:
sed relinquat ibi munus suū ad altare: id est, tātisper
differat oblationem, donec fratri reconciliatur, &
cum eo in gratiā redeat: si non opportunum fuerit
statim in actu exteriori, vt minimū in syncreti cor-
dis bono proposito: videlicet vt prius de dissensio-
ne &

^a Qui autē di-
xerit fratres suos
erit gehenne ig-
nis.

^b Si ergo offers
munus tuū ad
altare, & ibi re-
cordatus fueris,
quia frater tuus
habet aliquid
aduersum te,
nō reconciliatus
ibi munus tuū au-
te altare, & va-
de prius recōci-
liare fratri tuo.

ne & offensa fratris pœnitentiam agens, firmoq; pro-
posito illum pro virili & iuxta offensæ qualitatē pla-
care proponens, ita demū oblationem suam Deo re-
presenter. ^a Tunc enim erit illi accepta pacis oblatio,
quam ab osore fratris tanquā ingratam à suo conspe-
ctu repulisset. ^b Denique, si omnino simultatis quic-
quam, odij aut dissentionis cum proximo tuo habue-
ris, aduersus quem vt hostem, aut aduersarium, aut
inimicū inimico fueris animo, caue in hoc statu diu
perstas, sed quantotius inimicitiam cura deponere,
& cum eo qui aduersarius fuit, quantum in te fuerit,
labora redire in gratiam, donec in vita ista perma-
nes, in hoc tēpore misericordiæ, antequam dies illa
extrema re in odio veteri persisterem hinc abripiat.
^c Nam si in mortis articulo tali inuētus fueris animo
& in veteri odio fueris deprehensus, tradet te aduer-
sarius iudiciū est, odium istud, & verus quod habui-
sti cum proximo dissidiū, coram tribunali iusti iudi-
cis te accusabis, ostendētq; cōdēnationis reum, nec
patietur te inuenire misericordiā (quoniam iudiciū
sine misericordia fiet illis, qui nō fecerunt misERICOR-
diam: nec dimittet illis Deus peccata, qui suis proxi-
mis ea noluerunt dum viuerēt dimittere) sed fauero
& districto iudicio te faciet cōdēnari: ^d & iudex,
lata aduersum te sententia, tradet te cōdēnatū ex-
actoribus atq; tortoribus diabolis suæ iustitiæ mini-
stris, ^e & cum his in carcerem illum teterrimū detru-
deris infernalis ignis, qui paratus est diabolo & ange-
lis eius, cū quibus & à quibus illic torquearis in æter-
num. ^f In veritate dico tibi non egredieris illinc, non
finientur illa tormēta tua in æternū, donec vsque ad
nouissimum quadratē vel minutum omnia debita
perfolueris: nō poteris inde liberari, donec pro omni-
bus peccatorū tuorū debitis secundum iustitiæ rigo-
rem, cōdignam in tormentis pœnam tuleris: quod cū
nūquam sit futurū, nulla quoq; liberationis tibi spes
esse poterit, sed in æternis tibi erit permanēdum tor-
mentis. ^g Præterea, audistis in lege & à doctōribus le-
dictū est anti-
gem, quod patribus vestris sit pceptū, Non mœcha quis: Non ma-
beris, nō habebis rem cum vxore proximi tui, neque
chaberis.

^a Et tunc ve-
nies offeres mu-
nus tuum.

^b Esto consen-
tis aduersario
tuo ciuē, dum es
in ira cum eo:

^c ne fortē tra-
dat te aduersa-
rius iudici,

Iaco-
bi. 2.
Mat-
thæi. 6.
& 18

Mat-
thæi. 25

^d & iudex tra-
dat te minist-
ro, & 18

^e & in carcerē
mittaris.

^f Amen dico
tibi, non exi-
es inde donec
reddas nouissi-
mum quadran-
tem.

^g Audistis qd
dictū est anti-
gem: Non ma-
beris.

e cum

ELUCIDATIO CAP. V.

a Ego autē dico vobis: quia omnis qui mulierem alienam aspexerit cum cōcupiscentia eius, cū deliberato consensu rationis firmato desiderans cū ea extra coniugalem statū convenire, hic iam in corde suo illam mōchatus est, cū illa, mōchiam & adulterium commisit, & si nondum in actu (quoniam eō nondū perventū est) cērrē in animo, vbi iam concupiscentia & conceptū propositū malum, reū illum constituit coram Deo, qui probat renes & corda.

b Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et proiice abs te.

c Expedit enim tibi, ut pereat vnum membrum tuorum quā totū corpus tuū mittatur in gehennam ignis.

d Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam & proiice abs te: Expedit enim tibi, ut pereat ea patiatur scandalū: ut quē periculum euadat, quod vnum membrum ab ea sibi meruit. ^e Vtile enim fuerit, vnus talis quamuis commodissimi membri præcisione, totius corporis salutem comparare. Non quod per hæc significare velim (id quod verborum facies prætendit) de

IN MATTHAEVM.

debere hominem seipsum mutilare, aut corporis sui mēbris priuare, corporali præcisione aut eiectione: sed quod per duo hæc membra homini præ ceteris omnibus clarissima, nēpe oculum dexterum, & manū dexterā (quorum alterum homini plurimam præbet consolationem, alterum maximum præbet ad omnia vitæ necessaria adiumentum) indicare velim nihil ita charum nobis esse debere, nihil ita pretiosum, quātumuis nos consoletur, quātumuis nobis sit commodum, quātumuis secundum speciem necessarium, quod nō pro scandalo vitando & declinando peccato debeamus libenter à nobis abicere, & penitus à nobis elōgare. Melius enim est, absq; tali re vel charissima, vel iucundissima, vel commodissima, salutem obtinere æternam, quā tali rei inherēdo, eamq; retinendo, in damnationē nosmetipsos cōiicere. Nihil enim in omni vita corporali nobis potest esse tam gratum, tam commodum, tam necessarium, quod nō libenter pro seruāda anima debeamus abnegare atque relinquere.

a Dictū est autē: Moyse, Cū viro visum fuerit dimittere à se uxorem suam, & ab ea separari, det illi repudiatum siue libellū repudij, testimonij discensionis, quo suam posset vxor testari innocentiam, quod non virum ipsa ut adultera aut cupiēs peccare fugerit, sed quod ab illo sit dimissa, sicq; lex separationē vi detur viro permittere saluo libello repudij, etiā extra causam fornicationis, pro alia qualibet displicentiæ causā, quam in vxore maritus inuenisset. b Ego autem dico vobis: quod tantū ad b Ego autem dico vobis: quia omnia mea auctoritate (qua legē habeo ad perfectū adducere) auferēs, dico, quod omnis qui suam uxorem reliquit, aut à se dimiserit, dato etiam libello repudij, peccat, & iniuriā facit vxori: quam quātū ex se sit, c excepta fornicationis causa, facit eam mōchiam, occasionem præbet illi se cōmiscendi viro alteri, facit eam mōchiam. ^d Hic tamen fornicationis causa excipitur, qua fides charitatis violatur thori coniugalis, ac proinde iniuria non fit d Ego autem dico vobis: si ea ex causa repudietur: nec adulterā eā facit sam duxerit a expellens, eo qd causam dedit ipsa iustā diuorij. ^e Et adulterat.

ELVCIDATIO CAP. V.

quisquis à marito dimissam duxerit, etiam si libellum habeat repudij, nō in coniugali statu, sed in adulterio cum illa uiuit. Manet enim illa vxor viri prioris, donec prior vixerit, nec aliter potest isgi marito, vsque ad mortem viri prioris.^a Præterea, audistis dictū esse patribus vestris, Nō facietis periurium, neq; falso iurabitis. Quæ autem cum iuramento domino promissæ sunt, ea studebitis vt sunt promissæ & iuramento cōfirmata persoluere: vbi periurium tantum, nō autē simplex iuramentum prohibetur, & iuramenti facti adimplerio precipitur.^b Ego autem perfectiori doctrina nō solum periuriū prohibeo, verum etiam à iuramento omnimodis abstinete, quantum possibile fuerit, vt prorsus nō iuretis, nisi vbi necessitas poposcuerit, aut proximorum magna vtilitas, ad faciendam fidē sermonibus, illic vbi alia ratione non potest certa ostendi veritas, vtq; omnino caueatis ab illa. vulgata hominum cōsuetudine, quæ ad iuramenta sunt promissæ, in rebus etiam friuolis & nihili. Iuramento namq; Deus vt prima veritas in testem adducitur, & aduocatur in testimonium. Non solum autem qui ad falsitatis testimoniū Deū aduocat testem, Deo facit irreuerentiam, verū etiam ille qui pro re futili & nihili temerē illū in testimonium dicti, tametsi veri, aduocat, absque necessitate vel vtilitate id expostulante. Quare non solum à periurio, verū etiam à iuramento, quantum commodē fieri potest, volo vos abstinere. Non solum autem iurare vos prohibeo per creatorem Deū, sed etiam per quamlibet, siue supernā siue inferiorem creaturam, videlicet nec per cælum, quoniam ipsum est sedes & thronus Dei, in quo tāquam in tēplo sancto suo, & tanquā in sede maiestatis suæ manifestius suā demōstrat gloriā: ac proinde irreuerentia redit in ipsam celi habitantem & dominum, cum per cælum iuratur.^a Neq; per terram iurabitis, quoniam ipsa est tanquam scabellum pedum eius, infimum quoddam existens mundialis machinæ, & celi altitudini longē subiecta, quomodo scabellum sedi supponitur: sicq; in Deum recidit irreuerentia, cum per terram iuratur.^c Neque per ciuitatem sanctam Hierusa-

a Iterum audistis: quia dictū est antiquis: Nō periurabis, red-des autem domi-no iuramenta tua.
b Ego autē dico vobis non iurare omnino.

c Neque per cælum, quia thronus Dei est:

d Neque per terram, quia scabellum est pedum eius.

e Neq; per Hierosolymā, quia ciuitas est magni regis:

IN MATTHAEVM.

69

Hierusalē iurare vobis est licitū, quoniam ciuitas est magni regis Dei, specialiter illi sanctificata, & illius cultui peculiari electione deputata: quare in ipsum qui in ea habitat & colitur, reuertitur irreuerentia.^a Neq; potest quisquā iurare per caput suū, quoniam nō in sua habet potestate illud, cum non possit vel caput vnum pro sua voluntate facere albu aut nigrum: sed Deus est capitis ipsius dominus, qui ipsum capillis vestit, vt vult, & eo colore coloratis quo vult, ac proinde in Deum iuramenti irreuerentia reuertitur. Cum enim iuramentum sit primæ summæq; veritatis adductio in testimonium, per creaturā nō potest fieri iuramentum, nisi quatenus ad Deum (qui est prima & summa veritas) ordinatur: & aliquo modo ad ipsum spectat, estq; ipsius vel ipsum in se habet: neque potest per creaturam fieri iuramentum, vt in se consideratā, nisi Deo fiat iniuria, creaturæ Diuinū tribuendo honorem. Quare necesse est omnem irreuerentiam temerarij, ac superuacanei iuramenti, non in creaturā sed in Deum recidere.^b Erit autem sermo vester quo adinuicē vtimini, simplex & firma affirmatio, absque iuramento, dicendo ita est, ita est, aut simplex, cōstans & firma negatio, dicendo, nō est ita, non est ita. Talis debet esse tāquam verax & probatus sermo vester, vt simplici assertioni vestre aut negationi fides habeatur: & ad plenam certitudinē vestri dicti satis esse debet replicata & cōstans affirmatio, aut replicata & constans abnegatio, dicendo ita est, ita est, si ita res se habeat, vt dicitur: aut dicendo, sic nō est, sic nō est, si nō ita se res habet. Neq; opus est passim & temerē iuramentū pro cōfirmatione adiacere.^c Quod autem ultra hæc adicitur, ad confirmationem dicti vel dicendi, iuramentū vnum aut plura, id superuacaneum est: & à malo procedit, à mendacio videlicet & fraude hominum. In cōmuni quidem sermone, vbi neq; necessitas, neq; vtilitas iuramentum postulat, ex malitia est propria eius qui superuacaneum emittit iuramentum: atq; etiam in necessitate vel vtilitate, quodam modo à malo procedit iuramentum, quoniam ex hominum imperfectione infidelitate, mendacita-

a Neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum.

b Sit autem sermo vester, est non non.

c Quod autem his abundantijs est à malo est.

te, & cōsuetudine inuicem fallendi, procedit iurandi interdū necessitas, ad faciendā fidem. Nam si nemo inueniretur mēdax aut deceptor, sed vnusquisq; simpliciter enūtiaret iuxta animi sententiam, sufficeret simplex assertio vel abnegatio, nec vllō cōfirmante aut certificante iuramēto foret opus.^a Præterea, audistis dictum esse patribus vestris, Secundum talionis legē, oculum licet pro oculo ad vindictā repetere vt pro oculo eruto is qui eruit, ad vindictā satisfactio nem oculum suum debeat reddere id est, suo quoque priuari: vt sic per iudicium vindictæ quædam fiat damni in vtroq; æqualitas.^b similiter vt pro dēte excusso, is qui excussit, suo quoq; dēte priuaretur atque in cæteris lex talionē vindictæ proponebat, quā licebat & docebat exquirere. Ego autē quod melius atque perfectius est vobis volēs tradere, hos vos doceo & moneo, vt omnino malo nō resistatis, per iracundiā vindictæq; appetitū vos opponēdo iis qui vobis mala intulerint, aut inferre voluerint, sed patientia magis armari volo ac vincere, ac tali esse animo, vt etiā ad maiora sitis ferēda parati, vbi Dei gloria aut proxi-

^d sed si quis te morum vtilitas id poposcērit: ^a videlicet vt si quis percussit in dextera te percussit in maxillam vnā, non solum non irateram maxillā cunde in illum insurgas, ad reddendum talionem, vt tuam, præbe illi rumeriam animo sis parato ad alterā quoq; obiciendam ictui, pro Dei gloria & proximorum vtilitate. ^e Et ei qui te cecidit. Item si quis te velit in ius trahere, ac iudicio tecum vult in iudicio pro rebus ciuilibus cōtendere, & auferre, animo sis parato pro Dei gloria & proximorum vtilitate, etiā plura illi quā exigit relinquere, potius quā vllum scādālū generare, aut proximis offi cere, aut Dei gloriam tuā cōtentione imminuere: videlicet vt si tunica aduersarius tibi voluerit auferre, paratus sis dimittere cū tunica etiam pallium, potius quā cū detrimento tuæ animæ aut gloriæ Dei de-

^f Et qui conuerſendas tunicam. Item si quis te cōpulerit per vim vt te angariauerit miliariū vnū vel passus mille cū illo ambules, parato mille passus vt sis animo cum illo, si res exposcat, ambulare etiā alia de eum illo & duo miliaria, siue alia duo millia passuum, supra quā alia duo. exegit, potiusquam iracunde resistendo tuæ animæ

aut

aut proximorum salutē damnum inferas. ^a Insuper, si quis abs te postulat aliquid eorum quæ in tua sunt potestate, da illi secundū quod ipſius qui postulat requirit indigētia, secundum quod tua patietur facultas, & secundum quod ratio dictabit esse dandū. Non enim semper dadum est quod postulatur, quoniam irrationaliter nonnunquā postulatur: neq; rarō expedit petēti, non exaudiri in eo quod postulat. Frequēter etiam non est in potestate eius a quo petitur, dare quod petitur. ^b Et ab eo qui postulat sibi dari mutuo, ne auer-

^b Et volēs me tuare a te, ne avaritiam metū negare, cum possis. Est enim hoc perfectæ iustitiæ, proximis cōmodare, & misericordiā præstare, prout potueris: nec in charitate potest cōsistere, q̃ misericordiæ viscera claudit fratribus necessitatē patiētibus. ^c Rursum in lege audistis præceptū. Diliges proximum tuū, quod exponentes Pharisæi, de amicis tantū putant intelligēdum, de inimicis minimē, ^d quos putant licitē haberi odio, idq; occasione eius quod signāter dicitur: Diliges proximum tuum, per quē intelligit̃ amicum, cōsequenter hinc colligetes a sensu contrario, permissum esse, inimicū habere odio. ^e Ego autem erroneo huic sensui apertē contradicēs, præcipio vobis, nō amicos tantū, verum etiā inimicos diligere, etiam ipsorū salutem & bonū te optando, deq; illorū malis dolendo. ^f Et ne satis esse stros.

^f Beneficite his qui oderūt vos: dilectionem erga inimicos ostēdere, beneficijs scilicet afficiendo eos qui vos persequuntur odio: beneficijs (inquam) Vel corporalibus vel spiritualib; prout vobis opportunum fuerit, & illis expediens, in quos conferenda sunt beneficia. ^g Et orate pro iis qui vos persequuntur, & afflictiones inferunt, vt vobis infestantur calumniis, vel absentibus detrahētes, vel conuitia & probra ingerentes præsentibus. ^h Sic enim veri & germani filij efficiemini patris vestri, qui in cælis est, illius mansuetudinē, patientiam & longanimitatem, in vobis exprimentes, qui nō ita tris vestri qui in cælis est, sim aduersus se delinquentibus infert vindictā.

^h Sic enim veri & germani filij efficiemini patris vestri, qui in cælis est, illius mansuetudinē, patientiam & longanimitatem, in vobis exprimentes, qui nō ita tris vestri qui in cælis est, sim aduersus se delinquentibus infert vindictā.

• 4 non

qui solē suū^a non statim malū reddit pro malo, sed longanimitē
 dēri facit super ferēs ac patienter dissimulās iniuriā, beneficia lar-
 bonos et malos, gitor malis sicut & bonis, aequē super illos ac super
 & pluit super hos solem suū oriri faciens, & de cælo pluuiā descen-
 iustos, & inu- dere. Hic enim diuini effect⁹ beneficij, nō minus re-
 probis quā bonis conducit, quantū ad corpus atti-
 net. Aequē enim vtriq; de terræ fertilitate pascitur,
 quæ a solis illuminatione & pluuię irrigatione desu-
 per datur. Omnino autē necesse est, si cælestis patris
 veri vultis esse filij, talem in vobis charitatem atq; di-
 lectionem inueniri, quæ cōplectatur vniuersos, aequē

b Si enim dili-
 gitis eos qui vos
 diligunt,
 c quam merce-
 dem habebitis?

d Nonne & pu-
 blicani hoc fa-
 ciunt?

e Et si salutate
 ritus fratres ve-
 strorum tantum,

f quid amplius
 facitis?

g Nonne &
 Ethnici hoc fa-
 ciunt?

inimicos atq; amicos.^b Si enim tantum eos diligatis
 qui vicissim vos diligūt, id est, vestros tantū amicos,
 inimicos habētes odio,^c quam potestis ex hac semi-
 dilectione, imō vix dilectionis particula sine potius
 vmbra, beatæ retributionis expectare mercedē: nun-
 quid talem dilectionē dignā esse censebitis mercede
 regni cælestis: an talem priuatam amicorū vnius aut
 alterius dilectionē ad salutem arbitrāmini posse suffi-
 cere?^d Nequaquam. Nam etiā publicani & peccato-
 res, qui solū temporalia sectantur lucra, talē dilectio-
 nem habent erga eos qui ipsos diligūt, sic & gentiles
 & alij quicunq; quos tamen cōstat hac dilectione sa-
 lutem nequaquam cōsequuntur.^e Et si tantum fra-
 tres vestros salutaueritis: id est, si charitatis indicia &
 beneuolentiæ effectus erga illos tantum ostēderitis
 qui vobis sunt sanguine aut vinculo aliquo cōsanguini-
 tatis vel affinitatis, vel singularis familiaritatis aut
 societatis coniūcti, ceteros tanquam alienos interim
 reputātes, nec vlla fraternitatis aut charitatis indicia
 eis demonstrantes,^f quid magnū, quid eximium, quid
 dignum filio altissimi hac in re facitis, propter quod
 sperare debeat cælestē à patre vestro retributionē?
 Nonne etiam Ethnicos & gētiles homines à Deo
 prorsus alienos, ista agere cernimus? quibus tamē ob
 hac non est spes vlla beatæ remunerationis. Quan-
 diu enim ita particularis siue priuata est dilectio &
 beneuolentia, vt quosdam tantum complectatur, aut
 ad quosdam se extendat, ad alios autem non mani-
 festum est nō ex radice veræ charitatis illa procede-
 re,

re, quamuis secundū exteriorem speciem charitatis
 & beneuolentię opera esse videantur. Charitatis enim
 latitudo ad omnes omnino homines se extendit, ne-
 que quenquam à dilectione vel beneuolentia exclu-
 dit. Quare dum huic impenditur dilectio, illi nō ma-
 nifestum est, ex naturali tantum instinctu (quomodo
 & in gentilibus & in peccatoribus) nō ex charitatis
 affectu, illam prodire, ac proinde beatæ remunerationis
 non inde esse expectandam mercedem, cum opus
 nullum nisi ex charitate vera procedens, beatitudinis
 præmiū queat promereri.^a Oportet itaq; vos qui cæ-
 lestis patris filij haberi & esse vultis, ipsiusq; heredita-
 tem accipere, ita perfectos esse in charitate, vt simpli-
 ter cælestis per-
 ceter omnes dilectione cōplectamini, & erga omnes
 pro vestra facultate & opportunitate sitis benefici,
 quomodo pater vester cælestis perfectā erga omnes
 ostēdit suā dilectionē, sua dona omnibus comunicās.

a Estote ergo
 vos perfecti, si-
 cut & pater ve-
 ster cælestis per-
 fecit est.

ANNOTATIONES IN CAP. V.

Q uoniam ipsi possidebunt terram. Græcē est κληρονομήσουσι clero-
 nomisui, quod significat, hereditate possidebunt, aut in for-
 tem siue hereditatem accipient: quod in Psalmis aliquando dici-
 tur hereditabunt, vt illic: *Iusti autem hereditabunt terram.* Ordo quo-
 que in Græcis vulgatis diuersus est, in situ harum beatitudinum. Psal.
 Prius enim de lugentibus fit mentio quā de mitibus. Verū ordo 36.
 noster apparet cōuenientior. Humilitati enim proximē est adiun-
 cta mititas, quas & saluator coniunxit, dicens, *Discite à me, quia mitis*
sum & humilis corde. Mat.
 Dixerint omne malum aduersum vos, mentientes, 11.
 propter me.) Nouissimum istud, propter me, nō proximē anteceden-
 ti coniungi debet, mentientes, sed ad orationis principium refer-
 ri, atque toti orationi applicari, in hunc sensum: Beati estis, cum
 propter me maledixerint vobis homines, &c. Quod si sal euauerit.)
 Græcē est μαρτυρήσιν moranthi, quod sonat infatuatum fuerit. Dici-
 tur autem sal infatuatum, postquam euanesceat, virtute deperdita, vt
 suo officio vltra non deferuiat: quo ferē modo sicum fatuam appel-
 lant, quæ virtutem non habet ferendorum fructuum. Illud autem
 quod sequitur: *In quo salietur:* quidam impersonaliter accipiunt, in
 hunc sensum: Sale infatuato & virtute saliendo priuato, in quo (vt
 ita dicam) fiet salitio: quo vtentur homines in saliendo: Non enim
 ad saliedum sal deferuit infulsū. Melius autem est, vt personaliter
 accipia

accipiat, habeatque pro supposito sal, in hunc sensum, Si sal eu-
nuerit, ipsum sal infatuatum in quo salietur, vt virtutem recuperet
perditam: Vt significetur, infatuatum sal nō posse sale alio iuari aut
corrigi. Atque hic sensus apud Marcum clarius exponitur vbi capi-
te nono sic legimus, Si sal insullum fuerit, in quo illud condieris?
(*Sic luceat lux vestra.*) Dictio illa, sic, posset ad præcedentem referri
similitudinem, hoc modo: Quomodo dixi lucernam super candelab-
rum lucere omnibus qui sunt in domo, sic & vestram lucem dico lu-
cere debere coram hominibus, ita vt videant bona vestra opera. Vel
simpliciter, Ita luceat lux vestra, vt videat, hoc est, adeo luceat lux ve-
stra vt videant homines. Manifestum est autem particulam, vt, hic
nō signare causam finalem. Nō enim dicitur: Ad hoc luceat lux vestra
vt videant homines, sed, sic vel ita luceat, adeo luceat, vt videat. Nam
hic tantum consequutio indicatur, nō finis insinuat iotentio. Vel
luri cum dico, Sic profecit adolescens iste, vt omnes coætaneos su-
perauerit. (*Iota vnum aut apex vnius.*) Per hunc modum loquendi
insinuat, nec minimum aliquid eorum omnium quæ in lege prædi-
cta sunt fore irritum, quod nō impleatur. Nam apud Græcos nō in-
uenitur minor litera, quàm Iota, quæ vnica sit protractione simplici:
sic apud Hebræos, Iod omnium literarum minima est. Adhuc autem
minor est apiculus, qui literæ superponitur. (*Omnes qui irascitur fra-
tri suo.*) Græci Codices vulgati addit *ἐξ ἑξ* illi, quod sonat frustra vel
temerè, aut sine causa, atque idem etiam in sequentibus intelligendum
putant. Quisquis temerè dixerit fratri suo racha, aut faue. Nō enim
omnis ira simpliciter prohibetur, cū sit quedā rationalis: sic & ra-
tionalis est quedā increpatio proximi, quando expedit dicere illi
faue aut racha. Nō est tamen simpliciter necessaria huius particulæ
additio, neque si omittatur, sensui erit periculū. Ira namque viciosa intel-
ligitur, quæ damnatur, & ex tali ira procedens damnatur indignatio
atque conuictum, vt habes in Elucidatione. (*Racha.*) Quidam signifi-
care dicunt vanum aut inanem, sed magis videtur probanda aliorum
sententia, qui dicunt interiectionē esse certi nihil significantem, sed
indignantis esse animi indicium: quemadmodum heu, Latinis non
aliquid significat, tamen dolentem monstrat animum. (*Quoniam fra-
ter tuus habet aliquid aduersum te.*) Ille aduersum te aliquid habere di-
citur, quem tu offenderis, videlicet qui habet vnde tecum expos-
tulet, qui causam habet de te conquerendi, tanquam à te læsus nec pla-
catus. Qui autē te offenderit, aduersus hūc tu aliquid habere dicen-
dus es, quoniam habes vnde cum eo expostules, & quir de eo quæra-
ris. Signanter ergo Saluator iubet, si aduersum te frater aliquid ha-
beat,

beat, vt non offeras oblationem nisi reconciliatus. Si verò tu aduer-
sum alium habes aliquid id est, si tu ab alio læsus es, nō præcipitur ti-
bi, vt ante oblationē reconciliaris fratri, quoniam quidem tu fratrem
nō offenderis. Magnæ tamen perfectionis fuerit, si propter charitatē,
fratrem inducas qui te offendit vt tibi reconcilietur, & quasi offeras te
ipsum ad reconciliationē, ac cum vitrō ipse sollicitus ad redeundum
tecū in gratiam, à quo tu rogari debueras. Notanda est tamen diffe-
rentia, inter reconciliari fratri, & fratri dimittere. Si enim te frater læ-
serit, non debes offerre Deo sacrificiū, nisi prius fratri offensam di-
miseris: non tamen exigitur, vt fratrē accedens cum illo te reconcili-
es, cū eum non offenderis: sed tu si offenderis, reconciliationem de-
bes curare antequā offeras. Itaque læsus debet dimittere, lædens au-
tē reconciliari debet, antequam offerant. (*Vade prius reconciliare fra-
tri tuo.*) Quidā codices Latini habent per infinitiuum, reconciliari,
quæ iungunt imperatiuo, vade. Melius tamen per geminum impera-
tiuū legitur, *Vade prius reconciliare fratri tuo*, cui consonat lectio Græ-
ca *ὑπάγε πρῶτον, διαλλαγήνῃ τῷ ἀδελφῷ σου.* (*Donec reddas nonisimū
quadrantem.*) Significatur hac metaphorica loquutione perfolutio
debiti vsque ad extremum: id est, rigorosissima pro singulis pecca-
tis pœnarū exactio, quomodo supra dicens, Iota vnum aut vnū api-
cē non præterire, significauit omnium etiam minimorū in lege ad-
impletionem. (*Eam mœchatus est eam.*) id est, cū ea mœchatus est, im-
proprie dictum est. (*Det ei libellum repudiij.*) Græce vnico vocabulo
dicitur *ἀποδοῖον* apostasione: id est, dimissioiū siue repudiatorium:
hoc est, libellū siue chartam dimissionis atque repudiij. Huiusmodi
dimissoria quidā veterum dicunt publicos notarios debuisse cōscri-
bere quibus esset commissum hoc officij. (*Et qui vult tecum in iudicio
contendere.*) Græcè est *θελοῦντι ἰσχυρίσθαι*: quod si ad verbum expri-
matur sonat, volenti tibi iudicari, vel tecum iudicari, quod interpres
Latinus aptè per Periphrasim expressit, dicens, Et qui vult tecum
in iudicio contendere. (*Et quicumque te angariauerit mille passus, va-
de cum illo & alia duo.*) In Græcis vulgatis sic legitur: *Et quicumque
te angariauerit miliare vnum, vade cum illo duo*, vt significetur vnus
tantum miliaris adiectio. Plus indicat lectio Latina, quæ præter
postulatum miliare alia duo superaddit. Mille autem passus, pro
vno miliari positi sunt, quod mille passus vnum miliare contineat.
(*Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.*) In Græ-
cis interseritur hoc loco: *Benedicite maledicentibus vos*, quod ex
alio loco huc videtur translatum, vel ex Luca Euangelio, vel ex
Pauli ad Romanos epistola. (*Quid amplius facitis?*) Græcè est

ELVCIDATIO CAP. VI.

perisston hoc est, quid abundantius, quid superabundans facitis, vel quid amplius, videlicet præ gentilibus & publicanis, quæ eadē faciūt, quid scilicet facitis in quo illos exceditis? Hoc enim sonat perisston, id quod superest & abundat. Simili modo apud Paulū dicitur 3. cap. epistolæ ad Romanos, *Quid ergo amplius est Iudæo?* ubi etiam Græcè *perisston* ponitur, hoc est, quid habet Iudæus in quo abundet præ gentili, aut superet gentiles?

ELVCIDATIO CAP. VI.

Atendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis, Alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum qui in calis est.

CAETERVM & hoc diligentissime vobis attendendum est, cum opus aliquod ex suo genere bonum feceritis, ne id faciatis coram hominibus, ne oculos habeatis ad homines eos requirentes spectatores, ut ab eis videamini, sicq; laudem & gloriam accipiat ab eis. Nam si opera vestra secundū speciem, vel secundum genus suum bona, ad humanā gloriā feceritis, quasi hominibus placere cupientes, ita fiet ut caelestem perdatis mercedem retributionis æternæ, quā vobis erat pater cælestis daturus si coram eo & ad ipsius gloriam tantum opera illa bona fuissetis operati. Opus enim quodlibet exterius, quātūvis secundum speciem, aut secundum suum genus bonum existat, beatā à Deo non meretur retributionē, si non ad Deum referatur intētio, si nō fiat quasi spectatore Deo, ad ipsi placendū, ipsiq; exhibendū in voluntatis suæ adimplerione honorem. Si verō homines habeas ante oculos, si per opera bona hominibus placere, & ab eis laudem accipere vel honorem elegeris. Deus sua remuneratione beatā nō dignatur opera eiusmodi, quæ sibi intentione recta dedicata non fuerint.

c Cū ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te,

d sicut hypocritæ faciunt,

Itaque (ut ab hac generali doctrina descendamus ad exempla particularia) cum eleemosynā facere tibi visum fuerit, aut aliud quodlibet misericordiæ opus quo proximo subuenias, caue hominum quæras conspectū, eāq; gratia tubam facias te antecedere, ut ad spectaculum prodeat homines visuri te eleemosynā facientem: quemadmodum sanctitatem fugientes, & per bonorum operum exterius apparens speciem sancti ac iusti haberi laborantes faciunt hypocritæ: idque

IN MATTHAEVM.

idq; in locis publicis, utpote in synagogis atq; plateis, ubi à plurimis possint videri: ad eū vtriq; finē, ut ab hominibus honorē accipiat, & tanquā sancti ac ini fericordes glorificetur. De quibus in veritate certā vobis sententiā profero, quod nihil in futuro remaneat rationis à Deo debeāt prestolari, quādoquidē mercedē suam omnē quam quærūt, in hoc mūdo accipiūt: nec est quod expectēt à Deo mercedē, quæ opera sua operantes nō habuerūt ante oculos, & cuius remunerationē minime quæsierūt. Qui verō eleemosynam utiliter & salubriter eo modo quo fieri debet facere voluerit, hic nequaquā publicū quærere debet, sed se cretū potius, ut quātū fieri potest occulte faciat, ut deo ut ne sinistra quidē sciat quid dextera præbeat, ut tali loquēdi excessū summū secretum designemus: ut quātū ex intētionē tua eleemosynā tuam facias in abscondito, neq; vllum quæras hominem spectatōrē, unde laudem vel honorem recipias, sed Deū solū, propter cuius honorē & amorem facere debes quod facis. Atq; ita fiet, ut pater cælestis quem nullum latet secretū, qui etiā occultissima quæque nouit, homini penitus incognita, mercedē tibi retribuatur longē meliorē atq; desiderabiliorem quacūq; mercede temporaria, mercedē magnā nimis, nempe semetipsum: ob cuius vnius expectationē, meritō omnem temporālē mercedem debeat homo fastidire, cōtemnere & execrari. Ita & in oratione agendum. Cum enim vobis orare placuerit, cauere ne exēplum imitemini, & affectū hypocritarum qui amāt & solent libenter in locis publicis, utpote in synagogis & vicis communi bus, orationes facere, ea intētionē ut videatur ab hominibus, propter quod etiam stantes & in pedes erecti cōsistentes orare solent, ut facilius ab intrantibus & exeuntibus & prætereuntibus cernantur, sicq; finem suæ orationis faciūt, non ut Deum honorent, non ut à Deo quippiā impetrēt, sed ut apud homines hac ratione laude sibi occupetur, & tanquā sancti à vulgo hominum habeantur in multa reuerētia. De quibus hoc vobis ut certū & indubitātū pronuntio, quod in præsentī tēpore omnem suam accipiant mercedem, post

ELVCIDATIO CAP. VI.

post hanc non habituri aliam, eo quod non Dei gloriam sed proprium honorem suis orationibus quaesierint. ^a Quisquis verò salubriter & rectè ut oportet orare voluerit, hic secretum potius eligere debet, ita ut ex intentione sua nequaquam publicum quærat, aut spectari ab hominibus sed Deum querat vnicuius orationis testè, ingressusque cubiculum (ut ita secretum & solitudinem significemus) & ostio clauso, ut non introeat homo spectator aut orationis turbator: cubiculum (inquā) corporale aut spirituale cordis sui ingressus, & clauso ostio vel corporali vel spirituali anima: id est, corde in se recollecto & in unitate firmato, ita orationem suam fundat ante Deum in abscondito, nihil hominum conspectum curans. ^b Ita fiet, ut pater tuus celestis qui nouit etiam occultissima hominum, qui non minus ea videt quæ in abscondito, quam quæ geruntur in publico, (utpote cui tenebræ non sunt tenebræ, cui nox non est nox, & cui secretum nullum est secretum (ipse tibi retribuat mercedem beatæ retributionis: & quod in oratione postulas, tibi daturus, si cut tibi salutare cognouerit, & deinde pro opere bono sanctæ sinceraeque orationis (qua ipse summè honoratur, veraque ei exhibetur laetitia) redditurus tibi deputata iustis actibus largissima præmia. ^c Orare nolite in vanum loqui, sicut Ethnici faciunt: Putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur. ^d Nolite ergo simulari eis, non cognoscentibus similes fieri, sic fidentes in multiloquio, sed ante omnia orantes affectum in Deum leuare

IN MATTHAEVM.

79

leuare & corde illi appropinquare magis quam ore contendite. Hoc scientes, quod labiis Deum honorare, ubi cor absuerit, prorsus vanum sit atque ridiculum, quod quæ tali multiloquio & nuda verborum multiplicatione orare sine cordis affectu respondente, vanum sit & minimè Deo acceptum. ^a Quod enim multiloquio apud Deum non sit opus manifestum est ex eo quod omnia quaecumque verbis ei dici possint habeat probè opus sit vobis, cognita, antequam rogetur à postulantibus. Propter quod, non opus habet multiplicatione verborum, ut intellectum & cognitionem accipiat postulandorum. Neque item ut importunitate verborum eum impellamus ad exauditionem, quoniam ex se bonus est & pater piissimus, ut quæ nobis necessaria cognouerit libentissime donet postulantis. ^b Volo itaque vobis bonam orandi formam præscribere, quasi in exemplum: quæ erit verbis quidè parca, sed affectu plenissima, & sensu absolutissima, ut vel hac oratione libentissime utamini, vel ad huius orationis exemplum, secundum quod spiritus vos docuerit, alias orandi formulas cōmodas, ipsi vobis formetis, quibus utamini, cum patrem orare placuerit. Sic itaque orabitur: ^c Pater noster, qui nos secundum corpus & animam tales quales sumus rationales homines & beatitudinis tue capaces creasti, qui affectu verè paterno nos prosequeris, paternā de nobis curam gerens, ^d qui in sublimibus cælis gloriose inhabitas, tanquā in templo sancto tuo, inque throno gloriæ tuæ, ubi tuam maiestatem peculiariū erga angelos & electos tuos demonstras, in ostensione gloriæ tuæ, nos hic super terram reptitantes vermiculi indigni tui filii, quos ad hæreditatis cælestis possessionem creasti atque prædestinasti, ^e ad te in sublimibus residentem clamamus, postulantes ut gloriosum & in sæcula benedictum nomen tuum sanctifices in vniuerso mundo, & peculiariter in electis tuis: ut nomen tuum facias ab omnibus in vniuerso orbe terrarum coli, adorari, benedici, & debito honore honorari, tanquam nomen illud quod est super omne nomen. Da, ut nomen illud tuum nos & corde & ore & vita sanctificemus, ut tali

ELUCIDATIO CAP. VI.

ut tali nomine in quod credimus, quod confitemur, nihil unquam agamus indignum, quo ipsum a nobis blasphemetur & contemnatur. Agnoscant etiam tui nominis virtutem & gloriam universi terrarum habitatores, ipsumque fide debita & cultu iusto sanctificent ac honorent per omnia. Destrue, & ad nihilum redige omnes ipsum blasphemantes, ipsum inhonorantes, & ad unitatem fidei eius congrega omne orbem terrarum, ut unanimis & uno ore omnes confiteamur nomini tuo magno, quod est terribile & sanctum, ab ortu quoque solis usque ad occasum semper laudabile. ^a Adveniat nobis regnum tuum, & modo in bona tua gratia, & post vitam istam, in perfecta beatitudinis gloria: ut tu modo regnes in nostris cordibus, pulso demone & peccato quae in nobis semper sibi regnum constitutere quarunt, nos quoque tecum postmodum regnemus in gloria beatorum. Non regnet in nobis in hoc mortali corpore ullum peccatum: non dominetur nostri tyrannus diabolus, qui regnum tenet super omnes filios superbiae, & princeps est mundi huius, non prava dominetur in nobis, concupiscentia, sed tu in nobis regna, tu in nostris cordibus obtine imperium, tu tibi nostra corda in stabilem possessionem dedica, pulsas vitiorum turmas: fac tibi mansionem in intimis nostris, sit regnum tuum intra nos, & sancta charitas tua dominetur in nobis, atque ita superiuncat supereminetque ut nihil ipsam queat pellundare. Ita nunc tuum nobis regnum adveniat, ac deinde in regnum illud gloriosum, quod ab origine mundi omnibus electis tuis preparasti, nos inducas: ubi omnes electi tui reges erunt coram te & sacerdotes, regnabuntque in conspectu tuo in saecula saeculorum. ^b Voluntas tua bona, beneplacens & perfecta ita fiat in terra, quomodo in caelo: ut quomodo in caelo semper impletur tua voluntas, nec illi quisquam praesumat resistere, sed omnes perfectissime tuae voluntati obediunt, ita ut nec in cogitatione nec in affectione nec in verbo nec in opere unquam vel minimum te offendat, sic & in terris cor mundum erca in hominibus, & spiritum rectum in ipsis innova, ut ab offensionibus tuis sollicite cauentes, studiosissime

Psal. ^a *Adveniat regnum tuum.*

112.

Rom. 6.
Iob. 41
Ioa. 12

Apoc. 5.

^b *Fiat voluntas tua, sicut in caelo & in terra.*

Psal. 50.

IN MATTHAEVM.

21

filissime tuam voluntatem, tua praecepta, tua consilia adimpleant, suamque voluntatem tuam per omnia conforment, ut quae tu diligis diligant, quae tu odis odiant, quae tu facere ipsos vis, faciant, quae omittere omittant, neque faciant unquam quod tu nolis fieri, aut omittant quod tu factum velis. ^a Panem quoque nostrum illum super substantialē da nobis hodie. Donec in hac vita vivimus, da nobis pabulum caeleste & spirituale salutaris gratiae, sacrae doctrinae, & sanctae Eucharistiae, quae triplex panis omnem panem substantialem & corporalem superexcedit, & omni substantiali pabulo est praestantior, quo necesse est confirmari cor nostrum. Tu enim optime nosti quam sumus ex nobismetipsis infirmi, quomodo semper ex nobismetipsis ad corruptionē atque defectum tendimus: propter quod non est possibile nos in spiritus bono robore, & recta animi habitudine consistere, nisi tuo super substantiali pane iugiter confirmemur, atque conseruemur in bono statu animae: pane scilicet sanctae gratiae tuae, quae per spiritum tuum cordi nostro infusa, animum in omni bono nutrit, & vigere facit, incrementumque sumere: pane item salutaris verbi tui, quo siue exterius per scripturas sanctas ac tuos praedicatores, siue interius perunctione spiritus tui, nos pascis, & in staturam iustae facis excrecere: pane item suavissimo tuae eucharistiae siue bonae gratiae, qui de caelo descendit, quem quisquis digne manducaverit, vivit in aeternum. Triplicem hunc panem semper da nobis domine, & hoc die, & omnibus diebus vitae nostrae, quibus super terram permanebimus. Nunquam nos destituat gratia tua, nunquam verbum tuum & unctio tua nobis subtrahatur, salutaris eucharistiae panis digna a nobis reuerentia, ad salutem animarum nostrarum sumatur in tui memoria. ^b Quoniam vero in multis offendimus omnes, & septies in die cadit etiam iustus, & si quis peccatum dicit se non habere, mendax est: cogimur o pater benignissime, ad te quotidie exclamare pro dimissione peccatorum nostrorum, in quae ex nimia nostra fragilitate (quam tu nostri signetis conditor & cognitor non ignoras) vel ex obscura cecitate, vel ex concupiscentiae prauitate, aut aliter quomodocumque

^a *Panem nostrum super substantialē da nobis hodie.*

Psal. 103

Rom. 5

Ioan. 6

^b *dimittite nobis debita nostra,*

ELUCIDATIO CAP. V.

nimum frequenter incidimus, ut ea nobis penitentibus, & peccata nostra cōfiteantur, deque tua offensa dolētibz, liberaliter dimittas, & indulgēter relaxes.

a sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.

b Et ne nos inducas in tentationem.

c Sed libera nos a malo.

d Amen.

e Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester celestis delicta vestra.

f Si autem non dimiseritis hominibus, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.

a Erne forte sit quod tuam misericordiam a peccatorum nostrorum remissione impediatur, ecce quicquid aduersum nos deliquerunt homines fratres nostri & proximi libenti animo propter tuum amorē illis dimittimus, nullam reseruantes iram, nullum vindictae desiderium, nullam nocendi pro ratione reddēda cupiditatem, ut sic tu quoq; nobiscū vicissim agas. *b* Et ne nos inducas in tentationem, ne patere nos ita in illam tentationem induci, ut ab ea superemur vel aborbeamur: nulla nos tentatio apprehēdat nisi humana, ne patere nos tentari supra id quod possumus, sed fac semper cum tentatione prouentum, ut possimus sustinere: adiste nobis in omnibus tentationibus nostris, nec ullis tentationibus permittite nos in peccatū induci. *c* Sed tua gratia libera nos ab omni malo, ut nihil verē malum nobis praeualeat, ut nihil animē nostrae noxiū super nos venire permittas: sed tua potēti dextera & benigna misericordia, cuncta nostrae salutis aduersantia fortiter & benignē depellas, ut ab omnibus malis hic liberi tandē apud te satietate fruamur perfecti omnes boni, Amen. *d* Ita bone pater, ita verē & seriō petimus, cuncta haec nobis a te concedi, ut ista nostra continet oratio. *e* In hac autem orandi forma, illud signanter dictum aduertite: Dimittite nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, ut videlicet spondeat se dimittere proximo qui a Deo querit remissionē. Ita enim Deus agit cum homine, quomodo ille agit cum proximo suo, ut si dimittat homo proximo suo, non tantū ore nec ficta simulatione, sed ex corde sincero, offensam qua ab eo offensus est, omnem ponens iram, amaritudinem, & cupiditatem vindictae, Deus quoque vicissim ipsi donec & remittat offensas in se commissas, modo agat delictorum penitentiam. *f* Si autē nolit homo proximo offensam dimittere, aut si tantū ore ac simulata parentia, non autem ex vero corde ita ut in animo teneat erga proximū amaritudinē, rancorem, odium, cupi-

IN MATTHAEVM.

83

cupiditatem atq; molimen vindictae, si quando se occasio obrulit, proculdubio neq; Deus huiusmodi homini, quantumvis penitentia simulet, & ore pro remissione clamet, indulgentiam concedet peccatorū suorum. Est enim Deus, ut erga pios ac misericordes pius ipse & misericors: ita aduersum duos & immisericordes, ipse quoq; seuerus & ad miserendū difficilior, iudiciū sine misericordia in illos exercens, qui nolunt in proximos facere misericordiam. *a* Quomodo autem supra de eleemosyna & oratione diximus, sic & de ieiunio nunc dicendū suo ordine, ipsum nō debere fieri ad ostentationem, aut captandam inanē gloriam. Vnde cum ieiunare vobis placuerit, cauendum erit, ne exemplo hypocritarum efficta morositate, & vultus seueritate, cupiatis vestrū ostentare ieiuniū. *b* Sic enim faciūt hypocritae, facies suas exterminantes quasi extra consuetos terminos violenta quadam detorsione cōstituentes, cōsuetamq; & naturā vultus speciem, velut obscurantes & destruentes, artificiosa quadam cōpositione, non ad aliud, nisi ut hominibus hoc pacto persuadeant, ieiunio plurimū se affligi, ac velut consumi inedia, sicq; laudem sibi aucupētur & quāstum inanis glorię. *c* In veritate dico vobis huiusmodi homines sic ieiunantes nihil bonę mercedis habebis, quia receperunt apud Deū in retributione iustorū, quoniam totā suam quam quęsierunt mercedem, in hoc mūdo accipiant, ut nihil post excessum corporis habeāt reliquū.

d Quisquis verō rectē & vtiliter, ad Dei gloriam, sui corporis castigationem, & faciliore pleniorēq; diuinorum pręceptorū obeditionem, ieiunare voluerit, omnino nō curet homines suum nosse ieiuniū, imo caput potius vnguat, quomodo solent facere in solenitatibus, & faciem lauet diligenter, ut pulchre splens deat ac nitescat, sicque ieiunium vultu non prodatur hominibus, ita fiet, ut pater tuus qui ubiq; adest, tam in abscondito quā in manifesto, & ubique videt omnia, tam in occulto quā in manifesto videat te ieiunare. *e* Pro tuo ieiunio retribuet tibi bonam tuam mercedem, & in presenti te facturū tuarum passionum malarū & concupiscentiarū dominum, reddet tibi.

f 2 (pro

a Nolite thesaurizare vobis in terra.

a vbi erugo & tinea demolitur.

c vbi fures effodiunt & furantur.

d Thesaurizate autem vobis thesauros in celo.

e vbi nec erugo neque tinea demolitur.

f vbi fures non effodiunt nec furantur.

g Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.

(pro quibus edomandis assumpseras coram Deo ieiunium) & in futuro beatitudinis sue tibi pro opere pio collaturus mercedem. Quoniam vero plurimi thesaurizare & ditescere desiderant, etiam hoc docebo, quomodo vtiliter vobis thesaurizare debeatis: qui igitur voluerit vtiliter thesaurizare, non sit occupatus in auare congregandis cum multa cura & sollicitudine terrenis diuitiis, quarum non est firma possessio, ^b utpote quas erugo vel rubigo aut corruptio quaelibet putrefactionis exedit & consumit per lapsum temporis: aut tinea, blattæ, alique id genus vermes corrodiunt ac destrunt: denique, antequam corruptio inuadat diuitias congestas, frequenter etiam fures per fossis parietibus, furto eas diripiunt & auferunt: sicque priuatur possessoris quæ magna cura congestis, & perditorum dolore grauiter torquetur. ^d Magis autem studere debet vnusquisque, ut sibi congreget thesaurum in celo indeficientem: id est, ut diues fiat in operibus bonis, quæ Dei & virtutis sunt sedulo operâdis insistentes, quibus solis thesaurum in celo sibi comparant homines: id est, ample mercedis expectationem. ^c Sic autem thesaurizare, longè vtilissimum est, eo quod diuitiæ illæ cælestes sint omnino securæ, utpote incorruptibiles & inauferibiles, quæ non possunt ab ærugine aut rubigine aut quauis superueniente corruptione consumi vel destrui à tineis aut blattis aliisque huiusmodi, nec denique à furibus occultè subtrahi, aut etiam à raptoribus & prædonibus vlla violentia diripi. Seruat enim hunc thesaurum suis seruis fidelis & potens Deus, nec congestas bonarum operum meritò diuitias perdere valeant. ^e Idcirco autem vos moneo in celo magis quàm in terra thesaurizare, quoniam vbi vnuscuiusque fuerit thesaurus, illic erit & cor ipsius: vbicunque illud est cui super omnia homo afficitur, illic affectus & cor eius verius esse dicitur, quàm illic vbi corpore agit. Vnde si thesaurus tuus fuerit in celo, erit quoque in celo cor tuum, si verò in terra, erit hic quoque cor tuum. Cum autem corda vestra malim ad celos euolare atque in cælis agere, quàm terrenis infringi, & inhaerere sordibus, volo

volo vos non in terra corruptibiles diuitias, sed in celo incorruptibiles thesaurizare. ^a Docebo vos insuper, quomodo in omnibus, bona intèrio vestris operibus debeat dare directione. Quomodo oculus corporalis lucerna est, & quasi candela accensa, lucem præbens toti corpori, sic mēs ipsa tua fidei lumine illuminata, & recta mētis (quæ ex sincera fide procedit) intèrio, est lucerna lucem præbens toti corpori: id est, omnibus membris siue viribus animæ, ut secundum eam dirigentem rectè omnes vires aliæ incedant, & operentur suas operationes. ^b Hic oculus si fuerit simplex, lucidus non infectus vlla macula impediende visus acumen, si mēs tua recta sit fide, & sincera intèione lucida, proculdubio & totum corpus erit lucidum: id est, reliquæ omnes animæ vires ab hac fideli & recta intentione fiet illuminatæ, & participabunt bonitatem atque rectitudinem à mente sincera, & rectè in suis operationibus diriguntur, neque frustra aut malè operabuntur sua opera: quomodo si oculus corporalis benè lucidus fuerit, cætera omnia membra beneficio luminis eius rectè funguntur suis officiis, ut pes non aberret in ambulando, neque manus in operando, atque ita in cæteris. Tota quoque cōgeries operationum tuarum, quæ ut corpus quoddam cōsiderari potest, erit lucida & bona: id est, erunt omnia quæ ex fide & recta intentione agis tibi ad salutem meritoria. ^c Si autem e contrario mens infidelis aut praua intentione corrupta fuerit, erit vniversum corpus tuum in tenebris, reliquæ omnes quæ in te sunt vires, siue corporis siue animæ, in tenebris erunt, neque conuenienter aut meritorie operationes suas operari valebunt propter defectum bonæ intentionis & rectæ fidei, à qua debent omnia hominis opera dirigi & rectificari: quæ admodum cum oculo corporeus malus fuerit & lumine visus carens, omnia corporis membra sunt in tenebris, opera sua debite exercere non valentia, eo quod lumine careant dirigente ipsa in actionibus suis. Tota quoque cōgeries humanarum actionum, deficiente prædicto lumine, tenebrosa erit, & nebræ sunt, ipsa debita bonitate ac merito carens. ^d Si ergo ipsum tenebræ quanta quod in te deberet esset lumen sit tenebræ, si mēs tua erunt?

tenebrosa sit infidelitate, & intentio corrupta malitia, quæ deberet lumen esse & directione præbere omnibus viribus & membris in operando, quantæ ergo erūt in homine tenebræ, quæ quidē non in solo sunt oculo aut mente, sed expanduntur per totum corpus, per omnes corporis & animæ vires: Omnia namq; sunt in tenebris, si vni desit menti fides & recta intentio, quæ admodum in tenebris sunt omnia corporis membra,

*a Nemo potest
duobus dominis
seruire.*

*b Aut enim
vnum odio ha-
bet, & alteri
diliget,*

*c aut vnum su-
stinet, & alte-
rum contemnet.*

*d Non potest
Deo seruire &
mammonæ.*

*e Ideo dico vo-
bis, ne solliciti si-
tis animæ ve-
stræ, quid man-
ducetis, neq; cor-
pori vestro quid
induamini.*

*f Nōne anima
plus est quàm
esca?*

oculo priuato lumine. ^a Duobus autem dominis di-
uerſis non coniunctis adinuicem, sic & eiſdem obſe-
quiis & eodem ministerio non poſſit ambobus ſatis-
fieri, non eſt poſſibile quēquam vnum ſimul ſerui-
re. ^b Aut enim ex eis alterum odio habebit, & alterū
diliget, ſi contrarij fuerint adinuicem hi domini: ^c aut
alterum eorum ſuſtinebit, & teret tanquam domū
legitimum, eiſq; parebit imperio: altero contempto
atq; neglecto. Quomodo enim vnus homo pluribus
diuerſa imperantibus & plerunq; contrariis, vel vt
minimum incompoſibilia, poſſet recte ſatisfacere:
vni ergo eligat necelle eſt, cui ſeruiat. Neutri eim
ſeruiet, ſi vtriq; ſeruire velit. ^d Sic fieri nō poſſe, vt qſ
Deo ſeruiat, ſimul & diuitiis theſauroq; congregan-
do, ſed alterū ē duobus eſt eligendum, alterum dimit-
tendum: vt ſi ex corde Deo ſeruire velis, non poſſis ſi
mulcor apponere diuitiis, vel acquirendis vel augē-
dis: ſi autē diuitiis ſeruire velis & cor apponere, nō
poſſis ſimul Deo vt oportet ſeruire. Vni enim rei ſu-
per omnia cor inhereat necelle eſt, cui ſeruiat, & præ
omnibus intendat. ^e Et quoniam ſimul Deo & tem-
poralibus rebus ſeruire cor humanū non poſſe, ideo
ego quod vtilius eſt docere volens, dico vobis, ne cor
apponatis rebus temporalibus, etiam ad vitæ neceſſa-
riis, vt pote eiſcis & veſtimentis, neque pro illis occupe-
tur cū ſuperflua ſollicitudine veſtra cogitatio atque
affectio quā volo eſſe liberam ad vacandum Deo &
Euangelio. Non erit autem vobis difficile ſuperua-
cuam de rebus temporalibus proicere ſollicitudinē,
ſi Dei reſpiciatis liberalitatē, in iis quæ iam preſtitit
vobis. ^f Nēmini enim dubiū eſt, quā ipla anima ratio-
nalis quā viuatis, infinito maioris ſit pretij, quàm eſca
quæli

quelibet corporalis, cū ſit illa immortalis ad imaginē
Dei formata: iſta corruptibilis, & in vſum tantū cor-
poris creata. ^a Neq; ruſum dubium eſt, quin corpus
humanū in quo anima inhabitat, tā artiſcioſe fabrica-
tum, ſicq; mirabiliter viuificatū, multo ſit nobilius
& dignius indumēto quo induitur, quod plerumq; de
lana textitur brutorum animalium. Hæc ergo nobilio-
ra, nempe animam & corpus, cū vobis liberaliter do-
nauerit Deus abſque veſtra ſollicitudine, nō eſt quod
animi anxietate ſitis ſolliciti de aliis vilioribus, vt po-
te alimētis & tegumentis: maxime cū illa ſciat Deus,
iam datis vobis corpori & animæ ſuſtētandis eſſe ne-
ceſſaria. ^b Præter rationem, etiam exemplum vobis
adiuſgo, quod mouere vos debet ad deponendam va-
nā ſollicitudinem. Vertite oculos ad aues quæ in
aëre volitant, & conſiderate, quomodo volatilia iſta
abſque omni diſtrahente ſollicitudine viuunt. ^c Ne-
que enim ſeminant agros, neque metūt, neq; in hor-
rea cōgregant, quemadmodū faciunt homines. ^d Vi-
uunt tamen & paſcuntur abſque ſua ſollicitudine, ex
Dei liberalitate & prouidentia mirabiliter inueniūt
nutrimentum ſibi congruū: & cum tam diuerſa ſint
volatiliū in aëre ſpecies, tamq; innumera indiuidua
omnibus tamē abſq; ſua ſollicitudine Deus prouidet
ſcit illa. eſcam in opportuno tempore: quæ tamen nihil aliud
faciūt, quàm cūtare, volare, pullos procreare & enu-
trire, atq; huiusmodi, ad vltiorē verō ſinem ſuper-
na beatitudinis nō ordinantur. ^e Vos verō rationa-
les creaturæ, factæ à Deo ad æternam diuinitatis frui
tionem, in quibus eſt Dei tam precioſa imago, lōgē
maioris eſtis dignitatis & infinito maioris apud Deū
æſtimationis ac precij, quàm ſint illa irrationalia ani-
malecula, actibusq; longē nobilioribus inferuitis Deo
per rationalem animam, quàm illa poſſint. Ac proin-
de, nihil dubiū eſſe vobis debet, quin multo maiorē
de vobis curā gerat Deus, ſitq; paratior vobis quàm
illis præbere neceſſaria, ſi modo vos iuxta veſtræ con-
ditionis exigentiā fideliter illi ſeruiatis, vt illa iuxta
inſtinctum ſuæ naturæ ei ſeruiunt & obediunt. ^f De
ad ſaturā ſuā
niq; nemo eſt veſtrum ex ſe tam potens, quā ſi cun-
cubium vnu?

que sit anxius vel sollicitus, quātūvis id cogitet, velit, molietur, laboret ut sua sollicitudine possit se vel cubito vno facere maiore, neq; quisquā sua sollicitudine à puerili statura minima se prouexit ad staturam etatis virilis, sed Dei prouidentia & dispositione quisque debitū sumit incrementū. Si ergo Dei prouidentia sine vestra sollicitudine vos hucusque prouexit ad tantā staturā, meritō confidere debetis, q̄ sustentationi naturali amodo nō denegabit necessaria. Valde enim iniquū est, ei quem multo tēpore fidelem compereimus, sine causa postmodū diffidere: & qui in maioribus nobis semper benignē assistit, non confidere illi in minimis.^a Quōd si nec p̄ esca sollicitos vos esse conuenit, quā tamen vitā corporali sustentanda est simpliciter necessaria, multominus haud dubiē pro vestimento, quod magis honestati quā necessitati deseruit.^b Ad cuius persuasione, aspiciat exemplū liliū agri, quomodo crescit, quā in orto vel agro crescit. Videtis quomodo illic sine sollicitudine sua nascuntur, & debitū sumunt incrementū, atque externū ornatum.^c Manifestū est ea neq; laborare ad texendum vestimentū, neq; nere siue fila à lino vel lana de colo ducere, quēadmodum laborant homines ad componendū sibi indumenta. Nō igitur ipsa lilia sua sollicitudine aut suo labore se vestiunt.^d Attamen illud audeo dicere, ne Salomonē quidem (quamuis regē p̄ cunctis qui ante ipsum fuerant, ac post venturi erant, opulentissimum & omnimodis gloriosissimū) tanta gloria fuisse cooperatum, tam specioso ornatu amictum, tam decoro amictu ornatū, ut est ornatum & amictū colore & habitu viuissimū candidissimūq; vnum quodlibet lilium quod crescit in agro. Nunc itaq; fililium tale quod non nisi gramē est aut herba crescens in agro, Deus ita absq; sua sollicitudine ad honestatē ornat, & tam decorū exterius apparere facit: tale (inquam) gramen siue fœnū aut herbam, quod permodicā est durationis, utpote quod hodie viret, & post diem vnum aut alterum arefactum in clybanū prouicitur ut comburatur, & prorsus consumatur: quanto magis vos confidere debetis, diuinā prouidentiam gerere curam

^a Et de vestimento quid solliciti essetis?

^b Considerate lilia agri, quomodo crescant, non laborant neq; nent.

^d dico autē vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua cooperatus est, si cuius vnum ex istis.

^e Si enim fœnū agri quod hodie est & cras in clybanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modica fidei?

ram vestri, ut honesto & decetū induamini vestimento, quod ad honestatem & necessitatem satisficiat: debetisq; vos ista tam diligens circa insensibilem herbam Dei prouiso, meritō reddere fideles, ut propter vestimenta non anxia distrahamini sollicitudine, quā vos à diuino obsequio impedit aut remoretur.^a Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus? aut quid bibemus? aut quo operimur? Hac enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. Quod si creditis, ut credere certe debetis, confidere vos quoq; eius bonitati consequēter decet, quod necessariis vos nunquam destituet. Ante omnia itaque cor apponite, & ex toto affectu super omnia querite regnum Dei: id est, bona cælestia: & iustitiam regni Dei, quā scilicet peruenitur ad regnum. Cetera deinde omnia, Deo committite: ipse vobis omnia velut adiciet, suppetabitq; ad sufficientiam absque vestra sollicitudine. Nolite igitur esse in longinquum solliciti, nolite pro venturis temporibus in longū anxia & superuacanea sollicitudine vexari, quā diffidentem Deo, aut quasi nō haecenus satis experti benignitatem Dei, qui vos paut à matris vtero. Veniunt enim dies sollicitura nanque tempora suam habebūt sollicitudinem. Presenti autem tempore, sua malitia atque afflictio quæ est in comparando corporis necessaria, sufficit. malitia sua.

f s Quid

90 Quid opus est aut quid iuuat, ante tempus fieri te miserū, & sine cau-
sa te ipsum curis affligere pro venturis temporibus, de quibus prorsus
incertus existis, num ad ea peruenies, cum nesciat vnusquisque quid
sibi crastina sit paritura dies? Sufficiat dici & tempori in quo nūc vi-
uis, sua malitia suāque afflictio, quæ est in acquirendo & parādo vi-
dē iam necessarium. Vanū est autem, diem huic atque tempus mo-
do præsens, onerare curis superfluis, pro diebus olim vêturis. Si au-
tem Dei benignitas crastinum tibi diem concesserit, si ad artem
longiorem tibi dederit peruenire, tum habebis pro tempore illo cu-
ram, & sollicitudinem suam adducent secum ventura tempora.

ANNOTATIONES IN CAP. VI.

Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. Cum sit manifestum, nō
intelligendum istud simpliciter vt verba sonāt, eo quod neu-
tri manuum conueniat scire aliquid vel ignorare, quidam ad mora-
les recurrunt interpretationes: quas nos quidem nō reprehendimus.
Conuenientius tamen existimamus, sermonem istum vt prouerbia-
lem & hyperbolicum accipere, ad significandum summum secre-
tum, vt indicetur debere hominem quod facit boni, ita velle secre-
tum esse, quantum ex sua parte attinet, vt nemo id sciat, ita videli-
cet vt non ipse quenquam id pro sua gloria scire cupiat. Ad affectum
nanque propriæ laudis ista maxima occultatio referri debet. (Et pa-
ter tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.) Græci codices vulgari hic &
in sequentibus, quoties hæc particula replicatur, adiciunt ἐν τῷ φε-
ρεῖν ἐν τῷ phaneroīd est, in manifesto vel in propatulo, vt indicetur,
Deum qui in abscondito videt, operi quod fit in abscondito, datu-
rum bonam remunerationem in manifesto, coram omnibus in die
iudicij. Sententia quidem commoda est, sed an adiectitia sit illa
particula, vt sunt pleraque in Græcis codicibus adiecta, incertum
est. (In angulis platearum. Cum anguli loca sint secretiora, & quæ
in angulis huiusmodi paucis sint conspicua, quomodo Phariseos quæren-
tes videri ab hominibus, dicit dominus quæsisse platearum angulo-
rum? Sciendum autem est, angulos hic non intelligi occulta diuer-
ticularum aut recessus, sed duarum platearum aut plarium simul conue-
nientium coniunctiones, quæ vocantur compita, propriè enim
angulus fit ex duorum rectorum coniunctione, vt ex duabus lineis
in figuris simul coeuntibus confurgit angulus: sic ex duorum pa-
rietum coniunctione, item & duarum platearum. (Intra in cubiculum
tuum, & clauso ostio ora patrem tuum.) Quomodo suprà diximus,
summum secretum significari, cum dicitur, Nesciat sinistra tua quid
faciat

91 faciat dextera, sic & in proposito, per ingressum cubiculi ostiūque con-
clusionem, secretum & solitudo ad literam videtur significari. Ne-
que enim domini est sententia, solum in cubiculo orandum, & ostio
clauso, quasi damnet orationem, quæ fit in publico. Sed secretum &
solitudinem intētionis potissimum vult docere, vt desideret homo,
quantum ad se attinet, neminem scire quod Deum oret, neque vl-
lam omnino ex hoc à quoquam gloriam postulet. Moralius quoque
per ingressum cubiculi, & ostium clausum, mentis recollectionem
& cordis vnitatem pulchrè intelligūt. Cum autem sequitur: Ora pa-
trem tuum in abscondito, videtur prima facie illud, in abscondito, iun-
gendum cum verbo, orare vt sit sensus. Illic in abscondito, ora patrem
tuū. Sed articulus in Græco adiectus indicat potius ad nomen patris
esse referendū. Sic enim in Græco legitur, πρὸς ὁμολογίαν τῷ πατρί σου, τὸ
ἐν τῷ κρυπτοῦ. hoc est, ora patrem tuum qui in abscondito, supple est,
vel adest, vel videt, vel simile aliquid. (Orantes autem nolite multi loqui.
Græcè est μὴ βαττολογῆτε mi battologite. Significat autem ver-
bum βαττολογῆτε battologeo, multiloquium esse, eadēque sæpius
inutiliter replicare. Est enim battologia, eorundem frequēs & inu-
tilis replicatio. Sumptū est vocabulum à Batto quodam, quem Poë-
tam dicunt fuisse, superuacanea eorundem replicatione plurimum
molestum. Alij insigniter balbum putant fuisse, quorum est eadē
frequenter iterare. Ipse autem textus quid intelligat, paulo post ex-
plicat, cum ait: Putant enim quod in multiloquio exaudiantur: vbi in Græ-
co non battologia ponitur, sed πολυλογία polylogia quæ apertè so-
nat multiloquium. In quem autem sensum istud sit accipiendum, &
quomodo non longarum precum deuotio hic reprehendatur, sed
fiducia in clamore & multiplicatione verborum, more gētilium, ex
Elucidatione diligens lector satis valebit aduertere. (Sed libera nos
à malo.) Tam Græcis quàm Latinis ambiguum est, in quo genere sit
accipiendus ablatiuus. Intelligi enim potest à diabolo, qui est malus,
& cuius est tētare, atque ad malum pro virili inducere. Vnde cap. 4.
dicitur de diabolo, Accedens tentator, &c. Cōmunis tamē per genus
neutrum intelligimus ab eo quod malum est. Ceterum in codicibus
Græcis vulgatis, post prædicta, ante conclusionē Amen, quædam in-
teriecta reperiuntur in hunc modū: Quia tuū est regnum & virtus &
gloria in secula: ac deinde finiūt, adiciētes, Amen. Verū ista quibus-
dā videt adiectitia, licet ea Chrysostomus & Theophylactus expo-
nāt in suis cōmentariis. (Si enim dimiseritis hominibus.) Adicitur istud
ad declarandū, quor in petitione quinta dominus dixerit: Dimitte nobis
debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, quare videlicet
fini

similitudinē illam exprimere voluerit pro remissione peccatorum
grates. Non est autem simpliciter intelligendum, omne eum qui al
teri dimittit, accipere à Deo peccatorum remissionem. Nam si quis
omnibus dimittat in se peccatibus, ipse tamen in impenitentia sua
permaneat, hic licet remittat aliis, à Deo tamē remissionem nō ac
cipiet. Intelligitur ergo remittere Deus peccatā ex animo remissio
nē peccatibus, quod nō potest fieri nisi à penitentibus. Non enim po
test quis ex animo pro peccati dimissione rogare Deū, nisi de com
missio doleat, & non iterū committere proponat. Vel intelligatur iis
qui proximis dimittunt Deū esse paratum ad dimittendum pecca
ta, si veniā petierint, iis autē qui proximis recusant dimittere, Deū
quoque non esse paratum ad dimittendum, donec in tali proposito
persisterint, quantumcunque videantur remissionem petere. *(Nolite
fieri sicut hypocrita tristes.)* Si (tristes) iungas cum nomine, hypocrite,
ut adiectiuū cum substantiuo, est sensus: Nolite fieri similes tristibus
hypocritis. Si verō nomen tristes, non coniūgas cū nomine, hypocri
te, hūc habebis sensum: Nolite fieri tristes, sicut hypocrite; id est, no
lite fieri admodū hypocritarum, tristes. Tristitia autem ista non ad
animū, sed ad vultum potius referatur. Vnde in Græco est *συνεπα
τοι* scythropi, id est, tetrici, obscuri. Dicimus enim interdum triste
quod non est clarū, limpidum, amœnum: ut aërem tristem dicimus,
pro nūbilo, tristem vultū, pro vultu seuerō vel tetrico: tristem porū,
pro turbulento. *(Exterminant enim facies suas.)* Græcē est *ἀφανίζουσι*
aphanizosi, quod Chrysostomus interpretatur, corrumpūt & perdūt.
Cyprianus interpretatur, cōficiunt. Ponitur autē idem vocabulū
Græcū paulo post, cum subditur: *Ut arugo & tinea demolitur*: ac rur
sum, *Ut arugo & tinea non demolitur*. Vnde & hic verti poterat: *Qui*
demolitur facies suas, vel destruit. Idem autem sibi vult quod no
stra interpretatio habet, extermināt. Theophylactus interpretatur,
obscurant, ratione videlicet palloris quē ieiunantes superinducunt
vultui, & per quē obscurantur ieiunantium facies. Sententia eadem
penē in omnibus est, hypocritas efficere ut vultū torqueant, & aliter
apparere faciāt, quā habet naturalis dispositio. *(Vnge caput tuum.)*
Veterū mos erat, in festiuis gaudiis & solenitatibus ad letic signum
ungi oleo & preciosis vnguentis, lauandūq; nitētem reddere faciē:
quēadmodū e contrario, in tristibus, ab vnctione & lotionē abstinē
bat, quā de re nōnihil diximus in Psalmos super illo Psal. 103. Ut ex
hilaret faciē in oleo. Hac ergo hyperbolica loquutione significare
vult dominus, ieiunantē, quantum ad ipsū attinet, nequaquam de
bere optare hominū notitiam, sed magis celare debere, & occultare
sua

sua ieiunia signis letitiæ: quēadmodum supra per loquutiones simi
liter hyperbolicas, de sinistra & dextera, deq; ingressū in cubiculum
similia voluit significare. Vnde illud quod dicitur: Ne videaris homi
nibus ieiunās, nō sic accipiendum est, quasi velit dominus, à studio
& proposito homines celare sua benefacta, cū id non satis consonet
ei quod in præcedenti capite dictū fuit: *sic luceat lux vestra coram ho
minibus*, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum
qui in cælis est: sed affectum vult amouere inanis gloria, ut omnino
nō quærat ieiunans nosse id homines, pro accipiendā ab eis gloria,
sed gloriam tantum quærat apud Deum. *(Lucerna corporis tui, est oculus
tuus.)* In Græcorum vulgatis exemplaribus non adduntur pronomi
na, sed tantum dicitur: *Lucerna corporis tui, est oculus.* *(Non potestis Deo
seruire & mammona.)* Syriaca lingua idem significare dicunt mam
mona, quod apud Græcos significat *πλούτος* plutus, quē diuitiarum
deū fingunt, & pro diuitiis vsurpare solent. Sic mammona generali
ter hic positū videtur pro diuitiis, & quibuslibet rebus tēporalibus,
ut simul etiā honores & pompæ intelligantur. *(Nōne vos magis plu
ris estis illis?)* Græcē legitur, *ὅτι ὑμεῖς πολλοὶ διαφέρετε αὐτοῖς*. Hoc est,
Nōne vos magis excellitis vel præcellitis ea: Eundē sensum habet
communis lectio. *(Quis autem vestrum cogitans, potest adiciere ad statu
ram suam cubitum vnum?)* Cogitans, non simpliciter accipiendum est,
sed pro cogitāte cum sollicitudine & anxietate, & circumloquendo
sic verti poterat: Quis vestrū sollicitans, vel sollicitudinē gerens, aut
sollicitus existens, possit &c. id est. Quis per suam sollicitudinē tantū
possit efficere? *(Quanto magis vos, modice fidei?)* Græcē vnico nomine
dicitur *ὀλιγόπιστοι* oligopisti: id est, paruam habētes fidem. Sed quæ
rat aliquis, quonā pacto id adiūgatur præcedentibus? Videtur enim
nihil coherere cum eo quod statim antecedit. Parua nanq; fides, aut
fidei defectus meretur priuari Dei beneficiis: quēadmodum fidei
perfectio ecōtrario ea meretur accipere. Videtur ergo potius dicē
dū: Quanto magis vos, si fueritis bonæ fidei. Sciendū ergo est illud,
modice fidei, adici quasi per blandā increpationem, veluti si dicat
pater filio: Nullū eorum seruorum ego patior necessariorum rerum
pati egestatē, quanto minus te patiār necessariis deficere, nequā ma
lē patri fidens: Blandus enim est hic increpandi modus, cū post expo
sitū paratum beneficium, eius subditur cum amaritudine increpa
tio, quod impedire possit paratū patris beneficiū. *(Querite ergo pri
mum regnum Dei, & iustitiam eius.)* Intelligi potest, iustitiam Dei, vel
regni Dei, & eadē est sententia. Veruntamen Græcē lectioni confor
mius est, ut eius referat Deum. Est enim relatiuū in genere mascu
lino

Psal.
144.

lino positū. Pulchrè autem, cum dixisset, regnū Dei statim adiicit, & iustitiam eius ut indicet, finem per debitum esse querendum medium, & non nisi per iustitiam ad regnum aspirandum. *Hæc omnia adicientur vobis.* Mira est emphasis in verbo illo. *Adicientur vobis.* profecti herarid est, apponētur vel adiciētur. Significatur enim, q̄ tanquā minus principalia, & tanquam adiectitia addentur supra præcipua spiritualia bona, ita ut illa vix dona vel bona sua velit Deus cēseri, vocā: ea tantum adiectitia vel apposititia. Quamquam ista appositio intelligi etiam possit, ad eū modum quo conuiuiis apponuntur vel præponuntur cibaria. Omnes enim quasi conuiuiæ sumus Dei, & de eius vnica mensa nos omnes pasci necesse est: quēadmodum Psalmista indicat, dicens: *Oculi omnium in te sperant domine, & tu dā es cām illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione.* Vult ergo nos non esse sollicitos, quoniā diues noster paterfamilias in mensa sua apponet nobis quæ erūt necessaria: quēadmodum non est necesse, filios patrisfamilias esse pro victu sollicitos, quibus opportuno tempore ad mensam discumbentibus, cibus apponitur patris sollicitudine. *Crastinus enim dies sollicitus erit sibiip̄s.* Quidam codices Græci habent *μεριμνησέτωσαν*: hoc est, sollicitus erit, vel curabit quæ suiipsius id est, quæ sibiip̄s erūt necessaria. Alij habent, *μεριμνησέτωσαν*: id est, (ut nostra habet lectio) Sollicitus erit sibiip̄s, vel curam habebit suiipsius. Improprie autē dicitur dies crastinus curam habiturus suiipsius, quatenus videlicet homines crastino die solliciti erunt pro iis quibus tum opus erit. In eo autem quod sequitur: *Sufficit diei malicia sua*, maliciam non moralem intellige, sed pœnalem: id est, afflictionem.

ELUCIDATIO CAP. VII.

Nolite iudicare, et non iudicabimini, nolite condemnare, & non condemnabimini.

In quo enim iudicauitis, iudicabimini: & in qua mensura mensi fueritis, mensurabitur vobis.

CAVETE, ne per superbiam & saltum animi proximos vestros iudicetis aut cōdemnetis, dicta eorum aut facta nimium seuerè iudicātes, atque in partē peiorē sinistra interpretatione rapiētes, id quod facere solēt hypocritæ & superbi, qui sibiip̄s nimium placentes, alios cōdemnunt, ac sine cautione iudicāt, temerèque condemnant. *Ad hunc enim modū si nō iudicaueritis proximos vestros, aut cōdemnaueritis, neq; vos vicissim iudicabimini aut cōdemnabimini.* Secundum iudicium enim quo vos alios iudicaueritis, ipsi quoq; iudicabimini: & secundum

dum mēsuram qua vos aliis metimini, vicissim reme-
tietur vobis. Deus enim talem se erga homines exhi-
bet, quales ipsi se exhibuerint erga proximos suos.

Quale est autem hoc, ut videat quis in oculo fratris sui festucam modicam, & in oculis propriis non sentiat magnā ac crassā trabem? Quā noua res est, ut peccatū paruum vix vilius pōderis ego obseruem, & deprehēdam in proximo, in meipso autem nō aduertā peccatum sine comparatione vlla maius & intolerabilius.

Et quo modo saluo pudore poterit quis dicere fratri suo: Frater sustine, & sine paulisper eiciā ego ex oculo tuo festucā, quam in eo video, qui ipse trabē in oculo suo habuerit? Qua fronte quis aliū velit iudicare, & arguere pro peccato paruum, & facile ferēdo siue excusabili, quod fortē in eo deprehēderit exacta obseruatione & curiosa persequutione alienæ cōuersationis, cum ipse in se habeat peccatū longē grauius, quod excusari nullo modo possit, nec tamen pro eo se arguat aut emendare studeat?

*Hypocrita eū poecrita, qui alios seuerè corripiendo sanctitatem simulat, & zelū virtutis ostētas, cum intus omnis pie-
tate vacuus, si proximū arguere velis, recto & necessario procedat ordine. Primū enim, tuiipsius misere-
re, & tuæ animæ præsta correptionis elemosynam, incipiat a teipso iudiciū, ut expurgare te studeas ab enormibus illis vitiis quę cor tuum occultè obſident: ac deinde recto ordine procedat ad miserēdum atque mendendum proximo.*

*Diligenter autem attendite vos, quibus commissā fuerit dispensatio mysterio-
rū Dei, utpote diuinorū verborum prædicatio, & sacerorum sacramentorum administratio, ne sancta eius-
modi vestrę cōmissā fideli dispensationi exhibeatis ca-
nibus, id est, hominib; in malo furiosis & obstinatis,
q̄ neq; rationi neq; authoritati volūt acquiescere, sed suū tantū cerebrū insequentes, nihil aliud q̄ oblatrāt,
& rabido ore cōtradiciunt eloquiis veritatis. Neq; itē
margaritas mūdās & preciosas spargetis ante porcos,
animalia immunda & sordida, margaritarū precium
ignorātia: id est, ante homines toto affectu terreni-
solis inhaerentes: quemadmodū porcus luto gaudet,
& oble-*

Nolite sanctū dare canibus, & per-

neque mittatis margaritas vestras ante porcos.

& oblectatur in volutabro luti. Ante huiusmodi homines non sunt spargenda preciosa diuinæ veritatis eloquia, quæ sunt tanquā preciosæ margaritæ. ^a alioqui & sanctis fiet irreuerentia magna à porcis ignorantibus præciū eorū, dum homines terrenis voluptatibus & rebus temporalibus toti inhaerentes irridebunt, & subfannabunt veritatis eloquia: ^b & vobis erit non paruum à canibus periculum, ne ipsi vos aggrediantur, & in vos furibundi insurgant, sanctorum exhibitione magis irritati. ^c Quoniam autem multa vobis passim occurrent discrimina in tanto negotio, & quoniam subinde multis indigebitis, tā spiritualibus quā temporalibus rebus, idcirco vnum vobis trado refugium, quo obuētura omnia euincere & superare valeatis. Id est, orationis instātia, per quam poteritis obtinere omnia quæcūq; vobis necessaria fuerint, siue pro vestra salute, siue pro vestri functione ministerij. Si qua autem re egueritis, ex affectu instāter petite, & dabitur vobis, quādo, vbi, quātum, & quomodo pater vester celestis iudicauerit quā maxime & suæ gloriæ & vestro vestrorūque commodo expediet. ^d Si qua re egueritis, à Deo illā precibus querite, ^e Pulsate, & assequimini quod queritis. Diuinæ misericordie aperietur vobis ostium precibus pulsate, & aperietur vobis, pro ^f Omnis enim dabiturque aduocatus diuinæ miserationis effectus, qui petit, accipit, ^g Quisquis enim seriō & ex affectu cum debita instātia Deū postulat, eorū aliquid quæ pro ipsius honore rit, inuenit: & faciunt, absque dubio accipiet, vel hoc ipsum quod pulsanti, aperietur, si ita suo honori magis cōuenire Deus iudicauerit, & illi magis salutare, vel postulati loco aliud ^h Aut quis est suæ gloriæ, & illius saluti magis profuturum. Quod ex vobis homo, autem rectē vt decet postulantibus non sit negaturus quem si petierit Deus quæ sunt salutaria, manifesta mōstratur ex re filius suus panē, bus humanis sumpta similitudine. Quis enim hominum quid lapidē nū est qui filio postulati panē, re proculdubio vtilem porriget ei? ⁱ sibi & necessaria, pane denegato, porrigeret pro patre ^k Aut si piscē ne lapidem, esui prorsus inutilem? ^l Aut piscem porrigeret, nūquid stultū, aptum esui, eo negato, serpentem porrigeret serpentem porrigeret venenatum & noxium? Non est proculdubio patris officium, neq; id fieri paternus sinit affectus: sed filij famelicis

famelicis seriō postulantibus panem, dat pater & cū pane obsequium, si facultatem habet: & piscem petenti filio, piscem dat pater, vel aliud forsitam delicatius & melius, si facultatem habuerit. ^a Ad hūc ergo modū si vos, q natura mali estis, ab originis corruptione ad malum semper procliuēs, bona tamen data siue donata nostis, & soletis dare filiis à vobis quippiam petentibus: ^b quantomagis pater vester celestis, qui totus bonus est & aequissimus, in quo nihil est commixtum malitiæ, verē bona & salutaria daturus est filiis suis se postulantibus? ^c Sit autem vobis in agendo omnibus hæc certissima regula, & quasi primum circa mores principium: vt quæcūque vobis secundum recte rationis iudicium, & naturalis æquitatis dictamen vultis exigitisq; à proximis fieri, eadē vt vos faciatis proximis. Item vt alteri non faciatis vnquā, quod secundum rectum rationis iudicium, & naturalis æquitatis dictamen vultis exigitisq; non fieri vobis. ^d In hac siquidē generali regula, summam tota lex & propheta omnes includuntur: particularia omnia legis præcepta atq; prohibitiones, itē & exhortatiōes omnes à tunc comminationes, quæ in Prophetis continentur, in hoc fundantur generali principio: deducuntur quoque & eliciuntur ex eo. ^e Vos autem discipulos & seruos meos sollicitè præmoneo, ne ad multitudinem aspicientes, & plurimorum prauia exempla insequentes, latam & spaciosam vitiorū viam ingrediamini, vt ambuletis in ea, sed omni studio prælegite viam angustam virtutis. ^f Nam lata hæc via & ampla porta terminum habet amarissimum & terribilissimum, nempe perditionem atque mortem æternam, ad quam peruenient vnuerſi qui viam illam ad finem vsque perambulauerint. ^g Multi autē sunt qui per malam hanc incedunt viam, & ad infelicem illum perueniunt terminum, quoniam stultorum est infinitus numerus: vt nemo multitudinis seducatur eam exemplo. ^h Sed viam arctam & angustam portam hanc prælegite: quæ licet admodum sit angusta, & disticta porta & arctata via est, quæ ducit ad vitam, longe

a & pauci sunt
qui inueniunt
eam.

b Attendite a
falsis Prophetis,
e qui veniunt
ad vos in vesti-
mentis ouium,
intrinsecus autē
sunt lupi rapa-
ces.

d A fructibus
eorum cognosce
eos.

e Nunquid colli-
gunt de spinis
rinas, aut de tri-
bulis ficus?

f Sic omnis ar-
bor bona fructu
bonos facit.

g mala autem
arbor, malos fru-
ctus facit.

h Nō potest ar-
bor bona malos
fructus facere:
neque arbor ma-
la bonos fructus
facere.

longē optabilissimum: nempe vitā aternam, prae cu-
ius desiderio & expectatione, meritō pro nihilo com-
putari debet omnis labor quem via videtur adduce-
re: imō dulcis & iucunda debet esse omnis molestia,
quacumque in via contigerit occurrere. ^a Et hanc
viam admodū pauci inueniunt, qui in ea ad finem vs-
que perambulant: vt nemo ideo viam spernat, qui a
paucis comparatione ad alteram priorem, calcata.
^b Cauete autem vobis diligenter a falsis doctoribus,
ne acquiescatis malis eorum doctrinis: ^c qui ad vos ve-
niunt, & coram vobis sese ostentant tanquā Prophetā
siue doctores veritatis, sub specie sanctitatis, verbis
& gestibus exterius simulantēs humilitatē & simpli-
citātē: cum intus pleni sint omni malitia & dolo, sub
ouina specie lupinum gestantes animi, cupientes ve-
stras animas deuorare & in perditionē abducere suis
prauis doctrinis: quemadmodum lupus nō venit ad
oues nisi vt furetur, mactet, & perdat. ^d Certissimus
autem probationis modus est ab ipsis eorū fructibus.
Nolite attendere ad verborū folia, ad verborū orna-
tum, & blandiloquētiā, qua seducunt simplices: sed
ad fructum attendite, qui in vita eorū apparet, & ex
doctrina ipsorum consequitur. ^e Ex fructibus autem
certā esse probationem, discimus ex consideratione
herbarum & arborum fructiferarum. A malis nāque
& infructiferis arbustis aut herbis, nō solēt boni fru-
ctus colligi: quemadmodum de sterilibus spinis nun-
quam vvas colligunt, neq; ficus de tribulis. ^f Ita gene-
raliter inter arbores fructiferas, illa indicatur bona,
non quē folia pulchra habet, sed quē fructum bonum
facit, & melior, quā meliorē fructū: siue genus gene-
ri conferas, siue speciem speciei, siue indiuiduū indi-
uiduo in eadem specie. ^g Econtrario autē mala arbor
indicatur, quē fructus producit malos, & peior quē pe-
iores fructus profert. Foliorum nullus habetur respe-
ctus neq; item corticis pulchritudo vel lenitas attēdi
tur, sed tantum fructus considerantur, & ex his inte-
grum profertur, de arbore iudicium. ^h Nō potest au-
tem fieri, vt quā arbor bona est malos proferat fru-
ctus, donec bona maneat: aut quā mala est, bonos fru-
ctus

ctus proferat, donec mala permanet. Itanō potest esse
doctrina mala, ex qua verē boni fructus per se proce-
dunt: neq; potest esse bona quē malos fructus profert.
^a Omnis autem arbor talis mala, quā non producit a
fructum bonum postquā tolerata fuerit diu satis & quā non facit
probata, vt spes non sit meliorum fructuum, ^b securi fructū bonum,
admotā radici, excidetur, & tanquam inutilis ferēdis b excidetur, &
bonis fructibus in ignem mittetur. Sic omnis doctor in ignem mitte-
tur.
neraliter quilibet peccator non faciens fructū bonū,
auferetur de vita ista tēporali per mortē, & in ignem
proicietur aeternum. ^c Manifestum est itaque quo-
modo ad similitudinē arborum ex fructibus cogno-
sci atque a veris Prophetis discerni debeant pseudo
prophete. Soli igitur fructus sunt (vt iam antē dictū
est) ex quibus arbor bona aut mala censetur. Neque
bonae sunt arbores, quā pulchra habēt folia, sed quā
fructus bonos proferunt. ^d Ita quoque nō omnes qui
in ore pietatem ostentant, qui verbis sanctitatem si-
mulant, labiis me honorantes, & verbis confitentes
se nosse Deum, dicentes mihi, Domine, Domine, pa-
ter, pater, Deus, Deus, & huiusmodi, bonae arbores cē-
sendae sunt, neque omnes tales vitam aternam acci-
pient in regno caelorum: ^e sed quisquis facit volunta-
tem patris mei caelestis quisquis in vita sua Deum
glorificat, mandatis patris obediens, neque solum
verbo, sed etiam opere & corde Deum agnoscens &
confitens, hic arbor bona censendus est, & heredita-
tem accipiet regni caelestis. ^f In illa autem die distri-
cti examinis & nouissimae retributionis, videbuntur f Multi dicent
multi propter operum bonorum defectum, (spe beate
retributionis frustrari, qui tamē sibi persuaserant, eā g. Domine, dñe
sibi deberi, ratione mortuā suā fidei, & gratuitorum nōme in nomi-
quorundam donorum, quibus in vita ornati & vsi ne tuo propheta
fuerant. ^g In illo enim die, multi cum se viderint ex- uimus? & in no-
cludi a regno caelorum, obiciēnt mihi, qui iudex ero mine tuo damo
& retributor omnium: Domine, in quē viuētes nia elecimus? et
credidimus, nōne in fide & virtute nominis tui pro- in nomine tuo
phetauimus, alios ex illuminatione quā a te acce- virtutes multas
peramus docentes, atque etiam pradicentes futura? fecimus?

nonne item in fide atq; virtute nominis tui quod inuocabamus, eiecimus dæmonia, & alia multa magnę virtutis signa & prodigia fecimus? Quomodo ergo nunc à regno excludimur, qui olim tibi sic familiares fuimus? Nonne meritò pro his omnibus debetur nobis vitę præmium? Nos certè arbitrabamur securos nos esse de præmio, posteaquàm tibi tam fuimus familiares in tuo ministerio. Quomodo ergo nunc fraudamur nostrā spē, & frustramur proposito?

a Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos.

b Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.

c Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, similabitur viro sapienti, qui edificauit domum suā super petram:

d & descendit pluuia, & uenerunt flumina, & irruerunt in domum illam:

Et ego horū objectioni respondebō, dicens: Hęc omnia quę adducitis nihil ad rem faciunt, causam vestram adeo nihil adiuuant, ut etiam aliqua ex parte reddant detentorem, eo quòd talibus à me donis, & tali mea familiaritate donati, non duxeritis vitā Deo dignam. Nō hęc de donis, non de familiaritate sit quæstio, sed de operibus tantū quę gessit quisq; in corpore. Et quoniam opera nō habetis fidei respōdētia, sed operatores fuistis iniquitatis, sic vos mihi extraneos & alienos à me habeo, acsi nunquam vos nouissem, neque vos me agnouissecis. Vos omnes qui estis operati iniquitatem, discedite à me maledicti in ignē æternū. Finem denique imposturus prolixo huic meo sermoni, volo externa atq; sensibili vobis mōstrare similitudinē, quātum intersit inter eum qui audit simul & implet verba mea, & eū qui audit, sed non implet ea. Omnis ergo qui verba mea ista, quibus Christianę & Euāgelicę vitę descripsi regulam audit, & postquam audierit, non auditor est obliuiosus, sed factor operis, sollicitus quomodo ea operibus impleat, & vitā exprimat, hunc ego comparabo viro prudenti, qui domū suā supra locum petrosū, super solidū ac stabile fundamentū edificauit, caute sibi prospiciens, ne fortē edificationis suę aliquando iacturam patiatur, & perdat omnem laborē quem insumpsit in eā, pręui densq; futura pericula, quę à tempestatibus & ventis pluuia, & uenē obuenire poterant, elegit sibi stabilē atq; petrosam terram: cui superædificauit domum suā. Flauerunt venti, est, ut orta grandi tempestate abundans pluuia descēderet ex celo, & excrecentibus ex aluēo suo torrentibus atque fluminibus domus illa aquarū fluctibus

con-

concuteretur ab imo, vëtorum quoq; flatu admixto, obrueretur à summo fastigio. Verū non potuerunt fluctus aquarū pariter cum impetu ventorum dirui. præualere aduersus domum illam, neque potuerunt hoc efficere, ut eam deicerēt, aut vel in partem alēram inclinarēt. Nimirum super petrosū solum bene fundata erat, cuius fundamenti beneficio inuicta & immobilis perstitit in die malo, non deiecta nec inclinata, sed tantum à sordibus (si quę fortē extrinsecus adhærebant) vndarū ablutione emundata. Qui verò sibi satis esse putat audisse verba mea, & postquam audierit, auditor obliuiosus factus, non ea in corde custodit, neque in vita studet exprimere, hunc ego comparabo viro stulto: qui ædificans domum, non habet curam solidi fundamenti, sed ædificat super terram arenosam: propter quod non potuit esse firma aut diuturna illa ædificatio. Mox enim domum suā ubi inuadant pluuia excreuissent torrētes, & flumina in domum illam irruentia, ventique flāssent descendit per celsit ædificatio, & collapsa est in terram, & fuit grauis admodū ruina domus illius. Profus enim dissoluta atque confracta cecidit. Nimirum fundamentum solidū nullum habebat ædificatio, sed super arenosam erat terram fundata: propter quod, irruētibus vndis & ventis, non valens resistere celsit quantoties & corruit. Postquam autem finem fecisset loquendi præceptor Iesus populi (qui vsque tunc supremum silentiū auribus & corde toti in eius doctrinam intenti præstiterant) vehementi sunt admiratione commoti: propt̃q; silentio, magnę admirationis voces professerant adiuicem super doctrinā tam nouā, tam eximia, tam efficaci, tam solidā, tam cordis intima penetrante, & naturali rationi maxime consentaneā: quā tam fuerāt refectione, ut citra fastidium etiam prolixius audire essent parati. Erat enim docens eos sicut præcipiendi, legēque interpretandi, ac perficiendi eam, item & miracula faciendi doctrinā cōfirmantia: & non more Scribarum atque Phariseorum, qui tantum ea quę Moyses præscripserat, item tradi-

circulas & præscriptiones aliorum frigide proponebant & exponabant populo, dicentes: Moyses dicit, Tradunt seniores, aut alia huiusmodi forma loquendi videntes, nullis quoque miraculis suam doctrinam valebant confirmare.

*Parabola de Sapiente & Stulto edificatore
latis explicatio.*

IRMA hæc petra est, doctrina Christi infallibilis atque certissima, utpote ab eo procedens, qui fallere vel mentiri non potest. Super hanc ædificat, quisque eam audi tam custodit in corde, & toto conatu studet vitæ atque moribus exprimere, omnesque suas cogitationes, affectiones, sermones, & actiones, super eam fundare: id est, secundum eam dirigere est sollicitus. Hæc enim est ædificatio, quam prudens homo super tali fundamento superstruit, siue super ædificat. Venit pluitia, veniunt flumina, veniunt venti: quando tentationes obveniunt, vel à carne, vel à mundo, vel à diabolo, quæ nostram ædificationem querunt subvertere, quæ nos à proposito virtutis, & vitæ Euangelicæ perfectione querunt deicere. Ab imo flumina, à supremo venti veniunt: quoniam ex omni parte multiplex tentatio nos querit à statu virtutis euertere. Flumina molliter alluunt, & velut suauiter circumlambunt domum, ut eam dulciter absorbant. Venti autem rugitu magno secutiunt, & toto impetu in eam irruunt, ut vi prosternant in terram: quoniam prospera per molliem homines dissolvere querunt, aduersa velut impetu prosternere. Vel aliter, per circumlambentes undas, carnalium tentationum blandimenta per ventorum flatus, malignorum spirituum suggestiones signantur. Illæ præterquam hominem frequenti sollicitatione blandè emolliunt, & mollicie resolutum in se absorbent. Hæc verò, subito impetu magis solent abripere instabiles. Qui autem Christi doctrinæ firmus innititur, hunc neque prospera, neque aduersa, neque carnis blandimenta, neque tentamenta diaboli, à statu rectitudinis deicere, vel etiam inflectere poterunt. Imo verò, ablatis si quæ adhærebant sordibus etiam mundior remanebit domus, quoniam tentationibus probatus adeo non accipiet spiritualis homo detrimentum, ut etiam euadat mundior. Super arenam verò ædificat, quisque vitam suam non super doctrinam Christi fundat atque instituit, sed vel secundum carnis suasionem, vel secundum maligni suggestionem, vel secundum errantis multitudinis, ac mundi exemplum, vel etiam secundum aliquam purè humanam doctrinam, quæ non est à Deo

à Deo neque diuinæ consona. Quisquis autem ita ædificauerit, stultus esse monstratur, ex eo quod omnem suam ædificationem perdit, & omnem laborem quem impendit illi. Mox enim, aduentibus tentationibus quibuslibet, cedit, & omni ex parte miser efficitur. Hinc carnis & mundi blandimentis in quæuis carnalia vitia dissolutus immergitur, illinc maligni suggestionibus in quæuis quantumvis magna facinora impellitur. Et licet nonnulli ex illis qui Christi non instituti sunt doctrinæ, ad tempus nonnunquam videantur bene stabiles: adueniente tamen tēratione citò monstratur, quoniam is qui tentationum impulsibus cecidit, stabili non erat ille gradu. Quam autem magna sit ædificationis huiusmodi ruina, tunc declarabitur, quando cum ædificante stulto omnis illa stulta ædificatio dabitur in escam ignis æterni. Hoc ante conclusionem huius prolixi sui sermonis, voluit dominus suos esse præmonitos, ut nemo sibi sufficere putet, quod verba Christi audierit, sed sollicitus sit unusquisque audiat fideliter custodire. Beati enim qui audiunt & custodiunt verbum Dei.

ANNOTATIONES IN CAP. VII.

Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, &c.) Græcorum vulgari codices alterum tantum habent, videlicet: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Apud Latinos autem, possunt ambo illa in eandem accipi sententiam: ut propter inculcationem & declarationem, bis idem dicatur. Explicat enim, condemnare, quid sit iudicare: quanquam & in diuersam sententiam possunt accipi, ut condemnatio posterior sit & grauior iudicio: quemadmodum in causis ciuilibus prius iudicatur, sequitur condemnatio. (In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.) Prouerbialis sermo est, significans ita tecum agendum, quomodo tu agis cum altero: ut si tu bene vel male agas cum proximo, itidem agatur tecum. Quidam autem hoc intelligunt de vicissitudine, quæ redditur ab hominibus: ut sit sensus, Sicut tu alios iudicaueris, ita vicissim alij te iudicabunt: & in qua mensura tu aliis mensus fueris, vicissim alij merientur tibi. Verum hoc licet frequenter ita eueniat, non generalem habet veritatem: cum sæpe in hoc mundo ab aliis iudicentur & cōdemnentur, qui neminem iudicant. Id quod vel in Christo apertissime videmus, cui nequaquam remensum est iuxta mensuram qua mensus est nobis. E contrario quoque nonnulli iudicium & condemnationem effugiunt in presenti tempore, qui iudicant & cōdemnant alios. Quare, pro generali expositione, videtur sermo iste diuinum spectare iudiciū. (Nequando concutient eas pedibus suis, & conuersi canes dirumpant vos.) In Græcis co-

dicibus non additur, canes, sed tantum dicitur, & conuersi dirumpant
eos. Certum est tamen, de canibus partem istam accipiendam, priori
ad porcos attinente. Porci enim coculant, canes dirumpunt. *¶ Aut
quis est ex vobis homo.* Græcè est *ἄνθρωπος*, quod interdum valet, aut, interdum,
an. Videretur huic loco commodius dicere: *Aut quis est ex vobis homo,*
essetque sensus dilucidior. Tota quoque illa oratio, *Quis est ex vobis
homo, quem si petierit filius eius panem, nunquid lapidem porriget ei?* Ad
verbum ex Græco reddita est, quæ quidem sic clarius posset efferr:
*Quis vestrum est, qui à filio suo postulat panem, lapidem porriget
ei? Vel sic: Si quem vestrum filius suus panem postulauerit, nunquid
ipse lapidem porriget ei? Vel sic: Qui si ipsum filius postulauerit pa-
nem, lapidem porriget ei? (Bona data.)* Datum accipitur nominali-
ter, quasi pro dono. Forsitan datū pro dono posuit, ad cacophoniam
vitandam, ne diceret, dona bona. Non est tamen in Græco hoc loco
δῶρον donon, quod proprie donum significat, sed *δοῦναι* dona, quod
potius datum nominaliter significat. *¶ Omnia igitur quæcumque vul-
tis &c.* Videretur nullam illationem significare coniunctio, sed tan-
tum continuationis esse nota. *¶ Quæ ducit ad perditionem.* Græcè est
ἀπάγουσα apagula, id est, quæ abducit. Quod videretur in malam par-
tem posse accipi, nisi statim in eo quod subditur, *Arcta via est*, quæ
ducit ad vitam, idem verbum poneretur. Nam illic non potest in ma-
lum sonare. Rectius ergo simplicis tantū significationem intelli-
mus, quomodo nostra habet lectio. *Quæ ducit ad perditionem & vi-
tam.* *¶ Quam angusta via.* In Græco est *ὅτι* hori: id est, quoniam
vel quia. Vnde quidam codices Latini pro Quam, legunt Quod.
¶ A fructibus eorum cognoscitis eos. Fructus doctorum, possumus du-
pliciter accipere: vel fructus quos docentes faciunt: id est, fructus do-
ctrinæ, qui videlicet ex ipsorum doctrina proueniunt. Vel fructus
proprijs ipsorum qui docent: id est, opera ipsorum & conuersatio-
nes. Prior tamen videtur generalior & certior. Facilius enim & certius
doctor probatur, considerato fructu doctrinæ: diligenter videlicet
attendendo quò tendat, an ad pietatem an ad impietatem, ad Deum
vel ad carnem. Difficilius autem ex propria conuersatione possunt dis-
cerni pseudoprophetae, propter simulationem sanctitatis. Plerique
enim tanti sunt in simulando artifices, ita se transfigurare norunt in
angelos lucis, ut vix ab oculatissimis eorum conuersatio deprehendi
possit aliquid quā sancta & immaculata: adeo ut hoc artificio, ministri
Satanae plurimos post se nonnunquam abducant, suoque adscribant
domino cui militant. *¶ Sic omnis arbor bona, &c.* Quamuis ad pro-
positum eorum quæ præcedunt magis proprie de doctoribus intel-
liga

ligatur, generaliter tamē etiam omnibus hominibus rectē applica-
tur. Quod autem dicitur: *Non potest arbor bona fructus malos facere, &c.*
accipiendum est, ut plurimum. Potest enim arbor bona, interdum
fructum vnum aut alterum producere non bonum: quemadmodum
& bonus homo, interdum opus aliquod facit non bonum. Verum
in generalitate & multitudine intelligi debet, arborem bonam esse,
quæ ut plurimum fructus bonos producit. *¶ Sed qui facit voluntatem
patris mei qui in cælis est, ipse intrabit in regnum calorum.* Illud postre-
mum, ipse intrabit in regnū calorum non habetur in vulgatis Græ-
corum codicibus. Habet tamen ipsius additio magnam emphasim.
¶ Multi dicent mihi in illa die. Demonstratio est ad intellectum, dici
illius magnæ & semper memorabilis, quomodo & Paulus Timo-
theo scribens, dicit: *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi do-
minus in illo die iustus iudex.* *¶ Admirabantur turbæ.* Græcè est *ἐξε-
πλήσσοντο* exephlōnto, quod sonat, non simplicem admirationem,
sed vehementem & quandam obstupescationem. Vnde in alijs ali-
quot locis, verbum illud Græcum vertitur, obstupescēbat vel stupe-
bant. *¶ Et non sicut scribæ & Pharisei.* Græci codices non habent il-
lud nouissimum, & Pharisei.

CHRISTO verò post saluberrimam do-
ctrinam Apostolis turbisque traditam **C**um autē
descendisset de monte, quem docendi de monte sequi
gratia conscenderat, sequuntur eum et sunt cum tur-
bæ multæ, ex iis quæ eum docen-
ba.
tem in monte audierant admirabilem & imitabilem
nobis ostendentes deuotionem suæ fidei, quæ sic per-
seueranter domino adhærebant. *b* Descendenti ita-
que de monte domino, obuiam processit vir quidam
plenus immunda lepra in corpore, fide tamen candi-
dus, ac mundus in mēte, sub sordido corpore nūdum
occultans animum. Hic morbum agnoscēs, & sanita-
tem desiderās, medicum requirit, a quo se posse cura-
ri credebatur; accedens, reuerentiā impendit tan-
to medico & rato domino debitam, pro suæ fidei de-
uotione genibus flexis in terrā humiliter procidens,
& adorans corā eō simulq; in breuissimo vno verbo, *e Domine, si vis,
& fidei suæ protestationē, & desiderij postulationem, potes me mun-
dum orator enunciat, dicens: Domine, qui omnia dare.*

*a Et extendens
Iesus manum te-
ngit eum, dicens:
Volo: mundare.*

*b Et confestim
mundata est le-
pra eius.
c Et ait illi Ie-
sus: Vide, nemi-
ni dixeris.*

*d Sed vade, ostē-
de te sacerdoti,
e & offer munus-
tum, quod emundationis tuæ,
ad quem ex legis præscripto
spē-
præcepit Moyses
stat lepræ iudiciū: ut per me factus mundus, per illum
in testimonium
mundus proberis. f Offer quoque oblationem quam
illis.*

*g Cum autē in-
troisset Caphar-
naum, accessit ad
testimonium suæ emundationis, quoniā non nisi post
anni Centurio, compertam mundiciam illa offerebatur oblatio. f Fa-
rogans eum, &
dicens:*

*g Domine, puer
meus iacet in do-
mo paralyticus,
& malo torque-
tur.*

potes, cui nihil est in Deo impossibile, qui potes quæ non valet natura, hoc apertè protestor coram omnibus; potestati esse tibi me curandi à lepra mea, si modo volueris. Quod nulla virtute, nullo medicamento, valet natura, quod arti omnino non est possibile, credo, & protestor tua sola voluntate absq; mora & omni difficultate mihi posse præstari. Statim benignus dominus, desiderii & fidē orantis attendens, ad exauditionem paratus, manū extendit, tanquā instrumento suę diuinitatis ea volēs vti, ad operationē miraculeum-que extensā manu cōtingens, verbū virtutis protulit, dicens: Volo: esto mundus. Tu mihi dicis, Si vis, potes me mundare. Propter hanc tantæ tuæ fidēi tam apertam confessionē, ego vicissim iuxta tuū desiderii dico tibi, Volo te mundum fieri: esto mundus. b Mox leprosus ille salutari beatæ manus cōtactu & efficacioris verbo sanitati plenissimè est restitutus, omnī-que ab eo lepra abscessit. c Volēs autē dominus exēplū humilitatis nobis proponere, & superbe vanitatis gloriam cōdemnare, dixit illi quem curauerat: Caue, ne hoc quod in te offendi diuinæ potentie miraculū in vulgus efferas, neq; statim coram aliis proclamēs, ut applausum mihi populi susceites, quē nō affecto, sed de te sacerdoti, patris gloriam. d Tu autem iuxta legis constitutionē vade, & ostende te sacerdoti, ut sit ipse cōsecutus munus, quod emundationis tuæ, ad quem ex legis præscripto spē-
præcepit Moyses stat lepræ iudiciū: ut per me factus mundus, per illum in testimonium mundus proberis. e Offer quoque oblationem quam illis. Moyses in emundatione leproforum constituit offerri, in testimonium ipsis leprosis, quod verē à lepra sua essent curati. Erat siquidem legalis illa oblatio eis in nam, accessit ad testimonium suæ emundationis, quoniā non nisi post anni Centurio, compertam mundiciam illa offerebatur oblatio. f Factum est autem, domino ingrediente Capharnaum, ut Centurio quidā homo gentilis in ea ciuitate à Romanorum potestate cum militum cētenario numero ad loci custodiam cōstitutus, fama nominis & virtutū eius audita, ad ipsū accederet, suppliciter orans, ac dicens: g Domine puerum suę ministum habeo mihi vnicē charū, q domi meq; iacet totus dissolutus paralyti-

paralyti, qua & torquetur grauissimè, cuius miseriā non sine magno animi mei dolore valeo conspiciere. Pro hoc tibi supplico, ut eum à morbo suo curare digneris, quemadmodum hactenus malis multis leuasti plurimos. a Attendens dominus deuotionem & fidem interuenientis pro seruo domini: benignum illi suū responsum dedit, dicens. b Accedam ego domum b Ego veniam, tuam, vbi iacere dicis hunc puerum tuum: & pro tuo et curabo eum, desiderio curabo illum; c At verò Centurio iste vidēs e Et respondēs Centurio, ait: dominū ob suas preces velle domum suā accedere, ac iam recto itinere illuc tendere, præ humilitate cordis tato muuere indignum se reputans, cuius causa tātum laborem insumeret ille quem pro fidei suæ magnitudine maximi faciebat, indignū autē se reputās, qui in domū suā homo gentilis tantum tamq; diuinum virum susceperet, humili respōsione cōceptū domini iter sistere conatus est, dicens: d Domine, non tanti me ipsum facio, neque tam parui te aestimo, ut sum dignus ut me dignū putem suscipere te in domum meam: cum intres sub tectū sim ego gentilis homo & peccator, cuiusmodi simplex meum: etiam Iudæorū genus solet despiciere, ac velut canes pro nihilo ducere: quantominus ferendum mihi est, ut tu talis ac tātus populi doctor & diuinus Prophe- ta domum meam ingrediaris, causa sanandi vilis seruuli: Absit, ut tantam tibi vilitatem ostendam, quem omni credo veneratione dignissimum. e Sed verbo tantum iube fieri quod postulo, & fieri nihil opus est dic verbo, & sanabitur puer meus. f Nam & ego que verō mirū, si solo verbo tu id possis: quandoquidem ego purus ac fragilis homo, nullam habens nisi potestate cōstitui ab hominibus potestatem, nempe à superiori Roma- norum potestate: sub qua sum constitutus, solo ver- me milites: & bo meo obedientes habeo ministros mihi subiectos, dico huic, vade ut quum huic dixerō, vade, vadat: quum alteri, veni, & vadit: & amox veniat: quum alteri dixerō, Fac hoc siue illud, fac, veni, & re- statim ad obediendum se componat. Quanto magis nit: & seruo tu, cui omnia parēt, ex potestate tibi non ab homine, meo, fac hoc, & sed à Deo tradita, creata omnia habebis tuis iussis facit. obedi

Audienti au-
tem hac Iesus,
miratus est,
sequebantur se
dixit:

b Amē dico vo-
bis, non inueni
tantam fidem
in Israël.

c Dico autem
uobis: quod mul-
ti ab oriente &
occidente veniēt,
& recumbent
tribubus, linguis
& populis, per fidē
Abrahā, Isaac &
Iacob, in regno ca-
lorum.
d Filij autē re-
gni, eiciantur
in tenebras ex-
teriores.

e Ibi erit fletus
& stridor den-
tium.

f Et dixit Iesus
Centurioni, va-
de, & sicut cre-
didisti fiat tibi.

obediētia: vt si morbo imperaueris abscedere, abse-
deris sanitatē venire iusseris, adueniat? Tāta autem
fidei tā aperta protestatione audita, circūspiciēs Iesus
ad eos qui ipsum comitabantur apostolos, & turbas
alias, in modum hominis admirātis vultum compo-
suit, ad fidei tantā in gētili hominē relucētis com-
probationem. Dixitque iis qui ipsum comitabantur:
In veritate dico vobis, ab eo tempore quo prādicās
circuire corpi, tantā fidem nec inter ipsos quidem Is-
raēlitas inueni: hactenus neminē expertus sum Israē-
litarum, (qui tamē ob scripturā rē testimonio, & ve-
terem eruditionem legis fuerit debet fide polle-
re prae gētibz) qui tantā mihi fidem vel verbo mon-
strauerit, vel opere, qualem hic homo gentilis verbis
& opere exprimit. Propter hoc in veritate dico vo-
bis, multos ex gētiū populis huius Centurionis si-
miles, ab oriēte, occidente, septentrione, atque meri-
die id est, ex omni parte orbis, & omnibus gentibus,
& recumbent tribubus, linguis & populis, per fidē
Abrahā, Isaac & Iacob, in regno celestis, illicque discubituros cum sanctis
Patriarchis, Abraham, Isaac, & Iacob, tanquam veros
in regno ca secundum spiritum & legitimos ipsorum filios, pro-
pter imitationem rectae plenaeque fidei. Cum inte-
rim carnales Iudaei qui vidēt & sunt filij regni (vt
pote carnales semē Patriarcharum, quibus factae sunt
promissiones regni) propter incredulitatē suā ex-
cludētur foras, nec admittentur ad possessionem reg-
ni, sed detrudentur in profundum inferni: vbi erunt
tenebrę externę, palpabiles, & horridissimę, vbi nul-
la erit lucis consolatio. Illic quoque perpetuus erit
fletus, pro amissione tātorum bonorum, quibus seip-
sos priuauerūt: & pro tantorum inuentione malorū,
quae poterant euadere, æternus stridor dentium: qui-
bus tristitiam & desolationē summā testabuntur,
qua intus torquebuntur grauissimē. Quibus dictis,
ad Centurionem sermonem conuertens dominus ait
illi: Promeretur fides tua tam insignis, quam protesta-
tus es, vt quod petisti obtineas. Dignum est, vt potē-
tiam virtutis meae sentias, quam nodum in te exper-
tus tantopere commendas. Vade in pace, iuxta fidem
tuam

tuam fiat tibi: accipe quod postulasti breue & finale
verbum Fiat quod petisti. Ad cuius verbi enuncia-
tionē ipso momento puer sanitatem perfectam rece-
pit, ita vt plenus illi restitueretur membrorū omniū ra-
tus, redirentq; singula ad statum & officia pristina.
Ingrediēs autē Iesus domū in qua Petrus commo-
ratus fuerat, antequā sequeretur dominum, quā pro
praeceptoris amore, ad vnius iussione vocē relique-
rat, reperit socru Petri lecto decumbentem, & aestua-
tem febribus. Quam, per apostolos interpellatus,
manu apprehēsam, protinus a febris ardore libera-
uit: sicq; subito sanitati & viribus pristinis restituit,
vt surgens de lectulo vbi decubuerat, domino cū so-
comitatu in necessariis ministraret, tāquam si nihil
fuisset mali percella. Circa autem solis occasum, fa-
ma iam dispersa in populo de Christi in domo Petri
præsentia, allatū sunt ante domū in qua erat cōplures
demoniaci: quos ipse nullo negotio, solo verbo cura-
uit, præcipiens demonibus exire ab obsessis, eosque
relinquere liberos. Neq; solum demoniacos curauit,
verumetiam alios omnes quocunque morbi genere
vexatos. Nulla enim erat illi differentia in morborū
generibus, nulla ex gravitate vexationis aut tēporis
lōginitate discretio, qui eadem facilitate (nimirū
solo verbo) curabat omnia. Atq; hoc pasto impleta
est prophetia illa Esaię Prophete, de Messia ita lo-
quentis: Ipse infirmitates nostras a nobis abstulit & est
per Esaiam languores nostros nostraque vulnera ipse portauit.
Quae scriptura, licet secundū præcipuam spiritus san-
cti intētionem ad passionē Christi spectet, per quam
infirmitates nostras in se accepit ad sui faciendū pro-
eis paternę iustitię, & nostras agrotationes nostrosq;
minus principaliter nihilominus etiam de corporali
bus infirmitatibus rectē accipitur, quarum sanatio
corporalis præuiū signum erat sanationis spiritualis,
qua per passionem suā omnes erat a morbis ipso
curaturus medicus animarum nostrarum. Vnde
bas plurimas, postquam aliquandiu in negotio labo-
ratis

Et accedens scribas ait illi: Magister, se quere te quocunque ueris.

b Et dicit ei Iesus,

c Vulpes foueas habent,

d Et volucres cali nidos.

e Filius autem hominis non habet ubi caput suum reclinet.

f Alius autem de discipulis ait: Accedit ad Christum alius qui iam de numero erat illi: Domine, per discipulorum, dixitque illi: Magister, recte placeat mihi tua societas, neque te cupio in totum derelinquere. Peto tamen dari mihi facultatem, ut tantisper patrem meum. a te absens esse possim, salua tua gratia, donec patri meo

ris fuisset uersatus, prædicās, & miracula faciens, uoluit ad tempus se à turba subducere, dixitque discipulis suis: Transeamus nauigio lacum istum, in partem alteram. ^a Domino autem ad nauem causa transuauis: gaudi proficiscente, in uia accessit ad eum Scriba quidam, dicens: Præceptor, adeo me allexit uis tuae prædicationis, ita mihi placent & doctrina & uita tua, ut (si ita tibi uisum fuerit) cupiam tuo adiungi sodalitas, tibi: indiuiduus comes fieri quocunque perrexeris. ^b Dominus autem probare uolens illius animum, & quātam rem, quāque difficilem postularer, apertius ei explicare, dixit illi: Quod petis, rationabile quidē & salutare est, sed magnum & difficile, omnia uidelicet tua propter me derelinquere, & mihi pauperi homini adherere, cuius tāta est paupertas, ut ipsis etiam animalibus irrationalibus, siue quæ in terra, siue quæ in aëre habitant sim pauperior. ^c Nā vulpes quidem in terra habitantia animalcula priuatas suas & peculiāres habent foueas intra terram, ubi suos educant fecerunt, ubi se abscondunt & latitant, ad quas recurrunt si persecutionē sustineāt, ad quas deferunt si quam coeperint prædam. ^d Volucres itē quæ in aëre uolitant, nidos suos proprios habent, ubi oua reponunt, pullos educunt & educant, in quibus se abscondunt, & ad quos semper habent refugium si quid occurrerit. ^e Ego autem uilis hominis filius, humilis & ignobilis homo, quod ad corpus attinet, nō habeo in mūdo proprium quicquam: non dico domum, non dico cubiculum, non lectum, sed nē tantillum quidē ubi caput meū reclinem. Id est, non tantum loci proprii, ubi dormire possim, quomodo in suis foueis dormiūt vulpes, & in nidis aues. Vel ne ceruical quidē, aut puluinal, quod dormiturus supponam capiti. Tāta cū sit mea paupertas, uide quid sit, propter me omnia relinquere, mihi quē indiuidua societas adherere. ^f Accedit ad Christum alius qui iam de numero erat illi: Domine, per discipulorum, dixitque illi: Magister, recte placeat mihi tua societas, neque te cupio in totum derelinquere. Peto tamen dari mihi facultatem, ut tantisper patrem meum. a te absens esse possim, salua tua gratia, donec patri meo

meo iam senio cōfecto claudam oculos, eique debitum funeris obsequium, ut bonum decet filiū impendā: quo peracto, redibo quantotius, ut siam tibi comes indiuiduus. Tene enim me patris desiderium, affligit me ipsius grādis senectus, cui iustum uideatur me filij impedere obsequium. ^a Iesus autem apud se illum detinere, uanū ipsius desiderij refutat, dicens: Perseuera tu mecum. Vana tentatio est instabilitatis, quæ te sollicitat, sub prætectu pietatis. Non te indiget pater tuus: habet familiā suā, habet ministros, habet amicos, & forsitā filios alios, qui illi in necessariis inseruiant. ^b Sine infideles se inuicem curare & sepelire: nec opus est ut tu propter tuū patrem infidelem & mundanum hominem, deseras Euangelij negocium, qui iā spiritalis & fidelis factus es. Abiice uanū istud desiderium, deponē falsā pietatem, & in eo quod semel elegisti permāne sancto proposito. Nā si ad domum paternā redieris, nescis quantā tibi instent pericula, quæ te à sancto proposito querant retrahere. ^c Dominum dehinc ascendentem in nauiculā transfretandi gratia, sequuti sunt obediētes discipuli: quibus perinde erat, siue terra, siue mari, sequi dominum, nimirū toti ex eius uoluntate pēdentes, ut nihil uellent ipsi, nisi quod uellet præceptor. ^d Iam autem in nauī ipsis existentibus, & nauigare incipientibus, permisit dominus (ad patris gloriā miraculo patēti manifestandam, & discipulorū fidē probandam primum, ac deinde confirmandam) tēpestatē magnā & commotionem in mari excitari, ita ut fluctus maris à uentis concitati in nauim irruentes, ipsam obuoluerent, ac uelut operirēt. ^e Ipse uero dominus in interiori parte nauis longo fatigatus labore, dormiebat: tum ut fatigatum laboribus, & diutina uigilia humanum corpusculum aliquātulum somnus instauraret uiribus, cuius gratia à natura somnus datus est animalibus: tum ut est hoc magis discipulorum fides probaretur quibus non tantus uerisimiliter metus fuisset obortus, si non dormiisset dominus. ^f Videntes autem discipuli tantū sibi tauerunt eum dormiēte præceptore imminere periculum, iamque dicentes:

a Iesus autem ait illi, Sequere me.

b Et dimitte mortuos sepelire mortuos suos.

c Et ascendente eo in nauiculā sequuti sunt eum discipuli eius.

d Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus.

e Ipse uero dormiebat.

f Et accesserunt ad eum discipuli eius, & suscitauerunt eum, dormiēte dicentes:

in pro

in proximo nisi succurreretur mortē sibi imminere
praeceptorem accedunt, & dormientem excitant, ve-
lut necessitate compulsi, dicentes: Custodi nos praec-
ceptor, & serua ab imminere periculo. Iam enim nisi
tu succurras, vniuersi perimus. Tempestas tāta est, vt
obstistere vltra nō valeamus, nisi tu adiuueris. ^b Exur-
gēs à somno dominus, primum ipsos increpat de ter-
rore nimio, quo erat correpti, qui ex imperfectiōne
videbatur procedere fidei. Quid (inquit) vos homi-
nes modicę fidei, exigueq; fiducię tā immoderato ti-
more estis propter hanc tempestatē conterriti? Qua-
si nō possim ego etiam dormiens vos saluare à cū-
ctis periculis æquę atque vigilās, quasi mecum vobis
possit mali quicquam cōtingere. Quia in re ostendi-
tis modicam & imperfectam adhuc esse fidē vestrā,
& fiduciam exiguam, quum dormiētem putatis vo-
bis saluandis nō sufficere. ^c Tunc surgēs, & in aper-
tum procedēs ad locum superiorem, imperauit ven-
tis (à quibus erat tempestatis initium) vt silerēt, & im-
petuose sic flare desisterent, & mari imperauit, vt flu-
ctibus suis nō amplius nauem molestaret. ^d Statimq;
ad domini imperium cessauit ventus, qui euerunt flu-
ctus: & facta est in mari magna tranquillitas. omni
tempestate sedata. ^e Qui ergo in nauī erant cum apo-
stolis, atq; ij etiam in coniunctis erant nauibus, vi-
dētes tam præclarum & euidentem miraculum, in vehe-
mētē sunt admirationē adducti, super tāta Chri-
sti potestate, qua etiam ventis & mari imperare pote-
rat, dixeruntque adinuicem: ^f Qualis & quantus hic
est, cui etiam venti & mare obediunt, qui solo verbo
potest cōcitatos ventos subito continere, tumultuās
mare compescere: cui ad nutum sic obediūt illa, etiā
que irrationalia sunt, imō que horū omnium viden-
tur ferocissīma? Sicq; in hoc miraculo & patris glo-
riam magnifice claruit, & discipulorum fides post pro-
bationem non parum est confirmata. ^g Postquam ve-
ei duo habentes rō, trāsīto mari, venisset dominus in regionem Gera-
sena de montibus exēun-
tes. ^h Tunc surgens imperauit ventis, & mari:

in quibus latitabant acti illuc à dæmonibus: qui vt fi-
lij sunt mortis & horrois, æternis tenebris deputati,
ita loca horrida mortuorum quarebantur etiam,
vt hominibus timorem & horrorem incuterent ali-
bus ex locis prodeuntes. ^a Erantque dæmoniaci isti
sæui & terribiles valdē, ita vt nemo auderet per viam
illam transire, eo quod sine incurſu & nocumento ne-
minē transire permitterent. Statim enim vt transeun-
tes aliquos videbant, aduolabant, & impetum facie-
bant in transeuntes, non sine verberibus illos dimit-
tentes. ^b Hi cum vidissent aduenientem Iesum, sep-
tientes virtutem & potestatem eius, vehemēter ti-
mere cōeperunt: ad eum modum quo conturbantur
timore latrones atque prædones, vbi præfectum vi-
dent cum magna vi militum ad se comprehendendū
& puniendum venientem: imminētisq; pœnæ me-
ru, cōeperunt clamare dicentes: ^c Quid nobis rei te-
cum est Iesu fili Dei? Nihil nobis tecum est negotij.
Nos tibi aut tuis nocere non quarimus, vt neq; pos-
sumus, agnoscētes tuam potentiam quam habes à
Deo. Tu item ne nobis noceas. Quid huc voluisti ve-
nire ad locum istum vbi arbitrabamur nos liberos à
tua præsētia & potestate, vbi te non arbitrabamur
neque timebamur venturum? ^d An ideo huc venisti,
vt ante tempus nos torqueres, eiiciens nos ex habita-
tionibus nostris, & in abyſſum demergens, antequā
generalis iudicij dies adueniat? Noli quæsumus ita
agere. Saltem hanc nobis facias gratiam, vt non in
abyſſum inferni nos statim cōicias. Satis enim tem-
pestiue ad locum illum carceris venturi sumus: sine
interim nos aliquatū adhuc in aëre versari. ^e Iuxta longē ab illis
locum autem illum in quo hæc agebantur, grex ma-
gnus erat porcorū ē ciuitate propinqua, qui illic pa-
ſcebantur. Dæmones itaque videntes, ex Christi com-
minatione & virtute quam iam sentire incipiebant, eum
fore sibi exeundum ex hominibus, magno abyſſi me-
tu perterriti, seruili supplicatione deprecantur domi-
num, dicētes: ^f Si ita omnino tibi decrerim est: vt ex
hinc, mitte nos corporibus istis humanis nos eiicias, saltem hanc
nobis facias gratiam, vt in porcos istos nos ingredi coram
h liceat.

a Et ait illis, liceat. ^a Consentit autem dominus postulationi demonum, dans illis potestatem, ut egredientes ab obsessis corporibus hominum ingrederentur in porcos. *b* At illi exeun- ^b Accepto autem exeundi ab homine imperio, & licentia ingrediendi in porcos obtenta, relinquentes obsessa hominum corpora, statim introierunt in immunda pecora, & qui prius duorum tantum obsederant corpora, totum iam illum porcorum gregem impleverunt, quoniam numero plurimi erant, qui abinice diuissi tantam porcorum multitudinem sufficiebant implere. ^c Et ecce statim ut in porcos sunt ingressi, ceperunt illos ad cursum agitare versus mare: totusque grex ille porcorum magno impetu, agminibus per praeceptum in timore precipitem dedit in mare, & submersi sunt in mare: & mortui. ^d Qui autem porcos istos pascebant, videntes tam horridum spectaculum, partim timentes ne & ipsis d. Pastores autem mali forsitan quippiam contingeret a demonibus fugerunt, & re- vel obsessis porcis, partim metuentes ne ipsorum ne- nientes in ciuita- gligentia ad culpam imputaretur porcorum perditio, si distulissent nuntiare factum dominis, fugientes runt hac omnia, ingressi sunt ciuitatem: nuntiaueruntque ciuibus, & de iis qui de- rumorem sparserunt in populo, de iis quae facta fuerant. ^e Quo rumore tantae nouitatis audito, vni- *e* Et ecce tota uersi penes ciuitatis illius incolae, foras ciuitatem sunt ciuitas exiit ob- ingressi, ad tam nouum spectaculum: ut oculis viderent, cuius iam aditu famam acceperant, sicque egrediētes, processerunt obuiam Christo. ^f Quo viso & cognito, quod ipse huius esset author miraculi, obstu- gabant eum, ut pefacti pro miraculi nouitate, & re terribili conterriti, forsitan etiam pro porcorum damno dolentes, deprecabantur eum ut a sinibus suis discederet.

ANNOTATIONES IN CAP. VIII.

Volo, mundare.) Distincte legendum est, Volo, mundare. Est enim, mundare, imperatiuus passiuus generis. Id in Graeco manifestum est, θέλω, ἡ ἀπαλοῦμαι. (In testimonium illis.) Nos exposuimus, in testimonium illis leprosis: quoniam oblatio illa quam praescribit lex offerri a leprosis in emundatione sua, erat ipsis testimonium suae emundationis

tionis. Sic enim lex dicit Exod. 14. *Hic est ritus leprosi quando mundandus est: Adducitur ad sacerdotem, qui egressus de castris, cum inuenit leprosum esse mundatum, praecipit ei qui mundatur, ut offerat duos passeret. &c.* Ex quibus verbis manifestum est, oblationem testimonium fuisse certum emundationis, quoniam non permittebantur offerre, nisi post iudicium sanitatis. Potest etiam sic intelligi, In testimonium illis sacerdotibus, ut scilicet non habeant unde me possint calumniari quasi legis transgressore posteaquam te iuxta legis praescriptum ad illos miserim. (Accessit ad eum Centurio, rogans eum &c.) De hoc Centurione videtur nonnulla dissonantia inter Mattheum & Lucam, quia de re illos videtur & lege, qui plenius de consonantibus Euangeliorum scripserunt. (Ego veniam, & curabo eum.) Hoc verbo non quid ipse facturus sit praenuntiat, sed ad quid sit pro deprecantis deuotione paratus indicat: itaque si dicat, Paratus sum tecum domum accedere, & illic languentem curare. Quod & fecisset dominus, nisi obuians fidei magnitudo impetrasset sublimiorem curationis modum, quo videlicet absens curauit absente, sublimiorem namque curationis modum sublimior fides impetrare meruit. Est autem sublimior curandi modus, quo absens absente curat verbo, quam praesens praesentem contactu. (Non inueni tantam fidem in Israel. Graece aliquanto maiori emphasi dicitur, hoc modo, οὐκ ἔν τῷ Ἰσραὴλ, &c., id est, neque in Israel tantam fidem inueni: vel, ne in Israel quidem, illic videlicet ubi maxime videbatur fides requirenda propter Prophetarum vaticinia. Non debet autem hoc simpliciter intelligi, neminem fuisse in omni populo Israelitico fide parem huic gentili Centurioni. Beata enim virgo Israelitica erat, Elizabeth, item & Ioseph, Simeon quoque & Anna, & forsitan horum erant similes alij plures. Sed hoc significare vult, ex quo praedicare & miracula facere coepisset, hactenus non occurrisset quoniam Israelitarum a se quippiam petentem, qui tantam monstrasset fidem. Vel magnitudo ista respectiue consideretur, pro conditione hominis gentilis, & terrenis impliciti negotiis. (Ipse infirmitates nostras accepit, & egrotationes nostras portauit.) Allegatio haec iuxta septuaginta est interpretes. Hieronymus autem sic ex Hebraeo vertit, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: estque sententia eadem. (Et accedens unus scriba, dixit illi: Magister, &c.) Vulgata est doctorum sententia, hunc scribam malo & doloso animo Christum accessisse. Dicunt enim hoc ipsum quassisse a domino, quod post Simon Magus a Petro in apostolicis Actibus describitur quassasse. Quia enim viderat Christum magna miracula facientem, cogitabat apud se stimulari cupiditate auaritia

(ut ipsi aiunt) quomodo eam possent adipisci potestate talia faciendi miracula, ut ex eis sibi quæstum venaretur. Atque ob hoc responsum durum, illum aiunt audisse, dicente domino: *Vulpes foveas habent, & volucres celi nidos &c.* Quod in hunc modum interpretantur. Quid ex mea societate, o dolose Scriba, tibi queris diuitias: cum tam sum ego pauper, ut nemo me sit pauperior: sicque responsionem hanc domini volunt esse reprobantis & reiicientis dolosum animū. Nos ut huic sententiæ plurimum patrum nequaquam refragamur, ita nec omnino assentimur: maxime cum in textu omnino nihil possit assignari, quod non eadem facilitate possit in bonam partem atque in malam interpretari. Et quanquam ipsum professionis nomen odiosum aliquid prima facie sonet, quoniam scriba appellatur (quod est nomen persecutorum Christi) non est tamen necesse, omnes scribas fuisse malos & dolosos: quæ admodum nec omnes Pharisei, neque omnes legisperiti mali erant. Unde dici potest contra cuiuscunque præiudiciū, hunc scribā commotum efficacia verborum Christi, cōcepisse propositum bonū ipsum insequendi, hocque propositum domino iam abscedere parantur verbis indicasse, quæ ponuntur in textu: *Magister sequar te quocunque ieris*: id est, propositū habeo te sequendi, si tibi videbitur me in tuam societatem admittere. Responsio autem domini accipi potest conuenienter, non ut reiiciat dolosum, sed ut tenero & mollibus allueat. Scribæ difficultatem exponat conditionis postulare, tanquam si dicat: bonum est quod postulas, sed tu vide qui mollibus allueuisti, & delicatius enutriris soles, non tam duræ conditioni par esse valeas. Vnde qui omnium rerum soles pro voto & nutu habere abundantiam, num magistrum sequi possis, omnibus relictis, tantæ paupertatis, ut neque locum habeat, vel pluuiari ubi caput reclinet. Atque hoc modo, commiserantis potius vox ista est quam reiicientis. Sic enim solent difficultatem institutorum præpositi, ut cœnobiorum patres, postulantibus in ardore spiritus ad eiusmodi instituti professionem recipi, quæ in ea professione sunt duri, ora proponere, idque nonnunquam magna cum cōpensione, cum tenellos vident corpore, animo tamē fortes tiruculos, ad difficultia sese pro nomine domini offerentes. Hanc sententiam superius textum elucidantes, indicauimus: sic tamen, ut nemini præiudicatum velimus. (*Non habet, ubi caput suū reclinet.*) Potest intelligi de loco, vel de pluuiari. Magis tamen quadrat, ut de loco intelligatur, quoniam de locis vulpium & auium præmittitur. Quasi dicat, Habent loca sua vulpes & aues, in quibus requiescunt & habitant. Ego autem nec tantillum proprii loci possideo, ubi caput meum valeam reclinare. (*Permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.*)

meum.) Quidam accipiunt, patrem mortuum fuisse, & tantum facultatem huic petisse, ut patri impenderet funeris obsequium. Verisimilius autem est, ut per sepelire patrem, intelligat habere patris curam donec ipsum sepeliat: quomodo in historia beatæ Lucie virginis, matrem ipsius legimus dixisse, *Claude primum filia oculos meos, &c.* hoc est, tatisper tuum differ propositum vel petitionem, donec ego vixero: & postquam meos clauferis oculos, tum facies quod volueris. (*Quid timidi estis, modice fidei?*) Græcè vnico nomine dicitur *ὀλιγοπιστοι* oligopisti, quod vnica voce latina nequit exprimi: significat autem paruos fide, vel homines parua fide. (*Tunc surgens imperauit ventis & mari.*) Græcè est *ἐπετίμησεν* epetimise, quod potest verti, increpauit: estque sententia eadem. Increpando nanque mare & ventos eisdem imperabat ut cessarent, & imperando increpabat. Cum imperio nanque dominus mare increpauit, & cum increpatione imperauit. (*Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei?*) Græci codices coniunctionem, *καὶ* &, statim post quia subnectunt: potestque singularis in hoc emphasis notari hunc eliciendo sensum: Qualis est hic, quia etiam venti & mare obediunt ei? (*Veni mihi hic ante tempus torquere nos.*) Siue id per interrogationem legatur, siue per amaram pronuntiationem, eadem est sententia. Est enim vox querimoniarum, & quasi deplorationis pro eo quod metuebant. Id ex Euangelista alio cognoscitur dicente: *Deprecabantur eum multum, ne in abyssum irent.* (*Ei ecce magno impetu abiit totus grex.*) Pro toto illo, magno impetu abiit, Græcè tantum est, *ἀπρονόον* hormisen, quod vno verbo Latino, penitus exprimi non potuit. Sonat enim, rapiebatur, rapido cursu ferebatur vel agebatur, aut simile aliquid. (*Et de his qui demonia habuerant.*) Græcè est, *καὶ τῶν δαιμονισμένων*, hoc est, ad verbum reddendo. Et ipsa demoniacorum: id est, ea quæ acciderant obsessis demonio: quod pulchra periphrasi noster interpretes transtulit, dicens, & de his qui demonia habuerunt.

Et ascensu
dens Iesus
in nauiculam,
transiit, et
venit in ciuitatem
suam.

Eraſeni verò quoniam oblatā sibi gratiam respuentes, se fecerunt indignos Christo, idcirco eis relictis iterū nauē conscendit, ut transnauigaret ad ripam oppositam. Venitq; ad ciuitatē suam, nempe Capharnaū: quæ ciuitas dicitur Christi, nō quod in ea natus vel educatus fuerit, sed quia in ea plurimū demoratus & cōuersatus est cum suis Apo-
h 3 stolis

a Et ecce offerre la fecit plurima. *a* Illuc autem ingressi, obtulerunt quendam hominem paralyticū lecto decumbentem: qui quoniam per semetipsum impotens corpore non potuit ad Christū accedere, à ministris vel amicis deferri se fecit vnā cum lecto in quo iacebat, vt sanitatem impetraret. Et quoniam locus cōueniens nō erat exhibendi eum ante Christum a platea, propter populi multitudinē ascenderūt ad tectū domus vbi erat dominus, & tegulis effractus, tectūq; nudato sic demiserūt illum ante Christum, tali artificio videntes & tāta diligentia vt sanitatem infirmus acciperet. *b* Agnosceus autē dominus & approbans tantam istorum fidē, nempe & eius qui agrotus decumbebat lecto, & eorū quorum ministerio deferebatur, misericordia motus est, vt tāta fidei pręstaret quod postulabat. Voluit tamē à radice morbum sanare, & prius spiritua-

b Et videns Iesus fidem illorū dixit paralytico:

c Confide fili: remittuntur tibi peccata tua.

d Et ecce qui dixerunt intra se: Hic blasphemat.

e Et cum vidisset Iesus cogitationes eorum dixit:

f Vt quid cogitatis mala in cordib? vestrīs? *g* Quid est facit malum impium & iniquum iudicium, quo ipsum blasphemum iudicabant sine causa, dixit eis: *f* Quare mittuntur tibi in cordibus vestris geritis mala & impia iudicia, me peccata tua, an dicere, Surge & ambula?

xit paralytico, suorū peccatorum in afflictione proculdubio agenti poenitentiam: *c* Bono animo esto si li, & bonā habeto fiduciam, breui tibi veniet optata sanitas. Iam tui morbi radicē præscindens, dico tibi, quod dimittūt tibi peccata tua: vt ex maiori beneficio suscepto, confidas de præstando minori. *d* Quidam verò Scribarū qui illic aderant occasione illorū verborum Christi seipsos scandalizantes, sua inuidia & maleuolētia, dixerunt in cordibus suis: Hic homo blasphemat, quod Dei solius est sibi tribuens, qui nō nisi homo est. At verò benignus Iesus oculo illo diuinitatis suarū est, per omniūscientiam diuinā quæ cūctas hominum cogitationes nouit, & omnia cordis abscondita intimē perspicit cognoscens ita illos malē cogitare in cordibus suis, ad redarguendum eorum impium & iniquum iudicium, quo ipsum blasphemum iudicabant sine causa, dixit eis: *f* Quare mittuntur tibi in cordibus vestris geritis mala & impia iudicia, me peccata tua, an dicere, Surge & ambula? *g* Interrogo vos ego, vtrum sit horum facilius, dicere homini peccatori, Dimittuntur

tur tibi peccata tua: id est, solo verbo peccatori peccata dimittere, & iustificare impium: an dicere homini paralytico, Surge & ambula: id est, solo verbo hominem paralyticū subito sanare, ac in pedes restituere? Nōne hæc duo æquē sunt homini difficilia, imō impossibilia: nōne aequaliter solius sunt Dei, qui solo verbo facit quæcunque voluerit? Quia ergo non possum vobis ad oculum id demonstrare, quod potestatem habeam ego filius hominis dimittendi peccata super terram (eo quod res ista intus transigatur in spiritu, & sicut non peccatum, ita nec peccati remissio potest oculis cerni) volo vobis per aliud sensibile signum equalis virtutis, veritatem illius ostendere, & per huius paralytici solo verbo sanationem, quam oculis vestris cerneris, demonstrare, quod non vanus fuerit meus sermo ille prior, quo dixi, Dimittuntur tibi peccata: sicque per id quod videri potest, asstruam vobis id quod videri non potest. *a* Vt ergo certo sciatis & absque contradictione fateri cogamini, ego verē potestatem habeam super terram hominibus peccata dimittendi (quemadmodum in verbo illo supradicto visus sum indicare, & propter quod vos me tanquam blasphemum iudicatis) conuertens me ad hunc paralyticum, ecce dico illi, omnibus vobis & cæteris qui adsunt audientibus: *b* Surge sanus, & in perfectā sanitatis ac virium tibi redditarum testimonium, accipe in humeros lectum tuum in quo iaces, & vade sic lecto onustus in domum tuam: vt sciant & videant omnes coram oculis tuis, te plene esse sanatum, nec vlla supersit calumnia. *c* Statim ad verbum domini homo ille surrexit sanus, pristinis viribus reparatus, imō fortior effectus quā ante fuerat, Christo semper ad abundantiam restituente omnia. *d* Surgensque homo ille & in pedes consistens, iuxta verbum domini, alacriter in humeros sumpsit lectum in quo delatus fuerat: & qui paulo antē nec suum solum corpusculum portare valuit, iam etiam lecti onus portare sufficiens, cum gaudio & exultatione in domum suam abscessit coram omnium oculis. *e* Videntes autem populi simplices & pijs tam euidentē

a Vt autē sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: *b* Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam.

c Et surrexit,

d & abiit in domum suam.

e Videntes autē turba timuerūt.

miraculum, vehemēter admirati sunt, & timuerunt id est, magna erga Christum reuerētia & deuotione sunt affecti: ^a & gloriam dederunt Deo (ex cuius virtute Christū hac omnia agere credebant) quia dignus esset populum suū visitare per talē Prophetā tam gloriosa potestate & autoritate peditum, quodque populum suū voluisset tam potenti visitatore lxtifi-
a & glorificari. ^b Et cum trāsi-
 rer inde Iesus, ^c Ascendens autē dominus a loco in quo paralyticū
 vidit hominem
 in telonio Mat-
 theum nomine. ipse publico fungens officio residebat ad vesticalia
c Et ait illi se-
 quere me. ^d Et surgens se
 quens est cum. ^e Et factum est
 discumbente eo tā fortiter & valide in eo est operata, vt statim ea au-
 in domo, ecce dita, relictis omnibus illis lucratiuis occupationibus,
 multi publicani lucris omnibus spretis, surgē a loco vesticagium se-
 queretur vocantem dominum. ^f Matthaeus autē iste
 nientes discum- disponens indiuidua societate posthac comitari do-
 bebant cū Iesu- minum, prius conuiuium ei magnificum parare vo-
 e discipulis luit, quo & ipsum exciperet & suis vale diceret: quē-
 admodum fieri solet, vbi abinuicem discedunt vete-
f Et videntes res sodales, aut amici adueniunt. Ita ergo factum est,
 Pharisei dice- vt domino discubente in domo ipsius Matthaei, mul-
 ti publicani & peccatores ex confociis Matthaei ve-
 nientes simul cum eo discumberent. ^g Quod viden-
 tes peruersi Pharisei, agrē tulerunt, & calumniari
 publicanis & sunt aggredientes quē discipulos, eo q̄ a praeceptore
 peccatorib' mā- traduci metuerent, faciliūque discipulos se posse cō-
 ducat magister fundere sperarent, dixerunt eis: ^h Quid hoc sibi vult
 vester? quod Magister vester (qui sanctus & tāquam Prophe-
h At Iesus au- ta a Deo missus aestimatur, doctoremq; se perfectio-
 diens, ait. Non nis profiteretur) non abstinere a communione & con-
 opus est valenti- sortio huiusmodi hominum peccatorum & publica-
 bus medico, sed- norum, inter quos nunc conuiuiatur: ⁱ Audiens do-
 male habenti- minus conquiritentes Phariseos cum discipulis suis,
 bus. pro ipsis respondit, dicens, Qui benē valentes sunt,
 his

his non est opus medico: sed qui morbo aliquo labo-
 rant, hi egent medicorum opera. Sic ego qui ad hoc
 missus sum a patre vt medear spiritualibus infirmita-
 tibus: id est, peccatis hominū, conuersari debeo inter
 peccatores. Vos autē ac vestri similes, q̄ videmini vo-
 bis iusti & benē valentes spiritu, existimatis vobis nō
 opus esse mea doctrina, neque eam requiritis neque
 suscipitis: propter quod sine lucro & sine fructu inter
 vos vestriq; similes conuersarer. ^a Vos autem qui ita
 fenerē per superbū vestrum superciliiū condemna-
 ti: & despiciatis peccatores abite & discite, quid sit
 quod dicit per Prophetam Osē dominus. Misericor-
 diam volo, & nō sacrificium. Hoc est, misericordiam
 praepono cuiuslibet corporali sacrificio, & magis in illa
 quam in his oblector. Hoc videlicet in verbo illo ma-
 gis requirit a vobis Deus, vt peccatorum misereami-
 ni per compassionē & nō despiciatis per superbiam,
 quam alia quacunque externa opera, vel sacrificia in
 quibus vos omne ponentes confidentiā, despiciatis ca-
 teros. ^b Quod autem dixi, non opus esse bene valen-
 tibus medico, sed male habentibus, hoc volui signifi-
 care, q̄ non veni ego vocare eos qui sibi iusti viden-
 tur: sed peccatores qui sua peccata agnoscere volue-
 rint, hos ego veni vocare ad poenitentia & peccato-
 rum remissionem. Nullam proinde habetis causam
 agrē ferendi, q̄ cum huiusmodi peccatoribus cōuer-
c Tunc acceffe-
 fer: cum hoc faciam non pro mea voluptate, sed pro
 ipsis vt saluentur. ^d Confutatis autem Phariseis, ve-
 scipuli Ioannis, niunt discipuli Ioannis qui ab eo vitam austeram in
 dicentes: ^e Quare nos &
 Pharisei ieiuna-
 mus frequenter: ^f Quare nos discipuli Ioannis iuxta
 discipuli autem ^g Pharisei autem
 tui non ieiunā? ^h Et ait illis Ie-
 more particularia ieiunia: Mirum videtur cum Ioan-
 nes ita nobis praescripserit abstinentiam, similiter & sunt filij sponsi
 Pharisei suis discipulis, non etiam te tuos discipulos lugere, quandiu
 docere similia. ⁱ Respondit illis dominus, Non est cum illis est spō-
 decēs, vt filij sponsi siue filij nuptiarum (quorum pa-
 sus?

ter sponsus est, vel ad quos spectat interesse nuptiis) in luctu uiuant ieiunantes & abstinentes, donec nuptiarum tempus sponso praesente perdurat: sed magis latari debent & gaudere, quonia ad nuptias spectant gaudia: videreturq; in sponsum, & nuptias esse iniurius, q; vellet nuptiaru tempore ieiunare: & nimium morosus esset ac plane ridiculus sponfus, qui nuptiarum suarum tempore a filiis tristitia exigeret ieiunia. Sic nolo ego discipulos & filios meos, donec cum eis sum corporali praesentia, tristibus affligi ieiuniis, sed lata eos libertate gaudere volo. Quadiu enim ad desponsandam mihi Ecclesiam cu illis sum corpore praesens, volo eos leniter tractare, & quasi in nuptiali festo libertate gaudere. ^a Veniet autem postmodu tempus, quando ego sponfus eoru ab eis auferat, per mortem & ascensionem in caelum: & tunc quasi finitis latis nuptiis, tristibus vacabunt ieiuniis: postquam ego ab illis abcessero, tunc instabit tempus luctus atq; laboris. ^b Praeterea, nemo prudens, si vestimentu vetus sit refarciendum, in locu qui implendus est immittit missuram panni vel insuet partem panni noui, quam co'suat cum pannu in vestime-
to vetus.

^a Veniet autem dies, cum auferatur ab eis sponfus, & tunc ieiunabunt.

^b Nemo autem immittit comissuram panni vel insuet partem panni noui, quam co'suat cum pannu in vestime-
to vetus.

^c Tollit enim plenitudinē eius a vestimento, & ex peior scissura fit.

^d Et ecce mulier ducem protinus sequi coepit. ^e Verum istud miraculum exhibendum in Archisynagoga filia, antequam fluxum patiebatur duodecim annis, accessit re-

^e Neq; mittunt vinum nouum quo impleatur hiatus: eritq; talis suppletio, & magis in vires veteres decora, & magis durabilis. ^f Iterum, nemo prudens nouum vinum mittit in veteres & debiles vires. Qui enim id facere tentauerit, geminum damnum incurrit: quoniam & vires rumpuntur violentia musti, quam et vires perent, ferre non possunt, & vinum ruptis vtribus effunditur

ac

ac perit. ^a Qui autem prudentes sunt, vino nouo parant vires nouos: ut sic & vires conseruetur, sufficienter, & vinum nos mittunt, & seruetur, vires tales non potens dirumpere. Ad hunc modum, mei discipuli quasi vetus vestimentu sunt, & quasi vires veteres: debiles sunt, paruuli, & imperfecti adhuc: propter quod nolo illis imponere grandia, donec ego cu illis sum, & in imperfectione eos tolero. Verum post meam ascensionem in caelum, cum per spiritum meum eos nouos fecero, & in gratia spiritus confirmauero, tunc maiora iniungam illis, tunc ieiunabunt, tunc praedicabunt, tunc magna & ferent & facient. ^b Domino autem praedicta ad Phariseos, & Ioannis discipulos loquente, ac pro discipulis suis rationem reddente, ecce vir quidam magnus princeps vel praes Synagoga accessit ad eum: exhibitaque cum humilitate reuerentia, supplicauit ei, dicens, Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni impone manum tuam super eam, & viuet.

^b Haec illo loquente ad illos, ecce princeps unus accessit, et adorabat eum dicens: Domine, filia mea modo defuncta est: sed veni impone manum tuam super eam, & viuet.

^c Et surgens Iesus, sequetur eum, & discipuli eius. ^d Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^e Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^f Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^g Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^h Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ⁱ Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^j Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^k Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^l Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^m Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ⁿ Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^o Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^p Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^q Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^r Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^s Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^t Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^u Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^v Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^w Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^x Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^y Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius. ^z Et ecce mulier quae sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit reuelata, & tetigit pedem eius.

a Egrediens autē sparserunt per totam illam regionem. Post verō ceciderunt ei hominē mutus quidam habens dæmonium, à quo loquendi mutum dæmonium habebat. potestas illi adimebatur. Hic deuotione & fide credentium domino oblatu est, vt curare eum dignaretur à malis suis. Statimque misertus dominus afflicti hominis, dæmonium eiecit, à grauiori & radicali malo incipiens sanitatem, ac radicem totius auferens mali: eiectoque dæmonio statim recte loquutus est, qui prius mutus fuerat. Ex eodem autem miraculo, hi quidem proficiunt, & in laudem Dei confurgunt: alij verō scandalizantur & conuertuntur ad blasphemias. Turbæ namque simplices & humiles, licet in doctæ, tamen peruersum non habentes passionibus iudiciū, cum reuerentia & timore admiratæ sunt super tam præclaris Dei operibus, inque protestatione suæ fidei & admirationis, dixerūt adinuicem: Nunquam talis ac tātus Propheta, tam potens in opere & sermone, visus est in Israël. Videtur nobis hic Propheeta magnus præ omnibus qui vnquam ad populū domini missi sunt, qui tam potenter tam multa passim miracula ædit. Nam & Moyses licet quædam miracula magna fecerit, & alij post eum, nemo tamen illorū sic passim quibuscunq; occasionibus oblati tam crebra tamque miranda ædedit prodigia. Contra verō. Pharisei licet literati & in lege instructi, passionibus tamen inanis gloriæ iræ & inuidiæ excæcati, Christi miracula conabatur pervertere: & quoniam facta ipsa, ob nimiam euidentiam negare non poterant, ex modo & origine calūniōse pervertere ea querebāt, dicentes, Christū illa miracula omnia facere virtute non diuina sed dæmoniaca: Dicebant enim, illū fœdus iniisse & pactū habere cum dæmoniorum principe: atque ita cum vellet, posse dæmones inferiores eiicere, non quidem data sibi à Deo virtute, sed tali contracto fœdere, vt volente Christo princeps dæmonū inferioribus statim iuberet abscedere. Neque hac calūnia solum Christi miraculis volebant detrachere, verum etiam ab eius doctrina populum auerte-

c Et mirate sunt turba, dicentes,

d Nunquam ap- paruit sic in Is- raël.

a Pharisei au- tem dicebant, In principe dæ- moniorum eiicit dæmones.

re, indicantes eum seductorem esse & magum, talia cum dæmone pacta habentem: ad seductionem & perditionem populorum. Sciens autem Christus non vni tantū ciuitati se missum, sed toti Iudæorum populo, & ad vniuersas oues quæ perierūt domus Israël: vt iniunctū sibi prædicatoris & pastoris munus perficeret, noluit in vna aliqua ciuitate quietē accipere, ad ceteras missis Apostolis, sed tanquam curam gerens de omnibus, de loco ad locum multo labore proficiscebatur: non tantū insignes ciuitates, aut magna oppida visitās, verum etiam humiles vicos & pagos vigilanter perlustrans, formā præbens præpositis Ecclesiarum, non otiosē desiderare in ciuitatibus vel aulis suis, sed præesse in sollicitudine, & inuigilare subditis, tāquam qui coram Deo de ipsorum animabus sint reddituri rationem. Neque satis ipsis esse debet in alios onus reicere vt ipsi viuant in otio. Non hoc exemplum reliquit eis pastor bonus, qui per semetipsum multo labore circuibat ciuitates & castella. Neque dedignentur humiles visitare pagos, neque suam dignitatem putēt dedecere visitationem locorum humilium, quoniam quidem Christus etiam ca stella & pagos perlustrabat. Quorsum autem sic loca Iudææ circuibat? An forte tanquam curiosus spectatōr rerum nouarum, cuiusmodi desiderium multos solet stimulare ad inutilium itinerum subeunda dispendia? Nequaquam, sed propter vtilitatem & salutem populi sui. Ad hoc autem dominus per ciuitates & castella circuibat, vt doceret homines, & pallam in synagogis prædicaret, non quidem fabulas aut nugas, nō humanam sapientiam, sed id cuius cognitio erat vtilissima, Euangelium regni: id est, bonum nuntium regni cælestis, & quæ ad illud consequendum sunt necessaria hominibus: exemplum præbens Ecclesiarum præpositis commissum sibi populū instruēdi, de iis potissimū quæ ad salutē adipiscēdam sunt necessaria: & omnes omnino populi doctores, debere nō sui ostēdendi gratia docere, quæ superuacanea sunt aut nimis sublimia, sed ad populū salutē quæ ad regni cælestis consequutionē sunt necessaria.

a Et circuibat Iesus omnes ciuitates & ca- stella,

d docens in synagogis eorum & prædicans Euangelium ro- gna.

In te

re, in

a curans omnē
languorem et
omnem infirmi-
tatem.

b Vidēs autē tur-
bas, misertus est
eis: quia erant
vexati et iacen-
tes, sicut oves nō
habentes pasto-
rem.

c Tunc dicit di-
scipulis suis, Mes-
sis quidem mul-
tas.

d Operarij au-
tem pauci.

e Rogate ergo
dominum mes-
sis, ut mittat o-
perarios in mes-
sem suam.

in testimonium autem & confirmationem suae do-
ctrinae, virtutes multas & magnas aedebat, curado lā-
guores & morbos quoslibet, quātumvis graues quā-
tūvis humanae arti incurabiles, solo verbo vel conta-
ctu, absque omni molestia: fiduciam in hoc praestans
post ipsum venturis Ecclesiarum prepositis, ut (si opus
sit) etiam signis potentissimis confidant posse se E-
uangelium quod praedicant confirmare: ut confidant
etiam maiora, si opus sit, perficere pro Dei gloria.
Quod si non semper debeant signa adhibere in con-
firmationem doctrinae, semper tamen bonae vitae
& immaculae conuersationis exempla, verbis de-
bent adiungere. *b* Cum autem loca diuersa sic visi-
tando per ciuitates & castella dominus pertransiret,
vidēs homines in erroribus & peccatis absque debi-
to pastorum cura iacere neglectos, misericordia mo-
tus est super eis: quoniam erant vexati & afflicti à pro-
priis concupiscentiis, & viriis suis in quibus contabe-
fecbāt, partim à demonibus qui plurimos etiam cor-
poraliter obsidebant, partim à doctoribus qui ipsos
negligeabant, aut male aut corrupte instituebāt: sicq;
tanquā derelicti & torpidi iacebant in sordibus pec-
catorum suorum, tāquam oves errabundae, non ha-
bentes pastores à quibus ex animo edocerentur.
c Tūcque misericordia tactus erga eos, dixit suis
discipulis: Videtis omnem hunc populum ita dere-
lictum & pereuntem in ignorantia atque cupiditati-
bus suis. Ecce messis hic copiosa est, multa & ampla
materia laborandi offertur Evangelij praedicatori-
bus: omnes enim isti ad messem preparati sunt, & ta-
les sunt qui si doceantur Evangelicam veritatem, pos-
sint ad salutem adduci, & in patris mei horreum cō-
gregari: sed heu per pauci sunt veri fidelesque ope-
rarij, qui ex animo & sincero affectu propter Dei
gloriam & zelum animarum, negotium Euangeli-
cum agant. *e* Orandus est ergo Deus, & vos peculta-
riter discipuli mei, qui ad hanc rem erudimini, rogate
Deū patrem meum qui est messis dominus, cui me-
titur, & in cuius horrea colliguntur atque inferuntur
quoscūq; Euagēlica capit praedicatio, ut ipse in mes-
sem

sem suam operarios mittat iuxta cor suum. Ut ipse curam gerēs po-
puli sui, viros mittat secundum cor suum, suo spiritu indutos & fer-
uore fidei charitatisque zelo succensos, qui ex animo, nō vilis qua-
estus gratia, nō ambitiosa dominationis cupiditate, sed synceriter ex
amore Dei, & zelo salutis animarum homines doceant Euangelij
regni caelestis. Tamen enim Deus pater disposuerit eos mittere &
tempus iam aduenerit, vult tamen orari à sanctis, ut quod decretum
est impleatur, adiuantibus vestris precibus, in tempore suo.

ANNOTATIONES IN CAP. IX.

*T*ransfretauit.) vox est à freto dicta, significans, trans mare nau-
igare de ripa ad ripam oppositam. Graeca dictio *διεπέρασεν* die-
perasen: secundum proprietatem suae significationis valet, transripa-
uit, si ita liceret dicere. Vnde verti potest, transfretauit vel transnaui-
gavit vel traiecit, aut modo consimili. (*Videns Iesus fidem illorum.*)
Quidam ad solos baiulos id referūt. Nos autem simul ad ipsum qui
portabatur referēdum putamus. Verisimile est enim, istud disposu-
isse aut inuasisse virum hunc qui deferrebat, aut saltem cōsensisse. Nō
enim tantum laboris & molestiae sine huius iussu, aut certe consensu,
fuisse susceptum ad offerendum hunc domino, adeo ut scribat Mar-
cus, ascendisse illos solarium domus, & tecto nudato regulisq; effra-
ctis illum demisisse. Et raro admodum inueniuntur tam fideles serui
vel amici, ut tam difficilem rem aggrediantur sine iussu domini vel
amici. Posset & sic intelligi, *Videns Iesus fidem illorum baiulorum*: id est,
quam illi baiuli ostendebāt ex iussione aegroti, cui fides illa inerat.
Nec abhorret ab hoc, quod statim subiungitur, *Dixit paralytico, on-
fide fili, &c.* (*Quid est facilius dicere.*) Infinitius iste, à quibusdam le-
gitur coniunctim, hoc modo: Quid est facilius dicere, an hoc quod
dixi, Dimittuntur tibi peccata: an illud quod audieris posterius, sur-
ge & ambula: Conuenientius videtur, infinitiui seiungere, hoc mo-
do: Vtrum horū est facilius, an dicere, Dimittuntur tibi peccata, an di-
cere, Surge, &c. Pro qua distinctione, facit replicatio infinitiui. Alio-
qui, iuxta primam connexionē, sufficeret infinitiuis semel positus.
Est autē sensus: Vtrum iudicatis facilius, an dicere cum vi effectus
& cum efficacia operis, Dimittuntur tibi peccata, an dicere similiter
cum efficacia operis, Surge & ambula: Quasi dicat, Nonne iudicatis
vtrunque aequē impossibile naturae virtute aut humanis viribus: ut si
vnum sit in potestate verbi mei, sit item reliquum. (*Utrum autem scia-
tis quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata, tunc
ait paralytico, surge, tolle, &c.*) Difficultas hic est in sermone, eo quod

incipitur oratio tanquam ex ore Christi, dum dicitur: *Ut autē sciatis, quia potestatem habet filius hominis in terra dimittendi peccata.* Omnino enim hic videtur ipse loqui dominus ad Phariseos, non ad lectores Euangelista. Quod verò deinde subiungitur: *Tunc autē paralytico,* iam non potest esse vox Christi, sed Euangelistæ est verbū: siquē orationē Christi incompletam relinqui necesse est. Huic difficultati facile satis mederi potest, si illud (*tunc autē paralytico*) per modum parenthesis interiectum dicamus, ut Euangelistæ vocem indicantem quorsum sermo Christi deflectat: quod autem sequitur, *Surge & tolle,* prosequutio sit orationis, diuertens tamen sermonem à Phariseis, quos alloquebatur in sermonis exordio, ad paralyticum per quē illos vult confutare: ut per continuati sermonis unitatem, cogat illos ad miraculum oculos deflectere, & animum intēdere. Est autem hic similis loquendi modus, tanquam si te alloquens, coram nobis posito cæco, ita loquar: *Ut credas tu incredule, me non ex me loqui, sed à Deo missum hæc tibi nuntiare, tu cæce visum in nomine domini recipe.*

Mar. 2. Vehemēs enim & pereffica est ista sermonis deflectio. Qui loquēdi modus, aliquāto etiam apertius apud Marcum videtur indicari, ubi expresse apposito pronomine demonstratiuo sic dicitur: *Ut autē sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata (aut paralytico) tibi dico, surge tolle, &c.* Qui autem per parenthesis istud legere noluerit fateatur necesse est, declinando à persona secūda ad tertiā, imperfectam relinqui orationem Christi: quæ tamen perfici possit, ex eo quod in narratione Euangelistæ prosequitur. *¶ Vidit hominem sedentem in telonio.* Non per e scribendum est teloneum, sed per i telonium. Sic enim Græcè est ἐπὶ τῷ τελωνίῳ ἐπὶ το τελόνι: id est, ad teloniū, vel in telonio. Deriuatur autē teloniū: à nomine τὸς telos telos quod tributum, cēsum vel vectigal significat: unde telonarij dicuntur qui vectigalia & tributa cōmunia recipiūt. Teloniū ergo dicitur, nō ipsum tributū aut vectigal, sed ipse locus publicus in quo residebant qui susceperant vectigalia, & ad quem erant illa deferenda. Atque hoc videtur huic loco conueniēs, ubi nostra versio habet, *In telonio.* Vel teloniū pro mensa accipitur siue arca in qua recipiebātur vectigalia, & ad quā residebāt telonarij, libris & chartis ad cōscribēdū impositis. Hoc autē illi seruit quod apud Marcū dicit nostra versio, sedisse Matthæū ad teloniū: quod nō potest intelligi (ut vulgò intelligitur) ad recipiendū vectigal. Nam vectigal, nō teloniū, sed telos dicitur. *¶ Non enim veni vocare iustos, sed peccatores.* Duplex est intelligentia. Vel iustos, intelligendo simulatē & superbe, cuiusmodi erat Pharisei, in se confidentes tanquā iusti (ut apud Lucā dicitur) & aspernā

tes

res ceteros. Vel, si de quibuslibet verē iustis accipere malis intellige. Nō veni vocare ad pœnitentiā, quod apud Lucam expresse adiicitur. Verē enim iustos, ad pœnitentiā non venit vocare Christus, cum non egeant pœnitentia quatenus iusti sunt. *¶ Nemo immittit commissuram panni rudis.* Per commissuram intelligitur particula panni, quæ confuitur vel affuitur in locum rupturæ. Dicit potest eadem particula etiam assumentum. Græcè est ἐπιβλημα epiblima, significas, id quod immittitur vel iniicitur vel affuitur. *¶ Domine filia mea modo defuncta est.* Quomodo hoc sit accipiendum, & de apparenti discordia quæ videtur esse inter Euangelistas, require apud tractatores consonantiæ Euangelistarum. *¶ Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis.* Pro toto illo, quæ sanguinis fluxum patiebatur, Græcè vnica dictio ponitur ἀμωπιῶσα hæmorrhousa: id est, quæ fluxit sanguine, quod pulchrè expressum est tali periphrasi. Quæ sanguinis fluxum patiebatur. *¶ Non est enim mortua puella, sed dormit.* Communiter intelligitur. Non est mihi mortua, sed mihi dormit, cui omnia viuunt, & (quemadmodū dicit Apostolus) qui vocat ea quæ nō sunt, tanquam ea quæ sunt. Nos tamē in Elucidatione indicauimus generaliter rectē accipi, Nō est mortua, neq; mihi neq; vobis, sed dormit tam mihi quā vobis, propter mox restituendum vsum vitæ. *¶ Dissimauerunt eum.* In bonam partem, præter communem vsum, verbum istud accipitur. Respondenter enim ad verbum Græcum διαψινοῦσιν dephimsan vsurpatur, idem valens quod, famam sparserunt. *¶ Messis quidem multa.* hoc est, multa est operandi materia in hominibus istis sic derelictis absq; pastore. Sic ferē apud Ioannem dicitur, *Videte, quia regiones iam albe sunt ad messem:* id est, iam tempus instat ut per falcem Euangelicæ prædicationis populi isti inferantur in horreum Dei, in unitatem fidelis Ecclesiæ & regni celestis. *¶ Ut mittat operarios.* Græcè est ἐκβαλεῖν ecbaliid est, Emittat, vel eiciat, vel extrudat, ad maiorem vehementiam.

ELUCIDATIO CAP. X.

Postquam verò aliquandiu iam cum domino versati fuissent discipuli, ipsū & docentem audissent, & multos discipulis racula vidissent facientem, voluit se suū, dedit illis adhuc viuente ipsos quoque ad prædicationem & similia miracula faciendū emittere: ut ritum immundum, hinc tanquam in præludio quodam bonus præceptor dorum, velut tentaret probaretque suos discipulos, & ipsi se experirentur vel aliqua ex parte quomodo post præcepto

i 2 cepto

ceptoris mortem quando erant in omnem terram
emittendi se gerent, fiduciam quoque acciperent
ex hac minore peregrinatione in diuersas Iudæe par-
tes, agente in terris magistro, suscipiendi alteram illā
difficiliorem in omnes partes orbis quæ post mortē
præceptoris ipsi erat imponenda. Quemadmodum
artifex quispiam ubi discipulū habuit suæ artis, eūq;
tanto iam tempore secum detinuit, sicq; cuncta edo-
cuit ut meritū iam artem tenere deberet, antequā ta-
men eum dimittit à se, probat eum donec adhuc cū
illo agit, iubens illum opus artis suæ integrū coram
se disponere atque perficere, ut si quidem in magistri
præsentia bene succedat discipulo, ausum & fiduciā
indeumat etiam cū à magistro abscesserit opus idē
exercēdi: ipse quoq; magister securē illi possit cōfide-
re, & à se eū dimittere. Sic profecto ista prior emissio
tanquam probatio quædam discipulorū fuit, & quasi
præludiū siue preparatio ad eam quæ posterius ipsis
erat iniungenda. Valdē enim successus prosper huius
peregrinationis domino viuente illos confirmauit,
ut post mortem absente domino aliam illam aude-
rent aggredi. Itaque, tempore quodam ab oratione

a ut eicerent
eos, & curarent
omnem languo-
rem & omnem
infirmi-
tatem.
b Duodecim au-
tē Apostolorū
nomina sunt:
c Primus Simō
qui dicitur Pe-
trus,
d & Andreas
frater eius: Phi-
lippus & Bar-
tholomæus, Ia-
cobus Zebedæi
& Ioannes fra-
ter eius:

prolixa veniēs Dominus, ex omnibus suis discipulis
quos plures habebat præcipuos duodecim conuoca-
uit, & quasi vnum peculiare collegium ex illis consti-
tuit: a eisq; ad confirmationem doctrinæ, potesta-
tem dedit super omnes spiritus immundos, ut solo
verbo eos possent eicere ab obsessis, potestatem itē
sanandi omnem languorem & morbum, siue recen-
tem siue veterem, siue multi siue pauci tēporis, quasi
predicationis suæ sigillum ipsis dedit: ut talibus & mi-
raculis & beneficiis, quæ erant dicturi cōfirmarēt, &
hominum animos (tam miraculorum stupore, quā
beneficiorum dulcedine) ad fidem inducerent. b Hæc
autem sunt nomina duodecim discipulorum, qui ab
emissione ista ad prædicationis ministeriū, dicti sunt
Apostoli: c Primus omnium, tanquam caput & prin-
ceps cæterorum, dictus est Simō, filius Iona:
quem dominus cognominauit Petrum, à firmitate re-
ctæ fidei & soliditate fidelis confessionis suæ. d Cuius

ius frater simul cum ipso vocatus, dictus est Andreas.
Post hos sequuntur, Philippus & Bartholomæus &
duo filij Zebedæi, Iacobus & Ioannes. a Præterea a Thomas &
Thomas, qui dicitur Didymus, & Matthæus qui telo Mathæus publi-
narius siue publicanus fuerat, & a telonio ad Aposto-
latū Dei gratia extitit vocatus: deinde Iacobus filius Iacobus Alphaei
Alphaei, ad distinctionē prioris Iacobi, qui filius erat Thaddæi:
Zebedæi: & Iudas frater eius, qui & Thaddæus dici-
tur, unde etiā interdū Iudas Iacobi nominatur: id est,
frater Iacobi huius posterioris. b Postremo Simō, qui b Simō Cha-
ad distinctionem Simonis Petri dicitur Chananaeus, nanaeus,
iuxta appellationē Hæbraicā, vel Zelotes iuxta Græ-
cam. (Quod enim Hæbraicē chana, id Græcē φίλος ze-
lus dicitur) c & Iudas ille, vel à loco vel à tribu dictus c et Iudas Sca-
Scariotes vel Isariotes, ad distinctionem Iudæ prio-
rioris, qui et tra-
ris Thaddæi: qui quidē Iudas Scariotes, postmodum didit eum.
traditor est factus domini & præceptoris sui, ex Apo-
stolo proditor & parricida effectus. d Duodecim illos d Hos duode-
sic electos & ad se conuocatos, misit dominus ad præ-
dicandum: prius tamen eos præceptis instituēs, quid præcipiens eis,
agere aut loqui, & quomodo se gerere deberent in-
dicens: e In viam gen-
omnibus, dixitq; eis: Nolite modo gētes adire. Nō e In viam gen-
enim nunc vos emitto ad prædicandū illis, quoniam tium ne abieri-
nondū tempus aduenit. f Item in ciuitates Samarita-
tarum, qui idololatæ sunt cōmixti Iudæis, ne intro-
ieritis prædicādi gratia. Neq; ad hos enim modo vos f et in ciuita-
mitto: quoniam sicut non ego missus sum à patre, nisi tes Samaritano-
ad oues quæ perierunt domus Israel, sic neq; vos do- rum ne intraue-
nec vobiscū corpore sum præsens, ad alios mittere vo- ritis: sed potius
lo. Dabitur huius priuilegij gratia filiis Israel, & ciui- ite ad oues quæ
tatibus Iudeorum propter electionē & promissiones perierunt domus
patrū, quibus volo primum omnium Euangeliū prædi- Israel.

g Euntes autē
cū ad locum aliquē deuenieritis, quomodo me priorē prædicare dicen-
vidistis facientem. Annuntiabitis hominibus Euan- tes: Quia appro-
gelium regni: id est, bonum letumq; nuntium regni pinquabit re-
cælestis, dicentes: Prope est regnū cælorum, tempus gnium cælorum.
gratiæ iam aduenit, quo reconciliabitur Deo genus
humanū (quod hactenus sub ira ipsius detētum fuit)
ut possit vnusquisq; cælestis regni hæres fieri, qui vitę

a Infirmos curate, morbos suscite, lepro-
sus mundate, da-
mones eijcite.
b Gratis acce-
pistis, gratis da-
te.

e Nolite posside-
re aurum, neq;
argentum, neq;
pecuniam in zo-
nis vestris:
d non peram
in via,

e neque duas tu-
nicas,

f neque calcia-
menta,

g neq; virgam.

h Dignus enim
est operarius ei-
us suo:

veteris & peccatorum suorum voluerit agere peni-
tentiam. Hæc & huiusmodi, de regno calorum & ad
ipsum attinentibus, qualia me prædicantem audistis
hominibus annuntiabit. ^a In confirmationem autē
prædicationis vestræ, ex potestate quam vobis tradi-
fuit, & trado, adite fidenter miracula, curate oblatos
vobis infirmos & languidos, etiā mortuos suscite,
mundate leprosus, demones eijcite. In summa quic-
quid me vidistis facientem fidenter audete: atq; illis
etiam maiora, si occurrerint facienda. ^b In omnibus
autem quæcunque ex commissa vobis autoritate &
potestate loquimini vel facietis, absit à vobis avari-
tia aut quæstus cupiditas, ut neq; verbum prædicationi
neq; opera miraculorum ad lucrum diuèdatis: sed
sicut gratis & liberaliter omnino, absq; vlla merca-
tione, absq; omni pacto & spe vllius lucri ista vobis
tradidi, eorūq; potestatem vobis cōtuli, sic vos vicissim
gratis & absq; spe lucri vel quæstus intentione, ea ad-
ministrare & impedite iis ad quos missi fueritis. Hæc
enim pestem pessimam, longissimè abesse volo à ve-
stris affectibus, spem videlicet lucri aut quæstus: quæ
si semel vestros animos peruaserit, scandalū maximū
præbebit hominibus, & damnum maximū vestrę præ-
dicationi faciet. ^e Et ut omnem prorsus auaritię occa-
sionem à vobis auferam, simul & ab omni cura terre-
na reddam expeditos, volo vos neque aurum, neque
argentū, neq; vllam omnino pecuniam possidere, aut
vobiscū deferre in vestris zonis siue marsupiiis. ^d Imò
neque peram siue manticam aut sacculū vos gestare
volo in via, in qua vobiscū commeatum deferatis
de loco ad locum, tanquam illic quò venturi estis, nō
inuenturi vnde viuatis: ^e neq; etiā plura indumen-
ta vos habere volo, ut possitis vestitum mutare, nunc
hoc nunc illo vestimento vos vestientes, quæadmodū
facere solent diuites sæculi, cum ad festa proficiūtur. ^f
Denique, neque calciamenta vos habere pa-
tior integra, cum non sint vobis necessaria, sed sauda-
lia sufficiant. ^g Neq; etiā virgam siue baculum de-
fensorium gestare vos patior, cum diuinam habeatis
custodiam Dei opus agentes. ^h Neque verò vllō
præ-

præ

prædictorum vos egebitis, quādoquidem operarius dignus est mer-
cede sua: atq; hac lege & naturali & Diuina, vobis debet ab iis qui-
bus prædicabitis de necessariis prouideri, ut vobis non sit opus vlla
solicitudine, neque quicquam vobiscum deferre indigeatis. His mo-
dis, volo vos omnibus rebus terrenis esse nudatos, & omnino terre-
nū nihil deferre vel accipere, nisi tantū victui necessaria: primū qui-
dem propter vosmetipsos ut ab omnibus terrenis expediti plena li-
berrate affectus & mentis toti intendatis prædicando Euangelio, ut-
que vobis omni præcisa occasione cupiditatis (postquam superfluum
nihil vos habere patior) vni intēdatis glorię Dei, vbi alioqui si præ-
dicta nō adimerentur: partim de vestro quæstu aut lucro. Soliciti non
purè quæreretur Dei gloriam. Debet autem Euangelici prædicato-
res tales esse, ut in sua prædicatione nihil nisi Dei gloriam aspiciat,
neque in quicquam omnino aliud intendant. oculos. Alioqui facile
vel dicunt vel agunt quod non debent, aut minus dicunt vel faciunt
quā debent, personas aspicientes & mirantes quæstus gratia: vbi ij
qui solam Dei gloriam quærunt, personam non respiciunt, sed viam
Dei in veritate docent. Præterea sic ab omnibus vos nudatos volo,
etiā propter vtilitatē eorū ad quos mitteremini, ut maiore in eis
fructum efficiat verbum prædicationis vestræ. Nihil enim magis
contemptibilem reddit apud homines doctrinam veritatis, quā si
doctores ad quæstum eam videantur proponere, & sua commoda
quærere: ac proinde non fieri potest, ut tales doctores fructum
multum faciant in populo. Contra verò, doctrinam reddit admi-
rabilem & plurimum venerandam, si ipsius professores non se pro-
bentur quærere, nec suis consulere commodis, sed Dei tantum glo-
riam & auditorum salutem spectare, facitque tale doctorum exem-
plum, ut fructum multum operetur sermo doctrinæ. Proinde, si
iuxta meum præceptum omnia vos abiicere & contemnere vide-
rint homines, neq; nisi simpliciter victui necessaria admittere, non
poterit non maximum fructum operari vestra prædicatione. Nam de
victui necessariis, nemo sanæ mentis vel particulam rationis ha-
bens, offendi poterit si ea accipiat ab iis quibus prædicatis, quan-
doquidem nemo tam vilis est operarius, etiā vilissimum &
minimum quid operis faciat, qui non mereatur suo opere vi-
ctum necessarium, si totum se operi impenderit. Imò etiā iu-
menta naturæ lege pasci debent ab iis quibus laborant, iuxta quod
in lege definitum est: *Non alligabis os boni trituranti.* Quanto ma-
gis vos toti intenti Evangelico negotio, pasci ab illis debebi-
tis quibus prædicabitis. Sic itaque vos emitto omnibus quidem
rebus

rebus priuatos necessariis tamen non destitutos, imò
omni sollicitudine leuatos & de omni necessitate pro
uifos. ^a Cum autem in ciuitatem quamlibet introie-
ritis causa prædicandi Euangelij, non perinde sit vo-
bis, apud quos suscipiamini hospitio, probi sint an im-
probi, bonæ famæ an malæ, sed cum iudicio, dignum
Euangelicis viris hospitium querite. ^b Itaque ciuita-
tē aut vicū ingressi, perquirite ab incolis loci illius,
ut cōmonstrēt vobis virū aliquem pium, religiosum
& hospitalem, qui solitus sit pauperes & peregrinos
hospitio suscipere, qui bonæ sit famæ & opinionis in
populo, ut dignus sit apud quem hospitentur prædi-
catores Euangelij. Nullibi enim locorum defunt ho-
mines veritatis & misericordiæ amatores. ^c Et cum
talem aliquem inueneritis, ad eum diuertite, & ab eo
rogate hospitio suscipi: suscepique apud eum manea-
tis, donec illo in loco permanebitis, nec futuri aut leui
causa mutetis hospitium. Primū nanq; cū magno iudi-
cio deligēdus vobis est apud quem hospitemini. Nā
si apud hominē mali nominis demoraremini, vilem
redderetis apud homines prædicationem vestrā. Ta-
les enim haberemini vos, quales habentur illi apud
quos demoramini. Nam ita ferē iudicant homines.
Contra verò si apud viros probos & optimi nominis
demoremini, & vos ex eorum commercio aestimabi-
mini meliores, & vestra prædicatio erit commenda-
tior. Deinde digno aliquo hospite inuento, volo vos
non futuri aut leui ex causa mutare hospitium, ne in-
stabilitatis notemini, aut tanquam vagabūdi habe-
mini, discurrentes de domo in domum, & ne scanda-
lizentur illi qui vos priores exceperūt, si ad alios præ-
ter rationem transferitis, ne etiam suspicio de vobis
oriatur q̄ delicatiora queratis, non contenti iis quæ
primus hospes liberaliter obtulerit pro sua facultate,
quæ omnia Euangelicum prædicatorem nō decent.
Nolo tamē prohibere ex causis grauib; vel vrgente
necessitate, aut suadente charitate mutare domici-
lium, maxime cum consensu & gratia prioris hospi-
tis. Neq; etiā prohibeo quin ad eos qui fortē vos in-
uitauerint ex amore Euangelij possitis accedere, cum

^e & illi mane-
tes, donec exeat
is.

in hoc meum habeatis exemplū qui facilē me omni-
bus & humanū præbeo, sed de mutando loquor diuer-
sorio & de iure hospitij nō violando statuo. ^a Statim ^a Intrantes an-
verò ut domū aliquā ingrediemini, in ipso ingressu tem in domum,
offerte illi & omnibus quæ in ea sunt salutationē, di-
cētes: Pax Dei sit in domo ista, & in omnibus qui in-
habitāt eam: sic illos beneficio orationis vestræ in be-
neficiēdo præuenire studete, ut prius illis impenda-
tis spiritualia, quā ab eis sumatis tēporalia: simul &
hoc ipso sermonis initio ostēdite vos esse Dei filios,
& Dei negotiū agētes, ut verē pacificos & pacis nun-
tios. ^b Et si quidē in ea domo fuerint filij pacis, si ho-
mines bonæ volūtatē in ea inueniantur, qui Deū ti-
meāt, & iustitiā seruēt, aut certē in malo nō obdurati
vos suscipiāt, vestrāq; prædicationi sint credere & o-
bedire parati, habebit locū illa pax vestra in eis, & bo-
na illa præcatio in cordibus eiusmodi hominū faciet
fructū. ^c Si verò in domo illa nō fuerint filij pacis, ho-
mines idonei oblatam diuinam pacem suscipere (ut
pote si in malitia & infidelitate sint obdurati, nec ius-
titiā seruātes, nec iustitiā volentes suscipere, q̄ in im-
pœnitentia & peccatis suis permanere eligunt) ne sic
quidem inuanum erit prolata pacis bona præcatio.
^d Reuertetur enim ad vos pax quā obtulistis illis cū
fructu suo, posteaquam locū in illis nō inuenit, & li-
cet illi fructū nullum ex hac præcatione accipient, eo
q̄ repellant pacē oblatam, vos tamē merito & fructu
vestro nō priuabimini, qui quod vestri erat officij fe-
cistis: quod bonū & salutare erat offerēdo, tamen il-
li nō acceptarent: ad eum modum quo iusti hominis
oratio, quæ sit pro obstinatis in malo, in sinum ipsius
conuertitur orantis, in eo pro quo funditur nullum
fructum inueniens. ^e Si autem ad aliquam ciuitatem
vel vicum aliquem declinaueritis, ubi neque vos sus-
cipere, neque vestram prædicationem audire volue-
rint incolæ loci illius, vos post oblatam & resutatam
tantam gratiam egrediētes de domo illa vel ciuitate
vel vico, etiam puluerem qui pedibus vestris adhe-
rit ex calcatione platearum vel terræ loci illius, excu-
rite de pedibus vestris, in protestationem quod non

^a Intrantes an-
tem in domum,
salutate eam di-
centes: Pax huic
domui.

^b Et si quidem
fuerit domus di-
gna, veniet pax
vestra super eā.

^c Si autem nō
fuerit digna.

^d Pax vestra re-
uertetur ad vos.

^e Et quicunque
nō receperit vos
neque audierit
sermones ve-
stros, excentes
foras de domo
vel ciuitate, ex-
cite puluerem
de pedibus ve-
stris.

a *Amē dico vobis, tolerabilis erit terra Sodomorum & Gomorum in die iudicii, quā illi civitati.*

b *Eccē ego mitto vos sicut oves in medio luporum.*

causa petendi terrenum aliquid eos accefferitis, sed e contrario ad præstandum eis salutaria & multo maxima beneficia. Item & in execrationem atque detestationem illorum, ad insinuandum quam gravis super illos veniet condemnatio. Indicabitur enim hac puluerū excussione, quod in nullo cum eis communicare & participare vultis: quod fieri solet, execratis & detestatis hominibus. In veritate dico vobis, quod in novissimo die iudicii mitius agetur cum habitatoribus Sodomæ & Gomoræ, quam cum hominibus civitatis illius: aliqua ex parte siue aliqua consideratione, severius & durius agetur cum his quam cum illis: quatenus videlicet hi tanta sibi ultro oblata gratia noluerunt suscipere, sed abiecerunt & repulerunt eam, illis vero nunquam hac gratia oblata fuit, & forsitan si oblata fuisset ex animo egissent poenitentiam. Nihil autem dubium, quin hac ex parte & hac consideratione erit horum damnatio gravior, quam illorum. Contemptus enim diuinorum beneficiorum, valde contemptoribus aggravat pondus iudicii. Ut autem vos mei dilecti Apostoli, contra omnia adversa quæ vobis possint occurrere, armemini & præmuniimini (quoniam minus feriunt iacula quæ prævidentur) præmonēbo vos de multis & gravibus malis: quæ licet forsitan non in hac prima emissionē vobis occurrēt, suo tempore tamen post meum à vobis abscēsum evenient, & vicissim quæ adversum illa mala vobis conferentur remedia, prænuntiabo: ut sicut nunc in hac vestra prima emissionē propterea vos exhibetis, ita & ad posteriorem illam magis difficilē sitis preparati. Hoc itaque scitote in primis, quod ego cum vos emitto ad Evangelicæ prædicationis officium, sic vos emitto tanquam agnos inter lupos, imò in medio luporum. Vos enim homines inveniētis plurimos lupos similes, qui vobis contradicēt, qui vos omni ex parte persequuntur, qui denique in morem luporum vos discerpere & dilacerare desiderabunt, cum vos interim tanquam oves simplicitatem, humilitatem, & mansuetudinem semper tenere debebitis, & in patientia illorum rabiem sustinere, quantumvis multis & magnis malis vos homines afficiant:

ficiant: ut non puteris vobis statim esse vindictam requirendam vel exercendam in eos quæ vobis adversari fuerint. Non enim vos emitto ut canes inter lupos, aut ut lupos inter lupos, aut ut leones inter lupos, sed sicut oves inter lupos, imò in luporum mediū. Ex omni enim parte vos adoriantur contradicētores atque persequentores instar luporum, hinc quidem maudi sapientes, illinc mundi potentes, hinc Iudæi, illinc gentiles, hinc amici, illinc inimici, atque ita in reliquis. Volo ergo vos prudentiam habere serpentiam, prudentiam fidei bonā, & colubinam simplicitatē: quibus duabus rebus omnē luporum rabiem non pertimescetis, imò superabitis & supervincetis in omnibus malis. Serpentium hæc est prudentia, aures suas obturare magis & incantatoribus, ne carminum suavitatem educantur de petra aut caverna in qua latitant, & in captione veniant, sicque seipsos velut surdos faciunt ne incantati decipiantur. Hanc prudentiam vos imitari opus, ut aures vestras ad omnia vana fabulamenta mundi sapientum & cuncta promissa mundi potentum obstruat, neque ullis suasionibus aut promissis à semel suscepta fide & doctrina veritatis possitis auelli, ut tanquam surdi his omnibus nihil moveamini. Nam his si aurem præbere velletis, facile vos sapientes incantatores fallerent, & ab ea in qua bene securi latitatis fide veritatis, educerent in damnationis laqueum. Est item prudentia serpentum, si quando deprehendantur atque cedantur, super omnia capitis curam gerere, corpusque totum libenter verberibus exponere, ut caput in petra aut angusto foramine saluent, salva sibi putantes omnia, si caput seruent. Ita evangelicos prædicatores, quod in ipsis est, caput fidem veritatis & Christum veritatem omnibus decet præponere, libenterque pro eo capite servando in quo vita est, corpus quibuslibet passionibus expendere: ut omnia sibi salva putent, donec Christum teneant & fidem eius illam custodiant, nihilque detrimentum aut damnum existiment, modo illum non perdant. Hoc præterea in serpentibus prudentiæ magnæ naturaliter indita est argumentum, quod erga adversarios aut eos quibus nocere volunt

a *Estote ergo prudentes, sicut serpentes, & simplices sicut columbae.*

Iunt non viribus agunt, sed astutia siue prudentia. Taciti enim obseruant opportunitatem venenum suum emittendi, neq; illud nisi commodissimo tempore & modo effundūt, vt sic præualeant. Cum enim corporis molem non habeant magnam comparatione ad cætera animalia, neque instrumenta valida ad pugnandum cum impetu, sed tantum venenum habeat quo quicquam agere possint, cautè sibi prospiciūt, vt illud effundant quam cautissimè, & ad nocēdū quā possunt efficacissimè. Sic & Euangelij prædicatoribus agendū est non potentia aut viribus magno cum impetu, sed magis prudentia, obseruando tempus quo commodius, & modum quo maiori cum gratia & efficacia valeant proferre sermonem Euangelicū, qui est velut salutare quoddam venenū, quod vbi cum opportunitate & efficacia immisissum fuerit hominibus ad cor vsq; penetrans, & intima contingens, hominem facit sibi ac mundo salubriter mori ac Deo viuere. Sic enim fidelis & prudens seruus, quem dominus super familiam suam constituit, prouidere debet, vt in opportuno tēpore det illis mēsuram tritici. Non putetis rem Euangelij clamorem impetu agendam, sed cum prudentia & mansuetudine. Cum hac autē serpentina prudentia volo coniunctam esse colūbinam simplicitatem. Quemadmodum enim colūba animal est simplicissimum, dolum & omnem simulationem penitus ignorās, neque aliud vnquam exterius ostēdens, quā intus meditetur sic omnino synceros & rectos absq; dolo & simulatione decet esse Euangelij prædicatores. Cū enim in omnibus hominibus sit execrabilis duplicitas, tū maximè in prædicatoribus syncerissimi & simplicissimi Euangelij. Prudentes enim vos esse volo, sed sicut serpētes bona saluari dignāque imitatione prudentia non autem sicut vulpes mala & dolosa astutia. Volo item vos simplices esse, sed sicut columbas rectitudinis sinceritatem, non autem sicut asinos ignorantie stoliditate.

^a Caute autē te ab hominibus.

^b Tradet enim te vobis ab hominibus, & cautè atēdite quibus fidatis aut vosmetipsos credatis.

^c Futurum est enim, vt perseq

persequitionē grauissimam vobis suscitēt homines, traditurus id est, delaturi vel exhibituri vos ad cōcilia & concessus iudicium, tanquam reos qui puniuntur:

^a & in locis publicis vbi omnes conueniunt, palām ^a & in synago-
vos cedēt flagellis, tāquam flagitiosos homines. ^b Super his flagellat-
per hæc etiam coram regibus & præsidibus, tanquam ^b sunt vos,
rei sistemini, vt de vobis fiat quæstio & feratur iudi- ^c & ad reges
cium. ^c Patiēmini autem hæc omnia, non tanquam ^d & præfides di-
malefactores propter vestra facinora, sed vt veritatis ^e ceminis,
confessores & prædicatores, propter fidem nominis ^e propter me,
mei & prædicationē doctrinæ meæ. ^d Euenientque ^d in testimoniū
vobis illa omnia, in testimonium ipsis Iudæis atque illis ^e & gentibus.

Gētibus. Per has enim persequitiones, quas pro meo nomine prōq; mea doctrina sustinebitis, clarificabitur & commendabitur mirum in modum doctrina veritatis, & palām omnibus perefficax testimoniū illi perhibebitur, tam apud Iudæos quā apud Gētiles. Cum enim doctor tam cōstanter quamlibet magnas persequitiones sustinere non trepidat, pro eo quod docet, vehemēter suam doctrinam tali constantia & patientia commodatam reddit apud illos coram quibus talia passus fuerit: & quāto pluribus in locis, quāto apertius, quanto crudelius, aduersum vos sēuitum fuerit à persequutoribus, tāto maius, latius & firmissus erit testimoniū veritatis: ita vt persequutionum harum occasione, & plurimum & celerrimum profectū sit habiturum Euangelij negotium. Ita disponente Deo, ad gloriam cedet Euangelij & populorum salutem, quod impij persequutores in contrarium finem egerint. ^e Ne verò tantorum malorum terrore, infirma adhuc vestra corda frangantur, post enarrata mala quæ vobis suo tempore occurrent perferenda, subiūgam euestigio quæ vos aduersum illa abundè valeant consolari. Et primum quidem, ne fortè vestram vtilitatem cōsiderantes, obiciatis, quo pacto id fieri possit, vt vos homines rudes, indocti, & prorsus elingues, siue ineloquentes, ita coram regibus & præsidibus, sapiētum quoque synagogis & cōsiliis, pro vere, quomodo aut frē fidei defensione dignum quicquam agere valeatis. Illud vobis prædico, vosque præmoneo, cum in

^e Cum autem tradent vos.

^f nolite cogitare, quomodo aut frē loquamini.

eum

eum articulum vos deuenire contigerit, vt tradamini ad cōcilia aut coram regibus aut præsidiibus sistamini, vt omnem tūc abiiciatis sollicitudinē, neque quicquam sitis anxij de responsione aut defensione, quomodo videlicet, aut quid sitis coram illis responsuri.

a Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.

b Nō enim vos estis qui loquamini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis,

c Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgēt filij in parentes: & morte eos assicient: & eritis odio omnibus hominibus, propter nomen meum. Qui autē perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit.

^a Dabitur enim vobis subito, in illo articulo, quid loquamini: inspirabit suggeretque vobis Deus, per spiritum suum sanctum, sermonem congruum & efficacem, tum ad veritatem Evangelij valide confirmandam, tum ad contrariam falsitatem atque impietatem dilucide redarguendā, iuxta quod Deus ipse pro auditorum cōditione quā conuenientissimum iudicauerit. ^b Non enim vos illi estis qui tunc loquemini, ac proinde vobis non est laborandū, vt ex vobis ipsis aut vestro ingenio proferatis elaboratum sermonē: sed spiritus patris vestri celestis, cuius negotiū agitis, ipse vobis commodum & efficacem suggeret sermonem, ad rationabilem defensionem eius, quā ex ipsius mandato prædicabitis, Euangelicæ doctrinæ. Vos proinde super huiusmodi omnem sollicitudinē anxiam deponite, suum patri negotium commendantes. Est enim illi indubiē cordi & curæ suum negotiū: vestri autem est officij, ea quæ ipse dederit atque suggesserit intrepidē eloqui, atq; in ipsum pleno corde confidere. ^c Tanta autem propter fidem nominis mei inter homines vëtura est dissensio & persecutio, vt ij etiā qui naturali vinculo alioqui sunt coniunctissimi naturali propinquitatis velut obliti, inuicem se persequantur: ita videlicet, vt frater incredulus fratrem fidelem tradat in mortem, & pater infidelis filium fidelem: imō filij paternam reuerentiam contemnentes, crudeliter aduersum patres insurgent, agētque aduersum eos, vt sumatur de ipsis ultio, & tāquam sacri legi aut blasphemi mortis poena plectantur. ^d Et (vt hominibus mudanis & incredulis spernemini, & cōtradictionē patiemini, propter confessionem nominis mei, & prædicationem doctrinæ meæ. Verum in his omnibus, qui perseuerauerit vsque in finē, qui forti & infracto animo mala hæc omnia pro me per patientiam

patiētiam sustinuerit, vt non propterea veritatē deferat vitæ vel doctrinæ, hic tanquā legitimus agonista siue certator, coronabitur: id est, pro fideli ministerio coronam accipiet vitæ & salutis æternæ. Non enim qui bene inceperit, aut ad tēpus aliquantum fidelis permanferit, postmodum resiliēs, coronam meretur: sed qui ad mortem vsque fidelis fuerit. ^a Hoc autem vobis ad qualemcunq; etiā temporale consolationem permitto, imo pro Evangelij fructu, ac populorū spiritali vtilitate, pro loci & temporis opportunitate consulo, vt cum vos persequuntur aduersarij veritatis in ciuitate vna, liberē ad aliā fugiatis, vt illic verbū Dei prædicetis, quod altero in loco repellitur: nisi forte aliquādo casus se offerat, vt infirmis scādalo sit futura vestra fuga. Tunc enim necesse vos erit, pro gloria Dei & gregis salute vltro etiā animā ponere, quomodo ego volūtariē in manus hostium sum daturus animā meā pro salute populi. ^b Illud autē in veritate dico vobis, quod nō consummabitis sic fugiēdo omnes ciuitates Israël, donec veniat & se ostēdat filius hominis: antequā peragraueritis omnes ciuitates Israël, omnes ciuitates fidelium, tēpestiuē ego vobis adero, atq; succurrā, vos cōfortaturus & consolaturus, vel persecutionis sæuitiā mitigando, vel ad meipsum vos assumendo post labores in requiē. ^c Præter autem supradicta, magnum vobis in tantis malis debet esse solatiū consideratio eorum quæ prior ego magister vester & dominus pertuli, & quotidie perfero, causa Euangelij. Nō enim debet discipulus se maiore facere magistro suo, neque seruus debet se maioris estimare quā dominus sese estimet, vt erubescat aut recuset discipulus agere vel perferre quæ magister nō erubescit aut recusat facere vel sustinere: aut indigna sibi putet seruus quæ libenter sustinet dominus.

^d Satis autē erit discipulo, imō abundē multū erit, & nō sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius: cogatur, nisi quod ipse, quoq; magister subinde facit aut sustinet. Sic & seruo satis esse debet, imō abundē multum est, si hac in parte æqualis habeatur suo domino eius.

domino

a Cum autem persequerentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam.

b Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israël, donec veniat filius hominis.

c Nō est discipulus super magistrum, nec seruus super dominum suum.

d Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius: cogatur, nisi quod ipse, quoq; magister subinde facit aut sustinet.

a Si patresfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius?

b Ne ergo timueritis eos.

c Nihil enim est opertum, quod non reuelatur: & occultum quod non sciatur.

domino, si non durius tractetur si non indigniora ei proponantur aut fiant, quam suo sint propofita aut facta domino. Alioqui etiam ad indigniora & grauiora merito parati esse debent serui & discipuli, quanto est ipsorum conditio inferior magistrorum & dominorum conditio: & magni debent reputare, si non duriora ipsis proponantur, quam dominis aut magistris. ^a Si igitur me vestrum dominum & magistrum & quasi patrem familias, qui toti vestro collegio praesum sicut pater familias in sua familia: me (inquam) si indignis contumeliis & propriis affecerunt, vocantes me Beelzebub id est, hominem magum & cum daemone Beelzebub pacta habet: dicentes in nomine Beelzebub me eicere daemonia, & alia huiusmodi multa si mihi sic talia probra ingerunt, & contradictiones suscitant, post paululum etiam maiores excitaturi: quid mirum, si vos meam familiam, meos domesticos, meos seruos, discipulos, & filios, similibus afficiant opprobriis? ^b Non ergo debetis admirari, cum senseritis vobis contradictiones, & persecutiones propter Euangelium excitari: recogitantes, quod & mihi prius longe etiam maiores excitauerunt. Eritque istud in me exemplum, vobis ad confortationem & consolationem, ut nequaquam illos timeatis qui vos persequuntur, sic ut propter illorum rabiam vel omittatis vel peruertatis vitam aut doctrinam veritatis: sed meo exemplo fidei ter mea eloquamini, & in ea ad finem usque perseueretis. ^c Et merito sane pro nihilo continere debetis hominum contradictiones atque blasphemias, cogitantes, quod nouissimi dies iudicii omnia declarabit, & quales vos sitis qui blasphemamini, & quales sint illi qui vos ita blasphemant. Nihil enim nunc est tam opertum, tam absconditum, tam latens apud homines, quod non in illo die reuelabitur, siue detegeretur, siue palam omnium oculis: & nihil omnino tam occultum, quod non tunc ab omnibus cognoscetur. In die enim illa domini, unusquisque, qualis sit declarabitur, domino illuminante abscondita tenebrarum, & manifestante consilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo. Propter quod paruipendere debetis quales nunc apud homines habeamini, nec vobis

bis quicquam curae esse debet, quod ab hominibus nunc contradictiones & persecutiones patimini. Non enim respondebit dies illa huic tempori, neque iudicium illud reuelatis absconditis, iudicio hominum erit conforme quod nunc fit in tenebris. Illic enim mutatis vicibus boni videbuntur, qui hic aestimabantur mali, illic in honore cernentur, qui apud homines habebantur contemptui, illic apparebunt gloriosi, qui hic fuerunt despecti, & omnino admirabilis erit iudiciorum commutatio. ^a Huius rei consideratione roborati, fiducialiter agite, & quae nunc quasi in occulto a me auditis, cum tempus aduenit, palam omnibus praedicare in lumine: ^b & quae nunc quasi secretum, & velut in aure auditis, praedicare etiam super testam id est, in locis maxime publicis. Hoc volo Euangelii doctrinam quam nunc apud me agentes auditis, quasi in tenebris & quasi in aure, eo quod nondum aduenit tempus publicationis Euangelii, quod post meam in caelos ascensionem erit (propter quod adhuc tantum in paruulo Iudaeae loco illam praedico quasi in tenebris & quasi in aure, si conferatur ad publicum totius orbis cui postmodum erit praedicanda) item quam magna ex parte secretum & seorsum a turbis in idoneis vos doceo, eo quod vobis datum sit nosse mysterium regni Dei, non ita autem aperte turbis omnibus. Hanc, inquam, Euangelii doctrinam per vos meos apostolos post meam in caelos ascensionem praedicandam esse per orbem vniuersum, palam omnibus hominibus (sicut qui in lumine loquitur & super testam, omnibus palam loquitur) ita ut in omnem terram sit exiturus sonus praedicationis vestrae, & in fines orbis terra verba vestra procedant. ^c Nequaquam vero ab hac audientia siue confidentia abstrahere vos debet timor principum & potentum huius saeculi, qui potestatem habent vos secundum corpus occidendi, vitamque hanc corporalem siue temporalem per vim auferendi: dea d animam autem non possunt occidere. ^d struere, efficereque, ut ipsa pereat. Nulla siquidem virtus creata animam hominis potest occidere vel destruere.

a Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: b Quod in aure auditis, praedicare super testam.

c Et nolite time re eos qui occidunt corpus, d animam autem non possunt occidere.

Potest quidem homo per corporis læsionem ineptū reddere corpus inhabitationi animæ per dissolutionē proportionis quæ inesse debet corpori, vt inhabitet ipsum atq; informet animā, sicq; per actionē in corpus & læsionē eius potest efficere, vt cogatur anima emigrare & separari à corpore. Illud tamē nō poterit quæcūq; potētia, etiam si omnium principū vires in vnum cōglomerētur, vt vnius hominis vel infimi animā occidat. Hominis enim anima immortalis est & incorruptibilis, neq; vllam passionē sui corruptiuam in se potest à quocūq; corporali agēte quantumvis potentissimo suscipere. ^a Vultis autem cognoscere, quis vobis sit iure & seriō timēdus? Ille nimirum qui potestatem habet non solū corporis, verum etiā animæ, vtrūq; horū æque habens sui iustioni subiectū, potestq; non dico corpus tantum occidere, non dico etiam animam occidere (nam id pro nihilo ducerent carnales homines, qui sibi optarent mortē, bestiarū mortī similem) sed corpus simul & animā: id est, totum hominē secundum vtrūq; sui partem perdere perditione æterna, & conicere in ignem æternū & inextinguibile. Hic proculdubio iure est metuēdus: nō autem timendi sunt illi, qui tantū potestatem habent corporis occidendi, quod fidelis & pro iustitia moriens nihil debet æstinare, imō tanquam lucrum deputare, vtpote per quod citius ad coronā pertingit & multis malis eximitur. Hac cōsideratione si quādo vobis vanus vllus timor occurrat potentū huius sæculi, ex parte fragilis corporis, quod naturaliter, poenas & mortē horrescit: illum repellite & abiicite, attēdentes ex parte altera, illa multo magis metuēda æterna supplicia, quæ tam corpori quā animæ sunt præparata, si inordinato timore veritatē vel vitæ vel doctrinæ dereliquerit, vt sic velut clauus infirmior validiori clauo pellatur. Neque hæc dico quod velim vos filios & amicos meos timore cogi tormentorum inferni, (absit enim vt seruilē hunc affectum in vobis probem vel exigam: quum nō sit timor in charitate, sed ipsa eum foras mittat, quam super omnia vos habere volo) sed vt habeatis quomodo timorem inordinatum,

^a Sed potius time eum, qui potest et animā & corpus perdere in gehennam.

tum, qui facile vobis ē corporis sensitiuo affectu potest suggeri vel incuti, etiam contrario timore valeatis facillime depellere. Quemadmodum enim delectatio maior expellit minorem, eiusque facit obliuisci hominē similiter tristitia maior obliuisci facit & quasi aufert minorē, spes itē maior minorē, sic & timor maior de malis videlicet multo grauioribus facillime timorē pellit minorē, vtpote malorū incōparabiliter minorum. ^a Debet quoque plurimum vos consolari contra omnia quæ obuenire vobis possint, fides & cōsideratio diuinæ prouidentię: quam non dubium est Deo erga suos fideles esse maximam, id quod vel ex vilibus animalculis cognoscitur. Quod enim apud homines vilius æstimatur passeribus, quorum duo vno asse vaneunt, nūmo minimo? Attamen quantumvis illi sint hominibus viles, est nihilominus Dei tanta erga ipsos prouidentia, vt nec vnus ex illis super terram cadat, vel morte deficiat, sine prouidentia, scitu, & permissione patris celestis. ^b Quod si tanta est Dei erga passerculos illos prouidentia, vt nec vnus ex eis, quum tam sint multi, super terram cadat mortuus, nisi Deo permittente, neq; ante tempus definitum & metam præstitutam vitę ipsorū: proculdubio magis iustū est, Dei prouidentia erga vos esse maximam: tantam vtiq; vt etiā capillos capitis vestri omnes numeratos habeat, neq; vel capillus vnus de capite vestro possit decidere, sine Dei scitu & permissione: id est, vt vos & vestra omnia sua prouidentia curet diligentissimē. Nō igitur est quod timeatis, merito omne debetis inanē eiusmodi timorē obuiocere, quod vobis possit in Euāgelij negotio impedimentū præstare. ^c Nihil enim dubiū, quin vos multis passeribus sitis meliores, quin vos pauculos pluris faciat Deus, quā plurimos passeres. Vnde si nec vni ex illis mali quicquam contingit sine Dei prouidentia, scitu, & permissione, vobis quoque persuasissimū esse debet, nihil posse à quoquam vobis mali (etiam quod ad corpus attinet) euenire sine prouidentia, scitu, permissione, & dispositiōe Dei. Quod si creditis, vt credere certe debetis, merito timorē debebitis omnē abiicere.

^a Nōne duo passeres asse vaneunt? & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro.

^b Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt.

^c Nolite ergo timere:

^d multis passeribus meliores estis vos.

Diuinæ enim bonitati confidendum est quod nihil ipsa circa vos fieri permittet, nisi quod suo honori & vestre salutis erit quam maxime cōueniens. Debet autem fidelibus suprema esse cōsolatio, diuine voluntatis circa eos adimpletio, debetq; hoc summū esse vestrū desiderium, ut Dei voluntas, & prouida eius dispositio impleatur in vobis, quicquid tandē statuerit, siue ad vitam, siue ad mortem: scientes, quoniam diligētibus Deum, omnia cooperabuntur in bonum. ^a Denique, si premium spectetis quod Euangelij mei cōstātes predicatorum manet, illud generali pollicitatione ne vobis enuntio, quod quisquis in hoc mundo me coram hominibus cōstāter & perseueranter cōfessus fuerit, primū quidem vita & opere secundū Euangelium meum vitam dirigendo, deinde etiam verbo pro loco & tempore, ubi gloria Dei & proximorum utilitas suaserit Euangelicam veritatē cōfiteōdo & predicando: sicq; in hac cōfessione ad finem vsque perseuerauerit, hunc ego vicissim cōfitebor, & agnoscam, tāquam meum seruum fidelem & filium, in die iudicij coram patre meo cælesti, ut mercedem beate retributionis ab eo accipiat. ^b Ex aduerso autem, qui me negauerit coram hominibus, quacunque tandē occasione: qui vel concupiscentia abstractus, vel timore malorū deteritus, aduersus meam doctrinā quicquam egerit vel dixerit, aut certē Euangelicam veritatem, ubi incumbit necessitas subticuerit & dissimulauerit, huiusmodi hominem ego vicissim reiciam tanquam ignotum, coram patre meo cælesti, in die iudicij, quando coram patre meo venturus est ad examen iudicij, testimonium perhibebo aduersus illum, quod non eum agnoscam inter seruos & filios meos. Videat proinde quisque ut mihi nunc inueniatur fidelis in cōfessione Euangelij, tam in verbo, quam in opere, quisque pro data sibi gratia & iniuncto officio: ut in die illo vicissim ego eum agnoscam, & fidelis retributor inueniar. Soli autē oris cōfessio ni & vocali predicationi mee doctrinæ, nemo fidat, quoniam si quis ore confiteatur se nosse me, factis autem negauerit: si labijs me honorauerit, cor autem

^a Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, cōfitebor & ego eum coram patre meo, qui in calis est.

^b Qui autē negauerit me corā hominibus, negabo & ego eum corā patre meo, qui in calis est.

longē à me abfuerit: hic nō existimet se à me cognoscendū. Audient enim omnes iniquitatis operatores, Nō noui vos, discedite maledicti. Similiter nemo sibi satis putet, qd ore non abnegauerit, aut verbis non contrādixerit doctrinæ meæ. Quicumque corde & factis negauerint: audient in die illo, Nō noui vos, discedite maledicti. ^a Nemo verò conturbetur aut scandalizetur, si ex prædicatione doctrinæ meæ videat mirandos tumultus & contradições grauissimas oriri, & omnia in mundo misceri tumultibus. ^b Non enim veni ut mundo adferā pacem terrenam & tēporalem, per quā securi & quieti in suis peccatis homines permaneant: sed veni ut mittam gladium: id est, separationem & diuisionem, ac bellum bonū inter homines quo mala illa pax disrumpatur, ad salutē multorum, qui per separationē à malis saluabūtur, ubi alioqui in pace illa mala periissent. Ad hoc enim veni, & ad hoc à patre missus sum, ut testimoniū perhibeam veritati: quā testificationē pax mala soluetur, & bellū bonum ac separatio bona consequetur, sic verbo Dei quasi gladio multos abinuicem diuidente, qui antē erant coniunctissimi. ^c Ex eo namq; ad quod à patre missus veni, talis consequetur diuisio, ut separetur ac diuidatur filius aduersus patrem suum, & filia aduersus matrem suam, quorū tamē est naturaliter summa coniunctio, & summus consensus. ^d Diuidetur item natus aduersus socrum suam, & gener aduersus socerū suum, quorum est tamē ex affinitate matrimoniali summa coniunctio. ^e Et persequutionē patietur qui credere voluerit Euangelio, sentietque inimicitias, ab iis qui sunt domestici eius, qui sunt sibi vel consanguinitate vel affinitate coniunctissimi: quæ sanē persequutio, multam habebit afflictionem. Tāto enim grauius fit homini malum quod patitur, & tanto affligit vehementius, quanto eum qui mala infert minus aequū erat malefacere, & magis iustū benefacere. ^f In Euangelij autē negotio exuēdus est omnis affectus inordinatus: cuiusq; rei, etiam natura cōiunctissimæ, neq; quicquam omnino potest in affectu preponi mihi & meo Euangelio: alēmq; esse oportet eum, qui meus discipulus

k 3

pulus

^a Nolite arbi trari, quia pacē venerim mittere in terram. ^b Non veni pacem mittere, sed gladium.

^c Veni enim se parare hominē aduersus patrē suum, & filiam aduersus matrē suam, & gener aduersus socerū suum, & natus aduersus socrum suam. ^d Et persequutionē patietur qui credere voluerit Euangelio, sentietque inimicitias ab iis qui sunt domestici eius, qui sunt sibi vel consanguinitate vel affinitate coniunctissimi: quæ sanē persequutio, multam habebit afflictionem. Tāto enim grauius fit homini malum quod patitur, & tanto affligit vehementius, quanto eum qui mala infert minus aequū erat malefacere, & magis iustū benefacere. ^e In Euangelij autē negotio exuēdus est omnis affectus inordinatus: cuiusq; rei, etiam natura cōiunctissimæ, neq; quicquam omnino potest in affectu preponi mihi & meo Euangelio: alēmq; esse oportet eum, qui meus discipulus

*a Et qui amat
filium, aut filia
super me, non est
me dignus.*

*b Et qui non
accipit crucem
suam, & sequi-
tur me, non est
me dignus.*

*c Qui inuenit
animam suam,
perdet illam.*

*d Et qui perdi-
derit animam
suam propter
me, inueniet eam.*

pulus & euangelij minister esse voluerit, vt potius omnia perdat, & abneget, quam offendat in me vel in Euangelio. Vnde, si quis patrem aut matrem amat plusquam me, qui illos in affectu mihi preponit, sic vt me malit meamque doctrinam deferere, quam patrem aut matrem abnegare, hic proculdubio non est idoneus qui meus sit aut dicatur discipulus & seruus. Similiter deorsum descendendo in generationis linea, si quis filium aut filiam mihi preponat vel Euangelio, ita vt propter amorē erga filios paratus sit relinquere me vel Euangelium, non est eiusmodi dignus qui dicatur meus seruus aut discipulus. Attamen sunt hæc iam dicta inter omnia quæ sunt in mundo homini coniunctissima: pater quidem & mater in generationis ascensu, filius autē & filia in generationis descensu. Patri enim & matri superius coniunctus est homo, vt aliquid eorum; & ipsi interim inferne coniuncti sunt filius & filia, vt aliquid ipsius. Quod si nec ista quæ natura homini proximè coniunxit, & ad quæ amorē indidit naturale, licet mihi preponere, quantumvis reliqua quæ non sunt sic coniuncta homini, sed prorsus extranea, vt potē aurum, argentum, prædia, possessiones, & huiusmodi. Adde & illud: Si quis non accipit crucem suam in humeros, & sequitur me, si quis non paratū se offerat animo, pro amorē meo & Euangelio, quiduis quantumlibet durum aut probrosum, etiam vsq; ad supplicium & ignominiam crucis sustinere, atque ita mihi in patientia fideliter & indiuise adherere, meaque sequi vestigia, qui huiusmodi (inquam) non fuerit, non est idoneus vt meus dicatur discipulus. Est autē perutile, sic omnia propter me contemnere, etiā propriā corporis vitam; & ex aduerso maximum adfert homini detrimentum, affectu inordinato quicquid mihi preponere, ipsam etiam corporis vitam. Qui enim inordinato affectu suam vitam temporalem diligit, eam in hoc mundo inuenire & custodire laborat, potius me relinquere, quam vitam corporalem perdere volens, hic inordinato tali affectu quo creaturam suam propter præponit creatori, causa est sibi ipsi perditionis & damnationis æternæ. Contra verò, qui nunc paratus est propter

propter me & Euangelium perdere animam suam, eligens magis temporalem vitam perdere, quam me aut doctrinam meam abnegare, hic fidei illa dilectione qua me super omnia diligit, animam suam saluam faciet in vitam æternam: & quam in hoc mundo videbatur perdidisse, in vita æterna inueniet. Et si animam perdunt qui vitam corporis, inter omnia temporalia bona rem nobilissimam, mihi preligunt, quanto magis perdunt animas, qui bona externa res vilissimas mihi præferunt, sic vt propter ea inueniēda vel seruāda me aut meam doctrinam abneget? Huiusmodi autem dignos *a Qui recipit & fideles meos discipulos in quanto precio ego habeam, quantæque sint apud patrem æstimationis, breui vobis verbo aperiam. Tanti (inquam) ego facio vos fideles meos discipulos, & omnes futuros vestri similes, vt quicquid vobis beneficii impensum fuerit, tanquam meis discipulis, utpote si quis vos hospitio suscepit, aut aliud quodlibet humilitatis obsequiū vobis præstiterit, id ego mihi factū putem: & tali remuneratione dignabor, ac si mihi beneficium tale fuisset impensum. Qui autem me recipit, non se b Et qui me recipit, reputet purum tantum hominem istum recipere, sed patrem meum cælestem in me recipit, qui in me habitabit, & qui me misit: reputat pater sibi impensum beneficium, quodecunque mihi aut meis membris impenditur: & tali remuneratione beneficium illud dignabitur, ac si sibi fuisset impensum. Qui suscepit quempiam Prophetam, siue doctorem aut prædicatorē veritatis, sub hac ratione & consideratione quantumvis eiusmodi est: id est, quoniam Propheta est, vel prædicator veritatis, hic particeps efficietur mercedis illius quæ debetur Propheta. Quoniam enim non potest suum officium recte exequi Propheta: vel doctor, nisi secundum corpus sustentetur, quasi Prophetam adiuuat, qui eum suscipit & sustentat; vel ut illi collaboras, meritò particeps efficietur mercedis Prophetæ. Imò qui iustū quemlibet suscepit, etiam si Propheta ille non fuerit, modo eum suscipiat in nomine iusti, ea videlicet ratione & consideratione, quoniam iustus est & Dei seruus, particeps erit mercedis*

*a Qui recipit
vos, me recipit.*

*b Et qui me recipit,
recipit eum
qui me misit.*

*c Qui recipit
Prophetam in
nomine Prophetæ,
mercedem
Propheta accipiet.*

*d Et qui recipit
iustum in
nomine iusti, mercedem
iusti accipiet.*

cedis iusto illi debita, propter temporale quod iusto præbet subsidiū, quod illi ad seruendum Deo est necessariū. Signanter dico, in nomine Prophetæ, in nomine iusti: quoniam si propter cognationem, aut aliam aliquam occasionē, vel causam beneficiat quis iusto vel Prophetæ, non ob hoc mercedem accipiet iusti vel Prophetæ: eo quod non in nomine iusti vel Prophetæ id fecerit. Nam licet idem sit factū vel beneficiū exterius, eiusdem tamen non est apud Deū meriti, quod longē, dispari exhibetur intentione. Qui enim in nomine Prophetæ vel iusti alicui beneficit, Deū in intentione habet, & propter Deū facit quod facit. Non ita, qui vel propter cognationem, vel propter temporale commodum, vel propter aliquid huiusmodi: neque potum dederit solum mercedem habebunt apud Deum qui magnis vni ex minimis Prophetis & insigniter iustis benefaciunt, neque iis solum qui magnis beneficiis illos afficiunt, ut qui susceperunt hospitio, & præbent vitæ necessaria, (quod non in nomine discipuli est nisi diuitū) verum etiam qui minimis, & secundum pulchritudinem dico humanam æstimationē vilissimis meis seruis, vel ex vobis, non purum aliquod beneficium impenderint. Vnde illud dei mercedem in veritate dico vobis, quicumque vel minimū aliquod obsequium aut beneficium impenderit vni alicui ex vilissimis & abiectissimis discipulis ac seruis meis, utpote si vel poculum aquæ frigidæ porrexerit ad bibendum, quod sanè perexiguū & minimum est beneficium: si tamen id quantulumcunque sit impendat illi in nomine discipuli, ea videlicet ratione & consideratione quatenus meus discipulus & seruus est, non manebit illud misericordiæ & charitatis opus apud me ac patrem meum irremuneratū. Propter quod, merito omnes homines laborare debent, & pro viribus conari, ut vobis vestrisque similibus in corporis necessitatibus (sine quibus Deo seruire non valetis) pro facultate sua subueniant, posteaquam tam certa promittitur retributio beneficientibus.

ANNOTATIONES IN CAP. X.

Dedit illis potestatem spirituum immundorum. Hoc est, super, vel contra immundos spiritus, quomodo in vulgatis Græcorum codicibus

bus legitur, ἡγὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν πνευμάτων. id est, contra vel super immundos spiritus. ¶ Duodecim autem Apostolorum nomina sunt hec. &c.) Apostolorum nomen dicitur à Græco verbo ἀποστέλλω apostello, quod significat emitto, vel à me mitto. Hinc Apostoli dicuntur, quasi à Christo missi in mundū, gratia prædicandi Euangelij: qua ratione etiam Christum Paulus in epistola ad Hebræos appellat Apostolum, quoniam à patre fuisse missus in mundum. Ponitur hoc ipsum verbum paulo post, cum dicitur: Hos duodecim misit Iesus, præcipiens eis, &c. ¶ Philippus & Bartholomæus, Iacobus Zebedei, & Ioannes frater eius.) In vulgatis Græcorum codicibus, Iacobus & Ioannes, priori loco ponuntur statim post Petrum & Andream, quo ordine etiam apud Marcum & Lucam enumerantur, Imò apud Marcum etiam Andree præponuntur statim post Petrum, sub appellatione Boanerges, quod est filij tonitruī. ¶ Simon Chananeus, & Iudas Scariotis.) Non est existimandum nomen Scariotis esse casus genitiui locum ipsum simpliciter significans, ut idem sit Iudas Scariotis, quod Iudas à Scariote. Est enim casus nominatiui, videturque dicendum per e in vltima Scariotes. Nam Græcè est ὁ ἰουδᾶς ὁ σκαριώτης. Solet autē ἡ in longum apud Latinos in e mutari, quoties Græcis vocabulis vtuntur Latini, ut vbi per duo n longa Græci dicunt προφήτης prophitis, nos dicamus prophetes vtroque n longo in e longum mutato. Videtur igitur & hic dicendum. Scariotes casu nominatiuo. Addunt quoque Græci iota in principio, dicentes Iscariotes, sed Latini omittunt primam literam. ¶ Ad oues que perierunt domus Israël.) Verti poterat, ad oues perditas domus Israël. Sic enim per participiū Græcè dicitur πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωότα. ¶ Appropinquabit regnum calorum.) Græcè per præteritum dicitur, appropinquauit: id est, iam propè factū est, iam instat, tanquam venturum in proximo. Eandem quoque sententiam nostra lectio habet per futurum. ¶ In zonis vestris.) In zonis, id est, quod nos modo dicimus in crumenis vel bursis quas vocant, quod soleant in zonis as ligatū gestare. ¶ Salutate eam, dicentes: Pax huic domui.) In vulgatis Græcorum codicibus totum illud omittitur, dicentes: Pax huic domui, tantum est, salutate eam. ¶ Et quicumque non receperit vos.) Videtur improprie dictum, quicumque non receperit vos, in hunc sensum: Vbiunque non receperint vos, vel vbiunque non fueritis recepti. Et respondet aptè quod sequitur, Exeuntes de domo vel ciuitate illa, &c. Non enim ad singulas personas attineret istud videtur. Alioqui non dubiū, quin in omni ciuitate & loco multi erant qui non erant recepturi neque audituri Apostolos. Nulla enim tam bona fuit ciuitas, in qua non magna populi multitudo (ut est verisimile) permāsit incredula, conuersis

paucis electis ad predicationem apostolicam. Mirandum ergo fuisse si Apostoli aduersum singulos a quibus non recipere, sic puluerem deberent excutere, sed aduersus locum dirigi videtur hic sermo, ubi comunitas ipsa tota vel ex eis plurimi & precipui illos nollet recipere, quod admodum de Gerasenis legimus, quod exierit de ciuitate obuia, in eo ut scribit Matthaeus, tota ciuitas exiit obuiam Iesu, & viso eo, rogabat eum ut discederet ab eorum finibus, ubi innuitur ciuitatem illam totam Christum non suscepisse, quod rogabat abscedere: propter quod, etiam predicationis eius beneficio illo in tempore fuit priuata. Clarius hanc sententiam indicat Marcus capite sexto, pluralis numero utens: *Quicumque (inquens) non receperint vos, neque audierint, exeuntes in deserta etc.* Atque hoc etiam clarius Lucas his verbis: *In quamcumque ciuitatem intraueritis, & non susceperint vos, exeuntes in plateas, etc.* Amen dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum & Gomorrorum. Sodomorum genitiuus est nominatiui Sodoma, pluralis numeri. Sic enim Graeci dicunt, Sodoma Sodomorum, quemadmodum etiam Hierosolyma Hierosolymorum. Sic & apud Esaiam dicitur, *Principes Sodomorum*. Et capite sequenti idem nomen apud Graecos in ablatiuo casu ponitur, cum dicitur: *Si in Sodomis facta fuissent virtutes quae factae sunt in te*. Quoniam vero Latinis non dicitur vltate, Gomorra Gomorrorum, sed tantum in singulari secundum genus femininum, ideoque Latinus interpres Gomorraorum dixit, non Gomorrorum. *Ecce ego mitto vos sicut oves, etc.* Videntur ea quae ab hoc loco dicuntur, non dicta esse a domino promissione ista prior, in qua nihil duri, aut aduersi leguntur Apostoli perpersi: neque vlla persecutio aduersum ipsos creditur mota, quod & ipsi satis testantur, quum post cenam nouissimam domino interrogante. *Quando misi vos sine sacculo & pera, nunquam aliquid defuit vobis?* Respondent fidenter, *Nihil*. Ad illam igitur praecipuam posteriorem emissionem, qua post ipsius resurrectionem mittendi erant in mundum vniuersum ad praedicandum Euangelium omni creaturae, sermo iste qui sequitur de persecutionibus grauissimis verba faciens, videtur referendus: ut occasione prioris emissionis ad posteriorem dominus intelligatur transisse, & quum erant ipsis euentura iam praedixisse. *Tradent enim vos in concilia.* Graece est *synedria*, is synedrius est, ad consellus vel concilia, vel in conciliis. Nam accusatiuus Graecus frequenter per ablatiuum apud Latinos redditur. *Nolite cogitare quomodo etc.* Graece est *non mequid moue mi merimniste*, quomodo valet. Ne curate, ne solliciti sitis. Idemque vult verbum cogitare, intelligendo non simpliciter animi cogitatu, sed qui cum anxietate & solitudine est, cuiusmodi solent esse cogitationes eorum qui versantur in

in grauibz periculis, & illis maxime quibus se noscunt impares, nisi modum aliquem adinueniant effugiendi. Idem vocabulum supra positum fuit cap. 6. cum dicitur, *Quis vestrum cogitans, potest adiacere ad staturam suam cubitum unum? etc.* & in eius capitulo annotationibus similiter fuit explicatum. *Non consummabitis omnes ciuitates Israel, etc.* Noue admodum dixit, non consummabitis, supple fugiendo omnes ciuitates: loco huius. Non omnes ciuitates perambulaueritis vel perambulaueritis, siue (ut ita loquar) non eritis consequuti siue perambulando omnes ciuitates, antequam filius hominis veniat: id est, quando venerit filius hominis, nondum omnes ciuitates perambulaueritis: adhuc supererunt ad quas possitis confugere. Est autem iste similis loquendi modus, ac si magna ferculorum abundantia proposita dicam tibi: Si de singulis vel modicum quid gustare volueris: dico tibi, non consummabis: omnia haec fercula, donec satieris ad nauseam. Est enim sensus: Non consummabis gustando omnia fercula, aut clarius, Non finem facies gustandi singula, donec satieris ad nauseam: hoc est, prius vsque ad nauseam satiaberis, quam singula degustaueris, aut finem gustandi feceris. Exponunt autem hunc passum admodum varie propter nimiam suam obscuritatem. Quidam dicunt, Donec filius hominis a morte resurgendo: alij, donec veniat ad iudicium, propter eos qui in fine temporum reliquiis Israel sunt praedicaturi cum persecutionibus. Nos in elucidatione satis clare nostram sententiam expressimus, sic tamen, ut nihil cuiquam velimus praedictum. *Si patrem familias Beelzebub vocauerunt.* Nusquam legitur, quod Christum appellauerunt Beelzebub, sed tantum quod in Beelzebub dicerent eum demonia eiicere. Est istud ergo accipiendum improprie in talem casum. Si me calumniantur quod cum Beelzebub pacta habeam quod magus sim, & demonum opera utar, &c. Posset etiam ad partem caelestem sermo iste referri. Quum enim Christum dicerent Pharisei eiicere demonia in nomine Beelzebub, aliquo modo patrem Christi appellabant Beelzebub, licet non id intenderent. Beelzebub enim iuxta Phariseorum calumniam, erat is in cuius nomine faciebat Christus miracula, & hic ipse (secundum veritatem) erat pater eius caelestis. Patre ergo caelestem ipsi appellabant Beelzebub. Verum id non tam videtur ad propositum facere, quum videatur Christus suo exemplo velle discipulos ad tolerantiam inducere: quemadmodum apud Ioannem latius exprimitur cap. 15. in haec verba: *Memento sermonis quem dixi vobis. Non est seruus maior domino suo. Si me persequuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.* Potest etiam intelligi Christus per execrationem vehementem dictus esse Beelzebub: quem

quemadmodum hominem vehemēter malum interdum execrantes ac detestantes, appellamus diabolum: imò interdum certo dæmonis nomine designamus, veluti cū malitia & nocēdi cupiditate insignē, Luciferum nominamus. *(Nihil opertum est quod non reuelatur.)* Potest istud exponi de prædicatione Euangelij, iuxta id quod statim sequitur: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, &c.* Huncq; sensum assignant Verba ista Euangelicæ doctrinæ, quæ nunc velut operta sunt, & occulta: aliquādo reuelabuntur, & scientur, sicutque palam, Atque in hūc sensum videntur apud Marcum eadem penē verba cum qualicunque mutatione adduci, capite 4. in hunc modū: *Nunquid venit lucerna ut sub molio ponatur, aut sub lecto? Nōne ut super candelabrum ponatur? Non est enim aliquid absconditum quod non manifestetur: nec factum est occultum, quod nō veniat in palam.* In eundem omnino sensum videntur similiter posita eadem ferē hæc verba apud Lucā capite octauo, vbi sic habet: *Nemo autem lucernam accendens &c.* Et post pauca, *Non est enim occultum quod non manifestetur, nec absconditum, quod non cognoscatur, & in palam veniat.* In Elucidatione tamen præsentem locū exposuimus de omni reuelatione in die iudicii, in quē sensum videntur eadē hæc verba accipi, Lucā 12. vbi sic turbis loquitur dominus, *Attēdite a sermone Phariseorum, quod est hyprocrisis: & subdit, Nihil enim opertum est, quod non reuelatur: neque occultum, quod non sciatur.* Videtur quoque hic sensus melius coherere cū eo quod statim præcedit, *Ne ergo immeritis eos.* Fortissima enim ratio spernendi hominum iudicia, & timores, est consideratio extremi iudicii, in quo reuelabuntur omnia. *(Vnus ex illis nō cadet super terram sine patre vestro.)* Casus iste super terrā mortem signat. Ita enim solent morientes auncula de artibus in terrā concidere. Vel casus intelligatur in laqueum, vnde in mortem veniūt. *(Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt.)* Hyperbolica est loquutio, ad significandū maximam curā esse Deo circa suos electos, & fidē custodiam, ne quicquam ipsi periret. Sic enim solemus numerata habere ea quæ bene seruata volumus. Nam vbi numerus nō habetur, facile aliquid deperditur ē multis. *(Multis personis maiores estis vos.)* In Græco est πολλῶν πρεσβίων διαφέρειν ὑμῶν, hoc est, multos passeres præcellitis vos. Hoc est, pluris estis vos apud Deū, quā sunt multi passeres. *(Nōne duo passeres assē veniunt.)* Græcē est δύο πτεῖν ἀσπί, diminutiuum ab assē, in quo diminutiuo magna est emphasi, indicas vtilitatem precij: quemadmodum sermone vulgari dicere solemus, stuferulū, vel octonariolum, vilitatem significare volētes. *(Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.)* Præter intelligentiam suprà positam, etiā ista pos-

set

set assignari: Quisquis recipit Prophetam sub intentione Prophetæ intēdens scilicet illum recipere, quia doctor est veritatis: Hic à Deo talem recipiet mercedem, quāle meretur is qui prophetam recipit: qualiscunq; tandē ille sit qui recipitur, etiam ipse, falsus & nequā esse Prophetā, nihilominus qui eū ut Prophetam & in nomine Prophetæ recipit, suā accipiet à Deo mercedem, ac si verum suscepisset Prophetā. Similiter qui iustum sub intentione iusti recipit, verē accipiet à Deo mercedē illam, quæ est deputata suscipienti iustum: etiā si susceptus verē iustus nō esset. Quod ideo potest intelligi à domino prædictū, ne nimium anxie homines perquirerent, quibus pro Dei amore postulātibus debeāt benefacere: sicq; frequēter hac scrupulo inquisitione & ipsi priuētur hospitalitatis merito, & ministri Euāgelij cōmodo & necessario careāt subsidio. Quidā etiā de singulari Prophetā & iusto, id est, Christo intelligūt: sed id minimū habet veritatis similitudinis. *(Quicumque potum dederit vni ex minimis istis calicē aquæ frigide.)* Potū dederit, Græcē dicitur vno verbo ποτῶν ποτίζῃ, id est, potauerit actiue, cuius passiuo vtitur apud Paulū vetus interpretes, dicens: *Omnes vno spiritu potati sumus:* sed tunc aptius per ablatiuū diceretur: *Quicumq; potauerit vnum, &c. calicē aquæ frigide.* Intelligitur ergo hic, Quicumq; ad potandum porrexerit vni ex minimis calicē &c. Neq; est in Græco, aquæ frigide, sed tantum est ψυχῆ, psychu, quod Græci in neutro genere substantiue accipiūt, sicut Latini interdū frigidam in genere fœmineo accipiunt substantiuatē, pro aqua frigida, ut eū dicitur in prouerbio, Frigidam suffundere. *(Tantum in nomine discipuli.)* Tantū potest iungi cum præcedētibus in hūc sensum: Qui potū dederit vni ex minimis tantum, vel non nisi calicem aquæ frigide in nomine discipuli, &c. Vel cum eo quod sequitur, hoc modo: *Quisquis vni ex his minimis potum dederit calicem aquæ frigide, modo id faciat in nomine discipuli: vel si tantū aut si modo in nomine discipuli, &c.* Quid autem illud sit, in nomine discipuli, clarius exprimit Marcus, qui sic habet: *Quisquis potum dederit vobis calicem aquæ frigide in nomine meo, quia Christi estis, &c.* Hoc enim est dare alicui in nomine discipuli.

OSTQVAM autem desuisset dominus instruere, & præmonere suos discipulos illos duodecim, quos in Apostolus elegit, sicque instructos à se discipulis dimississet ad loca diuersa, causa prædicandi

fuit, transiit in- cādi Euangelij, voluit ipse non otiosus desiderare, quā-
de, ut doceret et si emissis vicariis securus: sed similiter ad opus se ac-
prædicaret in ci- cinxit, de ciuitate in ciuitate, ac de loco ad locū prædi-
uitatibus eorū. cādo transiens: ut pateret nō amore otij vel propriæ
quietis vicarios eū emississe, sed propter amorem fructus
maioris se illos in coadiutores & cooperatores in Euāgelij negotio
assumpsisse: optimā das formam ecclesiarum præpositis, ut in solitudine
præfint, nec reiecto in alios onere viuant securi, nisi & ipsi pro sua
virili operi sibi cōmisso inuigilent. Emissis itaq; disci-
pulis, ipse nihilominus ad diuersa loca per ciuitates
& castella transiit, prædicandi Euāgelij gratia.^a Christo
autem sic per ciuitates & vicōs prædicante, prædi-
cantibus item Apostolis, sicq; vehementer eius fama
per totā Iudææ regionem se spargente, discipuli Ioā-
nis qui tū in vinculis detinebatur ab Herode, ad Ioā-
nem præceptorem suum antiquum referunt, quæ &
quanta de Christo ferantur in populo: forsitā inordi-
nato aliquo zelo erga præceptorem affecti, ut ferē so-
lent discipuli immodicē pro suorum præceptorum
gloria cōtendere, dolentes magistrum suum superari
ab alio, maxime quod per Ioannem Christus videretur
primā apud populum obtinuissē authoritatem, ipso
videlicet perhibere Christo magnificū testimo-
nium coram omni populo. ^b Ioannes itaque cum sic
relata audisset à discipulis opera Christi, duos ex eis,
ipso forsitā à quibus hæc sibi relata fuerant, pro ipso
rū vtilitate, voluit ad Christum destinare, ut occasio-
nem haberent Christum conueniendi, & clare etiam
oculis videndi, quæcūq; fama audierant, sicque ple-
nius instrueretur de authoritate Christi, & signis cō-
spectis, zelū illum (si quem forte inordinatum habe-
bāt) deponerent. Ut autem ad Christum magis facile
& liberum haberent accessum, quæstionem eis in os
dedit præceptor Ioānes, quam Christo proponerent:
non quidē pro sua ipsius instructione, qui illam opti-
mē tenebat, sed pro discipulorū instructione, qui nō
dum plenē de Christo, ut oportuit, sentiebāt. Instru-
xit autem istos Ioannes, ut ad Christum venientes ita
dicerēt: Ioānes Baptista clausus in carcere, mittit nos
ad te

a Ioannes au-
tem cum audis-
set in vinculis
opera Christi,

b mittens duos
de discipulis suis,
ait illi:

c Tu es qui ven-
turus es, an ali-
us expectamus?

ad te, ut hæc tibi proponamus quæstionē: Tūne es ille
qui in lege & Prophetis scribitur vëturus, ad saluandū
populū: es tu Messias ille, de quo tāta sunt in scriptu-
ris prænūtiata, quæ tātopere desiderarūt & tā diu ex-
pectarūt patres nostri: an alius est expectandus, à quo
sint expectanda, & per quæ sint præstanda illa omnia?
^a Sciēs autē Iesus bonū Ioānis animū, quod discipulos
mitte hæc proponere quæstionē, nō propter eniciendā
dubitationē de corde proprio, quæ ipsi nulla erat, sed
propter discipulorū instructionē, quos maluit veritatē
omnē de Christo corā oculis videre, quā suo ore
tantū docere, satis facere volens Ioānis piæ intēioni,
vidētibus illis discipulis: multa signa egregia addidit,
multos infirmos variis lāguoribus solo verbo aut cō-
tactu curādo, ut porius opere quā verbo respōsum
daret quærētibus, & ipsa miraculorū vi quis esset pa-
lām ostēderet. Quibus ita peractis, discipulos istos ad
Ioannem remisit, plenius ab eo & maiore cū fructu
post ea signa visa instruendos. ^b Dixitq; eis: Redētes
ad præceptorem qui vos huc misit, indicate illi, quæ à
me vidistis fieri in exhibitione signorū, & quæ à me
audistis in verbis doctrinæ: quomodo videlicet cæ-
cis ego visum reddiderim, claudis gressum, surdis au-
ditū, leprosis mundiciā, imō & mortuis vitā. Hæc si-
gna quæ ipsi vestris oculis vidistis, illi nuntiate per
me facta, ex quibus quæstioni propositæ satisfactum
facile vos docebit. ^c Quo ad doctrinam quoque quā
audistis, indicate hoc illi peculiariter, quod ego no-
ua admodum doctrina pauperibus euāgelizo, & præ-
dico noua lætāque nuntia, videlicet quia pauperibus
spiritu, & humilibus per me annuntiatur lætum nun-
tium regni cælestis, quod accepturi sunt, quicunque
non per fastum meam prædicationem despiciunt, sed
per humilitatē & spiritus paupertatē se illi subiiciūt.
^d Et beatus erit, quisquis in me nō fuerit passus scan-
dalum. Bene illi erit, & ad lætum illud salutis nuntiū
pertinget, qui nec humilitate nec paupertate mea scan-
dallatus, verbis & signis diuinæ potentie acquiescēs, in me
in me crediderit, & in Euangelium quod prædico:
quemadmodum econtrariō, vā illis erit, qui in me
scanda-

a Et respondēs
Iesus, ait illi:

b Eūtes remu-
nate Ioanni,
quæ audistis &
vidistis.

c Cæci vident,
claudiambu-
lant, leprosi mū-
dantur, surdi au-
diūt, mortui re-
surgunt.

d pauperes euā-
gelizantur.

e Et beatus erit,
qui non fuerit
scandalatus

scandalizati fuerint, mihi que vel meae praedicationi
contradixerint. ^a Ne forte autem ex hac quaestione
proposita per Ioannis discipulos quispiam suspicaretur,
Ioannē dubitasse de Christo, atque ea causa quaestione illā per discipulos proposuisse, manifestē eam
suspicionē magnificis laudibus refellere voluit dominus.
Propter quod statim ubi terga vertissent Ioannis discipuli,
cepit illius laudes magnificē corā tur-
bis praedicare, dicens: Praesentibus namque illius disci-
pulis, noluit laudare praep̄torē, sed post illorum ab-
scēssum laudavit: modestiā in hoc formā common-
strās, cuius est neminem in os laudare, etiam si laude
dignus fuerit. Sapit enim hoc adulationē, quae ab om-
nibus Christi sectatoribus debet esse aliena. Ferē
autē perinde est, siue presentem quempiam laudes in
faciem, siue collaudes absentem, praesentibus iis quos
scieris mox ad ipsum laudes illas delaturos. Habet e-
nim & hoc eādē adulationis speciem. In eiusmodi
nāque, quodammodo praesens est, etiam qui persona
abest. Illis itaque absentibus, occasione commoda sibi
praebita, Ioannē Baptistam cōmendare voluit, quod
multum utile fore sciret illius commendationem.
Semper enim utile est cōmendare, eos per quos popu-
lus instruitur, & dirigitur in viam salutis, ut fides ma-
ior illorū habeatur dictis, & maior fiat profectus in
discipulis. Nō vano itaque affectu (ut solēt homines
vani seinuicē commendare) sed magno cum iudicio,
cōsideratione publicae utilitatis, tanquam bonum do-
ctorem, palām omnibus Ioannē laudavit, dicens:
^b Quum nuper ita turmatim conflueretis ad Ioannē
praedicatē & baptizantem iuxta Iordanem, ad quid
videndū tum exhibitis? Qualem hominem tum requi-
rebatis, a quo audiretis verbū salutis & baptisma su-
sciperetis? An hominem querebatis vanum & insta-
bile, similem arūdinī, virgulto instabili & nutabun-
do, quod omni vento agitur? Non profectō talem
querebatis, nec ut ad huiusmodi vanum hominem ac-
currebatis, sed tanquā ad virum grauem & in verita-
te stabile. Propter quod, dubitandum vobis non est,
hūc ipsum Ioannē cuius iam audistis discipulos, eun-
dem

^b Quid existis
in desertum vi-
dere?

^c Arundinem
vento agitatū?

dem adhuc hominem esse, & per omnia sui similem
ac sibi cōsentientē, tamen nunc carcere cōclusus nō
possit eandē vobis ore doctrinam tradere: tamen lu-
cerna iam sit sub modio posita, neque iam ultra suū lu-
men spargat vel ardorem, aequē tamē manet lucerna
lucens & ardens: nec arbitremini eum quoquo modo
posse vacillare, quicquid vos decuit, ut certissimū ac
indubitātū habere. ^a Rursum, quum ita exiretis, nun-
quid exhibitis ad videndum hominem mollem & de-
licatum, vestitum mollibus, & pretiosis indumentis, ac
delicatis vrentem cibariis? Non utique. ^b Nam talem
si quaesissetis, potius ad regū & principū aulas fuisset
accurrendū. Illic enim quari & inueniri possunt, qui
sic pretiosis indumentis vtuntur. Non autē est ea con-
suetudo incolentibus eremū. Sed accessistis ad Ioan-
nem, tanquam ad hominem vitā admodum austerā,
inconstituto hominibus victu & vestitu vrentem: pro-
pter quod illum in magna habuistis veneratione. Et
talis proculdubio etiā nunc permanet, carcere cōclu-
sus: & licet in domo regis seruetur, ipse tamen per om-
nia sui manet similis. ^c Sed cum ita ad Ioannē exire
turmatim, tanquam ad insignē & nouum quēdam
Prophetam exhibitis, a Deo calitus missum. ^d Et in
hoc sanē recte. Verē enim nō frustrati estis, neque in
tēctione neque opera vestra. Est ipse nō simpliciter Pro-
pheta, ceterorum more Prophetarū occulta pandēs,
vel futura praenuntians, sed est etiam Propheta sim-
plici excellētior, & plus aliquid quā Prophetā: qua-
tenus videlicet quē priores Propheta omnes verbo
tantum post venturū praedixerant, ipsi datū est etiam
digito presentē mōstrare, ac dicere. Ecce agnus Dei:
item quatenus non solum Propheta, sed etiā praecur-
sor a Deo missus fuit. Nemo enim veterum Prophe-
tarum simul praecursoris Messiae officium habuit, ut
iste habuit Ioānes: cui datum est etiam baptismo po-
pulum preparare vēturo suo domino. Tanta est enim
huius Ioannis excellētia, simul & officij eius prae-
minētia, ut aliorum Prophetarum sit vocibus multo
antē praenuntiat, simul & ipsius officium aliorum
Prophetarum sit testimonio multo antē praedictum.

I Iple

^a Sed quid exi-
stis videre: homi-
nem mollibus
vestitum?
^b Ecce qui mol-
libus vestiūtur
in domibus re-
gum sunt.

^c Sed quid exi-
stis videre: Pro-
phetam?
^d Etiam dico
vobis, & plus
quam Prophe-
tam.

a Hic est enim
de quo scriptum
est:
b Ecce ego mit-
to angelum meum
ante faciem tuam
qui preparabit
viam tuam ante
te.

c Amen dico
vobis, non surre-
xit inter natos
mulierum ma-
ior Ioanne Ba-
ptista.

d Qui autem
minor est in re-
gno celorum,
maior est illo.

Ipse enim est quem designauit Malachias Prophe-
ta in spiritu, loquens in persona patris celestis ad fi-
lium, in hunc modum: *b* Ecce ego pater in temporis
plenitudine ante te filium meum, antequam tu mundo
manifesteris, prae mittam quendam nuntium & prae-
cursores, qui ante te preparabit tibi viam: qui prius
quam tu mundo manifestetur, causa peragendi ad
quod mittendus es, populum Israeliticum praeueni-
do preparabit, poenitentiam & remissionem pecca-
torum operandam per te paulo post venturum, prae-
dicando, & poenitentiae baptismo poenitentiam agen-
tes baptizando: vt te postmodum ad praedicandum ad-
ueniente, parata sit tibi apud populum illius prae-
cursum via & autoritas, te veniente ad consummatio-
nem eius, quod ille velut inceperat atque prae-
nuntiauerat. Denique, ad plenam ipsius commendatio-
nem, hoc in veritate vobis testificor, quod inter om-
nes qui de mulieribus vnquam comuni lege sunt na-
ti, nemo surrexit, aut natus est excellentior Ioanne
isto, cuius est cognomen Baptista: nunquam sur-
rexit Propheta excellentior, qui sic & venturum prae-
nuntiaret Messiam, & praesentem eundem digito
monstraret, atque etiam venturo viam pararet. Nul-
lus item ex filiis hominum communi lege natorum
de muliere & viro, purus existens homo sanctitate
maior surrexit hoc Ioanne, qui sanctificatus fuit in
vtero matris, ita vt mereretur dominum agnoscere
adhuc in matris vtero positus, & ad eius praesentiam
illic exultare: qui deinde vinum & ficeram non bibit,
& a teneris annis in desertis agens: vitam illic sanctis-
simam & maxime austeram duxit, vsque in die osten-
sionis suae ad Israel: ac deinde, strenuissime poeniten-
tiam & fidem in Christum docuit, atque iustitiam: pro
qua tandem etiam in vincula coniectus est, & ad mor-
tem vsque peruenit. *d* Veruntamen licet magnus sit
& excellens Propheta praeter ceteris Ioannes iste, si ta-
men conferatur ad aliquem angelorum, qui in regno
celorum existunt, imo ad minimum & infimum spi-
ritum beatorum, inferior etiam isto inuenietur, quan-
tum ad cognitionem Dei, rerumque diuinarum. Ex-
cellen-

cellentior siquidem est cognitio illa beatifica visio-
nis, quam habet sanctorum angelorum vel beatorum
spirituum minimus, & in beatitudinis gradu postre-
mus, quae sit cognitio prophetica Ioannis, licet eximia,
tamen comparatione ad illam obscura nimirum, per
speculum in enigmate, nondum facie ad faciem.

a A tempore autem quo Ioannes iste Baptista cepit
manifestari & praedicare populo, plurimi sunt ad Deum
conuersi: & ad regnum caelorum per poenitentiam, quam
ille praedicauit, quasi turmatim confluunt, vt videatur
regnum caelorum vim pati a multitudine & feruore ad
ipsum properantium: velut quum ad mercem aliquam
nouam multitudo magna mercantium turmatim ac-
currit, ita vt quasi vi irruant in mercem illam raram,
& desideratam: & sic violenti rapiunt illud, cum magno
feruore & magna multitudine. Ita enim populus, Io-
anne praedicante, exiit in magna multitudine, & ipsum
audientes conuersi sunt ad poenitentiam plurimi, di-
uersi status homines, publicani, meretrices, milites,
& ex omni genere hominum: quos omnes in protesta-
tione poenitentiae baptizando, ad regni caelorum hae-
ditatem, per fidem eius quem praedicabat venturum,
ascripsit. Ioanne quoque praedicante, ceperunt multi
sibi ipsi vim inferre: id est, poenitentiam agere, per quam
abstrahitur caro ab illecebris mundi & concupiscen-
tiis vitiorum: quod sine dubio absque vi & violentia
nequit fieri. Vim enim inferre sibi debet, qui per poe-
nitentiam abstrahere se debet ab omnibus carnis desi-
deriis, & virtuti insolite dare operam. Item regnum
caelorum a tempore praedicationis Ioannis, vim pati
cepit: id est, per violentiam poenitentiae comparari;
& violenti vimque sibi facientes, illud diripiunt, illius sunt
haeredes, quod sine eiusmodi vi non possunt consequi.

b Neque mirum, si adueniente Ioanne ita multi conuersi
fuerint ad Deum per poenitentiam: quoniam quidem omnes
Prophetae priores qui ante Ioannem loquuti sunt, imo
& lex ipsa, ad Ioannis vsque tempus loquuti sunt, tempus
respicunt gratiae, quod a Ioannis praedicatione sumpsit
initium, quando ceperunt impleri illa quae in Prophetis
praedicta erant de Christi incarnatione, & mundi visi-

a A diebus au-
tem Ioannis Ba-
ptista vsque nunc,
regnum caelorum
vim patitur. &
violenti rapiunt
illud.

b Omnes enim
Prophetae &
lex usque ad Io-
annem prophe-
tauerunt.

a Et si vultis re-
cipere, ipse est
Helias qui ven-
turus est.

b Qui habet au-
res audiendi au-
diat.

c Cui autem si-
milem & stima-
bo generationē
istam?

d Similis est pue-
ris sedentibus in
foro, qui clamā-
tes coequalibus
suis dicunt:
e Cecinimus vo-
bis, & non sal-
tastis:
f lamentani-
mus, & non
planxistis.

tatione, quando etiam impleri cepit veritas eorum,
quæ lex per cæremonias, sacramenta, & sacrificia sua
præfigurauerat.^a Denique, si verbo meo vultis crede-
re, dicam vobis quod verum est, ipsum esse Heliam
illum, de quo apud Malachiam dicitur, quod sit præ-
uenturus diem domini, tanquam præcursor & præpa-
rator populi, ante faciē domini venturi. Quod licet
vos difficile suscipietis, aut credetis, nō intelligentes
Malachię Prophete verba, nisi de Helia Thesbite, ad
uentū gloriosum postremū meū præuenturo: attamē
verē sic res habet, etiam hunc Ioannem apud Mala-
chiam Helia nomine designari, ex ratione officij: eo
quod sicut ille secundum aduentum, sic iste primum
debit præuenire, atq; etiā propter similitudinē vitę
& zeli atq; constantię.^b Veruntamen quia dicti huius
est difficilis, & occulta intelligētia, neq; facile id cui-
us posset persuadere, eo quod omnī iudicio & inter-
pretatione sapientū, nō nisi de Thesbite Helia soleat
locus ille Prophete intelligi, idcirco vnumquēq; ad
diligentius & sollicitius istud mysteriū exquirendum
inuitās, admoneo, vt qui valet intelligere intelligat,
verbiq; intellectu diligenti meditatione apprehēdat
qui potuerit.^c Dum autem in huius tam præclari viri
laudibus enarrandis occupor, meritō aduersum illos
debeo indignari, qui tam sanctum atq; probatum vi-
rum respuentes, eius prædicationi noluerunt acquie-
scere, cuiusmodi in populo hoc Iudæorum sunt non
pauci. Huiusmodi autē homines, dicam vobis parabo-
lica similitudine, quibus mihi videantur similes.^d Si-
miles sunt pueris in foro aut platea aliqua latiori cō-
fluentibus ad ludendum, qui acclamantes suis coæ-
qualibus, exprobrant illis ac dicunt, ^e Siue tibiis ce-
cinimus, noluistis nobis acquiescere: ^f Siue lugu-
bria cantica cecinimus, vt vos ad luctum inducere-
mus, & quasi lugubrē ludum instituēremus, nec hoc
voluistis. Sic sunt isti homines malę voluntatis, quo-
modo pueri morosi in plateis, cum suis coequalibus
modo exeuntes, tanquam eis collusuri: qui cum ad ludum
proceditur, à suis coequalibus non possunt induci,
vt

vt agant quicquam, neq; vllum volunt siue letum siue
tristem ludum suscipere. Si enim letum ludū propo-
nant coequalēs, dicunt, nolimus iam choream ducere,
nolimus letum ludum ludere: siue proponant co-
equalēs ludum tristem, vlulare incipiētes, & quasi fu-
neralē ludum celebrantes, nec hunc volūt suscipere:
deniq; quicquid proponatur, præbent se difficiles illi
morosi pueri, & plurimū impedimēto sunt pueris hi-
larioribus cupientibus exultare animū. Iuxta hanc
similitudinē, profectō homines pessimē morosi, duri
& difficiles sunt homines isti, quos notare volo q nū-
la ratione possunt ad pœnitentiā & veritatē induci,
neq; latis neque tristibus se patiuntur cōmoueri, sur-
di & immobiles ad omnia.^a Venit enim ad eos prior
Ioannes Baptista, in austeritate magna, vitam solita-
riam & singularem ducens, adeo vt neq; comederet,
neq; biberet iuxta hominum consuetudinem, come-
dens tantū locustas, ac mel syluestre, & aquam bibēs:
^b neq; tamen tantā vitę austeritate isti commoti sunt,
sed calumniāntes dixerūt, illum dæmonium habere,
cuius instinctu & virtute tantā præstaret abstinentiā:
dicunt, nouitatem istam non esse à Deo, & singulari-
tatem illam dæmonia alicui ascribunt, per quē eum
dicunt sustentari ad decipiendū homines.^c Post Ioan-
nem veni ego velut diuersa ambulans via, cum homi-
nibus vitam communem ducens, cum omni humili-
tate & mansuetudine me accōmodans cōmuni vitę
hominū, omnibus factus omnia, vt omnes lucrificā,
comedens & bibens de iis quæ apponuntur de cōmu-
ni victu hominum:^d neque rursum tāta ciuilitate &
benignitate moti sunt isti calumniatores, sed peruer-
sa interpretatione sua etiā hanc vitam meam cōmu-
nem calumniāntes, dicunt me esse gluttonem & gulo-
sum hominem, & vini potatorem: dicunt, me vētrem
querere & delicata prandia, atque hac causa me inter
e Publicanorū homines conuersari, & publicanorum amicū me
& peccatorum exhibere, vt ab eis frequētius inuitatus vētri & gulę
seruiam. Sic isti quocunq; tandē modo inuitētur, recu-
f. Et iustifican-
tur, manent in sua obstinati malicia.^f Nihilominus à filiis suis.

a Venit enim
Ioannes, neque
manducans, ne-
que bibens:

b & dicunt, dæ-
monium habet.

c Venit filius
hominis mandu-
cans, & bibens,
& dicunt:

d Ecce homo vo-
rax, & potator
vini.

e Publicanorū
& peccatorum
amicus.

f Et iustifica-
ta est sapientia
a filiis suis.

a Tunc caput
exprobrare ciui-
tatibus in quibus
facta sunt
plurima virtutes
eius, quia non
egissent penitentiam.

b Vae tibi Corozaim,
vae tibi Bethsaida:

c quia si in Tyro
& Sidone facta
essent virtutes
quae facta sunt
in vobis,
olim in cili-
cio & cinere penitentiam egissent.

e Veruntamen dico
vobis, Tyroptum
oblatae tantae gratiae.
Dico enim vobis, q in no-
tissimo iudicii die, mitius agetur cum idololatri-
sue erit in die tibus in sua iniquitate mortuis, quibus non fuerint
iudicii, quam istae tantae occasiones salutis oblatae, cuiusmodi sunt
vobis.

iustificatur interim Dei patris sapietia a filiis suis: ab
iis qui sunt ad vitam praedestinati, filij regni caelestis,
qui sapietiam Dei patris ad se missam id est, me filium
patris, digno susceperunt honore, & iusto exceperunt
affectu. ^a Occasione quoque filiorum illorum alieno-
rum, & incredulorum hominum, quos similitudine sta-
tim proposita signanter notauit, transiit dominus ad
inreparationem eorum, qui impenitentes in suis pecca-
tis remanserant, in ciuitatibus illis in quibus ipse iam
aliquandiu versatus fuerat & praedicauerat, multaq;
miracula praeciosa ad doctrinae suae confirmationem
adiderat, eo qd tantae salutis occasiones neglexissent
& contempsissent, necdum conuersi per penitentiam
ab iniquitatibus suis: indignantesque & dolens super eo-
rum impenitentia, ait: ^b Vae vobis habitatores Co-
rozaime, & habitatores Bethsaida, q post tot vasa praedi-
catorum miracula, & tam efficaces toties auditos vel certe
oblato sermones meos, adhuc in vestra permanen-
tis impietate, nec egistis vel Ioane vel me praedican-
te penitentiam: vobis omnibus, nisi egeritis peniten-
tiam, semperneq; mortis denuntiatio comminationem:
^c quoniam si in ciuitatibus gentium idololatraru, eu-
iusmodi sunt Tyrus & Sidon, exhibita fuissent haec si-
gna, cum doctrina illa cuius confirmanda gratia fuisset,
quae in te sunt cum Evangelica praedicatione exhibi-
ta, & nihil dubium, quin illorum idololatraru plerique
statim praedicatione audita, & signis visis: olim iam co-
uersi essent, egissentq; penitentiam ex animo, etiam
exteriori habitu, utpote sacco & cinere ea protestan-
tes (ut mos est insigniter penitentibus atq; dolentibus)
qui nunc in iniquitate sua adhuc permanent, propter
defectum eorum quae vobis exhibita sunt atq; propo-
sita. ^e Veruntamen non impunè feretis huc contem-
ptum oblatae tantae gratiae. Dico enim vobis, q in no-
tissimo iudicii die, mitius agetur cum idololatri-
sue erit in die tibus in sua iniquitate mortuis, quibus non fuerint
iudicii, quam istae tantae occasiones salutis oblatae, cuiusmodi sunt
vobis.

torum vobis diuinorum beneficiorum: non sic autem il-
li, quibus eadem non fuerant proposita, imò qui si pro-
posita ipsis eadem fuissent, verisimiliter euasissent dam-
nationem. ^a Et vos inhabitatores Capharnaï, apud
quos a praedicationis meae tempore amplius sum de-
morsus, & plura amplius etiam quam in ceteris ciui-
tatibus addidi miracula, & praedicaui abundantius: vos
inquam, qui in hac ciuitate adhuc in impenitentia
perseueratis, qd vobis persuaderis? Putatis hanc meam
tantam familiaritatem, vobis ad salutem profectu-
ram? Putatis vos, meis his virtutibus in caelum usque
prouehendos, si ita perseueretis non agentes peniten-
tiam? ^b Profecto ad infernum detrudemini, & in
damnationem aeternam, coniciemini, propter ve-
stram impenitentiam, qui per meam familiarita-
tem ad caelum usque videbamini exaltati, plurimum-
que nobilitati, & quasi in caelo facti proximi. ^c Erit
autem vobis iusta condemnationis causa iste contem-
ptus siue neglectus oblatae diuinæ gratiae, quoniam
si haec signa diuinæ virtutis quae ego addidi coram
vobis, cum praedicatione ad cuius confirmationem
adhibentur, exhibita fuissent populo Sodomorum,
^d poterant certe hac occasione oblata, peniten-
tiam agere iniquitatis suae, & terribile illud incen-
dium quod totam vastauit pentapolim euasisse, Deo
repropiciato per misericordiam. In tanta enim mul-
titudine hominum qui omnes perierunt, verisimile
est saltem aliquos fuisse credituros tam efficaci praedi-
cationi, sic talibus prodigiis confirmatae, saltem
quingenta, saltem quadragintaquinque, saltem
quadraginta, saltem triginta, saltem viginti, aut sal-
tem decem, propter quem iustorum numerum Deus
olim promissit Abraham totam Sodomorum ciuitatem
se seruaturum, si vel decem iusti in ea fuissent inuen-
ti: ut omnino verisimile sit, quod Sodomorum ci-
uitas in hodiernum usque diem non fuisset deleta, si
haec eis oblata fuisset salutis occasio, quam vos con-
temnitis: quemadmodum Ninive olim vnus homi-
nis praedicatione nullis signis confirmata agens peni-
tentiam, meruit poenae comminatae relaxationem:

*a Veruntamen
dico vobis, quia
terra Sodomorum
remissius
est in die iudi-
cij, quam tibi.*

*b In illo tempo-
re respondens Je-
sus dixit.*

*c Confiteor ti-
bi pater, domi-
ne celi et terre,
quia abscondisti
hæc a sapienti-
bus & pruden-
tibus.*

*d & reuelasti
ea paruulis.*

*e Ita pater, quo-
nia sic fuit pla-
cium ante te.*

Veruntamen non impunè feretis tantū diuinæ gra-
tiæ contemptum. Dico enim vobis, quoniam hac ex
parte multum aggrauabitur pondus damnationis ve-
stra: & erit Sodomitis tolerabilior scilicet dānatio, quā
vobis vestra, consideratione contemptus illius qui ve-
stram damnationem multum aggrauat, & defectus
oblatae gratiæ, qui ex altera parte Sodomitarum da-
mnationem alleuiat. Postquam autem indignabūdo
& condolenti spiritu Christus dominus aduersum in-
credulos & diuinorum beneficiorum contemptores
horrendum vā terribiliter intonauisset, consideratio-
nem vertit ad diuinam iustitiam & sapientiam, cuius
iudicio occulto, iusto tamē, quidam ad fidem assūme-
bantur, alij relinquebantur. ^b In illo itaque tempore,
in spiritu exultans, super cōsideratione iustitiæ & mi-
sericordiæ patris sui, huic internæ cōsiderationi &
exultationi velut respōdens exteriori vocis protestat-
ione, dixit: ^c Pater, domine celi & terræ, & omnium
quæ sunt in eis, tibi gratias ago de æquissimis & irre-
prehensibilibus iudiciis tuis, quib⁹ disponis & permit-
tis hæc magnifica tuæ fidei mysteria (propter quæ an-
nuntianda ego veni in mundum) occulta & incogni-
ta remanere quibusdam, vtpote sapientibus & prudē-
tibus huius sæculi, qui per superbiam indignos se fa-
ciunt, vt a te occulta huiusmodi doceantur: ^d paru-
lis autē & humilibus facis ea manifesta, quos tu per
internam tuam inspirationē trahis ad me, & facis au-
dire vocē meam, & credere iis quæ ego a te missus in
mundum prædico. Aestimant namq; sapientes & pru-
dentes huius sæculi, quæ ego doceo esse omnia abso-
na & absurda, eo qd omnis tam doctrina quā vita
mea humilitatem sapiat, a qua scandalum passi (pro-
pter saltum cordis sui) permanent increduli, vbi sim-
plices & paruuli humiliter se subiicientes & intelle-
ctum captiuantes in obsequium fidei, omnia credunt
& intelligunt. ^e Quare autem sic facias, quare hos de-
relinquas in cecitate sua illos erudias, nō alia est que-
renda ratio, quā, sanctissimum tuum beneplacitum
sicut vis, ita facis: & quia vis, ideo facis: nec est qui te
pro hoc possit arguere, imō magna est fidelibus lau-
dis

dis & gratiarum actionis materia. ^a Et ego quaecūq; a Omnia mihi
habeo, a patre accepi & accipio, qui ab æterno mihi tradita sunt a
suam essentiam totam perfectē communicans, simul patre meo,
etiam omnem perfectionē cōmunicat: eandem dāns
mihi omnipotentiam, eandem sapientiam, eandē bo-
nitatem, idem dominii, eadem aternitatem, & item
omnia. Ita patri meo accepta refero quæcūq; habeo:
ac proinde ei meritō gratias ago, illūque vt omnis
boni primū datorem agnosco. Omnia præterea crea-
ta dedit pater in mea potestate, & meo subiecit domi-
nio: qui idem mihi super omnia creata dedit domi-
nium, quod ipse tenet tanquā suo vero & cōsubstan-
tiali filio: ita vt etiam nunc secundum veritatem sim
omnium dominus, licet id non ostendam exequutio-
ne propter dispensationem redēptionis humanæ: quod
tamen dominii post resurrectionem accipiam cū po-
testatiua exequutione, quando iudex constituar viuo-
rū & mortuorum, omnisq; mihi potestas dabitur in
cælo & in terra me assumpto in patris dexterā. ^b Et
nemo hominū perfectē cognouit me filiū Dei pa-
tris, nemo me cognoscit perfectē sicuti sum, nisi pa-
ter tantū, qui me perfectē cognoscit & comprehendit
sicuti sum: ^c quemadmodum vicissim illū nemo co-
gnoscit plenē & comprehendit, neq; angeli in cælo,
nisi tantum ego ipsius connaturalis filius: & si cui vo-
luerit reuelare, is etiam cognoscet patrem suo modo,
iuxta capacitatem suam non quidem secundum eun-
dem gradum quo filius, sed aliquo modo, nempe hic
cognitione anigmatica per speciem in fide, ac post-
modum visione aperta facie ad faciem fruitione bea-
tifica. Mihi tamen hoc est peculiare & propriū, peni-
tus patris essentiam comprehendere, & quantum est
cognoscibilis, cognoscere: non quidem spiritum san-
ctum excludēdo, quem vt cōæqualem mecum inclu-
do, & de quo vt de filio est idem iudiciū, sed omnem
excludendo creaturā. ^d Nunc igitur ego ille qui tan-
tam a Deo accepi potestātē, cui omnia sunt tradita,
qui solus patrem noui, qui solus possum hominibus
patrem notum facere, ad omnes vocē imitationis &
exhortationis emittēs, absque personarum acceptio-

*b Et nemo no-
uit filium, nisi
pater.*

*c neque patrem
quis nouit, nisi
filius, & cui vo-
luerit filius re-
uelare.*

*d Venite ad me
omnes qui labo-
ratis & onerati
estis,*

ne inuito vniuersos. Vos, inquam, omnes quicūq; lassamini in via iniquitatis, & ambulatis vias difficiles, qui gemitis & sudatis sub pondere concupiscentiarū malarum, cōfidenter ad me accedite, aurem prabentes, & fidem adhibentes verbis meis, & ego requiescere vos faciam a laboribus & oneribus vestris. Auferam a vobis pondera peccatorū vestrorum, faciamque auxilio gratiā meā, vt lēritia & cōsolatione reficiatur animā vestra, & iis qui incuruabūtur in terram tanqua calui damnationis aternā proximi, vnde nunquā potuissent exurgere: ego meā prādicatiōem credentibus & pēnitentia agentibus auferam peccatorum pōdera, & accipient hac alleuiatione rēcōlitationē & lēritiam magnam in cordibus suis, ex adiutorio suauis gratiā meā, & testimonio securā conscientia, quā est quasi iuge conuiuium. ^b Audacter autem & fidenter suscipite iugum meū super vos: id est, doctrinā meā (secundū quam vobis instituo ducendam vitam) fidei ter arripite, nihil hāsitanter: & peculiariter duo hęc a me discite, nempe mitatē siue mansuetudinē, & veram cordis humilitatem, quā in me ac mea omni conuersatione & doctrina, tanquam ad oculum descripta facillime videre potestis, & quā duo ante omnia maxime sūnt necessaria iugū meū cū pēseuerantia & fructu ferre volētibus, sine quibus nihil erit stabile in edificio virtutū. ^c Quia si ita feceritis, docebit vos experientia, statim vbi vel paululum in his permaferitis, magnam requiem vos inuenisse animabus vestris: cito & facillē sentietis beneficium quietis atque securā conscientia, in qua quiete vehemēter per humilitatem & mansuetudinem stabiliemini. Neq; est quod deterreamini grauitate, quā prima facie videtur doctrinā meā inesse, eo quod corpori graue videatur veterem vitam derelinquere, & nouam priori contrariam assumere, quod facere oportet secretō volentes agere pēnitentiam. ^d Iugum enim meū suauē est, imponam vt sub eo ambuletis, non est iugum difficile, sed suauē: doctrinā meā Euangelicā secundū quā ambulare vos faciam, suauitatē habet, & dulcedinem

^a & ego requiescam vos.
^b Tollite iugum meū super vos.
^c & discite a me, quia mitis sum & humilis corde.
^d & inuenietis requiem animabus vestris.
^e Iugum enim meū suauē est, & onus meū leue.

dinem gignit in spiritu, iis qui secundum eam viuunt: neque alligabo ego vobis onera grauiā & importabilia, sed onus paruulum & leue portatu est, quod imponam in humeros vestros: id est, doctrinā illā meā impleri facile poterit, per adiutorium gratiā meā, quod prāsto est omnibus iis, qui bonā fuerint voluntatis.

ANNOTATIONES IN CAP. XI.

Cum co. summasset Iesus prācipiens. Iuxta Grēcā phrasim hoc ita dicitur, quod Latini facilius & vītatiuē sic diceretur: Cū finem fecisset prācipiendi, vel cum desisset prācipere, siue a prācipiendo. (Tu es qui venturus es, an alium expectamus?) Non ignoramus varias aliorum super hoc loco enarrationes, neq; eas damnamus. In Elucidatione tamē, quod nobis videbatur, indicauimus. Illud autem qui venturus es, sic accipimus, Tu es ille qui venturus describitur in Prophetis, & multo autē vt venturus expectatus est a patribus: Vnde in Grēco est participium ἐρχόμενος erchomenos: id est, veniens: vt sit lēn sū, ille veniens: id est, ille qui venire debet, iuxta Prophetarū vaticinia & expectationē patrum. Sic & paulō post dicitur de Ioanne: Ipse est Elias qui venturus est: id est, qui describitur vt venturus apud Malachiā. Non enim tunc erat vīturus Ioannes, cum hac saluator loqueretur, sed iam venerat. Cū tamen hic in Grēco etiā apertius futurū signetur. Sic enim dicitur ὁ μέλλων ἐρχέσθαι, hoc est, ille qui futurus est venire, siue vt veniat (vt ita ad verbū exprima) siue qui venire debet, vt vulgo loquūtur. Vehementer autem vtile est, huius participij proprietatē istam diligenter attendere, quoniam ex eius incōsideratione facillē posset a recta sententia aberrari. (Pauperes euangelizantur.) Christus apud Lucā de seipso ex Esaia legit, quod missus esset euangelizare pauperibus. Eandē hic sententiam dicit per genus passiuū. Idem enim est, Christum Euangelizare pauperibus, quod pauperes euangelizari a Christo: tamen posterior loquutio sit inusitata Latinis. Dicitur enim Latinis annūtiari, non is cui perfertur nuntiū, sed nuntium ipsum quod adfertur. (Hominem mollibus vestitū.) Grēcē est, hominē in mollibus indumētis amictū vel inuolutum: quod pulchrē expressit interpres, dicens, mollibus vestitū. Et paulo post. Ecce qui mollibus vestiuntur: in Grēcis est, qui mollia gestant. (Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam.) Prius illud, Etiam dico vobis, confirmatiū est prācedentis: approbans videlicet rectē Ioannem quāsitum esse vt Prophetam. Quod autem mox additur, Et plusquam Prophetam, augmētum est laudis prioris. Est autem in Grēco ὑπερπρόφητον, ὑπερπρόφητε, quod verti potest, & amplius propheta: vel, quid maius

Prophete

Propheta siue plusquam Prophetam, iuxta nostrā interpretationē. Vel sic, excellentiorem Prophetā. Idem omnia volunt. ¶ *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.* Magnitudo ista, vel ad Propheticam & præcursoriam dignitatem spectat: quam sententiam apertius Lucas indicat, hoc loco ita inquisiens, *Maior inter natos mulierum Propheta Ioanne Baptista nemo est*, ubi videtur indicari excellentia in gradu Prophetiæ. Vel magnitudo ista intelligatur secundum sanctitatis excellentiam, quæ sola verè magnū coram Deo facit. Vtrunque in Elucidatione indicauimus. In eo quoque quod sequitur, *A diebus Ioannis Baptiste regnū calorum vim patitur, & violenti rapiti illud*, duplicem nota intelligentiam, quarū vtrāq; satis clarè pandit Elucidatio. ¶ *Et si vultis recipere, ipse est Helias* Mos est in vulgari sermone, cum aliquid dicere volunt homines quod ipsi verū iudicant, aliis tamē creditū difficile & vix credibile fore suspicantur, ita dicere: Si vultis credere, aut si vultis recipere, ita se res habet. Quemadmodum obscura & difficilia loquētibus, mos est adiungere. Qui potest capere, capiat, vel, intelligat qui possit, aut huiusmodi aliquid. Vbi enim de credēdo fit mētio quod in voluntate sitū est, signanter dicitur: Si vultis credere vel recipere. Vbi verò de intelligēdo vel comprehendendo fit sermo, quod nō est ita in hominis voluntate positum, dicimus: Qui potest capere, vel qui valet intelligere, capiat atq; intelligat. Et iccirco nūc vtrunque ponit dominus, primum dicens: *Si vultis recipere*, ac mox post dictū id quod volebat, euestigio subiūgens: *Qui potest capere capiat*, quoniam erat dictū illud & creditū & intellectu difficile. ¶ *Similis est pueris sedentibus in foro.* Hunc locū varij variè enarrant. Quidam singulare genus ludi imaginātur, quo Iudæorum pueri colludebant. Nos quod videbatur nobis, paucis indicauimus. Nō opus videtur aliquem nouum ludum specialem assignare. Satis est considerare puerorum consuetudinem qui in plateis congregati apud sese student ludendo effingere, quicquid ab aliis vident seriō agi. Videlicet nunc magistrū & discipulos representant, nunc parentes & familiā referunt, nunc pueriles mercationes exercent, nūc processiones publicas celebrant, puerile a a a a solenniter decāntantes. Interdum nuptias fingunt, interdum funeralia obsequia exprimunt. Contingit autē pueros a suis æqualibus inuitatos, nō aq̃ue ad quem libet ludum esse paratos, sed istud oblatū refellere, & alium eligere. Interdum verò prorsus morosi, quicquid fuerit oblatū respuunt, siue lætum siue tristem ludum cōæquales proposuerint: utpote siue tibia canant, vt ad choream eos prouocent: siue lugubrem vocem adant, vt ad planctum eos excitent, quemadmodum fieri solet in obsequiis funera

funeralibus. Id autem valde conueniet applicationi & intentioni Christi, statim subdientis: *Venit Ioannes baptista &c.* Nam ea quæ a quibusdam de variis ludorum generibus dicuntur, admodum parū huic applicationi conueniunt. ¶ *Cecinimus vobis, &c.* Græcè est *ἠψαλμα*, id est, iussamenid est, tibia cecinimus vel tibiauimus. Et pro eo quod habemus lamentauimus, Græcè est, *ἰδὲ πένθη*, *ἢ ἔθνη* iussamen, quod venit à nomine *ἰδὲ πένθος* threnos: id est, lamentario, quemadmodum dicuntur threni Hieremiæ. Valet ergo vox Græca lamentauimus siue lamētari sumus: id est, lamentationes cecinimus. Plus enim aliquid sonat, quàm simpliciter flere aut plāgere. Quæadmodū enim tibia canentū est prouocare ad saltum, sic lamentantium siue lugubria aut threnos ululantium est, excitare ad planctum. ¶ *Ecco homo vorax & potator vini.* Græcè est *φάγος* phagos, quod venit à phago *φάγω* quod est, comedo. Vnde nomen illud significat comedonem vel comestorem. Vini autem potor Græcis vnica voce dicitur *οἰνοπότης* œnopotes, quemadmodum Latini dicunt meribibulum vel meribibulam. ¶ *Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicii.* Græcè est *δυσχερότερον*: id est, tolerabilius vel remissius, quæ ferè in idē redeūt. Cum quo enim mitius agetur in iudicio, illi erit sua pœna tolerabilior: sicut cum quo durius agetur, erit illi sua pœna grauior & toleratu difficilior. ¶ *Et tu Capharnaum, nunquid vsque in cælum exaltaberis? vsque in infernum descendes.* Clarius id habet Lucas, hoc modo: *Et tu Capharnaum vsque ad cælum exaltata, vsque ad infernum demergeris*: atque ad eundem modum etiam hoc in loco habent vulgati Græcorum codices. Est autem sensus iste satis clarus: Tu capharnaum quæ tam multis & tam præclaris miraculis es mirum in modum glorificata, & quasi ad cælum vsq; exaltata, demergeris in profundum inferni, quātum ad eos qui ex his omnibus, nihil profecerunt. In illo tempore respondens Iesus dixit: Cui respondit hic dominus, cum nemo eum interrogauerit: Sed sciendū, quod respondere interdum dicimur etiā non interrogati, quando occasione alicuius rei moti loquimur. Sic infra cap. 16. dicitur: *Respondens Petrus dixit: Domine, bonum est nos hic esse*: ubi tamen nemo illum interrogasset: sed respondere dicitur, quia motus illa gloria quam videbat, & suauitate quam gustabat, loquebatur. Sic impræsentiarū dicitur dominus respondere illi exultationi & cognitioni interiori quā sentiebat, & ex qua mouebatur ad ore cōfitemdum: idque apertius indicat Lucas, dicens: *In ipsa hora exultauit in spiritu sancto*, & dixit: ¶ *Ita pater quoniam sic placitum fuit anteq̃.* Quod dicit, Ita pater, vehementer confirmat quod dictū est, & magnum aliquid ac diligēter notandum significat. Quomodo loquendi

loquendi & alijs vsus legitur dominus. Vt Lucæ 12. *Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc timete.* Sic Lucæ 11. *Ita dico vobis, requiratur ab hac generatione. Simile ferè est quod in eodem hoc capite ait dominus. Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam.* (Et ego reficiam vos.) Gracè est dyavolov anapastoid est refocillabo, reficia, siue (vt dici solet) recreabo, vel refrigerabo aut requiescere faciam. (Tollite iugum meum super vos.) Illius quis dicitur iugum suscipere, vel illius iugo submittere se aut collum suum, cuius se subdit obedientia. Vnde qui se diabolo subiicit ipsius quoque iugum dicuntur suscipere, aut super se tollere. Tollere ergo Christi iugum, est ipsius obedientia se subicere, & eius doctrinam amplectari. Iugum autè Christi ducit vel trahit: qui in eius obedientia viuit. Quemadmodum econtrario iugum diaboli ducit: qui secundum ipsius leges & suasionem viuit. Vnde dicit Apostolus, *Nolite iugum ducere cum infidelibus.* Et Psalmista, *Dirumpamus vinacula eorum, & proiciamus à nobis iugum ipsorum.* (Inuenietis requiem animabus vestris.) Nomen est hic dyavolov anapastis, cui respodens verbum suprapositum esse diximus, *Et ego reficiam vos.* Est ergo hic sensus, Inuenietis refocillationem, refectiorem, refrigerationem, recreationem aut requiem vel consolationem. (Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue.) Quidam distinctè per horum alterum intelligunt precepta, per alterum consilia doctrinae Christi. Nobis videtur commodius, eandem ipsam doctrinam Euangelicam & iugi & oneris nomine significari. Iugum enim est, quatenus secundum ipsam vitam ducere debemus, & secundum ipsam incedere onus est quatenus ipsam ferendi siue implendi nobis est imposita necessitas. Aptè autem singulis sua addidit congrua epitheta, dicens, iugum non leue sed suauis, & onus non suauis sed leue. Solet enim iugum magis asperitate & incommoditate vexare animalia sub ipso incedentia, quam grauitate: cum sit iugum non magni ponderis. Onus verò ponderis grauitate solet esse molestum. Vnde difficultatem omnem volens adimere saluator, ne quisquam deterreatur, dicit iugum suum non esse molestum asperitate, sed suauis & commodum esse: & onus non esse grauitate molestum, sed leue & facile portatu. Contrarium verò alibi dicitur de Pharisæis, quod alligabant onera graui & importabilia in humeros hominum.

MEVLABAT autem quodam tempore dominus Iesus per segetes: in die sabbati: & discipuli qui eum comitabantur fame magna pressi, vel ob longum iuneris laborem, vel ob diutinum ieiunium, ad famem utique: reuelandā, data sibi opportunitate, ceperunt praterendo spicas euellere easque confricare manibus, & manducare. Quod vidētes Pharisæi prae inuidia nunquā quiescentes, & nusquā non docti, minū obseruantes, ad Christū accedunt, in ipsum deuotū violant te presente, facientes seruile opus in nullo & cōfricatione spicarū, quod non licet in sabbato facere. Quomodo istā tā manifestā transgressiōnem diuini mandati ipse vides oculis, nec arguissaut quomodo sic istos instituis tuis doctrinis, vt diuina cōtemnāt precepta? Quorū calūniā pro suis discipulis ita respōdit dominus: Arbitror vobis in lege eruditus non esse incognitū factū illud Dauidis quod facra describit historia: quando ipse à facie Saulis fugiēs, graui famis inedia pressus, venit ad Achimelech sacerdotē in Nobē, vbi erat tabernaculū domini: & qui cum eo nescq; laicos ad manū ibi non inueniēs, comedit panes sanctos, nempe panes propositionis, quos ex domini intrauit in mandato non licebat cuiquam manducare, nisi tantū sacerdotibus: neque solus ipse de panibus istis sanctis comedit, sed & serui quos in suo comitatu paucos habebat. Hic si Dauid cum suis licuit, ob famis urgentē necessitatē, etiā sanctos panes manducare, quod alioquin tali necessitate exclusū prorsus erat illicitū: quare non & his meis discipulis cōsimilis necessitas suffragabitur? Quare Dauidis exemplo non erunt à calum si solis sacerdotia liberū? Iterum ex lege cognoscitis, quod sacerdotibus diebus sabbati & festis in templo violant sabbatum, secundum eum modum quo vos dicitis meos discipulos violare sabbatum. Nam opera externa factiunt niulta, immolantes victimas, easque lauantes & cremantes, & sanguinem fundentes, aliāque huiusmodi faciētes, quā longē magis seruilia & magis distrectiua videntur, quā istud quod in meis discipulis

a & sine crimine sunt? **b** Dico autē vobis quia templo maior est hic. **c** Si autē sciretis, quid est: Misericordiā volo & nō sacrificiū, excusantur à transgressionē, meritō & hi mei discipuli nūquā cōdenas. **d** Si etiāsi opus aliquod fecerint in sabbato secundum setis innocentes. speciem utique; seruile: excusari poterunt, per præd. Dñs enim est sentiam eius quem secum habent, tantō digniorem filius hominis, tēplo. **e** Vos verò qui ita seueri & morosi estis iudicetis aliorū, si verē intelligeretis vim eius verbi quod **e** Et cum inde per Prophetā dixit Deus: Benignam & cōpassiuam transisset, venit misericordiam ego præligo quibuslibet externis & in synagogam corporalibus sacrificiis, huius verbi germanā sententiam si teneretis, nō ita temerē & iniquē iudicassetis **f** Et ecce homo sine causa innocentes. Nam etiam si secundum exter-manum habens aridam: debueratis aduerrere quod mea præsencia meūsq; cōsensus illos à crimine reddat immunes. **g** Ego nābāt eum dicētes: que filius Dei, in tempore de homine homo natus, si-**h** si licet sabbatis curare? **i** Et cum inde abiisset, venit in synagogam illorum. **k** Erātque ibi in synagoga ho-**l** Ipse autem di-**m** xit illis: quis erit ex vobis homo qui citūne esset an illicitum, diebus sabbati curare ho-**n** habeat onē vñā mines ab infirmitatibus. **o** Idque eum interrogabant & si ceciderit insidiosē, vt ex eius responsione ansam acciperent ac-**p** hac sabbatis in-**q** cūsationis atque calumniā. **r** Dominus autem per si-**s** foueam: nōne multitudinem ita illis respondit: **t** Quis est vestrum tenebit & lena-**u** bit eam? **v** Quāto magis henfurus & allenaturus de puteo? **x** Quod si vos ad melior est homo ouem subleuādā diei festo non parcitis, neque sab-**y** batū violari putatis tali externo opere: quāto magis lice

licebit in die festo curare hominem: cum multo ma-
ioris pretij & dignitatis sit homo quā ouis: & multo
amplius quilibet sit deuinctus benefacere proximo
suo in natura cōpari, quā iumento irrationali. **a** Vtiq;
ergo licitū erit, etiam sabbatis infirmos curare, alia-
que huiusmodi charitatis opera præstare proximis,
neque talibus piis operibus vlla sit diei festo iniura.
b Quo in aduersariorū confutationē prolato respon-
so, conuersus ad hominē illum qui manum habebat
aridam, dixit ei: Extende manū tuam illam quē arida
fuit, & recipe sanitatēis omnibus qui adsunt, velint,
nolint, videntibus. **c** Statimq; obediens homo ille ma-
num vt iussus fuerat extendit: & plenā restituta est sa-
nitas, vt mouere eam eaq; vt iam posset pro libito,
perinde atq; altera, quā arida nunquam fuerat. **d** Pha-
risæi verò tabescentes inuidia subducētes sese à Chri-
sti præsencia, clanculum aduersus eum consulebant
qua ratione eum, siue dolo siue vi, ad mortem perdu-
cerent. **e** Quam illorum machinationem impiam o-
mniscientia sua cognoscens benignus Iesus, eo quod
nondum passionis aduenisset hora, cedere volens fu-
rori, recepit inde eumq; abeuntē multi sequuti sunt,
partim audiendæ salutaris doctrinæ, partim opratæ
sanitatis recipiendæ gratia: eosq; omnes qui sanita-
tis causa sequebantur, solita sua benignitate curauit
ab infirmitatibus suis: præcipiens illis, vt nō se prode-
rent, neq; quō in loco se contineret palām facerent.
Latere enim & occultari à facie impiorum voluit ad
humilitatis & mansuetudinis exēplum, nostrāq; fra-
gilitatis consolationem. **a** Sicq; in hac dispensatoria
Christi abscessione adimpletum est quod multo antē
prædictum fuerat per Esaiam Prophetam, in patris
persona ita de eo loquentem: **b** Ecce filius meus, quē
singulariter elegi præ omnibus filiis hominum, vt in
eo requiescam secundum plenitudinem diuinitatis
meæ: singulariter quoq; mihi prædilectus: in quo sup-
er omnes beneplacitum est voluntati meæ. **c** Super hūc
ego faciam requiescere spiritum meum non ad men-
suram, vt in ceteris, sed secundum omnem plenitudi-
nem, vt in vnigenito meo: **d** generique humano, ac
m spe-

a Itaq; licet sab-
batis bñfacere,
b Tunc aut ho-
mini: Extende
manum tuam.
c Et extendit,
& restituta est
sanitati sicut al-
tera.
d Exeuntes au-
tem Pharisei,
cōsiliū faciebāt
aduersus eum,
quomodo perde-
rent eum.
e Iesus autem
scitēs, fecerit in-
de: & sequuti
sunt eum multi,
omnes, & præ-
cepit eis, ne ma-
nifestū eum fa-
cerent.
f Vt adimple-
retur quod di-
ctum est per E-
saiam Prophe-
tam dicentem:
g Ecce puer me-
us, quem elegi,
quem dilectus meus,
in quo bene com-
placuit animæ
meæ.
h Ponam spiri-
tum meum su-
per eum.
i & iudicium

gentibus nuntiabit.

^a Non contentet neque clamabit, ^b neque audiet aliquis in plateis vocem eius.

^c Arundinem quassatam non confringet, & linum sumigans non extinguet,

^e donec eiciat ad victoriam iudicium.

^f Et in nomine eius gentes sperabunt.

^g Tunc oblatus est ei demonius habens, cæcus et mutus:

^h & curauit eum, ita ut loqueretur ei videret.

specialiter etiā populo gētiū (partim per seipsum, partim per suos Apostolos, quibus de spiritu suo datus est) annūtiabit iudiciū nouissimi examinis, differentemq; bonorum ac malorum (quæ illic ostēderetur) retributionem, simul & ea quæ ad eiusmodi retributionē suæ bonam, siue malam homines modò disponunt. ^a Cum autem in mundum ad prædicandū aduenit, non contentiosus erit, neque clamoribus remaget, neque quisquā in publicis locis pro inani gloria & plausu populi (ut solent mundi sapientes) neque pro excitando tumultu (ut solent seditiosi) illū audiet loquentem: sed in omni potius mansuetudine & benignitate apparebit, mirāq; erga omnes præ se feret mansuetudinem atq; modestiam. ^c Arundinem quassatam non penitus confringet, sed alligabit potius & consolidabit, ne omnino rumpatur: ^d & linum debiliter accensum aut penē extinctum non opprimēdo prorsus extinguet, sed potius ipsum ignē in eo fouebit, flammamque nutriet: id est, cor contritum & humiliatum non despiciet, neque imperfectum hominū abiiciet, sed inestimabili suā pietate pusillanimatorum & humilium peccatorum contracta corda sua medicinali gratia consolidabit, & imperfectum eorū qui sunt bonæ voluntatis aspiciens, fidem & charitatē in eis adaugebit. ^e Perdurabitque hæc in puero meo mansuetudo, vsque ad nouissimi temporis examinis: quando eiciet ipse ac proferet iudicium ad plenam victoriam, quando non iam in forma Euangelicæ humilis & mitis, sed in forma iudicis sauerus atq; terribilis apparebit iustum de omnibus prolaturus iudicium, plenamque & perfectam accepturus victoriā, omnibus subiectis sub pedibus eius. ^f Interim verò antequam tempus illud adueniat, credent populi & sperabunt in eum, per fidem & spem in nomine eius beatam adepturi retributionem. ^g Quodam autem tempore, exhibitus est coram domino homo quidam tribus grauib; malis laborans, nempe demonio obsessus, cæcus, & mutus. ^h Dominus autem (cui non est differentia siue ab vnica siue a multis sanandis miseris) ita plenē illum sanitati restituit, ut dæmo-

demonio eiecto omnis mali radice, & videret & loqueretur rectissimē, perinde ac si nihil vnquā fuisset perpeffus malorum. ^a Quo miraculo tam parenti, simplices turbæ in magnam Christi admirationē & venerationem adductæ sunt, ita ut colloquentes adinuicem, dicerent: ^b Profecto hic est Messias ille, quē ex Dei promissione facta patribus, de tribu Iudæ, & de stirpe David expectamus nasciturum. ^c At verò inuidi Pharisei suo more ad calumniam trahentes omnia, signum tam euidentissimum, cum factum negare non possent, ad dæmonis virtutem conati sunt referre, dicentes: ^d Quæ hic adit miracula dæmones efficiens aliaque huiusmodi faciens, non per Dei omnipotentis nomen, ut sanctus Propheta, sed vt magus ac seductor adit per virtutē Beelzebub principis dæmoniorum: cum hoc ipse scædus iniit ad seducendum simplices, atque ex pacto inito princeps dæmoniorum ab isto inuocatus aliis minoribus a quibus obsidentur homines, imperat ut egrediatur: similiter & per horum ministerium alia agit, quæ secundum speciem mira videntur simplicibus. ^e Iesus autem per suam omniscientiam cognoscens impias illorum cogitationes, congruis argumentis illos confutauit, dixitque eis: ^f Omne regnum in quo fuerit dissidium, ita ut pars vna aduersus alteram insurgat, inuicemque se laborent perdere diuisa partes, citò dissipabitur, & facile conteretur. ^g Et omnis congregatio ciuitatis, vel domus alicuius, si ita fuerit in se diuisa, ut pars vna se opponat alteri, non permanebit stabilis, sed corruet propriis vulneribus. ^h Vt enim concordia minimæ res crescunt, sic discordia maximæ collabuntur. ⁱ Me autem efficiente dæmonia, si (iuxta calumniam vestram) dæmon dæmonem eiciat, maior videlicet minorem vi co-

git exire locum quem libenter inhabitat, neque nisi coactus deserit, consequens est, ut inter dæmones sit dissidium & pugna. ^k Quod si ita est, non ergo poterit eius regnum stabile permanere, sed quantoties deficiat necesse est. Hoc autem rationabile non videtur: quòd regnum Satanæ iamiam eius?

^a Et stupebant omnes turbæ, et dicebant:

^b Nunquid hic est filius David? ^c Pharisei autem audientes, dixerunt:

^d Hic non eijcit dæmones nisi in Beelzebub princepe dæmoniorum.

^e Iesus autem sciens cogitationes eorum dixit eis:

^f Omne regnū diuisum contra se desolabitur: ^g & omnis ciuitas vel domus diuisa contra se non stabit.

^h Et si Satanæ dæmonem eijcit, maior videlicet minorem vi co-

ⁱ Quomodo ergo stabit regnū eius?

penitus sit destruendum, quoniam ad seculi vsq; consummationē regnabit ipse sup filios superbie, eritq; princeps mundi, quantum ad impios. Aut si, quantum ad bonos, dicitur regnum eius iam iam defecturū, sicut verē deficiet, per me id futurum necesse est fateamini, per quem (vt vos dicitis) mitti iam cōp̄it inter illos discordia. Vel igitur negate, me in nomine dāmonis eiicere dāmones, vel diaboli & inferni victorem debellatoremq; me agnoscite. ^a Iterum dicite mihi. Ego si iuxta vestrā calumniā in nomine Beelzebub principis dāmoniorū eiicio dēmones, exorcistae vestri, filij generis vestri, qui inter vos coniurationibus eiiciunt dāmonia, in cuius nomine & virtute id faciunt? An & ipsi in nomine Beelzebub eiiciunt dāmones? Nequaquā id fatebimini, sed ex virtute Dei. Quod si de istis asseritis, dāmones eos eiicere, & non ex pacto cum dāmonio: quo iure, quā rationis apparentia hoc de me comprobabit, quod aliter ego dāmonia eiiciam quā ex virtute Dei? Illi si possunt ex Deo, quare non potero ego? Quid aduersum me habetis, nisi vestrā inuidiam, quā vos facit mea omnia in partem iniquam peruertere? ^b Ideo ipsi exorcistae filij generis vestri, vos cōdemnabunt in iudicio: erūt ipsi vobis in testimoniū iustę condemnationis in die iudicii, quoniam videlicet cum illos videritis, tantū exorcistas & puros homines, ad inuocationē diuini nominis, sine pacto dāmonum eiicientes dāmonia, me tamen filium Dei impudentissimē dixeritis non aliter quā in virtute dāmonis potuisse eiicere dāmonia. ^c Si autem ego (id quod verum est) dāmones eiicio per spiritū sanctum, ac per virtutē diuinitatis, quā in mea humanitate tanquam in instrumento domesticō inhabitat, igitur iam in vos peruenit regnū Dei: tempus igitur nūc aduenit, quo inimicus diaboli per me deuincetur, eiicietur, & cōdemnabitur, regnūq; eius, quantum ad electos, prorsus destructur, & regnū Dei surget pro eo in omnibus qui crediderint. Ista enim visibilis dāmonū ē corporibus expulso, quā ego per virtutem diuinitatis operor, signū est illius inuisibilis electionis, quā ille ā suo regno deturbat.

^a Et si ego in Beelzebub eiicio dāmones, filij vestri in quo eiiciunt?

^b Ideo ipsi iudices vestri erunt.

^c Si autem ego in spiritu Dei eiicio dāmones, igitur peruenit in vos regnū Dei.

turbabitur, vt pro eo cōsurgat regnū Dei. ^a Præterea, si quis ā viro forti & bene armato voluerit prædam tollere, & ea quæ ille chara habet ab ipso auferre, quomodo fieri id poterit, nisi vi inualecat super eum, fortiorq; eo factus alligauerit eum, atque ita de domo velut ablata prius eius fortitudine, domum vniuersam spoliabit, & omnia electa tollet pro libito? Ita usque ego cum forti diabolo, nō per amicitia pactum, sortem, & tunc (vt vos inuidiosē confingitis) rem ago, sed manu viro domum illius dilenta cum illo congredior per virtutem diuinitatis ipsis ipsum alligo & supero: & quos ipse obsederat, ab eo per vim aufero, vt secundum corpus visibiliter, ita & secundum animam inuisibiliter. ^b Præterea. Quā verisimilitudine vos id potestis asserere, quod pactum ego habeam & amicitiam cum dāmonē, cum inuicem maximē nobis aduersemur? Qui enim non est mecum, non mihi consentit, nō mihi collaborat, non ad idem conatur ad quod ego, sed omnino contraria querit & curat, is mihi protectō aestimandus est contrarius: & qui mecum non laborat, vt in vnitatem cōgreget dispersos, is contrario studio dispergere laborat etiam vnitos. ^c Atque hoc pacto Satanas, qui semper mihi contraria querit (cum ego præ omnibus diligam, & quæram hominum salutem, ille econtrario audivisimē sitiat perditionem, ego toto studio ad vnitatem fidei & ad vñū Ecclesię ouile dispersos conor reuocare, ille contra per varios errores dispergere) quomodo vobis potest videri amicus mihi aut pacti singularis scedere sociatus? ^d Quoniam verō ita apertē & contra omnem rationem ausi estis in me tam fœdā & proferre blasphemiam, vt opera manifestam Dei virtutem testantia, sine vlla ratione vel rationis apparentia diabolo tribuatis, illud ego vobis præmonendo denuntio, quod omne peccatum quo fortē per fragilitatem vel per ignorantiā homines peccauerint (imō & blasphemia ipsa, si vel ex ignorantiā vel ex fragilitate processerit) remitti ipsum contingit & frequenter dimittitur iis qui sic deliquerūt, agēribus sui peccati poenitentiā. ^e Atverō blasphemia spiritus, quā quis agni tam manifestē veritatē impugnat, quod ā spiritu Dei remittitur.

^a Aut quomodo potest quisquam intrare in domum fortem, & rasi eius diripere, nisi prius alligauerit sanē ego cum forti diabolo, nō per amicitia pactum, sortem, & tunc (vt vos inuidiosē confingitis) rem ago, sed manu viro domum illius dilenta cum illo congredior per virtutem diuinitatis ipsis

^b Qui non est mecum contra me est.

^c & qui non congregat mecum spargit.

^d Ideo dico vobis:

^e Omne peccatum & blasphe- mia remittitur hominibus: spiritus autē blasphemiae non remittitur.

dam

m 4 ribus

ribus sanctis Patriarchis nimium degenerans, tentando à me signum petit, quasi signa nondum sufficientia viderit, si credere velit. ^a Sed non dabitur ei modo pro sua curiositate signum quale postulat de celo, quoniam neque fructum in eis vllum faceret. ^b Dabitur tamen eis non multo post in terra signum admirabile, prodigium longè maximū, quod omnia signa priora longo intervallo superabit, nempe signum meae resurrectionis quae in Iona Propheta fuit praesignata. ^c Quemadmodum enim Iona latuit in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, postea verò exiit illaesus: ^d sic filius hominis, secundum corpus in visceribus terrae intra noctibus, sepulchrum clausus, per triduum (quod tres dies & tres sic erit filius noctes continet) delitescet: ac post triduum id est, post hominis in cor- quam tertia dies aduenerit, iterum de sepulchro viuis de terra, tribus resurget. Hoc signum omnium longè maximum, potius & triduum monstrabitur generationi huic, post quod omnino nullus relinquetur excusationis locus is qui ne tunc quid crediderint. O quanta vos tantis signis ^e Viri Nimium incredulos, in venturo iudicio manet damnatio. ^f Haec surgit in iudicio cu genera- bitatores enim ciuitatis illius magnae Ninive, in die tione ista, & cō ad vitam, vna cum hominibus nationis huius incredu- demnabunt eā: la, & stabunt contra eos in testimonium iustae cōdem- quia poenitentia nationis eorum: quoniam quidem ipsi eum sub offen- egerunt in prae- sa Dei fuissent, ad praedicationem tantum Iona simp- tatione Iona. plicis Prophetae & hominis puri, poenitentiam egerunt peccatorum suorum ex animo, ita ut retractaret Deus sententiam mortis contra eos ex ore Prophetae denun- f Et ecce plus- tiatam. ^g Et ecce apud istos, imò in medio istorum quam Iona hic, astat, qui Ionā longissimo antecedit intervallo, nem- g Regina au- pe Dei filius, ipse omnium dominus Prophetarū, cu- stri surget in in- ius tantū vmbra, figura, & minister ille extitit: nec ta- dicio cu genera- men ad eius tanti Euāgelistae praedicationem volue- tione ista, & cō runt poenitentia agere infidelitatis atque malitiae suae. demnabit eam: ^h Item & regina Sabba, quae ab austro olim Hieroso- quia venit à si- lytam aduenit, surget in die iudicii vna cum genera- nibus terra au- tione ista, & contra eam stabit in testimonium iustae dire sapientiam condemnationis: quoniam ipsa ab extremis terrae si- Salomonis. nibus venit Hierosolymam, magnum valde itineris dispen-

dispendium suscipiens, desiderio videndi audiendique Salomonem, de cuius sapientia tantum famā audie- rat. ^a Isti verò habent apud se, imò in medio sui, eum ^b Et ecce plus qui longissimo intervallo illum superat Salomonem, quam Salomon nempe Dei filium, patris aeternam sapientiam, cui col- hic. lata omnis sapientia Salomonis, quasi nihilum debeat ^c Cum autē im- aestimari: nec tamen eius verbis auditū praebet, eiusque ^d mudus spiritus sapientiam non solum non requirit absentem, sed nec exierit ab homi- praesentem & vltro oblata suscipiunt, imò reiciunt & nes, ambulat per blasphemias insectantur. Quoniam igitur pessima haec loca arida, quae generatio tantam sibi oblata gratiam ita indigne ab- rens requie- & recit, & quasi calcibus repulit propositā, per anigma non inuenit. vobis indicabo, quid illi in poenā suae infidelitatis tā- ^e Tunc dicit, dem sit euenturum. ^f Cum itaque spiritus malignus ab Reuertat in do- homine aliquo expulsus abscesserit, perambulabat lo- mum meam in ca deserta siccā & inaquosa, si in eis commodam possit de exiui. inuenire mansionem: & cum nec illic requiem quietam ^g Et venies in firmamque inuenit, ^h secū decernit reuerti in priorē ⁱ neniit eam vacā domū, vnde abscesserat, ut videat an non rursus possit tem- scopis mun in ea locū inuenire. ^k Veniensque illuc, inuenit eam a datam & orna- nullo hospite bono inhabitatā, qui sibi posset ingref- tam. sum prolibere, & scopis tantum ab externis sordibus ^l Tūc vadit & expurgatā, atque externis quibusdam ornamentis deco- assumit septem rata. ^m Tunc gaudens spiritus immundus & plaudens, alios spiritus se- propter recuperatā pristinam domum, praegaudio se cum nequiores se, non continet, neque solus habitationē illam ingreditur, & inuitantes ha- sed vadit & inuitat, adducitque secum alios septem spi- bitant ibi. ritus, se etiam impuriore, & ingressi pariter habitāt ⁿ & sūt nouis in domo illa, ^o sicque nouissima hominis illius longè ^p sima hominis il sunt peiora prioribus: quoniam a pluribus iam & im- lius peiora prio- purioribus securius inhabitatur demonibus, qui prius ribus. tantum ab vno, & eo quidem non firma possessione ^q Sic erit & ge- inhabitabatur. ^r Sub hoc videlicet enigmate indi- generationi huic care volui, quid generationi isti pessimae pro sua in- pessima. credulitate sit euenturum. Propter namque infidelita- ^s Adhuc eo lo- tem & ingratitude diabolus tradetur, qui eos lon- quēte ad turbas ga possessione inhabitabit, & omnibus vitiis plusquam ecce mater eius antea vnquam vexabit. ^t Interim verò dum haec at- et fratres stabāt que alia huiusmodi turbis audientibus loqueretur do- foris quarentes minus Iesus, contingit matrem ipsius comitatam non loqui ei

a *Di: it autem* nullis ex cognatis ipsius, foris eū prætolari, cupientes dū exiret ipsum alloqui. *Quod* cernens quidam astantium Christo, satis ad loquendū prætulū, (vel ut eum tentaret, si fortē propter matrem Dei verbum relinqueret, vel ut apud eum gratiam iniret ex nouo *b* *Ecce mater & lato nūtio*) dixit ei: *b* *Ecce mater tua & cognati tui: & fratres tui foris te prætolantur, cupientes te alloqui.* *c* *At foris sunt, quæ ipse, ut ostenderet naturalē & carnalem affectū post- rētes te alloqui.* ponendum esse diuino amorī, nihilque terrenum vel *e* *At ipse respo* carnale preponendum esse negotio Euangelij, ita re- dens dicens sibi, spondit illi qui sibi indicauerat de matris præsentia: *d* *Quid tu carnaliū amicorum præsentiam mihi de-* *nuntians, Euangelicū niteris perturbare sermonem?* *e* *Quid mihi matrem & fratres terrenos cōmemoras,* *f* *ubi patris mei celestis incūbo negotiis?* Vis scire tu, quos ego hoc in negotio secundum spiritū astinem *g* *Et extendens* mihi matrē & fratres: id est, verē cognatos? *Exten-* *densque manum ad discipulos suos & auditores, qui* *tota attentione verbis eius vacabāt audiendis & intel-* *ligendis:* *h* *Huiusmodi, inquit, verbi diuini attentos* *auditores & sedulos observatores ego secundum spi-* *ritum mihi coniūctissimos reputo, ut matrē vel fra-* *tres.* *i* *Quicumque enim voluntatem patris mei, post-* *quam attentē audierit, sollicitē quoque perfecerit, hūc* *ego mihi verē cognatum & coniūctissimum reputo,* *k* *estimans illum quasi mihi sit & frater & soror atque* *etiam mater. Hancque cognationē spiritualem pluris* *ego facio, quam omne carnalem, etiam proximam,* *l* *cuiusmodi est inter fratres & sorores, matrē & filiū.* *m* *Ac proinde à negotio patris mei celestis, propter præ-* *sentiam cognatorum carnis, nequaquam debeo (id* *quod tua videbatur poscere oratio) desistere.*

Parabola de Spiritu immu-
do explicatio.

Homo iste à quo spiritus immūds exiit, populus est Iudeorum, à quo tunc quasi diabolus exiit, quando sibi populum illum Deus primum per Patriarcharum electionē, ac deinde per legis da-

tionem segregauit in peculiū ex omnibus gentibus. Egressus autem ab illo populo & exclusus diabolus, obambulabat deserta gētium, in quibus aqua non erat gratiarum spiritualium. In eis requirē quærūt, habitans in illis vsque ad tempus gratiæ: sed quam quærūt plenē non inuenit, quoniam hoc tempore gratiæ à populo gentiū per Euange- lij prædicationem debebāt foras eici. Hinc verō eiectus, considerat apud se diabolus: num forte in Iudaicum populū sibi permitteretur liber introitus: & veniens in tempore gratiæ credentibus gētilibus cerneret Iudæos vacantes à gratia Dei, quam noluerunt suscipere, se- pis tamen mūdatis: & ornatos id est, corporalibus quibusdam expia- tionibus exterius mūdatis, & ceremonialibus quibusdā obseruantis, externisq; iustificationibus legalis litere, in quibus confidunt secun- dum exteriorem speciem velut exornatos. Et quia sic volentes suam iustitiam cōstituere, Dei iustitiā nolent subici, neq; Euangelio cre- dere, iccirco diabolica potestas illos in māsionem accipiet & subie- ctionem, ita ut iam videantur octo obfessi demonibus, iisque impu- rioribus, qui ante susceptam legē quasi viciu eoque minus malo ob- fessi fuerant. Atq; ita fient posteriora generationis huius prioribus peiora: quoniam longē peior erit horum conditio & maior damna- tio, quando post electionē singularem & promissiones sibi factas le- gemque acceptam, tandē omnibus erunt ingrati & increduli, exhibi- tam sibi & vltro oblatam gloriā suscipere pertinacissimē recusantes, quam prius, quando neque adhuc in populum Dei fuerant segre- gati, neq; promissiones adhuc aut legem vel Prophetas acceperant.

ELUCIDATIO CAP. XIII.

QUODAM autem tempore egressus de *I* *Nullo die exi-* *domo Iesus sedebat iuxta mare.* *Con-* *Iesus de* *ueneruntque ad eū plurimi doctrinæ* *domo, sedebat* *eius audiit, ita ut ex terra commodē non secus mare.* *Et congrega-* *posset eos docere: propter quod, ascen-* *b* *Et congrega-* *dens in nauticā, ut cōmodius à tam multis posset* *ta sunt ad eum* *audiri, atque in ea sedens, ut mos est doctoribus, inde* *turba multa,* *docebat ad se cōfluentem multitudinem quæ ad au* *ta ut in nau-* *diendum stabat in littore:* *c* *loquutusque est eis para-* *cultā ascendens,* *bolis multas, quibus quasi per symbola quædam &* *Et loquutus* *anigmata mysteriū regni Dei illis prædicauit. Inter* *c* *Et loquutus* *ceteras autem vna vel præcipua erat illa, quam de se-* *est eis multa in* *mine proposuit, in hunc modum.* *d* *Contigit semina-* *parabolis, dicens:* *Et ecce exiit qui-* *torem quendam exire in agrum, ad faciendum spar-* *gendum*

*seminat, semina-
re, a* *Ex dum semi-
nat, quodā ce-
ciderunt secus
viam:* *b* *& venerunt
volucres calis, et
comederunt ea.* *c* *Alia autem
cecidērunt in pe-
trosa, ubi non
habebat terram
multā, & conti-
nuo exorta sunt,
quia non habebant
altitudinē
terra:* *d* *solo autem or-
statim ab actu assump-
ta sunt quæ enata fuerant, quia
estauerunt, & quia nō ha-
bebant radicem
aruerunt.* *e* *Alia autē ce-
ciderunt in spi-
nas,* *f* *& creuerunt
spinæ, et suffo-
cauerunt ea.* *g* *Alia autem
cecidērunt in ter-
ram bonam,
h* *& dabāt fru-
ctum: aliud cen-
tesimum,
i* *aliud sexage-
simum,
k* *aliud tricesi-
mum.* *l* *Qui habet au-*

gendūque semen suū. ^a Inter seminandum verō
quēdam seminum vel vento vel aliās quomodo libet
longius abrepta, ceciderunt iuxta viam in locum pa-
ntem, & frequenti calcatione cōpactum siue ob-
duratum, ^b venientēque aues quæ in aere volitant, se-
mina illa in loco exposito iacentia abstulerunt, atq;
deuorauerūt ea, neque fructus vllus ex eis enatus est:
quoniā autem rapina intra terram non sunt permis-
sa sufficienti temporis mora abscondi, vt mortificata
fructū facerent. ^c Quēdam autem seminum cecide-
rūt in loca petrosa, vbi profunditatē terræ sufficien-
tem non habuerunt, ad debitē fructificandum: atque
hinc factum est, vt ante tēpus cōgruum exhorta ger-
minauerint, quoniā terræ profunditatem sufficien-
tem non habebant, vt se occultarent vsque in tempus
naturæ congruum, vtque radicem figere possent ad
sufficientem profunditatem. ^d Veruntamen sole gra-
uius inardescēte, vt solet in meridie æstatis tempore,
statim ab actu assumpta sunt quæ enata fuerant, quia
radicem satis altē non habuerunt infixam, per quam
humorem sufficientem ad se attraherent: iccirco a su-
perueniente immodico solis actu, deficiente humore
intrinsecus resistēte, quantocius arefacta sunt, prius-
quam ad iustam maturitatē possent perungere. ^e Alia
verō ceciderūt inter spinas: & illa quidē licet terram
haberēt satis multam, sufficientēque profunditatē,
ad fructum tamē plenum non valuerūt peringere:
quoniam exorta spinæ præualuerunt illis, & opres-
serunt illa, ne ad quantitatem & perfectionem com-
petentem ascēderent. ^f Quēdam verō seminum for-
tita sunt terrā bonam, non obduratam attritione pe-
dum, non expositā prædationi auium, non petrosam,
non spinosam, sed mollem & pinguem, benēque for-
tandam, ^h & semina huiusmodi fructum magnū pro-
tulerunt, nonnulla, quidē magnum valde, vt pote cen-
tesimum: ⁱ alia mediocrem, vt pote sexagesimum: ^k alia
verō minorem, vt pote tricesimū. ^l atque hæc dicens
dominus Iesus, magna voce clamauit, dicens: Audiat
hæc quisquis aures habet ad audiendum, apponat his
verbis animum vt intelligat, quisquis salutari cupit
discere

discere doctrinā. ^a Accedentes autem ad eum familia *res audiendi au-
ri cōsuetudine discipuli, interrogauerunt eum, dicen-
tes: Quare præceptor bone, hominibus istis rudibus
per parabolas loqueris, quas nequeunt ipsi in exercita-
tū ad huiusmodi sensum habentes intelligere?* ^b *Re-
spondēs dominus, ait illi: Idcirco illis inter quos plu-
rimi sunt increduli, nonnulli etiam peruersi, in para-
bolis loquor, quoniā incredulis illis & peruersis non
est datum intelligere mysteria regni Dei, aut secreta
doctrinæ Euāgelicæ, quomodo vobis fidelibus audito
ribus id est à patre datum. Ita dispositum est à patre,
vt vobis apertius proponam mysteria Euāgelij, illis
autem per parabolarum inuolucra, tāquam indignis
quibus sancta nudē proponantur.* ^c Ita enim à patre
dispositum est, vt qui modicū quid accepit in cogni-
tione veritatis, si modico illo benē vtatur, ipsūque
diligēter custodiat, accipiat ampliora & abundet: ^d is
autem qui nō habet sciētiam veritatis, & cum posset
habere, vel negligit vel recusat suscipere (cuiusmodi
sunt ex istis pleriq;) merito etiā eo quod habere vi-
detur, priuatur: vt non solum non accipiat id quod si
voluisset poterat, sed neq; eius quod habet verū fru-
ctū accipiat. ^e Propter hoc loquor istis per parabolas,
quoniam ita eorum meretur incredulitas: quoniam quia
videntes oculis suis mirabilia diuinæ virtutis opera,
mēq; ipsū Dei virtutem ista facientē, cæci manent, ^f &
& videre nolūt, neque per fidem me agnoscere: ^g au-
dientes item ex me omnia quæ mihi pater mandauit
loqui ad illos, nolunt attendere auribus cordis, vt cre-
dant & obediant: neq; quæ auribus corporis audiunt
mente volunt intelligere. ^h Atque ita adimpletur in
eis verbū Esaiæ, quod olim ex iussu Dei ad populum
istum loquutus est, dicens: ⁱ Auditu externo audietis
verba diuina: & nō poteritis, quia non volētis, intelli-
gere: ^j visu quoq; corporali videbitis opera Dei, &
non videbitis oculis mentis. ^k Induratū enim &
stinatū est cor populi huius per certam malitiam: au-
resque obturauerunt sibi, & oculos clauferunt, ne
dire possint aut videre, aut corde intelligere ea quæ
Dei sunt: sicque ipsi sibi impedimenta ponunt, &
stacu

linius, & auri-
bus graniter au-
dierunt. ^a Et oculos suos
clauserunt ne
quando videant
oculis, & auri-
bus audiant, & sibi videntur
concludere conuersionis atque salutis,
corde intelligat, per huiusmodi obstinationem & obdurationem cor-
dis sui. ^b Vestri autem merito beati & felices oculi,
tur et sancti eos, tam mentis quam corporis: quia videntur vident ea
^b Vestri autem quae a Deo in hoc tempore decreta sunt fieri. ^c vestrae
beati oculi, quia quoque aures merito praedicantur beatae & corporis,
vident: & multo magis animae: quoniam audientes audiunt
^c et aures ve- ea quae in hoc tempore ex Dei voluntate per me au-
stra, quia au- nuntiantur mundo. ^d Illud enim in veritate dico vo-
dunt. bis, quod in praeteritis a saeculo generationibus, ple-
^d Anē quippe riq; iustorum, magni quoque reges & sancti Prophe-
tico volis, quia ta amici Dei, magno desiderio cupierunt videre oculi
multi prophetae illis illa quae vos modo videtis, & post paululum
et iusti, cupie- plura, maioraque videbitis, & non est illis datum vi-
riū videre qua- dere ea: ^e cupierunt quoque & auribus audire ea quae
videtis, et non vos modo auditis, annuntiari mundo per os meum,
viderunt: atque etiam amplius apertiusque postmodum audie-
^e et audire que- tis: partim per memetipsum, partim per spiritum
auditis, et non meum: & non est hoc illis datum ut ea audirent. O-
audierunt. prabant hae isti quasi singularissimum donum, &
eximium beneficium sibi aestimassent praestitum, si
datum eis fuisset voto potiori. Ac proinde & vos mo-
do, quibus tanta gratia proponitur & suscipitur, me-

^f Vos ergo audi-
te parabolā se-
minanti. ^g Omnis qui au-
dit verbum re-
git, et non intel-
lit, venit malus
et rapit quod in mente reponere atque custodire. ^h Quod cernens
seminatum est. diabolus (qui per voluerem celi ob agilitatem & aë-
ris

ris inhabitationē significatur) statim accurrit omnis
virtutis osor, & peculiariter honorum interiorum per-
sequutor, semēque illud caelestis doctrinae quanto-
tius curat arripere, facies videlicet illum qui audiuit
oblivisci, & planē negligere, siue etiam contemnere
audita illa, & non intellecta: sicque fructus nullus
ex hoc semine nascitur. ^a Huiusmodi homines sunt,
quos prima parabola parte signauit, per terram secus
viam, semen absque fructu accipientem: qui vide-
licet semen verbi, quasi secus viam susceperunt, in
terra dura & autum praedationi exposita. ^b Quos au-
tem per secundam parabola partem signare volui,
nempe per terram petrosam suscipientem semē abs-
que fructu debito, homines quidā sunt leues & tem-
porarij: qui dum audiunt verbum Dei, subita qua-
dam deuotione affecti, cum gaudio illud videndum
quasi intra sinum mentis excipere, & satis sibi viden-
tur intelligere, conceptique subitaneo in mente se-
dit in se radice. ^c Veruntamen radicem sta-
bilis deuotionis aut firmi satis propositi non habent,
sed tantum temporarij sunt, & subitanea nec diu du-
ratura deuotione: ^d id quod manifestē tunc osten-
dunt, cum tribulatione qualibet siue pugna vel mo-
dica propter verbum illud exurgente, vel a mun-
do, vel a carne, vel a diabolo, statim succumbunt: continuo scan-
dali zatur. ^e Qui autem se-
minatus est in
men, & fructum proferre incipientem, volui signa-
tos: diuites sunt saeculi huius: qui cor apponentes di-
uitiis amplius quam oportet, si quando verbum Dei di-
citur, et solliciti-
audiant, essentque alioqui fructum forsitan bonum de saeculi istius,
producturi, tamen per nimiam saeculi huius cu-
ram, qua illorum cor possideatur, ^f perque diuitia-
rum fallaciam, cui supra quā decet sunt intenti, cat-
verbum caelestis doctrinae fructum nequir profer-
re debitum: quoniam per solitudines eiusmodi & tur-
fallacias diuitiarum, quasi spinis quibusdam suffo-
catur

^a Hic est qui se-
cus viam semi-
natus est.

^b Qui autē su-
per petrosā semi-
natus est, hic est
qui verbum au-
dit, et continuo
cum gaudio ac-
cipit illud:

^c nō autem ha-
bet in se radicē,
sed est tempora-
lis:

^d facta autem
tribulatione et
persecutione
propter verbum
continuo scan-
dali zatur.

^e Qui autem se-
minatus est in
men, hic est qui
verbum Dei au-
dit, et sollicitus
est, ut fructum
de saeculi istius,
producturi, tamen
per nimiam saeculi
huius curam, qua
illorum cor posside-
atur, perque diuitia-
rum suffocatio-
nem fructum cae-
lestis doctrinae
nequit proferre
debitum.

a Qui verò in catur & supprimitur, ne in altū liberè possit germi-
 terra bonā semi nare. **2** Qui autem parabola quarto membro, per ter-
 natus est, hic est ram bonam semen suscipientem & fructum bonum
 qui audit verbum reddētem signabantur, hi nimirum sunt qui verbum
 & intelligit. Dei, ubi & quando datur, libenter audire student. au-
 b & fructum ditum quoq; non negligere, sed omni studio intelli-
 assert & facit, gere laborant, inque sinu boni cordis quasi intra bo-
 c aliud quidem nam terram altē reponūt, & quasi intra eius profun-
 centesimum, ditatem abscondunt, dum firmo proposito decernunt,
 d aliud autem nullā ob causam verbum illud semel susceptū, & be-
 sexagesimum, ne intellectum de corde proicere. **e** Et quoniam tam
 e aliud verò tri fideliter verbum Dei huiusmodi homines suscipiunt
 cesimum. & custodiunt, idcirco in eis fructū profert copiosum:
 f Aliam para nō in omib; quidem æqualem, in omnibus tamen
 bolam proposuit sufficiētem: **g** In quibusdam quidem paucissimis, fru-
 illis, dicens: Etum plurimum, qui per cētesimum significatur: **d** in
 g Simile factū aliis verò paucioribus, medioerem, qui per sexagesi-
 est regnū celo- mum: **e** in aliis autem satis multis, minorem, qui per
 rū homini qui se tricesimum. **f** Aliam quoq; itidem de semine & semi-
 minavit bonū se natore parabolam proposuit, dicens: **h** Ita se res habet
 mē in agro suo. cum regno calorū, sic agitur de negotio Euangelij,
 h Cum autem quod prædicatur in Ecclesia bonis & malis quemad-
 dormirēt homi- modum sequēs indicat parabola, quæ est de homine
 nes venit inimi- patrefamiliās, qui bonū semē seminavit in agro suo,
 cus eius & sup **i** Cū autē somno graui dormirēt homines per noctē,
 seminavit **zizā** inimicus inuidēs patrefamiliās tantā vtilitatē, atque
 nia in medio tri ipsi etiā agro suū fructum vberem venit, & super se-
 tici, & abiit. men bonū prius à patrefamiliās seminatū superie-
 i Cum autem cit mala semina, ea q; cū tritico bono seminato pas-
 creuisset herba sim commiscuit & completo malitiæ suæ proposito,
 & fructū fecit. abiit. **k** Cum autem iam ad aliquantam altitudinem
 set, tūc apparue ascendisset herba boni tritici, ac tandem post iustam
 rūt et **zizā** nia, quantitatem etiam fructum inciperet proferre, tunc
 k Accedentes simul apparuerunt & zizania in medio tritici exorta
 autem serui pa- de superiacto malo semine. **l** Quod considerantes
 trifamilias, di serui patrefamiliās, qui ex officio suo & amore erga
 xerunt ei. dominum curam gerebāt agri dominici, accesserunt:
 l Dñe nōne bo ad illum, & querimoniam dolentes proponunt:
 nū semē semina? Domine, inquit, nōne bonum semen in agro
 sti in agro tuo? tuo seminasti? Quid ergo sibi volunt ista quæ nunc
 se

se produunt zizania? Vnde putas ista confurgunt in vnde ergo ha-
 agro tuo, quæ tu nequaquā in eo seminasti? **2** Respon bet zizania?
 dit illis paterfamilias: Ego quidē semē bonū in agro a Et ait illis,
 seminaui, nec proinde à me surgunt ista zizania. Ve- inimicus homo
 rū inimicus homo tritico bono superfeminavit ma- hoc fecit.
 lum semē, & hinc zizania. **b** Rursumq; illi dixerunt b Serui autem
 serui: Quid ergo? Vis domine, eamus in agrum istū, dixerunt ei: Vis
 & euellamus atque colligamus ista zizania mala, vt imus, & colligi
 melius crescat triticum bonum? **c** Qui dixit: Nolo, ne mus ea?
 forte zizania colligentes, simul cum eis euellatis & c Et ait: Non-
 triticum. Difficile est enim ea quæ sic permixtim na ne forte colligen
 ta & adulta sunt ita separare abinuicem, nisi & illi no tes zizania, era
 ceatur quod seruatum cupimus. **d** Permittite verò, vt dicetis simul cū
 crescant simul cum tritico zizania vsque ad tempus eis & triticum.
 melsis: & tunc melsioribus meis dicam, vt zizania col- d Sinite vtraq;
 ligant, & separatim alligent in fasciculos, ad cobu- crescere vsq; ad
 rendum igni, quando quidem alteri nō seruiunt vsui: melsē, & in
 bonum autem triticum conferant in horreum meū, tempore, & c.
 in vsu optimos. Huiusmodi separationē ego faciam, e triticum autē
 cum tempus melsis aduenerit, interim simul vtraq; cōgregate in hor
 crescant. **f** Item & aliam parabolam eis proposuit de reuū meum.
 grano sinapis, dicens: **g** Ita se res habet cum Euangelij f Aliam para
 doctrina, per quam ad regnum celorum pertingitur, bolam proposuit
 sicut cum grano sinapis: quod accipiens homo semi- eis, dicens:
 nat in agro vel orto, estque in sese, quantū ad molis g Simile est re-
 quantitatem, minimū ferē omnium seminum, vnde grum calorum
 surgunt olera aut herbae communes: **h** cum verò ger- grano sinapis,
 minauerit, excreueritque in herbam aut stipitē, om- quod accipiens
 nia iam olera mole supergreditur: **i** surgitque inde homo semina-
 arbor tantē & altitudinis & latitudinis, vt auicula vo uit in agro, & c.
 litantes in aere in ramis eius nidificare, & habitatio- h Cum autem
 nem sibi in eis possint constituere. Ita sanē & Euan- creuerit, maius
 gelij verbum, licet secundum speciem foris pusillum est omnibus ole
 videatur & humile, magnam tamen in se virtutem ribus,
 continet, & seminatū in corde bono fructum fa- i & fit arbor,
 cit amplissimum. Ex ipso enim tota confurgit al- ita vt volucres
 titudo Ecclesiæ, quæ arbor est altissima, & vinea latif- celi veniant &
 sima, sub cuius vmbra requiescere, & in cuius ramis habitant in ra-
 nidificare gaudent, etiam qui in mundo honori- mis eius.
 bus, potentia, aut sapientia, videntur præcellere, &
 n ceteros

tunc in iudicis forma & gloria manifestandus, angelos ministros meos, qui de agro & regno meo, siue de mundo isto auferunt omnia peccata: id est, omnes qui in hoc mundo deprehensi fuerint in peccatis uiuentes: ^a mittentque ipsi, tanquam ministri & exequutores sententiae per me iudicem ferendae, illos meos, & stridor iudicio damnatos, in ignem aeternum & inextinguibilem, ubi perpetuus erit luctus atque tristitia, neque aliud audietur, nisi grauis ululatus, & terribilis den-
^b Tunc insti sul- rium stridor, pro amissis aeternis bonis, & inuentis in regno patris aeternis malis. ^c Iustis uero, licet nunc videatur omnia cum impiis esse aequalia, tunc longe alia dabitur retributio. Illis namque in obscurissimas tenebras pro-
^d simile est re- trusus, hi splendidissima gloria fulgebunt longe supra
gnum calorum & vera, omnique attentione dignissima, quibus a-
thesauro abscon- quum est intedat quisquis aures habet: quae quisquis
dit in agro: audierit & custodierit, fructum ex eis non minimum
e quem qui in- consequetur. ^e Aliam quoque parabolam proposuit
uenit homo ab- dominus dicens: Ita se res habet cum Euangelij do-
scendit, et pra- ctrina, per quam ad regnum calorum pertingitur:
gaudio illius va- quemadmodum subsequens indicat parabola, quae
dit, et vendit v- est de thesauro quodam pretioso in agro quopiam
niuersa quae ha- occulto: quem thesaurum quum inuenisset homo
bet et emit agru- quidam, tanti fecit, ut pro eo consequendo, uiueret
illum. sua quae ante habebat, vendiderit. Ita qui hanc E-
f Iterum simile uangelij doctrinam, quam ego ueni manifestare
est regnu calori- mundo, auditu inuenit, eiusque pretium cognouit,
homini negotia uerit, tanti illam faciet, ut pro ea possessione stabili-
tori, quareti bo- consequenda libenter externorum bonorum omnium
nas margari- faciat iacturam: cum sit illa desiderabilis super aurum
tas. & lapidem pretiosum multum, & dulcior super mel
g Inuenta autē & fauum. ^f Iterum, quomodo se habeat negotium cae-
yna pretiosa lestis regni, sequenti edocetur parabola, quae est de ne-
margarita, ab- gotiatore quodam margaritas pretiosas multo studio
ijt, & vendidit perquirente: ^g qui postquam unam quandam pra-
omnia quae ha- omnibus insigniter pretiosam inuenisset, relictis o-
buit, et emit ea- mnibus aliis pretio & uirtute huic unicae non com-
parandis, vendidit omnem substantiam suam pro
unica

unica illa margarita assequenda. Ita sane, qui caelestem hanc doctrinam omnia aliis doctrinis hominum nulla ex parte comparandam semel inuenit, eiusque pretium agnouerit, merito propter illam firmam possessionem obtinendam omnem suam substantiam, & omnino quicquid est rerum externarum, debet nihili facere, potius quam illam deserat paratus omnia perdere. Quoniam uero per hanc caelestem meam doctrinam non indifferenter, quilibet saluatur audiens, sed illi tantum qui affectu audissimum illam quasi the-
^a Iterum simile saurum & pretiosam margaritam custodiunt, alia quo-
est regnum calo- que adiicitur praedictis parabola, quae huius rei exhi-
rum, sagena mis- beat similitudinem. ^a Quemadmodum enim quum
se in mare, & sagena fuerit missa in mare, comprehendit quidem
ex omni genere
ipla in se pisces omnis generis, bonos & malos. ^b Ve- piscium congre-
rum non omnes aequae in uasa reponuntur piscatum: ganit:
sed cum impleta fuerit sagena, ad littus eam attra- b quam cum im-
hant piscatores, ipsique secus littus sedentes, feli- pleta esset, edu-
gunt pisces bonos & utiles humano usui, ab iis qui centes & secus
littus sedentes, dem in uasa sua reponentes, malos autem foras pro-
elegerrunt bonos
iicientes, tanquam nulli bono usui seruientes. Ita pro- in uasa,
fecto & Euangelica doctrina, dum palam mundo c malos autem
praedicatur, plurimos capit ex omni conditione homi- foras miserunt.
nes, qui fidem habent Euangelio, atque hos intra v- d Sic erit in co-
nam Ecclesiam, quasi intra sagenam unam concludit. summatione se
Verum (ut de illis interim taceamus, quos ista sagena culi:
non capit) etiam qui intra eam concluduntur, non o- e Exibit ange-
mnes ad regnum caeleste pertingent. ^d In consum- li, & separabunt
matione enim saeculi, quando sagena ad littus traher- malos de medio
turrus est, praedicatio Euangelica cessabit, & exibunt iustorum,
angeli a Deo emissi, & tanquam exequutores sen- f & mittet eos
tentiae domini sui, separabunt malos a iustis, in quo- incaminus ignis.
rum medio versantur, donec uenerit consummatio g ibi erit flentis
saeculi: ^f mittentque eos & protrudent in gehennam & stridor den-
ignis aeterni: ubi sine omni letitia perpetuus durabit tum.
cruciatu, nihilque audietur nisi voces luctus & fletus h Intellexistis
dentiumque stridor horribilis. ^h Quibus ita per para- hac omnia? Di-
bolas cum enarratione modica prolatis, conuersus ad- cunt ei, Etiam.
discipulos dominus Iesus, uolens eorum excitare animos,

dixit: Recte ea quæ modò loquutus sum intellexistis, an ampliorem discolorum queritis declarationem? *a* **At illi: Ideo** Responderunt illi: Satis recte ista præceptor intelleximus, tua declaratione adiuti. *a* Rursum ad illos Iesus. *a* **Eius in regno** Ad hunc videlicet modum omnis professor Euangeliorum, similis est licet doctrinæ, quilibet Euangelij bonus prædicator, homini patrisfamilias similis esse debet homini patrifamilias, qui de abundantia diuitiarum suarum proferre potest noua & uetera de thesauro terarum est, res varias, omnigenamque substantiã. Ita suo noua & uetera debet bonus Euangelij prædicator, de corde diuite & tera. *a* **Et factum est** re sermonem auditoribus congruum, modò talem, modò talem, nunc consummatus, nunc inuolutum, variis quoque *a* **set in parabo** que modis & comparationibus posset auditoribus in las istas, transire sinuare Euangelicæ veritatis doctrinamque eadem modo. *a* **Et ueniens in** dum nunc ego, partim inuolucris parabolarum diuer sis, partim claris earum enarrationibus, de Euangelio patriam suam regni uobis audientibus disserui. *a* **Postea uero** quam docebat eos in parabolas istas omnes coram turbis palam proposuisset synagogis eorum, *a* **et coram discipulis** secrete exposuisset dominus *a* **ita ut mira** Iesus, abscessit illinc. *a* **Veniensque** ad patriam suam ventur, & dice- Nazareth, ubi fuerat educatus, sicut & conceptus, coe- rent, *a* **pit in synagoga** publice docere, & prædicare Euan- gelium Dei, quemadmodum aliis in locis fecerat. *a* **Et ueniens in** *a* **Mirati sunt** autem conciuies, qui eum nouerant ab *a* **virtutes?** Nonne annis pluribus, neque literis instructum, neque in lege *a* **hic est fabri** humana institutione eruditum: dixeruntque: adiuuicet *a* **lius?** *a* **Vnde huic** de infima plebe homini sapientia ista *a* **Nonne mater** processit, quam præ se ferant eius uerba: & vnde ei *a* **eius dicitur** Ma- *a* **potestas ista** faciendi miracula, quæ eum narrant ope- *a* **ri?** *a* **Nonne ipse** est filius fabri illius lignarij, cui *a* **et fratres eius** nomē Ioseph: Nonne mater eius est muliercula quæ *a* **Iacobus** & Ios- *a* **dam Iudæa,** nomine Maria? *a* **Nonne apud nos** sunt *a* **Ioseph, et Simon** et fratres eius siue consobrini, dicti Iacobus & Ioseph, *a* **Iudæa,** & soro- *a* **Simon & Iudas** sorores item eius siue consobrinæ, *a* **res eius** nonne apud nos habitant, cognite nobis ex nomine? *a* **omnes apud nos** *a* **Huic ergo** de pauperculis & indoctis parentibus *a* **sunt?** *a* **nato,** in familia ignobili educato, cuius tota progenies *a* **h** *a* **Vnde ergo** neque literas nouit, neque mira operari, vnde ista om- *a* **huic omnia ista?** *a* **nia?** tanta uidelicet sapientia, tanta facundia, tanta confi-

confidentia, ac denique tam magnifica potestas æden- di prodigia? *a* **Hisque & aliis** huiusmodi argumentis *a* **Et scandali** nimium crassis & carnalibus, seipso scandalizabant *a* **xabantur in eo** plerique illorum, ex carnali Christi origine, sibi sumen- tes occasionem non æstimandi Christum honore de- bito, neque fidem habendi ipsius sermonibus: cum de- buissent non secundum faciem iudicare, neque ad solam ipsius humilitatem oculos conuertere. *a* **Videns au-** *a* **Iesus autem** tem Iesus multos illorum occasione suæ doctrinæ atque *a* **dixit eis:** Quod uobis modò signorum scandalizari, dixit eis: Quod uobis modò erga me contingit, non est nouum neque insolitum. *a* **Sic enim** solent Prophetæ nusquam minus in æsti- *a* **matione** haberi, quam in patria sua, & in cognatione *a* **sua:** & cum ab aliis quibus incognita est eorum origo *a* **habebantur in** pretio, fideque, habeatur eorum sermo- *a* **nibus,** ab hominibus gentis & cognationis suæ parum *a* **ipsis** tribuitur. Ita planè mihi uobiscum nunc euenire *a* **video,** quemadmodum olim Prophetis cum suis conciu- *a* **bis** solet accidere. *a* **Et noluit** illic tamen dominus multa *a* **diuinæ** virtutis opera facere, neque miracula multa *a* **ædere,** propter plurimorum incredulitatem, quæ indi- *a* **gnos eos faciebat diuinis beneficiis. Nonnulla tamen, *a* **sed pauca** fecit, vel ob quosdam ex eis credentes, vel *a* **ut excusationem** non haberent increduli de peccato *a* **suo,** quam uisi fuerant habituri nonnullam, si prorsus *a* **nullum** apud suos ostentans diuinæ virtutis testimo- *a* **nium,** fidem sibi haberi Christum exegisset.**

a **VM** autè fama nominis Iesu, virtutū- *a* **rodes** Tetrarcha *a* **que & doctrinæ** eius iam inualesceret, famam Iesu, *a* **& per vicina** circumquaque loca diffun- *a* **f** *a* **Et ait** pueris *a* **deretur,** tandem & ad Herodē Tetrar- *a* **suis:** *a* **cham** peruenit. *a* **Qui** super auditis *a* **Hic est** Ioan- *a* **admiratus,** recolens Ioannis quæ occiderat sanctitatem, *a* **nes** Baptista, *a* **indixit** ministris suis: *a* **Arbitror** ego hunc hominē de *a* **pse** surrexit *a* **quo** tanta feruntur, ipsum esse Ioannē, cognomento *a* **mortuis:** *a* **Et ideo** *a* **Baptistam,** quem ego sine causa iniuste occidi. Hunc *a* **virtutes** operan- *a* **ego** arbitror diuina uirtute suscitatum esse à mortuis, *a* **tur** in eo.

eo q̄ in vita Deum timuit, & pro iustitia succubuit: atque ideo nunc mirabilia diuinæ virtutis opera videntur in eo, & efficiuntur per eum, ideo nunc miraculorum gloria claret illustris. Et quoniam Herodis & Ioannis metio fieri cœpta est, priusquam ad alia fiat transitus, de morte Ioannis & occasione, ac modo mortis expedierit præmississe. ^a Herodes itaque missis satellitibus, comprehendi fecit Ioannem Baptistam, & alligavit eum, vinculis alligari, atque in carceris custodiam retrudere. ^b Causa autem huius comprehensionis obenerat excerem. Herodiade, formosâ quadam & impia muliere, quæ ^b propter Herodis uxorem fuerat Philippi fratris Herodis, sed abstulerat illam ab eo Herodes, sibiq; coniunxerat, utens ea quam si legitima coniuge. ^c Quam rem sciens Ioannes illi dicebat enim illi Ioannes: ^d Neque diuina neq; naturalis lex patitur, ut ista quam fratri tuo viuenti abstulisti, pro tua vxore legitima utaris. Scadalo es omni populo, amouere te oportet offendicula, illamque ei a quo est ablata, & cui semel fidem dedit restituere. ^e Atque hanc ob causam, quoniam sic a Ioanne arguebatur Herodes, desiderabat quidem illum interficere, ut esset a molestia & confusione liber, possetq; sine contradictione sua frui libidine. ^f Non audebat tamen eum interficere, propter timorem populi, qui eum maximi faciebant, ut Prophetam eximium, speciali Dei dono sibi missum: propter quod, seditionem metuebat in populo excitandam si eum tentasset occidere. ^g Cum autem aduenisset Herodis dies natalis, quem ex consuetudine principes festû agebât, festiuisque conuiuiis deducebant, ingressa est in locum Herodiadis inuicem, tanto artificio, tantæque gratia, ut mirum in modum Herodi, ac simul recumbentibus placuerit illi la eius gesticulatio. ^h Exhilaratusque animo supra ramento, pollicem quam decuit Herodes, partim ex vini abundantia, partim ex saltatricis puellæ forma ac gestu, pollicitus est quodcumque populi illi coram omnibus dare quicquid esset postulara, stulasset ab eo. etiam regni postulare dimidium, promissione quoque

que superaddito iuramento confirmans. ^a Illa verò a tanta promissione a rege accepta, communicato prius monita a matre consilio cum matre sua mortis Ioannis (eo q̄ cum Herode permanere in adulterio desiderabat) audisset. ^b Da mihi (inquit) hic in dilectum regem ingressa, dixit: ^c Domine mi rex, quid si licet magna tu mihi obtuleris, rem tamen modicam scio caput Ioannis ego postulo. Non enim aliud peto, nisi caput Ioannis Baptistæ. istius Baptistæ, quem tu alligatum tenes in vinculis, ^d Et contristam mihi huc in disco adferri, ac dono dari. ^e Quo audito, Herodes quidem non nihil cōturbatus est & confusus. ^f Propter insuetudinem partim q̄ Ioannem aliquantulum reuereretur, rādam autem, & hominē Deo atq; hominibus charū, ita facile nulli ex eos qui pariter causa morte afficere, horredū iudicaret: partim ter recubebant, q̄ seditionem aliquam in populo cōmouendam metueret, ubi res nota facta esset. ^g Veruntamen, propter verbum iuramenti sui, quod verecundū existimabat infringere, & propter eos qui simul aderāt auditores, & testes promissi, corā quibus erubescerebat illud non implere, voluit prestare puellæ quod petierat. ^h caput eius in disco. ⁱ Missitq; statim spiculatorē, qui Ioannem in carcere secus, et decollauit: ^j caputq; præcisum in disco allatum est, puellæ: ac puellæ illi saltatrici, vilissimæ meretriculæ in saltationis suæ mercedem donatum. ^k Atque ipsa statim lit matri suæ. ^l Et accedentes lud matri, ut lætaretur venenata vipera in morte hominis sancti: quem viuentem metuerat, ne per eum lerunt corpus ab adulterio suo pelleretur. ^m Quo ita in carcere defuncto, accesserunt discipuli ipsius, truncumq; corporis eius inde abstulerunt, & honesta sepultura in monumento condiderunt: videlicet quæ erga viuentem gesserant amoris affectum, eundem etiam erga mortuum præceptorem talibus obsequiis demonstrantes. ⁿ Et quæ sepulto, ad dominum Iesum venerunt, nuntiantes ei quod in Ioannem admissum erat crudele facinus. ^o Quod nuntium cum accepisset Iesus, conscendens nauiculam abscessit inde, transiitque in locum desertum seorsum. ^p Et cum audisset turbæ, secessit in locum desertum eum secessisse, statim ex circumstantibus.

centibus ciuitatibus plurimi ad ipsum per terram pe-
dentes confluxerunt. ^a Ad quos cum exisset solita be-
dixit turbam multam nignitate dominus Iesus, qui requiritibus semper se-
la, & miseris exhibet obuium, cōspexit populum multum illic ad-
est eis, & cura- esse miseris que eorum, qui tanta fiducia multo cum
uit languidos eo labore ad se conuenerant, secūmque permi-
nebant, curauit quotquot attulerant languidos, & quibus-
b Vespere autē cūque detenti fuissent infirmitatibus. ^b Cum au-
facto, &c. tem iam aduenisset vespere, discipuli pro turbis so-
c Desertus est liciti praeceptorem accesserunt, dicentes: ^c Domine,
locus, & hora locus iste in quo nūc agimus, desertus est, & inhabi-
iam prateris: tatus hominibus: ubi neque cibus, neque hospitium,
pretio potest comparari: & tempus dici iam ferē de-
dimitte tur- fluxit, iam ad occasum vergit dies. ^d Viderur proin-
bas, ut euntes in de consultum ut turbis istis vale dicas, abeundique fa-
castella emanant cultatem concedas: ut abeuntes ad vicos pagosque vi-
sili ejctas. cinos, comparēt sibi alimenta quibus indigent, quae-
e Iesus autē di- que hoc in loco habere non valent. ^e Iesus autem
xit eis, Non ha- diuina virtutis opus meditans, discipulis ita respon-
bent necesse ire: dit: Nō est necesse, ut iuxta vestrum cōsiliū abeant
date illis vos populi, sibi que escas comparēt pretio. Per vos enim
manducare. pasci poterunt. Vos illis date manducare. ^f Quod
f Responderūt ei, verbum audientes discipuli, vehementer admirati
g Nō habemus de hac magistri iussione, dixerunt: ^g Qui fieri po-
hic nisi quinque terit, bone praeceptor, ut nos tantam hanc populorum
panes, & duos cibemus multitudinem, cum non habeamus hic ad
piscēs. manum quicquam alimentorum, prater quinque pa-
nes & duos pisciculos? Quae esca tam modica, quo-
modo sufficere possit tam immēsa hominum multi-
tudini? ^h Respondit praeceptor Iesus: Adferre quan-
totius huc ad me panes illos atq; pisciculos, ut ex eis
i Et cum iussisset omnem hanc turbam (quod vobis impossibile vide-
set turbam dis- tur) reficiam. ⁱ Quibus mox per obediētes discipu-
cumbere super los allatis, iussit dominus vnīuersam illam turbam ad
senum, sumendam refectionem se accommodare, ac super
k acceptis quin gramen per ordines & conuiuia in morē discumben-
que panibus & tium residere. ^k Acceptisque ille in sanctas manus
duobus piscibus, suas quinque panibus & duobus piscibus, primū oca-
aspiciens in ca- los leuauit in caelum ad patrem suum omnipotentem:
lum, benedixit, a quo sicut omnia habebat, ita ad eundem omnia
refere

referēbat, patrique suo benedicens, gratias egit, tum a
pro illa qua in manibus tenebat corporali esca a pa-
tre donata ad vsum hominum, tū pro eo quod iam pa-
ues, iam erat exhibendum, diuinæ virtutis & pietatis be-
a discipuli an- neficio: ac post benedictionem, quæ manibus tene-
bat alimēta fregit, deditque discipulis fractos panes, c Et manduca-
item & pisces: per quorum deinde manus, ministra-
uerūt omnes, & tum est vnīuersa multitudini. ^c Sicque diuina virtu-
saturati sunt. te in manibus Christi frāgentis alimenta illa pauci-
d Et tulerunt ra la sunt multiplicata, ut omnibus qui illie aderant abū
liquias, duode- de satisfactū esset. Māducauerūt enim omnes quot-
cim copiosius quot aderat, magni & parui, viri & fēminæ, nec so-
fragmentorum lum refecti, verum etiam saturati sunt. ^d Denique, o-
plenos. mnibus bene saturatis, ratum superfuit alimētorum,
e Māducauit am ut de fragmentis (quæ colligi iussit dominus ne peri-
rem fuit nume- rēt) copiosi duodecim impleteretur. Sic copiose, licq;
rus, quinque: mil- diuiter & magnificē, nouit suos pascere dominus Ie-
lia virorum, ex- sus. ^e Eorum autem qui māducauerant numerus fuit
ceps mulierū- bus et paruulis, lia, extra numerū positis mulieribus & paruulis, quo-
f Et statim cō- rum indubiē nō minor fuit numerus. Sic non est do-
pulis Iesus disci- mino differētia, in benefaciendo paucis & plurimis.
pulos ascendere in f Quo tā insigni miraculo patrato, statim discipulos
nauculā, &c. praecepto suo coēgit nauem conscēdere, fretūque
g Et dimissa tur- traicere, ipse interim ad tempus aliquatū in loco
ba, ascendit in mō- manēs, donec turbis vale diceret, easque post instru-
tem solus orare. ctionē debitam maturē dimitteret. ^g Quod ubi pau-
h Vespere autē lō post discipulorū abscēssum fecisset, ut formam no-
facto, solus erat- factis, solus erat ibi.
ibi. bis daret recollectionis post distractionem, & solita-
riæ orationis post tumultuosam actionem, ascendit
i Nauicula autē in medio mari. ipse in mōtem, ut solus ibi patrem oraret in abscon-
in medio mari. dito. ⁱ Et factis iam vespere, post solis occasum, solus
iaculabatur su- ibi permanebat in oratione. ⁱ Interim verō dū abes-
set ipse a discipulis, ipsiq; essent in nauicula soli, non
k Erat enim cō- mediocre sunt perpelli periculū, ut solent omnia pe-
trarius ventus, riculis esse plena absente domino. Nauicula enim in
l Quarta autē medio maris grauibz quatiebatur procelis, hucque
vigilia noctis, & illuc magna cōmotione impellebatur a fluctibus.
venit ad eos am- ^k Nimirum ventus erat illis contrarius, qui tēpesta-
bulans super tem hanc excitabat in mari. ^l Cum verō longo iam
mare, tempore

tempore laborassent in remigando discipuli, ultra noctis mediū, misertus pius dominus laborantium, tandem circa quartam noctis vigiliam ad illos venit supra mare, quasi super aridam ambulans: ut solet laborantibus in suo nomine, benignus dominus semper adesse, rebusque iam desperatis, libenter succurrere. ^a Videntes autem discipuli illum supra mare pedibus ambulātem, turbati sunt re insolita, ^b existimantes spectrum quoddam esse aut terramentum fortassis diabolicum, quod ipsis illuderet, non verē ipsum esse dominum. ^c Adeoque vehementer ex ipsius sunt aspectu attoniti & exterriti, ut voce magna prae timore exclamarent. ^d Quam illorum conturbationem cernens pius dominus, qui non ad incutendum terrorem, sed ad ingerendam consolationem venerat, statim ad illos voce qua ab omnibus facile poterat agnosci loquutus est, dicens: ^e Confidite, bonoque estote animo, filij. Non, ut vos metuitis, terramentum est phantasticum quod cernitis: sed ego ipse sum dominus ac magister vester, qui ut vobis laborantibus succurrā maturē adueni. Proiciite metum omnem, animūque partim laboribus fractum, partim timore abiectum, me praesente resumite. Quam Petrus, discipulus domine, si pastoris voce audita & agnita, bonae ovisculae omnes in eis, iube me ad acceperunt consolationem. ^f Prae ceteris verō Simon Petrus, suo more ardens ubique, ex magistri tam noua praesentia, subito feruore concepto, dixit & ait ipse ait: ad eum: Domine mi, si tu verē es qui super aquas videris ambulans, iube & mihi, ut ad te itidem super aquas ambulans veniam. Credo enim quod sicut tu tua virtute super aquas potes absque immersione ambulare, sic & ego potero tua iussione. ^g Vident doctus super aquas, minus feruidam discipuli petitionem, iussit illi, ut ad se veniret super aquas. ^h Statimque ad iussione domini ille exiliens de navi, coepit ambulare super aquas, ut ad praecceptorem accederet: neque cessit maverit, donec in eo non vacillaret feruor fidei. ⁱ At verō inter ambulandum, cum sentiret ventum valide flantē, ac procellas in mari excitantem, oculisque paululum a magistro deflexis coepisset in pericula naturae ordine

ordine sibi incumbentia intendere, timore correptus est. Factumque est diuina dispensatione, ut aqua maris, quae prius donec firma stetit eius fiducia solidum locum per miraculum ei praestiterat, post timorem & dubitationem iam cederent calcanti, ita ut subsidere ac mergi inciperet. ^a Positus autem in submersiois periculo, rursum ad dominum oculos quos paululum auerterat reflectens auxilium eius implorat, voce magna clamans: ^b Domine, inquit, saluum me fac. ^c Et continuo leuauit, voce magna clamans: ^d Domine, inquit, saluum me fac, & eripe ab imminenti submersiois periculo. ^e Statimque dominus, propinquus omnibus de tribulatione ad se clamantibus, extenta manu apprehendit eum: timorēque illum inordinatum, & malam diffidētiā, quae in periculum eum induxerant, redarguens, ait: ^f O homo exiguae fidei, modicāque fiducia: quare me praesente & iubente haesitans, metuebas implere quod iusseram? Quid vēti statum, aut maris procellas metuebas, me praesentē habens & iubentē, qui ventis & mari impero? ^g Quāque ascendisset dominus vnā cum discipulo in nauim ad suos, statim vētus quieuit, & mari restituta est tranquillitas: sicque post longum ex Christi absentia laborē, subsequuta est copiosa consolatio ex ipsius praesentia, quemadmodum & aliās semper post luctum bonis subsequitur consolatio. ^h Illi verō qui erant in navi, simul cum discipulis nauem cōscenderant viso tanto miraculo, tum in ambulatione vtriusque super aquas, tū in ventis cohibitione, marisque sedatione, accurrentes ad Iesum postquam nauē esset ingressus, magna deuotione ipsum adorauerūt, confitentes quod verē ipse esset Dei filius, in quo tā praelara diuinā virtutis opera effulgeret. ⁱ Quāque traiecisset mare applicauerunt ad terram Genesar. ^k Et quā ab incolis terrae illius fuisset agnitus, emissi sunt nuntij per vniuersam illam regionem, & in omni circumiacētia loca adductique sunt ad eum plurimi ex locis illis languidi, variis morbis & malis vexati, exhibitique sunt ante eum, tanquam coram medico agroti: & deprecabantur, ut vel extremam oram vestimenti eius liceret ipsis

Et quicunque tetigerunt salui facti sunt.

ipsis contingere. Ita enim cōsidebant, si vel fimbriam vestimenti eius possent contingere, quantoties se malis suis leuando: ^a Factumque est illis iuxta fidem suam: & quicunque fimbriam tetigerunt, salui facti sunt, virtute diuina ab ipso procedente, à quacunque fuissent infirmitate detenti.

b Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribae & Pharisei, dicentes:

e Quare discipuli tui transgreduntur traditiones seniorum? d Non enim lauant manus ante cibum manducant, cum panem manducant. e Ipse autem respondens ait illis:

QUANTVMVIS autem multa & magna æderet miracula Iesus, quantumcunque ipse beneficia multiplicaret, & potentia suæ virtutem efficaciter demonstraret, Scribae tamen & Pharisei in sua malitia inueterati & obdurati, non desistebant persequi dominum, eiusque bonæ opinionis insidias & calumnias struere. ^b In illo nanque tempore, post tam multa egregia ostensa diuinæ virtutis inditia, Scribae & Pharisei quidam ab Hierosolymis, qui illuc causa obseruandi Christum (quod videtur verisimile) aduenerant, videntes discipulos Christi manducare non lotis ante manibus, occasionem hinc sibi acceperunt calumniæ, acceduntque discipulorum magistrum, tanquam ad eum deuoluturi calumniam, dicentes: ^c Quare pateris discipulos tuos negligere, & transgredi doctrinam atque statuta maiorum? Quare non illos probius instituis? An forte tu item ut illi maiorum es contemptor, & eorum quæ patres nostri tradiderunt neglector? ^d Si quæras in quo transgrediantur seniorum traditionem, vidimus illos non lauare manus antequam cibum manducant, quum seniorum habeat traditio, non sumendum esse panem, nisi lotis ante manibus. ^e Videns autem dominus inuidiam horum mentem, & amarum animum, non tam ex zelo paternarum traditionum, quam ex inuidia aduersus veritatem innoxios arguentem, iniustam calumniam iusta increpatione voluit retundere, dicens: Vos meos arguitis innocentes discipulos, quod seniorum doctrinam non ad necessitatem præscriptam, sed ad honestatem tantum externam traditam, occupatio-

res in rebus necessariis obseruare neglexerint. ^a Ego ^a Quare & vos verò magis iuxta ratione vos possum & debeo ar- transgredimini, guere, qui non seniorum traditiones ad honestatem ^b mātatum Dei solum traditis negligitis, sed præceptum diuinæ le- propter traditio- gis (cuius est obseruatio ad salutem simpliciter ne- nem vestram? cessaria) infringitis transgrediendo, propter vestram malam traditionem, propter falsam & noxiam doctrinam vestram, quam propter auaritiam ipsi vos adinuenistis, & effinxistis. ^b Lex enim diuina per ^b Nā Deus di- Mosem lata districtè præcipit, patrem & matrem ho- norare: obseruantibus præceptum signanter adiungens promissionem vitæ longioris, transgredientibus autem comminationē mortis. ^c Sic enim in lege dicitur: Honora patrem tuum & matrem, ut sis longi- ^c Honora pa- Deu. 5. trem & ma- tre: ^d qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. ^e Vos verò propter vestram auaritiam, ad emungendam à populo pecuniam, eamque conuertendam in lucram vestrum, quæ à filiis foret expendenda in sustentatione parentum, subtili & callida adinuatione peruersam doctrinam confinxistis vobis, qua homines docetis præcepto huic diuino contrauenire. Sic enim docetis homines: ^f Qui- ^f Quicunque di- cunque filius patri vel matri, suo subsidio indigen- xerit patri vel ti, dixerit: ^g Pater aut mater, quicquid ego in matri: templo Deo obtulero, quodcunque munus à me ^g Munus quod- Deo oblatum fuerit, id tibi quoque proderit non cumq; est ex me, secus ac mihi: quare præstat, ut hoc quod eram in tibi proderit, tuam necessitatem expensurus, offeram templo, ut sic & mihi & tibi inde commodum proueniat. ^h Vos ^h & non hono- (inquam) dicitis, quod quisquis ita parentibus satisfaciat subsidium à filiis postulantibus, & re- suum aut ma- ipsa nullum eis honorem subventionis atque sub- trem suam. sidij præstat, rectè faciat, & parentibus satisfaciat verbis eiusmodi, etiam si re illis non subueniat: & hac doctrina pessima impeditis, ne quicquā amplius quam hæc bona verba dent filij indigis paren-

*a Et irritum
facistis manda-
tum Dei, ppter
traditionem ve-
stram.*

*b Hypocrite,
bene propheta-
uit de vobis Esa-
ias dicens:*

*c Populus hic la-
bijs me hono-
rat,*

*d cor autem eo-
rum longè est à
me.*

*e Sine causa au-
tem colunt me,
docentes doctri-
nas et mandata
hominum.*

*f Et conuocatis
ad se turbis, di-
xit,*

parētibus, nec finitis filios vero honore afficere suos
parentes: qui non in verbis blandis tantum, neque in
exterioribus reuerētia signis est situs, sed maxime e-
tiā in necessariorū subministratiōe. ^a Atq; ita per-
uersa hac doctrina siue traditione vestra, fecistis irri-
tū mandatum Dei, videlicet dum filios docetis inho-
norare parētes, quod est diuino p̄cepto manifestis-
simè contrariū. Prætexitis autem vestro huic dogma-
ti speciem pietatis, quasi propter Dei & templi reue-
rētiā ita agendum doceatis, quum non nisi ex intus
latēte auaritia procedat impia & crudelis ista doctri-
na, quæ & naturæ aduersatur, & diuino p̄cepto.
^b O fēti & simulati hypocrite, qui sub pietatis specie
& simulata extrinsecus sanctitate peruersum cor ge-
ritis, qui sub ouina pelle animū lupinū tegitis, quā
graphicè vos depinxit Propheta Esaias, quā expres-
se apteq; vos ac vestri similes designauit, quum dice-
ret in persona domini: ^c Populus iste labijs me hono-
rat, verbis pietatē quandam singularem p̄ se fert,
similiter & exteriorum operationum atque obserua-
tionū specie miram quandam sanctitatem atque re-
ligionem ostentat: ^d verū cor ipsum, quod super om-
nia requiro & intueor, procul abest à me, non est re-
ctum cor eorum ante me, cor ori non respondet, cum
intus pleni sint rapina atque malitia. ^e Inuanum au-
tē & frustra colunt me, ore tantum & externis obser-
uationibus: non consequentur retributionē mercedis
meæ ex cultu talis oris tantum, aut externarū opera-
tionum, docentes populum non quæ veræ sunt pieta-
tis, sed doctrinas tantum & mandata hominum, talia
quæ non solum diuinis mandatis non sunt consona,
verū etiam manifestè repugnantia: sic quæ veræ pie-
tatis sunt omittentes, imò peruerentes, quæ autem
ad quæstū ipsorum faciunt adinuenientes, effingen-
tes, & auribus hominum inculcantes, propter auari-
tiam. ^f Hisq; ita vt digni erant cum authoritate & se-
ueritate refutatis (q̄ festucam in alijs vidissent, ipsi
trabem in suo oculo non videntes) turbas simplices,
& ad pietatis doctrinam suscipiendam paratas, ad se
conuocat, vt super Phariseorum quæstione proposi-

ta,

ta, quod veritatis est illos edoceat. Conuocatis itaque
turbis dixit: ^a Quæ dicturus sum vobis, diligenter at-
tendite, & mentis intelligentia laborate comprehen-
dere. ^b Fieri non potest, vt id quod in os intrat, homi-
nem verè coinquinet, aut immundum reddat tali im-
mundicia, quæ coram Deo immundum faciat, quæ
sola vere immundicia censenda est: ^c sed ea quæ pro-
cedunt ab homine, quæ à corde malo proficiuntur
aut mala voluntate: ac deinde per os egrediuntur (id
quod frequentissimū est) hæc verè immundum corā
Deo hominem constituūt, de cuius corde & ore talia
mala proficiuntur. Nihil enim hominē coram Deo
potest immundum constituere, nisi peccatū: quod per
nullum cibum in hominē introducit, sed à malè vo-
luntatis radice abintus nasci debet. ^d His dictis, vidē-
tes discipuli Phariseos ira efferuescere, & inuidia rū-
pi, tamen si mutire non vltra auderent semel egregiè
irraducti, accedunt p̄ceptorem, vt eum commone-
fiant eius quod viderant, dicuntq; illi. ^e Aduer-
tisti p̄ceptor, quomodo Pharisei isti audito hoc
tuo responso, plurimum scandalizati fuerint? Nosti
quod agerrimè verbum istud à te acceperint, quod-
que grauem tibi parent ex eo calumniam, quasi dis-
cretionem omnem ciborum quam in lege Deus p̄ce-
cepit per Mosem, abstuleris atq; confuderis: ^f Audiēs
verò pio affectu pro se sollicitos, proque suo hono-
re & bono zelantes discipulos, ita respondit illis: ^g
^g Quicquid à patre meo non proficiunt, quicquid
à Deo fundatum atque plantatum non est, nō habet
stabilitatem, sed radicibus euellitur ac destruitur: do-
ctrina ista peruersa quæ nō à patre meo profecta aut
plantata est, sed quam ipsi sibi de corde suo confinxer-
unt, destrui atque euelli debet mea p̄dicatione, &
plantatione contrariæ veritatis: quemadmodum e-
contrario, veritas quæ plantatur à patre meo, non
euellitur, sed permanebit in æternum. ^h Proinde,
finite illos scandalizari vt velint. Non ego illos, sed
ipsi se scandalizant sua malitia. Ego ad hoc missus
sum, & ad hoc in mundum veni, vt testimonium
perhibeam veritati, & falsitatem destruiam. Mei est

o officij

*a Audite et in-
telligite:*

*b Non quod in-
trat in os, coin-
quinat hominē:
sed quod pro-
cedit ex ore, hoc
coinquinat ho-
minem.*

*d Tunc acceden-
tes discipuli eius
dixerunt ei:*

*e Scis quia Pha-
risei, audito hoc
verbo scandali-
zati sunt?*

*f At ille respon-
dens, ait:*

*g Omnis plan-
tatio quam non
plantauit pater
meus celestis
radicabitur.*

h Sinite illos:

a Cæci sunt, & duces cæcorum.

b Cæcus autem si cæco ducatur præstet, ambo in foveam cadunt.

c Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere nobis parabolas istas.

d At ille dixit:

e Adhuc et vos sine intellectu estis.

*f Non intelligitis ne hoc, quod omne in os extrinsecus in-
greditur, non in cor aut spiritum ingreditur, ubi om-
nis immundicia vera nasci debet, sed in stomachum
trat in ventrem & ventrè mittitur, ac deinde quod superfluum fuerit, &
radit, & in se. ad nutritionem corporis delectum non fuerit, in secessum
cessum emitti-
tur?*

officij, quæ sunt veritatis semper docere, & vitia falsi-
tatesque redarguere. Si illi propter cæcitatem suam,
ex eo vnde profectum accipere debuerant scandalum
fumere malint, habeant sibi: non est quod mihi indi-
gentur, in ipsis est omnis culpa. ^a Cæci sunt ipsi, ma-
litia & invidia excæcati, quæ eos non sinunt quod
verum & rectum est iudicare, & duces sunt cæcorum,
magistros se & doctores fatentur ignorantium. Scri-
barum & Rabbiorum magnificis titulis gaudetes,
^b Quod si cæcus vnus cæcum alterum habeat ducem,
facile simul ambo in foveam cadunt: non est idoneus
alteri ducatum præstare, qui ipse cæcus fuerit. Sic &
isti in semetipsis cæci existentes, dum alios docent
ignorantes, & se & eos quos docent, in damnationem
mittunt. Quamobrem vehementer expedit, ad com-
monefactionem simplicium, & ignorantium populo-
rum instructionem, durè hos pestiferos doctores redar-
gui, ne ab eis incauti & nimium creduli seducantur, ac
pro pietatè impietatem doceantur. ^c Cum autem in
domum venisset Saluator, seorsum à turba Petrus v-
nà cum reliquis discipulis, nondum plenè intelligen-
tes quod breuibz apud populum dixerat, accedentes
ad dominum rogant, vt exponere eis dignetur sermo-
nem illum de esca non coinquinate, qui eis paraboli-
cus intellectuq; difficilior iudicabatur. ^d Iesus autè
volens illos reddere ad sua verba, eorumq; intelligen-
tiam attentiores, simulq; ad hoc adducere, vt discant
studio mentis fixius intendere intelligentiæ sermonum
suorum, obiurgatione illos ferit priusquam verbum
suum edisserat, dicens: ^e Adhuc & vos adeo estis in-
telligentes, vt ne id quidè per vos ipsos capiat, quod
non multum est intellectu difficile, & vnicuiq; men-
tis aciem diligentius intendenti facile patere potest.
^f Intelligitis ne hoc, quod omne in os extrinsecus in-
greditur, non in cor aut spiritum ingreditur, ubi om-
nis immundicia vera nasci debet, sed in stomachum
trat in ventrem & ventrè mittitur, ac deinde quod superfluum fuerit, &
radit, & in se. ad nutritionem corporis delectum non fuerit, in secessum
cessum emitti-
tur?

reddere. ^a Verum mala illa quæ de ore procedunt, hæc *a* Quæ autem
de corde proficiuntur, ubi & gignuntur: & hæc in- procedunt de ore,
purum reddunt hominem. A voluntate namque mala, de corde exeunt,
dum mala desideria & mala proposita gignuntur, quæ *e* ea coinqui-
deinde frequenter per os ebulliunt (quoniam ex abun- nant hominem,
dantia cordis os loquitur) ita homo coram Deo verè
immundus efficitur. ^b A corde namq; procedunt cogi- *b* De corde enim
tationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, exeunt cogita-
furta, falsæ testimonia, blasphemie, & maledicti- tiones malæ, ho-
in Deum, siue in proximum. Omnia hæc à corde pro- micidia, adulte-
cedunt, ipsa quidè talium peccatorum mala proposita ria, fornicatio-
immediate in corde nascuntur, ipsa verò in exteriorè nes, furta, falsa
effectum adimpleta opera nihilominus à malis cõce testimonia, &
prionibus malisq; propositis, quæ in corde latent, pro blasphemie,
cedunt. ^c Et hæc atq; huiusmodi sunt, quæ hominem *c* Hæc sunt quæ
verè immundum faciunt, cuius mūdicia vel immun- coinquinat ho-
dicia secundum eam partem considerari debet, quæ minem.

præcipua est: id est, secundum cor & spiritum, non se-
cundum corpus aut carnem, quæ est vilior pars homi-
nis. ^d Manducare autem non lotis manibus, hominē *d* Non lotis au-
non potest coinquinare, quum id tantum corporale tem manibus
quandam immundiciam habeat, non ad spiritum per manducare non
tingat: quemadmodum e contrario, ante cibum sumentium coinquinat ho-
dum manus lauare nequaquam sanctificat hominē. minem.
^e His itaque gestis, voluit dominus paululum Iudæos *e* Et egressus in-
ex magna parte incredulos relinquere, atque ad gen- de Iesus, secessit
tilium partes diuertere, ad vicos scilicet & castella in partes Tyr-
iuxta Tyrum & Sydonem, ciuitates gentilium, quas & Sydonis.
inhabitabat Chananæi, qui in terra relictæ fuerant à
principio, quando occupauerunt filij Israel terræ pro-
missionis, quod eos delere non potuissent. Ad hos vo-
luit Christus, Iudæa relictæ, diuertere: non quidem
vt illic prædicaret, & palam miracula æderet, ad
eum modum quo fecerat in Iudæa (nondum enim
tempus aduenerat) sed ad præsignandum id quod pau-
lò post futurum erat, & ad instruendum Apostolos,
quid aliquando essent acturi, quomodo videlicet post
ipsius resurrectionem Iudæis resistentibus verbo
Euangelij, eoq; se indignos reddentibus, ad gen-
tes essent transaturi, corde deuoto ipsum suscepturas.

a Et ecce mulier a finibus illis egressa, clamant, dicens ei:

b Misere mei fili David:

c filia mea male a demonio vexatur.

d Qui non respondit ei verbum.

e Et accedentes discipuli eius rogabant eum, dicentes:

f Dimitte eam, quia clamat post nos.

^a In cuius figuram, domino ad partes gentilium declinante: mox Chananæa quædam muliercula, hac in parte totius postmodum Christo credituræ gentilitatis typū gerens, a partibus illis ad quas ipse declinauerat egressa, magna fide ac deuotione ad ipsum accessit, quem Iudæi vltro se offerentē repellabant, dicitq; ei: ^b Misere mei potens Messias, fili David, quem ego fama virtutum in Iudæa auditum audita, credo verum esse Messiam illū, qui olim Iudæis promissus est, vt venturus de semine David, ad liberationē populi sui: præsta mihi quam a te postulo misericordia. ^c Filia nanque mea grauiter a demonio torquetur, & pessimè ab eo tractatur, cuius miseriam atq; afflictionem non secus ac propriam doleo, ac proinde vt mei miserearis supplex deosco. Credo enim, si velis posse te sanare illā. ^d Iesus audita mulieris oratione, neque verbum vllum respondit, veluti dissimulās quod audisset, volēs mulieris gentilis fidem & deuotionē, quam in corde contuebatur, exercitare & declarare, per patientiam atque perseuerantiā: quo etiam modo non raro cum electis suis agit, vt orantium preces, licet salutaria postulant, nō statim tamen exaudiat, sed velut dissimulando differat, vt patientiam exerceat electorum suorum, & deuotionis accēdat desiderium. Crescunt nanq; dilata desideria, si verē desideria sunt. ^e Dissimulante autem Salvatore, & nihil respondente, non statim mulier a proposito cessauit, neque clamare desinit: sed in oratione perseuerans: ipsum prosequuta est in itinere, clamorem continuans, ita vt discipuli vel misericordia mori, vel improbis clamoribus mulierculę cōiūcti, dominū quasi intercessores accederent, eiq; dicerent. ^f Dimitte domine mulierculam istam, quoniam clamat post nos. Da illi quod postulat, & in pace eā abire iubeas. Vides enim quanto affectu, & quanta deuotione nos prosequatur clamoribus, quā te perseueratē & seriō roget, idq; pro filia. Parū est vt hoc illi tam ardētē, tamq; perseueranter postulanti concedas, qui tā multa pāssim apud Iudæos malē gratos præstas beneficia. Et si forte non mereatur exaudiri gentilitas, vincat tamē improbi

probitas: obtineat cordis deuotio, quod non meretur corporis generatio. Ita sancti Apostoli deuotionem mulieris sua intercessione adiuuāt, quomodo & nūc in calis nihil dubiū est illos fieri nobis orantibus intercessores, & ad impetrandū adiutores. ^a Interpellatus Saluator per Apostolos, qui prius nec verbo dignabatur mulierē, verbo iam responderet, dicens: ^b Non sum missus nisi ad perditas oves domus Israël. Non est mei officij prædicare, & miracula facere in persona propria, coram gentibus, sed tantum coram filiis Israël, quibus (propter electionem patrum & populi, promissionesque patribus ac semini eorū factas) peculiariter ego missus sum a patre, tanquam eorū minister, prædicator, & doctor, ad confirmandas & implendas promissiones patrum, & coram his mihi incumbit prædicare Euāgelium, ipsumq; signis & prodigiis confirmare. Ad gentes autē post meam passionem, per Apostolos meos salus ex superabundanti Dei bonitate diffunderetur. Non ergo conuenit, vt in terra hac gentilium ædam miracula. Tacentibus ad hoc verbū Apostolis, vt pote non habētibus quod rationabiliter contra obicerent, illa tamen fide & deuotione plena non siluit, non ab oratione cessauit: egregiæ perseuerantiæ nobis exemplum in se demonstrans, quæ primum vultus auersione, ac deinde acris responsi confutatione bis repulsa, perseuerat nihilominus in orationis proposito. ^c Crescente itaque ex repulsa desiderio & deuotione sumente incrementum, propius ad Saluatorem accessit muliercula: proci densque coram eo in terram, & quantam potuit humilitatem illi demonstrans, dicebat: ^d Domine, qui omnia potes, adiua & exaudi me. Non possum oratione composita mulier rustica & barbara coram te multa proloqui, neque opus est, neque tu desideras. Ecce breui verbo cordis mei tibi pando affectū. Domine, adiua me. Gaudet in mulieris perseuerantia & humilitate dominus, necdum tamen obtinet illa quod postulat, sed vnicum adhuc ei certamen proponitur, vt in trina probatione ostendatur fidei & patientiæ perfectio. ^e Rursum itaque illi Saluator respondit.

a Ipse autem respondens, ait: b Non sum missus nisi ad oves quæ perierūt domus Israël.

c At illa venit & adorauit eū, dicens:

d Domine adiuua me.

e Qui respondit, ait:

6 *At illa dixit:*

e Etiam domi-
nic,

d Nam & ca-
telli edūt de mē-
cis qua cadunt
de mensa domi-
norum suorum.

ipondit: ^a Non est decens, neq; honestum, vt panem
 accipiens filiorum, dem illum canibus. Nō est decēs,
 vt ego doctrinam Euangelicam, & miraculorum vir-
 tutes, quibus missus sum pascere populū Israhēl (qui
 sunt specialiter filij promissionis, & filij patris mei, ra-
 tione cultus Dei, & electionis patrum) subtraham fi-
 liis, & ea vobis exhibeam gentilibus, qui ratione infu-
 delitatis & erroris vestri, quasi canes ante Deū, com-
 paratione ad illum electorum populū censentur. Videris
 ergo (ō mulier) postulare quod est rationi, hone-
 stati, & aequitati contrarium. ^b Iterum silentibus disci-
 pulis, illa suam causam bene fidenter prosequitur:
 & occasione accepta ex ipsis domini verbis, quibus vi-
 debatur confutanda, suam inde partem per humilita-
 tem fouet & perficit, vnde mens superba graue acce-
 pissēt scandalum. Audiens nanque Israhēlitas filios, se
 verō ac suū gentis canes nominari, audiens illis pa-
 nem deberi, sibi non deberi, tam odiosa comparatione
 nō est exacerbata mulier, quāquam aliqui ex se-
 xus conditione nimīū irritari facili: quinimo in hu-
 militate & mansuetudine persistens, & domini quide
 verbum nō impugnans, sed confirmans, suum nihilominus
 propositum prosequitur, dicens: ^c Bene dicis
 domine, & quod dicis verum est, non esse bonum, pa-
 nem filiis subtrahi, ac mitti canibus. Non tamen ex
 hoc consequitur, denegandum esse mihi quod postu-
 lo. ^d Tamen si enim non debeat canibus proici panis
 ille mensæ appositus, quo saturandi sunt filij a-
 mensam discumbentes: attamen nemo incongruum
 iudicat, vt catelli qui sub mensa inferne iacent ad pe-
 des filiorū, de micis illis comedant, quæ de mensa ac-
 cumbentium filiorum, atque dominorum deciderint.
 Sic neque indecens erit, posteaquam filios Israhēl tam
 copiose cibasti, si nos canes vel miculam vnā accipia-
 mus id est, si in me gentile mulierculam vel vnum ali-
 quod beneficium conferas. Hic non vltra se potuit
 continere diuina benignitas: quæ licet iam ab initio
 orationis, desiderium pauperculæ exaudire disposuisset,
 & præparationē cordis eius audisset, prouide-
 tamen exauditionē distulit, donec mulieris huius fide-
 deus

deuotio, & patientia, ad plenū probata esset, in cōsuetudinem increduli & ingrati populi Iudaeorū, & instructionē omnium credentium. ^a Respondens itaq; dominus mulieri egregiē iam probatē, ait: O mulier, magna ostendis fide, deuotionem, & patientiā: magnam fiduciā prae te fers, ex qua tam perseveras, tam humilis, tam ardens in oratione tua apparuisti. ^b Meretur haec tua tam insignis fidei deuotio, vt licet nondū tepus aduenerit palam adendi in gentibus diuinā virtutis prodigia, speciali tamen priuilegio tibi cōcedatur quod postulas. Volo, ego tuam filiam à demonio esse liberam: & hoc ipso meo verbo demoni impero, vt tuā filiam quantocius egrediatur, nec vltra in eam introat. Tu vade in pace: habes, licet diu dilata, tandem tamen impetratum quod postulas. ^c Statimque ad verbum domini, egressum est demonium à filia, atque ab illa hora perfectē curata est, ita vt nunquam vltra ad eam vexandam redierit, matris fide perfectā hanc filia impetrante sanitate. ^d Profectus autem inde, quoniam multa ibi miracula facere aut Euangelium prae dicare nolebat, venit ad mare Galilaeae, siue mare Tyberiadis, quod & stagnum Genesareth. Ascendensque in montem, causa solitudinis & orationis, ibi quieuit. ^e Eoque ab oratione egresso, accesserunt ad eum turbae multae, ex omnibus circumquaque iacentibus locis, habentes secum mutos, caecos, claudos, & debiles, id est, manu altera impotentes, & caecos, claudos, alios multos variis infirmitatibus atq; languorum generibus comprehensos. ^f Quos omnes domino obtulērunt curandos ante pedes ipsius ponentes atque proiciētes eos cum magna fiducia, tanquam obtruderent eos ad pedes medico curandos aegrotos. ^g Ipse verò iniuriarū immemor, sibi paulo antē à Phariseis illatē oblatam sibi aegrotos, quantumlibet grauibus, & humano iudicio insanabilibus morbis detentos potēter sana mirarentur: ita vt in aperta virtute tantorum prodigiorū ad mirarentur simplices turbae, dum viderent paulo antē loquentes, mutos iam rectē loquentes, ^h paulo antē claudos rectē incedentes, paulo antē caecos iam probē videntibus, caecos item & manus alterius vsu priuatos vtrāque manu videntes.

recte videntes, demoniacos curatos, sanatos paralyti-
cos, atque ita in reliquis, tanquam si nunquam vlli fuisset morbo subiecti perfecte sanatos, ita ut nec vlla remaneret morbi reliquia. ^a Dederuntque turbae his conspectis, gloriam Deo cali, cuius solenne erat nomen Deus Israël, a quo omne illam credebant proficisci virtutem, quam in signis istis conspiciabant, & a quo missum credebant suum Messiam, hunc qui tam potenter verbo operabatur, quae secundum naturam virtutem prorsus erant impossibilia. ^b Cum autem turbae istae per multum iam tempus cum eo fuissent in loco deserto demoratae, sciens Iesus illorum egestatem, volensque diuino illos miraculo pascere, conuocatis ad se discipulis, quorum ministerio populum volebat pascere, dicit illis: ^c Miseret me turbarum istarum, quae tanto studio & affectu mihi indiuulsa adherent, iam perseverant iamque triduum totum in magna patientia mecum, & non in loco isto deserto & horrido commorati sunt, & habet quod manducarent. ^d Nolo autem famelicos a me dimittere, ne forte si ieiunii minimaeque cibo refecti abscendant, eos ieiunos nolo in via eos contingat destitui viribus, praeter cibi defectum ne deficiant in simul & labore itineris, antequam domum perueniant, aut diuersoria inueniant, ubi cibum sibi comparent. His verbis compassionem & miserationem suam erga eos, qui propter Euangelium paterentur necessitatem, testabatur dominus, maxime erga eos qui perseverantes essent, nec statim adueniente tentatione ab Evangelio discederent. ^e Discipuli autem verbis domini auditis, facile conicientes ex animo ipsius esse, de suo cibo turbas pascere, posteaquam testatus esset & illos non habere escas, & se nolle eos famelicos dimittere, ignorantes quomodo sine miraculo id posset fieri, dicunt illi: ^f Videris tu quidem tuis huiusce verbis in deserto hoc exigere, ut de nostris escis turbam pascamus. Vides tantos, ut si a deo vero nobis tantum panem hic in deserto inuenire iuremus, turbam aut comparare poterimus, ut turbam hanc tantam reficiamus? Quomodo ergo naturae via id fieri possit? ^g Et ait illis Iesus: quod verbis indicas, non videmus: ^h Quo vero clarus fieret ad patris gloriam quod parabat ostendere miraculum.

raculum, hoc discipulorum audito responso, interrogabat eos dominus: ^a Quot habetis panes? Illi respondit: Quot panes habemus, & obsonij paululum, nemini habetis. At illi per pisciculos paucos, ut spes nulla sit via naturali, vni dixerunt: septem: cuique ex turba hac tanta vel micam vnā pro refectio-
ne porrigedi, cum sit victus iste siue comeatus noster nichilominus tenuis ac perexiguus. ^b Ille ad miraculum se parans, discipulis iubet, ut turbam faciat super terram discumbere. ^c Turbisque dispositis, accipiens dominus panes illos, & paucos pisciculos, ^d primū Deo patri gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^e Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^f Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^g Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^h Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ⁱ Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^j Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^k Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^l Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^m Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ⁿ Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^o Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^p Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^q Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^r Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^s Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^t Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^u Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^v Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^w Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^x Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^y Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur. ^z Et accipiens suo gratias egit, laudans illum & benedicēs, de cuius munere praesentes illi panes & pisces pauci processerant & de cuius liberalitate totus ille cibus quo erat omnis illa turba pascenda, expectabatur.

pascere Christus, qui non potest non misereri sibi fideliter & perseveranter adherentibus. Quos licet interdum in egestatem venire permittat, differens subinde in longum miserationis effectum, opportunè tamen semper adest antequam deficiant, qui ipsum sustinent, neque eos necessaria sua ope destituit. Neq; tamen sufficit, horam unam cum Christo agere, sed triduum totum requiritur, antequam diuinæ se miserationis prodar effectus: ad designandū solidam stabilemque & benè probatam perseverantiam requiri in iis qui diuinis affici sperant beneficiis.

^a Hoc autem tam egregio tamque spectabili coram turbis ostensò miraculo, statim à se Christus turbas dimisit, iussitque abscedere, ac reuerti in propria. Ipse verò concessa nauicula, illis dimissis, venit ad fines Magedan: formam dans nobis veræ humilitatis, vt hominum gloriam fugiamus, & eorum qui nos laudant præsentiam non solum non requiramus, vt inanis gloriæ cupidi, verum etiam fugiamus, tanquam de perdendo boni operis merito pauidi. Huius namque exemplum nobis euidentem dominus ostendit, dum turbas illas, coram quibus tam gloriosum signum ædiderat, quantoties fugit, verius quam reliquit.

ANNOTATIONES IN CAP. XV.

Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ. Quantum ad vim Latini sermonis, particula illa, ab Hierosolymis, iungi potest indifferenter, vel cum verbo accesserunt, vt sit sensus: Scribæ accesserunt, ab Hierosolymis, vel cum nomine, Scribæ, vt sit sensus: Accesserunt ad Christum Scribæ ab Hierosolymis: id est, Scribæ Hierosolymitani: quemadmodum dicimus Christum à Nazareth: id est Nazarenum. Huic posteriori coniunctioni fauet in Græco articulus præmissus, hoc modo, *ὁ ἀπὸ ἱεροσολύμων γραμματεῖς*: hoc est, ipsi ab Hierosolymis Scribæ. In Marco tamen manifestè tam Græci quam Latini codices habent iuxta priorem connexionem: *Venientes ab Hierosolymis*. Sententia autem in idem penè recidit. *Quicumque dixerit patri vel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit.* Oratio ista defectiua est, videturque subaudiendū, benefacit, aut parentibus satisfacit, vel aliquid huiusmodi, in hūc sensum: Quicumque dixerit patri vel matri, munus quodcumque est ex me, tibi proderit, & nō honorificabit

(re

(re scilicet ipsa subueniendo) patrē vel matrem benefacit, aut parentibus satisfacit, aut Deo re gratam facit. Quod autem Latine habemus, *Munus quodcumque est ex me, tibi proderit*, id Græcè sic legitur, *ὃ ὅτι ἐξ ἐμοῦ ὅτι ἐστὶν, ὁ φραδὶς*, hoc est, donū quodcumque est ex me, in tuam cedit utilitatē, vel tu eo iuuaberis, vel tibi proderit, tibi vtile erit. Potest autem istud dupliciter accipi. Primò, iuxta expositionē suprapositā in Elucidatione, vt sit vox filiorum, qua parentibus suam necessitatē exponentibus respondebant, præstare vt in templo offerretur Deo, sicq; melius ipsos iuuādos, q̄ si in corporis necessitates ipsum expendissent atq; ita benignis verbis docebantur filij parentibus satisfacere, re autē nihil præstare. Potest & aliter accipi, vt secundum amaritudinē aliquam & increpationem proferatur, in hunc sensum: Munus quodcumque ex me venturum erat ad templum vel Deum, tibi prodesse debet. Omnis oblatio quam erā oblaturus Deo, tibi debet impendi. Quasi dicat filius patri, velut indignando vel tristando, Pater tam est petax, tam me exhauris, vt oblationem Deo in templo nō possim facere. Si me contigerit aliquid corrasisse vnde purē oblationē facere, mox tu ades indigens, & tibi hoc impendere debeo quod Deo decreuerā. Atque ita amaro isto responsō terribat filij parentes, ne libere suam exponerent egestatem. Vterq; exponēdi modus, in eandem reuertitur sententiam, Scribas videlicet docere filios, ita prætextu pietatis non subuenire parentibus. *Et irritum fecit eis mandatum Dei.* Græcè est *ἠκυρώσατε*, quod significat, infirmare, inualidū reddere, destruere, & robore atq; vigore priuare, siue enervare atq; euacuare vel abrogare, quemodo lex dicitur abrogari vel infirmari aut priuari vigore. Illius verbi contrariū est *κυρώω*, quod significat cōfirmo, approbo, vigore do, corroboro. Apud Marcum ponitur supradicti vocabuli participium *ἀκυρώσαντες* akiruntes, quod illic vertitur, rescindētes. Dicitur autem Scribæ hac parua doctrina irritū facere, rescindere, destruere, suōq; robore priuare mandatum Dei, quatenus hac sua doctrina causam præstant hominibus ipsum transgrediendi, maioremque suæ adinventioni auctoritatem tribuit, quam ipsi diuino mādato. *Sine causa autem colunt me.* Græcè est *μὴ τῷ μῆτιν* id est, frustra vel inuani, quod rectè dicitur sine causa, modo ipsa finalis intelligatur vt significetur, ipsos non consequuturos finē illum quem externo & simulato suo cultu videbantur querere, quique illis exterioribus actibus videbatur debitus. *Cæci sunt & duces cæcorum.* Græcè aliquanto venustius dicitur: *ὁδῶντες οἱ τυφλοὶ τυφλῶν*, hoc est, ad verbum reddendo: Duces sunt cæci cæcorū, quod noster interpretes expressius vertit: Cæci sunt & duces cæcorum

Secessit in partes Tyri & Sydonis.) Frequens est scripturis, dice-
te in partes, quādo loca significantur vicina. Sic capite statim sequē-
ti dicitur: *In partes Caesareae Philippi*, pro quo Marcus expressē ponit,
In tyros vel castella Caesarea Philippi. *Filia mea male à demonio vexa-*
tur.) Græcè totū hoc, à demonio vexatur, dicitur vnico verbo *δαίμο-*
νίζετο, demonizetur, ac si dicamus, demonizatur, hoc est, à demonio
vexatur, vel affligitur vel agitur. *Dimitte illam, quia clamat post*
nos.) Solet plerunque istud sic accipi & exponi, vt propter molesti-
tationem post tergū clamātis mulieris dixerint Apostoli, magis quā
ex misericordia: quod quidem sonare videtur prima facie ea quam
adiungunt causa, dicentes, *quia clamat post nos.* Verum nihilominus
conuenienter accipi potest vt ex compāssionis affectu prolatū, estq;
id Apostolorum honori congruentius, quod & nos in Elucidatione
potissimum sequimur. *Nisi ad oues que perierunt domus Israël.*) Geni-
tius ille, *domus Israël*, regitur à toto illo, *oues que perierunt.* In Græco
enim est per participiū, *ad perditas oues domus Israël.* *Etiam domine.*)
Non est contradicentis, sed confirmantis & approbantis Christi sen-
tentiam, quasi dicat: Vtique domine, sic res habet. Ante verò id quod
sequitur, *Nam & catelli &c.* subaudiendum videtur tale aliquid, Non
tamen indignū est præstari mihi quod postulo, quasi dicat: Hoc qui-
dem verum est quod dicis, non debere sumi panem filiorum &c. at-
tamen ob hoc non ego repellenda venio, *Nam & catelli &c.* quem-
admodum in Elucidatione declarātū est prolixius. *Debiles.*) Quo-
modo claudi dicuntur, quibus in altero pede defectus est debiti vsus,
sic debiles dicuntur, qui altera manu deficiunt ad rectum vsū. Sic
enim differūt duæ dictiones Græcæ *χαλός* cholos, & *κυλλός* kyllos,
id est, claudus & debilis, vt prius ad pedis, posterius ad manus defe-
ctū pertineat. *Videntes mutos loquentes, claudos ambulantes.*) Græca exem-
plaria intericiunt *κυλλός & ὕψης*, id est, debiles sanos, ac deinde, clau-
dos ambulantes. *Vnde nobis in deserto panes tantos?*) Oratio est defectū
patiēns, supplendūque est, comparabimus vel acquiremus vel in-
uenire poterimus. Panes autē tantos cum dicitur, dictio, tantos, non
continuam quantitatem, neq; panum magnitudinem significat, sed
quantitatem discretam, panūq; multitudinem. Vnde clarius dici
potest: Panes tam multos vel tam panū. *Et paucos pisciculos.*) Nota du-
plicem diminutionē, ad gloriam miraculi. Nō pisces dicit sed pisci-
culos, eosq; rursum non multos, sed paucos. *Gratias agens, fregit.*) In
Græco est participium præteriti temporis, quo Latini carent, estq;
sensus: Postquā gratias egisset, fregit: vt indicetur fractioni præmit-
ti gratiarū actio, nōsque doceamur, antequam Dei dona contrecte-

mus

mus benedictionem & gratiarum actionem præmittere, ne vel con-
tingamus quod non prius fuerit gratiarum actione sanctificatum.
In fines Magedan.) Græca exemplaria pro Magedan, habent *μαγδα-*
λα Magdala.

ENE accesserunt ad Christum quidam de secta Phariseorum & Sadduceorum qui licet inter se dissiderent opinioni-
bus, in Christi tamen persecutione duca,
vno animo conueniebant, siue potius
vna inuidia & pari malitia conspirabant atque con-
iurabant. ^b Qui tentantes petebant à Christo, vt si-
gnum aliquod de celo ipsis ostenderet. Hactenus (in-
quiunt) licet multa sint per te adita signa, in his infe-
rioribus, dū cecos fecisti videntes, mutos loquentes, clau-
dos ambulantes, demoniacos liberaisti, paraliticos eis.
curaisti, de paucis panibus multa millia satiaisti, aliāq;
huiusmodi, omnia tamē quæ hactenus vidimus signa
terrena sunt & hic aguntur in infimis, propter quod
videri possint non efficacia testimonia. Petimus igitur,
vt signum aliquod peculiare de celo ostendas, ad-
hoc vt credamus tibi, quomodo olim Moyses de celo
fecit manna descendere, & Helias ignem. ^c Sciens au-
tem Christus, quod non animo proficiendi sed calum-
niādi & tentandi id peterent, non est dignatus eorū
vanæ curiositati præstare quod petierunt, sed per in-
crepationem respondit, dicens: ^d Cum aduenerit ve-
spera ex inspectione dispositionis celi siue aeris, pro-
gnosticamini atq; coniecitis, futuram esse serenitatē:
quod ita cōiicitis ex rubedine celi, quoniam videli-
cet tanquam igneum & ad modum ignis rubicundum
apparere celi, quod solet esse futuræ serenitatis natu-
rale indicium. Rursum, mane factō, ex tristi rutila-
tione celi prognosticantes quod futurum est, dicitis:
Hodie non erit aura serena, sed tēpesta erit, quod ex
indicio cognoscitis dispositionis celi quoniam vide-
licet cælum videtur rutilare siue rubere, sed cū tristi-
tia & obscuritate, vnde colligitur nubes esse in aere
aquosās aut densas, quæ vbi soluentur, tēpestatem fa-
cient

ET acceffe-
runt ad eu-
Pharisei et sad-
ducei,

^b tentantes: et ro-
gauerunt eum,
vt signum de
celo ostenderet

^c At ille respō-
dens, ait illis:

^d Facto vespere,
dicitis, serenū
erit: rubicundū
est enim calum.

^e Et manē, ho-
die tēpesta:
rutilat enim tri-
ste calum.

ciēt, pluuia aut ventos, aut alia huiusmodi, iuxta tem-
 poris conditionem & qualitatem nubium. ^a Ita qui-
 de ex iudiciis tenuissimis, omnino fallibilibus, ac pa-
 rum admodum certis potestis quod nondum est sed
 adhuc futurum est prænoscere atq; prædicere, ante-
 quam veniat ita quidē faciem cæli: id est, dispositio-
 nem aeris, nostris diiudicare, vt ex ea vel serenitatem,
 vel tempestatem prænoscere atque prædicere valeatis.

^b Signa autem
 temporum non
 potestis?

^b Vos igitur qui ex tam tenuibus iudiciis potestis co-
 gnoscere, quid sit futurum in cælo, quomodo ex tam
 efficacissimis & apertissimis signorum tatorum quæ
 hæcenus mundo palam ostendi argumentis, non va-
 letis colligere, quis sim ego, aut vnde venerim, & qua
 le sit tēpus istud nouum & insolitum, quod tantis ful-
 get miraculis & gaudet beneficiis, tempus utiq; gra-
 tiæ & visitationis vestræ, multum à præteritorum sæ-
 culorum, distans temporibus? Proculdubio abundē
 sufficere poterāt vobis & debuerāt quæ iam vidistis
 signa, neq; plura opus esset requirere, si non vos inui-
 dia & superbia vestra reddidisset excecatis. Et qui hæ-
 cenus credere recusastis, ne nūc quidem crederetis,
 etiam si de cælo signum vobis ostenderem. ^c Quare
 generationi isti malæ & adulterinæ (quæ à parentum
 suorum fidelium Patriarcharum fide & pietate pluri-
 mum degenerat) signū tale quale postulat non dabi-
 tur, ad satisfaciendum vano ipsorum desiderio: ^d sed
 dabitur illi suo tempore signum vnum efficacissimū
 & validissimū quo penitus conuincantur, & cui cum
 rationis apparentia prorsus nequibunt contradicere,
 signum videlicet resurrectionis meæ post triduum,
 quæ mea resurrectio fuit olim præfigurata in Iona
 Propheta. Sicut enim hic Ionas in vētre ceti fuit tribus
 diebus, ac postea fuit euomitur, ita & ego in sepul-
 chro terræ quiescā tribus diebus, ac deinde de sepul-
 chro viuus resurgā: quod signū omnibus signis effica-
 cius, vobis suo tēpore ostēdetur, & ita manifestē ex-
 hibebitur, vt non nisi mēdacio vobis ipsis notissimo
 illi possitis contradicere. Attamen etiam in ipso mane-
 bitis increduli vt ante, sicut & nūc qualis estis perma-
 nebitis, etiam si quantumuis magnum de cælo vobis
 æderem

^a Generatio ma-
 la & adultera
 signum querit,
 & signum non
 dabitur ei,
^d nisi signum
 Iona Prophete.

æderem miraculum. ^a Atque ita increpatis & confu-
 sis tētoribus istis, tāquam indignos relinquens eos, ^b *lis abiit.*
 abscessit dominus, vt mare trāsiret. Cum autem di-
 scipuli pariter cū eo mare transnauigassent, & in al-
 teram maris parrem peruenissent, aduerterunt se per *ius trās fretum,*
 obliuionē non accepisse secum comueatum panum. *obliti sunt pa-*
nes accipere.

Fastidantes enim ad iussuionem domini trāsnaui-
 gare, aut alia quauis occasione obuiente, obliti fuerant,
 antequā nauem intrarent, secum panes accipere, pro
 necessitate loci deserti, eo quod in loco ad quē per-
 rexerant non facilē panes haberi possent. ^c Interim
 verō Saluator monens discipulos suos, dicebat: ^d *Vi-*
dete diligēter, & vigilanter cauete vobis à fermento
Pharisæorum & Sadducæorum: attendite vobis, ne de
illorū fermento aliquando gustetis aut manducetis,
& Sadducæorū.
 ne corrumpatur vestra simplicitas: quoniā modicum
 fermentum totam massam corrumpit. ^e Audientes
 verō discipuli, dominum facere mētionem fermenti,
 nō satis intelligentes quid sibi veller per hanc moni-
 tionē, & quid per istud fermentum Pharisæorum in-
 telligeret, cogitabant in semetipsis, atque adinuicem
 conferentes, dicebant: ^f Fortē hoc vult præceptor,

quod panes non accepimus, fortē nostram obliuionē
 carpit atq; negligentiam, quod antequam huc veni-
 remus neglexerimus panes nobiscū sumere. Fortasse
 nos vult monere, ne cogamur ob defectū panū men-
 dicare panē ab inimicis Pharisæis, dum dicit: *Cauete*
à fermento Pharisæorum. ^g Cognoscens autem do-
 minus, discipulos verbum illud suum non recte cape-
 re, ipsumq; quod spiritualiter erat accipiendum pro
 sua ruditate, & ea in qua tū temporis adhuc agebant
 imperfectione, corporaliter intelligere, carnalem &
 crassam hanc arguēs intelligentiā, & ad spiritalia eos
 submouere volēs, per increpationē quādā illos alloqui
 tur, dicens: ^h Quid in vobis cogitatis, & adinuicem ex
 cogitationibus vestris disceptatis atq; mullatis, quia
 panes nō habetis, quasi ego de corporali pane loquar,
 itea fides, quia
 quasi pro eius obliuione vos notare velim? Quod vos panes non habe-
 tis.
 sic corporaliter, & non potius spiritualiter ea intelli-
 gitis

^f Quia panes
 non accepimus.

^g Sciens autem
 Iesus, dixit:

^h Quid cogita-
 tis inter vos, mo-
 panes nō habetis, quia

gitis: quare estis pro panibus solliciti, & anxij in vobis de panum defectu, quasi magnū mihi sit, vos absque magno panū commeatu pascere? ^a Nonne quæ paulo antè vidistis, sufficere meritò vobis debuerant ad tollendā huiusmodi anxiam sollicitudinem? An non intelligitis vim miraculi illius, vel non recordamini quādo quinque panes distribui in quinq; millia hominū: quādo ex quinque panibus & duobus piscibus satiati quinque millia hominum? neq; recordamini, quot cophinos tulistis fragmentorum? Iterum, non recordamini miraculi illius, quādo septem panes & paucos pisciculos distribui in quatuor millia, & quot fragmentis plenas portas tulistis? Non vsq; adeo diu ista peracta sunt, vt iam potueritis eorum obliuisci? ^b Quare non in istis in defectu panum tam copiose me saturasse tam telligitis, quia immensum populum. ^c Quomodo non hoc intelligitis, quod non de pane corporali dixi vobis: Cauete vobis: Cauete vobis à fermento Phariseorum & Sadduceorum? Ex illis namque prius gestis facillè cognoscere poteratis, risorū & Sadduceorum? vt de eis vos admonere aut pro eorum neglectu vos increpare voluerim, sed magis de illorum praua & corrupta doctrina, vt ab illa vobis caueretis. ^d Tunc dixerit canentellexerūt domini verbum non esse dictum de cauendo fermento panum corporalium, neque de panibus corporeis sed de doctrina Phariseorū & Sadduceorum cauenda: quā dominus ipse fermentum appellabat, ratione corruptionis, eo quod sicut fermentum modicum totam massam corrumpit & acidam facit, sic doctrinā praua & diuinā legi non conformis, facile totum hominem inficit atq; corrumpit, omnēque cordis synceritatem tollit, totāque massam & corpus humanæ conuersationis vitiat. ^e Venit autem Iesus in partes Casarea Philip rem Iesus in loca propinqua ciuitati illi quā in hospitet interrogauit Iesum in partes Casarea Philippus frater Herodis Casarea appellauerat, quæ postmodum Panacas dicta fuit. Interrogauitque in via discipulos, dicens: ^{Quæ}

^a Quæ est inter homines fama, quæ opinio, quod iudicium, quæ æstimatio de me qui secundum carnem homines esse fi- & temporalem natiuitatē vilis sum homo, natus de homine, hominis filius: quem aut qualem me esse dicunt homines? ^b Illi autem familiariter respondentes, dixerunt: Varia est in populo de te sententia. Alij nanq; te sentiunt ac dicunt esse Ioannem Baptistam, expergestum ac resuscitatum à mortuis: cuius sententiæ ipsum quoque Herodem esse audiuius, qui auditis tuis miraculis, dixit: Quem ego decollauī Ioānem, hic surrexit à mortuis, & ideo virtutes operatur in illo. ^c Alij te aiunt Heliam esse cuius ante Messiam in Prophetis prædicitur aduentus, non existimantes quidem te Messiam posse videri, propter humilitatē nimiam: Heliam tamen non negantes, propter zelū prædicationis, & fiduciam reprehendendi quodlibet. ^d Alij te asserunt Hieremiam esse, resuscitatum à mortuis: q; Scribas & sacerdotes plurimum reprehēdas, & multa autoritate doceas in populo: quēnam modum Hieremias fidentissimè sacerdotum & pontificū arguit vitia. ^e Alij te dicunt esse vnum aliquem ex Prophetis: ceteris, iste hunc, alius alium, pro suo quisq; iudicio. ^f His auditis vulgi opinionibus tam variis, tam pugnantibus, voluit dominus suorum discipulorum audire sententiā, vt pro confessione veritatis acciperet premium, & in vera sua assertione ipsos solidaret. ^g Itaq; eos interrogat, dicens: Vos verò, qui semper mecum estis, quibus secreta regni cælestis patefeci, quos supra vulgus ceterū speciali electione honorauī, & peculiari eruditione instruxi, quid de me sentitis, quē me esse creditis? ^h Statim omnium nomine, tanquam omnium Apostolorum os, Petrus respondens, absque hæsitacione veritatis confessionem protulit, dicens: ⁱ Nos credimus & profitemur, te esse nō Heliam, nō Ioannem, non Hieremiam, non vnum ex Prophetis antiquis, qui omnes tantum serui & puri fuerunt homines, sed Christum filium Dei viui, verū Messiam in lege atque Prophetis promissum, verum hominē & Deum, filium consubstantialē & coequalē Dei patris, qui est verus & viuus Deus. ^k Hanc confessionē

a Beatus es Simon bar-Iona.

b quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in calis est.
c Et ego dico tibi, quia tu es Petrus.

d & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam.

e Et porte inferi non preualebunt aduersus eam.

approbare simul & remunerare volens dominus, Petro confessionem istam proferenti intulit, dicens: ^a Verè beatus es tu Simon bar-Ionaid est, filius Iohanna siue Ioannis, aut filius columbæ, nimirum per spiritum sanctum regeneratus, ac proinde columbæ filius, propter hanc fidei agnitionem & cōfessionē es & eris beatus, quandoquidem ad aternā te adducet beatitudinem, vt eum quem modo per speculum in enigmate credis & confiteris, videas olim facie ad faciem. ^b Nō enim caro & sanguis tibi istud reuelauit, non te purus homo (qui ex carne & sanguine cōstat) reuelauit tibi, sed edocuit, vt hoc agnosceres, aut cōfitereris, sed pater meus qui meus cælestis, ipse tibi dedit hanc fidei cognitionem & confessionem. Nemo enim filium nouit, quis sit, nisi pater, & cui voluerit pater reuelare. ^c Et quoniam tu mihi dixisti. Tu es Christus filius Dei viui, ego in approbationem simul atq; remunerationē huius cōfessionis, vicissim tibi dico & de te testificor, q; tu sis Petrus: id est, firmus & solidus, rectam scilicet & solidā fidei confessionem tenens. ^d Et super hanc petram, super hanc fidei veritatem quam es confessus, & quam protulisti, dicens: Tu es Christus filius Dei viui, item & super me petram firmissimam, quam in prædicto verbo confessus es, ego ædificabo atque superstruam ædificium Ecclesiæ meæ, quam ædificare volo patri meo. Fundamētum enim aliud nemo potest ponere, nisi quod ego ponam quod ero ego Christus Iesus: & veritas ipsa fidei atq; confessionis de me, erit fundamentum totius ædificij. Et hanc meam Ecclesiam in tanta fundabo stabilitate, in tali ponam soliditate, vt nullis oppugnationibus hostilibus, quantumuis maximis, possit expugnari, ita vt nec portę inferi possint preualere aduersus eam: id est nulla discrimina, nulla pericula, nullæ persecutiones, etiam quæ ad mortem videantur proximæ, & quasi ad portas mortis atque inferni deducere. Nō item omnes illi exercitus dæmonum qui infernum inhabitant, etiam si soluantur vniuersi, & prorumpant ad subuertendam Ecclesiam, sic aduersus eam poterunt preualere, vt penitus deficiat. Semper enim vsq; ad consummationē sæculi serua-

seruabuntur electi, & permanebūt fideles in Ecclesiā mea, quibus ego adero, & quod in soliditate fidei mihi seruabo: quos neq; gladius, neq; fames, neq; mors, neque vita, neq; vlla creatura, possit separare à fide & charitate in me. ^a Et tibi Petre polliceor, daturum me post resurrectionem meam, quando secūdum corporalem & visibilem præsentiam abscēdurus ero, plenariam commissionem authoritatis meæ: constitua te qui hanc veritatis confessionem protulisti, cū plenitudine potestatis, meum in terris vicarium, daboq; tibi clauēs regni cælorum, vt aperire & claudere valeas, per authoritatem tibi commissā, quomodo expediens fuerit. ^b Et quodcūque tu ex authoritate tibi sic tradita ligaueris super terram, id ratum habebitur in cælis, quemcūque tu rectē & debitē tua fungens authoritate ligādum duxeris in terris, hunc & Deus ligatum habebit in cælis. ^c Et quodcūque solueris super terram, Deus id ratum habebit in cælis: quemcūque tu debitē & rectē tua fungens authoritate solueris à vinculo quo alligatus fuerat, hic & Deus soluet & solutum habebit. Quicquid tu secundum rectum vsum tuæ potestatis operaberis in terris, ego in cælis sedens ad patris dexteram approbabo ratumq; habebo, vtpote à meo vicario & in persona mea factum. Tanta erit tua authoritas, & eorum qui in tuum locum successuri sunt vsque ad consummationem sæculi. Omnino enim ad consummationem vsq; sæculi perdurare debet in tuis successori bus tradenda tibi potestas, quomodo in consummationem vsque non deficiet Ecclesia. ^d Tunc præcepit Christus suis discipulis, ne cuiquā id palam dicerēt, neque hoc in vulgus efferrent, quod ipse esset Messias ille verus Dei filius: quoniam nondum erat tempus quo istud hominibus predicari expediebat. Quia enim indigna adhuc passurus erat, & mortem laturus probrosam, expediebat vtique, do nec id peractum esset, tacere Christi diuinitatem, ne scandalum in eo paterentur homines, cum eum viderent post passionem in cruce morientem. Ita enim ferè apud vulgus solet euenire, cū de eo homines semel cotigerit scandalum

a Et tibi dabo clauēs regni cælorum.

b Et quodcūque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis.

c Et quodcūque solueris super terram, erit solutum & in cælis.

d Tunc præcepit discipulis suis, vt nemini dicerent, quia ipse esset Iesus Christus.

*a Exinde cepit
Iesus ostendere di-
scipulis suis quia
oportet eum ire
Hierosolymam,
& multa pati a
senioribus &
Scribis & prin-
cipibus sacerdo-
tum,
b & occidi:
c & tertia die
resurgere.*

*d Et assumens
eum Petrus, coe-
pit increpare il-
lum, dicens:*

dalizari qui prius in summa estimatioe fuit habitus, ut difficilime ad pristinam de illo recuperandam opinionem redire possint. Atque ita periculum erat rudibus, si post acceptam diuinitatis Christi cognitionem, ipsum nihilominus vidissent morte probrosissima finire. Scandalum enim fuissent passi, ut postmodum Apostolis predicantibus Christi diuinitatem, non crederent. Unde expediebat differri hanc praedicationem, usque post consummata omnia humilia, & gloriosam resurrectionem atque ascensionem peractas, quando maiore cum fructu fieri id poterat. ^a Ex eo autem tempore cepit Iesus discipulis suis quae de ipso futura erant, praedicere, quomodo videlicet ex patris voluntate & iuxta Prophetarum vaticinia ipsum oporteret ascendere Hierosolymam destinatum suae passionis locum, atque illic multa grauiataque probro laferre a senioribus populi, & Scribis, ac principibus sacerdotum. ^b Post passionem quoque & illusionem tandem morte ignominiosa vitam finire: ac nouissime tertia post mortem die ex mortuis ad vitam immortalem resurgere. Super his voluit dominus praemonere discipulos, ut cum hora veniret, quae implenda haec erant, sibi cauerent a scandalo. Minus enim mouent quae cognouimus praemoniti, quam quae subito eueniunt nihil tale expectantibus. Item ut cognoscerent discipuli, non ipsum ex coactione passionis & morte suscepturum, sed libenti animo & voluntarie, ex amore patris voluntatis & salutis nostrae: quoniam videlicet illorum omnium praescius, non fugit, sed magis acceptauit ea promptissimo animo: attamen non solas praedixit passionem, ne infirmi prorsus deiicerentur animo: sed post passionis humilitatem subsequenter adiunxit resurrectionis gloriam, ad consolandos & sustinendos ipsorum animos, ut qui ex prioribus passionibus tam dilecti praceptoris & domini non poterant non conturbari, ex subsequenti gloria vicissim consolationem acciperent. ^d At vero Petrus plus ceteris feruens & fides, audito verbo domini de passionibus & morte, rem indignam iudicans, Dei filium pati & mori, pio quodam affectu & zelo, quamuis non secundum scientiam, commo-

commotus, accedens praectorem, cepit illum familiariter velut increpare, quomodo solent amici subinde se inuicem reprehendere, maxime ubi quis sibi ipsi nimium seuera proposuerit. ^a Ait itaque Petrus, Propterea esto tibi domine. Nequaquam domine ita fiat, ut tu dicis: Omnino res indigna videtur, te altissimum Dei filium grauiata pati, ac mortem subire probrosam: Tam non conueniens, tam indecens hoc videtur, ut etiam si tu ad id, praenimiam humilitate & charitate, promptum te exhibeas, nos tamen minime deceat sustinere. Nihil enim tibi istiusmodi opus est, ad nostram salutem operandam, qui ut Dei filius, solo verbo potes omnia. ^b Ad hanc vocem prolatam non secundum Dei vocationem, ut illa superior erat responsio, sed ex carne & sanguine: id est, humani ingenij vano iudicio, conuersus Christus ad Petrum, eumque vultu seueriore & toruo intuens, quomodo solet praceptor irrationabilia loquentem intueri discipulum, magna cum auctoritate respondit Petro. ^c Quid tu mihi tua stulta consilia diuino decreto niteris praepone? Cessa huiusmodi proloqui vanos actemerarios sermones, diuinam dispositioni desine aduersari: sed mihi potius obediens, meisque verbis fidem habes, me sequere: ut permancas iuxta nomen tuum Simon: id est, obediens, non iuxta nomen alienum fias Satanas: id est, aduersarius. Non est serui antecedere dominum, sed domini voluntatem sequi debet seruus. Non debet discipuli consilium sequi praceptor, sed post praceptoris consilium abire debet discipulus. ^d Hoc enim tuo consilio scandalum es mihi, impedimentum mihi praestare conaris ab impletionem paternae voluntatis & salutis humanae. ^e Id est, quia non sapienter ob hoc, quoniam in ea parte non sapis quae Dei sunt, sed quae hominum: non hoc tuum consilium a parte procedit, sed a carne & sanguine, ex humani ingenij iudicio. Propter quod, licet prius te laudauerim, in eo quod tibi non caro & sanguis reuelauit, sed pater caelestis, hic tamen non laudo, in eo quod non pater sed caro & sanguis reuelauit. Et licet illic Simonem fuisse appellauerim, hic certe Satanas potius mihi venis appellandus. ^f Tunc Iesus ad refellendum eff-

*a Alsi a te do-
mine, non eris
tibi hoc.*

*b Qui conuer-
sus dixit Petro.*

*c Vade post me
Satan.*

*d Scandalum
es mihi:
e quia non sa-
pis ea quae Dei
sunt, sed ea quae
homini.*

*f Tunc Iesus di-
xit discipulis
suis,*

*a Si quis vult
post me venire,
abneget semet-
ipsum,*

*b Et tollat cruce-
m suam, & se-
quatur me.*

*c Qui enim vo-
luerit animam
suam saluam fa-
cere, perdet eam.*

*d Qui autem
perdiderit ani-
mam suam pro
parato sit etiam anima sua perdere: id est, vitam tem-
poralem expendere & amittere, & quicunque vita tempora-
li sunt inferiora, hic anima sua in vitam æternam cu-*

cacia maiori illā affectus molliem, à qua Petri pro-
dire videbatur dehortatio, ex occasione horū verborum
Petri, talem protulit sermonem, quo prorsus om-
nem affectus molliem auferret, & ad viriliter quēvis
etiam grauiſſima agenda atque ferēda discipulos in-
strueret, dicens: * Non ego solum grauiā & crudelia
in memetipso laturus sum supplicia, verum etiam ab
omnibus qui post me venire velint, & mei discipuli
fideles cēseri, hoc exigo, vt semetipsos abneget, vt
nō se per affectus molliem nimium diligant, nō sibi
inordinatē afficiantur, verū se à seipsis quodāmo-
do alienent, quantum ad corpus attinet, & eius desi-
deria: sic videlicet vt non seipsos mihi meaque do-
ctrinē preponāt, sed p meo nomine ac mea doctrina
sint parati etiam semetipsos & propriam vitam perde-
re: *b* vtq; sic abnegantes semetipsos, crucem suam ac-
cipiant in humero: id est, animo sint parati pro me
ac mea doctrina etiā mortē p̄brosissimā simul & cru-
delissimū supplicium (cuiusmodi est supplicium cruci-
s) suscipere & perferre: atque ita me sequantur, fide-
liter & perseueranter in omnibus mihi adhaerentes.
Qui enim nondum abnegauerunt seipsos, vt malint
me aut meam doctrinam deferere, quā suam vitā
temporalem, aut quodlibet aliud vita temporali infē-
rius perdere, quicque ad crucem & omnia grauiā ferē-
da non sunt parati potiusquam me deferant, hos ego
non censeo dignos qui mei dicantur sectatores & di-
scipuli. *c* Qui enim animam suam in hoc mundo vo-
luerit saluam facere, in futuro perdet eam. Qui vitā
suam temporalem tantū æstimat, vt non sit paratus
pro meo amore & propter doctrinam meam tam in
ore quā in vita profitendam, illam expendere atq;
postponere, & (vt ita dicamus) perdere, hic nimium in-
ordinate suam animam, quantum ad vitam tempora-
lem, diligendo, causa est damnationis eius, & ad per-
ditionem æternam adducet illā. *d* Qui autem sic ab-
negat semetipsum, vt propter me ac meam doctrinā
paratus sit etiam animā suā perdere: id est, vitam tem-
poralem expendere & amittere, & quicunque vita tempora-
li sunt inferiora, hic anima suā in vitam æternam cu-

stodiet:

stodiet: fidei hac adhæſione, qua per charitatē mihi
adhæſit super omnia, promeretur huiusmodi perditio
nē effugere, & vitā suscipere æternā. Sic itaq; oportet
eum qui me sequi & animam suā saluā facere vo-
luerit, abnegare seipsum, vt pro meo amore sit pa-
ratus omnia quantūvis chara, ipsam quoq; tempora-
lem vitā (quā nihil rerū temporalium est pretiosius) re-
linquere & omnia quāsi stercorea reputare, vt me sibi
lucrificati: item & ad perferenda quęlibet, quantūvis
terribilia, ipsam etiā mortem temporalem (quā nihil
est inter temporalia terribilius) esse paratū. *a* Ecquid
utilitatis verē habere poterit homo, etiam si vniuer-
sum mundū lucretur, si non solū animam suā ad tem-
pus seruet, sed pariter vniuersā etiā mundi bona lu-
cretur atq; possideat vnus: quid (inquā) verē utilita-
tis atq; profectus hinc poterit habere homo, si animā
suā perdat, eamq; faciat æternæ perditioni obno-
xiam, si ipsa post momētaneas vitæ præſentis delicias
mox tradenda sit æternis cruciatibus? *b* Aut quid po-
terit homo dare in pretium redēptionis animæ suæ,
cuius commutatione possit suam animam, vbi semel
in perditionem tradita fuerit, à morte redimere?
Omnino nihil. *c* Filius enim hominis in nouissimo
magni iudicij die venturus est in magnifica gloria
patris sui, in qua manifestē videbitur vt filius patris,
potestatem habens iudicium facere, vnā cum angelis
suis ministris & exequutoribus futurę resurrectionis
atque iudicij: *d* & tunc reddet vnique iusto iudi-
cio mercedem, secundum opera, iis qui bona egerūt
vitam æternam, iis qui mala, ignem æternū. Tunc iu-
dicabitur de singulis secundum opera sua, neq; repe-
riri tum quicquam poterit quo sperare possit homo
redimere animam suā. Primū enim, nihil in mun-
do, imō neq; mundus totus tanti est valoris, vt possit
cum vnus animæ compensari pretio: propter quod,
non potest esse sufficiens ad redimendū animam. Neq;
item in illa die, quando tradetur in perditionem ani-
ma, suscipiet iudex vllam omnino redemptionē: quo-
niam miserendi tempus amodo nō erit, sed hora iu-
stitiæ, quando tantū de operibus agetur quæſtio. In-

*a Quid enim
prodest homini,
si mundum vni-
uersum lucre-
tur, animam ve-
ro suā detrimen-
tum patitur?*

*b Aut quā dā-
bit homo com-
mutationē pro
anima suā?*

*c Filius enim
hominis ven-
turus est in glo-
ria patris sui, cū
angelis suis,
d & tunc red-
det vnique se-
cundum opera
eius.*

super neque iudex ipse qui gloriosus adueniet, indigebit aut oblectabitur muneribus. Denique nec iudicandi secum illuc allaturi sunt quicquam eorum quæ in hoc mundo possiderunt, ne minimum quidem obulum, quo se possint redimere: sed tantum opera eorum sequentur illos, & ea tantum secum ferent quæ siue bona siue mala gesserunt in corpore, ut omnino nulla ex parte sperare possit homo dare per animam commutationem, si eam semel tunc perdidit: sed perditam semel necesse erit imperpetuum permanere perditam, nec recuperandi spes ulla unquam esse poterit reliqua. ^a Et ne forte vobis per arrogantiam vanè id dictum videatur, de adueto illo glorioso filij hominis ad iudiciū, in veritate dico vobis, quodam ex iis qui hic mecum assunt, antequam mortem corporalem videant, gustent, aut sentiant, visuros filium hominis venientem & monstrantem sese in gloria regni futuri: ante non multos dies videbunt filium hominis in ea gloria & claritate refulgentem, noua corporis huius transfiguratione, in monte sancto, in quali gloria tum in oculis omnium veniet ad iudiciū: in qua quidem transfiguratione, quædam similitudo monstrabitur, & testimonium exhibebitur illius gloriæ in qua posterius ad iudiciū cū angelis suis adueniet. Ex ea nanque gloria in corpore adhuc corruptibili & adhuc palluro, ac in terra sepe- liendo, ostensa, conici poterit, in quantā erit gloria ille aduentus posterior, in corpore post resurrectionē iam penitus glorificato, à patris dextera omni gloria plenissima descendente: & comprobabunt hi quos ad huius visionis conspectum dignabor admittere, non vanum esse quod de posterioris aduentus gloria dixi, ex iis quæ iam ante viderint exhibita.

ANNOTATIONES IN CAP. XVI.

Rubicundum est enim calum. Et paulò post, Rutilat enim triste calū.) In Græco utrobique est verbum *πυρρὰ* pyrrhafi, quod ab igne est verbum descendens, videturque valere, ad modum ignis rubicundum est vel rutilat, aut ignis speciem præfert. (Generatio mala & adultera.) Adultera generatio potest intelligi dupliciter. Primò quia

a Amen dico
vobis, iust qui
dam de hic stan-
tibus, qui non
gustabunt mor-
tem, donec vi-
deant filium ho-
minis venientē
in regno suo.

generatio recedens à Deo, legitimo marito, quem admodum in cantico Mosi dicitur: *Hæcine reddis domino Deo tuo, popule stulte & insipiens?* Deur, *Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es domini creatoris tui.* Quomodo enim adultera mulier dicitur, quæ virum legitimū cui semel est desponsata deserit, sic generatio ista rectè dicitur adultera, quæ Deū maritum legitimum cui adherere deberet, & cui olim in legis susce- ptione desponsata fuit, derelinquit. Altero modo dicitur generatio adultera: id est, filij adulterini, filij nothi, paternæ probitatis haudqua- qua imitatores, & à paternis moribus degeneres. Atque ita cōparatio debet fieri ad probos patres, nepe priscos illos Patriarchas, Abraham, Isaac, & Iacob: & quod horū fuere imitatores: Samuel, Dauid, Ezechias, Esaias, & horū plarique consimiles. Horū enim cōparatione dicuntur adulterina generatio, & nothi filij, cum respectu aliorū (quorum sunt in malitia imitatores) nō adulterini hoc modo dicantur filij. Unde alibi à Ioanne appellantur viperarū genimina vel progenies, cō- paratione videlicet ad similes ipsorū patres malos, de quibus aiebat dominus: *Quem Prophetarum non occiderunt patres vestri? Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* (Nisi signum Iona Propheta.) Miraculum intelligitur resurrectionis: quod signum dicitur Iona, quia in Iona absorpto à ceto, ac post triduum euomito saluo, præsignatum. (At illi cogitabant inter sese, dicentes.) Potest intelligi, intra sese, cogitatione voluebant, ita quod apud se hoc reputabant in cordibus suis. Vel sic, inter se inuicē cogitabant: id est, cogitando loquebatur vel disceptabant adinuicem. In Græco est, *διελογίζοντο ἐν ταῖς καρδίαις*: id est, cogitabant vel disceptabant in seipsis, vel apud seipsos: quod ad utrūque sensum ambiguum est, & utrūque includit. (Quid cogitatis inter vos modica fidei?) Intelligi debet vocatiuus, homines, ut sit sensus: Vos homines modice fidei, quid cogitatis? In Græco autē vnica dictione dicitur *ὀλιγοπιστοὶ* oligopistoi, quod sonat, homines parua fide, siue parū credentes aut fidentes. (Quinque panum & quinque millium hominum.) Græcè sic legitur *πέντε ἄρτους τῶν πεντακισχίλιον*: hoc est, quinque panes quinque millium, & posterius: *ἑπτέ panes quatuor millium*: id est, quinque panes quibus quinque millia fuerūt satiata, & septē quibus quatuor millia. Satis aptè atque dilucidè Latinus interpres vertit, *Nondum intelligitis neque recordamini quinque panum & quinque millium hominum, neque septem panum & quatuor millium hominum?* Quidam autē codices per præpositionem mediantem sic habent: *Neque recordamini quinque panum in quinque millia hominum: neque septem panum in quatuor millia?* Estque sensus dilucidus. (Tu es Christus filius Dei viui.) Mira emphasi istud in Græco profertur eloquio, singulis dictionib⁹ singulis articulis ad-

Matt.

Matt.

23.

Gal. 1.

Psal.
9.

ditis, hoc modo *ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, τὸ ζῶντος*, ac si Latine dicamus, Tu es ille Christus, ille filius Dei, ipse uiuentis. *Beatus es Simon bar-Iona.*) Vel Iona per contractionē, vniūsq; syllabæ omissionē, pro Iohanna scriptum est, quomodo apud Ioannē post resurrectionē à Christo appellatur Simon Iohanna siue Iohannis. Vel à proposito Saluator ad nomen paternum alludere, sed nihilominus columbam voluit signanter hoc in loco indicare, dicēs, bar-Iona. Nam Iona Hebræis columbā signat. Rectē autem colūbæ filiū hic nominat, vbi ipsum vt à spiritu diuino (qui in columba signatur) loquente in commēdare voluit. Vtrunq; paucis indicat Elucidatio. *Caro & sanguis non reuelauit.*) Per carnē & sanguinem homo intelligitur ex carne constas & sanguine. Sic & Paulus ait: *Continuō non acquiesci carni & sanguini:* id est, non accessi ad homines, qui sunt caro & sanguis, vt ab eis discerem veritatem Euangelij. *Porte inferi non praualebunt.*) Per portas inferi accipere possumus illa per quæ ad inferos siue ad mortē est ingressus, quæq; sunt morti proxima, cuiusmodi sunt pericula mortis & persecutiones ac pansiones, quibus nunquā expugnanda est Ecclesia, tæthi oppugnanda grauissimē. Sic in Psalmo dicitur: *Qui exaltas me de portis mortis:* id est, de periculis, pansionibus, & malis. Propter quæ videbat morti proximus, & iam iam mortē ingressurus. Accipere itē licebit totam vim dæmonij qui detinetur in inferno, vt sit sensus: Etiam si dæmones vniuersi soluantur qui detinetur in inferno, ipsiūq; inferni portæ referentur, & prorūpant agminatim per apertas inferni portas ad oppugnandū Ecclesiam, non tamen ipsa poterit vnquam penitus expugnari. Vtranque sententiā indicat Elucidatio. *Alsit à te domine.*) Græcē dicitur, *ἄλεις σοι κύριε*: quod ad verbum sonat: Misericorditer tibi domine: hoc est, parce tibi domine, esto tibi propitiū, age tecū misericorditer. Quod aptē expressit Latinus interpret tali periphrasi: *Alsit à te Domine.* *Scandalum es mihi.*) Nō hic scandalum capitur, vt fere solet, pro dicto aut facto non bono alteri præbente occasionem ruinæ, sed pro impedimento vel obstaculo ponitur. Est enim sensus, Impedire me vis & obitare mihi, ne impleam patris decretum. *Abneget semetipsum.*) In eo quod maius est, proculdubio includit quod minus in abnegatione videlicet sui ipsius, abnegationem omnium cæterorum, vt pote filiorum, amicorū, parentū, domus, agri, diuitiarum, honorum, & similium quorumcunq; bonorum temporalium. Sic & in eo quod sequitur: *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam*, sub eo quod maius est minus includitur. Multo enim magis qui voluerit inordinato affectu sua temporalia bona salua facere, ea in affectu præponendo Christo, perdet

& ipsa & animam suam. Ista attentus lector ex Elucidatione facile percipiet. *Anima verò sua detrimentum patitur.*) Græcē vnico vocabulo dicitur *ζημιοῦν* zymiothi, quod significat perdere, damnum accipere, iacturam facere, pati detrimentum. *Quam dabit homo commutationem pro anima sua.*) Græcē est *τι δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα*, hoc est, quid dabit homo commutationem: id est, quid habet homo quod dare possit pro commutatione animæ suæ: quid dabit homo, cuius commutatione possit redimere animam suam? Illud enim vocatur hic *ἀντάλλαγμα* antallagma siue commutatio, quod datur in locum alterius, vt liberetur alterum. Quemadmodum si quis librum meum apud se teneat, neque velit dimittere, nisi certam pecuniæ quantitatem illi persoluerō; pecunia illa cum persoluitur pro libri redemptione, *ἀντάλλαγμα* antallagma est, siue commutatio pro libro: quoniam videlicet datur in locum libri, & liber redimitur. Id fere est quod vulgò appellamus ransoen. Hoc autem modo constat nihil dari posse antallagma vel commutationem pro anima semel perditā. Nam donec in hoc corpore sumus, habemus quo redimamus animam, nempe penitentiā, lachrymas, preces & huiusmodi. *Donec videant filium hominis venientem in regno suo.*) Venientem in regno suo, dictum videtur, pro apparentem in gloria regni sui. Vnde Lucas simpliciter dicit: *Donec videant regnum Dei:* id est, gloriam & maiestatem diuinitatis. Similiter & Marcus ait: *Donec videat regnum Dei veniens in virtute:* id est, gloriam regni se monstrantem ac manifestantem in virtute. Posset quoq; istud intelligi de ascensionis gloria quando suam gloriam Christus discipulis in cælū ascendens manifestauit: quæ quidem gloriosa ascensio, forma est aduentus posterioris ad iudicium, secundū quod angeli in actis Apostolicis, spectantibus in cælum dicunt discipulis: *Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.* Potissimum tamen de gloria transfigurationis videtur accipiendum.

VT autem verbis suis iam de transfigurationis gloria prolatis fidem faceret, p̄st̄ Iesū Patrē & promissis præstaret effectum Christus dominus, post dies fere sex quā Iohannem fratrē ista dixisset (extra computationem sc̄e eius, & ducit il ponendo diem quo hæc dixit, & eū in quo transfiguratio facta est, dies tantum sex sumēdo inter medio) excelsum seorsum assumpsit quos voluit suæ transfigurationis hæc sumere

bere testes, præcipuos tres Apostolos suos, Petrum, Iacobum & Ioannem fratrem Iacobi: ceteris que in loco ubi erant permanere iussis, ipse cum illis ascendit in montem excelsum separatim ab aliis: quoniam non coram omnibus volebat hanc monstrare transfigurationis claritatem, ne humilitatis formam videretur offendere, veluti suam querens gloriam: simul ut secretum maneret, quod non ante resurrectionem voluit in vulgus efferi. Tres tamen secum accepit testes, ut in ore duorum vel trium testium staret omne verbum, per quos ad Dei gloriam, res ista post resurrectionem, opportuno tempore, cum auctoritate denuntiaretur fidelibus. ^a In monte itaque existens cum tribus istis electis discipulis, cum in oratione esset, immutari cepit forma siue figura eius, altera apparere cepit species vultus eius. ^b Facta que est facies eius fulgidissima, splendor & claritas inestimabilis ab eius vultu procedebat, velut e sole procedit summa que est in terris claritas: quamquam & hæc inferior est comparatio. ^c Neque solum facies, verum etiam vestimenta ipsa, quibus beatum illud corpus operiebatur, ex abundantia transfigurati & clarificati corporis, maxima sunt claritate perfusa, suntque facta candida & splendentia admodum nivis: quia nihil potest inueniri super terram albius, candidius aut magis splendidum. Processit quippe hæc claritas ex diuinitate in homine Christo inhabitante, atque ex plenitudine animæ gloriose in corpus adiunctum redundante, ipso sic volente ad suæ diuinitatis gloriam, doctrinæque confirmationem, in tali claritate apparere. ^d Ad hæc sic transfigurato Christo assistere visa sunt discipulis duo illa præclara legis columnæ, Moyses & Helias: quorum alter diuinæ legis fuit lator, alter eiusdem præcipuus zelator. Hi visi sunt & ipsi in claritate magna, cum domino amice colloquētes, super iis quæ salutem cōcernebant humani generis, de passione videlicet & morte quā in Hierusalem erat laturus, ac de posteriori resurrectionis gloriæ: ipsum deprecātes & hortantes, secundum patris voluntatem & Prophetarum varicinia, opus illud arduum & summè desideratum redemptionis humanæ,

nam,

nam, aggredi: pro aduentu in mundum gratias agentes, & pro eo quod adhuc restabat deprecantes & exhortantes. Voluit enim Deus pater duos istos, alterum legis primū datorem, alterum præcipuum eius zelatorem, præ ceteris sanctis & Prophetis cum suo filio apparere atque amice colloqui, ut sic ostenderet, verum esse quod prius ipse dixerat, non se venisse ut legis aduersariū aut destructorem, sed eius potius adimpletorem & consummatorem: ut horum præsentia indicaretur, hunc esse finem legis & Prophetarum, in quem tota lex tendat atque Prophetæ. Quomodo enim legislator & legis zelator, cum legis aduersario & destructore amica possent miscere colloquia? ^a Petrus verò visa tanta gloria, atque ex ea summo reffectus gaudio, gaudēs quoque in societate patrum illorum tam amabili, cupiens solidum sibi & firmum hoc permanere Gaudium, fidēter dominum alloquitur dicens: ^b Domine, bonū est nos hic esse, optimè hic nobis est, ubi tua nobis iucunda se monstrat gloria, ubi tam amœna adest tantorum patrum societas. ^c Si ita tibi videtur, si tu meam approbas quam propono sententiam, construamus hic ad diuturniorem mansionem tria tabernacula, videlicet vnum tibi ac tuis, alterum Moysi, tertium Helias. Hæc Petrus ex abundantia gaudij subito proferebat, delectationē illam in qua tum erat tenere cupiēs, nec attendens plenè quod diceret, non intelligens Dei consiliū, quo non tam discipulos oblectare, quam ipsis aliisque prodesse glorificatione ista voluit. ^d Vix dum vocē istam Petrus finierat, non redita ipsi à domino responsione, subito nubes lucida apparuit, quæ ipsos circumdedit & obumbravit, ^e simulque vox de nube audita est, de filio testimonium perhibēs, ac dicens: ^f Hic, cuius hic gloriam in transfiguratione cernitis, cui astant Moyses & Helias, qui vos in motem istum secum adduxit, horum omnium quæ erāt agenda spectatores, ipse est filius meus consubstantialis & cōæqualis, quem vnice & summè diligo, ut filium meū vnigenitum, ab æterno in meo sinu quiescentē, ac de me æternaliter genitum, in quo mihi est optimè placitum, qui mihi est totus gratus atque acceptus

^a Respondens autem Petrus, dixit ad Iesum:

^b Domine, bonū est nos hic esse:

^c si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vni, Moysi vni, & Helias vni.

^d Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbravit eos.

^e Ecce vox de nube, dicens: ^f Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.

a ipsum audite: acceptus, cuius ego prædicationem omnem & facta omnia confirmo, ac rata habeo, cuius verbum meum verbum est, cuius opus omne meum opus est: ac proinde in omnibus ei non secus ac mihi fidem haberi & obediētiam præstari volo: ipsum ego a signo toti orbi doctore & præceptorem, ipsum audite, ipsius doctrinæ auscultate & credite, ipsius præceptis obedite. Qui enim hūc audit, me audit: & qui hūc audire renuit, me spernit. Quod vobis dico, omnibus dico, ipsum audite, huic populi omnes auscultate præceptori. Ita quidē in hac transfiguratione, quemadmodum prius in baptismo, denudō tota apparuit trinitas, Pater, in voce desuper tonātes: filius, in humanitate: spiritus sanctus, qui tunc in colūbæ specie, nunc in nube lucida, quæ transfigurationi conueniebat magis quam columba. *b* Discipuli verō, huius vocis terribile tonitruum audiētes, paternæ præsentia testimonium: contritū & expauescētē a tāta maiestatis præsentia, ceciderunt in facies suas, & timore magno conturbati sunt: qui tamen prius in aspectu claritatis filij transfigurati, non solum non fuerunt exterriti, sed plurima affectu lætitia. Quod ideo factum creditur, ut patris in hac voce iudicaretur præpotens autoritas, & agnosceretur terrifica maiestas. *c* Accedens verō ad cōster-

b Et audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam: & timuerunt valde.

c Et accessit Iesus, & tetigit eos, dixitque eis: dominus, ipse patris bene sibi cogniti voce minimē cōterritus, manu illos tetigit, simul & voce alloquutus est, dicens: *d* Surgite a terra, & ne timeatis, nihil vobis cōtinget mali, nihil est periculi. Propter vestrā utilitatem vox ista terrifica intonuit, non ut mali quicquā patiamini. *e* Adhuc contactum, simul & ad vocem magistrī, erigētes sese a terra discipuli, leuauerūt sursum oculos, ut quæ prius aspectu delectabilia viderāt, viderent iterum. Verum neminem iam viderūt, nisi Christum solum iuxta se stantē. Iam enim Moses & Helias disparauerant, transfigurationis peractō mysterio: ut omnimoda mōstraretur certitudine, ipsum esse Christum & non alium, de quo patris illud accipiendū esset tam magnificum testimonium. Nam si permāssent astantes Moses & Helias, forsitan suspici-

e Leuantes autē oculos suos, f. Neminem viderunt, nisi solū Iesum.

eionis nonihil potuisset oriri, num de illorum altero vox illa deberet intelligi. *a* His itaque gestis, post claritatem illam vultus ac vestitū finitam, post peractam transfigurationis gloriā, cum iam ad relictos discipulos, & expectantē turbam redire volens de monte descenderet, præcepit discipulis, ne cuiquam indicarent quod viderant, ne transfigurationis istius gloriā ad quam videndam speciali priuilegio fuerant admissi, ritibus prædicaret, nisi post ipsius resurrectionem a mortuis: donec filius hominis quod non expediens fuisset, hanc rem ante perlatus minis a mortuis crucis supplicium diulgari in populo, sed maiori fructu resurgat.

Et post gloriosam resurrectionē & ascensionem erat prædicanda. Inter descendendum quoque tres illi discipuli, qui gloriā viderant transfigurationis, occasio ne accepta ex eo quod Helias cum domino viderant, scipuli dicentes: quæstionem mouent de eo quod tum in populo vulgabatur, ex doctrina Scribarum, debere Heliam præuenire Messia aduentum, dicuntque ei: *d* Quid sibi dicitur quod docet Scribæ, ex autoritate (ut ipsi dicūt) Scribæ dicunt: quod Helias oporteat venire in mundum, prius quā adueniat Messias? Nos iam tuā gloriā vidimus, te verum Messiam credimus aduenisse, quæadmodū & patentissimē nobis in hac transfigurationis gloria demonstrasti. Quod autem Helias tuū aduentū præcesserit, nondum audiuiamus: tamen nunc illum tecum viderimus colloquentē in monte. An fortē in hac apparitione Helias, impletum credere debemus, quod illi de eius aduentu docent: aut quomodo accipiendū est, quod illi docent de Helias aduentu? Huic interrogationi dominus respondit, dicens: *e* Verum est illud quod de Helias aduentu Scribæ docent (est enim Prophetæ dictis consentaneum) & ita quidem futurum est, iuxta verbum Malachia, ut veniat Helias priusquam veniat dies domini magnus: & cum venerit, restituet omnia: id est, pleraque ad rectum statum reducet, conuersurus (iuxta Prophetam) corda patrum in filios, & paraturus domino plebem perfectam, reliquias Israel ante consummationem sæculi reducturus ad dominum Deū patrum suorum. Ita quidem Helias The-

c Et interroga-
*d Quid ergo vult quod docet Scribæ, ex autoritate (ut ipsi dicūt) Scribæ dicunt: quod Helias oporteat venire in mundum, prius quā adueniat Messias? Nos iam tuā gloriā vidimus, te verum Messiam credimus aduenisse, quæadmodū & patentissimē nobis in hac transfigurationis gloria demonstrasti. Quod autem Helias tuū aduentū præcesserit, nondum audiuiamus: tamen nunc illum tecum viderimus colloquentē in monte. An fortē in hac apparitione Helias, impletum credere debemus, quod illi de eius aduentu docent: aut quomodo accipiendū est, quod illi docent de Helias aduentu? Huic interrogationi dominus respondit, dicens: *e* Verum est illud quod de Helias aduentu Scribæ docent (est enim Prophetæ dictis consentaneum) & ita quidem futurum est, iuxta verbum Malachia, ut veniat Helias priusquam veniat dies domini magnus: & cum venerit, restituet omnia: id est, pleraque ad rectum statum reducet, conuersurus (iuxta Prophetam) corda patrum in filios, & paraturus domino plebem perfectam, reliquias Israel ante consummationem sæculi reducturus ad dominum Deū patrum suorum. Ita quidem Helias The-*

e Helias quidem venturus est, & restituet omnia.

bites

bites secundum meum aduentum, qui erit ad iudican-
dum, praeuenturus est, & populi sui reliquias ne con-
demnentur seruaturus: & hac sane in parte, recte illi
docet. ^a Veruntamen occultiorem vobis intellectum
Prophetiae quem illi ignorant, pandens, hoc dico vo-
bis, etiam priorem hunc meum aduentum, quendam
praeuenisse Heliã, qui antequam ego mundo manife-
staretur, in spiritu praecessit & virtute Helig, ut populum
sua praedicatione pararet in aduentum meum, qui hoc ip-
sum egit in priore meo aduentu, quod ille alter Helias
Thesbites acturus est in aduentu meo secundo: qui ex
vno eodemque officio, vnius quoque nominis meretur
appellationem. ^b Et hunc Heliam priorem non cognou-
erunt homines, neque Scribae, neque populi, neque
Herodes, neque ceteri: non cognouerunt ipsum esse
illum Heliam, primi aduentus mei praecursorem, non
cognouerunt etiam de hoc in Propheta praedictum: sed
tantum de illa Helia Thesbytae persona intelligebant,
gloriosum aduentum praeventuri. ^c Et quia eum ut
Heliam non cognouerunt, de illo & aduersus illum ege-
runt, non ut ipse dignus erat, non ut Helig nomen &
officiu exigebat, sed ut ipsis libebat: id est, male illum
tractauerunt, tam Scribae, quam Herodes. Scribae qui-
dem, illi contradicendo, & ipsius praedicationem atque
baptisma spernendo: Herodes vero, crudeliter eum in
carcerem coniiciendo, & capite plectendo sine causa,
propter iustitiam. ^d Et quomodo meum praecursorem
non cognouerunt, sed persequuti sunt, & male tracta-
uerunt, sic & filius hominis in propria veniens a suis
non recipietur neque agnosceatur, sed repelletur & con-
suerunt discipu-
li, quia de Ioan-
ne Baptista di-
xisset eis,
f Et cum venis-
set ad turbam,
homo genibus
prouolutus ante
eum, dicens:

^a Dico autem
vobis, quia He-
lias iam venit.

^b & non cognou-
erunt eum:

^c sed fecerunt
in eo quaecumque
voluti.

^d Sic & filius
hominis passu-
rus est ab eis,
e Tunc intel-
lexerunt discipu-
li, quia de Ioan-
ne Baptista di-
xisset eis,

^f Et cum venis-
set ad turbam,
homo genibus
prouolutus ante
eum, dicens:

nua flectens, aut genibus prouolutus ante eum, ita sup-
pliciter deprecans pro filij sui lunatici curatione, ac
dicens: ^a Domine, miseria filij mei quem huc attuli, te ^a Domine, mi-
moneat ad miserendum praestandumque curationis esse-
turus est enim ipse lunaticus, & grauiter torquetur: ^b quia lunaticus
deli obfessus est demone, qui ipsum secundum varias locustas, & male pa-
nae immutationes misere nimium exagitat, & grauiter
simè distorquet, miserandum ac deplorandum, in hoc
puero sauitia sua monstrans spectaculum. ^b Saepè ^b Nam saepe ca-
enim a demonio hoc propulsus in ignem cadit, aut ^c in ignem
in aqua, neque raro in summo vitae agitur discrimine, crebro in aqua
quaritur: illi, si possit, demon etiam vita priuare, vnde
nobis in tanta crudelitatis aspectu magna est miseria
atque molestia. ^c Et attuli illum huc ex auditu tuae ^c & obtuli eum
famae, ut tibi eum offerrem curandum: cum autem te ^d discipulis tuis, et
inuenissem abscentem: discipulis tuis eum obtuli, quos ^e non potuerunt
audieram & ipsos demonia appellendi a te accepisse ^e curare eum.
potestatem, sed non valuerunt oblatum sibi curare
puerum, ac proinde ad te necessitas me compellit co-
fugere. Nihil enim spei est ultra reliquum, nisi in te.
^d Audita hac querimonia & deprecatione dominus, ^d Respondens
cognoscens impedimentum esse ex fidei defectu, par-
tim quidem in ipso patre offerente puerum: partim
verò propter aliquam fidei imperfectionem in disci-
pulis (vel ob absentiam praecursoris) & quoniam iam
aliquantum tempus pertransiit quod cum magistro agen-
tes non experti fuissent virtutem prius sibi concessam,
vel ob sauitiam demonis signa nimis terribilia ostē-
dentis in obfesso, vnde in aliquam diffidentiam aut
dubitationem poterant incidere, per increpationem
respondit, dicens: ^e O mala & incredula genera-
tio, o gens Iudaica ex se semper ad malum prona, & ^e incredula et per-
ad fidendum atque credendum semper difficilis, quae
semper aliqua ex parte veteris illius ceruicis expri-
mis vestigium, ^f quando apud vos ita incredulos & ^f quousque ero
fide deficientes permanebo? quando tales vos pa-
tiae: quousque tandem ista in vobis durabit fidei im-
perfectio? aut quando perfecta erit vestra fides atque
fiducia? Quare tot haecenus signis visis, non amplius
fide profecistis? Defectus nanque sufficientis fidei in
causa

a Adferre huc illum ad me. *b* Et increpauit illum Iesus: & exiit ab eo daemonium, & curatus est puer ex illa hora. *c* Tunc accesserunt discipuli ad Iesum secretis, et interrogabant eum, quia ob causam ipsi demonem illum auixerunt: quare nos non potui sibi tradidisse euicendi demones, & in predicando eum egredere illi? *d* Dicit illis Iesus: Propter incredulitatem vestram. *e* Amē quippe eiecissetis. *f* In veritate enim dico vobis, quod fidem dico vobis, si habenti perfectam & integram, simile grano sinapis bueritis fidem si (quod licet paruum quantitate, plenum tamen est virtute & magnæ arboris de se productioni) nihil quantumuis humano iudicio magnū aut arduum, erit impossibile, *g* adeo ut etiam si monti huic, quantumuis magno & alto dicat: Precipio tibi in nomine domini, ut locum istum, in quo nunc consistis, derelinquas, atque ad locum alterum transeas, ita sit futurū ut ille in perfecta fide iusserit, ubi id pro Dei gloria utile aut necessarium fuerit. *h* Et omnino nihil, quātumlibet humano iudicio aut via naturali videatur difficile, erit vobis in virtute perfectæ fidei impossibile, quin i l vel solo verbo nihil hesitantes perficere poteritis, ubi ad Dei gloriam secundum spiritum Dei, id vobis utile aut necessarium iudicabitur, Alioquin enim nō ex fide vnquam procedit, talium rerum quæ supra naturam

tam sunt tentatio: sed ex vana curiositate aut temeraria audacia, procedit illa presumptio, cui non pollicetur cooperari Deus. *a* Denique, hoc demoniorum genus, huiusmodi demones, qui sic forti obsidione suos possident obsessos, & multa in obsessos vtuntur potestate, cuiusmodi demon in isto puero erat, non simpliciter aliorum more obsessio, vt pote in quo demon obsidens tam singularem exercere solitus est crudelitatem, & quem a pueritia sic obsedit, ex cerebri quoque in dispositione magnum habens ad suam obsidionem adiumentum: huiusmodi (inquam) demones non ita facile a corporibus pelluntur, vt vulgus simpliciter obsidentium demonum, *b* sed oratione & ieiunio opus est, vt per ieiunium corpore & anima purificatis, spiritus orationi possit efficacius intendere atque ita per orationem validam (ad quam disponit ieiunium) potenter quærat demon expelli. Grauiiores siquidem morbi & pestes singulares, validioribus & peculiaribus curari debent remediis. *c* Cum autem post hæc versarentur præceptor simul & discipuli in locis Galilææ, rursum illis suæ passionis (quam & olim iam prædixerat) voluit refricare memoriam, dixitq; illis: *d* Futurum est non post multum tempus, vt ego tradar in manus hominum, vt ex patris voluntate ac mea voluntaria permissione, ego veniā in potestate hostibus meis, vt de me, & in me faciant quicquid ipsis collibitum fuerit, & illi post multa probra atque supplicia tandem morte me crudelissima afficient. *e* Veruntamen non in morte permanebo, non me violenta & iniusta possidebit mors, sed tertia die resurgam ex mortuis, & rursum viuus efficiar, non moriturus in aeternum. *f* Quibus auditis, vehementer contristati fuere discipuli, quod talia tam auditu quoque horrenda, de præceptore sibi dilectissimo atque suauissimo audirent. Nihil tamen audient his contra obicere, quod iam semel seueræ accesserant quæ increpatione pro hac re Petro fuisset impositam ex præceptoris autoritate silentium. *g* Accidit quoque dum venissent præceptor atque discipuli Capharnaū, *h* & dixerunt ei: *i* Galilææ præcipuam ciuitatem, in qua tribu-

a Hoc autem genus non eijci-
tur.

b nisi per ora-
tionem & iei-
unium.

c Conuersanti-
bus autem eis in
Galilæa, dixit
illis Iesus:

d Filius homi-
nis tradendus est
in manus homi-
num, et occiden-
tum,
e & tertia die
resurget.

f Et contristati
sunt vehementer.
g Et cum venis-
set Capharnaū,
et accesserant quæ
increpatione pro hac re Petro fuisset impositam ex
præceptoris autoritate silentium. *h* Accidit quoque
dum venissent præceptor atque discipuli Capharnaū,
et dixerunt ei:

tum imperatorium exigebatur à transeuntibus. vt accederet ad Petrum ij quorum erat officium tributa huiusmodi colligere, eumque interrogare, dicentes: ^a Magister vester non soluit didrachma? ^b Soluit ne magister vester didrachma: Vult ne solvere, & solet ne soluere magister vester censum imperatorium? Ad dominum quidē non accesserunt, propter eius reuerentiam, quoniam in ea ciuitate plurimum conuersabatur, & omnibus erat cognitus, ac vulgo in estimatione magna habitus. Ad Petrum verò tanquam eum qui præcipuus inter ceteros videbatur, & domino propinquior, accesserunt, & ab illo petierunt, num ^b Ait: Etiam soluturus esset censum dominus. ^c Petrus interrogantibus respondit: Vtiq; dominus noster & solet & vult soluere censum: ne dubitate, certā accipietis persolutionem: non is est ipse qui velit principibus obistere, aut cuiquam præbere scandalum. Ego illum commonefaciam, ubi separatim à turba licebit accedere. ^e Et cum introisset dominus in domum separatim à turba, Petrum proponentem prædicti negotij causa accedere & alloqui magistrum, ipse antequirit atq; præuenit, sciens & quid in via actum dictumq; esset, & quid iam in corde Petrus versaret: & priusquam Petrus pro negotio proponendo os aperuisset, prior eum interrogauit dominus super ea re, dicens: ^d Scio Petre quid habeas in animo, scio quid à te exegerint in via telonarij, scio & quid mihi volueris proponere. Verum vnum te interrogo, tu secundum rationis sententiā, & æquitatis naturalis dictamen responde. ^e Reges ac principes huius mundi, qui dominantur super terram, ac proinde tributa accipiunt, vt principes, à quibus illa accipiunt tributa? An à filiis suis atque domesticis ea accipiunt, an ab alienis, qui nec filij nec domestici sunt, sed ipsorum tantum subiecti imperio, vt serui & subditi? ^f Petrus in promptu habens responsionem in quaestione tam apparenti, respondit interroganti domino: Non solent principes terreni tributa accipere nisi ab alienis, ab iis qui non sunt filij neq; familiares aut domestici. Non enim debent filij thesaurizare parentibus, aut eis tributum pendere, sed parentes potius filiis dare & thesaurizare debent. Ab alienis verò accipere

accipere debent terrarum principes & thesaurum colligere, vnde que sui sunt officij perficere valeant, populum scilicet & regnum potestatiue defendere, & iustitiam cunctis administrare. ^a Intulit ex Petri responso dominus: Si ita res habet, vt certū est: ergo filij regum à tributo pendendo sunt liberi. Ac proinde secundū veritatem, ego tributi nō sum debitor, quod à me exigitur: quoniam quidē filius sum eius qui est rex magnus super omnem terram, cuius est terra & plenitudo eius, & vniuersi qui in ea habitant: vos quoq; estis à tributo liberi, qui estis domestici atq; filij mei, qui sum princeps regum terrarum, & totius terrarum secundū diuinitatē verus dominus. Itaq; tributi debitores nō sumus, neq; ego filius altissimi patris, neq; vos mei discipuli atq; filij. ^b Verum tamen ne propter rem miniam sinis offendiculo simplicibus ac rudibus illis, quibus oculum hoc mysterium nodum potuit esse cognitum, ne illi que tuos generi hominum demus occasionem de nobis conquerendi, aut male loquendi vel opinandi. ^c abi cito Petre, & accepto hamo, mitte illum in mare: & eum pisce qui primus hamo infixus hāserit, attrahe in terram. ^d Eius ore aperto, inuenies in eo staterem, id est, tetradrachmū vnum, duo didrachma valentem: quem staterem siue quod tetradrachmum accipiens, abi ad eos qui à te tributū exegerūt, & iuxta promissum tuum persolue illis quod sibi putant debitum: duo videlicet didrachma, alterū didrachmum pro me tanquā patrefamilias inter vos, alterum pro te ac tuis sociis, pro toto meo comitatu, cuius te caput constitui, ne vel de me possint, vel de meo comitatu siue familia conqueri. In re enim quæ Deo nō est aduersa, prestat quocunq; tandē vti consilio, quā infirmis fieri scandalo, & iuri potius nostro cadere, quā in infirmis scandalum gignere.

ANNOTATIONES IN CAP. XVII.

Et post dies sex. Lucas dicit: Factum est post hæc, dies fere octo. In quo prima facie non nihil videtur discordiæ, quam tamen facillimè auferret, qui elucidationem diligenter inspexerit. ^a Et transfiguratus est ante eos. Græcè est μεταμορφωθη metamorphothi, quod sonat,

transformatus est. Quid autem sit hæc transformatio vel transfiguratio, periphrasi explicat Lucas, dicens: *Et dum oraret, facta est species vultus eius altera. Vestimenta autem eius facta sunt alba, sicut nix.* Græci codices vulgari habent, sicut lux vel lumen. Magis tamen convenit nix, ad id quod præcedit alba. Non enim apta videtur comparatio, dicendo: Facta sunt alba sicut lumen, cum lumen non sit album. Quum verò dicitur: *Facies eius splenduit sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix,* manifestum est, secundum consuetudinem scripturarum, ad magnitudinem ineffabilis illius splendoris & claritatis, tales fieri comparationes ad solem & nivem, quibus in hoc mûdo nihil potest fu gidiu albiusve designari. Est enim hæc scripturarum cõsuetudo, cum quippiã voluerint quod supra naturam est extollere, vt cū illo faciant huius rei comparationem, quod secundum naturam maxime tale inuenitur. Sic in Psalmis: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitijs.* Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Et iterum: *iudicia domini desiderabilia super aurum & lapidẽ pretiosum multum, & dulciora super mel & sacum.* Respondens autem Petrus, dixit. Improprîe hic capitur respondere. Non enim quasi interrogatus Petrus responsum reddit, sed respondere dicitur quatenus ad id, vel ex eo, vel super eo quod cernebat, verba faciebat, vt ad rem coram se exhibitam responsio fieri intelligatur, non ad vllum interrogantem, cū nemo illum interrogauerit. Quemadmodum (exẽpli gratia) si quem videam coram me facientem quod rectum non est, quod videns dicam illi: Non bonum est quod facis: quodammodo respondere dicor (licet nihil ab illo interrogatus) quatenus super vel ex eo quod video, loquendi occasione sumo. Idipsum & aliàs nonnu quam vsuuenit in sacris Euangelijs. *Alis solum Iesum.* Potest, solũ, indifferenter accipi, vel adverbialiter, vel nominaliter, idque tam in Græco, quam in Latino: & est in vtrique acceptione eadem sententia. *Quid ergo scriba dicunt?* Videtur, ergo, tantum continuationis esse particula, idq; respicere vnde huius quæstionis sumitur occasio, quæ erat visio Helie cum domino in monte. Hinc enim mori sunt, vt de Helia interrogarent præceptorem discipuli. Primũ autem pro prius ponitur, prius videlicet quam veniat Messias, aut dies domini. *Helias quidem venturus est, & restituet omnia.* In elucidatione hanc priorem particulam de Helia Thebitis exposuimus, aduentũ Messie secundum (iuxta sanctorum patrum traditionem, & sacre Apocalypsis reuelationem) prægaturũ, vt sic à persona Helie in hoc verbo, trãsitus fiat, ad eum qui Helias est tantum officio, nempe Ioannẽ Baptistam, cum sublequenter dicitur: *Sed dico vobis, quia & Helias iam venit.* Possit

Possit tamen totus iste sermo accipi de Ioãne Baptista, absque mentione Helie Thebitis, in hunc sensum: Ita quidem verum est, iuxta scripturam Propheticam, debere Messie aduentũ præuenire Helia, qui omnia restituat: scriptura recte dicit, venturũ esse ante diẽ Messie quendam Heliam, & per illum plura que restituenda. Verum hoc dico vobis, q̃ Helias iste qui aduentũ Messie præuenturus describitur, iam venit, & nõ fuit agnitus. Neq; huic intelligẽtiæ obstat, quod dicitur per futurum tempus: Helias quidem venturus est, & restituet omnia. Nam tempus illud futurũ ad Prophetiam refertur, vt sit sensus: Ita quidem verẽ dicit scriptura, venturũ esse Heliam, & restitutum omnia. Quomodo etiam illa interrogatio discipulorum Ioannis: *Tu es qui venturus es,* debet intelligi, est enim sensus: Tunc es ille Messias, quem scriptura multo antẽ prædixerunt venturũ ad populi liberationem? Sed & in Græco, priori loco per præsens tempus fit sermo. Helias quidẽ venit: id est, Heliam oportet venire suo tempore, iuxta Prophetæ verbum: & cū aduenerit, eius erit officiũ restituere omnia. Dicitur autẽ Helia debere omnia restituere in suo aduentu, secundũ communem loquẽdi consuetudinem, quia eũ qui plura que innouat, & ad statum meliorẽ reducit, dicitur restituere aut corrigere omnia. Quod quidem accipiebãt ex verbo Malachie dicẽtis: *Malac. Vi conuertat corda patrum in filios, & parare domino plebem perfectam.* Non autem hoc in loco primum Ioannes Helias nominatur, & omnia restitutus prædicitur, verum etiam ab angelo hæc ita prædicta sunt, antequã ille cõciperetur in vtero matris suæ. Sic enim de eo Zachariae patri dicit angelus: *Spiritus sancto replebitur adhuc ex vtero matris suæ, & multos filiorum Israël conuertet ad dominum Deum ipsorum. Et ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Helie, vt conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam inſolutorum, parare domino plebem perfectam.* Sic & aliàs Saluator coram turbis, dixit: *Si vultis recipere, ipse est Helias qui venturus est.* Accessit ad eum homo genibus prouolutus, quod indifferenter sonat, genua flectẽs vel genibus prouolutus. *Miserere filio meo, quia lunaticus est.* Lunaticos non solum naturali morbo laborare, ex hoc loco est euidentissimum, demonio nanque obsessum fuisse hunc lunaticum & à demonio curatum, Euangelista commemorat. Lunatici itaque nõ dicuntur, quasi à sola luna vexati, sed quia secundum diuersos lunæ respectus, & varias lunæ immutationes, obsessos homines torquent obsessores demones: idque vel vt creaturam Dei bonam mali demones hoc callido consilio infamant, quæ est sanctorum pluriũ sententia, vel q̃ certis temporibus ex lunæ influentia cerebrum magis est dispo-

fitum ad suscipiendam influentiam demonis, quam alio sit tempore, quemadmodum ij quoque, qui naturali tantum infirmitate laborat, ad certas quasdam lunæ mutationes plus minusve torqueri se sentiunt, iuxta quod amplius multiplicatur, vel sursum trahuntur humores mali, vel iuxta quod cerebrum magis euacuatur, vel alia huiusmodi causa consimili. *Quousque ero vobiscum, usquequo patiar vos?* Modus est oburgandi, quo nihil nisi displicentiam indicat, quam de fidei imperfectione habet, qui summe oblectatur perfectione fidei. *Et increpauit illum Iesus.* Intelligere oportet, illum demonem. Non enim puerum increpabat Christus patientem, sed demonem torquentem. Vnde in Græco est genus neutrum *ἀνὴρ* asito, illud, scilicet demonium, *ἔστιν ἡβουρησὶς ἡδὲν ὡς τὸν σπινθῆρα.* Significat fidem perfectam & efficacem, quæ grano comparatur sinapis: quod (vt in alia parabola dicitur) cum sit minimum omnium seminum, magnam tamē arbo-rem de se producit. Sic & fides cum sit minima, est tamen efficacissima, si perfecta fuerit, ita vt montes transferre possit. *Transi hinc.* Græcè est, *μερὶς βυθὸν ἐν ῥεύματι*, transi hinc illuc. Hoc est enim quod Paulus vocat mōtes transferre, efficere, vt migrent de loco suo ad locum alterum. Quod tamen satis intelligitur, cum dicitur: *Transi hinc.* Qui enim hunc locum iubetur derelinquere, proculdubio alium iube- tur accipere: quandoquidem extra locum omnem nihil potest cōsistere. Montis autem translationem in exemplum hic proponit, quasi id quod hominibus videatur difficillimū. Quid enim impossibilius videatur humano iudicio, quam verbo solo mōtem transferre? Hinc & Paulus volens maximum quid significare, dicit: *si habueris fidem, ita vt montes transferas.* Quidam autem spiritualiter montem intelligūt ipsum demonem. *Qui didrachma accipiebant.* Non rectè quidam codices legunt didrachmam sub genere fœmineo ac numero singu- lari, sed didrachma, numero plurali ac neutro genere legi debet, id quod ex Græco manifestū est, vbi cū articulo plurali dicitur, *τὰ διδραχμα* ta didrachma. Dicitur autem in singulari numero didrach- mum, sicut tridrachmū tetradrachmum. Valer autē didrachmū vñ duas drachmas argenti, sicut tridrachmū tres, & tetradrachmū qua- tuor. *Magister vester non soluit didrachma?* Soluit, in presenti tem- pore debet accipi: sic enim in Græco est *τελὲς* teli. Neque est hoc pronuntiandum per expostulationem, quasi telonarius cum Petro expostulet, quod magister non soluerit didrachma, sed per quaestio- nem legi debet: Soluit ne magister tuus didrachma? id est, vult ne magister tuus soluere? aut, soler ne soluere? est ne soluturus? Quem- admodum cum dicimus: Non soluis tu vestigalia: nō vesceris tu hoc cibo

cibo? Quod similiter absque signo illo negatiuo dicimus: soluis tu ve- stigalia? Vesceris tu hoc cibo? Vnde cum Petrus dicit: Etiam, nō vult indicare, magistrum soluisse tributum, sed tantum de solutione ex- actores certos facit: propter quod & domino voluit in domo seorsum existenti rem proponere: quemadmodum & fecisset, si nō ab eo fuis- set præuentus. *Inuenies statuerem illum sumens, da eis pro me & te.* Sta- ter, idem est quod tetradrachmum, valētque duo didrachma. Nō er- go didrachmum vñicum, sed duo soluit dominus. Vnde per cōiectu- ram possumus elicere, ex institutione Romanorū, transeuntē quem- libet per ciuitatem illam Capharnaū (quæ tū præcipua videtur fuis- se in Galilæa) debuisse dare didrachmum vñum, etiam si solus transi- ret. Si verò cum sua familia transiret aut comitatu maiori, non qui- dem pro singulis illorum, sed pro toto simul comitatu atque familia debuisset persolvere didrachmum alterum. Atque ob hoc Petro dice- bant exactores: *Magister vester non soluit didrachma?* signanter vñentes plurali numero, quasi pro se ac suo comitatu duo didrachma postu- lantes. Nam quod quidam dicunt pro capitibus solū faciendam fuis- se didrachmi solutionem, ac proinde pro Petro, vt pro capite aposto- lorum factam fuisse solutionem vñius didrachmi, non ita multum habet apparentiæ. Neque enim sic caput erat Petrus, vt nouam fa- ceret familiam, præter eam quam Christus habebat: neque verifi- cile est, tali illum singularitate coram populo eminuisse, præ cate- ris apostolis, vt propter ipsum homines rudes duo peterent didrach- ma, si alioqui suffecisset vñum. Vnde videtur probabilius, q̃ vñum exigebatur didrachmum pro Christo, vt paterfamilias, alterum pro Petro ac sociis, vt familia eius. Nec mouere debet quod ait dominus Petro: *Da illis pro me & te.* Intelligitur enim, pro te ac sociis tuis. Et videtur illa quidē ordinatio omnino rationabilis. Si enim qui solus transibat, vñius erat didrachmi debitor, quare non illi qui cū maiori familia transibat, vel vñum superadderetur didrachmum? Attamen non pro singulis de familia æquū fuisset singula didrachma exi- gere, quoniam hoc in nimium caderet grauamen patrisfamilias, neque æquari debent cum patrefamilias domestici eius.

N illo tempore, postquam in via dispu- tassent discipuli, quis eorū videretur ei-
se maior, domū ingressi, accesserūt ad Iesum
præceptorē, quæstionē illi proponētes dicentes:
atq; dicentes: *Quisnam in regno ca-
li?* *Quis primus ma-*

ior est in regno
calorum?

a Et aduocans
Iesus paruulum
satus eum in
medio eorum: &
dixit:

b Amē dico vo-
bis, nisi conuer-
sitis, & effici-
amini sicut
paruuli, non in-
trabitis in re-
gnum calorum.

c Quicumq; er-
go humiliauerit
se, sicut paru-
lus iste,

d hic est maior
in regno calo-
rum.

e Et qui susce-
perit unū par-
uulum tale in
nomine meo,

f me suscepit.

lorum erit maior? Quonā modo, quāve ratione vera
cōparatur apud Deū excellētia? Quis est modus, quo
maioris apud Deū meriti fiat homo atq; in regno ce-
lorū excellior? ^a Ad hanc quæstionem dissoluendam,
quo magis affectui discipulorū imprimeret dominus
quæ erat docturus, eo q̄ sensibilia exēpla in morali-
bus peculiare quanda vni habent animū mouendi, &
quæ dicuntur imprimendi memoriæ, paruulū quendā
blandē ad se aduocauit, eōq; in medio discipulorum,
vt ab omnibus videretur, constituto, respōsionē pro-
positæ quæstioni adhibuit, dicens: ^b In veritate dico
vobis, nisi ab omni superbia & ambitione auersi, toto
studio vos huc cōuertatis, vt efficiamini humiles, mi-
ciamini sicut res, simplices, ac puri à malitia, p virtutis studiū, quē-
paruuli, non in- admodū paruulus iste ætatis conditione humilis est,
trahit in re- simplex & immunis adhuc à malitia, nō intrabit in
gnum calorum. regnū celorū. Ne existimate, per ambitionē, cōtentio-
nes & iurgia cōparadā esse celsitudinē regni celestis,
quomodo in regnis terrenis per ambitionē, feritatē
& cōtentiones, prima loca rapi & occupari solent: sed
humiles omnino vos fieri oportet, mites, & in malo
simplices. ^c Itaq; quisquis serio & ex animo, nō fictis
tantū verbis, aut simulatis gestibus, se humiliauerit
quēadmodū puer iste humilis est in oculis suis, mini-
mis cōtentus, magna nō querēs, neq; ad honores subli-
mes aspirās, doceri magis, q̄ docere, & corripī magis,
q̄ corripere paratus, deniq; oīa humilia magis q̄ subli-
mia ex affectu suo desiderās & sectās, ^d talis videlicet
in regno celorū erit p̄geminēs, per suā humilitatem
in regno illo exaltari merebitur: quonā qui se humi-
liat exaltabitur, estq; humilitas ad verā in celis exal-
tationē via certissima, sine qua ad eam peruenire ne-
mo poterit. Eos verō q̄ ad huius paruuli formā se hu-
miliauerint, ego tāti facio & tāto dignor honore, vti
quis vnū aliq̄ huiusmodi in meo nomine, vel pro
pter meū amorē suscepit, vel in hospitii colligēdo,
vel ad bonū dirigēdo siue instituēdo, vel aliud quodli-
bet charitatis & misericordiæ obsequiū ei impenden-
do, ^f id omne mihi factū reputēs: sic gratū & acceptū
habeo beneficiū illud, & tali remuneratiōe dignabor

in

in tēpore suo, ac si mihi eiusmodi impēdisset humili-
tatis obsequiū. ^a Exaduerso quoq; grauissimū est ma-
lū, vilo nocumēto huiusmodi nocere paruulis. Nā si dalizauerit
quis vnū aliq̄ ex humilibus huiusmodi in me cre-
denti: bus scandalizauerit, verbo vel exēplo minus re-
cto occasiōem illi præbens ruinae, ^b non pro nihilo
reputari debet, pusillum ita scandalizasse: sed tanquam
malum maximum debet estimari, ita vt dignus sit hu-
iusmodi scandalizator pusilli, qui crudeli & infami sup-
plicio tollatur de vita, videlicet vt molari lapide cer-
uicē appenso, ipse mergatur in profundum pelagi, sic-
que vitam corporale in vltionē finiat præbiti scanda-
li. Præstantius quoq; & magis vile, magisque optan-
dum fuerit, ipsi quoq; scandalizatori tali, vt publico
& infami malefactorum supplicio submersiōis eius-
modi, vitam perdat temporalem, quā per suū scan-
dalū pusilli & humilis fidelis perdat animā in damna-
tionē æterna. Vitam enim tēporalem propriam quis-
que postponere debet salutī animæ proximorū suo-
rum: neque cuiquam pretiosius debet esse suum cor-
pus, quā fratris anima: atq; ob hoc magis est homi-
ni expediens, propriam vitam corporalem amittere,
quocūque tandem supplicio, quā fratris animam
scandalo perdere. ^c Vt iis qui in mundo degunt pro-
pter scādala, quibus est plenus ipse torus in maligno
positus. Merito debēt exhorrescere quicūque in mū-
do viuunt, ac sibi maximē metuere, ob multitudinem
& magnitudinem scandalorum, quæ occurrunt vndi-
que, quibus difficile est nō offendi, quæ difficillimum
est omnia absque nocumēto & offensione euadere,
^d Oportet enim euenire scandala, donec mundus iste
perstabit. Omnino ita futurum est vsque ad consum-
mationem sæculi, neque spes est, vt prius in totum au-
ferantur de mūdo scandala. Semper enim stultorum
erit infinitus numerus, semper erunt ad malū procli-
ues homines, donec hoc perstabit sæculū: neque pro-
inde poterunt ante deficere scādala, quā veniat con-
summatio. Neq; tamen id releuat aut excusat scanda-
la ponentes, & scandalorum authores, quinimo vti il-
lis & cōminatio expectatiōque grauissimæ vltionis,
per

per quos ista veniūt scādala. Nō enim parietur Deus
abire inultos, qui istis prauis doctrinis aut exemplis,
perdunt proximo: quasi non illis satis sit seiplos per-
dere, nisi & alios secum trahant in exitium. ^a Vt verō
si autem ma-
nus tua, vel pes
tuus scādali-
zati giendum omnibus salutem desiderātibz, hoc vobis
re, absconde enī, in seneritate denuntio, nihil debere esse homini tam
charum, tam gratum, tā vtile, tam commodum, tam
dulce, tam necessariū, quod nō debeat à se abicere,
ac prorsus abnegare, potius quā ab eo scādaliū pa-
ti: omnesque occasiones ruinæ sollicitissimē vitari &
præscindi debere, adeo vt si manus tua aut pes tuus
(quæ duo membra homini maximē sunt cōmoda ad
res peragendas & paranda necessaria, præ cæteris) te
scandalizauerit, tibi que occasionem ruinæ præstite-
rit, debeas illa abscondere, atq; à te abicere, pro effu-
giendo scādalo & saluanda anima. ^b Omnino enim
expedit, vnius membri præcisione totū corpus simul
& animam à morte æterna sanare: meliusque est, ma-
nu vna aut pede vno truncatum intrare ad vitā, quā
duas manus & pedes duos temporaliter retinere
abire in mortem æternam. ^c Iudem pronuntio & de
oculo (quo nihil habet homo charius, vtpote gaudiū
maximum homini adferēs, & plurima docens) quod
si tibi occasionem ruinæ dederit, tibi que imminet ex
eo salutis periculum, eruere illum debeas, & lōgē à te
proficere. ^d Melius enim tibi est, vt vnum illud mem-
brum tuū pereat & proiciatur, quā vt totum cor-
pus tuum simul & anima cōiciatur in gehennam: to-
tius corporis, imō totius hominis salus æterna vnius
partis est salutis temporalis præponenda. Non quod
per hæc indicare velim (quemadmodum prima facie
sermo sonare videtur) debere hominē mutilare sei-
psū, pedēq; aut manu aut alio quouis mēbro trun-
care, cuius nō ipse est dominus, sed Deus, & cuius nō
ipse habet potestatem, sed Deus: sed quod per mem-
bra ista homini præ omnibus charissima & commo-
dissima, manū, pedem & oculum, significare velim,
nullam rem ita charam nobis esse debere, quā tumuis
nos cōsoletur, quantumuis nos adiuvet, quantumuis
fit com-

^a Bonum tibi
est, ad vitam in-
gredi debili vel
claudum, quā
duas manus vel
duos pedes habē-
tem mitti in
ignem æternū.
^b Et si oculus
tuus scādali-
zati, erue eum, &
proijce ab te.
^c Bonum tibi
est, vnum oculū
habētem in vi-
tam intrare,
quā duos ocu-
los habentē mi-
ti in gehennam
igni.

fit commoda aut necessaria, quā non pro effugien-
do scādalo propter salutē animæ debeamus à nobis
libenter abicere, & prorsus abnegare. Melius est
enim, absque tali re vel iucundissima vel commodis-
sima salutem obtinere æternam, quā ei inharendo
scādalo pati, sicque mortem inuenire æternam.
Ecce quā est horrendum scādaliū, quāta vos opor-
teat facere pgo effugiēdo scādalo, si vestras animas
saluas cupitis in vitam æternam. ^a Item vos moneo,
ne paruipendatis vñ ex humilibus istiusmodi fide-
libz meis, pueri huius similibz, ne secundum man-
di iudicium pauperes spiritu & humiles pro nihilo
æstimeris, eos contemnentes atque spernentes. ^b Di-
co enim vo-
co enim vobis, quod angeli eis in custodes deputati,
perpetua fruuntur visione beatificæ patris mei cæle-
stis. Nequaquā ergo contemnendi sunt aut paruipen-
dendi, quos tanti æstimat pater meus, vt ad custo-
diam illis assignare, in ministerium eorum mittere
dignetur sublimes illas angelicas creaturas: quæ licet
in ministerium mittuntur tanquam administratorij
spiritus propter eos qui ex hominibus hæreditatem
sunt accepturi salutis, nunquam tamen absunt à con-
spectu vultus patris mei, cuius beatificæ visione sem-
per fruuntur, qui nunquam sic ad ministerium mit-
tuntur, vt ab interna patris mei visione recedant.
^c Neque id solum, verumetiam alia insuper ratione
longē maiori humiles & fideles meos pater honora-
uit, pro quorum salute operanda, me filium suum vni-
genitum ad terras demisit, vt in mūdum veniens fa-
ctus homo, quærerem quod perierat, genus huma-
num, quod per peccatum in perditionem venerat, & deum?
sub morte conclusum seruabatur, vitæ restituerem, &
populūq; meum & electos omnes à perditione ad
vitam reducerē. Quomodo ergo ab hominibus con-
temnendi erunt humiles & pauperes spiritu, electi
mei, quos tanti fecit cælestis pater, item & patris fi-
lius? ^d Volo autem & sensibili vobis exemplo osten-
dere, quāti sint apud Deum pretij, electorum singu-
li. Vos ipsi ex proponenda vobis parabola ferte iudi-
cium, quod monstrabit ratio indicare. ^e Si habuerit
quispiam

^a Videte, ne con-
temnatis vnum
ex his pusillis.

^b Dico enim vo-
bis quia angeli
eorum in cælis
semper vident
faciem patris
mei qui in cælis
est.

^c Venit enim fi-
lius hominis sal-
uare quod perie-
rat.

^d Quid vobis vi-
deatur?

^e Si fuerint ali-
qui errauerit
ne relinquit no-
strum: & ra-
di querere eam

quispiam ceterum oues, & earum vnam contigerit aberrare à grege, hic si prudens est, & suorum rerum curam gerens, nonne in deserto aut in montibus aut in locis pascuæ relinquens sub custodia bona gregem illum totum nonagintanovem ouium, conuerteret se ad querendam unicam illam perditam ouem, ut eam reducat ad gregem quæ errauerat? Quod si contigerit querentem inuenire eam quæ fuerat perdita, in veritate dico vobis, quod singulari quodam gaudio super inuenta illa vnica oue gaudebit, quali non gaudebit super nonaginta nouem ouibus illis quæ non aberrauerunt: quemadmodum illi pro oue perditâ fuerat tristitia, quali non afflictebatur pro iis quæ non aberrauerant, ita e contrario post ouem illam inuentam, peculiaris quædam de eius inuentione orietur letitia, cuiusmodi non habebitur de illis quæ nunquam fuerant perditæ: quomodo & super filio prodigo reuerso, gaudium & festum speciale pater pius celebrat, quod non super filio habet semper obediens, qui patri indiuiduus semper adhæsit ac ministravit. Hanc parabolâ proposito meo sermoni applicans, dico quomodo bonus pater familias, & pastor, nec vnam ouiculam perire patitur, sed errantes summa reliquit diligentia, sic patris quoque mei qui in cælis est non esse volentem, ut vel vna ex ouiculis istis, id est, pusillis atque humilibus electis meis, pereat. Quinimo usque adeo illi curæ est salus ouicularum aberrantium, ut propter totum genus humanum (quali ouem vnam simul vno die perditam) inueniendum, filium ad terras demiserit, qui ouem illam in humeros sibi adduceret: singulos quoque electorum, si quando aberrare à via recta contigerit, internis vel etiam externis exhortationibus, increpationibus, & quibuslibet modis opportunis requirit, donec reducat ad pascua, & ad vitam restituat. Et quomodo patris celestis non est voluntas, ut quisquam pereat fidelium, sic neque vos, quantum in vobis erit, pati debetis, ut pereat quisquam fidelium: sed quinetiam enitendum vobis erit magno studio, ut errantem fratrem reducatis ad viam rectam. Vnde si pro humana fragilitate à concupiscentia sua abstractus & illectus, aut ignorantia lapsus

a Et si contigerit ut inueniat eam, amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonaginta nouem quæ non errauerunt.

b Sic non est voluntas patris vestri qui in cælis est, ut pereat vnus de pusillis istis.

c Si autem peccauerit in te frater tuus,

plus, aut impij demonis mundiue suggestionibus seductus, fratrum tuorum quispiam in te peccauerit: id est, tali peccato quo te peculiariter offendit, aut quod in eo tu singulariter deprehendis, quo tu illum lapsum, aut etiâ lapsi proximum (de quo idem ferè est iudicium) aduerteris, noli ouem lapsum in foueam (cuius extrahendæ adhuc spes relinquitur) pertransire, noli dissimulare, quasi non aduerteris: id quod neque in vaca aut bone, aut quolibet iumento lex Mosæ patitur, quæ docet non præteriri debere bouem fratris collapsam in foueam. Sed accinge te ad educendum de fouea, quantum in te fuerit, collapsum fratrem tuum: accede enim tu qui spiritualis es, & instrue eum in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu teneris: argue eum, separatim nemine audiens alio præter eum quæ arguis, ut verecundia consulas fratris tui: ne si statim coram pluribus peccatum aperias, ille erubescat, & indignatione aduersum te commotus, qui sine necessitate famam eius bonam commaculaueris, ex tua illa inordinata increpatione deficiat magis quam proficiat: sed e contrario, ex priuata & mansueta correptione attendens tuam erga se charitatem, ex quæ ea procedentem correptionem, mansuetudine deuictus, acquiescat bene moneri. Sic enim est hominis animus, eius maxime qui nondum in profundum est immersus obstinatus cordis, ut mansuetudine & charitate magis quam duritia & seueritate proficiat, utque eius liberrime correptionem suscipiat, de quo habet bonam existimationem amicitia, quam profecto monstrat, qui sic priuata correptione leniter fratrem corripit. Et si quidem ad tuam correptionem istam priuata frater reatus agnoscat, ad cor redeat, agatque penitentiam, culpam agnoscens, & emendationem proponens, ecce fratrem tuum inuenisti, & lucratus es eum qui perierat, ouem extraxisti de fouea in quam collapsa fuerat, idque absque omni etiam famæ & boni nominis detrimento, quod ante omnia tentandum est, videlicet prodesse multum, nocere nihil. Quod si non hac via poteris tuum fratrem lucrari, si priuatæ monitioni non acquiescat, non tamè statim cessandum est: sed si cum omnimoda famæ conseruatione non

a vade, & corripere eum, inter te & ipsum soli.

b Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.

c Si autem te non audierit,

a adhibe tecum nō potes solus prodesse, ^a tūta deinde quod proximū est, allūme tibi alios duos aut tres spirituales homines, quos ad eam rem secundum charitatem noueris esse magis idoneos, quos existimas zelo Dei feruentē, & in corripiēdo alacres atque efficaces, quos maxime apud illū collapsū putaueris posse proficere, & per quos minime speraueris illius bono nomini officere, & expone illis priuatum fratris negotiū, ac deinde cū his & per hos age apud fratrem, ut moueatur ex correptione & exhortatione plurium, qui solū te contempsit audire. ^b Hos autem assumes tuar admonitionis quasi testes & adiutores, qui tecū vno ex ore loquātur, qui simul arguāt, simul moneant, simul exhortentur, ut sic in ore duorum vel trium testiu sit validum & efficax quicquid dixeris. Plus enim fidei, plus efficacie, plus autoritatis est in verbo plurium ex ore vno loquentium, quā in vnius tantum sermonis: neque raro contingit, ut quod vnus quantumlibet amicus non impetrat, plurium autoritas velut extorqueat. Quomodo etiam iumentum in foueam collapsū, quod vnus nō potest solus educere, aduocatis in auxilium pluribus, utique educi poterit. ^c Denique, si nec istos velit audire quos tecū adhibuisti, ne sic quidem cessare debes: sed tentanda erunt omnia, omnis erit mouēdus lapis, antequam fratrem in peccato relinquant. Quemadmodū enim cum iumentum collapsū in foueā nec per te solū, nec per eos quos aduocasti socios, potueris educere, ad dominum iumentum referendum est nuntium, si fortē modum ipse nouerit suū pecus eruendi de puteo: ita postquam & per te ipsum, & per adhibitos testes viros idoneos nihil apud fratrem proficis, ad Ecclesiam deferendum erit negotiū, ad eos penes quos est ecclesiastica autoritas, ad quos ex officio spectat inuigilare salutē sibi commissarum ouium, qui cum autoritate possint arguere atque corrumpere, utpote penes quos potestas est ligandi atque soluendi, sicque peccantem & in impenitentia persistentem debita punitione feriendi ad huiusmodi: erit deferendum negotium, ut vel per superioris potestatis autoritatem, vel per metū inferendū

ferendū punitionis respiciat, qui semel atque iterum in charitate monitus noluit acquiescere monitionibus.

^a Quod si neq; Ecclesiam audierit, si ei penes quē est *a* Si autem Ecclesiastica potestas, legitimo suo preposito, obtemperare recusauerit, eligēs permanere in peccato suo, dierit, tanquam sancte obediētia & Ecclesiasticę potestatis contemptor: ^b de consortio absceindatur fidelis: hunc *b* sit tibi sicut habeto, donec in eo impenitentia proposito perse- *ethicus & pu blicanus.* uerauerit: quasi nō fratrem, utpote gentile, aut hominem prorsus mundanum, qui dignus non sit fratris aut Christiani ferre nomen. Hac enim in parte gentilem se monstrat, dum Ecclesiam audire contemnit, & Ecclesiasticę potestati obtemperare recusat. Quare & hunc, post omnia tentata, tanquam gentilem ac prorsus mundanum & non Christianum, diuino relinque iudicio. Qui enim Ecclesiā contemnunt, tanquā qui extra Ecclesiam sunt, diuino sunt relinquēdi iudicio. Ecce quanta cura vobis agendum est qui spirituales estis, ne, quantum in vobis est, vobis videntibus aut scientibus quisquam pereat fratru vestrorū, quomodo non ab illorū monitione sit cessandum, vsquedum se fratris nomine faciūt indignos. ^c Ne verō pro leui *c* Amē dico vobis, quis cōtemnat Ecclesiā, aut pro nihilo ducat Ecclesiā, quęcunque fiamus potestatem, illud dico vobis, tantam esse eam. *bis, quęcunque* ut quicquid vos apostoli mei, ceteriq; vobis successu per terram, erūt ri Ecclesiarū presbyteri atq; prappositi, super terram ligati, & in hic alligaueritis, ratū habeatur in cælis: quemcūq; au *calo.* thoritate vobis cōmissa legitime vrentes ligandū iudicaueritis, Deus id habeat ratum in cælis. Quare nō est parui æstimandum Ecclesię in terris iudicium, cuius est in cælis approbator Deus. ^d Et ne ad iudicium d *Et quęcunque* solum & destructionē sit Ecclesię potestas, hoc etiam soluēdū super adiicō, quod quęcūque vos super terram solueritis, terram, erunt so luta & in cælis soluta: quos legitime vestra vrentes luta & in calo. potestate, dignos cōpertos absolutione, à peccato & vinculo illo, quo ligati fuerant solueritis, hos & Deus soluet in cælis: cōfirmabit ipse & approbabit, ratūq; habebit in cælis, quicquid vos secundum debitum vestrę potestatis vsum in terris egeritis: ut quomodo peccantē & inobediētē fratrem potuistis ligare atq; prolicere,

1. Co, 15

*Iterum dico
vobis, quia si
duo ex vobis co-
senserint super
terram, de omni
re quamcunque
petierint, fiet il-
lis, à patre meo
qui in celis est.*

*Vbi enim sunt
duo vel tres con-
gregati in no-
mine meo, ibi
sum in medio eo-
rum.*

proicere, sic & poenitentem obedire paratum possitis recipere in gratiam, ut sit penes vos potestas rescedendi infecta, rursusque sanata adglutinandi. ^a Et ne quis forte paruifaciat ligari ab Ecclesia, atque à fidelium numero separari, tanquam ethnicus & publicanus, ut cognoscat quilibet, quantum perdat commodum, qui ab Ecclesiae communione sua culpa legitime eicitur, & à reliquis fidelibus tanquam putridum membrum rescinditur atque diuiditur. Hoc iterum vobis dico, tantum esse commodum eorum qui in Ecclesiastica unitate permanet, ut si duo aut tres in oratione vniuersales, in concordia fraterna, in vna fide, vna spe, vna charitate, vno desiderio, absque diuisione, tanquam fratres in vnum habitantes, quippiam postulauerint à patre meo, non possit non exaudiri eorum oratio. Non enim potest non exaudiri oratio fidelium, cum sit in unitate Ecclesiae, quin iuxta quod Deus nouit & petentibus & Ecclesiae toti esse quam utilissimum, ita disponat & faciat omnia. Quomodo enim e contrario, non est Deo acceptabilis oratio eorum qui in diuisione, ob suam impenitentiam ab Ecclesiastica unitate separati viuunt: ac proinde, quum omne hominis bonum spirituale per orationem debeat à Deo impetrari, maximum sibi haud dubie damnum facit, qui se ab Ecclesiastica unitate diuidit: in qua diuisione si permanere eligit, neque statim ad unitatem reuertere satagit, ubi senserit gladium, iusto Dei iudicio Satanæ traditus, eius laqueis captiuus tenetur, ad ipsius voluntatem, ut ad grauiora indies mala eum pertrahat quo voluerit. ^b Dico autem eos qui vniuersales orant necessario exaudiri, quoniam vbi que duo aut tres fideles in meo nomine in pace & concordia fuerint congregati, ubi ad gloriam & honorem patris in vniuersitate & bona concordia conuenerint plures fideles, illic ego sum in eorum medio tanquam adiutor & director eorum, in eo quod ad gloriam mei nominis tractant, vel postulant. Vbi autem adsum ego, non potuerunt non omnia prospere succedere & feliciter transigi. Contra verò, iis qui diuisi sunt ab unitate nominis mei, qui separati sunt ab illis qui sunt in unitate fidei, his ego longe absu-

non

non illorum præsens conciliabulis, sed præsides in illorum medio Satanæ, cui traditi sunt: quoniam non de gremio sunt Ecclesiae, à cuius se diuiserunt unitate, sed de synagoga sunt Satanæ, cui se adscripserunt, ab Ecclesia mea diuisi. ^a Hæc autem dissonante domino, Petrus occasione eorum quæ ille docuerat, quod videlicet humiles oporteret esse fideles, atque ad remissionem iniuriarum faciles, in more pueri, qui stabat in medio, quodque oporteret etiam erratæ proximū requirere per correptionem, quæstionem mouet de remissione offensarum, quibus proximus offendit proximum, dicens: Domine, ad quodam usque vicem debet homo proximo suo dimittere commissam in se offensam? Ex tuis verbis satis colligimus, debere nos iniuriam donare iniurias, quando quidem etiam in nos peccantes iubemur requirere, & ad viam rectam magnæ sollicitudine reducere. Sed hoc mihi est dubium, num forte certus sit terminus in dimissione offensarum, an certis tantum aliquot vicibus debeamus dimittere, ut si frater nimia malitia numerum illum transeat, non ultra cogatur homo dimittere? ^b Sufficietne dimissio fratri septem vicibus? Dominus respondit: ^c Non præscribo ego certum numerum aut terminum, neque tantum septem vicibus dico dimitti debere iniuriam proximo: ^d sed quotiescunque te contigerit offendi à tuo proximo, toties oportet te paratum esse ad remissionem, & ex animo semper dimittere, ut vindictam non appetas, etiā si septuagies septies id contingat: hoc est, quadringentis & nonaginta vicibus, vel septuaginta & septem vicibus. ^e Quæ res, ut vestris cordibus infigatur profundius, parabolam vobis proponam, ex cuius conclusione euidentissimè discetis, quam seuerè à vobis hoc exigit Deus, ut offensas donetis iniuriam. ^f Sic se habet regnum celorum, sic pro eo acquirendo agere oportet, quomodo subsequens indicat parabola, de homine rege, qui voluit rationem ponere, computumque suscipere à seruis & debitoribus suis, atque ab eis solutionem exposcere. ^g Quod cum facere coepisset, oblatus est ei vnus ex seruis debiro magno obstrictus, ne mpe decem millium talentorum, ^h Cui autem

*a Tunc accedens
Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimitta ei? b vsque septies? c Dicit illi Iesus: Non dico tibi, vsque septies, sed vsque septuagies septies. e Ideo, f assimilatum est regnum celorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. g Et cum cepisset rationem ponere, oblatus est ei vnus, qui debebat ei decem millia talenta. h Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus eius vendidit, & uxorem eius, & filios, & omnia que habebat, & reddidit.*

hic

hic facultatem non haberet soluendi tantū debitum, dominus (ad incutiendū illi terrorem, & experimētū fumendum quid esset acturus) seuera voce, aduocatis seruis aliis, iussit hunc venditioni exponi, simul & cū sem seruis illis, eo uxorem & liberos, & quæcūq; ipsius erant, vt ex erabat eum, dicens: *a* Procident autem Patientiam tus seruus voce domini, consiliū aliud nō inueniens, habe in me, & quod vnicum est miserorum refugium, ad orationē omnia readam confugit: procidentēq; in genua, coram rege, suppliciter deprecatus est illum, dilationem postulans. *b* Dominus autē mine (inquit) patienter age mecum, ostēde erga me dominus serui il longanimitatem tuam, in differēdo suppliciu: & ego luis, dimisit eū, totis adnitar viribus, vt tibi persoluiam omne debitū, & debitum di- quātum in me fuerit. *c* His auditis, ille (vt sunt reges misit ei, magnanimi, simul & munifici atque liberales, maxime autē me autē erga supplices pij) non solum seruū impunitū abire permisit, verum etiam debitum omne ex nit vnum de cō abundantī munificentia liberaliter dimisit, quod ille seruus suis, qui quidem postulare nō ausus fuerat. Ita expectationē debebat ei centū & postulationem serui vicit clementia domini. *d* His denarios, itaque gestis, tāta accepta gratia, egressus seruus ille, e & tenens sus- obuium habuit quendam de cōseruis suis, qui debito focabat eum, di sibi obstrictus erat centum denariorum. *e* Quem con cens: spiciēs, nimium cito oblitus facta sibi misericordie, f Redde quod manus in illum iniecit violentas, apprehensum strin debes. xit gutture, velut iamā sumpturus pōnas de eo, nisi g Et procident debitū quātotius persolueret, dixitq; illi: *f* Ocius per- conserui eius, solue mihi debitum, & adnumera quo mihi obstrin- rogabat eum, di geris. *g* Ille videns ā cōseruo parari sibi malum, ad cens: preces confugit, quibus exactor iste tantam iam in- h Patientiam uenerat gratia. *h* Patientiam (inquiens) ostende erga habe in me, & me, longanimitem te mihi exhibe, differ aliquantulū: omnia reddam & ego cuncta tibi reddam fideliter. O rem indignā, tibi. & auditu horrendam crudelitatem. Hæc illa ipsa vox i Ille autem no- erat, qua seruus iamā a domino obtinuerat debiti luit, sed abiit, et maximi, nempe decē millium talentorum plenā re- misit eū in car- misionem: *i* & tamen eadem hac voce ā cōseruo cerem, donec red prolata, pro debito minimo. (Quid enim sunt denarij deret debitum. centum, si ad decem millia talentorum cōferantur?) adeo

adeo nō est crudelis ille seruus sui conserui misertus, vt quantotius illum pro tam minimo debito iusserit conici in vincula, atq; in carcerem detrudi, vt sic per pōnam & confusionem publicam extorqueret ā con seruo exigū debitum. Ecce quā est crudelis seruus erga conseruū, qui tam expertus est liberalem erga se dominum. Pro debito modico seruus cōseruum trudit in carcerem: vbi dominus pro debito maximo seruitutem tantum fuerat cōminatus: quæ vtique captiuitate est tolerabilior, idq; mox post tantam erga se domini perceptam humanitatem, quod illius crudelitatem mirū in modum exaggerat, cum doceat natura, tales nos præstare proximis, quales ipsi libeter experimur alios. Quid fecisset exactor iste, si in loco fuisset domini, si nullam prior fuisset expertus misericordiam, si cōseruum habuisset debitorē decem millium talentorum, posteaquam nihil nisi conseruus & prior misericordiam expertus, pro centum tantum denariis, tantam monstrauit crudelitatem? *a* Videntes autem conserui factum huiusmodi, non potuit non vehementer illis displicere tyrannica illa crudelitas, ab eo quem sciebant tantam expertum fuisse domini clementiam: quandoquidem natura homo crudelitate & iniustitiam execratur, in iis potissimum qui priores ipsi experti sunt misericordiam: veluti quum i) qui ā paupertate ad magna sunt euecti, videtur nil misereri pauperum, sed eos crudeliter opprimere, *b* Itaque rem istam ad dominum suum deferunt, & b & venerunt, qui cum suo debitorē conseruo ille qui remissionem & narrauerunt acceperat seruus egerit, regi cum querimonia, oppressori indignantes, oppresso condolentes, denuncia que faciant. *c* Qua tam immani crudelitate & execrabili fuerant. ingratitudine immisericordiæque audita, dominus e Tunc vocauit seruū illum quantotius ad se vocari, sibi que adducere illū dominus ei & præsentari iubet: quem adductum, obiurgatione suus, & ait illi: ne statim acerrima aggreditur, dicens: *d* Serue ne d Serue nequā, quam, peruersē & crudelis nebulo, quæ est hæc quam e omne debitū de te audio inaudita crudelitas? *e* Tu mihi debitor dimisti tibi, quod eras decem millium talentorum, & debitum omne mīa rogasti me. tibi liberaliter dimisi, tantum quia rogasti me, vt pa- x 3 tienter

a Nōne ergo oportuit te fieri expertus, seruus dominum, idque in debito tā grandi, nōne vicissim decebat, vt tū consimilem exhiberes misericordiam conseruus erga cōseruum, & in debito longē minor? Quod si etiam in totum non tibi visum fuisset debitū dimittere, vt ego tibi dimiseram, nōne vt minimum dilationem quam ille postulabat, in memoriam praeſtita tibi misericordiae, roganti debueras concedere? Tu autem in nullo prorsus misertus es, conserui tui, oblitus omnis misericordiae, quam ipse iam senseras. Tibi itaque qui noluiſti erga conseruum facere misericordiam, iudicium fiet amodo sine misericordia. *b* Tūc serio iratus rex (qui ante cum rationem poneret, tantum per comminationem ad terrorem debitoris, iram verbo ostendebat verius, quam in corde gerebat) debitum illud omne quod prius dimiserat humiliter supplicanti super crudelem & immisericordem tyrannum reuocauit: moxque definitiua prolata sententia, cōsimile aduersus eum protulit iudiciū sine misericordia, quale aduersus suum conseruum ille exercuerat: statimque sine mora in manus tortorum illum tradidit, *c* qui illum in tenebrosa carceris loca concluderent, ac tormētis iugiter grauibz afficerent, donec ad nouissimum vltimū minutum debitum omne persolueret: quod quia omnino non potuit, ob debiti magnitudinem in tormentis illis permanere illū necesse fuit. Tam videtis, quō hac tēdat parabola. Videtis, quem habeat exitū.

b Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus.

c Quoadusque redderet vniuersum debitum.

d Sic et pater meus caelestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.

d Ita profecto vobiscum ager pater meus caelestis, si non dimiseritis offensas proximis vestris ex sinceris cordibus: ita iudicium sine misericordia exercebit in omnes eos, qui noluerint suis proximis facere misericordiam, & committas aduersum se offensas ex animo dimittere. Non enim dimittet illis pater meus peccata ipsorum, sicut ipsi proximis commissa aduersum se peccata noluerunt dimittere.

Expli-

Explicatio Parabola huius de rege rationem ponente.

Rex iste, pater est caelestis: seruus debitor, quilibet est homo peccator, qui peccando fit Deo debitor, quoniam ipsi soli homo peccat, & ipsi fit per peccatum ad poenam obnoxius. Cum debitoribus rationem ponit Deus, quoniam a peccatoribus vult placari, & suum honorem cui per peccatū derogatur vult restitui. Decem millia talentorum debet peccator, quoniam in multis offendimus omnes, & septies in die cadimus, propter multitudinem & magnitudinem peccatorum, quibus Deum offendimus. Vehementer enim magnū est debitum quo Deo obligamur, tum propter grauitatē, tum propter frequentem iterationem & multitudinem peccatorum. Tanto namque est quod in Deum committitur peccatū, grauius omni eo quod in hominem committitur, quāto est ipsius maiestas omnibus excelsior, & in immensum superat quicquid est in hominibus. Tanto obstrictū debitor, iubet dominus vendari, cum omnibus quae ipsius sunt, quando terribilia minatur peccatori, si non reconcilietur per poenitentiam, vt comminationibus huiusmodi eum auocet, ne vltra adiciat debita, ne prioribus peccatis plura adiciat. Debitor comminatione domini exterritus ad terrā procidēs, ac dilationē petens supplicij, peccator est, comminationibus domini exterritus, antea actorū malorum agens poenitentiam, & poenitendi vitamque in melius commutandi spatium postulēs. Rex precibus flexus, postulanti dilationē dat & remissionē, quoniam benignus pater caelestis, bonitate supplicij semper vota excedēs, & tempus concedit poenitendi, & praeterita omnia peccata dimittit seruo poenitenti, omnia eius peccata post tergum suum proiciēs. Seruus conseruū habet debitore, quoniam alter ab altero non unquam offenditur: neque quisquā est qui nō aliquando a proximo laedatur in aliquo, siue in corpore, siue in re, siue in nomine, siue quomodolibet aliter. Debitū tamen cōserui exiguum est centum tantū denariorū, cum debitū serui erga dominū absque proportionē maius fuerit, decē videlicet millia talentorum: quoniam infinito & absque proportionē grauiora sunt, & (vt ita dicā) pluriōra, peccata illa quibus Deū offendit homo, seruus dominū, quā ea quibus homo offendit hominē, seruus cōseruū. Contingit enim centū vicibus offendi Deū, vbi non semel proximus offenditur: cū e contrario nunquam contingit verē offendi proximum, nisi simul & Deus offendatur grauius, cuius est praecipuū diligere, non offendere proximum. Denique tanto grauior est vnaquaque offensio, qua homo offendit Deum ea qua offendit hominem, quanto

quāto in infinitum magis distat Deus ab homine, quā ab homine homo. Centū denariorum debitum solui postulat seruus à conseruo quando pro offensa in se cōmissa exposcit vindictam. Seruus in conseruum manus iniicit, & stringit apprehensum gutture, cū rex nihil tale in seruū egisset, sed tantum comminando dixisset, vāundari eum & c. quoniam pro leui offensa solēt subinde homines multo grauiore abinuicem vindictas exposcere, quā exigit Deus pro peccatis plurimis atq; grauissimis: & quoniam ad vindictam ardētē sunt homines erga se inuicem, cū sit Deus longanimis, diu cōminans antequam feriat, nec tam per se vindictam querens, quā per vindictā comminationē territans, vt nō vltra debita homo accumulēt. Seruus rogat conseruum & solutionē pollicetur, sed nihil à conseruo impetrat, quādo is qui offensus fuit, nullis flecti patitur precibus eius qui læsit, quin ius suū extremum exigit, & vindictam quam meditatū exerceat, etiā si pro sua virili polliceatur is qui offendit damni reparationem aut rationabilem pro offensa quātitate satisfactionem. Vbi & hoc notandum, minori humilitate flecti regem dominū, vbi maiori nō flectitur homo seruus. Minor siquidem est humilitas, vbi seruus procidit ad pedes domini, quā vbi seruus procidit ante pedes cōserui. Quāto enim persona cui fit humilitas, astringitur vilior, tāto est humiliatio illi cui exhibetur gloriosior. Maiorem siquidem humilitatē monstrat, qui etiā inferiori se subiicit, quā qui tantū superioribus. Attamen supplicatione flectitur Deus à seruo, quā reuocatur flecti seruus à cōseruo. Mittit seruus pro centū denariis conseruum in carcerem, donec reddat vniuersum debitū, quoniam pro leui offensa plenam exigit homo vindictam, nihil de suo volens iure concedere, vbi Deus liberaliter totū dimittit tam immensū debitum. Tristantur conserui, quoniam non potest non vehementer displicere sanctis & angelis ista crudelitas seruorum aduersus inuicem, qui tam liberalem erga se experiuntur dominum. Domino referunt negotium, quoniam sancti homines & angeli Dei pro miseria afflictorum, & eorum qui opprimuntur, querunt & non inuenientium à fratribus suis misericordiam, orāt, & diuinæ iustitiæ rectitudinem aduersum illos pauperum oppressores inuocant. Rex audito nuntio, seruū vocat & condemnat, quoniam Deus in nouissimo die, quando clamorem exaudiet oppressorum, & sanguinem eorum exquiret, ad iudiciū euocabit huiusmodi. Seuera obiurgatione rex seruū increpat, quia cōfusione publica cuiusmodi homines iudex corā altāribus omnibus confundet. Exprobratur tunc seruo debitū dimissum cuius alioqui nunquā erat mentionem facturū dominus: quoniam pec-

cata

cata quē Deus dimisit homini, ad vltionē reuocat, in eo qui noluerit proximo misereri. Tunc iratus dicitur qui prius tantū comminabatur, & quodammodo iram simulabat: quoniam in die illo implacabilis erit ira Dei, quā in hoc mundo placari per penitentiam potuit. Tunc iratus rex durē loquetur seruo crudeli, quoniam tunc loquitur ad eiusmodi in ira sua, & in furore suo conturbabit eos. Tunc exprobrabitur eis, quod dominum habentes tam ad miserendum atque condonandum facilem, ipsi noluerint proximis misereri. Tormentoribus tradentur, quando in ira iudicis proferetur aduersus ipsos sententia: *Discedite à me maledicti, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo & angelis eius.* Illic permanebunt, donec reddant vniuersum debitum, quoniam tormenta perferent in aeternum damnati, eo quod secundum condignitatem rigorosæ diuinæ iustitiæ, nunquam erit perfecta ipsorum satisfactio: propter quod, aeterna patiētur tormenta, & fumus tormentorum eorum ascendet in secula.

Psal. 2.

Apo. 14.

ANNOTATIONES IN CAP. XVIII.

Statuit paruulum in medio eorum. In Græco est *τοῦτο δὲ παῖδα ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐτάθει*, diminutiuum à *παῖς*, quod sonat puerum. Vnde paruulus pro puerulo vel puello accipitur. Sic & in sequentibus, cum dicitur: *Nisi conuerſi fueritis, & efficiamini sicut paruuli.* Pro pusillis verò habetur *μικροὶ* micros, quod paruū significat. *Quicumq; ergo humiliauerit se, sicut paruulus iste.* Nō est intelligendum, qui humiliauerit, se ad eum modum quo iste paruulus se humiliat. Nondum enim humiliare se nouit paruulus, qui necdum nouit quid sit humilitas. Sed ita intelligendum est: qui se humiliauerit ad modū huius paruuli, ad eum modum quo iste paruulus est humilis: hoc est, q studio virtutis talis esse curauerit, qualis est hic puer cōditione ætatis, vt habes in Elucidatione. *Et qui suscepit vnum paruulum talem in nomine meo.* Paruulos non ſignat ætate, sed virtute. Ideo non istum dicit paruulū, sed talem. Tales enim paruuli sunt, qui illius paruuli humilitatem & simplicitatem moribus exprimunt. Istud autē ſuſcipere, non tantum ſonat, in hoſpitiū ſuſcipere: ſed generalis videtur eſſe vox ad obſequium quodlibet vel corporale vel ſpirituale: vt dicatur ſuſcipere quēpiam qui vlla in re eum adiuvat: quomodo cum apud Paulum dicitur: *ſuſcipite inuicem ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos, in honorem Dei.* eſt ſenſus, Adiuuate vos inuicē, vobis inuicem proficite, vos inuicē euehere ac promouere in bonis laborate. *Expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius.* Expedit ei, intelligi poteſt improprie, ad hunc ſenſum: Dignus eſt talis, vt ſuſpendatur &c. Vel ſic: Vtile eſt illi ad expiationem

Ron 15.

r s gra

grauissimi peccati, per mortis temporalis supplicium puniri, vt mortē enadat aeternā quam cōmeruit. Vel ad hūc sensum: Melius illi fuit ante scādālū hoc cōmissum, supplicio ignominioso vitā finire, q̄ huc deuenisse, vt animā p̄ximi scādalo suo perderet. Proculdubio enim, quod per se malū nō est (cuiusmodi est tēporaliter puniri) p̄ferendū est, & magis op̄andū eo quod est per se malū, vt est scandalizare proximū. Mola autē asinaria, pro lapide molari accipitur, quomodo apud Marcū in Græco legitur *λύθος μυλίκος* lythos mylicos: id est, lapis molaris. Quare autē hoc in loco dicatur mola asinaria, duplex ratio assignari potest. Vel enim ab asino circūagitante lapidem, asinaria mola dicitur, vt significetur lapidis magnitudo. Vel lapis inferior ille magnus immobilis, cui innititur superior qui agitur ac teritur, mola asinaria dicitur, q̄ tanquam asinus pondus graue ferat, propter quod, etiā alius molaris inuenit appellari, quomodo asinū nonnunquā appellamus hominē ad ferendū onera idoneū. *Necessē est enim, vt veniant scandala.* Non est intelligenda absoluta necessitas, quasi nō possit efficere Deus, vt nō sit vllū scādālū ante consummationē sacculi, aut quasi simpliciter nō possint homines cum adiutorio gratiæ Dei (quā nemini constat deesse) sibi singuli cauere ab omni scādalo, si adstantur pro viribus: sed significatur, quid certo futurū sit, tali loquēdi modo, ac si dicamus: Proculdubio ita est futurū, semper ita feres habebit, non est quod expectes aliud. Sic enim cū omnino certissime futurū aliquid significare volumus, dicere solemus: Oportet te hoc agere, necessē est vt facias. Sic & Apostolus ait: Oportet hæreses esse, cum tamē simpliciter nulla sit necessitas. *Bonū tibi est ad vitā ingredi debilem vel claudū.* Quid sit differentia inter debile & claudū, diximus in annotationibus cap. 15. Pro eo autē quod nos habemus, cū vno oculo, vna est apud Græcos dictio *μονόφθαλμος* monophthalmos, quod Latine dicere possumus vno oculo, vel luscū, quomodo apud Marcū interpretes vertit. Luscus enim est, nō q̄ distortis aspicit oculis (hic enim strabus dicitur) sed qui altero caret oculo. *Venit enim filius hominis saluare.* Cōiunctio (enim) nō hanc partem cum proximē præcedenti connectit, sed ad idē caput refert ad quod præcedens particula iūgitur, vt sit ratio secunda ad idē propositū ostendendum, id quod in Elucidatione fati indicauimus. *Gaudet super eam magis, quā super nonaginta nouem quæ non errauerunt.* Non debet (magis quā) hoc in loco accipi propriē, vt significetur comparatio duorū gaudiorum adinuicem, quorū alterum sit de oue iam innēta, alterum de ouibus nunquā perditis, quorū illud sit maius isto: sed tantū significatur, specialiter aliquo actuali gaudio affici pastorem pro inuentione ouis per-

ditæ, eo quod eā inuenit, cuiusmodi speciale & actuale gaudiū non habet de iis quæ nō errauerāt: quomodo de filio prodigo dicere possumus, quod de eo redeūte pater gauisus fuerit, magis quā de filio qui nunquā patrem reliquerat, ratione specialis illius gaudiij, quo in reditu filij perditū exultauit, quali nunquā de altero gauisus fuerat, qui nunquam patri abfuerat. *Si autem peccauerit in te frater tuus.* Peccat iuxta hoc domini verbum in me, nō solum qui peccatū tale cōmittit, quo meam personā offendit. Quid enim, si me vidente proximus Deū aut alium offendat, & talis sim ego qui monēdo possum proficere, nunquid non debeo corripere peccantem, eo quod in me nō peccauerit? Peccat ergo in me, qui coram me peccat, cuius peccatum mihi est cognitū. Non autem quilibet passim hoc domini verbū obligat, sed eos maxime qui spirituales sunt, & tales qui in admonendo & corripiendo valent proficere proximo. *Vi in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Præter expositionem in Elucidatione positā, potest hoc de adhibitione testiū intelligi, respectu delationis subsequatur ad Ecclesiam: videlicet vt si secunda vice monitus non obtēperet: corripiens vnā cum testibus ad Ecclesiam deferat negotiū fratris, qui testes perhibebunt testimonium coram Ecclesia, quod monitionē priuatam admonitus contempserit. *Si duo ex vobis cōsenserint super terram.* Græcē est *συμφωνήσαντων* symphoniosin, quod verbū à symphonia venit, quod cōsonantia interpretatur. Vnde sensus est: Si duo ex vobis cōsonantiā habuerint, vel cōsonantes fuerint. Tracta videtur similitudo ab instrumentorū musicorū melodiam in qua cū est omnimoda symphonia, siue consonantia sonorū, neque quicquā est dissonantia, est illa melodia gratissima hominum auribus. Sic est & de oratione, qua multi quasi vno ore absq̄ omni dissonantia in vnitate charitatis pro eodem orant negotio. Nō enim potest huiusmodi oratio Deo nō esse accepta. *Vtq̄ septuagies septies.* Variē id accipitur. Vel vt significetur numerus septuagenarius septies replicari, siue numerus septenarius septuagies replicari, quod in idē redit. Septies autē septuaginta vel septuagies septē, faciunt 490. Vnde septuagies septies, valet 490. vicibus. Huic consonat quod in Græco habetur *ἑβδομηκοντάκις ἑπτά*: id est, septuagies septem, quod manifestē indicat septenarij numeri per septuagenariū multiplicationē. Aliter accipitur septuagies septies, vt non indicetur multiplicatio numeri posterioris per priorē, sed tantū posterioris ad priorē adiectio, ac si diceretur, septuagies & septies. Priori modo interpretatur Hieronymus, posteriori Augustinus. Quantum ad sensum atinet, perinde est quomodo intelligatur locus, cum sit manifestū, numerum

numerum talem determinatum pro indeterminato esse positum, ad indicandum, quotiescunq; hominem offendi cōtigerit, toties debere offensam dimittere ei qui offendit, neq; odium vnquam aut vindictā appetitum retinere in animo. ¶ *Assimilatum est regnū celorum homini regi.* Siue regnum celorum hic accipiamus pro gloria beatorum, siue pro Ecclesia, vt aliquando solet, siue pro Euangelio, vt alibi non conuenienter secundum vim enuntiationis dictum videtur, regnum celorum esse simile homini regi, si in modo efferendi vis fiat, Vnde videtur secundum intellectum sanum accipiendum, ac si dicere tur: Sic se res habet cum regno celorum, sicq; agere oportet eos qui in regno Ecclesię cōuersari, vel ad regnū glorię peruenire desiderat, quomodo parabola subsequens indicat, quæ est de homine rege &c. Significatur enim ad consequutionem regni celestis ita hominem se debere gerere, & ita agere, quomodo proponēda de rege parabola indicat. Vnde illud quod dicitur, *assimilatum est, secundum mentem Saluatoris videtur ad totam narrationem parabolę referri: quasi dicat, regnum celorum qualiter acquirendum sit, vel quid requirat, vel quis ipsum cōsequatur, sequēti indicatur parabola, quæ est de homine rege. ¶ *Patentiam habe in me.* Græcè est *παρεχόμενος ἐν ἐμοί*: id est, lōganimitèr age, vel longanimis esto erga me: id est, patiens esto, vel patiēter age mecum, siue (vt habet communis lectio) Patientiam habe in me, aut patientiam ostende, vel patientia vtere erga me. ¶ *Videntes autem conserui eius quæ fiebant.* Cōserui eius, vel qui fecit oppressionē, vel qui passus est. Nihil enim refert, utrū dixeris. Si dixerimus, conserui eius qui fecit oppressionē, maior est emphasis, quod à propriis cōseruis accusetur oppressor immitis. Si dixerimus, cōserui eius qui oppressus est, significatur comparsio erga miserum. ¶ *Narrauerūt domino suo omnia quæ facta fuerant.* Quum nihil actum sit quod narraretur, nisi factum vnū improbum serui huius nequam, tamē dicit, Narrauerunt omnia quæ facta fuerant, perinde ac si multa & mira acta fuissent. Hoc autem loquendi modo solet rei magnitudo exprimitur: aliquādo quidem in malum, aliquādo in bonū: quomodo etiam in primum caput annotauimus huius Euāgelij, vbi dicitur: *Hoc autē totum factū est, vt adimpleretur quod dictū est à domino per Prophetam.* &c. ad significandū videlicet sacramēti illius quod narrabatur magnitudinem. ¶ *Omne debitum dimisi tibi.* In Græco additur pronomen illud, cū magna emphasi. Omne debitum illud dimisi tibi, quasi dicat: Debitū illud tam magnum decem millium talentorum, dimisi tibi. ¶ *Quoadusque redderet vniuersum debitum.* In Græco additur *ἀντὶ* sibi. Quoadusque redderet totum vel omne debitum sibi, nempe domino*

mino. Verū tantumdem in lectione nostra vulgata continetur, etiā si non explicetur pronomen illud. Manifestū est enim Deum non aliena à nobis exigere debita. ¶ *Si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Græci adiciūt ad huius partis finem, peccata eorum: quod tamen ex alio loco hic videtur adiectum, ex capite videlicet sexto, vbi dicitur: *Si enim non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater meus celestis dimittet vobis peccata vestra.*

ELUCIDATIO CAP. XIX.

OSTQVAM verò consummasset Iesus omnes hos sermones, relicta Galilæa, vbi ista docuerat, venit in partes Iudææ trans Iordanem. b Sūntque sermones istos, eum insequutæ turbæ multæ, partim migravit à Galilæa, & venit ex iis qui prius cum illo fuerant, partim ex iis qui recentior ad ipsum ex locis vicinis vndiquaq; eius auditu aduētū, confluebant. Quas turbas, iuxta suam consuetudinem docebat verbum Dei, ac deinde infirmos b & sequutæ quos apud se habebant, quosque accipiendæ salutis gratia secū attulerant, curabat ab infirmitatibus suis. multæ, & cura hic rursum adsunt persecutores Pharisei, quos malitiosa inuidia nō permittebat à Christo obseruatione & persecutione quiescere: accedūt dominū turbas docentem atque curantem, non vt boni aliquid vel audiant vel videant, vnde proficiant, sed vt eum qui aliis prodesse cupit, interturbent atque confundant, & proficere cupientium profectum impendant, quæ est consummata iniquitas. Accedunt itaque dominum, vt eum tentent quæstione captiosa, quam parauerant, dicentes: ¶ *Quid tibi videtur? Num liceat homini dimittere uxorem, qualibet ex causa, vt potest nō propter fornicationem solam, sed propter aliam uxorem suam, aliquā fœditatem aut displicentiam quam in uxore maritus inuenit? Quia quidem quæstione ita stringere putabāt dominum Pharisei, vt existimarēt non posse eum euadere calumniam, quācunque partem elegeret. Si enim dixisset, ita licere, rationi visus fuisset contradicere: quæ ad iniquum iudicat, sic ex qualibet causa uxorem posse dimittere pro re futili ac nihili, ad solam viri phantasiam, & graue hinc illi progenisset*

uenisset odium à toto muliercularum sexu, in quartū grauamē non mediocre illa cessisset responsio, quod cum ipsa ius nullum haberent etiam pro graui causa virum dimittēdi, à viris tamen possent pro sola ipsorū phantasia, ad leuē quamlibet occasionē, repudiari. Si verò dixisset, id nō licere, habebant paratam ex Mose obiectionem, quam & postmodum obiecerunt. ^a Dominus autem dolosum sciens illorum animum, nō statim tentantibus respondit per nudam affirmationē aut negationē, sed artificiosē suam aptauit responsionē, dicens: ^b Credo vos in lege peritos illud legisse quod in exordio Geneseos scribitur, quē admodum Deus qui hominem creauit circa mundi initium, sexto die distinctionis rerum, non vnicum tantū sexum creauit, sed geminum, sexum videlicet masculinū & fœmineum, eo quod non esset bonum (ad speciei conseruationē & propagationem hominum) virum esse solū absque sexu fœmineo, propter quod statim post creatum virum, de costa eius facit ei adiutoriū simile sibi: id est, fœminam eiusdem cum viro speciei, quē illi potissimum ad speciei multiplicationem & generationem filiorum debebat esse adiutorio, cum ipse id solus nō posset. In qua creatione dum masculum & fœminā idē Deus creauit, ex quibus deinde omnis humana soboles procrearetur, & fœminam creauit ex viri costa: satis indicauit Deus vinculū arctissimum, quo adinuicem vir & vxor copulantur, quōdque quasi vna caro esse debeant & vnum corpus, ^c Dixit quoque Deus per Adam, post extasim raptus in spiritu de vxore sua ita loquentem: *Hoc nunciet homo patrē os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adheret vxori suae. Propter hoc tam singulare vinculum, quod inter virū & vxorē Deus esse voluit & signauit, in hac formatione mulieris de costa viri (per quod indicauit vnam carnem esse debere virum & mulierē) propter hoc (inquā) vinculum tam singulare, quali nec patri nec matri homo alligatur, relicto patre & matre adglutinabitur vir vxori suae: ^d & erunt simul adglutinati inuicem, tanquam vna caro, nexu inseparabili*

a Qui respondēs ait eis:

b Non legisistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos?

c Et dixit: Propter hoc dimittet homo patrē os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adheret vxori suae.

d & erunt duo in carne vna.

per matrimonij vinculum, adeo vt censendi sint vir & mulier duo in vna carne, vt iam non sint duo prorsus carne diuisi, sed sint vna caro: quatenus videlicet neque per se vir, neque per se mulier sufficiat ad speciem propagandam, sed inuicem se adiuuare debent: ^a simulque debet amborum caro tanquam vna caro a conuenire, ad peragendum opus illud, cuius gratia non sunt duo, geminum sexum Deus fecit ab initio: id est, ad gerendum sibi simile, & ad propagandū speciem. Tali autē & tā speciali vinculo nō est alligata proles parētibus: vt meritō ex diuina institutione, relicti parētibus, vir vxori adherere debeat. Nam quamuis natura speciali vinculo, & eodem quidē admodū forti, colligauerit prolem parētibus, quatenus proles ex paterni seminis decisione, maternique menstrui vel sanguinis administratione est genita, propter quod aliquid patris vel matris dicitur: nō tamen est proles genita, caro ex carne, neque os ex ossibus, quomodo prima vxor os fuit ex ossibus, & caro de carne primi mariti: propter quod, non solū aliquid viri vxor dici debet, sed cum viro vna eademque caro. Quod autem in primis his coniugibus sensibilibus Deus ita ostēdit in opere, in typum esse voluit & signum cuiuslibet coniugij: vt ostenderet, quantum esset inter quoslibet coniuges vnitatis vinculum. Ex his itaque facile intelligitis astuti Pharisei, quamam mea sit ad vestram quæstionem responsio, videlicet quomodo absurdū foret carnem vnā temerē diuidere, sic & illicitum esse, cōiuges (qui vna sunt caro) ab inuicem pro qualibet causā diuidi. ^b Quod ergo Deus ita coniūxit, non tēret homo separare. Cū duos quasi vnum & vnā carnem ita ab initio Deus coniūxerit, non est homini licitū, sua temeritate cōiuncta hęc quasi vnū ab inuicē diuidere. Diuinā nāque institutioni licitum non est cōtrauenire. ^c Hoc audito respōso, illi quā in promptu habebant & premeditati fuerant obiectionem fidenter proferunt, quasi indissolubilem. ^d Quid Moses mandauit dari libellum repudiij, et dimittit vxorē, teret? Cuius hęc sunt verba: *Si acceperis homo vxorē, teret*

Itaque, iam non sunt duo, sed vna caro.

b Quod ergo Deus coniūxit, homo non separat.

c Dicunt illi: Quid ergo dicitur dari libellum repudiij, et dimittit vxorē, teret?

d Quid Moses mandauit dari libellum repudiij, et dimittit vxorē, teret?

e hab

Deut. 24.

& habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius, propter aliquam fœditatem scribet libellum repudiij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua. Nonne tibi in his verbis videtur præceptum dare de dimissionem & libello repudiij, idque ex qualibet leui causa, tantum quia non inuenit mulier gratiam ante oculos viri, propter fœditatem quamlibet. Nonne euides est, tuam responfionem contradicere legi, & eius la-
tori Mosi facere iniuriam? Huic obiectioni cum auctoritate respondit dominus: Mendose vos colligitis, & sophysticam ex verbis Mosi textitis ratiocinationem. Non enim Moses simpliciter præcepit dimittere vxorem quacumque ex causa, neque hoc illius verba indicat: sed tantum permisit vobis vxores vestras dimittere, tanquam minus malum propter duritiam cordis vestri, propter duram vestram ceruicem & cor rebellem durum atque inobediens, ob quod noluit expressam vobis dare prohibitionem de non dimittendis vxoribus: veritus maiora mala, utpote vxoricidia, & veneficia aliâque huiusmodi, ob vestram prauitatem, si vobis prohibuisset vxores vestras dimittere. Vxorū igitur dimissionem ex causa leui tantum permisit Moses, tanquam minus malum, quomodo parentes filiis petulantibus & discipulis in minoribus nonnunquam malis cōnuent & cōnuendo permittunt, ne si illa prohibeant in peiora incidunt. Quod autem præcepit Moses: istud est, ut cum quis omnino voluerit vxorē dimittere, non eam absque libello dimittat repudiij. Hic repudiandi modus à Mosē præceptus est, non ipsa repudiatio. Propter quod & Moses vsque ad mentionē de libello repudiij, absque præcipiendi vel imperandi modo loquitur, tantum sub conditione dicendo: Si quis acceperit vxorē, & habuerit eam, & non inuenit gratiam ante oculos eius. Neque addit statim, repudiet eam, sed dicit, scribet libellum repudiij (supposita videlicet ipsius mala voluntate, quod eam velit dimittere) atque ita dato libello repudiij dimittet. Vos igitur Mosi verba peruertitis, existimantes eum

b Ab initio autem præcepisse repudium, quod tanquam minus malum eam non fuit sic. tantum permittit. *b* Ab initio autem institutionis matrimonij

trimonij non ita fuit, diuisio atque dimissio ista non consonat primariæ institutioni coniugij, quod instituit Deus in Adam & Eva, primis cōiugibus, ubi vir & vxor indicantur vna esse caro, ac proinde debere virum adherere vxori suæ, & e contrario: contra quam primariam institutionem faciunt, qui ita pro quauis causa dimittendas putant vxores. *a* Amplius autem dico vobis, legis imperfectionē mea auctoritate ad perfectum adducens, & quod illa ob cordis vestri duritiam tacuit apertē pro Euāgelij libertate explicās, quod quisquis suam vxorem repudiauerit, atque à se dimiserit, ex alia causa quam ob fornicationem (ob quam licitum est vxorem à se dimittere quique sua repudiata duxerit alterā in vxorem, hic in adulterij statu se cōstituit, & mœchum se facit: & quoties cum ista posteriore rem habet, adulteriū & mœchiæ actū exercet. *b* Item & qui dimissam illam duxerit in vxorem, in adulterij statu se constituit, & mœchum se facit: & quoties cum illa rem habet, toties adulterium cōmittit. Nihil moror, quid lex permittat. Nolo mihi obici, quod Moses repudium permittat, quod etiam permittat eam quæ cum libello repudiij dimissa est duci à viro altero in vxorem. Ego veni legem adimplere, volo iustitiam discipulorum meorū abundare supra iustitiam Scribarum atque Phariseorū, & tanquam potestatem auctoritatemque habens ad consummandam legem Mosi, quæ illa propter duritiam cordis vestri tacuit, & non expresse prohibendo quadā necessitate, ad vos à maioribus malis cōtinēdos permisit, ego palam pronuntiabo, & apertē explicabo iis qui me sunt audituri amatoribus Euāgelij mei: quoniam ad hoc missus sum. *c* Discipuli his auditis, quæ tam videbantur ab eo quod imbiberant Scribarum & Phariseorū dogmate aliena multum quoque pro viris dura, utpote libertatē magnam quam eis lex permiserat stringentia atque tollentia, quasi admirātes dixerunt præceptor: *d* Si ita se res habet inter virum & vxorē ut dicis & si ita est causa hominis cum vxore, non expectat nisi tantum propter fornicationem, liceat viro vxorē dimittere.

a Dico autem vobis, quia quicumque dimiserit vxorē suam nisi ob fornicationē, & aliam duxerit, mœchatur.

b Et qui dimissam duxerit mœchatur.

c Dicunt ei discipuli eius:

d Si ita est causa hominis cum vxore, non expectat nisi tantum propter fornicationem, liceat viro vxorē dimittere.

dimittere, profecto graue onus & magni periculi res est, vxorē ducere aut viro nubere. Cogetur enim qui semel infelicem coniugem sortitus est, in multa molestia & afflictione cum illa vitam ducere, posteaquā non nisi propter fornicationem licebit illam dimittere.^a Qui respondens ait illis: Verbum istud de abstinentia à coniugio, non omnes capiunt. Continentiæ tantæ ab omni re vxoria non omnes sunt capaces: nō cuiusuis est hominis prorsus ab vxore & re vxoria cōtinere, tametsi per se melius sit & magis expediens, quā vxorem ducere: sed illi tantum hoc verbum capiunt, illi continentiam & castitatem huiusmodi amplexantur, quibus à Deo datur continendi donum, quibus hoc à Deo inspiratur, vt pro amore eius ad liberius diuinæ seruituti vacandum, continentia propositum assumāt & prorsus à re vxoria abstinere decernāt. Atq; ideo quāuis magis sit expediens abstinere q̃ nubere, pauci tamen cōtinentia amplexantur plures sectantur nuptias, quod paucioribus illud detur sublimius donum. Non autē potest homini à natura vel à semetipso provenire, vt ad illam continentiam (quæ donum est Dei) perueniat.^b Sunt enim eunuchi quidā qui eunuchi nati sunt de matris suæ utero, inde trahentes naturalem generandi impotentia: qui tamen per hoc non capiunt nec assequuntur verbum illud continentia: His enim quanquam natura negat generandi potentiam, continentia tamen donum dare nō potest: quandoquidem possunt, qui eius modi sunt concupiscentia animi sese cōtaminare, nō minus quā ij qui sunt ad generandum potētes se commaculant corpore. Qui enim viderit mulierē ad concupiscendum eam, hic iam mœchatus est eam in corde suo.^c Sunt eunuchi secūdi ordinis, qui à natura quidem non sunt eunuchi, sed hominū arte & opera, per mēbri naturalis excisionem, eunuchi facti sunt, & ad generandum impotentes redditi, cuiusmodi homines in deliciis haberi solēt, & in magno pretio, in aulis principum, solentq; custodes assignari & seruatorum puellarum nobilium, & regū atque reginarū cubicularij. Quibus licet hominis manus potentiam abstu-

^a Qui dixit illis: Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.

^b Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt.

Matt. 5 ^c Et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus.

abstulerit generandi, non tamen dare potuit cōtinēdi virtutē, sed possunt aequē animo cōmaculari vt ceteri, quibus sunt corpora integra.^a Sūt verò eunuchi ^a Et sunt eunuchi alij, non secundum carnē, sed secundū spiritum, non chi, qui seipsos apud homines, sed apud Deū, qui neq; à natura tales castrauerūt pro sunt nati, neq; per artē tales facti: sed per voluntatem pter regnum cælorum. Deiq; qui cum à natura possint non minus q̃ ceteri hominum generationi intendere, ob amorem tamē perfectionis Euāgelicę & perfectę diuinę seruitutis, nō ex vlla coactione, sed ex libera voluntate, sibi ipsis abnegando atq; etiā abiurādo interdicit ei rei vsum: neq; solum externum actum, verum etiā omnem internum affectū sic à se student repellere & elongare, vt imperpetuū nec videre velint mulierē ad concupiscendum eam in corde suo. Ad hunc autem gradum, neq; natura potest adducere, neq; manus hominis: sed ex dono liberalissimi in distributione donorum suorum domini, ad illum oportet peruenire.^b Sic autem ^b Qui potest capere, capiat. semetipsum eunuchum facere, res grandis est atq; difficilis, ac proinde nō est omnium, sed qui potest capere capiat, probet seipsum vnusquisq; ac videat, num tanto par sit negotio: videat si tam est promptę ardētisq; erga Euangelium voluntatis, vt pro eius amore velit prorsus interdiciere sibi atq; à se abnegare & deuouere vsum omnem actus coniugalis. Non enim tam est examināda qualitas corporis aut natiuę cōplexionis, quā bonę volūtatīs sinceritas, & firmitas erga Deū bonæ fiduciæ. Ei enim qui bonæ est voluntatis, & firmam habet in Deo fiduciā, etiam si sit corpore ad venerē pronissimo, nihil erit impossibile apud Deum, omnia poterit in eo qui se confortabit: neq; dubium quin fides illa quę etiam montes transferre potēs est, poterit item tentationibus omnibus illum superiorē reddere: precipuē cum sit fidelis Deus, pro cuius amore se ipsum eunuchū facit, qui ipsum nō patietur tentari supra id quod possit: sed cū tentatione prouenit ei paruuli, faciet, vt sustinere possit. Post hæc oblatis sunt domini Iesu paruuli, vt manus ipsis imponeret, & sup̃ eos poneret, & oraret, sicq; eis benediceret: vt solet fieri benedictio, ret.

f 2 per

per manuum impositionem & adiunctam vocis orationem: quod ex parentum fiebat deuotione, reputantium bene fore suis filiis, eosque in bono magis profecturos, si tanti viri Deoque acceptissimi Prophetę accipissent benedictionem.^a Discipuli autem indignum iudicantes puerulorum benedictione occupari suum magistrum grauioribus intentum, simul quoque metuentes, ne nimium eum fatigarent improbitate & importunitate sua homines, si ita suos inciperent ad eum adducere puerulos, increpabant & prohibere nitentur eos qui offerebant illos. ^b Quod videns dominus, dixit zelantibus pro se non recte discipulis. ^c Sinite puerulos illos ad me accedere, & ne impediat illorum ad me accessum. ^d Plurimum enim in illis oblector, quoniam talium est regnum cęlorum: hi mihi foris etiam in corpore imaginem quandam representant internę dispositionis electorum meorum. Tales enim oportet esse in spiritu, eos qui sunt accepturi regnum cęlorum, humiles videlicet, mites & simplices in malo, quas conditiones in puerilis istis videmus etiam foris relucens, ex conditione ætatis. ^e Accedentesque ad se pueros amice amplexatus est, & impositis manibus oratione fundens (vt mos est benedicentium) ita benedixit eis, ac benedictos blandē a se dimisit: exemplum relinquens spiritualibus hominibus, libenter benedicere pueris nōdum vllō dolo vitiatis, vasculis adhuc puris, & nullo peccati foetore inquinatis, ac proinde ad suscipiendum sacrę benedictionis effectum multum apte dispositis. ^f Transeunte autē per viam domino adolescens quidam diues ac probē indolis verbis ipsius cōmotus, quibus de regno cęlorum multa iam antē docuerat, & grauiā nōnulla proposuerat, interrogauit eum, dicens: ^g Magister bone, multa te audio docentē de regno cęlorum, & ipsius admodum ciam, vt habetis frequenter te audio replicare mentionē. Accedit me vitam eternā? proposita merces, allicit me ostentatū premiū, interrogo igitur a te, quod sit verum ac compendiosum medium, quo ad vitam valeā pertingere. Dic mihi, quid boni debeam facere, vt ad vitam perueniam ^h Qui dixit ei: sempiternam regni cęlorum? Audiens dominus hac in

interrogatione se honorari, dum & bonus ipse appellaretur, & de bono interrogaretur per quod ad vitam deberet perueniri, vt nobis humilitatis formā monstraret, doceretque nos nō in propria gloria oblectari, sed in Deum semper eam referre, ita respondit, quasi amica quadam obiurgatione: ^a Quid me dicis bonū, & de bono interrogas? Quid me hominē, qui nō nisi homo habeor, appellas bonum? & quid me de bono iuterrogas, quod faciendo vitam æternam acquiras? Hanc gloriam non mihi, vt homo sum, volo acceptare, sed in patrem referre. ^b Solus Deus verē, perfectē, & secundum essentiam suam bonus est, imō bonitas ipsa: aliorum autē præter eum nihil est per se & essentialiter bonum, sed tantum participatione bonitatis eius, quatenus videlicet de eius perfectā bonitate cōmunicant quæ ab ipso creata sunt. Propter quod, omnis bonitatis gloria ad Deum referri debet, vt à quo procedit & effunditur in cætera. Neque igitur ego se cundum quod homo (cuiusmodi habeor inter homines) boni nomen mihi à me arrogo, neque quicquā sic per se bonum potest facere homo quo ad vitam perueniat, de quo bono tu me interrogas. Attamen ^c si autem vis tuæ quæstionis intentioni respondens, indicabo tibi, ad vitam ingre quibus mediis possis ad vitā regni æterni pertingere. ^d Si itaque vis vitā adipisci æternā, custodi mandata. ^e Si itaque vis vitā adipisci æternā, custodi mandata. ^f Dicit illi: quæ aliqua præcepta veller Christus à se obseruari, rursum interrogat: Quæ ista sunt mandata, quæ me vis dixit: obseruare vt vitam ingrediari? Respondit dominus, ^f Non homici- Ea sunt quæ præcepit in lege Deus, illa quæ nemo dium facies. Nō non nouit præcepta decalogi, in quibus sunt: ^g Non adulterabis. Nō facies homicidium. Non committes adulterium. Nō facies furtum. Non dices aduersus proximum tuum Non falsum testimonium. Honora patrem tuum & matrem tuum. Diliges proximum tuum ex bono affectu, sicut teipsum vt in trem tuum & hil illi facias quod non velis tibi fieri: & quicquid tibi velis fieri, id tuo quoque proximo libenter facias. ^g Diliges proximum tuum si Maxime autem illa præcepta quibus ad Deum ordi- natur homo, quæ prima continet tabula, Dominum cut teipsum.

Deum tuū adorabis, & illi soli seruiēs, &c. de quibus non dubium est quin debeant obseruari, volentibus ad vitam ingredi, posteaquam illa etiam requiruntur quæ tantum erga proximum rectè disponunt hominem.

a Dixit illi adolescens:

^a Audiens autem adolescens, non nisi communia decalogi præcepta sibi enarrari à domino, qui expectauerat alia quædam singularia madata, non existimans perfectionis magistrum huiusmodi fore contentum, quæ erant omnibus obseruatu necessaria, in testimonio suæ bonæ conscientiæ fiducialiter respōdit domino:

b Omnia hæc custodiri à iuvenute mea:

^b Hæc omnia, domine, pro virili, ut potui, obseruare sollicitus fui à pueritia mea: ex quo cœpi uti ratione, ad horū obseruationem diligenter anisus sum, ne quicquam eorū transgredider. Expectabam alia quædam singularia & prædictis maiora atque grauiora te mihi propositurū. ^c Sunt ne alia maiora, quæ prædictis superaddita hominē reddant Deo magis gratum, & maioris esse faciant meriti in vita æterna, de qua interrogabam: Etiam si maiora & plura mihi iniunxeris, quam illa sint cōmunia præcepta decalogi, paratū me offero animo ad suscipiendū ea,

d At illi respondit:

^d Audiens hæc dominus, adolescentem istum vltra cōmunem legem, omnibus obseruatu necessaria, plura & maiora requirere, benignè suscipiēs hoc eius desiderium, viam perfectionis ei patefecit, dicens: ^e Si non contentus cōmuni salutis via ad maiora aspirās, perfectionem Euangelicæ vitæ desideras aliequi, hoc sequare consilium:

f vade, & vende omnia quæ habes,

^f Vade primum, ac omnia quæ in hoc sæculo habes stude distrahere, atq; à te alienare, ut nihil in hoc mundo possideas temporarium, quod te postmodum in Dei seruitute possit impedire, vel tuum animum post susceptam vitam Euangelicam sollicitare ad reditum vitæ prioris, aut ut minimum anxium & sollicitum reddere.

g & da pauperibus,

^g Neque verò à te alienabis bona tua externa in vsus vanos & superfluos, sed vides ea: & pretio accepto, distribues illud & erogabis in vsum pauperum atq; egenorum, si in tua facultate fuerit bona tua diuēdere: ut qui post hac ex misericordia & eleemosynæ gratia de mēsa domini disponis viuere, futurus pauper Euangelicus, ipse prior facias

cias ex tua facultate misericordiā & eleemosynā mūdi pauperib⁹. Nō mihi sufficit, ut facultates hac illacque dispergas, in cognatos, amicos, & notos, non tuis opibus indigentes, a quibus postmodum speres tibi beneficii: cum tibi re qualibet opus fuerit, sic tibi loculos referuando, & modo quodam spiritui sancto mentiēdo (quod ex carnali affectu procedens, diuinæ seruitutis nō est stabile fundamētū) sed hoc requiro, ut carnalē erga amicos & cognatos amorē exuēs, pro Dei amore & Euangelicæ perfectionis desiderio, omnes tuas facultates impēdas in vsus pauperū, modo in tuā sint potestate: alioqui affectus suffecerit.

^a Atq; ita, ex hoc statim Euangelicæ perfectionis aggreffu, thesaurū magnum tibi thesaurizabis in cælo, præmiū bonū tibi hac distributione cōparabis apud Deū, pro cuius amore tua omnia impēdisti in pauperes: qui cum nō habent unde tibi retribuunt, ipse qui sibi factum putat, quicquid sit in ipsius nomine pauperi, reddet proculdubio tibi in retributione iustum.

a & habebis thesaurum in cælo,

^b Quibus peractis, sic expeditus & nudus ab omnibus temporalibus bonis, abiecta omni spe huius sæculi, tanquam nō imperpetuum vltra ad ipsum rediturus, veni & sequare me: esto mihi comes indiuiduus, mea imitare vestigia, ut secundum formā doctrinæ meæ & vitæ, tuam vitam instituas exemplar viuendi, rationē instituas, ex me in omnibus tuæ vitæ formam sumas, in humilitate, mansuetudine, patientia, charitate, obedientia, labore, vigiliis, orationibus, paupertate, fatigatione, inedia, zelo Dei in docendo, prædicando, aliisq; huiusmodi quæcumq; in me conspexeris, in quo possisimū sita est Euangelica perfectio, ad quam præcedens illa exterior facultatum abdicatio quasi præparamentū quoddam est & dispositio præuia, sine qua non commodè possit apprehendi atque teneri.

b & veni sequare me.

^c Cum verò adolescens ista audisset, tam secundum hominis iudicium grauiā & difficultia, de relinquendis & dispergendis in pauperes facultatibus, ac pauperis & afflictī Christi sequela, deiectus animo cessauit interrogare dominum: & quasi ad tantū ferendum onus impar, vel certè imparatus,

c Cum audisset autem adolescens verbum abiit tristis.

a Erat enim ha-
bens multas pos-
siones.
abiit cum tristitia, q̄ scilicet tam grauiā audisset sibi
proponi, quā nimis durum iudicabat suscipere. ^a Ad
quod vehementer adiunxit, diuitiarū multitudo. Erat
enim adolescens iste multum diues: eoque difficilior
erat, hoc eius animo persuadere consilium, quod per-
pendebat non posse impleri sine maxima carnalium
amicorum atque cognatorum indignatione. Erat itē
(vt solēt diuites) lauius educatus, & delicatē vixerat
in diuitiis: propter quod, arduum ei nimis videbatur,
cuncta proicere saeculi bona, & pauperi homini ne
domū quidem habenti sese adiungere, sicq̄, iuxta hu-
manum iudicium necessitatis etiā corporalis pericu-
lo se exponere. ^b At dominus Iesus videns iuuenem
post responsum desistentem, & abscedentem cum
tristitia, eo q̄ nōdum posset diuitias relinquere, hinc
sumpta commoda occasione, quantum diuitiā sint
impedimentum à seruitute Dei ostendit, dicens: ^c In
veritate dico vobis, q̄ diues difficile ingreditur in
regnum caelorum: qui affectum & cor suum apponit
diuitiis, difficultatem magnam & impedimentum sibi
præstat perueniendi ad vitam æternam. Si enim
cor penitus diuitiis quis opponat, ita vt earum amor
atq̄ fiducia præcedat amorem atque fiduciam erga
Deum: proculdubio fieri nō potest, vt talis vitam ac-
cipiat, nisi fiat alius. Si verò amorem quidem habeat
quis diuitiarum suarum, verum non tantum quin su-
peret amor & fiducia erga Deum, hic licet salutem
possit assequi in eo statu (ob supereminentē Dei amo-
rem) nihilominus propter affectum diuitiarum, diffi-
cultatem patietur, & impedimentum à Dei seruitute,
ac proinde retinaculum illi est quoddam, à regno cae-
lorum retrahēs: idq̄ magis vel minus, secundum quod

b Iesus autem
dixit discipulis
suis:

c Amē dico vo-
bis, quia diues
difficile intra-
bit in regnū cae-
lorum.

d Et iterū dico
vobis: Facilius vidistis in hoc adolescente, probo alioqui nec omni-
est, camelū per no mali desiderij, quomodo diuitiarum affectu à pro-
foramen acus posita sibi via perfectionis statim tristis abscessit, quā
transire, quā forsitan gaudenti fuisset amplexatus animo, si non
diuitem intrare ipsum diuitiarum amor strinxisset. ^d Et rursum (in-
in regnum celo-
rum.

lam & grossā, transducere per foramē exigui acus,
per

per quod vix tenue filum magno visus acumine trās-
ducitur, quā diuitem in diuitiis cōfidentem, eisque
cor totum super omnia apponentem, introire in re-
gnum caelōrū, si in eo statu permāserit, & nisi respue-
rit. Huiusmodi enim cū Deum non super omnia dili-
gat, sed creaturam prapōnat creatori, erga creaturā
habēs amorē, & fiduciam amplius quā erga Deum,
non potest esse regno caelōrū dignus, nisi discat spēm
illam & affectione prauam deponere, & Deum super
omnia diligere. ^a His autem auditis, aduersum diui-
tiarū amorem tam acriter prolatis, admirabantur plu-
rimū discipulī, nondū perfectē intelligētes cuncta
verba Domini, & dicebant vel ad præceptorē vel ad-
inuicem: ^b Ecquis poterit saluus fieri? Si tam in augu-
sto est posita salus hominis, si tanta requiruntur, tam
grauiā humano iudicio ad salutem consequendam,
cuiusmodi huic adolescēti sunt proposita, & si ita dā-
nantur diuites, neq̄ omnino possint salutem cōsequi:
quotus ergo quisq̄ poterit adipisci salutem, cū penē
omnes sectentur ex corde diuitias, & paucissimos sit
inuenire qui ita sint parati ex animo cūctas spernere
diuitias, easq̄ diuenditas erogare pauperibus? ^c Iesus
autē huic discipulorū admirationi paucis respondēs,
ait: ^d In humana quidem facultate aut in hominū vi-
ribus situm non est, saluari & vitam consequi, aut illa
agere quæ sunt ad consequēdam salutem necessaria.

^e Apud Deum autem, nihil est impossibile, vel diffi-
cile: & quæ ex semetipsis nō possunt homines, ex Dei
gratia vtique possunt. Vnde licet hominibus ex se du-
rum sit aut impossibile sic omnia spernere, & me se-
qui, iis tamen in quibus fuerit operata gratia Dei, nō
erunt hæc neque impossibilia neque multum diffici-
lia. Quomodo enim sine Deo nihil potest homo, ita
in Deo se confortante potest omnia. ^f Tunc Petrus
arrepta fiducia ex verbis domini, gaudens in testimo-
nio bonæ conscientia, q̄ iam saltem cœpisset cū suis
consodalibus implere illud domini consilium de re-
linquendis omnibus & sequēdo Christum, prædicto-
rū occasione fiducialiter dixit domino: ^g Ecce nos reli-
que nos, iuxta consilium quod supra audiimus te de-

a Auditis autē
his, discipulī mi-
rabantur valde
dicentes:

b Quis ergo po-
terit saluus esse?

c Aspiciens autē
tem Iesus, dixit
illis,

d Apud homi-
nes hoc impossi-
bile est.

e apud Deum
autem omnia
possibilia sunt.

f Tunc respon-
dens Petrus, di-
xit ei:

g Ecce nos reli-
quimus omnia.

a & sequenti su-
mus te.

b Quid ergo
erit nobis?

c Iesus autē di-
xit illis: Amē

d dico vobis, quod
Apostoli mei,

e in consummatione
sæculi, in nouissimo die
eritis me,

f in regenera-
tione,

g cum sederit
regenerati ad immortalem vitam.)

h quando veniet
filius hominis in
filius hominis ad faciendum iudicium, & tanquam iu-
dex reuelabitur, sedens super sedem iudicii sui in glo-
ria patris. *i* Tunc non solum beatam ab eo accipie-
tis retributionem, verumetiam in supereminenti di-
gnitate & autoritate sedebitis super duodecim thro-
nos iudicarios, tanquam assessores mei & coniudi-
ces, approbatoresque meæ sententiæ, iudicaturi duo-
decim tribus Israël, populum vniuersum Iudæi, qui
vobis credentibus & prædicantibus noluit in me cre-
dere, ac multo magis vniuersum quoque ex gentibus
populum infidelium: eos qui noluerunt vestræ prædi-
cationi acquiescere vnâ mecum condemnaturi, ob
incredulitatem suam. Quomodo enim nunc super ter-
ram vobis sum relicturus, quasi vicariis meis & coad-
iutoribus prædicandi officium, simulq; clauis regni
celorum, ligandi atque soluendi omnimodam pote-
statem: ita & in illo die autoritate vos pollere & præ-
eminere faciâ, ac dignitate sublimi effulgere, vt or-
bis iudices vnâ mecum appareatis: sicq; omnibus fiat
palam, non inanem fuisse vestram in terris authorita-
tem, & manifestè videant illi quos contempserant: vt
filios, aut agros quomodo nunc socij estis passionum & humilitatis
propter nomen meæ participes, ita tunc socij inueniamini conso-
lationum & gloriæ consortes. *k* Neque verò solis
vobis

l Et omnis qui
reliquerit domum
vel fratres, aut
sorores, aut pa-
trem, aut matrem,
aut uxorem, aut
filios, aut agros
propter nomen
meum,

disse iuueni, omnia nostra ad vocem iussuionis tuæ re-
liquimus: *a* omnibusque relictis, nudi & expediti re-
sumus hætenus sequuti, & passibus corporis te sem-
per comitantes, & vitæ imitatione vel aliqua ex par-
te, vt potuimus, te præceptorem insequentes: sicque
quod iussisti (vt arbitror) iam aliqua saltem ex parte,
fecimus. *b* Quid igitur nobis erit præmij? Num
certò expectanda nobis est salus & vitæ illa beata, quæ
expectatur in patria? *c* Respondens autem dominus,
dixit: In veritate dico vobis, quod vos discipuli atque
Apostoli mei, qui me ita relictis omnibus sequuti
estis, *d* in consummatione sæculi, in nouissimo die
resurrectionis & regenerationis (quando omnia in-
nouabuntur, & omnes homines ad vitam nouam rede-
undo, in corporibus resuscitatis, reuiuifcent, velut
cum sederit regenerati ad immortalem vitam.) *e* quando veniet
filius hominis in
filius hominis ad faciendum iudicium, & tanquam iu-
dex reuelabitur, sedens super sedem iudicii sui in glo-
ria patris. *f* Tunc non solum beatam ab eo accipie-
tis retributionem, verumetiam in supereminenti di-
gnitate & autoritate sedebitis super duodecim thro-
nos iudicarios, tanquam assessores mei & coniudi-
ces, approbatoresque meæ sententiæ, iudicaturi duo-
decim tribus Israël, populum vniuersum Iudæi, qui
vobis credentibus & prædicantibus noluit in me cre-
dere, ac multo magis vniuersum quoque ex gentibus
populum infidelium: eos qui noluerunt vestræ prædi-
cationi acquiescere vnâ mecum condemnaturi, ob
incredulitatem suam. Quomodo enim nunc super ter-
ram vobis sum relicturus, quasi vicariis meis & coad-
iutoribus prædicandi officium, simulq; clauis regni
celorum, ligandi atque soluendi omnimodam pote-
statem: ita & in illo die autoritate vos pollere & præ-
eminere faciâ, ac dignitate sublimi effulgere, vt or-
bis iudices vnâ mecum appareatis: sicq; omnibus fiat
palam, non inanem fuisse vestram in terris authorita-
tem, & manifestè videant illi quos contempserant: vt
filios, aut agros quomodo nunc socij estis passionum & humilitatis
propter nomen meæ participes, ita tunc socij inueniamini conso-
lationum & gloriæ consortes. *k* Neque verò solis
vobis

vobis aut vestri etiâ similibus, futuris Ecclesiæ præ-
positis, pro meo amore cuncta relinquentibus, bona
erit retributio (tamen vobis specialis quædam dabi-
tur excellētia dignitatis) verumetiam quisquis omni-
no fuerit, cuiuscunq; conditionis vel infimæ, qui reli-
querit quippiam externū, illudq; ex affectu suo pro-
iecerit, & à se abdicauerit, (ne ab eo impedimentum
patiat in obseruantia mandatorum meorum, aut ab
Euangelicæ vitæ perfectione distrahatur) vt pote do-
mum, vel fratres aut sorores, patrem aut matrem, aut
reliquos de cognatione sua: similiter vel uxorem vel fi-
lios, qui sunt alioqui natura coniunctissimi: denique
agros aut vineas, aut alias huiusmodi possessiones, si-
ue aliud quidlibet externū: adque fecerit ob amorem
& honorē mei nominis, vt externis illis abdicatis li-
berius mihi seruire aut meū nomen verbo aut exem-
plo prædicare possit, nō ad vanam ostentationem aut
aliud quidlibet, nisi propter nomē meum: *a* talis (in-
centuplum accipiet etiam in presenti tempore: *accipite,*
nimirum pro temporalibus rebus & caducis, quibus
diu gaudere vel frui nō possunt homines bona spiri-
talia sola verè bona & stabilia, quæ cētuplo & mille-
cuplo, imò sine cōparatione, sunt meliora & præstan-
tiora quibuscunq; temporalibus: quibus quidem spi-
ritalibus bonis etiam in presenti tēpore multò me-
lius intus in conscientia reficitur & consolabitur,
quam in possessione cuiuscunq; rei temporalis. *b* Post
hanc autem huius vitæ cursum, gloriosam insuper
accipiet, pro spretis mūdi diuitiis, vitæ & gloriæ sem-
piternæ retributionē, vbi bonorū omnium erit per-
fecta satietas. Tā est utilis negotiatio, propter nomē
meū, mundum ac mundi substantiam omnem relin-
quere: propter quod, iure nō debuit iuuenis ille con-
tristari, vos quoq; meritò bene sperare debetis, & de
vocatione vestra gaudere magnificē. *c* Neq; ego hic
personā respicio, neq; genus, neque aliud quicquam
cōsidero: sed quicunq; pro meo nomine huius mundi
bona reliquerit, & ex animo mihi adhaeserit, hunc e-
go iam dicta remuneratione dignabor. Vnde fiet vt
multi ex iis qui sibi vidētur primi esse in regno celo-
rum,

a centuplum
accipite,

b & vitā æter-
nam possidebit.

c Multi autem
erunt primi no-
uissimi.

a Et nouissimi,
primi.

rum, efficiantur postremi: quæ admodum carnales Iudæi, qui in genere confidunt, atque hinc se quasi primos reputant, quemadmodum & verè sunt, si credere velint: hi tamen propter suam infidelitatem, sient nouissimi in regno cælorum, id est, in ipsum non intrabunt, quoniam ipso se facient indignos. ^a E contrario verò, ij qui aliquando nouissimi fuerunt in regno cælorum, id est, alieni à testamento Dei & promissione patrum, nempe gentiles, efficiantur apud Deum primi in regno cælorum. Multi enim veniunt ab oriente & occidente, & recumbunt in regno cælorum, cum Abraham, Isaac, & Iacob, sicque efficiantur primi qui fuerant nouissimi. Filij autem regni eiiciuntur foras, sicque nouissimi efficiantur qui primi fuerant.

ANNOTATIONES IN CAP. XIX.

- N**on legistis, quia qui fecit hominem ab initio, masculum & feminam fecit eos? In Græco non legitur hominem, sed tantum, quia qui fecit ab initio. Non incongruè tamen adiectum est, supplemèti gratia, quoniam aliquid omnino oportet subaudiri. Relatiuum autem eos, nō debet referre hominem, sed coniuges, virū & uxorem, de quibus in proposita tentatiua quæstione Phariseorum fit mētio. Illud quoque notandum, quod in Græco masculus & femina per genus neutrum dicuntur ἀρσεν καὶ θήλυ ἀρσεν & thily, vt sexus magis indicetur quàm personæ, vt sit sensus: Fecit eos in sexu gemino, masculino scilicet & femineo, vt iungerentur inuicem & vna caro fierent. (Et dixit.) Huius verbi suppositū accipiendū videtur ex præcedenti oratione, Deus qui ab initio creauit hominē in sexu gemino. Si autem quæras quomodo Deus id dixerit, cū Genesis secundo capite indicetur non esse verbū dominici: sed verbum Adæ, in promptu est solutio, dixisse hoc dominum per Adam. In Prophetico namque spiritu hæc verba Adam protulit, dicens: Hoc nunc os ex osibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur virago, siue (vt vicinius Hebræa exprimamus lectionem) vira, quoniam de viro sumpta est. Propter hoc, &c. Verba autem ista Adam protulisse in Prophetico spiritu, satis manifestat Paulus Apostolus, cū in epistola ad Ephēsiōs, post eadē adducta, subiungit: sacramentum magnum est hoc. Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Posset nihilominus pro supposito verbi, dixit: Christus accipi, vt sit quasi additio alterius dicti ad dictum prius, innuatūque Christus: citare verba Adæ. (Erunt duo in carne vna.) Græcè est per accusatiuū eius ὁ ἀνδρ

ἀνδρ is sacramian, id est, in carnem vnā. Verū accusatiuus cum huiusmodi præpositione apud Latinos solet nō raro per ablatiuum explicari, quomodo subiūde εἰς τὸ ὄνομα, id est, in nomen, ponitur, pro in nomine. (Quod ergo Deus coniunxit.) Signanter vtitur numero singulari, dicens: Quod Deus coniunxit, cū tamen de pluribus sermo fiat: quia videlicet de pluribus vt de vno loquitur, de cōiugibus scilicet duobus vt de carne vna. Pro verbo autē, coniunxit, in Græco est verbum συνέθεεν synezeuzen, quod sonat, coniugauit, vel in vnum iugum coniunxit aut copulauit. (Quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit mœchatur.) Exceptio illa, nisi ob fornicationem, sic accipi debet, vt solum referatur ad partem præcedentem, vt nihil significetur aliud adiectione talis exceptionis, nisi quod propter fornicationem sit licitum uxorem dimittere. Non autem ad totam enuntiationē potest referri exceptio, quomodo secundum proprietatem sermonis videretur accipienda. Nam si ad totum referretur exceptio, indicaretur, eum qui ob fornicationē dimississet uxore, & aliam duxisset non mœchari. Cuius cōtrarium indubiè verū est. Nam etiam si ob fornicationem uxorem tuam dimiseris, non tamē alteram tibi licet ducere uxorem, quandiu prior illa vixerit. Quanquā enim propter vitiatam thori coniugalē fidem, liceat uxore dimittere, vt non cum ea cohabitēs, neq; cōiugale debitum præstes, vinculū nihilominus coniugij permanet firmum & indissolubile, nisi per mortem alterius coniugum. (Non omnes capiunt verbum istud.) Græcè est χωρῶν chorusi, similiter & in eo quod post sequitur: Qui potest capere capiat. Significat autem capere hic non propriè intelligere, sed capace esse, atque intra capacitatem comprehendere, Est ergo sensus: Nō omnes comprehendere possunt hoc verbum, vt intra se capiat & amplectantur illud: id est, non cuiusuis est, non qui libet ad hoc agrediendum, ad statum tam sublimem suspiciendum sufficit. Cum autem dicitur: Non omnes capiunt verbum istud, pronomen istud, demonstrare videtur id quod dicebant Apostoli: Non expedit nubere: verbum istud scilicet, de non incundo matrimonio, id est, consilium cælibatus quod discipuli verbis attigerant. (Non expedit nubere.) Latino vsui est familiarius, tantum mulieribus hoc verbum tribuere. Nubit enim mulier viro sicut vir ducit uxorem. Verū propter inopiā, interpret Latinus & hic & in plerisque locis aliis vtitur tanquā vocabulo cōmuni viris & feminis, vt idem sit nubere, quod nuptiis copulari, quomodo & sonat Græcū verbum γαμίζω gamize, quod similiter à nomine γάμος, gamos formatur, sicut nubere à nuptiis, vel e contrario. Sed & apud vetustos auctores inuenitur nonnunquam

nunquam nubere usurpatum ut commune vocabulum. ¶ *Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt.* Quidam accipiunt istud, per defectum membri genitalis à natiuitate deficientis, quomodo aliquando nascitur homo quatuor tantum digitos aut tres in vna habens manu, atque e contrario nonnunquam senos in vna manu habens digitos iuxta materiam abundantiam vel diuisionem, aut defectum vel conuiscationem innaturalem. Facilius autem intelligimus, eunuchos nasci, eos qui nascuntur frigidi & impotentes ad generandum, quam frigiditatem nimiam ex defectu caloris deficientis in generatione contrahunt. ¶ *Sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus.* Gracè habetur verbum passiuum à nomine Eunuchus *εὐνοχίζω*, eunuchizans, ac si Latine effectio vocabulo dicamus, eunuchizati sunt: hoc est, eunuchi facti sunt. Vnde patet, nomē eunuchi in cōmuni lectione ad verbum, facti sunt, replicari debere, id quod & ipsa aperte monstrat sententia. Itē & in eo quod sequitur: *Qui seipsos castrauerunt*, in Græco est verbum actiuum à nomine eunuchus *εὐνοχίζω*, eunuchizans, ac si dicamus eunuchizauerunt, id est eunuchos fecerunt, siue castrauerunt. ¶ *Discipuli autem increpabant eos.* Relatiuum ad sensum videtur referre, offerētes, non pueros. Quorsum enim pueros increparent nondum capaces reprehensionis, nescientes quid facerēt? Idipsum Marcus apertius indicat, dicens: *Discipuli autem comminabantur efferentibus.* ¶ *Talium est enim regnum calorum.* Vigilanter nota, quod non dicit istorum tantum, sed talium: ut indicet non ætatis se requirere imperfectionem, sed innocentiam potius & humilitatis imitationem. ¶ *Quid me interrogas de bono?* Gracè hoc loco legitur: *Quid me dicis bonum?* quomodo Marcus & Lucas habent, ex quibus forsitan mutatio fieri potuit, quæadmodum in aliis plerisque locis factum constat, maxime quod sensus sit facilius, cum legitur: *Quid me dicis bonum?* Neque verò inter Matthæum ita dicentem: *Quid me interrogas de bono*, & alios duos dicentes: *Quid me dicis bonum*, contrarietas vlla est. Fieri enim potuit ut vna questione simul vtrunque proposuerit, dicendo: *Quid me dicis bonum? & de bono interrogas?* quæadmodum adolescens bis fecerat in questione mentionem boni, dicens: *Magister bone, quid boni faciam?* &c. ¶ *Facilius est camelum per foramen acus transire.* Quidam per camelum animal accipiunt, cui non est possibile ob sui magnitudinem aciem transire. Verum hoc modo comparatio ista de camelo per acus foramen, nullam habet gratiam, nullam habet apparentiam. Quando enim vllum animal per aciem transit? Quare melior videtur aliorum sententia, qui intelligunt restem nauticam (qua solet aligari nauis) miræ spissitudinis. Atque ita maiorem habere gratiam proposita

proposita comparatio, quoniā solent fila per acus foramen traducit, neque obstarēt quicquid huiusmodi camelo, nisi esset ipse nimia grossities, qua impeditur ut omnino impossibile sit ipsam per foramen acus transducere. ¶ *Vos qui sequuti estis me, in regeneratione, cum sederitis filius hominis.* Particulam illam, in regeneratione, quidam connectunt cum præcedentibus, in hūc sensum: Vos qui estis me sequuti nūc in regeneratione, in ea quæ per fidem est regeneratione spirituali, qui me sequentes regenerati estis, in fide & adoptione filiorum Dei, ut credentes in nomine meo facti sitis filij Dei: vos (inquā) in die iudicij, cum venerit filius hominis, sedebitis, &c. Alij autē iungunt cum sequentibus, per regenerationem intelligendo tēpus resurrectionis & consummationis sæculi, quādo omnia immutabuntur & velut regenerabuntur: quem modum ut magis verisimile nos in Elucidatione sequimur, omisso altero. Vtrique tamen lectio probatos habet auctores. ¶ *Muli autem erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.* In Elucidatione hanc partē ad Iudæos & gētes indicauimus referendā, quomodo expresse id Lucas nobis aperit, apud quē ca. 13, sui Euāgelij ita legimus peculiariter dictū Iudæis, *Nescio vos, unde sitis: Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Ibi erit fletus & stridor dentium, cū videritis Abrahā, Isaac & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autē expelli foras. Et venient ab Oriente & Occidente & Aquilone & Austro, & accubent in regno Dei.* Et ecce sunt nouissimi qui erant primi, & sunt primi qui erant nouissimi. Cōmodē autem Saluator hoc loco ista addicere voluit, ut doceret, suas promissiones iam ante positas, generaliter factas esse omnibus, quicunq; eius verbis fidem haberent, & præstaret obedientiam, nulla habita ratione gentis aut carnalis originis. Posset nihilominus generalius pars ista ad omnes accommodari, ut generaliter loquendo multos dicamus ex iis qui prius videbantur vel ad tempus fuerūt primi, postmodum fieri nouissimos, & e contrario, propter quorundā peccatorum conuersionem, & aliorum iustorum auersionem. Verum prior sententia videtur præferenda, ut magis apta textui, id quod subsequens etiam monstrabit parabola.

ut autem vel ad oculum videatis, quomodo erunt nouissimi primi & primi nouissimi, ecce crassam vobis propono homini patrisa parabolam, cuius tādē applicatio id milias qui exijit aperte monstrabit. Ita est de regno cælorū & in eius datione sic agitur, quomodo per similitudinem in vinea suam.

litudinem in sequenti figuratur parabola, de homine patrefamilias, qui pro cultura vineę suę sollicitus summo mane exiit ad cōducendum operarios, quos mitteret in vineam suam ad operandum.

^a Inuentisq; operariis pactum fecit cū eis ex denario diurno, inter eū & operarios conuentum est de certa mercede denarij, quem pro singulorum dierum operis recipere: atque ita pacto inito & statuta mercede, iussit abire eos in vineam suam.

^b Quibus emissis ad opus nōdum contentus paterfamilias, cupiens amplius colli suā vineam, post duas horas, (hora videlicet tertiam, vidit alios ab ortu solis) egressus domum suam, & ad forum veniens locum vbi stare solent qui suam locare volunt operam, inuenit ibi alios stantes, qui nōdum ad opus erant conducti, & absq; opere stabant otiosi.

^c Et hos ille misit operari in vineā suam, dixitq; illis: Iam summo mane quosdā prēmisi operarios in vineā meā, ite etiā & vos laborate in ea: & ego vobis dabo quod iustū fuerit. Cum his autē conuentionē nō fecit ex denario diurno, eo qd nō esset dies integra, neq; proinde deberi eis videbatur merces laboris integra, sed fidei suę cōmitti voluit pretiū, dicēs: Quod iustū fuerit dabo vobis: quasi diceret, vos tantū ite operari, ceterū de pretio mihi cōfide, nō fraudabimini.

^e Et illi tam & nonam non exigentes pactum, benefidentes verbo patrisfamilias, abierunt ad laborem. Nec his contentus paterfamilias semper magis ac magis suam vineam colli desiderās, iterū exiit domū circa sextam & nonam horas ab ortu solis, & similiter fecit: veniens ad forum, inuenit stantes quosdam otiosos, eosque misit in vineam sub mercede bonæ fidei.

^g Sed & circa vndecimam horam, quando iam occasui erat dies proximū, & hora vnica restabat lucis, non desit pro sua vinea ille esse sollicitus: egressusque ad forum, inuenit alios stantes illic absque opere, & dixit illis, quasi per increpationem, quod tam tarda hora necdum quicquam essent operati.

^h Quid (inquit) totum diem hic statis otiosi, nihil operis honesti operantes, iam dies ferē pertransiit, iam est sol occasui proximus, & vos nihil adhuc operis fecistis? Illi se humiliter respon-

responsione excusant, ac dicunt: Iam pridem ad opus eram parati, si quispiam nos conduxisset. Postea autem qd nemo nostram operam conduxit non fuit nobis quod operaremur: atque hæc est causa nostri otij.

^a Ille autem excusatione accepta, dicit: Iam plures ad vineam meam operarios prēmisi, ite etiam vos, & nouissima saltem hæc hora in ea laborate, ne totum diē vineę procuratori suo.

^c Atq; his paterfamilias nō dicit cū prioribus, Quod iustum fuerit dabo vobis, neq; mercedis vllius meminit, quoniam vix quicquā illis videbatur deberi, qui sic nouissima hora ad opus accederent. Cum autem iam post horā vnā vespere facta cipiēs sūt nouissimū usque ad rum suorū apud se permanere vsq; mane, dixit procuratori aut dispensatori suo: Conuoca operarios istos omnes, qui in vinea mea hodie operati sunt, & redde illis deputatam mercedē æqualem omnibus, incipiendo ab illis qui vltimo loco ad opus venerunt, atq; ita perueniendo vsq; ad eos qui venerūt primiti ut singulis des iuxta conuentionē cum prioribus factā, ne quis minus nouissimis quā primis.

^d Euocati igitur illi qui vltimi circa vndecimam venerāt, acceperunt tem primi, arbitri a procuratore singuli singulos denarios, quantum videlicet iuxta pactum dandum erat primis. Quod vltimi essent accepturos, (posteaquam hi qui nouissimi venerant, tantundē accepissent) quā sibi in pacto promissum autē ipsi sin-

^e fuerat. Verū non iuxta illorum existimationem euenit, sed acceperūt ipsi æquale cū postremis pretiū, sed accipientes singuli videlicet denarios singulos, iuxta initam conuentionem. Quam ob causam murmurauerunt aduersus patremfamilias, tanquam passi iniuriā, atq; dixerunt: Hi qui nouissimi venerūt circa vndecimā horam, tantum vna hora fecerunt opus: & ecce parem

^f Hi nouissimi nobiscum tribuis mercedē, qui a mane ad vesp-

^g ram vsq; operantes tulimus graue pondus, difficilem laborem totius diei, item & estus, vnde medio die ferillos nobis fecit afflicti & exusti sumus, cum interim hi qui portauimus pondus di-

^h rina videntur autem iniquum, vt non plus accipiamus ei & æstus.

nos qui pondus diei & æstus tulimus, quàm isti, qui vnica tantum horula operati, nihil passi sunt difficul-
a At ille respon-
dens, vni eorum
dixit:
b Amice nō fa-
cio tibi iniuriā.
c Nōne ex de-
nario conuenisti
mecum?
d Tolle quod
tuum est, & va-
de.
e Volo autem
& huic nouissi-
mo dare, sicut
& tibi.
f Aut non li-
cet mihi quod
volo facere?
g An oculus
tuus nequam
est, quia ego bo-
nus sum?
h Sic erunt no-
uissimi primi, et
primi nouissimi.

nis qui pondus diei & æstus tulimus, quàm isti, qui vnica tantum horula operati, nihil passi sunt difficul-
tatis. Respondens autem paterfamilias ad vnum ali-
quē ex eis, qui præ ceteris murmurabat vehementius,
dixit: Amice, non est quod conqueraris aut indigne-
ris aduersum me, quasi tibi facta sit iniuria. Nōne
cōuentio inter nos facta est ex denario diurno: super
certo & deputato pretio, quod tibi ego pro opere diei
vnius pollicitus sum persolvere: Id ego tibi bona fide
adnumeravi, nec fefelli in obolo. Quid igitur habes
causæ aduersum me murmurandi? Accipe quod tibi
fuit debitū, & abi cōtentus absq; murmure. Ceterū,
his nouissimis qui vna tantum hora sunt operati, volo
ex mea liberalitate & benignitate dare æquale mer-
cedem: non quidem vt ex conuentione debitam, sed
propter meam liberalitatem, quoniā sic mihi est pla-
citū. Quod si ita facere mihi placuerit, quis iure me
possit reprehendere? An nō licet mihi de rebus meis
facere ac disponere vt voluero? Quis mihi prohibeat
de propriis bonis liberaliter ei cui voluero supra me-
ritū persolvere? Quod si tibi est malus & nequam
oculus, certē ego bonus sum: si tu inuidus es, nō equis
oculis aspicere valens quod alteri impenditur bonū,
certē ego inuidus non sum, sed liberalis donator, & li-
benter beneficus iis qui operantur confidentes in ver-
bo meo. Quomodo autem in hac parabola videris
primos & nouissimos æquari mercede, nec in retribu-
tione haberi rationem primi aut vltimi, cum æquam
omnes portionem acceperint: sic & in regno cælorū
res se habet, non erit consideratio qui primi fuerint
operati in vinea domini, qui posteriores, qui nouissi-
mi: non ideo potiores partes habebunt in regno Dei
Adam & Noë, Abraham, Moyses, Dauid, quia in prio-
ribus ætatibus missi fuerunt operari in vineam Dei:
neq; ideo erunt vestræ partes deteriores, quod nūc in
ætate nouissima ad opus mitamini: sed erunt primi
tanquam nouissimi, & nouissimi tanquā primi: quos
cūq; Dei benignitas vocauerit & elegerit, atq; in la-
bore vineæ inuenerit, sine discretionē eodē vitæ æter-
næ præmio remunerabit. Non item erit deterior cō-
ditio

ditio gentiliū, qui ad ætatem vsque nouissimā otiosi
stantes tunc demum vocati sunt, & in vineā missi, &
tardiores venerint, modo fideliter se in opere patris-
familias Dei gesserint. Neq; erit Iudæorum conditio
potior, quod à principio in vineam domini patres eo-
rum laborauerint, sed æquale erit omnibus præmiū
regni cælorum, quicunq; meis verbis credētes obediē-
tiam præstiterint. Illud enim diligenter notandū, qd
licet multi sint ad vitam æternā vocati, pauci sint ta-
men ad eam electi. Vocati quippe sunt omnes Iudæi,
quibus tam multifariē multisq; modis olim Deus est
loquutus in Prophetis, ac nouissimē etiā in filio suo,
ex quibus tamen admodum pauci sunt ad vitā electi:
sic & in Ecclesia pleriq; vocantur ad fidem Christi &
vitam æternam, qui tamen (quoniam nō dignē ambu-
lant vocatione sua) non eliguntur ad vitam ad quam
sunt vocati, sed reprobari abiiciuntur: propter quod,
nemo debet in aliquo sibi placere, ratione originis
aut vocationis suæ, sed per fidē & obedientiā verbo
rum meorū, certam facere vocationē suā, & curare vt
sit non solum vocatus, sed etiam electus. Et ascen-
dens Iesus Hierosolymam futurū suæ passionis locū,
secum assumpsit secretō & separatim à turbis duode-
cim discipulos siue Apostolos suos, quibus datū erat
nosse secretiora mysteria, & ait illis: Ecce nos ascen-
dimus Hierosolymam locum deputatum passioni &
morti meæ, vbi patris permissione, & propria volun-
tate tradar ego in manus & potestatē hostium meo-
rum, principum videlicet Sacerdotum atq; Scribarū,
qui me innocentem per inuidiā sine causa in suo con-
silio mortis reū iudicabunt: ac deinde gentili pote-
stati tradēt, vt pote præsidī & ministris eius, à quibus
suæ sententiæ executionē impetrare debebunt: gen-
tibusq; traditus, illusionibus & opprobriis plurimis
afficiar, & flagellis cædar, ac post omnia cruci affigar,
in ea positurus animam, & mortē pro generis huma-
ni salute obiturus. Verū post hanc transactam pas-
sionis humilitatem, quantotius subsequetur resurre-
ctionis gloria. Tertiā nanque die victor à mortuis re-
surgam, ad vitam gloriosā & immortalē. Super his resurget.

præmonitos vos esse volui, ut cum venerit hora & tempus, quando hæc implenda sunt, remuiscamini ista sic vobis prædicta, ut non scandalizemini in passionibus meis: scientes, non ex impotentiâ, sed ex propria voluntate ista me pati, simul ut in passionibus meis spe futura & prædicta vobis resurrectionis cõsolemini atque sustentemini, donec promissum adimpleam. His autem ditis de resurrectionis gloria filij Zebedæi (quorum fuit mater Salome) suspicantes post resurrectionem regnaturum Christum in gloria, tali forsitan quali eum viderant in monte transfiguratum, tacti ambitione quadam & gloriæ desiderio, matrem subornarunt, quæ pro eis petitionem apud dominum proponeret, pro assequenda in regno illo temporali quod somniabant gloriæ præminentiâ. ^b Accedens itaque illa cum filiis ad dominum, exhibita ei reuerentia adorationis debita, generali petitione rogauit, in re aliqua quæ erat postulatura exaudiri: quemadmodum particulare aliquid potissimum si magnum fuerit, postulaturi generalem solent petitionem præmittere. Non statim autem Christus petitioni assensum dedit, licet multum esset ipsa dilecta & fidelis ministra quæ proponebat petitionem: sed ad examinem voluit petitionem deducere, eamque particularius explicari voluit: ut si quid iusta foret, assensum præberet: sin minus, eam reprobareret, præstito eo quod foret vilius: nos hoc exemplo suo instruens, non ob affectum aliquem carnalem petitionem minus æquæ facile acquiescere, quantumuis sit propinquus aut charus is qui petitionem proponit, sed prius diligenter eam examinare, honesta ne sit & rationabilis, an minus. Stultum est enim, petitioni consentire, antequam exposita fuerit. ^d Interrogata itaque a domino quid postularet mater filiorum illorum, respondit: Dic ut duo isti filij mei tibi iuncti sanguine & animo (nempe cognati, nepotes, & discipuli) primi sint apud te, & digniora apud te loca obtineant, cum post resurrectionem tuam regnabis super terram in gloria: pollicere nunc illis primatum & loca digniora præ ceteris tuis discipulis, quando apparebis in gloria, ut tanquam duo tibi dignitate proximi sedent

^a Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis.

^b adorans, & petens aliquid ab eo.

^c Qui dixit ei: Quid vis?

^d At illi: Dic, ut sedeant hi duo filij mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram, in regno tuo.

tecum, alter ad dexteram, alter ad sinistram tuam.

^a Quam petitionem ex ambitione quadam atque etiam ex ignorantia procedente considerans dominus irrationabilem & vanam non iam matri respondit petenti pro filiis, sed ad filios (qui matrem subornauerant, & velut per matrem loquebantur) increpationem direxit, quæ eorum vanam postulationem corrigeret, & mutaret in melius: quomodo solent parentes filiis noxia inconsiderate petentibus, non postulata concedere sed ea subinde quæ sunt postulatis contraria. Vos (inquit) non intelligitis quid petatis, quoniam & per ignorantiam falso præsupposito innitimini, somniâtes nescio quam temporalem in mundo gloriam post resurrectionem meam: & per ambitionem quandam vestra mouetur affectio, ad perendum huius mundi excellentiam, quam non expedit petere. Quoniam autem verè vos diligo, patris & præceptoris affectu vestra petitionem corrigens, docebo vos, quid magis petere debeatis, & de quo magis expediat cogitare. ^c Interrogo itaque vos, num calicem illum amaræ passionis atque mortis possitis bibere, quæ ego sum bibiturus? num vos ipsos sufficientes iudicetis ad passionem & mortem consimilem pro meo nomine perferendam, qualem ego sum pro vestra salute perlaturus? Ad harum passionum humilitatem mallem vos deflectere oculos, quam ad regni terreni (quod vos somniatis) gloriam: & hoc potissimum volo ut hoc meditemini, quomodo meis passionibus conformemini. ^d Illi quanquam non plenè omnino caperent, quid sibi vellet ille calix de quo interrogantur, fidenter nihilominus responderunt: Possumus, confidentes videlicet quicquid tam dilectus præceptor prior faceret aut ferret, se quoque pro eius amore & in eius fortitudine posse ferre aut facere. ^e At illi dominus, prædixeram ego vobis paulo ante priorè passionem, ac posteriorem resurrectionem: sed vos humilitatè passionis prætereuntes, oculos defixistis in gloriam resurrectionis, atque ob hoc pro loci eminentia supplicastis. Ego autem verè vos diligens, in postulata temporali gloria nequaquam petitioni vestræ assensum præbeo: sed in contrarium vertens

^a Respondens autem illi, dixit:

^b Nescitis quid petatis.

^c Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?

^d Dicunt ei: Possumus.

^e At illi: Calicem quidem meum bibemus.

*a Et egredien-
tibus illis ab Hie-
richo, sequuntur
est eum turba
multa.*

*b Et ecce duo
cæci sedentes se-
cundum viam, audie-
runt quia Iesus
transiret: & cla-
mauerunt, dicen-
tes:*

*c Domine, mi-
serere nostri fili
David.*

*d Turba autem
increpabat eos,
ut tacerent.*

*e At illi magis
clamabant, di-
centes:*

*f Domine, mi-
serere nostri fili
David.*

*g Et stetit Ie-
sus, & vocauit
eos, & ait:*

inflato spiritu, quo plerumque principes terrenos super
sibi subiectos videmus eleuari. Vos ergo nolite assimi-
lari illis. ^a Cum autem egredereetur præceptor pa-
riter atque discipuli ab Hiericho, turba plurima illum
comitabatur. Et ecce duo cæci iuxta viam per quam
transiturus erat dominus, residebant, postulandæ elec-
mosynæ gratia, ut solent iuxta vias publicas cōsidere
mendici, ubi est eorum quæstus vberior. ^b Hi ubi ex
nimio turbæ tumultu insolitū aliquid deprehenden-
tes, interrogassent de causa tanti tumultus, & murmu-
ris sic agminatim præter morē transeuntium, ac didi-
cissent ex transeuntium responso, quod Propheta ille no-
bilis & insignis doctor Iesus, nemini iam præ fama
virtutū suarum incognitus, transiturus erat, quasi tem-
pus opportunum nacti recuperandi luminis, vocē qua
poterant virtute eleuant, clamantes atque dicētes: ^c Do-
mine, fili David, Messia noster, ex progenie David,
miserere cæcorum istorum. ^d Hanc vocem cum for-
titer & incessanter inclararet, præ magno consequē-
dæ sanitatis desiderio, increpati sunt à turbis transeū-
tibus, quod tam improbē (ut videbatur) vociferaretur: &
tacere iussi sunt, ne tanto Propheta fieret irreueren-
tia, ex horū improbis & importunis clamoribus, qui-
bus etiam ipse potuit impediri per viam docēs, ne au-
diretur à circumstantibus. ^e Illi verò increpati adeo
non tacebant, ut magis etiam vocem exaltarent: timē-
tes, ne fortē per horum prohibentium strepitum non
audirentur à domino, sicque beneficium perderent
quod summo affectu postulabant. ^f Orationem ita-
que suā cæci isti iterum iterumque sine cessatione re-
plicant, dicētes: Domine Messia, fili David, miserere
cæcorum istorū, & lucis tuæ impende eis beneficium.
^g Quorum fide & deuotione, quam tam forti & per-
seueranti oratione satis testabantur, perspecta, stetit
dominus, ad significandū, quod precibus illorum cōmo-
tus esset, & misericordiam illis impedire disponderet.
Et præcepit eos ad se vocari. ^h Qui cum accessissent
ad testimoniū fidei & deuotionis eorum claritatē
que miraculi, corā omnibus illos interrogauit, dicēs:
Orastis me, ut vestri misererer. Iam volo misereri. Quid
ergo

ergo est quod à me petitis? ^a Illi non egentes delibe-
ratione, nihil in rebus omnibus magis desiderantes, Domine ut ape-
quā oculorum lumen, sine mora responderūt, dicen-
tes: Domine, petimus donari à te nobis visum, quo stri-
priuari sumus, sicque ut aperiantur ad videndum oculi
nostri. ^b Motus misericordia pius dominus, quoniā ^b Misericordia au-
rem non malā postulabant, utpote in rebus humanis ^{tem eorum} Te-
maxime necessariam, exaudiuit eos, & tetigit eorum ^{sus, tetigit ocm-}
oculos beatis manibus, tanquā instrumento eis vtens ^{los eorum..}
inhabitantis diuinitatis. ^c Et confestim ad tam effi- ^{c Et confestim}
cacem contactum, visum receperunt, suntque aperti ^{viderunt,}
oculi antè clausi ut distinctè viderent omnia. ^d Neque ^d Neque
verò ingrati fuerunt illi accepto beneficio, neque sta- ^{sunt eum.}
tim dereliquerunt curatorem suum, sed tanquā cum
seculis corporis, simul etiam mētis oculis illuminati,
se quiti sunt eum, laudantes & glorificantes Deum
pro accepto beneficio.

*Parabola de laborantibus in vinea
latior explanatio.*

Paterfamilias est Deus, vinea eius est populus eius siue Ecclesia
quæ à primo iusto sumpsit initium, perduratura ad consum-
mationem vsque sæculi. In hac vinea laborat quisquis in popu-
lo Dei operatur aliquid ad gloriam Dei. Qui modicam habet gra-
tiam, si in seipso tantum laborat, à vitiis se custodiendo, & diuinam
voluntatem adimplendo, in vinea hac vnum palmitem colit. Qui
verò abundantiori præditus gratia, non sibi solum sed & aliis in Deo
proficit, vel exemplo, vel verbo, vel pariter utroque, non vnicum sed
plures palmites colit. Vel generaliter in vinea Dei laborant, quicun-
que operantur opera Dei, & exequuntur quæ Deo sunt placita. Exiit
primo mane Deus conducere operarios in vineam suam, quoniam
à principio mundi Patres ad operandum bonum, tam in seipsis quā
in aliis, inuitauit præmio proposito æternæ vitæ, quod erat redditu-
rus suo tempore fideliter laborantibus. Idcirco conduxisse dicitur
operarios in vineam suam, & conuentionem fecisse cum eis, certum
assignans eis præmium, quo fraudari non possent: Hora tertia iterum
exiit, quoniam sicut in ætate prima, sic & in secunda (quæ est à Noë
vsque ad Abraham) similiter homines ad virtutis studium tam in se,
quā in aliis inuitauit. Similiter fecit hora sexta & nona: id est, di-
uersis

ueris temporum distinctionibus, quarū prior ab Abraham protenditur vsq; ad Moſem, & posterior totum tempus legis complectitur vsque ad Christi aduentum. Cum solis autem primis dicitur conuentionem fecisse paterfamilias, cum ceteris cōuentionem nouam not fecit quia ab initio omnibus æquale mercedem dare disposuit, propter quod conuentionem non renouauit. Circa undecimam horam paterfamilias speciali modo exiit, filius quidē de sinu patris ueniens, pater uero filium de sinu suo in mundū mittens in plenitudine temporis, quando aduenit hora nouissima & finis sæculorum. Inuenit alios qui vsque tunc otiosi steterant id est gentiles qui olim in uitiis consueuerant, & in idololatria penē ab initio uixerant, nunquam diuinis intenti operibus. Hi à paterfamilias increpantur, quoniam per Christi & Apostolorum predicationem redarguti sunt de infidelitate & ignorantia. Illi se à nemine conductos dicunt, quoniam ueritate doctores & Prophetas nō habuerant, qui eos cultum Dei docuissent. Alioqui iam diu ad opus abiissent in uineam domini, si cōducti fuissent. Quod statim conducti abeunt, signat gentes in tēporis plenitudine in ætate nouissima alacriter obedisse Euangelio. Ceteris omnibus hætenus dictum fuit: *Quod iustum fuerit dabo uobis.* His autem de præmio nihil dicitur, ut significetur, gentes non ex vilo debito (eo quod nullam promissionem acceperāt) sed ex mera gratia misericordiam consequutos & hæreditatem uitæ æternæ: cum Iudæis quodammodo ex debito, ratione promissionis factæ Patribus, uideretur dandum præmium: quemadmodū pulchrē Apostolus ait: *Dico autem Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis* (id est populi Iudæici) *propter ueritatē Dei, ad confirmandas promissiones Patrum; gentes autem super misericordia honorare Deum.* Hora duodecima nemo uocatur ad laborem, sed omnes ad accipiendum laboris stipendium conuocantur: quoniam in cōsummatione sæculi (quæ per horam duodecimam nouissimam & uesperam significatur) nemo ad laborem uocabitur, sed ad remunerationē omnes uocabuntur. Non enim erit ultra tempus operandi, sed fiet tantū pro operibus prioribus retributio. Omnes simul uocantur ad remunerationem, quoniam in vno die omnes accipiemus retributionem secundum opera, idque in sero aut hora duodecima, quæ est diei terminus: id est, in cōsummatione sæculi.

Ioan. 5. Committit autem paterfamilias negotium retribuendi procuratori
Act. 10 suo, quoniam dedit pater filio potestatem iudicium facere, iudicem
Rō. 13. quæ constituit eum uiuorum & mortuorum. Ad hunc procuratorem
2. Cor. singuli ueniunt, quoniam omnes exhiberi oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque quæ gessit in corpore. Ueniunt ultimi simul
cum

cum primis, nec prius accipiūt retributionem primi quā nouissimi, quoniam simul omnes sistuntur eius tribunali, & simul accipiunt retributionis præmiū. Denarius ille qui in pacto erat promissus primis tantum, qui summo mane conducti fuerat, singulis datur, etiam nouissimis: quoniam idem præmiū uitæ æternæ quod primis illis promissum fuerat, æquē accipient qui in fine sæculorum laborauerūt in uinea domini, atque ij qui in mūdi exordio. Nihil enim apud Deum facit prioritas temporis. Quod à nouissimis iubet paterfamilias incipi, non ineptē accipitur ad significandum abundantiam gratiæ, quæ data fuit in plenitudine tēporis: per quam, ex ultimis illis quidā plus etiam prioribus laborauerunt in uinea domini: propter quod nō im merito priores sunt in retributione: quæ admodum sancti Apostoli, & plerique successores eorū similes. Primi putant plus se accepturos, & ubi non amplius accipiunt quā nouissimi murmurare dicuntur, non ad significandū quod in die retributionis vlla erit in beatis murmuratio aut displicentia, quæ mereatur tanquam ex inuidia profecta redargui: sed hoc tantum uidetur similitudine ista significari, quod secundum humanum iudicium uideatur istis qui se in fine temporum primum uocati sunt non tantum deberi præmium, quantum illis qui in mundi initio, ac postea sub legis tempore: quoniam secundum humanum iudicium uidetur equum, ut populus Israëlitis qui semper à progenitoribus Dei cultor fuit, & in uinea ipsius laborauit, singulare acciperet præmiū, præ gentium populo, qui in plenitudine temporis primum in uineam Dei uenerunt, filij idololatrarū, qui in uinea domini non laborauerūt: ac proinde illi primi ius quoddā uidentur habere cōquerendi de æqualitate præmij. Dicūt primi se pōdus diei & æstus tulisse, vel quia primi illi Patres longissimam uitā in huius mūdi miseriis uixerunt, ac deinde per multum tempus in limbo fuerunt detēti: vel quia cū posteris suis ad finem vsque in Dei operibus laborauerunt, cum nouissimi tantū una hora fecerint id est, nō à parentibus cultores Dei fuerint, sed tales primū facti in plenitudine temporis. Responsio domini talē increpat cogitationē, & nullam ostendit priores Patres causam habere querelæ, de eo quod ad eandē retributionē admittat postremos: neque indignari debere mercedem dispēnsanti, neque inuidere æqualem mercedem accipiētibus, sed illius potius liberalitatem collaudare, horū autem bono cōgaudere: quomodo & faciet in retributione Patres illi primi, super nouissimorū ex Dei liberalitate saluatione plurima efficiendi cōsolatione, & super abundantē eius collaudaturi misericordiam. Sic sunt nouissimi primi, & primi nouissimi: id est, in retributione, æquantur qui primi labora

laborauerunt & qui nouissimi: propter quod, neque Iudæi in genere debent confidere, neque gentes propter genus metuere, quamuis in vltima hora conducti fuerint: sed quisque viriliter agere debet, vt postquam vocatus fuerit, fiat etiam electus. Non enim omnes vocati electi erunt, sed ex multis vocatis pauci eliguntur, qui se post vocationem in opere strenuos exhibuerint.

Alia eiusdem Parabola expositio.

Exponitur aliter hæc parabola, de diuersis humanæ vitæ ætati-
bus. Quosdam enim homines Deus primo mane conducit in vineam suam, quos videlicet in ipsa statim pueritia ad seruiendū sibi vocat. Alios circa horam tertiam, quos in adolescentia. Alios circa horam sextam, quos circa ætatem mediam, quando ad summum roboris proficit homo: quemadmodum sol hora sexta in summo est ætate suo. Alios circa horam nonam: id est, in senectutis initio, quando iam incipit vigor corporis diminui: quemadmodum solis ardor hora nona imminutus cernitur. Circa vndecimam verò horam (quæ est propè finem diei) conducuntur, qui ad seruiendum Deo in ætate decrepita, vita finis proxima, vocantur. Hos autem nouissimos vocatos contingit interdum primos fieri, si tanto diligentius vocati se exerceant in operibus Dei, quāto tardius se venisse cognouerint: quemadmodum latro in cruce moriens, in extremo penè vitæ articulo vocatus fuit, qui tamen ex primis in retributione fuit. E contrario quoque primos subinde videmus fieri nouissimos, dum ij qui in ætate minori Deo seruiuerant, postmodum seducti ab eo recedunt, & vel concupiscentiæ carnis, vel avaritiæ, vel superbiæ, Deo relicto, inseruiunt. Propter quod, non debet quasi certus confidere qui à pueritia Deo seruiuisse se meminit: quoniam qualis sit futurus, ignorat: neque desperare debet qui ætatem priorem otiose consumpsit, si vel reliquum vitæ suæ tempus Dei operibus serio velit impendere, quoniam magnæ affectionis studio potest æquare prioribus.

ANNOTATIONES IN CAP. XX.

Ex denario diurno) Græcè est ἐκ δηνάρῳ τὴν ἡμέραν subaudi κατὰ
cata: hoc est, ex denario secundum diem, vel per diem: quod pulchrè interpres Latinus vertit, ex denario diurno. Quemadmodum enim annuam mercedem dicimus, quæ pro opere totius anni persoluitur, sic denarius diurnus dicitur, qui pro vnus diei opera ex pacto persoluitur. ¶ Vidit alios stantes in foro oisofos.) In foro inue-
niuntur

niuntur operarij, iuxta consuetudinē qua in loco publico se exhibēt operarij, vt ad labores cōducātur ab indigētibus eorū opera: quomodo ad forū merces aliæ adferūtur, vt qui necesse habent tibi eas cōparent. ¶ Quia nemo nos conduxit. Dixit illis: Ite & vos in vineam meam.) Post hoc addit Græci codices vulgati: Et quod iustū fuerit, reddam vobis. Verū id verisimile est ex parte mox præcedere, vbi cōducebatur illi circa horā tertiam, huc esse translātū. Melius est nō addi, etiam ratione significationis, vt ex applicatione iā posita liquet. ¶ Acceperunt singulos denarios.) Græcè est ἀνὰ δηνάριον ana dinarion: id est, per dinarion: quod Latine dicitur: Acceperunt singuli denariū: vel singulos denarios, vel singuli singulos denarios. ¶ Hi nouissimi mahora fecerunt.) Positum est, fecerunt, pro laborauerunt, vel operati sunt, aut in opere fuerūt. Vel potest intelligi accusatiuis, opus. Sic & in Græco est ἐποίησαν episan, quod nihil aliud sonat quam fecerunt. ¶ Qui portauimus pondus diei & æstus.) In Græcis codicibus legitur τὸ βάρος τῆς ἡμέρας, ἡγὶ τὸν καύωνα, hoc est, pondus diei & æstus. Vnde potest æstus accipi, vt accusatiuis numeri pluralis. Sententia tamē integra & eadē manet, si per genitiuum legamus: pondus æstus, id est, difficultatem æstus. ¶ An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?) Potest hoc ita intelligi: An tu propter mea bonitatē moueris erga cooperatores inuidia? Nunquid mea bonitas & liberalitas tibi fieri debet in occasione inuidiæ & murmurationis erga proximū tuum? Nos autem in Elucidatione ad hūc modum explanauimus: Si tu maliuolus es & inuidus, ego certē tui nō sum similis, sed bonus sum, liberalis & beneficus. Per oculum autē malū intelligitur inuidia, quæ nō æquis oculis aspicere patitur hominē bona proximū: & hunc oculū malum Marcus cap. 7. sui Euāgelij expressē cū reliquis malis commemorat, dicens: Abintus enim de corde hominum male cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia, furta, avaritia, nequitia, dolus, impudicitia, oculus malus, blasphemia, &c. ¶ Multi enim sunt vocati, pauci verò electi.) Vocati, & electi, nominaliter accipiēda sunt, id quod in Græco est eui-
dēs, vbi ponitur, καλεῖται & ἐκλεχται, quæ manifestū est nomina esse, nō participia. ¶ Assumpsit duodecim discipulos secreto.) Secretò, id est, separatim vel seorsum. Græci autem addunt, in via. ¶ Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæ.) Ex Marco manifestum sit, matrem à filiis fuisse subornatam, & simul cum matre accessisse filios. Nam ille de filiis tantū loquitur, nec matris meminit. Indicat etiam hoc ipsum quod dominus increpationē dirigit ad filios, non ad matrem, dicens: Nescitis quid petatis. ¶ Adorans & petens aliquid ab eo.) Intelligitur generalis petitio præuia, quæadmodū Marcus introducit filios ita dicentes: Magister

Magister, volumus, vt quodcumque petierimus facias nobis. Sic autem solent postulatari prius generaliter proponere postulandi propositū ac deinde id quod postulare volūt particulariter exponere. Quēadmodū Berfabee legimus apud filiū Salomonem deprecaturam pro Adonia, in ipso aggressū dixisse filio: *Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam.* Respondente autē rege filio: *Pete mater mea illa intulit. Detur Abiſac Sumamitis Adonie fratri tuo vxor.* ¶ *Potesis bibere calicem quem ego bibiturus sum?*) Græci hīc addunt: *Et baptismo quo ego baptizor baptizari?* Quēadmodū & in eo quod sequitur, *Calicem quidem meum bibetis, adiungunt: Et baptismo quo ego baptizor baptizabimini.* Verum ista ex Marco huc videntur allata. ¶ *Non est meum dare vobis.*) Quidā vim faciunt in illa dictione, vobis: vt sit sensus, Nō est meū dare vobis qui ambitiosi & elati videmini, aut vestri similibus sed quibus à patre paratur est. Verū quod in Elucidatione diximus, est verisimilius: vt vis fieri intelligatur in pronomine, meū, secundū intellectu illic expressum. Pro quo etiam facit quod in Græcis exemplaribus, vobis, non legitur, sed tantum: *Non est meum dare.* Atque ita in eo quod sequitur, *sed quibus paratum est à patre meo:* videtur subaudiendum orationis complementum, hoc modo: Quibus à patre meo paratū est, illi accipient, vel illis ego dabo. Illis autem à patre quid paratū dicitur, qui ad hoc à patre prædestinati atque præordinati sunt: quēadmodum alibi dicitur, *Venite benedicti patris mei, possidete paratum vobis regnum ab origine mundi:* id est, ad quod ab æterno prædestinati atq; præordinati estis. Et apud Prophetam, *Oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Manifestum est autē hoc in loco, sedere ad dexteram & sinistram, priorū tantum locorum occupationem significare. ¶ *Principes gentium dominantur eorum.*) Relatio est non ad nomē, in quo ab antecedente relatiuū dissonat genere: sed ad rē sit relatio, vt sit sensus, eorum populorum vel hominum subiectorum. In Græco autem legitur, *καταξυπρεβουον αυτων* carakyrieſouſon αυτων: quod si plenē exprimitur, sonat, dominātur in illos, vel super illos, vel aduerſum illos, tāquam præualescentes & potestātē habētes cogēdi eos ad quod voluerint. Sic & pro eo quod sequitur, *potestatem exercent inter eos,* Græcē habetur *κατεξουδαδουον αυτων*, id est, potestātē habent vel exercent in eos, vel super vel aduerſum eos, præualentem videlicet potestatem, qua ipsos possint ad parendum cogere. ¶ *Filius hominis non venit ministrari.*) Id est, non ad hoc venit, vt sibi ministraretur, vt ministerium susciperet, sed vt ministraret nobis. Dicitur autem animam suam dedisse in redemptionem tantum pro multis, non autem pro omnibus, quēadmodum

Matt.
25.
Esaie
64.
2. Cor.
2.

dum & alibi dicitur, *Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur, in remissionem peccatorum*: non quia passio Christi efficax non fuerit ad saluandos omnes, sed quoniam non omnes erant eius fructu consequuturi, propria impediante infidelitate atque malitia. Propter hoc tantum dicitur, *pro multis*, electis videlicet, in quibus ipsius passio fructum erat acceptura. ¶ *Duo cæci sedentes secus viam, au-
dierunt quia Iesus transiret.*) A quibus & quomodo istud audierint cæci, de transitu Christi, Lucas aperit: qui dicit, cæcum audientem turbam præterire, interrogasse à prætereuntibus, quidnam hoc esset, ac deinde ex responsione audivisse quod Iesus Nazareus transiret. ¶ *Et confestim viderunt.*) Viderunt hic ponitur, pro visum receperunt, vel videntes facti sunt: ut non tam videndi actus illis datus significetur quam videndi potentia. Nam videntem interdum ab actu videndi dicimus, interdum à naturali ad videndum potentia: quomodo etiam dormientem hominem dicimus videntem, id est, visum habentem, sicque hoc loco, viderunt, accipiendum est, cum Græcè sit *ἀνέβλεψαν* aneuplešan, quod proprie significat, visum receperunt, vel videntes facti sunt. Significat enim verbū istud reditum à privatione in habitum. Dicuntur autem cæcorum oculi esse clausi, etiamsi oculorum opercula aperiantur more videntium, quā-
do per ipsos nihil possunt videre: quemadmodum per clausam fenestram nihil videri potest. Aperiri verò dicuntur oculi, dum vitis restituitur quoniam per eos videri possunt quæ foris sunt, quasi fenestris apertis, & lumen iam præbentibus, quæ prius clausæ nihil præbent luminis.

ELVCIDATIO CAP. XXI.

Cum autem ab Hiericho iter prosequentes dominus cum discipulis & turbis, appropinquare inciperent Hierosolymis, ^b iamque venissent Bethphage, vicum situm iuxta montem, ab oliuearum copia appellatum Oliuetum, ^c sciens dominus in proximo instare passionis horam atquequam implenda erat Prophetia quædam de glorioso ipsius ^d Tunc Iesus misit duos discipulos, Petrum & Ioan- nem dicens eis: ^e Ite in vicum aut pagum vicinum, ^f Ite in ca- qui est regione siue ex opposito vestri situs est: quo ^g stellum quod cum

contra vos est. cū introieritis, inuenietis in ipsa statim publica viā
 & statim inue-
 niens asinam al-
 ligatam, & pul-
 lum cum ea: sol-
 uite, & adduci-
 te mihi.
 a Et si quis vo-
 bis aliquid dixe-
 rit, dicite, quia
 dominus his o-
 pus habet.
 b Et confestim
 dimittit eos.
 c Hoc autē fa-
 ctum est, ut ad-
 impleretur quod
 dictū est per Pro-
 phetam, dicentē:
 d Dicite filiæ
 Sion: Ecce rex
 tuus venit tibi,
 mansuetus,
 e Sedens super
 asinam & pul-
 lum filium sub-
 iugalis.
 f Euntes autem
 discipuli, fece-
 runt sicut præce-
 pit illis Iesus.
 g Et adduxer-
 unt asinam &
 pullum,
 h & imposu-
 erunt super eos
 vestimenta sua,
 cū introieritis, inuenietis in ipsa statim publica viā
 asinam quandam alligatam, & cum asina simul etiam
 pullum: quæ iumenta cum inuenieritis, confidenter
 in verbo meo soluite, & ad me huc adducite. a Et si
 quis vobis contradixerit, interrogans quam ob cau-
 sam asinam alligatam soluatis, cuius autoritate id
 faciatis, aut quò eam velitis abducere, aut humilino-
 di aliquid, vos illis respondete: Dominus misit nos
 huc, & ita iussit, ut solueremus ea, iumentum istud,
 ipsumque cum pullo simul ad se adduceremus, quo-
 niam ipse eorum uti vult ministerio. b Statimque
 hoc audito responso, illi vos absque contradictione
 sinent iumenta abducere, nec vltior fiet vobis con-
 tradictio. c Voluit autem Christus dominus, antequā
 de mūdo transiret, hoc ut iumentorum istorum mi-
 nisterio, quod posterius plenius explicabitur, ut scri-
 ptura impleretur Zachariæ Prophetæ, ita in spiritu
 populum Israëliticum alloquentis, atque dicentis: d Di-
 cite & prædicate filiæ Sion, annunciate populo Iudæ,
 qui habitat in Sion: Ecce rex Messias tuus venit ad te,
 non in pōpa & ornatu quo solent illi quorum est de
 hoc mundo regnum aduenire, cum ad suscipiendum
 regnū aduenerint: nō in armorum bellicorum strepi-
 tu, & caballorum satellitūque magnifico apparatu:
 sed in paupertate & mansuetudine: e non super ca-
 ballum splendidum, aut dromedarium aut camelum
 residens, sed super asinam & pullum, filium animalis
 onerarij, & sub iugo incedere soliti: super iumēta vi-
 delicet humilia, atque despecta, oneribus magis fe-
 rendis, quā hominum sēssioni deputata, mansueti
 tamen & minime ferocia. f Abeuntes autem discipuli
 qui missi fuerāt, verbo præceptoris confidentes, inue-
 nerunt omnia sicut illis magister prædixerat, & quo-
 modo præceperat, sic fecerunt. Ad locū designatū ve-
 nerunt, asinam alligatam & pullum cū ea inuenērūt,
 illāque soluerūt: inquirentibus quid facerēt iumenta
 abducentes, responderunt: Dominus his opus habet:
 g & absque vltiori contradictione, ea à loco ubi alligata
 fuerāt obduxerunt, atque adduxerunt ad dominū.
 h Vbi autem ad dominum sunt adducta iumenta, vi-
 dentes

centes discipuli quod eis insidere vellent atque in eis ve-
 hi, ob reuerentiā & deuotionē qua erga ipsum afficie-
 bantur, palliis quibus erant circumamicti se nudaue-
 runt, iumentisq; ea imposuerunt: a ac deinde suo mi-
 nisterio desuper illum locauerunt, & sedere fecerūt, per sedere fece-
 prius quidem super vno, deinde super altero. b Viden-
 tes autem turbæ, quod vestimēta sua imposuissent disci-
 puli iumentis ad honorandum dominum, deuotione
 eorū pronocati, & exēplo bono inuitati, eiecerūt etiā uerūt vestimen-
 plurimi ex eis pallia sua: & cū super iumenta sternēdi ta sua in via.
 locus nō esset, sparserunt ea in viā, per quam insidēs
 iumento erat transiturus dominus. c Alij verò, quibus
 forrē non erant pallia, aut indumenta talia quæ absque
 nuditate possent exuere, arbores cōscenderūt (utpote
 vestitu grauiore minime onusti, ac proinde ad con-
 fectum arborum faciliores) & ramos cadentes aut
 effringentes ab arboribus, eos deiciebant in viā per
 quam erat transiturus dominus. d Cum autem ita in
 humili magnificentia & magnifica humilitate proce-
 deret ad urbem Hierosolymitanā rex atque Messias
 noster, ut indicaretur, quorsum hanc qualēcūque hu-
 milē pompam (quæ regium aliquid præ se ferebat)
 assumpsisset, & quare ita in gloria aduenire vellent ad
 Hierusalem, diuina operatione factū est, ut simplices
 illæ turbæ quæ Christū comitabantur hincinde eum
 circumdantes, quibusdā præcedentibus, alijs subsequē-
 tibus, simul vna voce domino acclamarent, atque decē-
 tarent illam solennem acclamationē, quā in Psalmis
 venturo Messias præcīnuit Propheta regius, spiritu
 quod futurum erat præuidens: sicque Prophetā ex
 Psalmo vocem vsurpantes, canebant: e Hosiah-na cla-
 mamus & concinimus, filio David. Celebrem illā ac-
 Prophetā acclamationem hosiah-na, verò debita
 Messias, huic acclamamus filio David, quem cum glo-
 ria deducimus verum illum profitentes (tam externo
 obsequio, quā vocis testimonio) nostrum regem &
 Messiam, à quo salutē sperare, postulare & accipere
 debeamus: in quo, & non in alio, erit nobis salus. f Be-
 nedictus sit iste rex noster, sit nobis gratus, felix, ac ne domini.
 faustus aduētus regis & Messias nostri, quod ad nos venit
 v in

a Osanna in altissimis.

in nomine domini, missus à Deo patre ad præstidam veram salutem: quem tantopere multis retro actis sæculis expectauerunt, desiderauerunt, & prænuntiauerunt patres nostri: Hosiah-na, id est, salua obsecro, in altissimis: te rogamus, ô Messia noster, vt salutem veram & caelestem adferas nobis: quoniam quidem te à patre ad hoc nobis missum credimus & profitemur, vt salutem non vtiq; temporalem aut terrenā, sed veram & caelestem, præstes nobis. Hac acclamatione ex Psalmo deprompta ac Messia spiritu Prophetico ascripta, voluit pater, spiritus sancto operante, clarificare filium per ora simplicium, vt euidenter ostenderet, quorsum tenderet omnis ista gloria quæ videbatur impendi filio, & inexcusabiles essent contradictores, tam apertis & euidentibus visis testimoniis veritatis. In his autē omnibus, regium honorem etiā exteriori signo Christus præ se ferebat, sic tamē vt in omnibus humilitatis & mansuetudinis formā seruauerit. Iumē to nanque vehitur, vt solent vehi reges: iumentū ster nitur, vt solēt ornari regum caballi: etiam via per quā transit, ornatur, quod fieri solet regibus: plurimo comitatu circumdatus venit, quomodo solent reges incedere circumstipati satellitibus. Vox illi regia ab omni populo acclamatur, & vox quæ regi caelesti debetur, ex præscripto Prophetico, nepe hosiah-na: quod est, salua obsecro, & signanter salua in altissimis clamat: vt indicet nō terrenū esse eius regnū, sed caeleste à quo nō terrenā sed supernā salutē postulāt: quo ferē pacto regibus acclamari solet à populo, cū introdu-
b Et cū intrasset cuntur in regnū: Viuat rex, viuat rex. Sit foelix ac fau-
Hierosolymam, stum regnū eius, ipse nos saluet ab inimicis nostris.
cōmota est vni- Quū autē ita dominus in tanta gloria ingrederetur
uersa ciuitas, di- Hierosolymā, turbis eodem seruiore suum clamorem
cent: prosequentibus, neq; cuiuscunq; timore à suæ fidei
c Quis est hic? protestatione & acclamatione cessantibus vniuersa
d Populi autem ciuitas cōmota est, propter rem tam nouā atq; insoli-
dicebant: Hic est tam: & admirantes qui in ciuitate erant, interrogā-
Iesus Propheta bant, quisnam ille esset qui cum tanta multitudine &
à Nazareth acclamatione populi, sic ingrederetur ciuitatē.
Galilæa. *d Qui* bus responderūt qui cum Christo veniebāt: Hic qui
cum

cum gloria ciuitatē ingreditur, est magnus ille Pro-
 pheta à Deo nobis missus: cui nomen est Iesus Naza-
 renus: quoniam à Nazareth ciuitate Galilææ processit
 nobis, vbi & educatus fuit. *a Et intravit* Vt autem ostenderet do-
 minus, debere se esse in iis quæ patris sunt, & patris in templū Dei,
 gloriam super omnia se querere, proq; ea zelare, in-
 gressus est in templum Dei: *b & cum* cum auctoritate ma-
 gna, tanquam dominus templi, potestatem habēs cor-
 rigendi & puniendi quæ aduersus patris gloriā illic
 fiebant, eiecit omnes quos inuenit in templo emētes
 in templo, atq; vendentes, cum iis quæ emebant atq; vendebāt,
 oues scilicet & boues, & alia ad immolādum idonea,
 quæ dispositione sacerdotū mittebantur vendi in
 templo, vt nō esset excusatio hominibus cessandi à sa-
 crificiis, & magis vnicuiq; promptum esset oblatio-
 nem facere. *c & mensus* Mensas quoq; nummulariorum & tra-
 pezitarum cum terribili potestate euerit, eorumq;
 as in terram effudit, qui illic à sacerdotibus quæstus
 gratia locati fuerant: vt pro certo lucro pecuniam nō
 habentibus mutuarent, ne vllus relinqueretur excusa-
 tionis locus iis qui nec animalia secū habebant, quæ
 offerrent in sacrificiū, neq; pecuniam qua ea sibi com-
 pararēt: similiter & sedes illas in quibus sedebāt ven-
 dentes in templo columbas euerit. Hæc omnia ipse
 ad ostendendum auctoritatem & potestatem suam, tan-
 quam templi dominus exercebat, magna cum seue-
 ritate, diuino quodā lumine ex eius vultu radiante,
 quo territi homines illi qui eiiciebātur ē templo, nō
 sunt ausi illi contradicere aut resistere: exemplum præ-
 bes suis successoribus, iis qui in populo Dei præsunt,
 pro nulla re eguē zelare atq; pro Dei gloria, neq; vti-
 quā seueritate maiore exercere, quā in eos qui Dei
 gloriam contaminant, eumque suis peruerlis adin-
 uentionibus inhonorant. *e Et dicit eis:* Causam quoque indicans,
 quorū ista sic fecisset, ex Propheta adducit testimoniū,
 dicens: *f Scriptum est,* Scriptum est in Esaia Propheta, loquente
 per eum domino, Domus mea vocabitur & erit do-
 mus orationis, in qua videlicet vacare debeant homi-
 nes adorationi, deprecationi, & gratiarū actioni, non
 autem mechanicis & lucrativis negotiis intendere.
g *h* *i* *k* *l* *m* *n* *o* *p* *q* *r* *s* *t* *u* *v* *w* *x* *y* *z* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cui* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *jv* *jw* *jx* *jy* *jz* *ka* *kb* *kc* *kd* *ke* *kf* *kg* *kh* *ki* *kj* *kl* *km* *kn* *ko* *kp* *kq* *kr* *ks* *kt* *ku* *kv* *kx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox* *oy* *oz* *pa* *pb* *pc* *pd* *pe* *pf* *pg* *ph* *pi* *pj* *pk* *pl* *pm* *pn* *po* *pp* *pq* *pr* *ps* *pt* *pu* *pv* *pw* *px* *py* *pz* *qa* *qb* *qc* *qd* *qe* *qf* *qg* *qh* *qi* *qj* *qk* *ql* *qm* *qn* *qo* *qp* *qq* *qr* *qs* *qt* *qu* *qv* *qw* *qx* *qy* *qz* *ra* *rb* *rc* *rd* *re* *rf* *rg* *rh* *ri* *rj* *rk* *rl* *rm* *rn* *ro* *rp* *rq* *rr* *rs* *rt* *ru* *rv* *rw* *rx* *ry* *rz* *sa* *sb* *sc* *sd* *se* *sf* *sg* *sh* *si* *sj* *sk* *sl* *sm* *sn* *so* *sp* *sq* *sr* *ss* *st* *su* *sv* *sw* *sx* *sy* *sz* *ta* *tb* *tc* *td* *te* *tf* *tg* *th* *ti* *tj* *tk* *tl* *tm* *tn* *to* *tp* *tq* *tr* *ts* *tt* *tu* *tv* *tw* *tx* *ty* *tz* *ua* *ub* *uc* *ud* *ue* *uf* *ug* *uh* *ui* *uj* *uk* *ul* *um* *un* *uo* *up* *uq* *ur* *us* *ut* *uu* *uv* *uw* *ux* *uy* *uz* *va* *vb* *vc* *vd* *ve* *vf* *vg* *vh* *vi* *vj* *vk* *vl* *vm* *vn* *vo* *vp* *vq* *vr* *vs* *vt* *vu* *vv* *vw* *vx* *vy* *vz* *wa* *wb* *wc* *wd* *we* *wf* *wg* *wh* *wi* *wj* *wk* *wl* *wm* *wn* *wo* *wp* *wq* *wr* *ws* *wt* *wu* *wv* *ww* *wx* *wy* *wz* *xa* *xb* *xc* *xd* *xe* *xf* *xg* *xh* *xi* *xj* *xk* *xl* *xm* *xn* *xo* *xp* *xq* *xr* *xs* *xt* *xu* *xv* *xw* *xx* *xy* *xz* *ya* *yb* *yc* *yd* *ye* *yf* *yg* *yh* *yi* *yj* *yk* *yl* *ym* *yn* *yo* *yp* *yq* *yr* *ys* *yt* *yu* *yv* *yw* *yx* *yy* *yz* *za* *zb* *zc* *zd* *ze* *zf* *zg* *zh* *zi* *zj* *zk* *zl* *zm* *zn* *zo* *zp* *zq* *zr* *zs* *zt* *zu* *zv* *zw* *zx* *zy* *zz*

a Vos autem fecistis illam speculam latronum. *b* Vos vero eam quæ deberet esse domus orationis, facite nitimini, & (quâ tum est in vobis) facitis esse speculam latronum, intendentes in ea lucris temporalibus, ac miscentes omnia tumultibus, cum in ea deberet esse tranquillitas, & summum silentium, orationi necessaria: quemadmodum in speluncis latronum omnia plena sunt tumultibus, & lucris intenditur temporalibus, ac diuisioni prædæ. *b* His vero ita cum auctoritate eiectionis, quæ in templo Dei forent agere de ipsa docere volens, accedentes ad se claudos, cæcos, & alios infirmitatibus detentos, curauit: cæcis reddendo visum, claudis gressum, surdis auditum, atque ita in cæteris. Hæc enim charitatis beneficia siue ministeria, ad patris faciebant gloriam, & ea in templo Dei, in domo orationis decens erat fieri, non autem illa temporalium mercationum quæstiosa negotia, auaritiæ magis humana quam diuinæ gloriæ seruientia. *c* Videntes autem principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecit,

b Et accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanauit eos.

c Videntes autem principes sacerdotum & scribæ mirabilia quæ fecit,

d & pueros clamantes in templo, et dicentes, Osanna filio David,

e indignati sunt et dixerunt ei:

f Audis quid isti dicunt?

g Iesus autem ille respondit: audio certe quid isti dicant.

h Sed vos dicitis: Et quicquam legistis scripturam illam libri Psalmorum, quia ex gentium puerorum, perfectam fecisti atque monstrum infantium, et isti, o Deus, laudem tuam, ut destruas inimicum & eolactentium per-

i fecisti laudem?

j pueros & turbas clamantes non prohibeo, quoniam scripturam impleri volo, quæ spiritu sanctus per os David olim prædixit, vos ac vestri similes veritatis inimi-

cos confundendos esse ex ore infantium atque lactentium, & Dei laudem ex eorum ore perficiendam: id quod hodie oculis vestris apertissime impleri cernitis, ut nullus vestra maligna infidelitati relinquatur excusationis locus. *a* Et relictis illis in sua malitia, postquam egisset & docuisset in templo Dei pro suo placito, cum iam aduenisset vespere, exiit foras extra ciuitatem, ad castellum siue vicum cui nomen Bethania, ubi morabatur Martha cum Maria sorore, ibique suscipiebatur hospitio, sic videlicet infideles tanquam sua presentia indignos relinquens, & fideles ut sua dignos presentia visitans: ut nobis ostendat, quod infidelitatem atque inuidiam detestetur ac fugiat, eos autem in quibus est fides, obedientia & charitas requirat, ut apud eos hospitetur, & cum eis maneat. *b* Cum autem die sequenti ad ciuitatem rediret, quasi immemor hesternæ iniuriæ, ob malorum contradictionem & ingrati tudinem non putans denegandum esse doctrinæ pabulum simplici & fideli populorum multitudini, singularem quandam in se sentit esuriam: vel naturalem omnino, eo quod pridie eius diei parum admodum cibi sumpserat, intentus orationi & ieiunio, vel assumptam & voluntariam, ad præbendum occasionem miraculo & mysterio. *c* Quomodo autem solent esuriētes circumspectare, num usquam quicquam occurrat quo famem sedent, atque ubi viderint ad illud accurrere sedandæ famis gratias & dominus esuriens, ad eundem modum secundum externum hominem se gessit. Vidensque ficum quandam iuxta viam per quam transibat, accessit ad eam tanquam cupiens ex eius fructibus famem sedare: non quidem quod verè id vellet, aut ad eum finem arborem accederet, cum præficeret non habere fructus arborem, quoniam non erat tempus fructuum: sed ut sensibili miraculo in arbore illa fructibus vacua ostenderet, quid aliquando incredulis Iudeis, illorumque, similibus euentum erat, & quæ illos manebat suo tempore manifestanda maledictio. *d* Erat quidem arbor illa secundum speciem exteriorē ornata pulchris foliis, & à longe magnū aliquid ostentabat exteriori specie: ubi autem propius ventum est, nihil in ea fructuum inuen-

a Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem, morabatur Martha cum Maria sorore, ibique suscipiebatur hospitio, sic videlicet infideles tanquam sua presentia indignos relinquens, & fideles ut sua dignos presentia visitans: ut nobis ostendat, quod infidelitatem atque inuidiam detestetur ac fugiat, eos autem in quibus est fides, obedientia & charitas requirat, ut apud eos hospitetur, & cum eis maneat. *b* Cum autem die sequenti ad ciuitatem rediret, quasi immemor hesternæ iniuriæ, ob malorum contradictionem & ingrati tudinem non putans denegandum esse doctrinæ pabulum simplici & fideli populorum multitudini, singularem quandam in se sentit esuriam: vel naturalem omnino, eo quod pridie eius diei parum admodum cibi sumpserat, intentus orationi & ieiunio, vel assumptam & voluntariam, ad præbendum occasionem miraculo & mysterio. *c* Quomodo autem solent esuriētes circumspectare, num usquam quicquam occurrat quo famem sedent, atque ubi viderint ad illud accurrere sedandæ famis gratias & dominus esuriens, ad eundem modum secundum externum hominem se gessit. Vidensque ficum quandam iuxta viam per quam transibat, accessit ad eam tanquam cupiens ex eius fructibus famem sedare: non quidem quod verè id vellet, aut ad eum finem arborem accederet, cum præficeret non habere fructus arborem, quoniam non erat tempus fructuum: sed ut sensibili miraculo in arbore illa fructibus vacua ostenderet, quid aliquando incredulis Iudeis, illorumque, similibus euentum erat, & quæ illos manebat suo tempore manifestanda maledictio. *d* Erat quidem arbor illa secundum speciem exteriorē ornata pulchris foliis, & à longe magnū aliquid ostentabat exteriori specie: ubi autem propius ventum est, nihil in ea fructuum inuen-

a Et relictis illis, abiit foras extra ciuitatem, morabatur Martha cum Maria sorore, ibique suscipiebatur hospitio, sic videlicet infideles tanquam sua presentia indignos relinquens, & fideles ut sua dignos presentia visitans: ut nobis ostendat, quod infidelitatem atque inuidiam detestetur ac fugiat, eos autem in quibus est fides, obedientia & charitas requirat, ut apud eos hospitetur, & cum eis maneat.

b Mane autem reuertens in ciuitatem esuriit.

c Et videns ficum arborem vnam secus viam, venit ad eam.

d Et nihil in ea inuenit folia.

tum est, sed folia tantum. Quæ quidem arbor, recte infidèles Iudeos signabat, qui ratione ceremoniarum, & simulata hypocrisis quæ iustitiæ exterius magnæ erant præ se ferentes sanctimoniam. Verum ubi propius venerit dominus, qui est cordium index, fructum veræ pietatis, opera verè bona in eis minimè inveniēbat. ^a Arbori itaque illi fructibus carenti maledixit Dominus, dicens: Amodo non proferas fructus in æternum, neque ex fructibus tuis quisquam maducet, sed arefactus radicatus & omnistibi vigor pereat, eo quod fructum non habuisti in tempore visitationis tuæ, cum in te fructum requirerem. Scilicet hæc maledictione super arborem illam protulit dominus: non quidem lignum illud intendens, quod neque rationem, neque sensum ullum habebat, & in quo culpa nulla erat, maxime cum non esset tempus fructuum: sed illos potissimum designare volens, quorum typus atque figura erat arbor illa sine fructibus: nimirum ut indicaret, maledictione hanc super incredulum Iudeorum genus venturum, si in tempore visitationis suæ, domino requirente in eis fructum veræ pietatis per prædicationem suam, nollent penitentiam agere, neque fructus dignos penitentiae proferre. ^b Statim autem accepta maledictione ista, arbor virtutis eius in se sentire cepit, estque continuo arefacta, omnem perdens humorem atque virorem, ita ut posthac ad ferendum fructum prorsus inutile lignum esset. Cui arefactæ arbori, assimilati sunt obstinati in sua infidelitate Iudei, postquam volentes agnoscere tempus visitationis suæ, sub maledictione positi, nullum veræ pietatis fructum proferre videntur. ^c Vbi autem discipuli animaduertissent, & manifesto oculorum iudicio deprehendissent, arborem illam sic arefactam ex maledictione domini, admirantes tantam & tam apertam verbi vnius efficaciam in arbore illa, dixerunt ei tanquam gaudentes, & congratulantes: ^d Ecce magister, quomodo arbor ista continuo aruit? Respondens autem Iesus, ait eis, cui maledixisti, continuo vim sensis maledictionis tuæ, quomodo non in multum tempus dilatus est effectus & exequutio iussionis tuæ, sed continuo ad verbum tuum ipsa arefacta est: sic & adiuicem dicebat, admi-

^a Et ait illi: Nūquam ex te fructus nascatur in sempernum.

^b Et arefacta est continuo ficulnea.

^c Et videntes discipuli, mirati sunt dicentes:

^d Quomodo continuo aruit? Respondens autem Iesus, ait eis,

admirantes super magistri potestate & verborum eius efficacia. Iesus autem respondens huic ipsorum admirationi, ait: ^a Est quidem istud quod cernitis admirabile, si habueritis tamen dico vobis, quod etiam vos si fidem perfectam & sufficiens habueritis, absque hesitatione, non solum tale aliquid facere poteritis in nomine meo, quale iam solus de ficulnea me vidistis facere, sed alia longè etiā maiora, & quæ facietis, humano iudicio æstimantur difficiliora: ^b ita ut etiam si montes solo verbo & iussione positis de loco suo transferre in mare. Adeo nihil est tam humano iudicio magnum, difficile, aut impossibile, quod non per fidem firmam & perfectam, ubi gloria Dei poposcerit, & spiritus eius suggesserit, efficere poteritis in virtute fidei atque nominis mei. ^c Et generaliter omnia quæ in oratione petitis, si fidenter nihil hæsitantes postulaveritis, proculdubio præstabitur vobis: vel ipsa eadem quæ postulastis, si ea vobis esse salutaria noverit Deus, accipietis. ^d Et cum venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes scripæ & sacerdotum, iunctis sibi senioribus & gubernatoribus, ut eum inturbarent docentem, & auctoritatem ei derogarent, dicentes: ^e In qua potestate vel auctoritate ista omnia facis, & à quo istam habes potestatem, facultatem, commissionem siue auctoritatem sic agendi omnia pro libito, eiiciedi videlicet de templo, quos illic locaueramus nostra auctoritate, tem?

item & prædicandi in templo populis, cū neq; sacerdos sis, neque legis doctor, neque à nobis vllam commissiōe acceperis? Volumus igitur à te cognoscere qua auctoritate ista præsumas quæ tibi iure nō cōpetunt. Nō toleranda enim videtur temeritatis, & præsumptionis non ferenda, tanta te attentare quæ ad tuum non spectant officium, si potestatem hanc tibi

a Respondens autem Iesus, dixit eis:

nemo dederit. ^a Quamquam autē in promptu haberet expressam responsiōem dominus, qua respondere poterat, se à patre Deo auctoritatem hanc accepisse: quia tamen nō discendi, sed calumniandi studio quæstionem suam proponebant, & quia alijs nō semel id indicasset, ac palam testatus fuisset, se à patre missum, & quoniam ex scripturis id satis cognoscere poterat, noluit margaritas frustra ante porcos spargere, sed

b Interrogabo vos, & ego vnu sermonem: quæ si dixeritis mihi, & ego vobis dicā, in qua potestate hac facio:

prudenti artificio eorum improbitatem maluit cum confusione retūdere, dicens: ^b Vos me priores interrogatis, in cuius potestate ego hæc faciam. Ego verò priusquam vobis respondeā, vnari vobis quæstionem nō admodū difficilem proponam: quā ubi solueritis, tū & ego vestræ libetè respōdebo. ^c Interrogo itaq; vos, Ioānes vnde auctoritatem habuit & potestatem baptizandi populum baptismo pœnitentiæ? ^d ex Dei

e Baptismus Ioannis vnde erat, d è calo, an ex hominibus? f At illi cogitabant inter se dicentes:

authoritate siue cōmissiōe id fecit, an ex auctoritate sibi ab vllō hominū data? vtpote vel à rege, vel à sacerdotibus, aut ex propria temeritate baptismū illū confingens de suo capite, nullam de ea re auctoritatē habens? Respōdere mihi, quid super hac re sentiat, vt ego vobis respondeam posterior? ^e Illi autē apud se se consultantes, dixerūt adinuicem: ^f Si dixerimus,

g Si autem dixerimus ex hominibus, timeamus turbam.

q̃ è calo fuerit Ioānis baptismus, q̃ ex diuina auctoritate sibi cælitus data baptizauerit populū baptismo isto pœnitentiæ, statim nobis obiciet, quare illi non crediderimus, nōsque vt Deo repugnantes arguet, & coram populo faciet erubescere. ^g Si autem alteram partem tētantes eligere, dixerimus q̃ ex hominibus fuerit Ioannis baptismus, quod vllus hominum hanc ei auctoritatem contulit, vel quod ipse cum ex proprio capite confinxit, vt magnū aliquid videretur facere, & nouitate admirādis fieret, simplicibus turbis qui

qui plerunq; noua solent amplius mirari: si tale quid dixerimus, grauitè admodum populus id feret: & periculum erit ne contra nos oriatur seditio, & ipsi nos opprimāt lapidibus, cōtradicientes illi sententiæ quæ ipsis omnibus est persuasissima, videlicet baptismum Ioannis esse à Deo & non ab hominibus. ^a Omnes enim turbæ hoc sibi de Ioanne persuasum habebant atque indubitatum, quod verè Dei Propheta esset à Deo missus ad prædicandam pœnitentiā, & baptismo præparandum populum, in aduentum eius quem post se venturum prædixerat. Huiusmodi erat impiorum super quæstione proposita, consultatio: qua, nō quid veritati & scripturis magis consentaneum expendebant, sed quid propriæ æstimationi & proprio commo minus aduersum, examinabant: hac in re aperte mōstrantes, se suam magis quam Dei gloriā querere, & propriam æstimationem præferre diuinæ veritati. ^b Post huiusmodi itaque consultationem, responsiōem protulerūt, dicentes: Nescimus, an à Deo

a Omnes enim habebant Ioannem, sicut Prophetam.

an ab hominibus Ioānes potestatem istam acceperit: ipse sic videlicet per mendacium conantes effugere, ubi d Nec ego dico nec quod veritatis erat, nec quod ipsi malitia excæcati sentiebant, vellent proferre, ne se cōfunderent, aut testate hac sapulum offenderent. ^c Respondit illis similiter, abique alterius partis determinatione, dominus: ^e Quid autem

b Et respondentes Iesus, dixerūt: Nescimus.

Quia vos meæ quæstioni respondere non voluistis vobis videtur? aut non valuistis, facili alioqui & cui vnus quilibet è ^f Homo qui vulgò absque negotio possit satisfacere, idcirco ne dā habuit duos que ego ad interrogationem mihi propositam vobis filios, & ac respondebo. Qui enim veritatem interrogati confidens ad pri-
^f teri erubescitis, veritatem interrogantes audire non mūm dixit: Fili, meremini. ^g Volo autem vobis, quales vos sitis, & vade hodie opem quid de vobis agatur, aptis parabolarum comparatio rare in vinea nibus ostēdere. Vestrum ipsorum requiro iudicium, mea.

^d Quia vos meæ quæstioni respondere non voluistis vobis videtur? aut non valuistis, facili alioqui & cui vnus quilibet è ^f Homo qui vulgò absque negotio possit satisfacere, idcirco ne dā habuit duos que ego ad interrogationem mihi propositam vobis filios, & ac respondebo. Qui enim veritatem interrogati confidens ad pri-
^f teri erubescitis, veritatem interrogantes audire non mūm dixit: Fili, meremini. ^g Volo autem vobis, quales vos sitis, & vade hodie opem quid de vobis agatur, aptis parabolarum comparatio rare in vinea nibus ostēdere. Vestrum ipsorum requiro iudicium, mea.

^g Volo autem vobis, quales vos sitis, & vade hodie opem quid de vobis agatur, aptis parabolarum comparatio rare in vinea nibus ostēdere. Vestrum ipsorum requiro iudicium, mea.

v s tamen

g Ille autem respondens, ait: Nolo. Postea autem dixit: Non vadam ad opus tuum in vineam. h Post tus, abij.

ratum prolatum inobedientiæ verbum, ad cor rediens, & seipsum arguens pro culpa in patrem commissa, verbum malum facto bono correxit, & qui inobedientem sermonem patri repugnando male protulerat, pœnitendo obedientiam præstat in opere, & inobedientiæ verbum, obedientiæ facto commu-

a Accedens autem ad alterum patrum. ^a Accedēs quoque pater filium alterum postulat similiter. ^b riorē, dixit illi similiter vt priori: Fili, vade ad opus hodie in vineam meam. ^c Ille autem verbis blandis dicitur: Eo dō spondet obedientiam, dicens: Libenter pater tuis iussu parebo. Non exhibet tamen opere quod verbo promittit. ^d Interrogo vos, vter horum verē patris voluntatem atque mandatū impleuerit, an ille prior qui post verba inobediētiæ penitentiā agens opus præstitit obedientiæ, an hic posterior qui verba tantum patri dedit, sed opus neglexit? ^e Dicunt illi: Nihil dubium, quin prior voluntatē potius impleuit patris sui, quam iste posterior. ^f Hoc responsum retorquens in illos dominus, ait: ^g Amen dico vobis, quia lubricæ meretrices & iniusti publicani, qui Ioanne prædicante egerunt penitentiam, & conuersi sunt à peccatis suis, præferēt vobis in regno Dei: quoniam illi in regnū Dēi suscipiuntur, tanquam qui voluntatem Dēi impleuerint: vos autem foras à regno Dēi excludemini, vt qui voluntatem Dēi non adimplestis. ^h Venit enim ad vos Ioannes in iustitiā, & hoc à Deo missus, vt homines tam verbo quam exemplo erudiret ad iustitiā, prædicans penitentiam, & baptismo penitentiæ baptizans in remissionem peccatorū: & nolistis eius prædicationi credere, vt agerēt penitentiam. ⁱ Publicani autem & meretrices crediderunt prædicationi eius: & licet antē vixissent in peccatis & inobediētiā, contra Dēi voluntatem, Ioanne tamen prædicante, penitentiam egerunt. Hac in parte similes priori filio, qui prius quidem fuerat inobediēs, sed postmodū penitentiam agens, ex inobediēte factus est obediēs: propter quod, iuxta vestram responsionem, sic istos habet Deus vt obediētes filios, & eos qui suam voluntatem

voluntatem impluerunt.^a Vos autem videntes etiam a Vos autem ve
publicanorum & meretricum exempla corā oculis habentes, nec peni-
vestris, vidētes passim omnes ad ipsius predicationē^a tentiam habui-
contemti, ne postea quidem tot exemplis vīsis pœni-^b suis pœtea, ut
tentia agere voluistis, ut crederetis eius predicationē^c crederetis ei.
ni, & converteremini a vestra inobedientia: ac proin-
de, similes estis posteriori filio, qui (iuxta vestram sen-
tentiam) patris non acq̃ue ac prior impleuit volunta-
tē. Iure igitur publicani & meretrices vos præcedent
in regnō Dei, quādiū modum iure filius ille prior hæ-
reditatus erit paternæ particeps, tanquam obediens fi-
lius, ubi posterior ab hereditate excludetur, tāmquam
inobediens.^b Rursum & aliam audite parabolam, qua
apertius etiam vobis depingam, & quæ propter
vestram hanc duram impenitentiam euentura sine
vobis, ad vestram præmonitionem aperiā:^c Quidā
fuit magnæ familiæ pater, qui plātavit vineā eamq;
sepe bona circumdedit aduersus incursum bestiarum, & sepe circum-
dedit ei,
torcular,
quam maturissem calcarēt, & exprimeretur atque
colligeretur vinum ex eis:^d turrim insuper ædificans
in medio eius, propter mansionem cultorum & cu-
stodum vineæ, & colligendos in tuto fructus eius. Sic
scilicet diligēter iste paterfamilias de omnibus huic
prouidit vineæ, quæ erāt necessaria, sepe circumdans,
torcular fodiens, turrim ædificans, cauēs ne quantum
in ipso esset, quicquam deesset huic vineæ, quo minus
fructum ex ea acciperet.^e Hanc autem vineam sic per
omnia probè munitam paterfamilias locauit, nō de
agricolis.
dit agricolis quibsdam, qui eam colerent & custodi-
rēt:^f & ipse vineam relinques in manu & fide agri-
colarum, abiit in locum suum quo voluit, agricolas
permittēs agere de vinea pro suo libito.^g Cū autem tempus fructuum
aduenisset tēpus, quō fructum afferre debebat vinea, appropinquas-
tempus scilicet vindemiar, misit dominus aliquot ser-
uos suos ad agricolas illos, in quorum manus tradide
uos suos ad agricola-
ras vineā suā, ut de fructu eius acciperet iuxta con-
ventionem initā: quoniam vineam locauerat, non fructum eius.
dederat

a A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

b Ideo dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei,

c & dabitur genti facienti fructus eius.

tanquam ad omnia inutilis, antè fuerat reprobatus, hic postmodum inuentus est præ omnibus maxime commodus, deferuius videlicet coniunctioni duorum parietum, ad coniungendos in angulo duos diuerfos parietes, eosque sic in unitate continendos, factus sum angulus ris lapidis, totum ædificium continens. Diuina autem dispositione, non humano consilio aut casu aliquo id factum est: & est omnibus illud considerantibus admirandum spectaculum. Quæ verba si intelligitis, videtis, quam rectè prædicta in vos competat parabola. Vos nanque illi estis agricola: cui & seruos Prophetas in patribus vestris occidistis, & nouissime me quoque interficietis. Vos isti estis ædificantes, quibus Synagoga commissa est regi & edificari. A vobis ego tanquam inutilis & noxius reprobabor, condemnandus morte turpissima: sed pater me faciet in caput anguli, per resurrectionem me exaltando, & caput constituendo super omnem Ecclesiam, vt duos parietes, id est, duos populos in vnam coniungam Ecclesiam, & totum ædificium in stabilitate & unitate sua indissolubili contineam. Quoniam ergo scriptura attestante, vos illi estis interfectores agricolæ, consequenter quoque (iuxta vestræ responsionis decretum) penam vobis denuntio subsequituram, quod auferetur à vobis regnum Dei, propter vestram obstinatum infidelitatem atque malitiam, quam sicut erga Prophetas semper ostenderunt patres vestri, sic vos erga me demonstrastis, ac demonstrabitis, moriemini in peccatis vestris, & alieni efficiemini à regno Dei, forasque excludemini ab eo: & dabitur illud genti quæ faciet fructus dignos & decentes ipsum, populo gentium credituro dabitur promissio & ius regni celestis, posteaquàm vos ipsos eo indignos redditis. Venient enim ab oriente & occidente, ab æquilonem & austro, qui recumbent cum Abraham, Isaac, & Iacob, in regno celorum: sicque filij & hæredes regni efficientur, qui prius fuerant alieni à testamento & promissionibus Dei: filij autem regni (qui estis vos, ratione electionis paternæ) euicietur foras, sicque à vobis auferetur regnum Dei. A vobis etiã Scribis atque Phariseis, qui nunc populo Dei

lo Dei præestis, auferetur regimen populi Dei, & constituentur pro vobis alij rectores populi Dei, Apostoli mei videlicet & eorum successores, qui curabunt populos fructificare Deo. Insuper & hoc ex auctoritate Esaiæ Prophetæ vobis denuntio, quod omnis qui super lapidem istum à vobis reprobatus, confirmatus ceciderit, aut in eum impegerit, lapsus confringetur, fietque ei ad mortem talis offensio: super quem verò lapis iste suo pondere ceciderit, prorsus comminuetur, & peribit perditione subita ac manifestissima. Hoc est, quicumque in me scandalizatus fuerit, mihi contradicendo & repugnando, mortis se reum efficiet: & super quemcunque venerit pondus illud iudicij mei grauissimum, perditione subita & æterna peribit. Hæc est tota illa vltio, quam iuxta Prophetarum testimonia congruè ad propositam parabolam vobis superuenturam denuntio, nisi egeritis poenitentiam. His auditis, principes sacerdotum & Pharisei facillè intelligebant, se in præ-narratis parabolis fuisse notatos, eo quod manifestè satis ad ipsos fuissent directæ istæ tam graues parabola: Quam ob causam grauiter indignati, nec quicquam emendati, cupientes vltis factam sibi gnouerunt quod (vt existimabant) iniuriam, quaesierunt apprehendere eum, & manus in eum mittere: retraxit tamen illos ab implendo tum temporis suo desiderio, non amor veritatis, aut metus Dei, sed timor populi, quoniam omnis magna erga illum afficiebatur reuerentia, tanquam erga Prophetam magnum, quem misisset Deus singulari beneficio ad salutem populi sui: propter quod timebant, ne aduersum se oriretur tumultus in populo, si tentassent illum contingere. Non cedens autem illorum feritati dominus Euangelicæ veritatis & paternæ voluntatis intrepidus annuntiator, prædictis adiecit, & alias eisdem de rebus earundemque rerum significatiuas parabolas, de malitia scilicet Iudeorum, ob quam mererentur reprobari à Deo, in locum suum substituendis aliis.

* Expla

Explanatio parabole de vinea & malis agricolis.

Paterfamilias est Deus, pater vtriusque; magnę familie cuius est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & qui in eo habitant. Vineam eius, est populus eius: specialiter autem domus Israel quę admodum Esaias ait. *Vinea domini exercituum, domus Israel est.* In qua vinea, singuli palmites vel germina singula, sunt singuli de populo, cultores domini: id quod subsequenter indicat Esaias, dicens: *Et viri Iuda, germen delectabile eius.* Hanc vineam plantavit Deus per specialem electionem Patriarcharum & patrum, à quibus synagoga duxit originem. Sepem circumdedit, torcular fodit, turrim in medio eius edificavit, quando populum illum mirabilis protectionis & legislationis beneficiis sic instruxit, defendit, custodiuit, ornavit, sicque in omnibus ei prouidit, vt ex ipsius parte nihil deesset populo illi, quominus fructum bonum faceretur: vt merito possit cum vinea sua expositulare, ac dicere: *quid ultra debui facere tibi, o vinea mea, & non feci?* Hanc vineam sic egregie paratam, & omnibus necessariis instructam, locauit agricolis: quia synagoga pascendam & gubernandam tradidit sacerdotibus atque senioribus, qui post Moysen super eius consederunt cathedram, illique in cathedra fuere successores, ac postmodum etiam regibus, qui sic populum in lege Dei verbo & exemplis instituerent, vt fructum ferrent Deo. Non autem dedit illis Deus vineam, sed locauit: quoniam prepositos populi sui non vult dominari, sed operari in eo, ipse sibi soli reseruans vineam dominum. Locat tamen agricolis vineam, quia prepositis fideliter in populo suo laborantibus, mercedem promittit. Peregre proficiscitur, tradita agricolis vinea: quoniam Deus quasi absente se exhibet, relinquens prepositos agere pro voluntatis suę libero arbitrio. Significatur enim in hac absentia libertas operantibus. Donec enim presens adsit spectator dominus, quasi coacti laborant operarii: vbi autem abfuerit ille, operantur vel oriantur libere. Appropinquante tempore fructuum, mittit dominus seruos ad accipiendum de fructu vineę, posteaquā fructuum nihil ad se videt adferri ab agricolis: quoniam post legem datam, quū merito iam populus Dei fructum faceret diuini cultus, nec tamē cum pro voto perciperet dominus in populo suo, propter negligentiam vel malitiam potissimum prepositorum populi, misit seruos suos Prophetas sanctos, per quos fructum requisivit, hortantibus illis populum ad cultum Dei, & potissimum populi prepositos, vt iudices, reges, atque pontifices, ad quorum nutum obsequebatur populus: sic per seruos suos

suos requisitum fructum de vinea dominus, qui ei vltro non offerebatur. Serui ab agricolis male recipiuntur, & tractantur crudeliter: quoniam Prophetarum exhortationibus & increpationibus non solum non obediunt synagoga prepositi, verum etiā ignominia aut verberibus, imò & morte plerisque ex eis affecerunt. Mittit alios seruos prioribus occisis: quia in diuersis mundi aetatibus & generationibus, sub diuersis regibus, & pontificibus, diuersos Prophetas misit. Verū posteriores non mitius tractantur prioribus, adeo vt sanguine Prophetarum repleatur Hierusalem vsque ad os, quemadmodum de Manasse legitur: vt merito eis exprobraretur à domino: *quem Prophetarum non occiderunt patres vestri?* Et iterum, *Hierusalem Hierusalem, que occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt?* Et quod semel missi factis non fuit domino vinea, sed crebrius misit, illud signat, quod postmodum dominus exprobrauit, dicens: *Quotiens volui congregare filios tuos, quemodo congregat gallina pullos suos sub alas, & noluitis?* Quod primis interfectis seruis non statim ad vindictam pergit dominus, neque etiam secundo missis, significat miram Dei longanimitatem & benignitatem, qua (iuxta Apostoli verbum) peccatores inuitat siue adducit ad penitentiam, & multam illam patientiam qua vasa irę tolerat apta in interitum, & donec impleantur eorum peccata sustinet patienter, vt postmodum in eis notam faciat potentiam irę suę. Post missos plurimos diuersis vicibus seruos, nouissimē filium mittit, quoniam postquam multifarie multisque modis loquutus fuisset Deus patribus in Prophetis nouissimē omnium loquutus est nobis in filio suo: & quando venit plenitudo temporis ac fines seculorum aduenerant, misit Deus filium in mundum. Ad vineam autem istam & eius agricolas, missus est filius, quoniam ipse dixit. *Non sum missus, nisi ad oues quę perierunt, domus Israel.* Missus est fructum vineę requirere: quoniam ad hoc eum vixit spiritus domini, vt euangelizaret pauperibus, predicaret remissionem captiuis, visum daret caecis, surdis auditum, & annum domini predicare acceptum: & quia in omnibus semper gloriam patris & verę pietatis fructum quarebat. Viderunt agricola heredes, & cognouerunt heredem esse: nihilominus propter auaritiam, vt ad ipsos deueniret hereditas, interfecerunt eum: quoniam ex scripturis in quibus erat plurimum versati Scribę atque Pharisei, item & ex potentissimis signis & efficacis imā doctrina Christi, si non obstiteret inuidia & auaritia, sufficiens illis notitia prestabatur de Christo, si non ambitio & auaritia cor excecasset oculos, peruertissetque iudiciū. Videbant sceptrum de Iuda ablatum, regnante alienigena: Danielis hebdomadas finitas videbant, audie-

rant Magos ab oriēte aduenisse Hierosolymam de nouo rege nato quem ipsi stellæ indicio viderant quærentes Zacharias vaticinatus fuerat, de venturo, post Ioannē saluatore. Idipsum Ioānes postquam adoleuisset, magnificē confirmauit. Neque siluerant pastores, quæ in huius ortu viderant: neque in angulo gestum fuit quod egit & dixit Simeon, & cum eo Anna. Quid autem sibi vult quod dicunt adinuicem? *Hic est haeres, venite occidamus eum, & nostra erit hereditas.* Nūquid illi Christo occiso, dii aut Dei filij existimabant fieri? Illud videlicet significatur, quod pulchrē in libro Sapientiæ in horum persona dicitur: *Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & improprie nobis peccata legis, & dissimulat in nos peccata discipline nostræ, promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat.* Et post pauca, *Gloriatur patrem se habere Deum. Videamus ergo, si sermones eius veri sunt.* Ac deinceps, *Morte turpissimā condemnemus eum.* Hinc discere quomodo propter hoc cogitant occidere heredem, vt sit eorum hereditas: quoniam videlicet propter hoc cogitauerunt præpositi Synagoga Christum occidere, quia non dominari illos permittebat in populo, quoniam eorum ambitionem, auaritiam, & cupiditatem redarguebat, & falsas ipsorum doctrinas ambiciosasque, fictiones traducebat & patefaciebat coram populo: ne seduceretur ab eis: & in omnibus erat (vt ipsi dicebant) contrarius operibus ipsorum. Propter quod, vt esset ipsorum hereditas, vt populum pro suo libito tractare possent, & pro sua voluntate ambiciosē in eo dominari, contra dictore sublato, in Christi mortē machinati sunt, ambitione ita suadente, cum sorore auaritia. Apprehensum heredē eiecerūt agricolæ extra vineam & occiderūt: quoniam extra portam passus est dominus, morte turpissima cōdemnatus, & cum iniquis latronibus deputatus, vt esset mors eius ignominia spectabilior. Post filij interfec-tionem tanquam consummatas scelibus venit ad puniendū sceleros dominus vince, qui vsque tunc eos ad penitentiam expectauerat: quoniam post Christi passionem, impletis peccatis Iudæorum, ad ultionem Dei iustitia venit: primum quidem temporale, in illa miserranda desolatione quæ sub Tito & Vespasiano Imperatoribus facta est: venturus olim in extremo iudicio longe grauius, per vltionem ignis æterni. Vineam suam non disperdidit, quam semel plātauerat, quoniam non repulit (vt ait Apostolus) populum suum, sed aliis agricolis eam locauit, quia sub Apostolis sanctis constituit populum suum atque horum successoribus, iuxta illud Psalmi, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constituit eos principes super omnem terram.* Hi vineam coluerunt, & fructificare fecerunt domino: quoniam ipsi prædicantibus

bus, fructum veræ pietatis atque bonorum operum fecerunt fideles populi. Alio namque plantante, rigante alio, Deus incrementum dedit, vt fructum ferret vinea. Quam autem hi solliciti fuerunt vineam suam colere, ad reddendum fructum domino vineæ, ipsa eorum tum scripta, tum facta, testantur.

ANNOTATIONES IN CAP. XXI.

AD montem oliueti.) Videtur poni constructio transiens, pro non transeunte: vt mons oliueti dictum sit, pro monte qui est oliuetum. Græcē enim est ὄρος τῶν ἐλαιῶν, hoc est, ad montem oliuarum siue oliuis confutum. Oliuetum autem, locus oliuarum dicitur: quē admodum salicetū, locus salicum, & harundinetū locus harundinū. *(Ite in castellum, quod contra vos est.)* Castellum hoc loco non arcem significat, sed vicum vel pagum. Græcē enim est nomen κομὴ come, quod nō arcem significat, sed pagum aut vicum. Sic & alibi, quoties dicitur Iesus in castella perambulasse, vel in castella venisse, nō arces significantur, sed vici aut pagi. Illud quoque quod contra vos est, qui dam putant significare contrarietatem animi, quomodo à quibusdā exponitur de Hierusalem, Christo ac discipulis contraria. Verius autem sic exponitur: quod ē regione vel ex opposito situm est. Græcē enim est ἐκ τῆς ἑναντίας τῆς ἀπεναντίας ὑμῶν: id est, ad vicū ē regione vestri. *(Dicite filia sion.)* Hoc testimonium iuxta Hebraicam veritatē ita legitur, Zachariæ 9. cap. *Exulta satis filia sion, iubila filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi, iustus: & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinam & super pullum filium asina.* Secundum verò 70. ita legimus, *Latere valde filia sion, prædicta filia Hierusalem, ecce rex tuus veniet tibi iustus & saluator, ipse mansuetus, ascendens super subiugalem & pullū nouū.* Vnde patet Euangelistam nō curiosē ad verbū recitasse testimoniū Prophetæ, sed iuxta sententiam: quemadmodū & aliis plerisque in locis, tam Euangelistæ, quā Apostoli ceteri, atq; adeo Christus dominus, fecisse leguntur. Illud autem principium, *Dicite filia sion, ecce rex tuus veniet tibi,* videtur ex Esaiæ 62. capite recitatum: reliquum autem, certum est Zachariæ esse. Quod autem dicitur, *super pullum filii subiugalis*, ad maiorem humilitatem pertinet: quasi dicat, filium asinae sub iugo incidere solitæ, quomodo de Balaam ait beatus Petrus quod correctionem habuit suæ vesaniæ subiugale mutum animal. *(Et cum de super sedere fecerunt.)* In vulgatis Græcis legitur ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ἐκάθισαν ὡς ὄντας, hoc est, Et sedere fecerunt eum super ea, videlicet asina. Per quod tamē nō excluditur, quin & super pullum sederit quod alij Euangelistæ Marcus & Lucas testantur. Verum, hoc tantum

indicatur, quod etiā super asinam sederit, prius forsitan quā sup̄ pullum. Nōstra interpretatio ambigūe habet, per aduerbiū desup̄ eum sedere fecerunt. ¶ *Dicentes: Osanna filio David.* Datus ille, si illo, potest accipi ut rectus à participio expresso, dicētes: Magis tamē congruum videtur, subaudire verbum aliud vnde regatur, ad hunc sensum: Osanna cauius vel dicimus vel clamamus filio David. Vocem autem Hebraicā osanna, vulgō non perfectē iuxta Hebraicā orthographiam exprimimus quemadmodum nec Græci, qui scribūt *ὡς ἀνδρ. ἡο. ἀννα*, cum Hebraei scribant *hosiah-na*. Verbum enim, *hosiah*, significat salua vel saluifica. Na autem, interiectio est blandientis, pro qua nos vtimur quæso vel obsecro, vel (comice) amābo. Sumitur autem ista acclamatio ex Psalmo 117. Vbi sic iuxta Hebræum legitur, *Obsecro domine, salua obsecro, obsecro domine bene prosperare, benedictus qui venit in nomine domini.* ¶ *Manē autem reuertens in ciuitatē, esuriet.* An purē naturalis fuerit esuries, an assumpta, non habemus comperitum. Naturalis esse potuit, si pridie post longum ac multum in docēdo laborem parum cibi sumpserat, nocte quoque (vt solet) in oratione peruigil remanserat. Nemo enim ignorat, cœnam sobriam cum nocturnis deinde subsequētibz vigiliis, naturaliter maturā esuriē adducere. Forsitan autē assumpta fuit voluntariē, quomodo aliquando conturbationem & fremitū spiritus assumpsit, & lachrymas. Vtroque modo fieri potuit: sed vtrum eorum factum sit incertum est. ¶ *Et omnia quacunque petieritis in oratione credentes accipietis.* Participiū, credentes, in ambiguo positum, connecti potest vel precedenti vel subsequenti. Prior connexio, hunc sensum habet: Quacunque credentes petieritis in oratione, accipietis: id est, quęcūque sine hēsitatione & cum bona fide petieritis, iuxta posteriorem constructionem, hic habebitur sensus. Quęcunque in oratione petieritis, accipietis credēs: id est, accipietis, si modo credatis, vel credendo accipietis quoniā non impetrat oratio, nisi adsit fides, quemadmodū Iacobus indicat, dicens. *Postulat autem in fide, nihil hēsians. Qui enim hēsitat, similis est fluuij maris, qui à vento impellitur.* ¶ *Fili, vade hodie operare in vineā meam.* Quidam codices Latini per infinitiuum legunt operari: alij per imperatiuum, operare: quod postremum Græcis consonat, per imperatiuum habentibus, *ἐργάζου* ergazu. Accusatiuus autem ille, in vineam meam, ad primum imperatiuum, vade, referri debet: vt sit sensus: Vade in vineam meam, operare ibi. Apud Græcos tamen, potest cum imperatiuo operare, construī: quoniam in datiuo casu ponitur *ἐν τῷ ἀμπελῶνι μου*: id est in vinea mea. ¶ *Eo domine.* Quidam codices Græci habent, *ἐγὼ κύριε*, ego domine: alij autē *ὁ κύριος* vado

do domine. ¶ *Publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.* Præcedent, hoc in loco improprie debet accipi, vt non dicat ordinem ad subsequētes. Non enim pharisæi impenitentes recipiendi erant posteriores aut posteriori loco constituendi in regno cælorum, quomodo non erant introituri. Ideo autem dicuntur præcedere, quoniam illi ad regnū eligentur his ab eo exclusis, quia videlicet præligentur ad vitam, id est, præ eis: sic videlicet, vt his reprobatis à regno, illi assumantur. Quā forma loquendi dicimus, duorū pro vna aliqua re contententium alterum præpositum esse alteri, vel alterum præcessisse, cui est res illa concessa, pro qua simul ambo instabant, altero spe sua frustrato. Ad hunc modum etiam præferre dupliciter accipitur. Proprie enim hunc illi præferimus, quādo huic ordinem priorē damus, illi posteriorem. Improprie verō, quando huic damus illi negamus. Sicq; præferret vel prapōnet Deus publicanos & meretrices penitētes, Pharisæis impenitentibus. ¶ *Nec penitentiam habuistis, postea.* Illud, postea, magnam habet emphasim, & causam Pharisæorū ostendit in hoc deteriorem, quod etiam publicanorum & meretricū præuia exempla cernentes, nihil moti fuerint. ¶ *A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.* Iuxta communem intellectum, pronomen, istud, ad totum refertur quod præcessit, ad hunc sensum. Quod lapis ille ita prius ab edificatibus sit reprobatus, ac postmodū in caput anguli factus, id factū est à domino. Ex Græco tamen apparet sensus alius accipiendus. Nam apud Græcos dictio *κεφαλῆ* caput significans, generis est fœminini: similiter & quę angulum significat *γωνία* gonias: ac deinde cætera omnia eodem genere dicuntur, facta est ista, & est mirabilis, &c. Vnde videtur prima facie pronome istud referre, caput ad hunc sensum: A domino factum est caput hoc anguli, & est illud caput anguli, mirabile in oculis nostris, quomodo non aspernandi quidam interpretantur auctores. Et habet id quidem cōmodam sententiam, in idem recidentem cum ea quā cōmuniter accipimus. Potest autem pro communi sententia dici, genus fœmineum positum pro neutro: quemadmodū aliās nonnunquam fieri solet. Velut Psal. 26. *Vnam petij à domino*, pro vnum petij, vel vnam rem petij. Sic & in proposito, A domino res ista facta est, vel istud factum est, &c. ¶ *Ideo dico vobis, auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* Incertum est, an priuatum ad ipsos præpositos qui in parabola sub agricolis designati sunt, istud pertineat: an ad populum totū Iudaicum, quantū ad permāsuros in incredulitate. Si ita diceretur, Auferetur à vobis regnū Dei, & dabitur aliis agricolis, aliis præpositis, ad ipsos Synagoga primates peculiariter deberet aptari.

Nunc verò, cū ait, *Et dabitur genti facienti fructus eius*, videtur in priori particula præpositos simul cum sibi adhæsuris in malitia notari, tanquam à regno cælesti excludendos. Vtrunq; sensum satis indicat Elucidatio. Hoc tantum nota, qd non eodem modo in vtroq; regnum cælorū accipitur. In vno enim, pro ipso regno beatitudinis supernæ: in altero verò, pro populo Dei in hoc mūdo, sumitur. Posset & pro lege vel verbo Dei accipi, quod similiter à Iudeis ablatum est, dum ex cæcati sunt, & eius vera intelligentia priuati. Datum autem gentibus, qui prædicationem Euangelicam habent & credit. Illud etiam genti facienti fructus eius, videlicet regni Dei, variè debet exponi, iuxta variam acceptionem regni Dei. Accipiendo enim regnum Dei pro regno cælorum, fructus facit regni huius, quia opera Dei operatur, vt ait æterna meritoria. Si pro populo Dei sumatur, fructus regni faciunt ipsi præpositi, quando populum faciunt ita viuere & fructificare, vt deest populum Dei & sanctificatum Deo.

ELUCIDATIO CAP. XXII.

Simile factū
est regnū ca-
lorū hominū re-
gi qui fecit nu-
ptias filio suo.

IC Resse habet quantū ad regnū cæ
lorū, quomodo in sequenti indicatur
parabola, de homine quodā rege, qui
nuptias magnificas apparauit vxore
ducturo filio suo. ^b Ad quas nuptias cū
multo antē q̄ exhiberētur, inuitasset
regia magnificentia simul atque munifi-

b Et misit ser-
centia postulat, adueniēte iam nuptiarū tempore,
uos suos vocare quando exhibendæ & celebrandæ erant, misit seruos
inuitatos ad nuptias, vt eos qui prius inuitati fuerant, vocaret ad iam
paratas nuptias quomodo in magnificis cōiuijs fie-

c Et nolabant venire. nientibus autē seruis, illi qui inuitati fuerant non habētes rationem inuitationis prius factę, venire recu-

d Iterum misit que clemētia (que maximum est principis ornamen-
alios seruos, di- tū) iterum alios mittit seruos ad idem negotium: vt
cens, Dicite in- discant inuitati, serū se vocari, imo requiri ad nu-
nitatis. ptias geminis misis nuntiis. & regi vehemēter ele-

Eccē prandiu meum parauit: ba posuit in ore eorū, quibus vocaret inuitatos, dixitque eis: Sic dicetis inuitatis: *Hæc dicit dominus qui mi-*

fit nos ad vos. Ecce prandium nuptiale paravi pro nuptiis filij mei, quas celebrare volo: prandium illud ac festum nuptiale, ad quod ego iampridem vos invitavi, iam paratum est ut exhibeatur vobis, vosque gustetis illud.

^a Bonæ & oues & cuncta altitilia mea quæcunque ad hoc festû alui impinguauiq; siue gresibilia siue volatilia, occisa sunt: & cuncta quæ ad nuptias regales pertinent iam sunt parata, ex parte domini nostri nulla est expectatio. ^b Tantû expectantur cõiuuæ inuitati, vt veniant, ac gustent præparatû sibi prandium, festi-
- - - - -

stium; nuptiale celebrēt. Nolite ergo iam mora facere, quoniam moram non patitur ciborum præparatio, sed quantoties venite ad præparatas vobis nuptias. Ne his quidē nuntiis secundis ita efficaciter vocantibus acquieverūt inuitati, sed in suo obfirmati in alio proposito negligūt, renuūt atque continent venire, regis parupendunt nuptias, tamen magnificētissimas.

Abierunt autē ad sua priuata quīq; negotia, alius
ad villam suam, alius ad exercendam negotiationem
suam, propria cōmoda preferentes regalibus nuptiis.

^c Quidam verò non solum non vènerunt vocati, verùm insuper vocantes seruos multa affecerunt iniuria, & post multas eis illatas contumelias interfecerunt.

f. Cognoscēs autem rex tantam aduersus seruos suos exercitament crudelitatem, & erga se nimiam mōstratam ingratitudinem atque contemptum, nō vltra ferendam iurauit horum malitiam quam hactenus per-

longanimitatē dissimulauerat: ⁸ sed ita exardescens,
pro rei indignitate, exercitus militum suorū milit ad
ingratos & homicidas illos cōsa: omnes iussit inter-

fici, & in scelere deestimationem etiam illorum ciuitatem igne succendi. ^h Quibus digna ultione confum-
ptis, nolens rex magnificus pro nihilo paratas esse tam

celebres nuptias, neq; tam instructum conuiuū nū-
lis proficere, de aliis cogitare cœpit conuiuiis q̄ prius
imitari non fuerant posteaquā illi periissent, qui in

uitati nō venerant. Dixitq; seruis suis: ¹ Nuptias qui-
dem meas ego parauit: & sicut pollicitus fui, inuitati
prandium nuptiale ego exhibui ita vt de me non po-

fit quisquam cōqueri, quòd verbis fidem nō fecerim

a tauri mei &
altitia occisa
sunt, & omnia
parata.
b Venite ad mu
ptias.

c Illi autem ne
s glexerunt;

alius in villam
suā, alius verò

- ad negotiatio-
nem suam.
. e Reliqui verò

tenuerunt seruos
a eius, & contu-
-melijs affectos

f Rex autem
cum audisset,
iratus est, et

a missis exerciti-
-bus suis perdidit
homicidas illos

Et ciuitatem illam
eorum succedit
h. Tunc ait ser

i- nis suis,
 is i Nuptiæ quid
 al parate sunt.

parata sunt.

a sed qui inui-
tati erant non
fuerunt digni.
b Ne ergo ad
viam viam, et apparatus deliciarum exhibitus, celeres abite ad com-
pita & viarum exitus, ad loca maximè publica & ma-
ximè frequentia hominibus: & quoscunque inueneritis,
qualescunque tandem fuerint, pauperes, diuites, caci,
videntes, surdi vel audientes, denique cuiuscunque con-
ditionis fuerint, vocate ad nuptias. *c* Mox obedi-
entes serui, egressi sunt in vias publicas: cōuocaueruntque
congregauerunt & congregauerunt in domum nuptialem domini sui,
omnes quoslibet & qualescunque inueniebat, & sequi vellēt
inueniunt malos
& bonos.

d & impleta
sunt nuptia dis-
cumbentium.
e Intravit autē
rex ut videret
discumbentes,
ac lēti essent, & nuptiis digna essent omnia, ne forte
& videri ibi
hominem nō ve-
stitum veste nu-
ptiali.

g & ait illi
Amice, quomo-
do huc intrasti,
non habens ve-
stem nuptialem?
h Verum isti qui inuitati fuerant, indignos seipsos fo-
cerunt meis nuptiis, dū vocati venire recusarent: pro-
pter quod, iusta ultione mea illos perdidit. *b* Vos igitur,
ne vacuæ remaneant nuptiæ, ne frustra tantus sit
apparatus deliciarum exhibitus, celeres abite ad com-
pita & viarum exitus, ad loca maximè publica & ma-
ximè frequentia hominibus: & quoscunque inueneritis,
qualescunque tandem fuerint, pauperes, diuites, caci,
videntes, surdi vel audientes, denique cuiuscunque con-
ditionis fuerint, vocate ad nuptias. *c* Mox obedi-
entes serui, egressi sunt in vias publicas: cōuocaueruntque
congregauerunt & congregauerunt in domum nuptialem domini sui,
omnes quoslibet & qualescunque inueniebat, & sequi vellēt
inueniunt malos
& bonos.

d & impleta
sunt nuptia dis-
cumbentium.
e Intravit autē
rex ut videret
discumbentes,
ac lēti essent, & nuptiis digna essent omnia, ne forte
& videri ibi
hominem nō ve-
stitum veste nu-
ptiali.
g & ait illi
Amice, quomo-
do huc intrasti,
non habens ve-
stem nuptialem?
h Verum isti qui inuitati fuerant, indignos seipsos fo-
cerunt meis nuptiis, dū vocati venire recusarent: pro-
pter quod, iusta ultione mea illos perdidit. *b* Vos igitur,
ne vacuæ remaneant nuptiæ, ne frustra tantus sit
apparatus deliciarum exhibitus, celeres abite ad com-
pita & viarum exitus, ad loca maximè publica & ma-
ximè frequentia hominibus: & quoscunque inueneritis,
qualescunque tandem fuerint, pauperes, diuites, caci,
videntes, surdi vel audientes, denique cuiuscunque con-
ditionis fuerint, vocate ad nuptias. *c* Mox obedi-
entes serui, egressi sunt in vias publicas: cōuocaueruntque
congregauerunt & congregauerunt in domum nuptialem domini sui,
omnes quoslibet & qualescunque inueniebat, & sequi vellēt
inueniunt malos
& bonos.

meis nuptiis. Nunc verò hic resides tanquam vnus
conuiuarum, totus deformis & difformis exteris, de
nuptiali veste nullam curam gerēs. *a* At ille se depre-
hensum videns, nec habens quod responderet, obmu-
tuit, sibi malè conscius & excusationem non habens.

b Statimque rex ministris ait: Amouete hūc quanto-
tius, & eiecite ē nuptiis: ligatisque pedibus & mani-
bus, ad supplicium rapite illum, proicientes eum in gatis pedibus
exteriores, palpabiles, ac dēissimas inferni tenebras. eius et manibus
c Illic erit sine fine fletus & stridor dentium: illic tor-
menta sentient, tam interna, quàm externa: damnati, nebras exteriorum
non erit finis in secula. Facile vos docet pa-
rabolæ huius finis, quorsum tendat intentio. *d* Non
enim quisquis ad vitam æternam vocatur, statim ad
eam electus est aut ad eam pertingeret. Plurimi namque
ad vitam æternam vocati sunt, ex quibus plurimis ad
modum pauci sunt electi, qui eam ad quam vocati sunt
vitam consequentur: quemadmodum in prædi-
cta parabola, multi indicantur vocati, homicidæ vi-
delicet illi priores, ex quibus nulli fuerunt electi ad
nuptias, quia non fuerunt digni: ac deinde ille etiam
qui in nuptiis sine nuptiali veste discumbebatur, & eie-
ctus fuit ē nuptiis: ac proinde, sibi nemo de vocatio-
ne tantum blandiatur, sed per fidem & vitam bonam
studeat dignè ambulare vocatione sua, vt etiam ele-
ctus fiat. *e* His auditis, Pharisei non ignorantes se
notatos iam narratis parabolis, subdixerunt sese a
Christi præsencia, tractatæque pariter & cōsiliū ca-
pere coeperunt, quomodo illum in sermone compre-
henderent, & callidè illaquearēt, quomodo videlicet
aliquid ex ore eius possent callido rapere cōsilio, vn-
de calumniam in eum deuoluerent. *f* Quoniam au-
tem sciebant se apud illum haberi suspectos, nec faci-
le per se id posse efficere sperabant, hoc habuerunt
cōsiliū, vt aliquid ex suis discipulis subornarent
atque submitterent, quos putabant illi incognitos,
hisque adiungūt Herodianos, id est, aliquot de secta
eiusmodi Herodiana, quæ tributum defendebat per-
soluendum Romanis, vel ministros aliquot aut par-
tem agentes Herodis. Hos ita pariter iunctos, tan-
quam

b Tunc dixit
rex ministris, Li-
gatisque pedibus & mani-
bus, ad supplicium rapite illum, proicientes eum in gatis pedibus
exteriores, palpabiles, ac dēissimas inferni tenebras. eius et manibus
c Illic erit sine fine fletus & stridor dentium: illic tor-
menta sentient, tam interna, quàm externa: damnati, nebras exteriorum
non erit finis in secula. Facile vos docet pa-
rabolæ huius finis, quorsum tendat intentio. *d* Non
enim quisquis ad vitam æternam vocatur, statim ad
eam electus est aut ad eam pertingeret. Plurimi namque
ad vitam æternam vocati sunt, ex quibus plurimis ad
modum pauci sunt electi, qui eam ad quam vocati sunt
vitam consequentur: quemadmodum in prædi-
cta parabola, multi indicantur vocati, homicidæ vi-
delicet illi priores, ex quibus nulli fuerunt electi ad
nuptias, quia non fuerunt digni: ac deinde ille etiam
qui in nuptiis sine nuptiali veste discumbebatur, & eie-
ctus fuit ē nuptiis: ac proinde, sibi nemo de vocatio-
ne tantum blandiatur, sed per fidem & vitam bonam
studeat dignè ambulare vocatione sua, vt etiam ele-
ctus fiat. *e* His auditis, Pharisei non ignorantes se
notatos iam narratis parabolis, subdixerunt sese a
Christi præsencia, tractatæque pariter & cōsiliū ca-
pere coeperunt, quomodo illum in sermone compre-
henderent, & callidè illaquearēt, quomodo videlicet
aliquid ex ore eius possent callido rapere cōsilio, vn-
de calumniam in eum deuoluerent. *f* Quoniam au-
tem sciebant se apud illum haberi suspectos, nec faci-
le per se id posse efficere sperabant, hoc habuerunt
cōsiliū, vt aliquid ex suis discipulis subornarent
atque submitterent, quos putabant illi incognitos,
hisque adiungūt Herodianos, id est, aliquot de secta
eiusmodi Herodiana, quæ tributum defendebat per-
soluendum Romanis, vel ministros aliquot aut par-
tem agentes Herodis. Hos ita pariter iunctos, tan-
quam

b Tunc dixit
rex ministris, Li-
gatisque pedibus & mani-
bus, ad supplicium rapite illum, proicientes eum in gatis pedibus
exteriores, palpabiles, ac dēissimas inferni tenebras. eius et manibus
c Illic erit sine fine fletus & stridor dentium: illic tor-
menta sentient, tam interna, quàm externa: damnati, nebras exteriorum
non erit finis in secula. Facile vos docet pa-
rabolæ huius finis, quorsum tendat intentio. *d* Non
enim quisquis ad vitam æternam vocatur, statim ad
eam electus est aut ad eam pertingeret. Plurimi namque
ad vitam æternam vocati sunt, ex quibus plurimis ad
modum pauci sunt electi, qui eam ad quam vocati sunt
vitam consequentur: quemadmodum in prædi-
cta parabola, multi indicantur vocati, homicidæ vi-
delicet illi priores, ex quibus nulli fuerunt electi ad
nuptias, quia non fuerunt digni: ac deinde ille etiam
qui in nuptiis sine nuptiali veste discumbebatur, & eie-
ctus fuit ē nuptiis: ac proinde, sibi nemo de vocatio-
ne tantum blandiatur, sed per fidem & vitam bonam
studeat dignè ambulare vocatione sua, vt etiam ele-
ctus fiat. *e* His auditis, Pharisei non ignorantes se
notatos iam narratis parabolis, subdixerunt sese a
Christi præsencia, tractatæque pariter & cōsiliū ca-
pere coeperunt, quomodo illum in sermone compre-
henderent, & callidè illaquearēt, quomodo videlicet
aliquid ex ore eius possent callido rapere cōsilio, vn-
de calumniam in eum deuoluerent. *f* Quoniam au-
tem sciebant se apud illum haberi suspectos, nec faci-
le per se id posse efficere sperabant, hoc habuerunt
cōsiliū, vt aliquid ex suis discipulis subornarent
atque submitterent, quos putabant illi incognitos,
hisque adiungūt Herodianos, id est, aliquot de secta
eiusmodi Herodiana, quæ tributum defendebat per-
soluendum Romanis, vel ministros aliquot aut par-
tem agentes Herodis. Hos ita pariter iunctos, tan-
quam

b Tunc dixit
rex ministris, Li-
gatisque pedibus & mani-
bus, ad supplicium rapite illum, proicientes eum in gatis pedibus
exteriores, palpabiles, ac dēissimas inferni tenebras. eius et manibus
c Illic erit sine fine fletus & stridor dentium: illic tor-
menta sentient, tam interna, quàm externa: damnati, nebras exteriorum
non erit finis in secula. Facile vos docet pa-
rabolæ huius finis, quorsum tendat intentio. *d* Non
enim quisquis ad vitam æternam vocatur, statim ad
eam electus est aut ad eam pertingeret. Plurimi namque
ad vitam æternam vocati sunt, ex quibus plurimis ad
modum pauci sunt electi, qui eam ad quam vocati sunt
vitam consequentur: quemadmodum in prædi-
cta parabola, multi indicantur vocati, homicidæ vi-
delicet illi priores, ex quibus nulli fuerunt electi ad
nuptias, quia non fuerunt digni: ac deinde ille etiam
qui in nuptiis sine nuptiali veste discumbebatur, & eie-
ctus fuit ē nuptiis: ac proinde, sibi nemo de vocatio-
ne tantum blandiatur, sed per fidem & vitam bonam
studeat dignè ambulare vocatione sua, vt etiam ele-
ctus fiat. *e* His auditis, Pharisei non ignorantes se
notatos iam narratis parabolis, subdixerunt sese a
Christi præsencia, tractatæque pariter & cōsiliū ca-
pere coeperunt, quomodo illum in sermone compre-
henderent, & callidè illaquearēt, quomodo videlicet
aliquid ex ore eius possent callido rapere cōsilio, vn-
de calumniam in eum deuoluerent. *f* Quoniam au-
tem sciebant se apud illum haberi suspectos, nec faci-
le per se id posse efficere sperabant, hoc habuerunt
cōsiliū, vt aliquid ex suis discipulis subornarent
atque submitterent, quos putabant illi incognitos,
hisque adiungūt Herodianos, id est, aliquot de secta
eiusmodi Herodiana, quæ tributum defendebat per-
soluendum Romanis, vel ministros aliquot aut par-
tem agentes Herodis. Hos ita pariter iunctos, tan-
quam

b Tunc dixit
rex ministris, Li-
gatisque pedibus & mani-
bus, ad supplicium rapite illum, proicientes eum in gatis pedibus
exteriores, palpabiles, ac dēissimas inferni tenebras. eius et manibus
c Illic erit sine fine fletus & stridor dentium: illic tor-
menta sentient, tam interna, quàm externa: damnati, nebras exteriorum
non erit finis in secula. Facile vos docet pa-
rabolæ huius finis, quorsum tendat intentio. *d* Non
enim quisquis ad vitam æternam vocatur, statim ad
eam electus est aut ad eam pertingeret. Plurimi namque
ad vitam æternam vocati sunt, ex quibus plurimis ad
modum pauci sunt electi, qui eam ad quam vocati sunt
vitam consequentur: quemadmodum in prædi-
cta parabola, multi indicantur vocati, homicidæ vi-
delicet illi priores, ex quibus nulli fuerunt electi ad
nuptias, quia non fuerunt digni: ac deinde ille etiam
qui in nuptiis sine nuptiali veste discumbebatur, & eie-
ctus fuit ē nuptiis: ac proinde, sibi nemo de vocatio-
ne tantum blandiatur, sed per fidem & vitam bonam
studeat dignè ambulare vocatione sua, vt etiam ele-
ctus fiat. *e* His auditis, Pharisei non ignorantes se
notatos iam narratis parabolis, subdixerunt sese a
Christi præsencia, tractatæque pariter & cōsiliū ca-
pere coeperunt, quomodo illum in sermone compre-
henderent, & callidè illaquearēt, quomodo videlicet
aliquid ex ore eius possent callido rapere cōsilio, vn-
de calumniam in eum deuoluerent. *f* Quoniam au-
tem sciebant se apud illum haberi suspectos, nec faci-
le per se id posse efficere sperabant, hoc habuerunt
cōsiliū, vt aliquid ex suis discipulis subornarent
atque submitterent, quos putabant illi incognitos,
hisque adiungūt Herodianos, id est, aliquot de secta
eiusmodi Herodiana, quæ tributum defendebat per-
soluendum Romanis, vel ministros aliquot aut par-
tem agentes Herodis. Hos ita pariter iunctos, tan-
quam

b Tunc dixit
rex ministris, Li-
gatisque pedibus & mani-
bus, ad supplicium rapite illum, proicientes eum in gatis pedibus
exteriores, palpabiles, ac dēissimas inferni tenebras. eius et manibus
c Illic erit sine fine fletus & stridor dentium: illic tor-
menta sentient, tam interna, quàm externa: damnati, nebras exteriorum
non erit finis in secula. Facile vos docet pa-
rabolæ huius finis, quorsum tendat intentio. *d* Non
enim quisquis ad vitam æternam vocatur, statim ad
eam electus est aut ad eam pertingeret. Plurimi namque
ad vitam æternam vocati sunt, ex quibus plurimis ad
modum pauci sunt electi, qui eam ad quam vocati sunt
vitam consequentur: quemadmodum in prædi-
cta parabola, multi indicantur vocati, homicidæ vi-
delicet illi priores, ex quibus nulli fuerunt electi ad
nuptias, quia non fuerunt digni: ac deinde ille etiam
qui in nuptiis sine nuptiali veste discumbebatur, & eie-
ctus fuit ē nuptiis: ac proinde, sibi nemo de vocatio-
ne tantum blandiatur, sed per fidem & vitam bonam
studeat dignè ambulare vocatione sua, vt etiam ele-
ctus fiat. *e* His auditis, Pharisei non ignorantes se
notatos iam narratis parabolis, subdixerunt sese a
Christi præsencia, tractatæque pariter & cōsiliū ca-
pere coeperunt, quomodo illum in sermone compre-
henderent, & callidè illaquearēt, quomodo videlicet
aliquid ex ore eius possent callido rapere cōsilio, vn-
de calumniam in eum deuoluerent. *f* Quoniam au-
tem sciebant se apud illum haberi suspectos, nec faci-
le per se id posse efficere sperabant, hoc habuerunt
cōsiliū, vt aliquid ex suis discipulis subornarent
atque submitterent, quos putabant illi incognitos,
hisque adiungūt Herodianos, id est, aliquot de secta
eiusmodi Herodiana, quæ tributum defendebat per-
soluendum Romanis, vel ministros aliquot aut par-
tem agentes Herodis. Hos ita pariter iunctos, tan-
quam

quam Iesu incognitos, verbis instruit Pharisei, quid, quomodo, qualibus verbis proponere debeant. ^a Qui ita subornati speciem prae se ferentes pietatis, sub ovina pelle lupinum tegentes animum, Christum accedunt, ac dicunt illi: Magister nos multa iam experientia certo cognovimus, te veritatis esse amatorē atque doctorem, & viam Dei docere nō ad hominum affectus, non ad quaestum proprii cōmodi, ut plerique faciunt, sed iuxta infallibilem veritatis regulam. ^b Ne tibi cura de aliquo. Non enim personarum es acceptor, non respicis respicis personā hominum. ^c Dic ergo nobis, quid tibi videtur? ^d Licet sensum dare Caesari, an non?

Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces. ita subornati speciem prae se ferentes pietatis, sub ovina pelle lupinum tegentes animum, Christum accedunt, ac dicunt illi: Magister nos multa iam experientia certo cognovimus, te veritatis esse amatorē atque doctorem, & viam Dei docere nō ad hominum affectus, non ad quaestum proprii cōmodi, ut plerique faciunt, sed iuxta infallibilem veritatis regulam. ^b Ne tibi cura de aliquo. Non enim personarum es acceptor, non respicis respicis personā hominum. ^c Dic ergo nobis, quid tibi videtur? ^d Licet sensum dare Caesari, an non?

Atque hac de causa nunc ad te venimus, quaestionem hactenus inter multos seditiosē disputatam simplici determinatione à te postulantes dissolvi. ^a Est autem haec quaestio, num populo Iudaico liceat dare tributum aut censum Romanorum Imperatori, ut quidam sentiunt, dicentes iustum esse, ut tributa solvantur iis sub quorum protectione servamur: ^c an id non liceat, ut sentiunt alij, arbitran-tes, iniquum esse, illicitum ac diuino aduersum honori, populū quem sibi Deus elegit in peculium ex omnibus gētibz, vlli alij regi aut principi tributum solvere, aut quouis modo subiectionem profiteri, prae-ter quam soli Deo, cuius sunt peculiariis populus. His verbis tam callidis, arbitrati sunt Pharisei Christum cōprehendere. Erat enim ad utramlibet responsionis partē parata calumnia. Si enim dixisset licere tributum solui à populo, grauitur id accipiendum seiebāt qui licet tributa tum solueret vi & necessitate co-actus, animo tamē libertatem sperabat, maxime quod recens adhuc esset tributi iugum. Vehemēter autem illud cupiebant Scribae atque Pharisei, tale aliquid ex ore Christi rapere, vnde apud populum eius posset existimatio minui, cuius solius timore ab illo cō-
prehē-

prehendendo abstinebant. Si dixisset non licere, ade-
rant Herodiani, qui ad praesidem detulissent hanc re-
sponsionem, & ipsi statim apud praesidem Christum
accusassent, tanquam seditiosae doctrinae & rebellio-
nis contra principes authorem. At verò omnium co-
gnita autē
gnitor Iesus, subdolum illorum fraudem optime co-
gnoscens, ita responsum cum increpatione tempera-
uit, ut nihil ex eius respo-
so possit rapi in calumniam,
quaestioni tamē tacite satisfaceret. ^b Dixit itaque eis, ^b Quid me ten-
Hypocritae, qui sub pelle ovina intrinsecus vulpinū
celatis animū, qui pietatem simulant, tanquam do-
ceri cupientes, impietate meditamini, quid me tenta-
tis? quorsum tendit ista vestra nequam interrogatio,
quam non ut discatis proponitis, sed tantum ut tentetis
atque decipiatis? Noui enim ego dolosum animū
vestrum, vosque scitote & mementote deprehensos.
^c Ne tamē me existimetis diuertacula quaerere, respo-
debo vobis, licet indignis super quaestione proposita.
Prius tamen ostendite & exhibere mihi nummifima
census.
census, siue nummum tributū, quem videlicet pro tri-
buto persoluitis. ^d At illi mox ei exhibuerunt dena-
rium, qui erat nummus tributū. ^e Quem videns Iesus, ^e Et ait illis Ie-
ait illis: Cuius est haec imago huic insculpta denario, ^e Cuius est
& cuius est inscriptio quam video in circuitu imagi-
nis? cuius gerit nummus iste imaginem & inscriptio-
nem? Dicunt illi, Caesaris est imago, qui nummum
cudit, & eiusdem est inscriptio, testas videlicet ipsum
esse qui cudit nummum. ^f Ex horum responsione vo-
lens illos conuincere dominus, ait: ^h Vos fatemini, ^h Reddite ergo
nummum huic Caesaris esse pecuniam, & ipsius habe-
re imaginem & inscriptionē: quo dum vtemini, ipsius
vos diuioni subditos testamini, cuius nūmismate vti-
mini, & necessaria vobis cōparatis, nec petit ipse, nisi
de suo tributum: quare quod ipsi ut principi & ei cui
in subiectionem vos tradidistis (id quod & nummis-
matis eius susceptione & vsu quotidiano testamini)
debetur, licitum est reddere, & reddi debet. ⁱ Nolo ta-
mē sic vos subiectos esse homini, & homini quae ipsi
debentur reddere, ut interim Deum obliuiscamini,
qui primas partes habere debet in vobis, & cui ante
omni-

saeculo. Neque viri uxores ducent, neque mulieres nubent viris, neque parentes filios suos aut filias tradent nuptui, neque illic vlla omnino erant coniugia, vbi nulla erit generatio, quae est coniugij fructus: ^a sed erunt homines in vita illa noua similes angelis Dei in caelo. vitam ducet caelestem & immortalem: propter quod nulla illic erit opus generatione. In presenti enim vita, coniugia celebrantur, propter generationem: estque generatio necessaria propter indiuiduorum corruptione, ut conseruetur species, ite & propter speciei multiplicatione, quam per generatione alterius de altero Deus fieri instituit in hominibus, sicut & in ceteris perfectis animalibus. In resurrectione autem quando iam erit completus electorum numerus, & quando non ultra erit indiuiduorum corruptio (eo quod immortalis vita erit homines praediti) superflua foret, imo irrationabilis generatio, ac proinde nulla erunt coniugia: quae admodum inter angelos nulla sunt coniugia, eo quod nulla ipsis copetatur generatio, quoniam speciei multiplicatione non habet opus, qui ab initio in tanto sunt numero simul a Deo creati, in quanto eos esse voluit, vitamque omnes ab initio habent immortalem. Sic & virtutem Dei non intelligitis, dum resurrectionem tamquam impossibile aliquid reputatis, eo quod vobis secundum naturae virtutem, & secundum naturales rationes ratiocinantibus videatur impossibile, quasi non sit potes operari Deus quae supra naturam sunt, quasi non sint omnia apud Deum possible. ^b Ceterum, quod vos de mortuorum resurrectione ambigitis, ex scripturae testimonio id facile monstrari potest, cum apud rubum dominus apparens patri vestro Moysi, dixit: ^c Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Ex quibus verbis colligitur, non penitus mortuos esse Patriarchas istos, tam secundum corpus, quam secundum animam, ut propterea non sit expectanda eorum resurrectio, sed magis secundum spiritum (qui hominis potior pars est) eos viuere apud Deum. ^d Si enim non adhuc viueret illorum spiritus, non se Deus illorum Deum diceret. Deus enim non dicitur

^a De resurrectione autem mortuorum non legitur quod dictum est a Deo, dicente vobis: ^c Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob? ^d Non est Deus mortuorum, sed viuentium.

dicitur eorum quae nihil sunt, neque in rerum natura subsistunt, sed viuentium & subsistentium: sicque Patriarcharum Deus dicitur, quatenus secundum spiritum apud Deum viuunt, quem & suo tempore in corpus suum redire faciet, ut eorum fiat resurrectio. ^a Audientes autem turbae quod tam prompta & efficaci responsione Sadducæorum dissoluisset tentamenta, insuper & scripturae autoritate quam oppugnabant veritatem eius. ex abundanti confirmasset, admirati sunt de Christi prudentia & doctrina, qui vnus tot hominibus itque magna (ut habebantur) scientia praeditis, tam nullo negotio potuisset satisfacere, imo & cum confusione a se tentantes abigere. ^b Pharisei vero vbi viderunt Sadducæis a Christo pulchre satisfactum, eisque os obstructum, ut non haberent ultra quod obicerent responsis ab illo, vel responderent propositis, conueniunt iterum ipsi in vnum, ut tractaret pariter quid essent acturi. ^c Procedens autem vnus ex eis, dominum adiit, tentatiuam quaestionem de mandato magno propositurus: quae questio perplexa apud Iudaeorum sapientes fuisse videtur, aliis hoc, aliis illud, pro mandato magno assignantibus. Accedensque Phariseus iste dominum, ait: ^d Magister, quod est mandatum magnum in lege? Cum tot sint in lege tamque varia mandata, quod est mandatum magnum? Videns dominus, quod utilem & edificationi opportunam quaestionem Phariseus ille proposuisset, exactam distinctamque responsionem adhibuit questioni propositae, dicens: ^e Hoc est mandatum maximum & omnium primum, quod subsecquitur, sicut per Moysen in Deuteronomio traditur: Audi Israël: Dominus Deus vester Deus vnus est. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & tota fortitudine tua: ^f videlicet ex toto affectu voluntatis, ^g ex toto intellectu & cognitione animae, ^h ex tota intentione, & ex omnibus corporis animaeque viribus. ⁱ Hoc est mandatum omnium primum & maximum, quo maius dari non potest: quoniam quidem totum complectitur quod Deo homo debet, & omnem hominis

^a Et audientes turbae, mirabantur in doctrina eius.

^b Pharisei autem audientes quod silentium imposuisset Sadducæis, conueniunt in vnum, & interrogant eum vnus ex eis legis doctor tentans eum: ^d Magister, quod est mandatum magnum in lege?

^e Aut illi Iesus,

^f Diliges dominum Deum tuum,

^g ex toto corde,

^h ex tota anima tua,

ⁱ ex tota mente tua,

^k Hoc est maximum et primum mandatum hominis

hominis erga Deum dispositionem traditæque; aliud
mandatum est, cuius observatio æquæ hominem Deo
gratum facit, aut cui hominem deceat amplius in-
dere. ^a Quod autem secundū locum habet, simile est
priori, quoniam similiter de dilectione loquitur, hisq;
verbis continetur: ^b Diliges proximum tuum ad for-
mam & exemplum dilectionis qua teipsum diligis, ita
videlicet ut omne hominem quatenus Dei imaginem
in se gerit, in Deo & propter Deū diligat illique bo-
num æternum ad quod creatus est ex bono affectu
operetur: similiter & boni virtutis, quo ad illud bonum
felicitatis æternæ pertingitur, quomodo sibi vult
quisq; bona ejusmodi cupit maximè. Item ex bona
corporis & fortunæ, quomodo & quantum pro ani-
mæ salute proximo commoda fuerint, sic illi optet
eadē: quemadmodum vult quisque sibi in iis cupit sa-
lubriter esse prouisum. Denique ut proximo faciat
quicquid fieri velit sibi, & nihil proximo faciat quod
sibi nolit fieri. Post primū iam antè narratum præ-
ceptū, nō est aliud isto maius. Summatim enim cōple-
ctitur, quicquid est homini, ut rectè erga proximū se-
gerat necessarium. ^c In duobus his mandatis, tota lex
pendet, & pendet Prophetæ omnes. Quicunq; enim
per multa particularia præcepta exhortationesque
& comminationes lex docet atque Prophetæ, omnia
summatim in his duobus præceptis continentur, & ex
eis dependet atq; eliciuntur omnia, tanquam gemi-
no fonte torius æquitatis, & ex eis sui vigoris robur
accipiunt. Omnia nanque quibus erga Deum instru-
untur homines, summatim in priore mandato conti-
nentur: quæcunque verò erga proximum instituunt,
in posteriore. ^d Cum itaque tot iam interrogationi-
bus & tentationibus Phariseorum atque Sadduceo-
rum vicissim sibi interrogando succedentium infra-
cto animo respondisset dominus, ad retundendā su-
perborum elationem, & comprimendum fastum tu-
midorum cordium, voluit ipse quoque quæstionem
proponere suis tentatoribus, qua illis os obstrueret,
eōsq; mutos redderet, ac à se confusos dimitteret. Et
quo maior esset illorum cōfusio, congregatis pariter
quæstio

^a Secundū an-
tem simile est
huic
^b Diliges pro-
ximum tuum,
sicut teipsum.

^c In duobus his
mandatis uni-
versa lex pendet
& Prophetæ.

^d Congregatis
autē Pharisæis
interrogant
Iesum dicens:

quæstionem proposuit, dicens: ^a Quæ est vestra de
Messia sententia, de cuius ille nasceretur sempe, & cu deur de Chri-
ius erit filius? ^b Illi respondet, De semine David predi-
cunt scripturæ illū nasciturū, & Davidis fore filiū, su-
per cuius sedebit solium, & cuius instaurabit regnū. ^c Dicunt ei, Da-
vid? Quorum responsioni tentando ita obiicit dominus: uid.
^d Si filius David est Messias quomodo ergo spiritu il-
lustratus Prophetico David, illum appellat suum do-
minum? Sic enim in Psalmo 109. loquentem in spiri-
tu de Messia legimus, Dixit dominus pater domino
meo Messie filio suo, sede à dextris meis, accipe mecū
æqualitatem gloriæ & potestatis, ^e ac in potioribus
meis bonis in æternum conuiesce. Futurumque est
tandē suo tempore, ut subigam tibi omnes inimicos
tuos subiectione perfectissima atque nouissima siue
humillima, quæadmodū scabellū subiicitur pedibus
calcantis illud, qui ipsum valet versare atque reuersa
re pro libito. ^f Cum ergo David in hoc verbo secun-
dum spiritū loquens Prophetici, Messiam appellet
suum dominum, eque atq; Deum patrem, eodem ho-
noris vocabulo utrunque indistinctè nominans, cum
ait: Dixit dominus domino meo, quomodo cum hoc
simul stare potest, ut David sit Messia pater? Si enim
pater est David Messias, cōsequens videtur, quod Da-
uid Messiam non debet appellare suum dominum,
sed magis è contrario, Messias Davidem debet no-
minare patrē & dominum. Sic enim filij regum pa-
tres suos reuerentiæ causa etiam dominos appellare
solent, vel simpliciter, vel patris addito vocabulo: non
sic autem patres suos filios appellant suos dominos.
Videmini ergo nō plenam dedisse responsionem, cū
interrogati cuius Messias sit filius, dixistis, Davidis:
quasi purus homo sit Messias, & non simul etiā Deus
ac Dei filius. Hac si quidem via, obiectionem istā ex
Psalmo exclusissetis, si respondissetis, & Davidis secu-
dum humanitatem, & Dei patris secundum diuinita-
tem illum esse filium. ^g Nemo autem ex Phariseis o-
mnibus huic obiectioni respondere quicquā potuit,
quoniam illam Messia diuinitatem & nobiliorem
ex patre generationē ignorabant, & ut purum homi-
nem

^a Quid vobis vi-
detur de Chri-
sto, cuius filius
est?
^b Dicunt ei, Da-
vid.

^c An illi:
^d Quomodo er-
go David in spi-
ritu vocat eum
dominū, dicens:
Dixit domi-
nus domino meo
sede à dextris
meis.

^e Donec ponam
inimicos tuos,
scabellum pedū
tuorum.

^f Si ergo Da-
uid vocat eum
dominū, quo-
modo filius eius
est?

^g Et nemo pote-
rat respondere
ei verbum, neq;
ausus fuit quis-
quam ex illa die
eum amplius in-
terrogare.

nem cum temporali regno aduenturum expectabāt. Et cum iam toties ipsi victi essent atque confusi, tandem prae verecundia flere cōpulsi sunt, non audentes amplius quicquam eum interrogare in illo die, quoniam plus satis confusionis & erubescētiæ reuerant. Toties enim repulsi & confusi, desperabant posse se quicquam efficere, & confusionem maiorem metuebant. Propter quod, suadente eadē superbia & inuidia, quā prius dominum aggressi fuerant, causa minuendi gloriam eius eumque calumniandi ac se ostentandi, nunc tacere & abscedere malunt. Ne Christi gloria amplius cresceret, neve ad propriā confusionis cumulum adderēt. Viderant enim, suum omnem malitiosum conatum in illustrationem gloriæ Christi & propriam ignominiam cadere.

Parabola de nuptijs regis latior explicatio.

Rex est Deus pater, filius verbum patris. Huic filio nuptias fecit pater, quando in plenitudine temporis verbum fieri carnē voluit, & cum humana natura diuinam coniungere in vnitatem suppositi, sicque humanato & incarnato verbo Ecclesiam sanctam in sponsam copulare. Geminæ siquidem in vniis videntur nuptiæ. Nam & inter naturas duas Diuinam atque humanam nuptialis quædam coniunctio facta est, quando in vnitatem suppositi conuenerunt, ut esset homo Deus, & Deus homo: ac deinde inter Christum Dei filiū ut sponsum ex parte vna: & Ecclesiam ut sponam dilectam ex parte altera: propter quam sibi desponsandam federeque coniugali copulandam de summis cælorum ad hæc nostra descendit infima. Inuitati ad has nuptias populus erant Iudæorum, qui quoniam promissionem acceperant de Christo in mundum venturo, & salute ac bonis omnibus per eum præstandis, hac ratione ab initio quasi inuitati habentur ad nuptias. Inuitati autem hi fuerant multo ante quā exhiberentur nuptiæ, quemadmodum solet fieri inuitatio coniuvarum antequam paratum sit nuptiale prandium, quoniam multo ante Christi aduentum in mundum Iudæorum populus promissionē de Christo & afferendis in mundo per eum bonis acceperat. Misit rex seruos suos vocare inuitatos ad nuptias, quoniam per Prophetas suos Deus populum Iudaicum (qui olim in Patriarchis repromissiones acceperant) non desuit exhortari ad dignē se præparandum in aduentum sponsi, ut digni essent venturis nuptiis, earumque fructum iam suscipere. Prophetarum namque exhortationibus & commina-

tionibus populus ille in aduentū parabatur venturi Messie. Venire nolebant inuitati, quia populus ille semper inobediens fuit voci domini, & monitionibus Prophetarum noluit acquiescere, ut nuptiis ad quas inuitati fuerant digni fierent. Iterum mittit alios seruos rex longanimis hisque verba dicit quæ annuntient videlicet iam esse paratas nuptias & parata omnia, tantum expectari cōuiuas: quādo post Prophetas priores in plenitudine temporis mittit Apostolos, quibus iussit predicare regnum Dei, sub hac forma: *Impletum est tempus, appropinquauit regnum celorum, penitemini & credite Euangelio.* Priores illi serui non ista annuntiant, quoniam Prophetæ non sic adesse regnum celorum predicabant, sed tantum venturum esse prænuntiabant. Quod dicit, *prandium meum paratum, tauri mei & alilia occisa sunt, venite ad nuptias*, tantundem est ac si dicat: *Iam venit plenitudo temporis, iam exhibui quod multo ante promisi, iam filius meus nuptias celebrauit, in carnem venit: proponitur vobis apparatus prandii, abundantia videlicet bonorum spiritualium in tempore gratiæ de plenitudine Christi effluentium & satietas perfecta felicitatis æternæ, cuius participes esse possunt quicumque vocantibus seruis, id est, Apostolis, per fidem & obedientiam ad nuptias venire voluerint, omnia iam parata sunt*, non est quor moretur quisquam, nihil nisi expectantur conuiuæ. Olim inuitati cum multis suspiriis expectabant tempus nuptiarum. Nunc paratis nuptiis expectantur conuiuæ, quoniam olim patres tantum auditis repromissionibus vehemētī desiderio ad earū impletionem anhelabāt. Nunc autē ubi impletæ sunt, fastidiunt Iudæi. Quid nuntiant serui ex ore domini, *nuptiæ paratæ sunt, & omnia parata*, ipsum est quod prædicant Apostoli: *Impletum est tempus appropinquauit regnum celorum.* Quod addunt, *venite ad nuptias*, illud est: *Penitentiam agite, & credite Euangelio.* Negligunt inuitati & venire recusant, quoniam Iudæi prædicantibus Apostolis noluerunt credere Euangelio, non fuerunt allecti spe propolita celestis dulcedinis. Abeunt vnus in villam, alius ad negotiationē, quoniam temporalibus & terrenis rebus nimium inhaerentes, contemplerunt æterna atque celestia, oculos habentes defixos in promissiones temporales, celestia promissa nihil fecerunt. Non solum autē non obediunt vocantibus seruis, sed in eos etiam insurgentes iniuriis, contumeliis, & morte affecerunt eos: quia Christi Apostolos ad mortē vsque persequi nō desierūt Iudæi, plures ex eis occidētes & interficiētes. Rex his auditis, seruos misit ad ultionē, quoniam videns Deus obstinatos Iudæos nolle obedire Euangelio, insup & seruos suos ab illis persecutionem pati, quomodo & filium occiderant, Romanorum exercitū,

ad illos interficiendos misit, & eorum ciuitatem incendio perdendā in ultionem sceleris. Illis digna punitione peremptis, serui emittuntur ad nouos querendos conuiuias, qui inuitati non fuerant, quoniam Iudæis indignos se reddentibus ad obtinendas patrū promissiones per infidelitatem & inobedientiam, iussit dominus cōuerti discipulos suos, & transire ad populos gentiū, qui nullam ante promissionē acceperant de Messia vel bonis cælestibus, sicq; inuitati nunquam fuerant. Istos verò in illorū locum substituit vt promissionē acciperent factam patribus, estq; illorum incredulitas facta occasio cōuersio nis istorū. Ad exitus viarum ire iubentur serui qui prius tantū ad inuitatos ire iussi fuerant, quoniam Apostoli quibus prius missi ad prædicandū præcipiebatur non abire in viam gentiū, neq; in ciuitates introire Samaritanorū, sed tantū ad oues domus Israël, iidem postea iubentur exire in mundum vniuersum, & Euangelium predicare omni creaturæ. In exitibus autem viarum inueniuntur vocandi in locum Iudeorū, quoniam vagabantur gentiles in variis erroribus atq; peccatis vagi & instabiles in omnibus viis suis à veritate, & à Deo alieni. Exeunt ad iussione domini in exitus viarū serui, illiq; vocāt quotquot inueniunt ad nuptias, quando in omnem terram domino mittente exiit Apostolorū sonus predicationis, & in fines orbis terræ verba eorū. Absq; discretione iubet dominus vocari quicumq; inueni fuerint, & sic absq; discretione serui vocant quoscunq; inueniunt, quoniam nō est personarū acceptor Deus, sed in omni gente & populo qui timet Deum, hic acceptus est illi, nemiñe respuit quantumvis ex se pauperem, quantumvis etiam fuerit malus, omnes potentiam volentes agere, & Euangelio credere obuiis vlnis excipies. Ex his autē ita promiscuē congregatis nuptiæ impletæ sunt, domus nuptialis est impleta, quoniam Apostolica prædicatione intra Ecclesiam congregata est ex gentibus turba magna quam dinumerare ne mo poterat ex omnibus gētib; tribub; linguis & populis, qui omnes intra vnā Ecclesiam (quæ est nuptialis domus Dei) in vna fide & vna spe vocationis congregati & coadunati sunt. Non obfuit nuptiarū celebritati, quod illi inuitati venire recusauerint neq; ob hoc pauciores interfuerūt paratis nuptiis, imò plures illis prioribus post illorū abnegationē sunt ingressi ad nuptias: quoniam propter Iudeorū incredulitatem nō minus impletæ sunt promissiones Dei, neq; ideo nulli fructū aduentus Christi sunt consequuti, quia Iudæi cū averti ti sunt, imò paucis Iudæis oblatas Euangelicas promissiones repellentibus, ingens gentium numerus factus est earū particeps, estq; ex eis impletus electorū numerus. Hucusq; parabola, pposito seruit, de Iudæo-

Iudeorum abiectioe & electione gentium. Quod autem adicitur, demonstrat non omnes qui intra Ecclesiam vocati sunt, ad nuptias electos esse ad perfrueudum nuptialibus deliciis, quoniam discernit Deus qui digni sint ad eas admitti, qui reprobiati. Significatur hoc, in eo quod rex describitur ingressus ad videndum discumbentes. Cōsiderat enim Deus merita eorum qui intra Ecclesiam vocati sunt, & si deles habentur. Videt num vestem nuptialem habeant discumbētes in nuptiis. Expendit num vitam vocatione dignam geramus, nū dignē ambulemus vocatione qua vocati sumus. Vita siquidē Christiano homine digna, qualem exigit Christi fides, vestis nuptialis est, de qua Apostolus dicit: *Abiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic vt in die honestē ambulemus.* Et alibi huius vestimēti meminit, cum dicit, *si tamen vestiti & non nudi inueniamur.* Vestimēta enim sordida & pannos viles, id est, opera mala, vult Deus nōs abicere, qui in Ecclesia spiritualibus bonis perfrui cupimus, & pro eis nuptialem vestem, id est, vitam & conuersationē bonam assumere. Videt dominus in nuptiis suis discumbētem vnū qui nō habebat nuptialem vestem, quoniam non omnes intra Ecclesiam vitam aut conuersationē habent Christianismi professione dignam, sed multi cū ore confiteantur se nosse Deū, factis negant, & cū dicant se Christianos esse, tamen Christiani non sunt, sed carnales atque mūdani, qui vestimenta illa candida quæ in baptismo acceperūt commaculauerunt; semel abiurata peccata resumentes, sicq; in impoenitentia vitam degētes, quorum conuersatio non in cælis est, sed in carne & mundo. Hi sanē vestem nuptiis dignam non habent, quia vitam Christianismo quem profitentur dignam non viuunt. Ad mensam tamen nuptialem cum aliis discumbunt nuptiali veste pulchrē ornatis, quoniam iidem sacramentis & externis omnibus bonis quæ in Ecclesia sunt ex munificētia Christi vtiuntur, & in externis videtur assimilari ceteris sola discreti deformitate, & difformitate habitus, id est, sola vita differentes. Quod autem vnum dicit inuentū esse talem, mirū est; cum velit hac parabola concludere dominus paucos esse electos ex multis vocatis. Forsitan igitur ob hoc vnū dixit, vt insinuetur nobis diligēs Dei cōsideratio ad vitam & merita fidelīū. Qui enim in tanto numero vnū videre potuit, cuius aspectū ne vnus quidem in tanta turba latere potnit, hunc admodum exactē singulos perspexisse necesse est. Alioqui sub tantorum ornatu vnus facile potuisset cælari deformitas. Cū ergo dicit vnum esse deprehensum in tanta turba, indicatur nobis securum debere esse neminem, neque cuiquam spem esse debere in aliorum meritis, aut in eis se posse effugere iudiciū, si non professione sua

sua vitam dignam ducat. Et notandum quod veste nuptiali carēs homo iste non ingredientem regem praeuenit supplicando, sed donec ab eo palam arguatur, silet & dissimulat. Si enim prior ipse sua agnoscēs turpitudinem praeuenisset in confessione regem, petissetq; sup in honoratione nuptiarum veniam, & nuptialem vestem sibi restitui petisset, inuenisset utique gratiam. Nunc autē ubi dominū praesentem videt, neque tamē quicquam loquitur aut supplicat, merito deprehensus poenas luit. Hoc videlicet significatur, qd peccator si prior ipse dicat iniquitates suas iuxta consiliū Prophetarum, si peccatum suum agnoscat & confiteatur priusquam cum eo dominus contendat in iudicio, inueniet misericordiam, quemadmodū verbum indicat Propheta: *Dixi confitebor aduersum me in iniquitatem meam domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Si verō in praesenti tempore peccator sileat a confessione, in impenitētia sua perdurat, vsq; dum veniat dominus in hora mortis, quando cum eo contendet & expostulabit in iudicio, nō erit tūc veniē locus, nō erit excusatio neq; ulla redēptio. Tunc acriter increpabit dominus eum quē sic deprehenderit, quod nuptias ingressus absque veste nuptiali deprehensus fuerit, quoniam hoc peccatori Christiano ad damnationē improprietur, quod in Ecclesia vitā professionē Christianā dignam nō duxerit. Quod autē amicū vocat dominus eum quē paulo post seuera sententia eiciet ē nuptiis, fidei datur & professioni: ut indicet dominus nō ex odio sed ex iustitia procedere increpationē & condemnationē. Obmutescit deprehensus, quoniam non habebunt in die iudicii impij rationabile excusationem quā se valeant defendere. Videbunt enim se deprehensos iusto Dei iudicio. Vel increpat dominus eū quē inuenit sine nuptiali veste, quoniam peccatorē vel interna visitatione interius vel exterius quomodocūq; increpat, ut ad poenitentiam adducat. Qui si obmutescat, obsurdescatq; ad increpationes Dei, proferetur in ipsum damnationis sententia. Manus quoq; & pedes ligatur ei qui in supplicium mittitur, ut significetur qd in inferno nulla est redēptio, quodq; inde nō poterunt in infernū effugere: quemadmodū cum alicui in aqua submergendo manus & pedes ligantur, fit hoc ne enatare possit, ac mortem euadere. Significatur praeterea, quod in inferno existentes nihil ultra boni operis facere possunt, quo Deū semel iratū placare valeant, ut educantur de tenebris, sed perpetuō illic permanebunt sub ira eius absq; spe redeūdi in gratia. Qui enim manus & pedes habet ligatos, nihil potest operis vtilis facere. Rectē autē illi manus & pedes ne ultra operetur, qui donec tēpus esset, operandi operari renuit. Porro quod ministris rex dicit, *Ligatis manibus & pedibus proiecitur eum,*

enim, signat angelos vel bonos vel malos diuine iustitiā fore exequutores. Vnde & alibi dicitur tradēdus reus exactoribus siue tortoribus, & seruus ille qui accepta misericordia a domino, noluit misereri conserui, traditus fuisse describitur tortoribus quoadutque redederet vniversum debitum. Illic tenebrae erunt exteriores, quoniam in inferno tenebrae densissimae erunt & summē afflictivae, nec vlla lux eis lucebit in solatium. Illic fletus erit & stridor dentium, id est, tormenta inestimabilia, quae indicant fletus & stridor dentium, ex dolore nimio procedentes. Magni enim doloris maxime spiritualis est indicium fletus: & magni cruciatus in corpore est indicium stridor dentium. Vel fletus ad dolorem pertinet, stridor dentium ad indignationem. Nam solent vehementer indignantes stridere dentibus. Erit autem in damnatis non solū dolor maximus, sed pariter etiam indignatio & ira maxima aduersus semetipsos potissimum, quae ex eo orietur quod se videbunt, sua propria culpa bona infinita perdidisse quae consequi potuerant, & ex aduerso infinita mala inuenisse, quae euadere potuerant. Huius itaque exemplo prudēs quisque praemonitus non satis esse sibi putet quod fidem habeat sine operibus, quod ad vitam vocatus sit, & vocatus venerit viuens in ecclesia, sed (iuxta Pauli monita) provideat vnusquisque dignē ambulare vocatione qua illum dignatus est dominus, opera tenebrarum abiiciendo & induendo arma lucis, satagātq; (iuxta Petri consiliū) per opera bona certam facere suam vocationem.

ANNOTATIONES IN CAP. XXII.

Tauri mei & altilia mea occisa sunt & omnia parata. Altilia dicitur Graece *ortiga* sitista, id est, saginata. Nam ad solennia conuiuia celebranda, solent saginari siue accuratius ali diuersorum generum animantia, tum gressibilia, tum volatilia, quod sit animalium, bene saginatorū caro delicatior. Quidam autē per tauros & altilia, occisa spiritualiter intelligunt, praemissas ante Christi Prophetarum mortes. Nos nihil aliud hac loquēdi forma significari indicauimus, nisi quod statim sequitur: *Parata sunt omnia, venite ad nuptias.* Cum enim eō vētū fuerit ut ea quae ad festum aliquod saginata sunt interfecta fuerint, iam nō potest differri solennitas, neq; nisi expectantur conuiuiae. *Illi autem neglexerunt.* Negligentia ista significat incuriam & contemptum, atque ita sonat vocabulum Graecum *ἀμελίζοντες* amelifantes: id est, non eis cura fuit, non tanti fecerūt nuptias ut venire vellent. *Alius in villam suam, alius ad negotiationem suam.*

In villam, id est, in agrum, quomodo Græcè legitur, ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ id est, in proprium agrum. Per negotiationem verò intelligitur ipsa occupatio vendendi vel emendi. Vel intelligi potest, ipsum quod negotiando sibi comparauit. Quæ acceptio illi fecerit qui voluerit hūc Matthæi locum cum illo concordare, quod est Lucæ 14. *Inga boum emi quinque, & eo probare illa.* Exitque hoc pacto sensus ad negotiationem videndam: id est, ad videndum illud quod negotiando sibi comparauerat. (*Bonos pariter & malos.*) Hoc modo loquendi videtur generaliter significari quæcunque conditionum distinctio, id est, diuites & pauperes, mobiles & ignobiles, sanos & infirmos, & qualescunque tandem fuerint. (*Impleta sunt nuptie discumbentium.*) Vitatius per ablatiuum diceretur: *Impleta sunt nuptie discumbentibus.* Antiquè tamen per genitiuum fit eloquutio, quomodo adiectiua plenitudinem significantia regunt indifferenter genitiuum vel ablatiuum, vt plenus viui aut vino. Sed & apud Vergilium genitiuum verbo plenitudinem significanti additū legimus, cum ait: *Implentur veteris bacchitid est, vino veteri.* (*Ut caperent eum in sermone.*) Capere intelligitur ad modum animalis quod capitur laqueo. Vnde in Græco verbum est à laqueo descendens *παγιδεύω* pagideusinid est, illaquearet vel laqueo caperent. (*Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis.*) Herodianos vulgo accipiunt & exponunt, Herodis milites, vt milites Herodis intelligantur cōiuncti fuisse Phariseorum discipulis. Quorundam tamen sententia est satis verisimilis per Herodianos significari peculiare quandam sectam, quæ opposita fuerit sectæ Iudæ Galilæi, cuius capite quinto Apostolicorum actuum mentionem facit Gamaliel. Hic enim Iudas in diebus descriptionis suæ professionis Iudæorum, quando exiit adictum à Cæsare, vt describeretur vniuersus orbis, & ire præcipiebatur vnusquisq; ad ciuitatem suam professionis gratia (quæadmodū Lucas meminit) haresim suscitauit seditiosam, contendens nequaquam licere Iudæis descriptionem eiusmodi professionemque suscipere, nec alium debere agnoscere dominū præter Deum cæli, ac proinde tributū vel censum non licere ipsis soluere Cæsari. Huic haresi Herodiani videntur fuisse contrarii, dicentes omnino iustum esse temporalibus dominis subiectos permanere, eisq; tributa pendere, neq; id libertati veræ aduersari. Nomen autem sortiti sunt ab Herode, vel quod ipsius penè tempore orta sit hæc secta, vel quia Herodis partibus fauebat, qui à Romanis constitutus fuerat rex alienigena, quemadmodum ei manifestè aduersabatur illa contraria Iudæ Galilæi haresis. Simul etiam quia Herodes sectam istam vt pote sibi fauentem fouebat, vt solent principes libenter illas foue

fouere sectas qui sibi fauent & placencia asserunt, solentque vicissim sectarum auctores magnatum fauores exquirere defensionis gratia, adque eorum captandum fauorem loqui placencia. Dicunt autem istos Herodianos sub Sadducæis contineri in omnibus penè cū Sadducæis consentientes, sed illam de tributi perfolutione sententiam defendendam sibi superadiicientes, & alia nonnulla huiusmodi. Esse autem sententiam istam admodum probabilem, vel vniciū illud probat quod pro illo verbo domini apud Matthæum quo discipulos monet, dicens: *Attendite vobis à fermento Phariseorum & Sadducæorum.* Marcus ponat: *Caute à fermento Phariseorum & Herodis:* vbi fermentum Herodis positū videtur, pro fermento Herodianorum, quemadmodum Græca quadam exemplaria expresse habere cernimus, *καὶ τῆς ἑρῳδίας τῆς ἡγοδιανῶν*, id est, à fermento Herodianorum. Vnde videtur apud Marcum idem esse fermentū Phariseorum & Herodianorum vel Herodis, quod apud Matthæum fermentum Phariseorum & Sadducæorum, cū sit vnū idemq; domini verbum eodem prolaturū tempore quod ponit vterque. Et vt hoc in loco quem tractamus forsitan non omnino malè possint accipi Herodi ministri Herodianorum nomine, illic tamen non est verisimile mentionem facere velle dominum de fermento militum Herodis. Quæ enim hæc foret cōiunctio ministro- rum Herodis cū Phariseis? Videtur quoque magis intetioni Phariseorum accommodum, vt homines sectæ alicuius fuerint isti Herodiani quàm Herodis milites. Quomodo enim nō statim agnouisset dominus parari sibi malū, si vidisset ad se venientes regis milites causa interrogandi solutionē seditiosæ quæstionis? Deniq; facile cōcordari potest omnis diuersitas, si etiam ipsi Herodis ministri dicatur talis fuisse sectæ quam ponimus. Solent enim illi sectæ adherere ministri cui sciunt fauere suos dominos. (*Non enim respicis personam hominum.*) Græca dictio *προσωπων* prosopon significat indifferenter faciem vel personam. Vnde verti potest, Non respicis faciē hominum vel personam hominum, & eadem vtrobiq; sententia est. Est autem in faciem siue personam respicere, cōsiderare externum aliquid, illiusque respectu aliquid agere vel dicere. Quemadmodū iudex dicitur respicere faciem vel personam, quando cōsiderat externum aliquid quod causæ sit extraneum, vt pote diuitias, nobilitatem, pulchritudinem, cognationem, munera, vel huiusmodi quippiam atq; ex illius respectu aliter iudicat quàm secundum veritatem ipsā ex se causa postulat. Sic doctor dicitur faciem siue personam respicere, quādo propter alicuius rei externæ cōsiderationem omittit dicere quæ veritas & conscientia dici postulant, vel aliter docet quàm illa exigant.

¶ Erant autem apud nos septem fratres.) Potuit istud secundum veritatem apud illos contigisse, & tanquam rem ita factam intelligi possunt proposuisse. Vel tanquam hypothesis suppositioque & casus possibilis supponitur, cum non dubium sit tale quid posse contingere. Sic enim solent disputantes quæ possibiliter evenire possunt (quæ vulgo casus nominantur) tanquam res gestas subinde proponere disputationis gratia. Posito namque possibili (ut est dialecticorum maxima) nullum sequitur inconueniens. *¶ In resurrectione ergo cuius erit de septem vxoribus?* Hic manifestum est, argumentari Sadduceos ex falso præsupposito. Interrogantes enim cuius erit vxor, euidenter se monstrant præsupponere, quod aliquis in resurrectione esset futura vxor, siquidem in illa resurrectione esse futuras nuptias & coniugia, ad eum modum quo in vita præsentis, quod vanum falsumque esse demonstrat Saluator: *Erratis* (inquiens) *nescientes scripturas neque virtutem Dei.* *¶ In resurrectione enim neque nubent neque nubentur.* Cogitur interpret Latinus subinde his vocabulis in propriè uti propter defectum propriorum vocabulorum. Nubere enim, licet propriè tantum mulieribus cõueniat respectu virorum, generaliter tamen hic accipitur, ut & viris & mulieribus cõueniat. Valet enim nubere in proposito matrimonium contrahere, aut nuptui coniungi, quorum utrumque viris & mulieribus cõmune est. Pro verbo autem nubentur, in Græco est *ἐγγαμίζονται* cõgamizon, quod significat matrimonio iungi, vel elocari nuptum, tradique nuptiis. Et conuenit liberis respectu parentum. Nubuntur enim à parètibz liberi, quando eos nuptum elocant, aut nuptui tradunt. Atque ita manifestum est verbum, nubentur, secundum significationem non esse passiuum verbi nubent, in ea significatione in qua hic præmittitur, cum dicitur: *Neque nubent neque nubentur.* Habet enim hic neutralem non actiuam significationem. Nam secundum actiuam significationem diceremus patentes nubere suas proles, id est, nuptui tradere. Huius autem verbi passiuum quo hic Euangelista utitur, Paulus ponit actiuum participium cap. 7. prioris Epistolæ ad Corinthios cum dicitur, *Igitur qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit.* Vbi loco illius, qui matrimonio iungit, Græcè legitur participium *ἐγγαμίζων* cõgamizon, id est, nubens actiuè, hoc est, matrimonio iungens, &c. Est itaque præsentis loci sensus: In resurrectione neque matrimonia contrahent, neque tradentur nuptui. *¶ Erunt sicut angeli Dei in celo.* Particula, in celo, iungi potest cum angelis, vel cum verbo erunt. Secundum priorem connexionem sensus est: Erunt sicut angeli Dei qui in celo sunt. Secundum posteriorem: Erunt in celo sicut angeli Dei. *¶ Non legis in quod dictum est, &c.*

Deo, dicente vobis.) Intelligi debet: Dicente ad Moysen, ac per eum vobis omnibus: quoniam Moysi loquebatur pro omnibus, & hoc Moysi mandauit dominus, ut eadem narratione cõtut filiorum Israël quæ prius ex ore domini audierat. Clarius id ponit Marcus his verbis: *De mortuis autem quod resurgant non legis in libro Moysi, super ritum quomodo dixerit illi Deus, Ego sum Deus Abraham, &c.*

IN illo tempore volens dominus Iesus Scribarum & Phariseorum obstinatam malitiam pro suo merito traducere: (tunc est ad turbas et pro ipsorum utilitate spirituali, si forte ad discipulos vel acrimonia talis correptionis & pu-

blicæ confutionis quadam ignominia respicerent, qui oleo suauioris instructionis & blæ exhortationis nolebant emolliri: tum pro utilitate audientium, ut præmoniti sibi caueret diligentius ab illorum malitia, tum etiam in exemplum prælatis Ecclesiarum, ut discant quomodo persistentes in sua malitia obduratos debeat coram omnibus arguere, ad aliorum cautelam & præseruationem, neque cuiuscunque quantumvis potentes aut honorati vultum reuereri dixit ad turbas & discipulos suos: In locum Moysi legislatoris successerunt vobis Scribæ atque Pharisei, quorum est officium, legem per Moysen olim latam populo prælegere, & exponere, atque hoc modo sedent iam ipsi in cathedra Moysi, quatenus illius sunt in officio docendi & gubernandi populum successores. Propter hoc, non prorsus contemnendi sunt, neque in totum spernendi, imo quæcumque vos docuerint legi & facite, legis æquitate cõsona, studete obseruare, ac iuxta doctrinam illam viuere. Caterum, quod ad eorum vitia, mores & opera attinet, nolite imitari eos: quoniam bene docentes, male viuunt. Non enim respondet vitæ verbis, cum aliter ipsi viuunt quam viuendum doceat. Ita vos moneo, pretiosum à vili prudenter distinguere, & assumpto eo quod utile est noxia refutare. Imponunt autem simplicibus turbis multa graui importabilia, et & seruatu difficilia legis omnia præcepta rigidissime interpretantes, insuper & alia multa ex seipsis sum-

a digito autem suo nolunt ea mouere.

b Omnia verò opera sua faciunt ut videantur ab hominibus.

e Dilatant enim phylacteria sua,

d & magnificant fimbrias.

e Amant autem primos recubitus in cenis,

f & primas cathedras in Synagogis,

g & salutationes in foro.

h & vocari ab hominibus rabbi.

i Vos autem nolite vocari rabbi.

peradiciētes, quæ admodum rigide à populo obtuari exigunt: cum ipsi interim ne digitum quiddē velint huiusmodi oneribus admouere, id est, ne minimam quiddē diligentiam impendere illis obseruandis quæ præcipiunt aliis. *b* Quod si quis dixerit, Scribas & Phariseos videri legis obseruatores valde integros ac multa admodū bona opera facere: utpote ieiunare, & orare, eleemosynam facere, aliāque huiusmodi, sciendū est, omnia eorū opera pro nihilo apud Deum computari, eo quod nō recta intentione ea faciant, non quærentes in his placere Deo, sed apud homines gloriosi videri. Nullis autem operibus secundū veritatem lex Dei impletur, talibus quæ non ad Dei gloriam, sed ad ostentationem fiunt, ad complacendum hominibus. *c* Quod autem hominum gloriam quærant manifestum est indicium in phylacteriis & fimbriis ipsorum. Nam phylacteria sua, id est, cōseruatoria legis (membranas videlicet, in quibus descriptum cōtinebatur magnum legis mandatum) faciunt insigniter lata & magna, supra vulgus hominum: *d* similiter & fimbrias (quas ex præscripto legis facere sibi debebant filij Israël per quatuor angulos palliorum) insigniter magnas faciunt plus quàm cæreri hominū, ut harum rerum externarum speciali ostēratione insigniter quoque sancti videantur hominibus. *e* Amant insuper & affectant loca digniora, tum in mēsis, tum in Synagogis cū magno ambitionis & inanis gloriæ affectu quærent sedere in locis dignioribus, in magnificis cenis & prandijs, sitem & in Synagogis, ubi a plurimis valent in sua præminētia conspici. *f* Ad idē pertinet, quod in locis publicis, & ubi multus est hominum cōfluxus (cuiusmodi est maxime forum) amat ab hominibus salutationes accipere cū reuerētia, ut solēt maiores & præcipui ab inferioribus multa veneratione salutari, *g* & ab hominibus gaudent vocari magistri, titulos splendidos sibi gaudent dari ab hominibus. In his atque aliis huiusmodi illis mirificē sibi placent, hæc cum affectu præcipuo requirunt, huc tēdit omnis eorum exterius simulata hypocrisis. *i* Vos verò his in rebus nequaquam illis assimilari vobis lo

lo gloriosis & ambiosis hominibus. Vnde vobis prohibeo, ne affecteris nominari huiusmodi superbis atque pōpōis titulis, ut velitis appellari ab hominibus magistri, aut cōsimilibus huiusmodi honorificis appellationibus oblectemini. *a* Secundum veritatem *a* *Vnus est enim magister vester.* nāque, vnus est magister omnium Deus, à quo originaliter & primario omnis veritas procedit, sitque nota hominibus: siue quantum ad ea quæ per lumen naturale discit homo, siue quantum ad ea de quibus per gratuitam spiritus eruditionē instruitur. *b* Omnes autē vos adiuuicem fratres estis, & discipuli vnus patris atque præceptoris. Quare non debetis ambiciosa affectione alter ab altero requirere honorem & gloriā, sed humiliter in charitate & mansuetudine adiuuicem, ut condiscipulos & fratres decet coniuere. *c* Similiter neque affectet quisquam patris vocabulū, *e* *Et patrem non ut velit superba appellatione ab aliis pater nuncupari, in hoc vanē & superbē sibi complacendo: neque vos quēquam ea cōsideratione patrem appelletis, in eo sistendo absque relatione vteriori in Deum: iuxta cū modū quo huiusmodi appellationem exposcunt superbi.* *d* Secundum veritatem nāque vnus est simul *d* *Vnus est enim quātum ad corpus & anima pater omnium vestrum, pater vester qui Deus omnipotēs cælos inhabitās, qui vobis omnibus in cælis est.* dedit esse, viuere, sentire, & intelligere: qui omnes fecit de nihilo, corpus & animam dedit omnibus, omnes pascit, omnes sustentat, omnibus benefacit largiter, paternūque suum affectum multipliciter demonstrat in opere. Qui autem inter homines genitores dicuntur, nihil nisi semen administrant, suntque generationis potius ministri dicendi, quàm genitorū patres: cū Deus solus sit, qui vitam & omnia influit. Deo ergo aliqua ex parte rapere vult suam gloriam, qui patris se nomine appellari affectat. Non item *e* *Nec vocemini magistri: quia siue moderatores aut gubernatores, quoniam ego vnus omnium vestrum sum instructor, moderator, ductor atque præceptor, qui & exterius per vitā simul & doctrinā, & interius per spiritus vñctionē, aut qualemcūque internam admonitionem, vos doceo quæ sunt salutaria*

salutaria. Neq; est quisquā sciens gubernare aut instituere aliū, nisi id ei à me & patre fuerit præstitum. Ad hūc modum, volo ego vos discipulos ac sectatores meos ab omni ambitione & superbia longissimè abesse, neq; vllum vobisipsi honorem, ob quamcunque vobis datam à Deo præcellerit, requirere (quo modo Scribæ atque Pharisei faciunt) sed omnē gloriam semper in Deum regerere: à quo procedunt, si quæ videris in vobis honore digna. ^a Hæc est enim summa doctrinæ meæ: vt qui inter vos maior ac dignior fuerit, aliisque præpositus, non ex hoc in se infletur, sed tanto magis se studeat humiliare infra omnes, sitque ipse in affectu cordis sui, non tanquam dominus & princeps, sed quasi seruus & minister omnium, paratus ministrare fratribus suis, eo modo quo vtilissimè poterit: paratus inquam, etiam vitā & omnia illis ministrare, quomodo ego propriā vitā vobis impendam redimēdis. ^b Qui autem contra hæc formā humilitatis seipsum exaltauerit, qui de seipso sentit supra q̄ debet, atque hinc magnificari & exaltari querit ab hominibus, hic à Deo humiliabitur, deprimetur atq; reprobabitur: quæadmodum ecōtrario, omnis qui de seipso humiliter sentit nec sibi vanè placet, neq; sibiipsi gloriam aut honorem poscit, sed Deo, verè apud Deum & à Deo exaltabitur: nunc quidē in exaltatione meritorum sublimium, & spiritalium gratiarum, quæ abundè dantur humilibus, ac postmodū in felicitate perfecta regni celorum, quod debetur ex promisso humilibus. ^d Vobis autem Scribis atque Phariseis hypocrisis æternæ maledictionis comminationem ego denuntio, certissimò super vos venturam nisi pœnitentiam egeritis, ^e quoniam regni celestis aditum præcluditis hominibus. Et cum regnum celorū ex professione atq; officio debeatis populum vobis commissum ad illud assequendum instituere, non solum id non facitis, verum etiam impedimentum illis præstatis. Nec enim ipsi intratis, nec alios quantum in vobis est, intrare permittitis, quādo nō solum vos credere nō vultis, vt vitam accipiat, verum etiam alios simplices cupiētes vitā ingredi, & Euāgelio credere pro

^a Qui maior est
vestru erit mi-
nister vester.

^b Qui autem se
exaltauerit hu-
miliabitur:

^c et qui se hu-
miliauerit, exal-
tabitur.

^d Væ autem vo-
bis: Scribæ et
Pharisei hypo-
critæ,
^e qui clauditis
regnum celorū
ante homines.

^f Vos enim non
intratis, nec in-
trouentes sinitis
intrare.

pro vestra virili prohibetis, ne credant Euāgelio, vi- tamque accipiant. Item nō ipsi solum malè viuunt, & legem Dei transgredimini, sed aliis etiam authores estis transgrediēdi: tum per vestram prauam doctrinam malè docentes homines quæ non sunt pietatis: tum per exempla vestra mala, & cōuersationem plenā scādalo, quibus simplices trahitis in ruinā. ^a Rursum vobis æternæ maledictionis comminationē, nisi resipiscatis, denuntio, o Scribæ atque Pharisei hypocritæ, ^b qui per auaritiā & cupiditatem domos viduarum comeditis, absorbentes, inq; vestrum peculium artificio simul & importunitate conuertētes, quicquid in domibus viduarū à morte viri relictum est facultatū: idque facitis fictione sanctitatis, prætextu scilicet lōgarum precum vestrarum. ^c Quoniam autē vos per hypocrisim sic fingitis orationes longas & rebus sacris ad quæstū abutimini: idcirco grauius & durius aduersum vos exercebitur iudiciū. Est enim hypocrisis ista, res apud Deū maximè exosa, atq; detestabilis. ^d Væ iterum vobis Scribæ atque Pharisei, hypocritæ, qui magna diligentia queritis adducere ad Iudaismum homines gētiles: & quo videamini erga cultum ac legē Dei zelosi, varia loca terra mariq; perlustratis, ad faciēdos ex gentibus profelytos: sed cum ad Iudaismū eos adduxeritis, ita eos mala vestra doctrina & vita mala scādalizatis, vt duplo quā vos efficiantur gehennæ filij. Non equidem hoc arguo, quod pro conuertendis ad legem Dei gentibus estis solliciti: sed illud damno, quod iam adductos non instruitis, tum doctrina recta, tum probis moribus, vt veros deceat Israëlitas institui, imò econtrario, vestra impia doctrina, item & prauis exemplis, illos scādalizatis, occasionēmq; præstatis eis nomē Dei blasphemādi, ac rursus ad suā gentilitatem relabendi: quæ ex re efficiuntur rei damnationis, duplo quā vos, eo quod à veritate semel agnita redeunt ad idololatriam, sicut canis qui reuertitur ad vomitum, & sus lora in luti volutabrum: quibus melius fuisset veritatem non agnoscere, quā post eam agnitam iterū ad falsitatem deflectere. Propter quod, duplo efficiuntur

^a Væ vobis Scri-
bæ et Pharisei
hypocritæ,
^b qui comedi-
tis domos vi-
duarum, oratio-
nes longas oran-
tes.

^c Propter hoc
autē accipie-
tis iudicium.

^d Væ vobis Scri-
bæ et Pharisei
hypocritæ,
^e qui circuitū
mare et aridā,
vt faciatis vniū
profelytum:

^f et cum fuerit
suctus, sacris
eum filium ge-
ntium duplo
quā vos.

a *De vobis du-*
ces cæci,
b *qui dicitis:*
Quicumque in-
trauerit per tem-
plum, nihil est.

ciuntur gehennæ filij) quàm vos, qui in Iudaismo per-
manetis: & licet variis infecti vitiiis, idololatræ tamē
non estis.^a Væ iterū vobis Scribæ atque Pharisei, du-
ces cæci, qui prostitemini vos doctores & doctores po-
puli, sed cæci ductores estis:^b qui ob questum, auaritia
excecati, docetis homines quæ impia sunt & irra-
tionabilia dicentes: Si qui iurauerit per templum, ni-

c Qui autem in
iuraverit in auro
templi, debitor
est.

*d. stulti & ca-
ci > quid enim
maius est aurum,
e an templum
quod sanctificat
aurum?*

ciūtur gehennā filij quāu vos, qui in Iudaismo per-
manetis: & licet variis infecti vitiis, idololatræ tamē
non estis. Væ iterū vobis Scribæ arque Pharisei, du-
ces cæci, qui profitemini vos doctores & ductores popu-
li, sed cæci ductores estis: qui ob quātum, avari-
tia excæcati, docetis homines quæ impia sunt & irra-
tionabilia, dicentes: Si quis iurauerit per tēplum, ni-
hil est: qui simpliciter per templum iurauerit, nullius
efficaciæ est illud iuramentum, non obligat iuramē-
tum illud, neque debitor est adimplendi iuramenti
qui sic iurauit. ^c Si quis autem per aurum iurat quod
est in templo, erit hoc iuramentum validum & obli-
gatoriū, eritq; qui sic iurauit debitor implendi iura-
mentū. Itē si quis iurauerit vel peierauerit per tēplū,
non ex hoc pœnā incurret: si autē iurauerit vel peie-
rauerit per aurū templi, debitor efficitur, & ad luen-
dam pœnam est obligatus. His modis vos, ô cæci du-
ces, docetis homines pluris facere aurum quod offer-
tur in tēplo, & quo templum solum adornatur, quā
ipsum templum. Id enim manifestē præcedit hæc
doctrina, quæ iuramētum per templum facit nullius
essē ponderis, iuramentū autem per aurum tēpli facit
æstimationis esse maioris. Proculdubio enim quanto
vnumquodque maius est per quod iuratur: tanto iu-
ramentum maioris debet esse ponderis. ^d Ego autem
vos, ô stulti & cæci, interrogo, vtrū sit maius dignius-
que censendum: aurum quod est in templo ad ipsius
decorem, ^e an ipsum templum sanctificatū dominū
ad quo accipit suā sanctificationē aurum quod offer-
tur in eo: Nā absque controuersia, id quod sanctificat
maius est eo quod sanctificatur ab ipso: quæadmodū
benedicens maior est eo qui benedicit. Non autē au-
rū templum sanctificat, sed e contrario, templum san-
ctificat aurum, quod offertur in ipso: quoniam ante-
quam aurum in templum inferretur, erat templum
sanctum: aurum verò priusquam inferretur in tem-
plum, erat prophānū in templum autem illatum, sa-
ctum est sanctum, & consecratum Deo, vtpote, quod
nō vltra liceat ad vsus prophānos cōuertere. Mani-
fēstē igitur fallā est & irrationabilis hæc doctrina ve-
stra.

ista. ^a Doctrina autem priori iam damnate confirmata est etiam ista, qua docetis, iuramentum factum per altare nullius esse ponderis, nec debitorem constituere, siue ad impletionem siue ad poenam: ^b iuramentum autem factum per donum quod super altare offertur, magni valoris ac ponderis esse, ac debitorem constituere eum qui iurauit, siue ad implendum quod iurauit, siue ad poenam ferendam pro tali iuramento statutam. ^c O stulti & caeci doctores, quomodo ergo toto celo sic fecidistis aberratis? ^d Interrogavos ego, vtrum maius sit maiori; dignum reuerentia, donum quod in altari offertur deo, an ipsum altare quod sanctificat donum sibi superpositum? Non enim altare sanctificat a dono sibi imposito, quoniam antequam donum superponeretur iam sanctum erat: sed e contrario donum ab altari sanctificatur. Maius ergo est altare, quam donum quod in eo offertur: tamen si vos propter auaritiam, contrariam constringitis doctrinam, ut doceatis homines summa erga oblationes templi & altaris affici reuerentia, amplius etiam quam erga templum vel altare, siquid vester questus reddatur vbiorem, ex frequentatione donariorum atque oblationum populi.

Quoniam ergo hae habitatione maius est altare ipsum, quàm oblatum in eo donum, similiter templum ipsum maius est auro quod in eo est: cōsequitur, maius quoq; esse iuramentū & maioris efficacia, quod fit per altare, quàm per donum, & quod per templum.

fra. Doctrina autem priori iam damnata confirmata. Et quicumque
lis est etiam ista, qua doceris, iuramentum factum per iurauerit in al-
altare nullius esse ponderis, nec debitorem constitue-
re, sius ad implendum. *tari, nihil est.*

itur autem factum per donum quod super altare of-
fertur, magni valoris ac ponderis esse, ac debitorem
constituere eum qui iuravit, siue ad implendū quod
iuravit, siue ad pœnam ferendam pro tali iuramento
ferendam. *¶* Quidam & asserunt, quod

toto cælo sic fœdissime aberratis? Interrogovos ego, *ius est, denum-*

quod in altari offertur deo, an ipsum altare quod san-
ctificat donum sibi superpositum? Non enim alte-
re sanctificat à dono sibi imposito, quoniam antequàm
donū superponeretur iam sanctum erat.

donum dicitur ponitur iam sanctum erat sed e contrario
domum ab altari sanctificatur. Maius ergo est altare,
quàm donum quod in eo offertur: tamet si vos propter
avaritiam, contrariam confingitis doctrinam ut do-

des & aula Dei, quoniam cælum Dei sedes est, in quo
tanquam in throno gloriæ suam ostendit magnificen-
tiam: ac simul iurat per sedentem in throno isto, siue ha-
bitantem in aula ista. In utroque enim horum est similitu-
do: quoniam Deus, ut cælum ita & templum inhabi-
tat. Unde sicut qui per cælum iurat, simul iurat per se-
dentem in ipso: sic qui per templum iurat, iurat etiã per
habitantem in eo. Quoniam enim in iuramento aduo-
cari debet prima veritas in testimonium, nõ potest per
creaturam iuramentum fieri, nisi quatenus ad Deum
refertur, ut in creatura per creatorem iuretur. Unde
consequitur, iurantem per templum & cælum, iurare
simul & per habitantem atque sedentem in eis. ^a Iterum
vobis æternæ maledictionis comminationem denun-
tio, nisi resipueritis. ^b Propterea, quod minima exa-
ctè, imò superstitiosè obseruantes, ea quæ præcipua
sunt, & maximè requirit Deus, negligitis. Decimas
enim datis, non solum de rebus magni pretij, ut pote
tritico, hordeo, & similibus, verum etiam de rebus mini-
mi pretij, ut pote de mēta, ruta, anetho, cymino, aliis-
que huiusmodi: quod facitis volentes haberi sanctio-
res & legis zelatores perfecti, ^c negligentes interim
que Deus in lege sua super omnia postulat, nepe iusti-
tiã, misericordiã, & fidem siue fidelitatē, & veritatē.
Aduersus iustitiã enim facitis misericordiã & fidem,
qui nec Deo nec hominibus præstatis quod ex offi-
cio debetis: qui cum populo deberetis esse magistri ve-
ritatis & salutis doctores, falsitatē pro veritate doce-
tis, & à salute cōsequenda homines arceatis, sine mise-
ricordiã, & cōtra fidē qua vos populi magistros & du-
ces profiterimini, miserè seducētes & perdētes animas
hominum. ^d Non equidem damno, quod etiam in mi-
nimis sitis diligentes, sed ista grauiora & præcipua
oportebat ante omnia obseruari à vobis, ut quæ Deus
maximè requirit habetis: acceptissimam autē his po-
terant (sicut & debent) etiam illa minus principalia
obseruari. Non parua damno, non reicio externa illa
minima, sed maxima maximè requiro præ omnibus.
^e O duces cæci, qui hac simulata vestra & ficta reli-
gione impletis in vobis vulgatū illud prouerbum,

^a Ve vobis Scri-
bae & Pharisei
hypocrite,
^b quia decima-
tis mentam &
anethum & cy-
minum:

^c & reliquistis
quæ grauiora
sunt legis, iudi-
cium & miseri-
cordiam & fi-
dem.

^d Hac oportuit
facere, & illa
non omittere,

^e Duces cæci, ex-
colātes culicem,
camelum autem
glutientes.

ut culicem excoletis, camelū glutientes, quasi culicem
minimum animalculum non valeatis glutire, sed ex-
colatis illum magna diligentia, & curatis ne per gut-
tur vestrū transeat: cum interim camelum, animal maxi-
mæ magnitudinis, sufficiatis absque obstaculo vorare,
siue deglutire per guttur: hoc est, diligenter & super-
stitiosè cauetis, ne in minimis & vix vllius ponderis
rebus offendatis, non curantes interim in maximis
offendere: quasi nõ ferat cōscientia vestra, in minima
regula legē trāsgredi, Deumque offendere, cum in re ma-
ximi momenti, audeat transgressionem incompara-
biliter grauiorē. ^a Iterum vobis æternæ maledictionis
intimo comminationem, o Scribæ & Pharisei hypo-
critæ, ^b quia religione præpostera externam mundi-
ciem maximè curatis, internam quæ apud Deum est
præcipua, penitus negligentes. Mundatis enim quod
extrinsecus apparet in poculo vel paropside siue pati-
na, id est, exteriores poculi patinæque partes, quæ vi-
dentur corporeis oculis, in his nihil fertis esse immū-
ditia, quod non statim curiose emundetis. ^c Intus au-
tem in cordibus vestris pleni estis auaritia per quam
estis parati ad congregandam per fas atque nefas bona
iniusta, immunditia diuersorum peccatorum: neque
tamē huiusmodi percipitis immunditiã, nec ab ea vos
expurgare estis solliciti, quasi magis sit molestū macu-
lam foris videre in patina, quã ferre intus in anima.
Non est autem rectus hic ordo, & est præpostera reli-
gio vestra, o cæci Pharisei. ^d Ante omnia namque ha-
benda est ratio internæ munditiæ, ante omnia curan-
dum est de animæ emundatione, ut tui calix & pati-
na primum intus mudentur: id est, tu prius in anima
in teipso munderis: ^e ac deinde ratio habenda est etiã
externæ munditiæ, ut quæ in calice & patina foris
apparent, mudentur. Non enim externam damno
munditiã, nec sordes laudo: sed præposteram tan-
tum religionem, imò superstitionem, qua externa
tantum (neglectis internis) curantur, redarguo. Ipsa
quoque sola interior munditiã, facit omnia foris
munda: quoniam mundis sunt omnia munda & ni-
hil est eis immundum: quemadmodum ecōtrario, his

^a Ve vobis Scri-
bae & Pharisei
hypocrite,
^b quia munda-
tis quod desoris
est & calicis &
paropside,

^c intus autem
pleni estis rapi-
na & immun-
ditia.

^d Pharisee ca-
ce, munda prius
quod intus est
calicis & paro-
psidis,
^e ut fiat & id
quod desoris est,
mundum.

qui immundam habent animam, nihil est mundum: sed co inquinata sunt omnia: propter quod emundata anima, consequitur munditia externa: ut exterius coram Deo nihil iudicaretur immundum, etiam si secundum humanū oculum quippiam videatur immunditiae. ^a Iterum vobis aeternae maledictionis in tono cōminationem, o Scribae & Pharisei hypocritae, ^b propterea quod hypocriti vestra similes redditis vos dealbatis sepulchris: quae cum foris appareant admodū speciosa in oculis hominum, intus tamen nihil continent nisi mortuorum ossa, & omnem spurcitiam fœtoris atque corruptionis ex desosso cadavere prodeuntium, quam ferre non possint sensus hominis. ^c Ad hunc modum & vos exterius quidē videmini hominibus sancti & iusti, propter opera vestra externa, quae fingitis ad inducendū homines in admirationē ac venerationē vestri, sic per hypocritism istam vestrā ^d sic & vos a estis quasi dealbati, & pulchrē adornati atque depicti, ut aliud videamini foris hominibus, quam intus estis in corde. Coram Deo autem apparetis fœdissimi & execrabiles, nimirum intus gestantes superbi hypocritici, & omni plenū malitia, utpote superbia, ambitione, auaritia, ira, inuidia, infidelitate, cecitate, & huiusmodi. Et quemadmodum fœtor palam ostenditur, ^e va vobis scribae & pharisei riri contingat, sic & vestra spurcitia non semper latebit, sed quando aperiuntur corda hominum, & manifestabuntur occulta cordium in die domini, tunc apertis sepulchra prophetarum, ^f iterum vobis, o Scribae atque Pharisei hypocritae, ^g & ornatis mortuorum aeternae maledictionis cōminationē intimo, & nisi respueritis, certō venturam denuntio, ^h qui Prophetarum quos occiderunt patres vestri magnis sumptibus extruitis & ornatis sepulchra, ⁱ similiter & aliorum patrum qui sanctitate & iustitia insignes, mortui sunt in domino, ut sit mortuorum veneranda & sempiterna apud posteros memoria: ^j idēque facitis in vestram excusationem, & patrum accusationē, quasi vos poeniteat malefactorum istorum quae commiserunt patres vestri, in occisione iustorum, & dicitis, Nos si fuisset

mus in diebus patrum nostrorum, quando praedicabant sancti isti Prophetae, non consensissetis illis in Prophetarum persequutione & occisione, sed obedientes nos praestissemus illorum sermonibus quos loquebantur ex ore domini. Propter quod, in protestationē iniuriarum Prophetis illatis, & mortis eorum iniuste, nunc erigimus & ornamus eis monumēta. ^k Dum itaque haec facitis & dicitis, ipsi testimonium perhibetis & cōfitemini, filios vos esse illorum qui Prophetas occiderunt. Nam & ob hoc monumenta occisis extruitis, in recompensationem qualem cūque iniuriarum sanctis Prophetis per iniustam mortem a patribus illatis, ut solent innocentē interfectis monumenta erigi, ab iis qui sunt ex parte homicidarum, ad interfecti memoriā & cōfusionē homicidarum: & apertē id verbo testamini: dum dicitis, Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis eis consentientes in Prophetarum sanguine. ^l Illud autē vobis cum dolore & amaritudine animi praenuntio, tamen si verbis ita videamini a iustorum occisione abhorre, factis tamen & operibus nō inferiores vos futuros patribus vestris: quinimodō predecessorum omnium malitiā superabitis, & mensurā peccatorum paternorum adimplebitis. Illi enim Prophetas occiderunt, vos Prophetarum dominum occidetis: illi seruos, vos filiū Dei, idēque morte turpissima, & crudelissimo supplicio, qualiter nullum unquam Prophetarum tractauerunt patres vestri: ut vestrae malitię cōparatione, videri possint modica quae commiserunt patres vestri. ^m O serpentes & serpentum genimina, malorum patrum pessimi filii, veneni paterni nequaquam expertes sed haeredes, imo plus patribus malitiae veneno pleni, quomodo effugere poteritis imminens eternae dānationis iudicium, si in hac vestra perstiteritis venenata malitia? Quid vobis ipsis inaniter blandimini de sanctitate & iustitia vestra hypocritica, cum certa vos maneat gehennae damnatio? ⁿ Ideo plenius & clarius vobis exprimere volens vestram malitiā, dico vobis: ^o Ecce ego Dei filius, aeterna patris sapientia, qui ad hoc in mundum veni, ut patris voluntatem doceam & perficiam, misi ad vos, & mitto, & mittam

a Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filij estis eorum qui Prophetas occiderunt.

b Et vos implete mensurā patrum vestrorum.

c Serpentes genimina viperarum: quomodo fugietis a iudicio gehennae? Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos Prophetas,

ELUCIDATIO CAP. XXIII.

Prophetas meo edoctos spiritu, & ex ore meo loquen-
tes, ^a homines in quibus est sapientia Dei, ^b & Scri-
bas in lege ac scripturis admodum instructos, ad eru-
diendum vos in via veritatis atque iustitiæ. Huiusmo-
di & in prioribus temporibus ad vos misi plurimos,
antequam per carnem venirem in mundum: & post
mortem atque resurrectionem meam, mittam simili-
ter alios, nempe Apostolos discipulosque meos, & alios
Euangelij mei doctores, qui vobis Euangelium meum
prædicabunt. ^c Et vos quosdam ex illis occideris, &
cruces crucifigeris: quam malitiam in me primum omnium
implebitis: ^d quosdam ex eis in vestris Synagogis tan-
quam malefactores ignominiose flagellabitis. ^e &
in Synagogis multis persecutionibus de ciuitate una ad aliam fa-
ciatis diuagari, nusquam illis daturi requiem, aut habi-
tationem permissuri quietem. ^f Atque ita fiet, propter
mini de ciuitate hanc superabundantem & plenam vestram malitiam quam
in ciuitatem supra patres vestros in me ac meos fideles exercebi-
tis, ut non ultra differatur ira Dei: quæ se continet usque
per vos omnis dum impleatur per vos mensura delictorum paternorum,
sanguis iustus, sed vindicta iam exerceatur in vos, pro iniusta interfe-
ctione omnium, qui ab initio interfecti leguntur, ^g ab
per terram, Abel qui primus propter iustitiam à fratre interfectus
à sanguine fuit in agro, pastor ouium, ^h usque ad Zachariam fi-
lium Barachia siue Ioiada sacerdotis, ⁱ quem ad im-
perium Iudas regis patres vestri occiderunt inter tem-
plum & altare: id est, pro omnibus omnino interfectis
in innocentia sua, cuiuscunque status vel conditionis,
in quocunque loco, à primo usque ad nouissimum,
quem occidit. ^k In veritate dico vobis, & (ne per comminationem
fuit inter tem- tantum loqui me existimetis) iterum vobis dico, om-
plum et altare. nia ista ventura super hanc generationem: id est, mala
& Amen dico omnia quæ patres vestri commiserunt super vos accu-
vobis, venient mulanda, illaque omnia in vobis punienda, Tam enim
hæc omnia su- seuera, tam manifesta, tam grauis super vos, qui men-
per generationem suram patrui adimplebitis, ultio Dei veniet, ut videan-
istam. tur in memoriam eius redire mala omnia à patribus
vestris in sæculis prioribus ab origine mundi commis-
sa, ac pro his omnibus simul in vos exercere vindictam
grauissimam. Tamen enim nonnunquam etiam in præ-

IN MATTHAEVM.

præteritis temporibus puniuerit Deus paræum pec-
cata, nunquam tamen sic tota se effudit ira Dei, ut nunc
effundet se super generationem istam: quando crude-
lissimo excidio locum suum perdet, & gentem, & dis-
perget in omnes nationes orbis profugos: neque hoc
solum, verum etiam reprobabitur à Deo generatio ista
semper rebellis & peruersa, & eligeretur in locum eius
generatio alia, nempe populus gentium. ^a Doleo su-
per te o Hierusalem, Hierusalem, sciens quæ ventura
sunt tibi in tempore tuo: quoniam & olim occidisti,
& occidere nondum cessabis Prophetas, ^b & lapidare
cōsueuisti, ac variis persecutionibus affligere ad te
missos pro tua salute, ut te à malis auocarent, & in bo-
nis instruerent: ad quæ semper rebellem & inobedi-
entem te monstrasti, à principio ex quo te elegi, & assum-
psi in peculium meum. ^c Quoties laboraui ego, ut ha-
bitatores tuos à malis suis auocarem, atque ad pœniten-
tiam adducere, sicque eos ad me congregare, & sub pro-
tectione ac prouisione bonitatis meæ colligerem, ad
eum modum quo gallina de pullis suis magna cura ge-
res, voce sua eos sub alas suas colligit, ut sub ipsis secu-
ri latitent, & certam protectionem accipiant. ^d Verum
tu semper in tua infidelitate & inobedientia perseue-
rans, renuisti audire iuuantem, vocanti noluiisti au-
scultare, monenti noluiisti acquiescere, vestri cordis de-
sideria diuina semper voluntati præponentes. ^e Quo-
niam igitur toties vocatam cōtempnisti, totque ac-
tantis meis beneficiis semper extitisti ingrati, ecce
in ultionem peccati, terra habitationis vestræ à vobis
deseretur, atque ab aliis habitabitur. Eiciemini de
habitationibus vestris, è terra in quam introduxeram
patres vestros proiciemini, & dispergemini in om-
nes gentes: alienigenæ occupabunt terram habitatio-
nis vestræ, & erit vobis deserta, habitata aliis. Ipsa
quoque Synagoga, quam hactenus Deus inhabitauit, pro-
pter electionem patrui, relinquetur à Deo, & erit de-
serta ac desolata, propter infidelitatem, & noua ex gen-
tibus consurget Ecclesia. ^f In confirmationem au-
tem horum omnium, quæ implenda sint in tempore tuo, ^g non me vide-
illud vobis prædico, quod ab hoc tempore non me-
bitis à modo.

^a Hierusalem
Hierusalem, quæ
occidis Pophe-
tas,
^b & lapidas eos
qui ad te missi
sunt?

^c Quoties vo-
lui congregare
filios tuos, quæ-
admodum galli-
na congregat pul-
los suos sub alas
d & noluiisti?

^e Ecce relinque-
tur vobis domus
vestra deserta.

^f Dico enim vo-
bis, non me vide-
bitis à modo.

a donec dicatis: ultra videbitis, *a* donec in magna gloria & comitatu venientem cernatis, & laudis diuinæ voces, & verū Mesiæ canticum mihi omnis acclamet populus, dicens: *b* Benedictus qui venit in nomine domini: cum iterum rediero Hierosolymam, omnis mihi populus cum gaudio Mesiæ voces acclamabit, & regnū meū meque à patre missum aperta voce & signo efficaci confitebitur: ut eo signo conspecto, & visa tanti miraculi gloria, nulla postmodum vobis relinquatur excusatio vestre infidelitatis atque malitiæ. Neque etiam aliter vos me videbitis, quā modò in infirma & mortali natura, nisi quando in aduentu meo ad iudicium videbitis venientem cum gloria, quando velitis nolitis, cogemini fateri me verum & benedictum esse Dei filium, vnius cum illo essentia & gloriæ, quod modò pertinacissime credere ac confiteri recusatis.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIII.

Tunc Iesus loquutus est &c.) An hæc omnia quæ in hoc loco ponuntur, post præcedentia consequenti ordine à Christo prolata fiat, ex aliis Euangelistis videtur difficultas. Quæ de re illi videndi sunt qui consonantiam scribunt Euangeliorū. Tantum impræsentiarū pro omni effugienda difficultate, aduerbium tunc accipiat, non ut tempus demonstraret determinatum, quo statim præcedentia dicta aut facta sunt, sed tempus indeterminatū, quomodo nonnunquam Euangelista dicit: *In illo tempore*: non demonstrando aut referendo tempus eorum quæ antecedunt, sicuti supra annotauimus in caput tertium. *(Super cathedram Moysi sederunt scribe.)* Sederunt, hoc loco peculiariter habet significationem, quomodo etiam Græca dicto ἐκάθισαν ecathisan, ut simul cū præterito etiam præsens includat. Valer enim sessionem acceperunt, id est, iam siti sunt, & sessionem acceperunt, iamque resident ab antiquis diebus. Similem habet significationem quod frequens est in Euangelis atque Paulinis epistolis verbum *invenire*, quod significat appropinquavit: id est, factum est propè, & iam propè est. *(Omnia ergo quaecunque dixerint vobis, servate & facite.)* Græci codices sic habent, *Omnia ergo quaecunque dixerint vobis servare, servate & facite.* *(Alligant enim onera gravia & importabilia.)* Alligant accipe pro ligant, in vñ scilicet fasciculum multa coacervando & congerendo præcepta. Sumpta est similitudo à ligantibus manipulos vel ligna

lignorum fasciculos, quos deinde ligatos imponit humeris aliorum gestantes, ipsi nihil portantes, aliis tantum imponentes onera. Sic ipsa onera ligari dicuntur ad eum modum, quo manipuli ligantur. Atque ita in Græco simplex verbum ponitur *δεσμεύειν* desmeiousei, id est, ligavit. Unde patet per onera ista quæ in humeros hominum imponebant Pharisei, intelligi præceptorum & traditionū cumulos. Importabilia etiam dictum est pro difficile portabilia, ut frequenter solet accipi. Quid autem sit nolle digito mouere onus, vel digitum oneri admouere, ex vulgata loquendi consuetudine satis cognoscitur. *(Dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias.)* *φυλακτήριον* phylacterion Græca vox est, descendens à verbo *φυλάττω* phylatto, tunc phylasto, id est, seruo vel custodio. Latinis valet (ut vno verbo dicamus) conseruatorium. Erat hoc charta quædam, in qua descriptū erat magnum legis mandatum, quod circa frontē gestabant Iudei: ad commemorationē diuinæ legis. Horū autem phylacteriorū vsum accipiebant Iudei, ex eo quod capite sexto Deuteronomij post expressum magnum mendatum, ita subiungitur: *Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & medietaberis sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque & monebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostijs domus tue.* Propter quæ verba dicunt nonnulli phylacteria gestare solitos Iudeos non solum ante oculos circa frontem, verum etiam super brachium, maxime dexterum, ut semper obuiam haberent mandatorum Dei memoriam, quotiescunque ad opus manū extenderent. De fimbriis autem expressum est legis constitutum libri Numerorum, cap. 15. his verbis: *Dixit quoque dominus ad Moysen, & loquere filiis Israël, & dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, & ponentes in eis vittas hyacinthinas, quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum domini, ne sequantur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes, sed magis memores præceptorum domini faciunt ea, sintque sancti domino Deo suo.* Ac rursum Deuteronomij 22. *Funiculos in fimbriis facies tibi per quatuor angulos pallij tui quo operieris.* Phylacteriis itaque & fimbriis Iudei omnes communiter utebantur, sed Pharisei insigniter lata phylacteria, & præ cæteris maiores fimbrias gestabant ut videretur præ cæteris religiosi. *(Amant autem primos recubitus in cænis, & primas cathedras in Synagogis.)* Vtrumque horū & primus accubitus & prima cathedra Græcè simplici vocabulo dicitur *πρωτοκαθιστα* & *πρωτοκαθεδρα*, protoclisia & procathedra, ac si Latine effecto vocabulo dicamus, præaccubitus & præfessio. Notanter autē primos recubitus cænis, primas cathedras Synagogis trībuit.

buit. Accumbere namq; est cōiuiantiū, & cathedra docentiū. *(Vnus est enim magister vester.)* Quomodo solus Deus verè dici possit, ac debeat magister, & doctor hominis, & quomodo non est possibile, vt quisquā in altero efficiat vllius rei cognitionē, & quē ad hāc rē pertinent plenē à proposito tractauimus in libris quos de Cōsideratione rerū naturalium adidimus libri vndecim 17. cap. Quod autē bis hoc in loco prohibetur ne vocemur magistri, eō q̄ vnus sit magister, vel ob inculcationem factū accipiat, vt repetitū fortius insingeretur discipulorū animis, vel talis ponatur distinctio, vt priore loco magisteriū signet instructionem intellectus, posteriore vitæ, ac morū institutionem: quam distinctionem nos in elucidatione satis indicauimus. *(Vt vobis &c.)* Vt, interiectio videtur esse cōminantis de malis venturis: quemadmodū heu est interiectio dolentis, & heu indignantis, vah iridentis & subfannantis. Licet autē interiectione ista consuetū sit vti etiā in cōminatione malorū temporalium: Saluator tamē noster qui æterna aspicit, vix ea nisi in cōminationē mali æterni vtitur: quemadmodū nunquam beatū quenquam dicit, nisi pro bono æternō. Sunt enim hæ ferē voces contrarię in vsu scripturarū, vt quomodo sub nomine beatitudinis exprimitur æternorū bonorū promissio, ita hæc interiectione indicetur æternorū malorum cōminatio. Et si interiectionē velimus interiectioni opponere, euge opponere, poterimus ipsi vā, nisi q̄ euge præsents boni indicat gaudiū, vā futuri tantum mali damnationem. *(Claudit regnum celorum ante homines.)* Id est, pręcluditis hominibus quod alioqui ipsis ex Dei bonitate apertū est, vt si velint, introeant. Quasi enim aperiebat Christus ianuam regni celorū, & ipsum proponebat hominibus: quum diceret: *Pœnitentiam agite, et credite Euangelio, appropinquabit enim regnum celorum.* Ipsi autem ante homines regnum celorum claudebant, quando populum in sua conabantur infidelitate retinere. *(Nec introeunt in intrare.)* Hoc est, eos qui intrare cupiunt, vel qui intraturi erant, aut qui, nisi per vos impedirentur, intrarent. Hos non sinebant Pharisei intrare, nō quod violenter possent quenquam à salute prohibere, sed quia per malam doctrinam eos auertebant à fide, & per eam consequenda salutē. *(Comedit domos viduarum.)* Comedere domum, prouerbialiter dicitur, pro comedere quicquid in domo est: quemadmodū patriam deuorare dicimus vulgato sermone eos, qui nouis adinventionibus totam populi substantiam in suum student peculium conuertere. Quod autem sequitur, *orationes longas orantes*, id Græcè ita dicitur, *προφθασαι μακρὰς προσευχάς*: quod ad verbum Latine exprimi non potest, sed periphrasi vertit interpretēs.

Ora

Orationes longas orantes, pro quo apud Marcum dixit, *Sub obtentu* (id est, prætēxtu) *prolixę orationis*, cum vtrōque in Græco eodem modo habeatur. *(Facitis enim filium gehennę duplo quā vos.)* Græcè est *πλάττετε υἱὸν γέεννας* diploteron hymon, quod ad verbum verti posset, dupliciorem vobis, vel duplicius vobis, id est, duplo magis quā vos. Profelytum autem duplo magis filium fieri gehennę dicit, propter relapsionem ad pristinam gentilitatē, ex scandalo à Iudæis, sibi pręstito, quomodo exponit Elucidatio, vel ob hoc quod soleant mali discipuli pręceptores suos superare malitia. *(Quicumq; iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debitor est.)* Quæ hic dicitur, nihil est, & debitor est, siue (vt in Græco habetur) debet, intellectum duplicem recipiunt: primo, vt significetur debitum siue nō debitum ad pręstandum quod iuratum est: secundū, vt significetur debitum vel nō debitum ad poenam pro tali iuramento statutam. Vtrūq; intellectum attingit Elucidatio, & in eundem finem vterq; tendit, ad indicandum videlicet, quomodo iuramentum per aurum templi & donum altaris maioris æstimari docebat Pharisei, quā per templum vel altare, vt sic persuaderent populo donorum & auri, quæ in tēplis offeruntur, maiorem esse reuerentiam, quā templi & altaris. *(Qui decimas mentam &c.)* Decimare dicitur, & qui decimas dat, & qui decimas accipit, quo posteriori modo Paulus vocabulo isto vtitur in epistola ad Hebræos, cum Leui dicit per Abraham à Melchisedech decimatum. Verum præsenti loco magis est congrua prior significatio. Dabāt enim ipsi Scribæ decimas etiā de minimis, hic nimium religiosi, cum in præcipuis legis deficerent. *(Excolantes culicem, camelum autem glutientes.)* Prouerbialis hic sermo est, quo rectē notatur ij qui circa minima multum sunt scrupulosi, vt dici solet, de multo maioribus & enormioribus peccatis parum solliciti. Veluti si quis in die ieiunij cœnæ tēpore micam panis non audeat sumere, ne violet ieiuniū, audeat tamē totas horas in distractione aut malis concupiscētiis infumere. Tractus est hic sermo ab eo quod fieri solet, cū in poculū quippiam immundi inciderit, vtpote musca aut culx, aut aranea, aut aliud huiusmodi, quod per guttur bibētes transmutare nolumus. Tūc enim magna diligentia cauemus, ne simul id cum potu per guttur transeat, ipsumque vel priusquam poculum ori admo- ueamus eiicimus, vel si in ore primum percipitur, linguæ ac dentium, obstaculo impedimus ne transeat. Quā autem foret absurdū, si quis camelum animal maximum posset glutire, neque illū excolare curaret, muscam autē vel culicē non auderet glutire. Sic sunt illi quibus tā est angusta siue scrupulosa (vt dici solet) cōsciētia, vt nē

minimū

minimam in qua vel nihil vel parū admodum mali est, nequaquam audeant, cū ab iis quæ manifestē Deo sunt contraria nō abhorreant. Notandum tamen, quod veterum quidam, liquantes culicem legūt: ubi vulgata habet lectio, *excolantes culicem*. Potestque & hoc in eandē reduci sententiā. Liquare enim dicimus illud quod integrum nō glutimus, sed per multū temporis moram in ore retinemus, vt paulatim liqueat, & liquefactū paulatim ac resolutū, ita per guttur trāseat, velut cum magnam saccari duri portionē in os simul iniicimus, illudque nō teramus dentibus, sed per liquefactionem dissolui facimus, vt paulatim transeat, ita liquare dicemus portionē illam saccari. Habet itaque liquatio difficultatē & moram, deglutitio difficultatem & moram nō habet. Sic illum liquare culicem & camelū glutire dicimus, qui parua nō audet admittere, nisi cum magno conscientie remorsu, maxima absque vllō penē remorsu audet. Est autem in Græco *διδάσκοντες* dilizantes, quod significat excolantes vel desecantes, quasi à materia extranea purgantes. *¶ Pleni estis rapina & immunditia.* Græcè secundo loco est *ἀρπαγὴ* acraſia, quæ significat intemperantiam. Vnde immunditia pro intemperatiā potest accipi, vt notentur non solum auaritiæ, sed pariter etiam gulositatis & intemperantiæ. *¶ Secunda prius quod intus est calicis & paropsidis.* Nouē hoc dixit, nō loquēs de interiori parte ipsius visibilis calicis aut paropsidis, sed de interiori homine, quasi calicē & paropsidem in se homo habeat, suam mētem & animum. Quod autem sequitur, *Vt fiat & id quod de foris est, mundum*, duplicem recipit intellectum. Prior hic est, Sit tibi potissimum & ante omnia cura mūditiæ interioris, quam si habueris, erunt tibi omnia munda, etiam quæ foris sunt: quoniam (vt ait Apostolus) mūdus sunt omnia mūda, & immūdum nihil. Secunda hæc est: Primam curam habe de mūdanda conscientia, ac deinde recto ordine ad exteriorem etiam procede mūditiā: vt significetur ordo rectus & necessarius quo primum & potissimum spiritus mūditiæ, secundo autem loco etiā externa curetur. Sic enim solet nonnunquā dominus ordinem rectū docere eos in quibus videbat religio nē praposterā: velut cū alibi dicit, *Eijce primū irābem de oculo tuo, & tūc videbis ejcere festucam de oculo fratris tui*. Et alibi, *Qui sine peccato est, vestrū, primū in illā lapidē mittat*: quasi dicat, Seipsum quisque primū diiudicet & emēdet, ac deinde ad emēdandū procedat proximū. *¶ Intus autem pleni estis hypocriti.* Opera quidem illa per quæ homo hypocritā agit, & sanctum se simulat: externa sunt: sed illa hypocritam neminē faciunt, quā habeat similia opera etiā verē sanctus, in quo operibus respōdet anim⁹. Vera enim hypocritis intus est in animo, ex intēctione

simulandi

simulandi & ostentandi quam non habes sanctitatem. *Vt vobis scribatur & Pharisei hypocritæ, qui ædificant sepulchra Prophetarum, &c.* Aduerte pondus huius vā siue maledictionis seruari vsque ad locum illum: *Et vos implete mensuram patrum vestrorū*. Nam quæ antecēdūt, maledictionem non merentur. Non enim ideo digni erant maledictione Scribæ, quod Prophetarū ædificarent sepulchra, quā id ob reuerentiam facerent innocenter occisorū. Neque rursus, quia filij erāt homicidarū, quoniam filius nō portabit iniquitatem patris, sed anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Quod etiā dicebant, *Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non fuissetis socij illorum, &c.* nec hoc per se maledictione dignos facit. Hæc ergo omnia præmissa sunt, vsque dū illud adueniat: *Et vos implete mensuram patrum vestrorum*, ibique pondus cadit maledictionis. Propter hoc enim erat illis ventura maledictio, quia malitiam præcedentiū malorum patrum erant consummata tū, propter quod statim subiungitur, *Serpentes, genimina viperarū, &c.* *¶ Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Non per imperium id pronuntiandū est, sed cum graui pōdere magnæ amaritudinis, vt significetur hac amara pronuntiatione quid Dei permissione sint facturi, non vt eis hoc malū iubeat aut præcipiat facere. Atque ad hūc modū etiam in vulgato sermone loqui solemus, ubi cum dolore mali aliquid præsignare volumus nunquam euenturum. Veluti si iuuenē videamus admodum matura ætate mala tentantem, ita dicimus: Ita puer maturē incipe, sic patris improbitatem imitare, sic ad crucē aut patibulum festina: videlicet hoc modo significare volentes, quid huic puero venturum metuamus aut suspicemur. *¶ Vt veniat super vos omnis sanguis iustus.* Sanguis alicuius dicitur venire super eum, quem vindicta petit pro effuso tali sanguine, vt sanguis Abel super Cain venit, quoniam pro effuso innoxio sanguine, diuina illū subsecutura est ultio. Sic clamabāt tumultuantes Iudei: *Sanguis eius super nos & super filios nostros*. Hoc est, Si quā tu o Pilate metuis pro Christi cōdemnatione vindictam, nos omnē illam in nos ac liberos nostros suscipimus. Sic sanguis per contrariū dicitur amoueri ab aliquo, quādo efficitur vt super eū non veniat ultio, quomodo 3. Regum secūdo capite, Salomon ait ad Banaïam, iubens ei interficere Ioab: *Interfice* (inquit) *et sepeli eum, et amoue bis sanguinem innocentem qui effusus est à Ioab, à me, et domo patris mei*: videlicet indicare volens, quod per interfectionem Ioab periceretur ultio de interfectione duorum innocentium Abner & Amaſe, sicque nullum amodo esset periculum, ne quādo dominus pro horum interfectione super domum Dauid vindictam induceret: quemadmodum super vniuersum Israël venit ultio 21. Dei,

Dei, propter sanguinē Gabaonitarum, quos occiderat Saul, donec in vindictā peccati, eruci affigeretur à Gabaonitis septē filij Saul, quando repropitiatus est dominus terræ, & amarus est sanguis Gabaonitarum ab Israël. Hoc igitur est sanguinem venire, ultionem venire pro effuso sanguine, hoc sanguinē requirere, ultionē exquirere, vel adducere pro effuso sanguine, quomodo apud Lucā dicitur: *Ita dico vobis, requiratur a generatione hac.* ¶ *A sanguine Abel iustis vsq; ad sanguinē Zachariæ filij Barachia.* De hoc Zacharia verisimilior sententia est, fuisse illū filium Ioiadæ pontificis, qui populum à seruitute impietatis Athaliæ liberauit, & Ioas regē in domo domini educavit, ac deinde in regnū instituit. Hunc Zachariā historia Paralipomenon tradidit iussu Ioas regis ingrati à populo lapidibus obrutum in atrio domini, cū ex ore domini populus increparet pro idolo latria, quod rectē cōsonat ei quod hic dicit dominus interfectum eū inter templū & altare. Ceterū de nomine patris nulla est difficultas, si binomius fuisse dicatur, ut vnus homo Ioiada & Barachias fuerit nominatus. Cui astipulatur quod ait Hieronymus in Euangelio, Nazaræorum loco Barachia se nomē Ioiadæ reperisse: eratque hæc nominū pluralitas apud Iudæos frequentissima: quæ admodum ex Philone manifestē cognoscimus de genealogia Saluatoris. Sed quæstio ita dicentibus oritur, cur in hoc Zacharia voluerit Christus terminū ponere, vbi vniuersitatē interfectorum vellet significare, quā post ipsum pluri alij interfecti fuerint, dicente scriptura de Manasse, quod impleuerit Hierusalem innoxio sanguine vsq; ad os. In Elucidatione indicauimus, ob statū, siue conditionū, item & loci diuersitatē duos istos fuisse expressos, ut significetur pro omnibus iustis cuiuscunque conditionis, aut quocunque in loco interfectis, exquirēda vindicta. Abel enim simplex erat ouium pastor, nec sacerdos erat, quoniā primogenituræ annexū erat sacerdotium, sub tempore legis nature vñ sancti doctores tradunt. Abel autem primogenitus non fuit. Neque itē Prophetam eum fuisse legimus, sed hoc tantum quod iustus fuerit, & de optimis domino immolauerit. Zacharias autē sacerdotis filius & sacerdos fuit, insuper & Propheta. Sic enim liber ait Paralipomenon: *Spiritus domini induit Zachariam, filium Ioiadæ sacerdotem, et statit in conspectu populi, et dixit eis: Hæc dicit dominus Deus: Quare transgredimini? &c.* Magna itaque inter has cōditiones est diuersitas. Similiter & in interfectionis loco, quoniam in agro ille, hic in templi atrio fuit interfectus. Item & in occisionis modo, quoniam ille ab vno suo fratre, hic à toto populo, rege iubente, interemptus fuit. ¶ *Amē dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.* Ista repetitio

4. R.
211

tio semel dicti cū particula ita, vel amen, significat vehementem asseuerationē, & rem notatū bene dignam, Sic & alibi, postquam confessus esset dominus patri, quod abscondita à sapientibus & prudentibus reuelasset paruulis: statim subiungit, *Ita pater, quoniam sic fuit placitum ante te.* Et alibi, postquam patrem Deum docuisset timendum potestatem habentem mittere corpus & animam in gehēnam, mox subiungit: *Ita dico vobis, hunc timete.* Idem in huiusmodi vsū vult particula, ita, quod amen. Vnde apud Lucam hoc loco dicitur: *Ita dico vobis, requiratur ab hac generatione.* Ceterum huius loci sententia duplex assignari potest, secundum quod generationem hanc dupliciter accipimus. Potest enim generatio ista intelligi tota collectio malorum, qui ab initio persecuti sunt bonos, quomodo generatio iustorum (de qua in Psalmis dicitur: *Hæc est generatio querentium dominum*) omnes complectitur bonos ab exordio. Sic enim à principio ad finem vsque sæculi duæ tantum generationes distinguuntur: si bi inuicem contrariæ, quarum hæc sit Dei, illa diaboli. Hanc generationem si dicamus intelligi, non erit difficultas magna, quomodo verum sit à generatione exquirēda esse in bonos commissa omnia scelera. Sed huic videtur non satis consonare quod præcedit, ut veniat super vos omnis sanguis iustus, vbi particulariter ipsos videtur velle designare, quos dixit patrum mensuram impleturos, quosque serpentes appellauit, & viperarum genimina. Nos in Elucidatione generationem istam intelligimus, particulariter hanc generationem pessimam interfectorum Messia sui, & super hanc generationem, quomodo omnia prius patrata scelera dicantur venire, indicamus. Item & in Commentariis libri Psalmorum super illo Psalmi 108. *In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini, & peccatum matris non deleatur:* & in Annotatione & in Elucidatione indicauimus. Consimilem enim huic versui propositus locus habet sententiam. ¶ *Hierusalem Hierusalem que occidis Prophetas, et lapidas.* Quamuis per præsens tempus dicatur, occidis, lapidas, non tamen actualis occisio & lapidatio signatur, sed verus consuetudo & antiquæ malitiæ obduratum propositum etiamnum perseverans indicatur, valētque tantundem ac si dicas. *Quæ soles occidere & lapidare, quæ hætenus occidisti & lapidasti plurimos, & antiquum malitiæ huius propositum etiamnum obtines.* Illud quoque manifestum est, sub nomine metropolis ciuitatis totum regni Israëliti ci populum intelligi, atque vniuersos sermonem dirigi. ¶ *Dico enim vobis, non me videbitis amodo.* Duplicem indicat Elucidatio interpretationem: sed prior de prædicto aduentu domini in Hierusalem videtur

videtur verisimilior. Nā id magis verba indicare videtur. Vox enim illa, *Benedictus qui venit in nomine domini*, festini gaudij est acclamatio. Quomodo ergo in secūdo aduētū isti damnandi homicidæ videntes aduenientē iudicem, cum gaudio acclamabant venienti, qui videntes in quē pupugerunt (iuxta Apocalypsis verbum) plangent se super eum, & timore turbabuntur horribili à pauore imminētis iudicij.

Et egressus Iesus de templo, ibat,

Postquam in templo docuisset dominus per diem, & egressus erat, iuxta consuetudinem ad vespērā egressus discedebat à templo, versus montem Oliuarum. Siquidem diebus erat docens in templo, nocte verò exiens morabatur in monte Oliuarum. ^b Ipsumque ita à templo exeuntē, quidam discipulorum familiariter accesserunt, commo-

^b Et accesserunt discipuli eius, ut ostenderent ei edificationes templi.

monstrantes magnificentiā & artificium structuræ atque ornatus templi, tanquam magnum quoddam & singulare spectaculum: ad eum ferē modū quo solēt filij libenter commonstrare parentibus, si quid viderint sibi nouum aut dignū spectatū. ^c Videns autem Christus discipulos suos iuxta hominū æstimationē magnificare structurā illam pretiosā, volēsq; huiusmodi æstimationem ab ipsorū cordibus auellere, dixit eis. ^d Nunc vos quidem ista omnia, quasi magnū quoddam spectaculum, multa curiositate aspicitis atque miramini. Veruntamē illud dico vobis in veritate, vērurum esse tempus, quo ista omnia sic destruentur atque dissipabuntur, ut nec lapis super lapidē remaneat, ut neq; vestigia vlla huius tam magnificæ structuræ relinquatur, nec saltē diruti parietes remaneāt. Sicque cōsideratione finis instantis, omnē illā gloriā quæ videbatur velut nihili reputandā docuit. ^e Auditis autem verbis illis, admirati sunt & stupefacti discipuli, tanquam super re audita horrenda: veruntamen apud se quæstionē continuerunt, donec ad locum secretum peruenissent, ubi eum de hac re plenius interrogarent. Peracto igitur itinere, cum dominus iam resideret in monte Oliuarum, discipuli tanquam opportunitatē commodā nacti, ad interrogandum

^c Ipse autem respondens, dixit illis: Videatis hæc omnia? ^d Amē dico vobis, nō relinquetur hic lapis super lapidē, qui non destruat.

^e Sedente autē eo super montē Oliueti,

rogandum de quæstione quam gerebant in animo, eo quod cū ipso essent solitarij: sedebatq; ipse tanquā paratus ad docēdum, item ex opposito sedebat ipsius templi, de quo sermo habitus erat: ^a his inquam occa- sionibus accesserunt discipuli ita separatim à turba se- dentem præceptorem, & interrogauerunt eum, dicen- tes: ^b Præceptor, paulo ante cum tibi structuram templi monstrarem, verbum auditu horribile respon- disti nobis, de templi destructione. Sed dic nobis, ora- mus, si ita tibi videtur expediens id nos cognoscere, quo tempore ista contingent, & quæ erunt signa ad- uentus tui ad iudicium, & consummationis sæculi, nis sæculi?

Discipuli nanq; tempora ista simul cōmiscebant, putantes destructionem templi quam prædicebat dominus, non nisi in consummatione sæculi & aduētū suo futuram: atque ob hoc, de tempore destructionis templi & consummationis sæculi, quasi de vno tempore interrogabant. ^c Quoniam autem non inutilis erat, neque omnino curiosa discipulorum proposita quæstio, quæ signa interrogabat aduentus & consummationis sæculi (quorum notitia, ad præmonitionem fidelium, qui in illa incidēt tempora, vtilis admodum erat & necessaria) benignē dominus respondit interrogantibus & proluxa narratione, partim de Hierosolimitanæ vrbs excidio, partim de temporibus nouissimis differuit: sic ut quasi permixtū, nūc de vno, nunc de altero, loqueretur: potissimum tamē, de tempore nouissimo, cuius notitia erat magis necessaria.

^d Dixit ergo illis dominus: Videant qui in illa incidēt tempora, siue vos illi sitis futuri, siue vestri posteri, ne à quoquam seducantur. Tempora enim illa nouissima de quibus interrogatis, erunt tempora admodum periculosa, quibus sibi cautē admodum prouidere debebunt, quicunque in recta fide perstare voluerint.

^e Circa nanq; tempora illa falsi doctores multi exurgent, ad disseminandos varios errores & hæreses in populo: seseque ostentabunt hominibus, tanquā à Deo missos, & ex Deo docētes: in tātam quoq; prorupturi audaciam, ut audeāt prædicare populo, & dicere: Ego sum Christus. Multi enim venient in nomine meo, dicētes: Ego sum Christus. Iam Christus siue mēsiās ille promissus, me sequamini.

ni, meam doctrinam tenete, & aliam omnem abiici-
te. Ad hoc (inquit) missus sum à Deo, ut ista & ista
annuntiem hominibus, ut de erroribus multorum se-
culorum illos eruiam, & veritatem illis aperiam, quæ
a. Et multos se- ignorauerunt patres eorum. ^a Et multi seductores
ducent. istis aurem accommodantes seducuntur per eos, atque
à veritate abducuntur in errorum deuia. Miscebuntur
b. Auditori e quoque tunc omnia tumultibus insolitis. ^b Auditori
nim estis præ- nanque estis prælia multa in diuersis regnis & mundi
lia, partibus insigniter crudelia: item & opiniones siue
c. & opiniones famas aut rumores aliorum adhuc instantiū prælio-
præliorum. rum. Audietis hic quidem gesta esse prælia, illic geri,
d. Videte ne tur alibi parari: sicque erunt omnia tumultibus & terro-
bimini. Oportet ribus plena. ^d Vos autem his visis ne conturbemini,
enim hæc fieri: scientes, quod ista omnia sic euenire oporteat ante con-
e. sed nondum sumationem. Omnino enim ista sic euenire opor-
est finis. tet. ^e Veruntamen non statim aderit consummatio
f. Consurget e- Consummentur nanque gentes & regna aduersus inui-
nim gens in gen- cem, & arma mouebunt nouo insueti modo, vix
tem, & regnum vquam locorum pace permanente, & vbique bello aut
in regnum. certè belli fama & apparatu saeuiente. ^f Erunt quoque
g. Et erunt pesti singulares pestilentiæ, & varia morborum genera: quæ
lentie, tum ipsa nouitate, tum vehementia & effica-
cia & ce- leritate nocendi, tum etiam generalitate, qua se longè
lateque spargent, erunt admodum terribiles. ^g Erunt
h. & fames, & quoque fames admodum graues, per totum penè or-
terre motus per bem, & terramotus magni per loca diuersa, siue per
loca. singula penè loca. Quæ omnia sua ipsa nouitate velut
prænuuntiant, adesse in proximo consummationem
saeculi. Quemadmodum enim senibus antequam ad
mortem perueniant, multa prius incommoda & inso-
liti casus eueniunt, ex defectu virtutis naturalis ad finem
tendentis, quæ ipsis sunt velut prognostica &
prænuuntia mortis imminensis: sic & consummatione
nouissimam, mala multa & insolita præcedent, post
i. Hæc autem o- paululum venturi finis propinqua indicia. ⁱ Priores
mnia initia autem illæ miserie præliorum, famis, pestilentie, &
sunt dolorum. terramotuum comparatione ad ea quæ subsequantur
mala,

mala, modica videri possint, & tantum dolorum atque
miseriarum principia. Nam erunt hæc generaliter om-
nium mala. Quæ autem sequentur, erunt fidelibus
peculiaria. ^a Grauiissima nanque tunc mouebitur con- a. Tunc tradent
tra fideles persecutio, & tribulationibus multis affi- vos in tribula-
cientur à malis, ita ut etiam morte sint affecturi pluri- tionem, & occi-
mos. ^b Eritisq; vos mei discipuli & fideles odio habiti dent vos
ab omnibus gentibus & hominibus incredulis, pro- b. Et eritis odio
pter fidem & confessionem nominis mei. Erit enim omnibus genti-
bus, propter no-
men meum.
tunc aduersus nomen meum & fidem meam grauiissi-
ma coniuratio, & persecutio principum mundi & men meum.
sapientum, adeo ut penè abominationi sint futuri qui
meum nomen confiteri voluerint. ^c Et tunc multi per- c. Et tunc scan-
sequutionis saeuitia, vel cordis instabilitate scandali- dalizabuntur
zabuntur ac corrudent, attendentes spiritibus erroris, multi,
& magistris mendacii, apostatantes à fide: ^d & se inui- d. & inuicem
cem tradent homines, accusabuntque, & deferent ad tradent,
tribunalia & confessiones iudicum, ^e habebuntque se in- e. & odio habe-
uicem odio & persequentur inuicem: non solum illi bunt inuicem.
qui à principio infideles fuerant persequetur fideles,
verum etiam qui à fide apostatauerint, postmodum
aduersum eos saeuient qui in recta fide voluerint per-
manere. ^f Et multi falsi doctores surgent, non missi à f. Et multi pseu-
Deo, sed mittentes seipso & exaltantes, per saltum, do propheta sur-
superbi cordis sui, unde præsumunt se ostentare tan- gent, & seducet
quam à Deo missos ad docendum veritatem: multos- multos.
que sua blandiloquentia & erroneis persuasionibus à
rectitudine, tum vitæ, tum doctrine seu fidei, abducet
in errores & vitia. ^g Et quia erit tunc admodum abun- g. Et quoniam
dans in terris iniquitas, quoniam scandalis plenus e- abundabit ini-
rit mundus, multorum charitas refrigescet: quorun- quitas, refrige-
dam quidem penitus refrigescet siue extinguetur, scet charitas
aliorum verò licet non penitus extinguetur, attamen multorum.
vacillabit, & obscurabitur aliquatulum, multumque
periclitabitur. Quemadmodum enim frigus abun-
dans calorem extinguit atque expellit, vel certe im-
minuit, sic iniquitas (quæ est velut quoddam anima h. Qui autem
frigus) cum abundauerit & excreuerit, fauorem cha- perseverauerit
ritatis (quæ est velut ignis & calor quidam) extin- usque in finem.
guet, facitque refrigescere. ⁱ Verum tamen, qui his hic saluus erit.
12 2 omnibus

omnibus malis nihil obstantibus in rectitudine vitæ atq; fidei patienter & perseveranter permanferit, qui nullis persequutionibus veritatem vitæ atq; doctrinæ deseruerit, hic demum coronabitur, & salutem consequetur eternā. Quæ quidē tam magnifica promissio, & tam certa expectatio amplissimæ mercedis fidelium, debet animos in bono proposito & finali perseverantia confirmare, ut propter nullam persequutionem à bene ceptis desistant. ^a Ante verò quàm veniat sæculi consummatio, oportebit hoc Evangelium regni cælestis prædicari per totum orbē, non obstantibus quibuscunq; persequutionibus & malis: prædicatio Evangelicæ & Christianæ doctrinæ per vniuersum orbem dilatanda erit, ^b ita quod testimonium illi perhibebitur apud omnes populos: & id quidē magno cū fructu electorum, ita ut non sit gens aut populus, cui non annuntiandum sit Evangelium ante finem mundi: ^c quod certissimum & indubitatum est signum consummationis, quod donec videatur impletum, non veniet consummatio: quo e contrario impleto, tunc erit expectanda consummatio. ^d Quantum autem ad tempus destructionis Hierosolymitanæ attinet, hoc scitote, quod cum videritis stantem in loco sancto illam abominationem desolationis quam prædixit futura est à Daniele Daniel, post occisum Christum statuto tempore, ^e tunc aduertat animum qui legit Prophetiam illam, & intelligat tempus esse quo impleri debeat. Hoc est, cum videritis Romanorum exercitum locum sanctum Hierusalem ad obsidendum & oppugnandum circumdare. Vel cum videritis idolum aut statuam poni in loco sancto (quemadmodum in eo ad plura tempora stetitisse legitur statua Adriani equestris) tūc qui legit intelligat, propè adesse tempus. ^f Euenient autē tunc Iudæis tanta tamq̃ue horribilia mala, ut beatus sit putandus, qui illa possit vel omnibus relictis effugere. ^g Vnde qui in Iudæa sunt, si sibi velint consultum, ad montes confugere debebunt, ut ibi latitent, à facie malorum quæ superuenient Iudæis. ^h Et qui in tecto in supremo domus vel in summo solario prope tectum fuerint, consulendum illis est, si vlla via pateat, ut mox viso

a Et prædicabitur hoc Evangelium regni in vniuerso orbe.

b in testimonium omnibus gentibus.

c tunc veniet consummatio.

d Cum ergo videritis abominationem desolationis, qua dicta est à Daniele Prophetâ, stantem in loco sancto, & qui legit intelligat.

e Tunc qui in Iudæa sunt, si sibi velint consultum, ad montes confugere debebunt, ut ibi latitent, à facie malorum quæ superuenient Iudæis.

g Et qui in tecto in supremo domus vel in summo solario prope tectum fuerint, consulendum illis est, si vlla via pateat, ut mox

viso periculo fugiant, neq; vel domum suam ingrediantur ad auferendum aliquid quod secum porrent ad fugam: sed absq; omni mora sollicitè aufugiant, ne à tantis malis comprehendantur. ^a Item qui in agro ^b Et qui in a fuerit, non erit illi consultum ut fugam vel tantisper pro, non reuerteretur, donec reuerfus domum vestre secum auferat tatur tollere tunicam suam. meliorem in qua fugiat. Erit in mora maximum periculum, & tanta erunt illa instantia mala, ut præster omnia relinquere, quàm ab eis comprehendendi, nihilq; sit antefendum fugæ, quæ vnicum erit tanta mala effugiendi remedium. ^b Atq; hac ratione, infelices erunt mulieres imprægnatæ & grauidæ, atq; illæ etiam quæ gnātibus & nū pueros lactant, eo quod ad fugam minus erunt paratæ ^c trientibus in illis & idoneæ. Grauidæ nanq; mulieres, onere prolis quæ gestant in vtero impediuntur ab expedito cursu aut celeris fuga. Illæ item quæ pueros lactant, naturali commiseratione permotæ, non valent suos relinquere infantes: quos si secum fugientes abstulerint, impediuntur onere & molestia illorum, ne expeditè valeant fugere. ^c Eadem item ratione optandum erit Iudæis, ut non tempus istud fugæ veniat hyeme vel sabbato. Vtrunq; enim tempus illud, foret ad fugam admodum incommodum. Hyemē nanq; dies sunt breuiores, ut longè fugere non permittat lumē citò deficiens: sunt item frigora & alia incommoda multa in montibus ad quos confugiendum esset, minusq; tūc inueniuntur fugitiui aut errantes in montibus vnde sustententur, quàm estate. Sabbato verò, ex legis præscripto, nō nisi sabbati iter spatium videlicet modicū licet cōficere, quod ad effugiendum nequaquam sufficeret. Procul nanq; fugiendum foret à tantis malis, quæ vniuersam penē Iudæam complebunt. ^d Erit enim tunc temporis tribulatio tam magna huic populo Iudeorū, qualem antea nunquam sunt experti vsque ad tempus præsens, neq; vnquam experientur maiorem aut similem, donec mundus perstabit. Neque erūt vllius ponderis mala quæ ante senserunt patres eorum, vel in Aegyptiaca seruitute, vel in captiuitate Babylonica, vel in aliis oppressiōibus, quibus subinde nūc ab hoc nūc ab illo fuerūt afflicti, si conferantur cum istis quæ tūc sentient

a Et qui in agro fuerit, non erit illi consultum ut fugam vel tantisper pro, non reuerteretur, donec reuerfus domum vestre secum auferat tatur tollere tunicam suam.

b Et qui in agro fuerit, non erit illi consultum ut fugam vel tantisper pro, non reuerteretur, donec reuerfus domum vestre secum auferat tatur tollere tunicam suam.

c Orate autem ut non fiat fuga vestra in hyeme vel sabbato.

d Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsq; modo, neque fiet.

ELUCIDATIO CAP. XXIII.

sentient malis. Erit enim ira & ultio Dei consummata aduersus populum istum: & post omnē miseria in obfidione perlatam, qui reliqui fuerint, dispergentur capiti in omnes gentes, & Hierusalem calcabitur à gētibz, donec impleantur statuta tēpora: quando postquam intraverit plenitudo gentium, etiam Israël saluus fiet. ^a Et nisi diuina dispositione breuius al signaretur illud afflictionis Iudaicæ tempus, quam ipsorū culpa exigebat, & diuinę iustitię seueritas videbatur exposcere, non seruarentur aut remanerent ex Iudeis illis vel vllæ reliquię, sed radicitus deleteretur illa praua generatio. ^b Veruntamen propter electos, quos ex populo illo postquam plenitudo gentium intraverit ad se conuerti facit vt fiat ex duobus populis vnū ouile & vnus pastor, breuiabuntur dies illi afflictionis. Recordabitur dominus pacti sui quod habuit cum Abraham, Isaac, & Iacob, nec vult penitus delere semen eorum etiam carnale: sed reliquias sibi seruabit ex eis, quas ad se faciet conuerti circa consummationem sæculi: Facietq; vt persequutionis grauitas breuiori durationis mora compensetur, vt non penitus absorbeantur aut deficiant fideles de Ecclesia. ^c In nouissimis autem illis tēporibus, de quibus ab initio sermonem feci, cautiſsimē sibi prospicere debebunt qui in ea incident tempora, ne acquiescant spiritibus erroris, neve omni credant spiritui, sed diligenter probare eos debebunt, si ex Deo sint. Hoc autem pro generali & certa regula teneant, vt aliū Christum nō recipiant, præter eum quem iam olim receperunt, neque aliud Euangelium præter id quod iam olim prædicatum est, & cui ipsi iam olim crediderunt. Propter quod, si fama spargatur, quę dicat, aut hic aut illic apparuisse Christum suū Mesiā à Deo missum, qui nouam doctrinam & solam verā doceat, quam etiam miraculis magnis confirmet, non debebunt huiusmodi rumoribus fidem habere fideles: quin potius pro anathemate habere debent omnē eum qui aliū Christum vel aliud Euangelium prædicauerit, etiam si an pseudochristi, et gelus videatur de cælo adueniens. ^d Exurgunt namque in illis tēporibus diuersi pseudochristi & pseudo-

a Et nisi breuius fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro.

b Sed propter electos breuiabuntur dies illi.

c Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus aut ecce illic, nolite credere.

d Surgēs enim pseudochristi, et gelus videatur de cælo adueniens.

IN MATTHAEVM.

propheta, qui mentientur se esse Christos, & à Deo missos ad veritatē prædicandam, & omnium sæculorum errores corrigendos: qui & mihi, & Euāgelio per me prædicato detrahent, meq; vt pseudochristū & seductorem reprobabunt, se autem verē à Deo missos, & multo ante promissos asseuerabunt: ^a Deoq; permittente, per dæmonum virtutē tanta adent signa atque prodigia, tam euidentia, tamq; efficacia, vt etiam electis Dei seducendis atq; in errorem mittēdis sua euidentia videātur posse sufficere, nisi Dei speciali custodia à lapsu seruarentur aliquot electi. ^b Ecce prædixi vobis, & præmonui de iis quę vērura sunt in illis temporibus, vt præuisa iacula cum aduenerint, per clipeū prouidentię sic excipiantur, ne noceant, neque dubitationis vulnus cordibus vestris infigant. ^c Itaq; (vt vel frequenti replicatione tem necessariam vobis inculcem) si dixerint vobis homines, Ecce illic in deserto est Christus, non moueamini à firmitate vestrę fidei, neque exeatis ad audiendū illos. ^d Item si dixerint, Ecce illic in domo est, in conclau quopiā Christus, æque nolite fidem habere eiusmodi suasionibus. ^e Cum enim iterum Christus venturus est, non erit opus vt quisquam vobis eū indicet aduenientē. Tam enim manifestus veniet, vt palām omnibus sit reuelādus atque ab omnibus videndus. Sicut enim fulgur quando apparet mūdo, ab omnibus manifestē cernitur, utpote ab orientē transiens ad occidentem, propter quod non est opus vt ab vllō monstretur aut nūtieretur hominibus. Ecce hīc aut ibi est fulmen: sic & filius hominis manifestē apparebit omnibus, cum iterum aduenerit, vt videat eum omnis oculus, & neminem latere possit. ^f Et quemadmodum aquila pertrahuntur odore cadaveris ad locum vbi ipsum iacuerit, sic me adueniente, ad me congregabuntur omnes electi: sentientq; mox illi virtutem præsentię aduentus mei, & rapientur mihi obuiam in aëra, vt semper fiat mecum & in me pascantur atque satientur: quemadmodum ad cadaver festinant & congregantur aquilæ, vt ex eius carnibus pascantur. Nihil opus est, vt aquilis quispiam indicet, Ecce hīc aut

a & dabūt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiā electi.

b Ecce prædixi vobis.

c Si ergo dixerint vobis: Ecce in deserto est, nolite exire, d ecce in penetralibus, nolite credere.

d Sicut enim fulgur exit ab oriente, & paret usque in occidentem: ita erit & aduentus filij hominis.

e Vbiq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquila.

illuc cadauer iacet putridum: ipso odore ad se alliciet aquilas. Sic nullo erit electis meis demonstratore opus qui dicat, Ecce hic aut illic est Christus, me adueniente, statim vltro meam sentient presentiam, & ad me congregabuntur per virtutem presentiae meae. ^a Nō multo autem post illorum dierum nouissimorum tribulationē, imminente iam in proximo cōsummatione saeculi & aduentu filij hominis, sol iste corporeus perdet lumen suum, & conuertetur in tenebras: ^b similiter & luna lumine suo priuabitur, simūq; cū sole deficiet lumine, sicut deficit riuius fonte siccatō, vnde profuebant aquae eius. ^c Item & stellae desinent super terram lumen effundere, sicque de caelo videbuntur subito decidere & deperire. ^d Virtutes quoque caelorum commouebuntur: vires scilicet naturales & influentiae quae corporibus insunt celestibus, & quibus potenter in hac agunt inferiora, immutabuntur & deficient simul cum ablato lumine. Sic etiam ante consummationem totius saeculi, tribulatio maxima orietur vniuersis fidelibus per totū orbem, qualis nunquam ante fuit neque post erit: quae tauta erit tamque acerba, vt nisi propter electos suos illam Deus breuiorem faceret, quam hominū malitia promerebatur, & quam persecutorum rabies videret: vix quisquam relinqueretur fidelium, qui nō persecutionis enormitate vel auferretur de via, vel à veritate deficeret. Veruntamen propter electorum salutem, faciet Deus cōtentatione prouentum & pactum vt sustinere valeāt, & inuenire exitum. Ipsi quoque angelici exercitus (qui caelorum virtutes nominantur) commouebuntur & cōturbabuntur super re tam insolita & die tam noua. ^e Ac tunc apparebit in caelo corā oculis omnium signum filij hominis, signum crucis in qua filius hominis exaltatus & clarificatus fuit, opus in ea perficiens ad quod à patre missus venerat in mundum: quod signum tunc apparebit, ad iudicis denuntiationem, ad incredulorum confusionem, & consolationem fidelium. ^f Et tunc venientem cernentes iudicem, plangent ex omnibus populis mali & increduli, qui in ipsum credere aut ipsius mandatis obedire contempserunt,

^a Statim autē post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur.

^b & luna non dabit lumē suū.

^c & stellae cadent de caelo, & virtutes caelorum commouebuntur.

^e Et tunc parebit signum filij hominis in caelo:

^f & tunc plangent omnes tribus terra.

runt, & crucem eius effusumque in ea sanguinem contempserunt & conculcauerunt, per sua peccata, de quibus nō egerint poenitentiam: plangent (inquā) impij isti, nō aduenientem iudicem neque signum eius, sed seipsos plangent, propter imminēs sibi ex testimonio malae conscientiae cōdemnationis iudicium: boni vero forsitan etiam plangent praegaudio, cum videbūt suum dominum olim sic cōtempitū & despectū apud homines, cum tanta nunc gloria redeuntem ē caelis quemadmodū gaudere solet atque praegaudio subinde flere amicus, cum post longam peregrinationem multosque labores & pericula, videt incolumen prosperē redeuntem amicū suum. ^a Et videbunt vniuersi tam boni quam mali filium hominis venientem in nubibus caeli, tanquā nubibus pro vehiculo & throno insidentem, vt quomodo in nube ascendit à terris ad caelum, ita in nube redeat ad iudicium. ^b Veniet autem cum magna virtute & magnifica gloria: angelorum maximo exercitu circumdatus: quemadmodum cum rex ad pugnam contra inimicos suos egreditur, multis millibus militum stipatus: ^c & in magnifica maiestate, vt pote in gloria patris sui: in tanta utriusque tamque praecellēti gloria, vt manifestē omnibus pateat possit, hunc esse verum filium Dei, & hūc eum esse qui potestatem habet à Deo patre iudicandi viuos ac mortuos. ^d Vtetur autem filius hominis, ad declarandum magnificētiā & gloriam potestatis suae angelis, per ministros suos: quos emittet per vniuersum orbem cum tuba & voce magna, videlicet vt voce validissima personantes per orbem, in clamēt vocem illam magnae virtutis, Surgite mortui, venite ad iudicium: & perficietur horum ministerio mortuorum resurrectio, ^e congregabūtūque per eos & deducentur ad dominiū in occursum ipsius omnes electi à summo caelorum vertice, vsque ad respondentem ex opposito extremum & contrarium verticem: id est, vbi cunctae tandem locorum delituerint, siue corpora, siue animae, tunc certē rursū conuenientur, & viui ipsi ac resuscitati tam corpore quam anima procedent illi obuiam, ad congratulandum diu expectato

^a Et videbunt filium hominis venientē in nubibus caeli, cum virtute multa,

^c & maiestate,

^d Et mittet angelos suos, cum tuba et voce magna,

^e & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis caelorum usque ad terminos eorū.

a Ab arbore iudici. *a* Accipite verò similitudinem ab arbore fic, autem fic iudici. & ex eius similitudine discite argumentari instans tē te parabola. *b* Cum iam rami ex certis quibusdam iudiciis quæ videris in ficu colligitis propè esse tempus æstatis, utpote cum videritis fuit, & folia ramos eius teneriores siue molliores fieri, ut solēt arborum rami per tempus hyemis rigore frigoris inducati, adueniēte vere mollescere vi solis appropinquātis præcepta, ut iam incipiant ex se folia producere.

c scitis quia prope est æstas. *c* Ex his iudiciis argumentando colligitis, iam hyemem transisse, & verum tempus aduenisse, nec longè abesse tempus æstatis. *d* Ad eūdem modum, cum videritis hæc omnia quæ prædixi signa aduentus mei euenire videritis, certo argumento colligere poteritis, quod propè est in ta-
e Amē dico vobis in veritate, quod nō deficiet generatio ista hominū, hæc quia nō pœ antequam omnia impleantur: id est, ante consummationē sæculi oportebit hæc omnia impleri quæ prædictio hæc, donec dixi vobis: & qui ex ista generatione hominum erūt superstitēs in tempore illo, videbunt impleri omnia. Non etiā deficiet generatio fidelium, donec omnia impleantur: quoniam vsque ad consummationem sæculi perstabit Ecclesia. Vnde qui in nouissimis tēporibus sūt venturi fideles, verè hæc omnia impleri videbunt. *f* Quæ autem ago loquor vobis, infallibilem & indubitatam habent veritatem, eaque non euenire est prorsus impossibile. Cælum quidem & terra transibunt, & immutabuntur siue innouabuntur ab eo statu in quo nunc sūt, ad statum perfectiorem in consummatione sæculi deducēda, postquam, seruire desierint homini, cui interim seruiunt, sicque mutabilitati & instabilitati sūt subiecta. *g* Verba autem mea certissima sūt, penitus infallibilia & immutabilia, ut aliter quā prædixi euenire non possit, neque quicquam vel minimum eorum non impleri. *h* Sicut autem certissimum vobis esse debet, venturum aliquando esse diem vnum moſci, neque consummationis sæculi atque iudicii: ita omnino angeli cælorum, incognitum est hominibus, imò & angelis in cælo, quia

f Cælum et terra transibunt: *g* Verba autem mea non præteribunt. *h* De die autē illa et hora nemo scit, neque consummationis sæculi atque iudicii: ita omnino angeli cælorum, incognitum est hominibus, imò & angelis in cælo, quia

quisnam ille dies sit futurus: nemo hominū in terra, neque etiam angelorum in cælo, distinctè cognoscit diem illum iudicii nouissimum. *a* Hoc enim a nisi solus pater secretū sibi seruire vult Deus, & hominibus nequam patefacere, quod eis non expediat ipsum cognoscere. *b* Sic autem erit in aduentu filij hominis, diebus Noë ita quantum ad malos & absque timore viuentes homines, quomodo erat in diebus Noë in aduentu diluuij filij hominis. super terram: similiter veniet dies domini & impara-
c Sicut enim eratos opprimet homines mundi huius, quomodo diluuiū in diebus Noë subito oppressit homines mundales, ante diluuiū di, tale nihil expectantes. *c* Quemadmodum enim in diebus Noë, antequam veniret diluuium, viuebant bibentes, nuben-
d homines mudi in securitate magna & voluptate, nites, et nuptij hil expectantes mali, sed omnia agentes ut solet inter tradentes vsque homines fieri: videlicet epulantes & deliciātes, mari ad eum diem, monia quoque contrahentes, & nuptij dantes, vsque quo intravit ad diem nouissimum quo intravit Noë in arcam: & Noë in arcam, non cognouerunt, donec subito adueniens omnes op-
e primere & interficeret qui nō erant cum Noë in ar-
f ca, cui Noë pœnitentiam prædicanti & diluuiū com-
g minanti noluerūt credere, neque voluerūt intelligere, quod sibi denūtiabatur periculum, sed permanse-
h runt in pristina sua securitate & voluptatibus: sic & uentus filij ho-
i ante aduentū filij hominis, mundani homines prædicantibus pœnitentiam & iudicium propinquum denūtiantibus viris sanctis nolētes credere, in pristinis autē suis cupiditatibus & impietatibus eligentes per manere, subito opprimuntur imparati, & moriuntur in iniquitatibus suis. Dies enim domini sicut fur in nocte ita veniet, cum non expectabunt homines. *i* Tūc erit videre admirabile diuisionem & separationem eorum qui videbantur sibi proximi & coniunctissimi, vel officio, vel negotio, vel etia alio vinculo. Duorū namque simul in eodem agro laborantium, *k* alter assumetur ad gloriam, & tanquam electus rapietur obuiam iudici in aëra, ut latus occurrat ad gratulationē venienti: *l* alter verò reprobabitur ad damnationē, & tanquam reprobatus relinquetur in terra, ut in-
m de detrahatur accepta sententia in inferiora tartari. *n* *o* *p* *q* *r* *s* *t* *u* *v* *w* *x* *y* *z* *aa* *ab* *ac* *ad* *ae* *af* *ag* *ah* *ai* *aj* *ak* *al* *am* *an* *ao* *ap* *aq* *ar* *as* *at* *au* *av* *aw* *ax* *ay* *az* *ba* *bb* *bc* *bd* *be* *bf* *bg* *bh* *bi* *bj* *bk* *bl* *bm* *bn* *bo* *bp* *bq* *br* *bs* *bt* *bu* *bv* *bw* *bx* *by* *bz* *ca* *cb* *cc* *cd* *ce* *cf* *cg* *ch* *ci* *cj* *ck* *cl* *cm* *cn* *co* *cp* *cq* *cr* *cs* *ct* *cu* *cv* *cw* *cx* *cy* *cz* *da* *db* *dc* *dd* *de* *df* *dg* *dh* *di* *dj* *dk* *dl* *dm* *dn* *do* *dp* *dq* *dr* *ds* *dt* *du* *dv* *dw* *dx* *dy* *dz* *ea* *eb* *ec* *ed* *ee* *ef* *eg* *eh* *ei* *ej* *ek* *el* *em* *en* *eo* *ep* *eq* *er* *es* *et* *eu* *ev* *ew* *ex* *ey* *ez* *fa* *fb* *fc* *fd* *fe* *ff* *fg* *fh* *fi* *fj* *fk* *fl* *fm* *fn* *fo* *fp* *fq* *fr* *fs* *ft* *fu* *fv* *fw* *fx* *fy* *fz* *ga* *gb* *gc* *gd* *ge* *gf* *gg* *gh* *gi* *gj* *gk* *gl* *gm* *gn* *go* *gp* *gq* *gr* *gs* *gt* *gu* *gv* *gw* *gx* *gy* *gz* *ha* *hb* *hc* *hd* *he* *hf* *hg* *hh* *hi* *hj* *hk* *hl* *hm* *hn* *ho* *hp* *hq* *hr* *hs* *ht* *hu* *hv* *hw* *hx* *hy* *hz* *ia* *ib* *ic* *id* *ie* *if* *ig* *ih* *ii* *ij* *ik* *il* *im* *in* *io* *ip* *iq* *ir* *is* *it* *iu* *iv* *iw* *ix* *iy* *iz* *ja* *jb* *jc* *jd* *je* *jf* *jj* *jh* *ji* *jj* *jk* *jl* *jm* *jn* *jo* *jp* *jq* *jr* *js* *jt* *ju* *jv* *jw* *jx* *ky* *kz* *la* *lb* *lc* *ld* *le* *lf* *lg* *lh* *li* *lj* *lk* *ll* *lm* *ln* *lo* *lp* *lq* *lr* *ls* *lt* *lu* *lv* *lw* *lx* *ly* *lz* *ma* *mb* *mc* *md* *me* *mf* *mg* *mh* *mi* *mj* *mk* *ml* *mm* *mn* *mo* *mp* *mq* *mr* *ms* *mt* *mu* *mv* *mw* *mx* *my* *mz* *na* *nb* *nc* *nd* *ne* *nf* *ng* *nh* *ni* *nj* *nk* *nl* *nm* *nn* *no* *np* *nq* *nr* *ns* *nt* *nu* *nv* *nw* *nx* *ny* *nz* *oa* *ob* *oc* *od* *oe* *of* *og* *oh* *oi* *oj* *ok* *ol* *om* *on* *oo* *op* *oq* *or* *os* *ot* *ou* *ov* *ow* *ox* *oy* *oz* *pa* *pb* *pc* *pd* *pe* *pf* *pg* *ph* *pi* *pj* *pk* *pl* *pm* *pn* *po* *pp* *pq* *pr* *ps* *pt* *pu* *pv* *pw* *px* *py* *pz* *qa* *qb* *qc* *qd* *qe* *qf* *qg* *qh* *qi* *qj* *qk* *ql* *qm* *qn* *qo* *qp* *qq* *qr* *qs* *qt* *qu* *qv* *qw* *qx* *qy* *qz* *ra* *rb* *rc* *rd* *re* *rf* *rg* *rh* *ri* *rj* *rk* *rl* *rm* *rn* *ro* *rp* *rq* *rr* *rs* *rt* *ru* *rv* *rw* *rx* *ry* *rz* *sa* *sb* *sc* *sd* *se* *sf* *sg* *sh* *si* *sj* *sk* *sl* *sm* *sn* *so* *sp* *sq* *sr* *ss* *st* *su* *sv* *sw* *sx* *sy* *sz* *ta* *tb* *tc* *td* *te* *tf* *tg* *th* *ti* *tj* *tk* *tl* *tm* *tn* *to* *tp* *tq* *tr* *ts* *tt* *tu* *tv* *tw* *tx* *ty* *tz* *ua* *ub* *uc* *ud* *ue* *uf* *ug* *uh* *ui* *uj* *uk* *ul* *um* *un* *uo* *up* *uq* *ur* *us* *ut* *uu* *uv* *uw* *ux* *uy* *uz* *va* *vb* *vc* *vd* *ve* *vf* *vg* *vh* *vi* *vj* *vk* *vl* *vm* *vn* *vo* *vp* *vq* *vr* *vs* *vt* *vu* *vv* *vw* *vx* *vy* *vz* *wa* *wb* *wc* *wd* *we* *wf* *wg* *wh* *wi* *wj* *wk* *wl* *wm* *wn* *wo* *wp* *wq* *wr* *ws* *wt* *wu* *wv* *ww* *wx* *wy* *wz* *xa* *xb* *xc* *xd* *xe* *xf* *xg* *xh* *xi* *xj* *xk* *xl* *xm* *xn* *xo* *xp* *xq* *xr* *xs* *xt* *xu* *xv* *xw* *xx* *xy* *xz* *ya* *yb* *yc* *yd* *ye* *yf* *yg* *yh* *yi* *yj* *yk* *yl* *ym* *yn* *yo* *yp* *yq* *yr* *ys* *yt* *yu* *yv* *yw* *yx* *yy* *yz* *za* *zb* *zc* *zd* *ze* *zf* *zg* *zh* *zi* *zj* *zk* *zl* *zm* *zn* *zo* *zp* *zq* *zr* *zs* *zt* *zu* *zv* *zw* *zx* *zy* *zz*

a Due molēs ^a Sic duarum simul in vna mola molentium quæ in mola, vna re domestica simul inuenientur occupatæ, ^b subito altera assumetur ad gloriam, ^c altera reprobabitur ad damnationem. ^d Similiter duorum eodem in lecto quiescentium, utpote duorum coniugum vel familiarium, ^e alter subito assumetur ad gloriam, ^f alter reprobabitur ad poenā. Ita quoque in reliquis, qui libet apud sese aestimare potest admirabilem (etiam inter corpore, officio, negotio vel occupatione coniunctissimos) fore diuisionem: quæ profecto multum homines terrere debent, & ad se dignè præparandum in diem illam, adducere. ^g Debet autem vobis merito id esse occasio semper vigilandi, & cum solitudine obseruandi atque expectandi diem illum aduentus mei, quod incerti sitis, quando dominus venturus sit. ^h Illud autem horam illam semel venturam, & quando illa sit ventura scitote, quoniam si sciret pater inueniamini imparati, semper vobis est vigilandū, in familiis qua hoc fide recta & operibus Deo placitis, quæ per dilectionem fides operatur: omnis autem torpor, desidia, & seculæ, vigilaret curitas mala, procul debet à vobis abesse. ⁱ Illud autem certissimum est, si quis paterfamilias sciret horam determinatam qua ad ipsius bona diripiēda fur esset venturus, diligentissimè illum vigilaturum esse & obseruaturum sua omnia, ut præcaueret damnum sibi à fure perfodi. ^k Ideo & vos propinquo fure imminens, nec sineret domum suam esse paratam, à fure perfodi, ad directionem bonorum suorum: & quia qua nescitis hora tempus determinatum ignorat, iccirco semper oportet bonū patremfamilias esse sollicitum, & semper esse benè munitum atque prouisum, ut non vnquam à fure opprimatur imparatus, possitque mox ubi illum audiat resistere. ^l Sic vnusquisque homo prudens, eo quod determinatum tempus non nouit aduentus domini, omnē tempus debet habere suspectum, & semper paratum se præstare. Quam verò omnibus sit vnus super vigilantia ista in bono necessaria, & quam damnanda familiam suā, dormitatio in malo, aperta vobis monstrabo similitudine. ^m Quemadmodum enim seruus fidelis quem in tempore dominus præfecit famulatio siue famulorum colle-

gi.

gio, & quasi rectorem ac præcipuum super eos constituit, ut opportuno tempore curet illis conuenientem ipsorum conditioni cibum administrare, si accepto hoc mandato à domino commissum sibi munus fideliter & vigilanter exequi studuerit, toto conatu & vigilatia ad hoc intendens, ut domino suo fidelis inueniatur, & domini fideliter impleat voluntatem, hic per vigilantiam suam & fidelem administrationem, magnam apud dominum inibit gratiam: ⁿ & cum aduenerit dominus, & suū seruū fidelem comprobauerit, proculdubio mercedem bonam accipiet. ^o Inuentus namque fidelis in modico, ad altiora sublimabitur, & constituetur à domino super omnia bona sua, ad summum honorem eū prouehet, qui in minori fidelis comprobatus est. ^p Si verò seruus, accepta tali à domino potestate, & mandato suscepto, ob domini absentiam, timorem domini postponat (eo quod longè abesse existimetur & non breui rediturus) ^q ceperitque non vigilanter neque fideliter administrare sibi commissum officium, sed magis eō contrariò abuti potestate sua, & eam potestatem quam accepit in bonum seruorum vertere ceperit in tyrannidem & in malum cōseruorum suorum, non solum non dans illis cibum in tempore, verumetiam probra & plagas sine causa inferens: ipse verò pecuniam domini sui malè expendat in comestationibus & impudicitis cum ebriosis & meretricibus, non impugnet seruos suos, feret seruus eiusmodi tam infidelē administrationē cōmissi sibi muneris: & securitas illa, in qua viuunt domini timore postposito quasi nunquam ultra sit rediturus, cedet ei in magnum malum. ^r Veniet enim non post multum temporis dominus, in die illa qua non expectauerit illum seruus, ^s & hora quam ille ignorat, quando scilicet nihil ille seruus suspicabitur de aduentu domini: inueniensque hunc in eo malitiam statū, imparatum penitus ad reddendam rationem, ignorat, ^t subito eum condemnabit & diuidet, dissecabitque eum à familia sua, tanquam indignum qui ceteris cōseruis adnumeretur, propter infidelitatem suam: ^u ponetque portionem eius cum damnandis hypocritis, qui

quorum

quorū est certa damnatio, in ignem conicietur ater
a Illic erit fle-
tus & stridor
dentium.
num, ubi erit fletus & stridor gentium, & cruciatus
aeterni. Iuxta hanc similitudinem quisquis in com-
misso sibi munere modo vigilans & fidelis fuerit,
huic bene erit in die iudicii, contra verò, male illi e-
rit, qui infidelis inuentus fuerit.

ANNOTATIONES IN CAP. XXIIII.

ET egressus Iesus de templo ibat. Videtur hypostigma faciendum
post nomen Iesus, ut particula, de templo construatur cum ver-
bo, ibat. Id ex Græco patet manifestius, ubi alio ordine sic dici-
tur. Egressus vel egressus Iesus ibat à templo. ¶ Videtis hac omnia?
Amen dico vobis non relinquetur &c. Potest illud, Videtis hac omnia, le-
gi per modum quæstionis ad excitandum affectum audientis, quo ad-
mirabilius videatur quod statim subiungitur, Amen dico vobis non re-
linquetur lapis &c. Quasi dicat, Ex omni hac structura tam ampla, tam
artificiose, & tam magnifica quam vos modo cernitis & admiramini,
nihil remanebit integrum, sed tota dissipabitur. Secundū hunc mo-
dū apud Lucam Phariseo murmuranti super peccatrice lauante pe-
des suos respondit dominus: Vides hanc mulierem? Osculum mihi non de-
disti, hæc autem ex quo intraui, non cessauit osculari pedes meos, quasi dicat,
Hæc mulier quam tu aspiciens spernis & condemnas, talis est, ut te
amore & beneficio erga me superet. Interdū istud sine interrogatio-
ne dicitur, sed minori affectu. Velut cum Moyses conterritis propter
Aegyptios filiis Israël, iuxta mare dicebat, Aegyptios quos nunc vide-
tis, nequaquam ultra videbitis vsq; in sempiternum, quod maiori cum affe-
ctu ita diceretur: Videtis Aegyptios istos? Nec vnū ex eis ultra vide-
bitis vsque in sempiternum. Quod tamen dicitur, Non relinquetur hic,
id est, in hoc edificio lapis super lapidē, qui non destruatur, accipien-
dū est secundum hyperbolem, ut significetur maxima & extrema de-
structio, nihilque ex eo edificio relinquendū. Neque enim verisimi-
le est tā fuisse curiosos aut potius otiosos Romanos, ut eis vel vaca-
uerit, vel libuerit singulos lapides abinuicē auellere, quomodo face-
re solent, qui veterē murum destruūt, & lapides singulos abinuicem
magno labore dissoluant, ut ex iisdē lapidibus murum nouum con-
struant. ¶ Dic nobis quando hæc erunt: et quod signum aduentus tui et consum-
mationis sæculi? Discipuli plures interrogationes ut vnā faciunt, Ar-
bitrabantur enim ipsi non longē abesse iudicii diem, & quod dixe-
rat dominus de destructione templi, putabant ad tempus consumma-
tionis sæculi referendum. Dominus autem sic prudenter responso-
nem

nē suam temperat, ut tamen apertē tempora non distinguat. Vnde
in toto sermonis processu sic loquitur, quasi de vno eodēque tēpo-
re loqueretur, cū sit euidentissimum, quædam ad tempus cōsumma-
tionis sæculi, quædam verò ad tēpus Hierosolymitanæ destructio-
nis pertinere. Literam tamen sectanti videbitur dominus tempus
vnum & idem insinuare quo fient hæc omnia, multoties replicans,
tūc, tunc, tunc: ex qua replicatione, quis non putaret vnicum tempus
per totū sermonem signari? Apud Lucam tamen distinctius aliqua-
to dicuntur, quæ apud Matthæum magis videntur commixta. ¶ Mul-
ti enim venient in nomine meo. In nomine meo venient, id est, sub no-
mine meo, videlicet nomen meū & officium ac gradū sibi usurpan-
tes, & hoc esse se iactantes, quod sum ego. Alias verò accipitur in
nomine patris, ut idem sit quod missus à patre, ut in illa acclamatio-
ne Hebræorum, Benedixit qui venit in nomine domini. Et apud Ioannē,
Ego veni in nomine patris mei, et non recepitis me. Alius venit in nomine
suo, et illum recipietis. Hoc est, ego veni missus à patre, & alius venit
missus à seipso. Rursum alibi valet sub nomine alicuius idem quod
sub consideratione vel ratione alicuius. Ut cum supra dicebatur:
Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, et iustum in nomine iusti, hoc
est, quatenus vel quia Prophetæ vel iustus est, aut sub ea considera-
tione & ratione. Item qui potum dedit vni ex his in nomine disci-
puli, id est, quia discipulus meus est. ¶ Prælia et opiniones præliorum. ¶
Opiniones, id est famas vel rumores. Græcè est ἀκούς ακοάς, id est,
audiciones, pro quo clarius dixit interpret opiniones. Ita alibi dicitur
de Christo, Abijt opinio eius in totam Syriam. Græcè idem est voca-
bulum, quemadmodum supra suo loco indicauimus. Signanter au-
tem dixit prælia & opiniones vel rumores præliorum, quod interdū
ipsi rumores præuij non minus imò aliquando plus mundum per-
turbant & territos reddant homines, quam ipsa tandem cum eue-
nerint prælia. Cum ergo videritis abominationem desolationis &c. Vsq̃
adhunc passum nos in Elucidatione omnia exposuimus de tempo-
ribus nouissimis instante consummatione sæculi, eo quod manife-
stè videantur illuc pertinere penè omnia, & licet pleraque illorum
partim etiam impleta sint ante destructionem Hierosolymitanam,
si tamen simul omnia conferamus, inuenientur ad illud tempus non
inconuenienter reduci omnia. Neque enim gentes aduersus gen-
tes, neque regna aduersus regna ante destructionem Hierosolymæ
multum legimus consurrexisse, neque per varia loca terræ motus,
tameñ in iudæa quædam bella intestina præcesserint, & quædam
fames. Neque Euangelium regni prædicatum est in toto orbe,
autē

ante consummationē seculi: cū in multis partibus orbis isque per-
magnis non sit hactenus predicatū vel auditum Euangelium, Vnde
vt concedamus aliqua ex parte ista præcessisse illam destructionem,
certē præcipue videntur referenda ad tempora nouissima. Quod ta-
men modo sequitur: *Cum ergo videritis &c.* aperte videtur ad miserā
Iudæorū pertinere. Propter quod, conuenientior esset coniunctio,
autem, quam ponit Lucas, dicens: *Cum autē videritis ab exercitu circun-*
dari Hierusalem &c. Quantum verō ad literam, nota diuersi modis to-
tam hanc orationem posse distingui. Prior est accipiendo particulā
illam, qui legit intelligat, vt interiectam parenthesim, & iungendo re-
liqua hoc modo, *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est*
à Daniele propheta, stantem in loco sancto (qui legit intelligat) tunc qui in
Iudæa sunt fugiant ad montes. Alter distinctionis modus est, vt in par-
ticula illa, qui legit intelligat, prior compleatur sententia: in eo au-
tem quod sequitur: *Tunc qui in Iudæa sunt,* inchoetur noua, hoc mo-
do, *Cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est &c. tunc qui le-*
git intelligat, supple tunc adesse tempus implendæ illius Prophetiæ,
& desolationem instare. Ac deinde sequitur, *Tunc qui in Iudæa sunt etc.*
hanc autem distinctionem nos sequimur in Elucidatione. Est enim
iis quæ apud Lucam dicuntur magis consentanea. Sic enim ibi le-
gimus, *Cum autem videritis ab exercitu circundari Hierusalem, scitote quia*
appropinquabit desolatio eius. Tunc qui in Iudæa sunt, &c. Ob idem quo-
que Lucæ verbum *abominationem desolationis,* interpretati sumus e-
xercitum Romanorum, qui abominandam & horribilem Iudæis
desolationem exercuit in loco sancto, nihilominus & aliam magis
vulgatam expositionem de idolo aliquo adiungentes. ¶ *Stelle cadent*
de celo. Non cadent secundum veritatem ipsæ stellæ de celo, sed tã-
tum secundum apparentiam, quatenus subito deficiente lumine,
non vltra videbuntur: quemadmodum vulgus hominum deficere &
extingui iudicant stellam, cum ipsorum subtrahitur aspectui. ¶ *Mit-*
tet angelos suos cum tuba et voce magna. Potest coniunctio, & expositi-
uē accipi, vt per tubam intelligatur ipsa illa vox magnæ virtutis quæ
angelico fiet ministerio admodū terribiliter sonantis tubæ. De hac
autem tuba etiam Paulus dicit, *Canet enim tuba, et mortui resurgent in-*
corrupti. Et alibi: *Dominus Iesus in tuba et voce archægeli descendet de celo.*
¶ *A summis celorum vsq; ad terminos eorum.* Græcè est, à summis celo-
rum vsque ad summa eorum: vel à verticibus celorum vsque ad ver-
tices eorum, id est, ab vno polo vsque ad alterum ē regione opposi-
tum. Quo modo loquendi hyperbolico significat ab omnibus locis
congregandos electos, vbicunque tandem latirent, quoniam qui-
dem

dem nullus est locus qui non intra duos hos celorum terminos con-
tineatur, sicut rursum dicens à quatuor ventis tota significat celi lati-
tudinē, quæ secundum quatuor partes Orientem, Occidentem, Meri-
diem, & Septentrionem diuiditur, à quibus quatuor venti procedūt
& denominantur. Valet enim hoc à quatuor vëtis, idem quod à qua-
tuor partibus mundi, ex quibus venti quatuor procedūt & nomē ac-
cipiunt, quemadmodum alibi dicit dominus: *Venient ab Oriente & Oc-*
cidente & Aquilone & Meridie, & recumbent cum Abraham &c. ¶ *Sci-*
tote quia propē est in ianuis. Prouerbialem sermonem dicitur esse in ianuis
quod propinquum est vt veniat, eo quod propē sit ad ingressum qui
assistit ostio. In eundē sensum dicimus pulsate fores quod est in pro-
ximo & iam iam adueniet. ¶ *Et non cognouerunt donec veniat diluuium.*
Non cognouerunt, id est, non crediderunt & noluerunt intelligere
vt crederent. Alioqui cognoscebāt simpliciter Nos iusto multo ante
quā veniret diluuium predicante penitentiam: quemadmodum
apertē testatur Berosus Chaldaeus author fide dignus, insuper & bea-
tus Petrus in priore sua Epistola occulte insinuat. ¶ *Tunc duo erunt in*
agro &c. Hæc omnia mysticè alij interpretantur, & accommodant
diuersis statibus & conditionibus hominum, quorum alij laborāt ve-
lut foris in agro, alij velut domi in mola, alij velut in lecto quiescūt.
Nos simpliciter ista dicta exposuimus, ad indicandam mirabilem &
consideratione dignissimam separationem: quæ in eo die videbitur.
¶ *Super familiam suam.* Græcè est ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, id est, super
famulitium. Familia nanq; etiā liberos cōplectitur. Fa-
mulitium autem tantum famulos siue seruos. Idē est ac si diceret su-
per conseruos suos. Conserui nanque eius sunt famulitium domini
sui. Illud autē in tempore, valet cum opportunū fuerit. Vnde signan-
ter in Græco dicitur ἐν καιρῷ, en kairo, quod significat in opportuno
tempore vel in opportunitate. ¶ *Moram facit dominus meus venire.*
Græcè est vñico verbo ὑπομονή chronis, verbū à nomine χρόνος chro-
nos (quod significat tempus) formatū, & valet tardare, aut cunctari,
siue moram facere. Est ergo sensus, Tardat redire, vel cunctatur redi-
re, vel differt reditum. ¶ *In die qua non sperat.* Sperat pro expectat po-
nitur. Græcè enim est ὑπομονή prosdoka, id est, expectat vel præsto-
latur. ¶ *Et diuidet eum.* Græcè est διζωοῦσιν dichotomeis, id est, dif-
secabit, id est, secādo diuidet, vel separabit eum, à familia videlicet
sua illum abiiciendo, & reprobando in æternū. Non enim accipienda
est ista diuisio vt totius serui in duas partes, sed vt ipsius totius à fami-
lia & cōmunionē domini sui, quod indicat statim subsequēs particu-
la Partemque ipsius ponet eum hypocritis. Hypocritarum autē me-
b b minit,

minit, quod certa sit illorum damnatio. Vel quia modo quodam sunt hypocritae, quicunque praelationis ordinem tenent, sed commissa sibi curam male exercent. Ipsi nanque gradu & officio se proficiunt aliorum pastores & gubernatores, cum reuera potius sint aliorum oppressores & subuersores.

Tunc simile erit regnum calorum decem virginibus, b. quae accipientes lampades suas exierunt obuiam sponso et sponsae. c. Quinque autem ex eis erant fatuae, & quinque prudentes. d. sed quinque fatuae acceperunt lampades, non sumptis oleum secum. e. Prudentes vero acceperunt oleum in vasis, secum oleum: ut si forte diutius tardaret venire sponsus, cum lampadibus suis, lampades suas inde nutrire possent usque ad aduentum eius. f. Factum est autem, sponso tardante venire, neque post longam expectationem adhuc adueniente sponso, te, coeperunt, deficiente sensuum vigore & imbecillitate natura succumbente: modice primū dormire, quemadmodum facere solent qui in longum vigilias protrahunt ultra quam sensum vigor ferat, & ac deinde ut vigiliarum penitus impatientes pleno somno sunt obrute, ut solet a dormitione modica ad dormitionem perfectio re & plenum somnū perueniri.

h. Media autem nocte clamor factus est: & quando minimē expectabatur sponsus venturus, ecce factus est rumor & clamor magnus, ab eis qui sponsum comi-

N illo nouissimo iudicii die, quantum ad primum regni caelorum, ita res se habebit: sic ager iudex, quomodo subsequens edocet parabola, quae est de decem virginibus: quae eque omnes vi-
sa sunt se parare ad occurrendum sponso venturo, & copulaturae sibi suam sponfam in uxorem, atque ad hoc lampades acceperunt, quibus illum cum gloria & honore aduenientem suscipere. Harum autem decem virginum quinque erant fatuae, & totidem prudentes. Quinque fatuae in hoc suam stultitiam demonstrarunt, quod volentes obuiam pergere sponso, atque ad hoc lampades assumentes, neglexerunt in vasculis aptis deferre secum oleum, unde flammam lampadis nutrire possent tardante sponso: quia in re, suam insipientiam, incogitantiam, improuidentiam, dormitationem, atque stultitiam, patenter insinuant. Prudentes autem quinque accipientes secum lampades, simul etiam in vasculis commodē ad hoc paratis detulerunt secum oleum: ut si forte diutius tardaret venire sponsus, cum lampadibus suis, lampades suas inde nutrire possent usque ad aduentum eius. Factum est autem, sponso tardante venire, neque post longam expectationem adhuc adueniente sponso, te, coeperunt, deficiente sensuum vigore & imbecillitate natura succumbente: modice primū dormire, quemadmodum facere solent qui in longum vigilias protrahunt ultra quam sensum vigor ferat, & ac deinde ut vigiliarum penitus impatientes pleno somno sunt obrute, ut solet a dormitione modica ad dormitionem perfectio re & plenum somnū perueniri. At vero nocte media, cū ille omnes iam dormirent, & quādo minimē expectabatur sponsus venturus, ecce factus est rumor & clamor magnus, ab eis qui sponsum comi-

comitabantur, dicens: Ecce sponsus ille quem expectatis iam adest: surgite a somno, & venienti procedi obuiam. Tunc excitatae simul omnes virginis ille uiam ei, surrexerunt, & parare coeperunt lampades suas, ut di-
b. Tunc surrexerunt omnes virginis illae, et fecerunt olei, licet iam diu sponsum fuissent praestolare, ornauerunt lampades suas. Fatuae vero quae sibi non prospexerant de oleo, subitō se compererunt non habere oleum. Videlicet tum sapientibus d. primum in tempestiue & sero nimium coeperunt aduertire, quod antequam somno se daret aut sponsum adueniret, tempestiue prouidere debuerāt. Propter d. Date nobis de quod, suam egestatem considerantes & releuari cupientes, dixerunt ad sapientes virginis: Date nobis de oleo vestro, quoniam lampades nostrae neque ardere neque extinguuntur. quae lucere valent: ex defectu olei quod nos negleximus deferre nobiscum. Prudentes vero in tempesti-
e. Responderunt prudentes, dicen-
tes, respondentes: f. Oleum quod nobiscum attulimus, ne forte non aliis communicare non possumus, sed nobis seruire de sufficiat nobis, beatus. Vix scimus an nobis ipsi nostrisq; lampadibus oleum nostrū sufficiat. Nostra res agitur, nobis nostra sunt cura. Non est hic tempus communicandi oleū, ubi in ipso puncto sponsus aduenit. Ex nobis igitur g. ite potius ad nihil vobis esse potest spei, sed ite (si vobis videtur) ad venditores olei, & ipse vobis comparate oleum: alia via emite vobis. si fieri possit vobis consulite, a nobis nihil est quod im-
h. Dum autem praesentiarum expectetis vobis posse praestari. In-
terim vero dum illae abirent sibi consulere, & oleum ut sponsum ad sponsum aduentum comparare, venit sponsus: & i. & quae para-
virginis illae quae in manibus tenebant ardentes lampades introierunt cum eo simul ad nuptiale conuiuium cum eo
nuptium, ubi & cum eo erant perfructura nuptialibus ad nuptia. gaudiis. Sponsoque cum suis nuptialis conuiuii le. Et clausa est domus ingressa, oclusum est & vestibulis obscuratum ostium, ut nemo extraneus admitteretur: neque l. Nonisimē re-
quisquam ultra a foris posset in domum illam ingredi, quemadmodum neque egredi cuiquam lice-
bit ingresso. Venerunt nihilominus illae stultae, dicentes:

Domine, domine, aperis nobis.

postmodum & petierunt ingressum, dicentes: Domine, domine, sponse honorande, da nobis ingressum ad nuptialia gaudia. Et nos enim egressi sumus obuiam tibi, & lampades tulimus in occursum: sed olei tantum defectus (quod neglexeramus) nos fecit imparratas in tuo aduentu, ut non simul cum aliis intrauerimus. Sufficiat tibi, quod obuiam processimus, & lampades tulerimus, tamen nec ardentes nec lucentes: & participes nos facito nuptialis lætitiæ. Sed heu fero nimium isti veniunt clamores non exaudiuntur stultæ illæ virgines in eo quod postulant. Respondit namque illis sponsus, Non noui ego, dignas meas nuptias nisi illas quæ ad meum aduentum erant paratæ. Vos quæ huiusmodi non fuistis, dignas non indico quas admit tam ad gaudia mea. Iam clausa est ianua nulli posthac patebit ingressus. Iuxta huius itaq; parabola significationem, vigilandum vobis est, & semper paratas habere debetis vestras lampades cum oleo, ne quando imparatis vobis adueniat sponsus, & vos à nuptiis illis æternis quæ in cælesti regno ab omnibus electis qui in aduentu sponsi digni inueniuntur, cum sempiterna

Et ille respondens, ait, Amen dico vobis, nescio vos.

Vigilate itaque,

quia nescitis diem neque horam.

Sicut enim homo peregrè proficiscens vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua.

Et uni dedit quinque talenta, de homine rege aut homine patrefamilias, qui à domino suo ad tempus aliquantum peregrè abfuturus, de alij autè duo, lucro sollicitus, bona sua tradidit in manus seruorum suorum. Huius datus quinque talenta, & illi duo, cum propria virtute: et profectus est statim.

illa virgines in eo quod postulant. Respondit namque illis sponsus, Non noui ego, dignas meas nuptias nisi illas quæ ad meum aduentum erant paratæ. Vos quæ huiusmodi non fuistis, dignas non indico quas admit tam ad gaudia mea. Iam clausa est ianua nulli posthac patebit ingressus. Iuxta huius itaq; parabola significationem, vigilandum vobis est, & semper paratas habere debetis vestras lampades cum oleo, ne quando imparatis vobis adueniat sponsus, & vos à nuptiis illis æternis quæ in cælesti regno ab omnibus electis qui in aduentu sponsi digni inueniuntur, cum sempiterna & ineffabili lætitia celebrabitur, excludamini. Merito autem semper vigilandum est, & semper habendæ sunt paratæ cum oleo lampades, eo quod determinatum diem aut determinatam horam aduentus iudicis ignoretis: ac proinde omnem horam & omnem diem oportet habere suspectam, atque ita viuere per momenta singula, tanquam iam iam euocandi sitis ad iudicium. Iterum simile erit regnum cælorum homini proficiscenti peregrè, ita agatur quantum ad retributionem cælestem, quomodo sequens indicat parabola, quæ est quinque talenta, de homine rege aut homine patrefamilias, qui à domino suo ad tempus aliquantum peregrè abfuturus, de alij autè duo, lucro sollicitus, bona sua tradidit in manus seruorum suorum. Huius datus quinque talenta, & illi duo, cum propria virtute: et profectus est statim.

Ille ergo qui plus cæteris acceperat, nempe talenta quinque, absente domino statim cepit ante oculum habere domini sui redditum, & sollicitus esse cogit, quomodo domino redeunti se fidelem monstrare posset: abiitque ex hoc animo ille seruus, & in accepta domini pecunia cepit diligenter exercere negociationem, ut redeunti domino cum lucro depositum redderet, sicque fidelem se comprobaret: ita negotiando sua diligentia & industria super illa quinque, quæ acceperat talenta, lucratus est quinque altera. Item qui duo acceperat talenta, simili animo & fide erga dominum negotiatus est in eis siue per eas: & negotiando superlucratus est alia duo, minus videlicet unum acceperat, superlucratus, ut minus acceperat. Is verò qui tantum unum acceperat talentum, cum omnium facillime potuisset superlucrari, alterum non fuit tamen sollicitus ut superlucraretur aliquid, sed abiit & fodit in terra mini sui.

Post multum operatus est in eo quod sibi à domino traditum fuerat ad hoc ut negotiaretur in eo & lucrum faceret: sicque domino suo infidelem iste animus ostendit, cuius negotium non recte curauit. Post longum autem tempus, peractis iis ad quæ exierat, reuersus est dominus seruatorum istorum: statimque aduocatis seruis, cepit ab illis rationem exigere commissæ unicuique pecuniæ, ut qui quinque talenta videret quid vnusquisque de commissâ sibi pecunia egisset, atque ex hoc fideles aut infideles seruos discerneret. Accedens itaque ad dominum in bonæ conscientia talenta dicens: Testimonio primus ille seruus, pro quinque acceptis talentis, decem obtulit, dicens: Tradideras tu mihi do talenta tradidimini abiens quinque talenta, en decem tibi pro quinque, si mihi, ecce aufero. Super ea nanque quæ à te accepi, quinque talenta negotiando lucratus sum: quæ ideo tibi offero, si cur & priora, quoniam tuum esse deputo, quicquid lucratus sum mea diligentia, & tibi laborem meum omnem meum debeo. Nihil enim aliud sum quam seruus inutilis, feci quod facere debui. Lætus dominus pro fidelitate serui quam cernebat in allato lucro, diligentiam eius acceptans & fidem commendans, dixit: Si fidelis super illis: Euge mi bone & fidelis serue, nunquam ego multa te consti-

hanc tuam fidelitatem quā erga me monstrasti patiar
irremuneratā. Et quāvis modicum sit in quo labora-
sti, & lucrum in se sit exiguum quod attulisti, attamen in
modico magnam tuā fidem considerans (quam ipso
lucro pluris facio) ad maiora te subleuabo, faciamque
te excelsum & gloriosum in familia.^a Intra quanto-
tius ad gaudia mea, quę preparavi & exhibiturus sum
omnibus seruis meis fidelibus. Sic gloriosam accepit
reimbursementem, illa fidelis serui sollicitudo & dilige-
tia.^b Venit quoque alter ille qui in duobus talentis fi-
delem se comprobauerat, lucrumque suum proferens, ait:
Domine, tradidi tibi. Abscedens tu domine, fidei meę comiseras duo ta-
lenta, ecce lenta, precipiens ut negotiaretur in eis. Ecce mandato
alio duo super- tuo sollicitę obediens, lucratus sum ultra credita mihi
lucrum sum. duo talenta, alia duo: quę tibi ut tua libenter & libere
d. Ait illi domi- profero, gratulans tibi letum reditum.^d Accepit &
nus eius: huius fidem dominus: & quanquam non tantum ad-
ferat pondere, quantum prior ille, gratus tamen est do-
mine et fidelis, quia mino- pio- rius conatus, quo iuxta creditum sibi modicu-
super pauca sui- fecit diligenter quod potuit.^e Ostenditque illi ut fi-
fili fidelis, super deli seruo, vultu hilari, ait: Euge mihi bone & fidelis
multa te consti- serue, quoniam in modico fidelem te comprobauit, ad
tuam: maiora te proueham ex mea liberalitate atque munifi-
f. intra in gau- cētia.^f Ingredere domum gaudij mei, & sempiternis
dij domini tui. mecum frui gaudiis.^g Postremo accessit etiam il-
le piger seruus qui negotiatus non fuerat in comissa
Accedens aut- le piger seruus qui negotiatus non fuerat in comissa
rem & qui vultu sibi pecunia, vidensque pro lucro & fide in lucro mon-
talentum acce- strata priores collaudatos, iam sibi male conscius quod
perat, ait: non illorum etiam inueniendus similis, cepit excusatione
h. Domine, scio (ut ipse putabar) sed verius accusatione proponere, di-
quia homo du- cens.^h Domine, consideravi & attēdi seueritatem rigi-
ditatemque tuam, quod sis seuerus & rigidus exactor
i. metis ubi non eorum quę comissi seruis tuis. ita ut etiam metere
seminasti, & velis ubi non seminasti, & colligere tibi, ubi non sparsi-
congregas ubi stit hoc est, ut etiam ampliora exigas, quam dederis.
non sparsisti. Quam in exigendo rigiditatem atque austeritatem
k. et times abij- considerans, non ausus sum ad negotiationem expen-
de, sicque fortunę committere pecuniam tuā, ne
et absconditatem forte si periret pecunia, tuam iram incurrerem:
tuum in sed arbitratus sum mihi hoc satis fore, si hoc ipsum
septa. saltem

saltem quod mihi traditum fuerat non amitterem:
si vel illud tibi possem restituere sine omni lucro.
Hoc animo abij ego, & fodi pecuniam tuam in ter-
ra, cauens diligenter: ne aliquo pacto mihi posset au-
ferri, & nunc effodiam ecce refero tibi.^a Ecce habes a. Ecce habes
quod tuum est, quod tradidisti mihi. In hoc mihi quod tuum est.
videor satisfecisse tuę voluntati, & fidem monstra-
se erga te meam, etiam si nihil lucri attulerim.^b Ad b. Respondens
hęc serui pigri excusatoria verba exandescens do- autem dominus
minus, iram & vultu & verbo ostendit, dicens: c. Serue male et
ne male & piger, quid tu excusationem proponis, & c. Serue male et
iustificare te niteris, ac quasi officio satisfecisse con- piger, sciebas
tendis: Quod tu in excusationem proponis, ego tibi quia meto ubi
in accusationem magis conuerto: & unde tu te iusti- non semino, &
ficare niteris, ego te condemnabo. Ex ore nanque tuo, congrego ubi non
& ex verbis tuis, te condemnabo. Ais tu, propter ti- sparsi.
morem mei, non expendisse te, sed absque lucro ser-
uasse pecuniam meam: ad hoc te inductum dicis con-
sideratione austeritatis & seueritatis, qua sum in exi-
gendo adeo rigidus, ut cum lucro omnia exigam (iux-
ta verbum tuum) etiam metens ubi non seminavi,
& colligens ubi non sparsi. Hęc verò adeo pro te ni-
hil faciunt, ut etiam plane tibi aduersentur. d. De-
bebat nanque ista consideratio seueritatis meę, po-
tius tibi esse incitamentum & coactio: quaedam ad
faciendum lucrum ex pecunia mea: magisque timor
meę seueritatis te debuit compellere ad ope-
randum in pecunia, & vel paululum lucrificien-
dum per eam, quam ad cessandum inducere: cum
scires ad hoc tibi dariam fuisse a me pecuniam, ut
me absente negotiaretis, ac fructum faceres. Si e-
nim tam rigidum me exactorem putabas, praescire
utique debuisti, quod mandati mei omissionem e. Tollite itaque
non inultam sinerem. f. Tunc dixit ministris asan- ab eo talentum
tibus, Tollite ab isto pigro & infideli seruo ta- & date ei qui
lentum quo male vsus est, & adicite illi qui de- habet decem ta-
cent iam habet talenta, qui in quinque talentis fi- lentia.
delis probatus est, cum iste etiam in vno infidelis f. Omni enim
fuerit. g. Ita omni habenti commissum aliquid habenti dabitur
& bene utenti eo, atque in eo fideliter operanti. g. abundabit
bb. 4 amp

amplius dabitur: & ditescet ipse, fietq; abundans. Promeretur enim qui in modico fidelis inuenitur, ad maiora promoueri, & plura accipere. Contra verò, ei qui habens non habet, id est, commissio sibi bene videtur, auferetur etiam illud quod videtur habere, id est, quod habens non habet, & quo non bene videtur. Non solum enim plura accipere pō meretur, verum

b Et inutilem
feruū eycite in
tenebras exte-
rioriores:
c illic erit fletus
& stridor den-
tium:

d Cum autem ta effugere desiderant. d Parabolis præcedentibus, venerit filius ho, qui remunerationē bonam aut malam sint accepturi, minis in matris expositū est. Nunc audite formā ipsam iudicij, bonorumq; à malis discretionem mirabilem. In illo itaq;

⁊ omnes an-
geli cum eo, tūc
sedebit super se-
dem maiestatis
sue.

*f. & congrega
buntur ante eu
omnes gentes.*

amplius dabitur: & ditescet ipse, fietq; abundans. Pro-
meretur enim, qui in modico fidelis inuenitur, ad ma-
iora promoueri, & plura accipere. ^a Contra verò, ei
qui habens non habet, id est, commisso sibi non bene
vitur, auferetur etiam illud quod videtur habere, id
est, quod habens non habet, & quo non bene vitur.
Non solum enim plura accipere nō meretur, verum
etiam acceptis priuari dignus est, qui acceptis nō re-
ctē vitur. ^b Neque tamen hæc pœna sufficiens erit
seruo isti pigro & inutiles, sed insuper arripientes illū
vos ministri mei, proiciite eū in exteriores & densis-
simas tenebras, vbi nulla lucis erit consolatio. ^c Illic
erit fletus sempiternus & stridor dentium, pro æterno
rum amissione bonorum & inuentione malorū, quæ
nunquam poterunt euadere. Tale fiet tunc iudiciū
aduersum eos, qui modo pigri ac negligētes fuerint,
in operado opera Dei. Quapropter vigilandū est sem-
per, & agendū viriliter atq; fideliter, iuxta domini vo-
luntatem, iis qui domini gaudia, cōsequi & torma-
ta effugere desiderant. ^d Parabolis præcedentibus,
qui remunerationē bonam aut malam sint accepturi,
expositū est. Nunc audite formā ipsam iudicii, bono-
rumq; à malis discretionem mirabilem. In illo itaq;
die, cū venerit ad iudiciū filius hominis in gloria pa-
tris sui, in qua talem ac tantū decet refulgere iudicē,
& cū eo aduenerint pariter omnes angeli eius (quod
quidem erit partim ad magnificētiā aduentus iudi-
cis, quemadmodum solet princeps nō prodire in pu-
blicum, nisi multitudine militum circūdatus, partim
ad obsequium & ministeriū ipsius iudicis, eo q̄ an-
gico ministerio perficienda erat mortuorum resuscita-
tio), tūc iudex ipse torus decorus & gloriosus fede-
bit super sedem suam gloriosam, erit illi clara nubes
pro throno in qua residebit iudicaturus, & tanquam
potestatem habens faciēdi iudiciū reuelabitur corā
omnibus. ^e Et cōgregabūtur ante ipsū omnes
populi, omnes manifestari oportebit atq; exhiberi
ante tribunal eius, cuiuscunq; gētis, populi, tribus aut
linguæ fuerint, sine personarum discretionē: ita vt à
primo Adam, vsque ad nouissimum qui nascetur in
mundo.

mundo, ne vnus quidem sit abfuturus illi examini at-
 que discretioni. ^a Quibus sic congregatis, iudex sin- ^a *Et separabit*
 gulorū cognoscens opera & merita, sua illa qua nihil eos ab inuicem
 non nouit omni scientia, abinuicem illos separabit: sicut pastor se- ^b *ab inuicem*
 bonos locaturus ad dexteram, tanquam ouiculas gregat oues ab
 simplices in bono, mansuetas atque innocentes: ^c *ma hœdis:*
 los verò ad sinistram tanquam sordidos & malè olen- ^b *& statua-*
 tes hœdos, qui computruerūt & sordent in iniquita- ^c *ones quidem à*
 tibus suis, corā oculis domini, ad eum modum quo ^d *dextris suis,*
 pastor solet oues separare ab hœdis. Eritq; hoc admi- ^e *hœdos autem*
 rabile in tanta turba & innumerabili hominum mul- ^f *à sinistris.*
 titudine, quòd nec in vno iudex errabit, ita vel vnum
 hœdum adnumeret ouibus, aut ouem vnā associet
 hœdis. ^a Tunc profert rex ille & iudex gloriosus de ^d *Tunc dicit*
 throno suo amabile sententiam, pro iustis qui à dex- ^e *rex his qui à*
 tris consistunt, dicens: ^f *dextris eius erūt*
 Venite & adiungamini mi- ^e *Venite benedi-*
 hi, in æternum à me non separandi vos benedicti & ^f *cti patris mei.*
 electi patris mei: quos & olim in terris præuenit pa-
 ter meus in benedictionibus dulcedinis, & benedixit
 in omni benedictione spiritali, & nūc benedictione
 perfecta vult satiare in cælis. ^f *Hæreditate nunc*
 accipite & possidete regnum illud æternum atq; per- ^f *Possidete pa-*
 fectum patris mei, vt sitis hæredes patris & coheredes ^g *ratum vobis re-*
 mei, idem mecum & cum patre regnum possidentes, ^h *gnum, à consti-*
 quod vobis paratum est ante mundi exordium, ad ⁱ *tutione mundi.*
 gl. ⁱ *Esuritis enim*
 quod ab æterno predestinati estis, antequam mundus ^j *& dedistis mi-*
 fieret. Hanc autem tam felicem retributionem pro ^k *hi manucare:*
 operibus bonis & Deo placitis, in quibus fideles vos ^l *h situi, & de-*
 comprobastis dum tempus esset operādi, suscipietis: ^m *distis mihi bibe-*
ⁿ *re:*
 quia videlicet propter meum amorem erga proximi-
 mos vestros charitatis opera exhibuistis, cum pro ve-
 stra facultate esurientes paup̄is, ^h *sitientes potastis, &*
 i hospites exhibuistis, ^k *nudos operuistis, l infirmos me,*
 & in carceratos visitastis, & alia huiusmodi charitatis
 & misericordie opera studiosè proximis præsti-
 tistis pro amore mei nominis: quæ omnia ego vt mi-
 hi facta reputo, eo quòd in meo nomine & propter
 meum amorem proximis vestris ea impēderitis. Nō
 quòd de his solis operibus externis misericordie illie
 fiet quæstio, aut pro solis eis remuneratio, sed quia me.

bb s gene

ELUCIDATIO CAP. XXV.

generalior & faciliior est modus ad salutē pertingen-
di per ista externa misericordiā opera, quibus maior
pars hominum (quae sublimioribus & hierarchicis
actibus nescit intendere) sese occupare debet, & Deū
sibi promereri. Vnusquisq; autem iudicabitur secun-
dum ea opera, quae ipse iuxta datum sibi talentum
teneatur exequi. ^a Tunc admirabuntur prae humili-
tate iusti, de tanta Dei dignatione, maxime quod
ipse sibi ista misericordiā opera dicit exhibita, quae
tamen non ipsi videntur sed proximis exhibita. Ex
admiratione itaque tantae dignationis, dicent iusti:

^a Tunc respon-
debunt ei iusti
dicentes:

^b Domine, quā-
do te vidimus
esurientē & pa-
num, sitientem
& dedimus tibi
potum: quando
autem te vidi-
mus hospitē &
collegimus te,
aut nudum, &
cooperuimus te:
aut quando te
vidimus in fir-
mi aut in carce-
re, & venimus
ad te:
^c Et respondens
rex, dicit illis:
Amen dico vo-
bis, quando se-
ducimur, ut pro
hoc tanta accipiamus prae-
mia. Ex
cistis mo de his
fratribus meis
datur ipsius summa benignitas, humanitas, atque li-
beralitas, qua tanti facere dignatur servorum suo-
rum opera, & tam glorioso prae-
mio coronare, cum
post omnia perfecta dicere eis possit, Servi inuiles
estis, fecistis quod debuistis facere: ipsius quoque di-
gnatiua charitas, qua in tanto pretio habet seruos
suos, ut eos quasi alterum se aestimet, & tanquam
sua membra, ut sibi factum reputet quicquid ali-

cui

IN MATTHAEVM.

395

alieni eorum in nomine ipsius impenditur. ^a Quicu-
lis autem ex parte dextera de suo premio iam certis, ^{bis} qui a fini-
ad haedos sinistra, vultu terribili & tremēdo se con-
stris erunt:
terter ille metuendus iudex, & pronuntiabit aduer-
sum eos terribilem aeternae damnationis sententiam,
dicens: ^b Estote separati a me, & a meo aspectu, socie-
tate, amicitia, ac gaudiis omnibus estote alieni, sub maledicti-
aeterna maledictione mea ac patris mei, sub ira aeter-
na permanfuri. ^c Neque hoc tamen vobis ad poenam, qui para-
fatis erit, bonis aeternis priuatos vos esse, sed insuper ^e in ignem ater-
nae damnationis, qui est diabolus.
ad ignem sempiternum & inextinguibile abscedite, & angelis eius.
qui demonū principi & vniuersis angelis eius depu-
tatus est, ut ibi cum illis cruciatus perferatis aeternos. ^d Et non dedistis
^d Est autem iusta vestrae condemnationi ratio, negle-
ctus & cōtemptus praeceptorum meorum, quoniam ^e resisti, & non
nō adimpletis quae praecepi vobis. Neglexistis enim o-
pera dilectionis & misericordiae proximis vestris pro-
tumo: hoc pes erat,
loco & tempore impedere, nec vel amor meus ad il-
lis praestandum quae postulabat eorum necessitas vos me: nudus, &
induxit, videlicet ut esuriētes pasceretis, potaretis si-
non operuistis
tiētes, nudos vestiretis, peregrinos colligeretis, infir-
mos & incarceratos visitare: sed vixis proximis ve-
in carcere, et
stris in eiusmodi miseriis & indigentis, clausistis vi-
non visitastis
scera vestra ab eis, & mādatum meum (quo praecepi me
vobis inuicem diligere, & proximos sicut vos ipsos). ^e Tunc respon-
estis transgressi. Propter quod, erit iusta vestra codē-
debunt ei ei ipse
natio. ^f Quomodo autem supra dicuntur iusti dicentes:
respondere iudici ex humilitate, prae admiratione ^f Domine quā-
benignitatis eius, sic & isti impij audientes tam sene-
do te vidimus
ram aduersum se pronuntiari sententiam, velut con-
esurientem, aut
querentur per impatientiam, & quasi murmurabunt,
sitientem, aut ho-
dicentes: Domine, quid est quod tam seuerū aduer-
spitem, aut nu-
sum nos pronuntias decrerum? Nos te nunquam in-
dum, aut in fir-
eo statu vidimus, in quo vel esurire vel sitire potuis-
sumus, aut in car-
ses, aut tibi nō in aliquo eorum quae tu enarrasti po-
cere, et non mi-
tuissimur ministrare. Quomodo ergo nūc obicis no-
nistrastis tibi-
bis, quod te famelicū non pauerimus, & alia huiusmo-
di: atq; ex hac criminum obiectione, tam crudele ad-
g Tunc respon-
uersum nos pronuntias decrerum: ^g Et respondebit
illis iudex, omnem eorū querimoniam & murura-
tionem

Amen dico vobis, quando non fecistis, vni de minoribus hys, nec mihi fecistis.

b Et ibunt hi in supplicium eternum, iusti autem in vitam eternam.

tionem suo responso dissoluens, ac dicit illis. ^a In veritate dico vobis, quod facere neglexistis vni cuiuslibet ex his humilibus & simplicibus, ac vilissimis secundum seculum discipulis aut seruis meis, quod ab vno aliquo horum viscera vestra clauseritis, cum indigent vestro auxilio conspiceretis: sic ego arstimo, ac si a memetipso clausissetis viscera, meque ipsum pertransfiseris non impensa misericordia. Non quod ad hunc modum locus dabitur condemnatis, post sententiam obiciendi aduersus iudicem, aut quod respondere dignabitur iudex querimonis danatorum: sed ut per illorum obiectionem & huius responsionem, mostretur rationabilem fore condemnationem eorum, nec ullam causam iustam ipsos damnatos habere conquerendi: & ut Dei iustitia commendetur, quae sic in iusto iudicio aduertum illos tale decretum pronuntiat. ^b Mox autem ubi prolata sententia fuerit, eo ipso momento executionem accipiet, atque abinuicem admirabili diuisione separabuntur, impij quidem ad supplicia nunquam finienda, iusti vero ad vitam eternam, visuri Deum facie ad faciem, & in aspectu vultus Dei satiandi imperpetuum. Talis fiet in breui momento tam horribilis diuisio, inter bonos & malos, inter oues & hordos qui in hoc mundo adhuc permixti sunt: eritque chaos magnum firmatum inter hos atque illos, ut neque ex tormentis mortis ad gaudia vitae inatherum quisquam transire valeat, neque vicissim a gaudiis ad mortis tormenta abiici.

*Parabola de decem virginibus
explanatio.*

DECem illae virgines, vniuersitas est fidelium, quae ratione fidei & rectitudinis eius virgines meretur appellari, cum infideles quatenus nec in Deum credunt rectius meretrices vel fornicatrices aut adultere mereantur appellari. Et conuenit recte vniuersitati denarius numerus omnino perfectus, in quo omnes numeri simplices comprehenduntur, qui & alias frequenter vniuersitate vel perfectionem designat, ut in Apocalypsi, *sustinebis tribulationem diebus decem*, id est, omnibus diebus usque ad mortem, quae etiam ratione decalogo, praecipi-

pra sua complecti voluit dominus. Harum autem virginum non omnes sunt prudentes, sed cum quinque prudentibus sunt etiam quinque fatuae: quia in Ecclesia fideles aliqui boni sunt & sapientes, aliqui mali & insipientes. Habent omnes virgines lampades, sed in oleo est differentia inter sapientes & fatuas, quia in Ecclesia omnes fideles similiter fide habent quasi lampadem, quemadmodum & ore confitentur se nosse Deum. Sed in operibus est differentia. Quidam enim fidem habent otiosam, sine operibus Deo gratis, & hi sunt insipientes, quoniam id quod fides requirit negligunt, & lampadem otiosam tenent. Alij vero fidem habent per dilectionem operantem opera bona & Deo grata: quemadmodum Apostolus ait, fidem per dilectionem operantem esse, quae hominem gratum faciat Deo. Haec opera bona si per dilectionem facta, hoc sunt fidei, quod oleum lampadi. Quemadmodum enim non illuminat domum lampas, nisi oleum in se contineat, sic non illuminat domum cordis fides mortua, cui non sunt adiuncta opera ex dilectione procedentia. Vel aliter, Lampades sunt ipsa externa opera, quae fideles in Ecclesia passim omnes boni atque mali cernuntur habere. Nam quod ad externa attinet, plerique mali & in nouissimo die danandi videntur similes iustis. Oleum vero est vel ipsa charitas, vel ea quae ex charitate procedit recta intentio & directio ad Deum in omnibus externis operibus. Quemadmodum enim oleum infusum lampadi facit ipsam ardere & lucere, sic ipsa charitas, & ea quae a charitate procedit recta intentio & directio ad Deum, externa nostra opera reddit lucientia & ardentia, ut sint grata Deo, facitque nos in operibus nostris lucere & ardere, quomodo de Ioanne ait dominus. Hoc oleum habent sapientes, fatuae non habent: quoniam inter fideles quidam solum externis fideles operibus, non curant opera sua ad Deum dirigere, sicque in tenebris semper ambulant defectu olei, quantumvis lampades gestent in manibus. Alij vero (iuxta Apostoli verbum) in fide sua per dilectionem operantur, & siue comedunt, siue bibunt, siue aliud quid faciunt, omnia in gloriam Dei faciunt, cauentes (iuxta Saluatoris consilium) ne iustitiam suam faciant coram hominibus, ut videantur ab eis, sed coram Deo omnia faciunt qui videt in abscondito, ut ipsi placeant & ab eo mercedem accipiant. Omnes vero istae virgines fatuae, atque prudentes sponso pergunt obuiam, quoniam fideles omnes & boni & mali dicunt se Christi aduentum expectare, & ad iudicium (ut aiunt) se praeparant, & ad caelestia gaudia in eius aduentu suscipiendo omnes aspirant, sicut fide ita & spe mortua, quae absque debitis ad finem tendit mediis. Hoc oleum signanter dicuntur sapientes in vasis suis accepisse secum, non tantum in lampadibus, quoniam cha-

ritas

gras atq; ea quæ ex ipsa venit directio bona in corde est habenda, & à corde debet in externa opera effundi: quæadmodum oleum in vasculo aliquo deferatur ne effluat: & ex vasculo illo effunditur opportuno tēpore in lapidē. Tardat spūs aduenire, quoniam iudicij diem Christus dominus differt, ut impleatur electorum numerus, & longē vltra quàm credebatur longius differtur. Sic enim Apostoli atq; ipse Christus loqui videbatur, tanquā si iam in proximo, iustitisset dies ille iudicij, dicente domino, *Vigilate, quia nescitis diem neq; horam*: dicente Ioanne, *Filii iam nouissima hora est*: dicente Paulo, *Nos sumus in quos fines seculorum deueniunt*: & iterum, *Præterit figura huius mundi*: dicente Petro, *Omnis finis appropinquabit*, & alia huiusmodi: cum tamen ad nostra vsque tempora ad plurimos annorum centenarios dies ille sit dilatus, neque adhuc videatur propinqua consummatio seculi. Tardante autē sic sponso, dormitauerunt omnes & dormierunt tā prudentes quàm fatuæ, quia dum differtur dies iudicij, omnes moriuntur tam boni quàm mali, & mortē corporis nemo potest euadere, quoniam secundum corpus vnus est omnium interitus (vt sapiēs ait) sicut moritur stultus sic & sapiens, & est vtriusq; æqua conditio. Dormitatio præcedit dormitionem, quoniam per dormitionem ad dormitionē & somnum quietum pertingitur: propter quod, per dormitionē intelligi potest defectus ille quo homo ante mortem incipit deficere, atque ad mortē tendere, prius quàm mors adueniat: quemadmodum senibus potissimum videmus accidere: per dormitionē vero ipsam mortis consummationē. Media nocte aduenit sponsus diu expectatus, quia die & hora quæ nemo nouit nisi Deus, subito veniet ad iudiciū Christus, quando minime eum præstolabuntur homines, sicut sur in nocte ad furandū venit hora qua minime suspicatur paterfamilias, ita & ipse ad iudicandum adueniet. *Clamor autem factus est. Ecce sponsus venit, exite obviam ei*, atque hic clamor ab iis fiet qui cum sponso venient, & ab eo misi erunt: quoniam mittet adueniēs filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, vt dicant: *Surgite mortui, venite ad iudiciū*. Ecce addest iudex, surgite de pulvere mortui, & venite ad iudiciū. Tunc surgent omnes illæ simul virgines, quoniam eque boni atque mali omnes resurgent à somno mortis corporalis, & viui resuscitabuntur in corporibus suis. Euigilantes virgines statim lapides suas parare incipient, quoniam statim ad opera sua in illo die quisq; considerationē vertet, quoniam de operibus tunc solum quæstio fiet. Reddet enim tunc filius hominis (vt ipse ait) unicuique secundū opera sua. Et in Apocalypsi dicitur, quod opera eorū sequentur illos, & quod de singulis iudicabitur secundū opera ipsorum

ipsorum, quomodo etiā Paulus ait, omnes manifestādos ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisq; quæ gessit in corpore, siue bonū siue malū. Incipiet parare lapides, nō quod tunc tēpus erit faciendi grata Deo opera prius facta, sed quia cōuerter se vnusquisq; tūc ad cōsiderandū cōscientiā suā & opera quæ attulerint secū, vt sciat num dignē spōso possint occurrere. Statim autē dū incipiunt parare lapides, aduertit fatuæ virgines sibi deficere oleū: quoniam dies illa domini reuelabit omnia, & illuminabūtur abscondita tenebrarū, & manifestabūtur cōsilia cordiū, & tūc clarē videbūt ij, qui tantū in fide otiosi vel in externis tantū operibus absq; charitate & recta intēione habuerūt fiduciā, quod ad occursum iudicis illa non sufficiat. Agnoscentes fatuæ suā aegritatē, ad sapientes recurrent, postulantes sibi cōmunicari oleū, quia tunc conturbati subito illi qui vanā habuerūt fiduciā, cupiēt in alienis meritis saluari, postquā propria vidēt non sufficere. Sapientes virgines interim non conturbantur, sed cū fiducia præstolantur adueniēte iudicē, quia in testimonio bonæ cōscientiæ latrabuntur iusti in operibus quæ ad gloriā Dei fecerunt, scientes quod nunc ille adueniat qui ea videt quæ in occulto fecerunt corā eo, quidq; ex autoritate & potestate sibi à patre data, pro illis in occulto factis retribuet in propatulum coram omnibus. Sapientum autem responsio ad fatuas, quæ negant se posse cōmunicare suum oleum, indicat quod in illo die nemini prodesse poterunt aliena opera vel merita, quoniam iudicabitur de singulis secundū opera sua, & recipiet vnusquisque prout ipse gessit in corpore. Nam licet in hac vita prodesse possit proximo opus bonum ab altero factū, vel alterius intercessio ad consequendā vel impetrandā per ipsam gratiā Dei, in die tamē nouissimo, quando vltra tempus merendi non erit, non potest ex alio aliquo quicquā meriti vel salutis expectari tantū ex propriis operibus quæ secū tulit quisque, vel condemnabitur vel saluabitur. Quod etiā dicunt, *Ne forte non sufficiat nobis & vobis*, iustorum humilitatē insinuat, quæ ipsi vix sibi putabant sufficere ad salutē suā merita, rigorosam condignitatē spectādo, nec tanti ea facient, vt presumāt se etiā alios in suis meritis posse saluare. Quod vero adiūcūt, *Ne possitis ad vendentes, & emite vobis*, vel tāquam per ironiam (qua digni sunt qui sic in rebus necessariis negligēter egerūt) adiūctum accipitur, vel iuxta consuetudinē loquentium inter homines, qui cum postulatur aliquid quod non habent, sic postulantes solent remittere ad eos qui eiusmodi habere solent: tanquam si dicant, Nequaquam in vobis confidite, nihil est vobis spēs à nobis, ceterum num aliunde vobis parare possitis quod postulatis à nobis vos videritis. Nobiscum

Nobiscum bene agetur, si hoc modicum olei quod nobiscum attulimus nobis suffecerit, ut cum sponso ingrediamur. Illis sine oleo manentibus, sponfus cum sapientibus quæ paratas tenebant lampades lucentes, atque ardentes, ad domum nuptialis conuiuii ingreditur, illis neglectis & foris manentibus quæ non habuerunt oleum, quoniam iustis ad cælestem gloriam cum Christo, cui seruierunt introeuntibus cum gaudio, iniusti foris manebunt, & à regno excludentur cum confusione & perturbatione maxima. Prudentibus cum sponso ingressis in nuptialem domum, ianua clausa fuisse describitur, quoniam regni cælorum aditus post nouissimi diem iudicii, parebit nemini: quando cum patrefamilias erunt omnes pueri eius in cubili, eritque in plenus electorum numerus, quæ tamen ianua usque ad diem illum clausa non fuit aduentantibus continuo nouis hospitibus siue conuiuiis, ab Oriente, Occidente, Aquilone, & Meridie, qui cum Abraham, Isaac, & Jacob, cælestibus mensis accumberent. Quod nouissime prudentibus iam intus latantibus cum sponso, veniunt factæ, sibi quæ aperiri postulant, sed repulsam patientur tanquam ignore, dicitur ad significandum fuisse irrationabilem & vanam impiorum fiduciam, quomodo vel ex fide otiosa, vel ex operibus factum externis sine charitate, & recta intentione factis sperauerunt adipisci gloriam regni cælestis. Illa nanque postulatio qua dicunt, *Domine domine aperi nobis*, significat vanam talium hominum fiduciam, propter quod dicunt, *Domine domine*: tanquam adhuc suam fidem protestantes aut externa opera. Verum illa responsio, *Nescio vos*, indicat eiusmodi fidem otiosam, aut vacua charitate opera non esse grata Deo, neque æternæ vitæ meritoria. Ex quibus concluditur semper esse vigilandum omnibus salutem cupientibus, & ita vigilandum, quomodo docet parabola, ut nemo sit de salute securus, sibi quæ putet omnia salua, si tantum lampadem teneat, nemo fidat otiosæ fidei, quam Iacobus mortuam appellat, nemo item operibus fidat externis, quæ ut hominibus magnum quid esse videantur, sine interiori charitate & recta intentione, & laudē aliquam apud homines mereantur, certe apud Deum nihil sunt, nisi addit charitas, & ex ea procedens recta intentio. Id quod Paulus aperte testatur, dicens: *Si lingua hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam*, & cætera quæ deinde in charitatis magnificam commendationem annexit.

Parabola de seruis qui pecuniam acceperunt
domini sui latior explicatio.

Homo

Homo iste peregrè proficiscens, Christus dominus est, qui à domo sua quam edificauit, & bene instituit, absecessit tanquam peregrè proficiscens, quoniam post resurrectionem suam discipulis instructis, ad cælos ascendit, atque ad patrem rediit, secum ferens humanitatem, in qua cum hominibus conuersatus fuerat, eo quod tunc à nobis suam corporalem & visibilem presentiam subduxerit, usque ad diem reditus siue iudicii. Non in totum ille dominus abiit, sed reuersurum se prædixit, attestantibus in ipsius ascensione angelis atque dicentibus: *Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum*. Proficiscens autem vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua: quoniam statim post ascensionem suam misit discipulis spiritum sanctum (iuxta illud Psalmi, *Ascendens in altum dedit dona hominibus*). & per eum multiplicia dona ad vtilitatem & consummationem Ecclesiæ domus Dei, per quæ etiam ad consummationem usque sæculi nunquam desinet fidelibus sua dona largiri. Vni autem dedit quinque talenta, alteri duo, alteri vnum, quoniam aliis quidem maiora dona dantur, aliis minora, aliis plura, aliis pauciora: quemadmodum Apostolus ait, *Alij quidem per spiritum datur sermo sapientie, alij sermo scientie, alij gratia sanitatum, &c.* Omnia autem hæc operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Hæc autem dona tradit seruis suis dominus, non tanquam dominos faciens bonorum istorum, ut orientur & glorientur in eis, sed tanquam dispensatores tantum eos constituit, ut negotientur in eis, & suo domino lucrum adferant: quemadmodum ait Apostolus Paulus, *Sic nos existimet homo, quasi ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei*. Hic iam queritur, inter dispensatores ut fidelis quis inueniatur. Et Petrus Apostolus, *sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei*. Quæ autem alicui ut dispensatori tantum traduntur, non illi dantur, ut sibi seruet, & eis fruatur in otio, sed ut ea expendat in præscriptos vsus ad vtilitatem eorum, pro quibus bona illa tradita sunt ei dispensanda. Sic qui in Ecclesia dona quælibet acceperunt: sciunt sibi non in eis otiose gloriandum, aut capiendam tantum animi sui oblectationem, sed negotiandum esse in eis, & fructificandū ad domini lucrum, id est, ad Dei gloriam, & proximorum vtilitatem, mini me interim neglecta propriæ animæ salute. Quod autem post commissam seruis bona peregrè absecedere dicitur dominus, significat libertatem in qua nos constituit Deus, ut agere possimus vel bene vel male, otiosi vel negotiari pro nostri libertate arbitrij. Sic enim quadiu dominus astat seruis, velut cogitur ad opus. Ipso autē absente, liberior agunt, neque probatur seruorum erga dominū fides nisi absente domino.

cc

domino. Nam coram astante & presente domino, plerumque etiam pigerrimi serui ad sudores vsque laborant. Eo vero absente, tum demum cernitur, quales verè sint in animo. Sic nobis igitur quasi abest dominus, relinquens nobis plenam libertatem operandi vel cessandi vsque ad diem iudicii. Primus quinque talentis acceptis, studiosè lucro intendit, fideles dispensatores in Ecclesia signat, qui agnoscetes magna satis dona sibi commissa, summo ad hoc conantur studio, ut non inuaniam suam videantur recepisse gratiam. Hi quinque talenta superlucratur, quoniam iuxta proportionem donorum suorum ad Dei gloriam & proximorum, suamque salutem proficiunt ex illis. Seruus qui ex duobus talentis duo superlucratur, alios signat qui minora dona acciperunt, nihilominus iuxta proportionem suarum virium quantum potest, proficit. Seruus tertius talentum domini abscondens, signat eos in Ecclesia, qui donis Dei acceptis otiose viuunt, neque ea studet vili ter expendere: idque ob pigritiam & damnamam securitatem, quoniam vident requiem quod sit bona (quod admodum de Isachar habet Prophetia Iacob) & in usu donorum vident sibi magnum suscipiendum esse laborem. Hic seruus piger suae pigritiae prae texit timorem domini, quo se dicit retractum ne operaretur. Ita otiosi in Ecclesia plerumque prae texunt timorem Dei, allegantes periculum quod est in usu donorum, & quod ij qui publice aliquo officio occupantur, aut aliorum salutem volunt proficere, facile in aliquod periculum incidant: & minora esse pericula, iis qui sibi solis viuunt, & qui dulci fruuntur otio. Deus (inquiunt) multum seuerus est iudex: admodum difficile est, eum qui publicè utilitati intendit non offendere, & qui in paucioribus se occupat, offendit minus. Melius est ut in otio mihi viuam, & sim securus de mea salute, quam si multos lucrer, & ipse forte peream. Hi serui pigri sunt, hi dicunt dominum austum esse, & hac consideratione se dicunt moueri ad otium. Custodiunt quidem isti talentum, sed in terra abscondunt, & lucrum non faciunt, quoniam plerumque huiusmodi videntur vitam satis probam ducere, & quantum ad seipsum attinet, abstinent à communibus hominum ceterorum vitiis. Verum his rebus Deo non satisfaciunt, cuius in vanum acceperunt gratiam, quam illis non pro se tantum, sed & pro aliis contulerat. Post multum teporis reuertitur dominus, ut rationem exigat, quia in extremo iudicio adueniet Christus, ut examinet vniuscuiusque opera, & fidelitatem singulorum seruatorum suorum. Tunc serui utiles & fideles in bonae conscientiae testimonio prodibunt confidenter, procedentque obuiam domino, & lucrum suum adferent: non quod ibi sua iactabunt merita, sed quia vniuscuiusque conscientia monstrabit quae egerit, quam-

quamve domino fidelis fuerit. Ibi adferent lucra sua serui: quoniam (ut in Apocalypsi dicitur) opera illorum sequuntur illos. Ibi seruis fidelibus fiet bona retributio propter lucra quae attulerint, non propter bona quae acceperant, quoniam non ibi quisquam accipiet primum secundum quantitatem donorum gratuitorum quae acceperat, sed pro bono & fidei usu & lucro ex eis acquisito. Et vnicuique illic reddetur, non secundum dona sua, sed (ut in Euangelio ait dominus) secundum opera sua. Euge, dicit dominus seruo vnicuique fidei, quoniam eius opera approbabit. Seruum quoque bonum & fidelè agnoscat, quoniam omnis qui eum confessus fuerit coram hominibus, & vsque ad mortem fidelis fuerit, hunc & ipse confitebitur coram patre & angelis. Vnde & fidelitatem commendat atque remunerat, dicens: *quia super pauca tui fidei.* Fidelitatem autem hanc lucrum allatum probat. Super pauca ait dominus seruum fuisse fidelem: quia quicquid donorum in hoc mundo accipimus, perexiguum est, si ad immensum illum cumulum bonorum caelestium conferetur. Ideo & subditur, *Super multa te constituam.* Hoc est, super omnia mea. Nam minus dicit & maius significat. Super omnia autem seruos fideles Christus constituet, quando eos (iuxta verbum Apostoli) suos coheredes & patris sui haeredes efficiet, ac (iuxta sacram Apocalypsim) reges & sacerdotes, ut regnent super terram viuentium in saecula. Atque hac esse istam constitutionem super omnia indicat, quod statim subditur, *Intra in gaudium domini tui.* Tertius seruus ad dominum accedens, excusationem praemittit, quod esse solet hominis sibi male conscijs: deprehensi in scelere & metuētis poenam. Sic homines pigri donis Dei abusi, vel certe non vsi, accusabuntur testimonio suae conscientiae, quod non satisfecerint voluntati domini. Excusationem tamen conabuntur proferre, quoniam videbuntur isti serui pigri habere aliquid honeste excusationis, eo quod retracti videantur timore diuinae iustitiae, & consideratione seueritatis eius. Hoc enim sibi vult illud, *Domine sciebam quia homo austerus es.* Et item illud, *Metus ubi non seminasti, & colligis ea quae non sparsisti.* (Proverbialis namque est sermo ille, quo significatur magna in exigendo rigiditas) & *timens abij, & abscondit talentum in terra,* hoc est, non sum ausus expendere, ne forte totum perderem, non sum ausus collato mihi dono uti, propter pericula peccatorum quae in utendo conspexi. Addit tamen, *Ecce habes quod tuum est,* hoc est, licet non sum vsus bene, ita nec male sum vsus: quanquam non profeci alijs, caui tamen mihi, ne me vitiis communibus inquinarem: siquidem velut mundum tibi tuum talentum & integro sine lucro refero. Dominus hunc seruum ut pigrum & infidelem increpat, eo quod lucrum non inuenit.

Quid faceret ergo, si etiam ipsum talentum cum ebriosis & adulteris dilapidasset, aut in alium quemlibet malum usum insumpserit. Dili-
genter autem notandum, quod serui pigri excusationem, dominus
ei vertit in accusationem & iustam condemnationem, quum ait: *scie-
bas quia ego homo austerus sum, &c.* Quonia videlicet timor Dei quem
preceunt pigri, & consideratio diuinæ severitatis, debebat illis esse
potius incitamentum ad sedulo & studiose operandum, & fideliter
expendendum commissa dona, quam ad cessandum ab opere. Si enim
ita severum & iustum iudicem credimus fore dominum nostrum,
quomodo sperabimus effigere iudiciū eius, si infideles & inobediē-
tes nos inuenerit. Vnde hoc vel maxime omnes debet ad operandū
incitare, quemadmodum Apostoli Pauli habemus exemplū, dicen-
tis: *Ve mihi est, si non Euangelizauero. Necessitas enim mihi incumbit.* Et
alibi, *Græcis ac Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum.* Quod
vult dominus committi pecuniam suam nummulariis, & cum usura
eam accipere, non aliud signat nisi quod vult Christus nos non inua-
cium gratiam suam & dona accipere, sed ad lucrū semper intende-
re, ut ad Dei gloriam & proximorum utilitatem quæ accepimus cō-
uertamus. Tunc enim cum usura accipiet ipse commissum talentum,
quando in nouissimo die ex donis quæ contulit fidelibus cumulos
accipiet meritorum atque bonorum operum. In ultionem iubet do-
minus auferri talentum a pigro, & dari fideli seruo habenti iam de-
cem talenta, ad significandum id quod frequenter contingit etiā in
hac vita. Sæpe enim is qui a Deo gratiam accepit quā otiosam finit,
priuatū ea, & is qui acceptis gratis benevitur, augeri sibi sua dona
meretur. Maioribus enim dignus est qui minoribus bene vitur. In
futura quoque retributione, ex impiorum & pigrorū condemnatione
augebitur gloria seruorum fidelium quoniam erit illis hoc ad singu-
lare gaudium, quod tanta dignatione se viderint peruenisse ad glo-
riam æternam: ubi suos conseruos vident æternis deputatos tormen-
tis. Ad conclusionem autem huius tam dignæ notatū parabola est
repetenda ex priori parabola illa finalis exhortatio domini dicentis:
Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam. Est & illud diligenter au-
diendum quod ait Paulus Apostolus, *Exhortamur vos fratres, ne inua-
cium gratiam Dei recipiatis.* Et rursum, *Bonum autem facientes non desi-
ciamus, tempore enim in suo metemus non deficientes.* Et iterū, *Itaque fratres
mei dilecti, stabiles estote & immobiles, abundantes in opere domini sem-
per, scientes quia labor vester non est inanis in domino, cum (ut in alio loco
dicit) mercedem sit accepturus unusquisque secundum proprium laborem.*

ANNO

Exierunt obuiam sponso & sponse.) Græci codices non habent, &
sponsa, neque adeo multum videtur ad rem pertinere, neque etiā
ad significationem parabola, maxime quod in sequentibus nusquā
nisi de sponso fiat sermo. *(Dormitauerunt omnes & dormierunt.)* Dor-
mitare licet frequentant, ut sit, minus tamē est quam dormire. Dor-
mitare enim illum dicimus qui incipit somno premi, necdum ta-
men se penitus somno vult dare: cui dum frequenter somnus ad mo-
dicam morulā velut inopinato oculos claudit, quos rursus ipse ape-
rit somno discussio, sic dormire dicitur. Postea verō quā penitus a
somno deuictus resoluitur in plenam quietem, iam dormire desit
& dormire dicitur. Quod ergo dicitur, *Dormitauerunt, & dormierunt,*
iuxta communem consuetudinem accipitur eorum qui in longū vi-
gilias protrahunt, antequam somno se dedant quempiam expectan-
tes, aut seruum aliquid agentes. Solent namque hi defectu vigoris
oculorum dormire antequam dormiant. Sub hac distinctione etiā
in Psalmo dicitur: *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israël:*
hoc est, neque paululum dormiet, neque multum. In Græco autem
verba sunt diuersa non ab invicem deriuata *ἐνδοξαζον* & *ἐκδιδουον*,
(Sicut enim homo peregrinū proficiscens.) Oratio ista est incompleta, perfi-
cienda hoc modo, Simile est regnū celorum sicut homo peregrinū profici-
scens. Vel, Sic se habet regnū celorum sicut homo peregrinū profici-
scens, aut alio modo cōsimili. *(Ecce alia quinque superlucratus sum.)* Græ-
ci codices sic habent *ἰδε αὐτὰ πέντε τάλαντα ἐκέρδονα ἐν αὐτοῖς*: hoc est,
Ecce alia quinque lucratus sum in eis, id est, per ea. Idem penē sibi
vult quod habet communis lectio, Alia quinque superlucratus sum.
(Euge serue bone.) Græce est *εὖ ἐστ*, id est, benè, rectè. Est applaudentis,
approbantis, & collaudatis, pro quo nos rectè habemus, euge. *(Opor-
tuit ergo committere pecuniam meam nummulariis.)* Græce est *πράττειν* &
trapezitis, id est, mensariis, qui quidē dicuntur nummularij. *(Possidete
paratum vobis regnū ab origine mundi.)* Græce est verbū *ἡλκονομεῖσθε* &
elironomisare, id est, hereditate possidere, vel in hereditate accipite,
vel vnico verbo, hereditate. Sic enim in Psalmis dicitur, *Instruam
hereditarij terram.* Et illud, *ab origine mundi*, iungendum est cū par-
ticipio, paratū, ad hunc sensum: Possidete regnū vobis paratū ab ori-
gine mundi, ante mundi initium, antequā mundus fieret. Minus enim
dicit & plus significat. Non enim cepit parari regnū æternū electis,
quādo mundus creabatur, sed ab æterno regnū illud electis fuit para-
tum, sicut ipsi ab æterno ad hoc fuerūt prædestinati etiā prius quam
cc 3 mundus

ELVCIDATIO CAP. XXVI.

mundus fieret. Vnde apud Paulū dicitur nos Deus elegisse ante mundi constitutionem. Illa autem regni preparatio, non est aliud quam hominum ad illud prædestinatio. Vt in verbo illo domini, *sedere ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo.* Et alibi de bonis celestibus dicitur, *que preparauit Deus diligentibus se.* Econtrario autem, quando in malam partem fit sermo, dicitur ignis infernalis paratus esse diabolo & ministris eius, quatenus ad ignis illius cruciatus est cum suis præcitus.

ELVCIDATIO CAP. XXVI.

Et factum est cum consummasset Iesus sermones hos omnes,

POST QUAM tandem suæ prædicationis ministeriū multo labore ad finem perduxisset dominus Iesus, tot ac tantis supernæ doctrinæ documentis mūdo traditis, tamque efficacibus diuinæ virtutis miraculis palam exhibitis, quæ partim in præcedentibus suo ordine fideliter sunt descripta, partim silentio ob multitudinem pertransita: ^b sciens iam ^c scitis, quia adesse in proximo tēpus passionis suæ, discipulos suos post biduum patriarchissimos volens de vēruris præmonere, ait illis: Ex ipso tēporis decursu & supputatione dierū facile cordi & filius hōgnoscitis (id quod & vulgō sciūt homines) adesse in proximo, nēpe post dies duos, festū paschæ diē. ^d Vt crucifigatur. rūm illud insuper præmonēo (quod ex vobis nō item ^e Tūc cōgrega- potuistis cognoscere) iamā me esse tradēdū in manū ^f is sunt principes inimicorū, atq; post passionē crudeles morte crucis sacerdotū & se ignominiosissimē interficiēdū. ^g Illo autē in tēpore, niores populi, in ij qui in sacerdotibus primatū gerebāt, & qui populo atriū principis præerant, ad consulendū pariter cōuenerunt in atriū sacerdotū, qui de Caiphæ principis sacerdotū: ^h & hoc in concilio illō ceabatur Caiphæ: tractauerunt atq; etiam definiērūt, vt Iesum dolo alif ⁱ & consiliū se quo vel per insidias comprehenderent, atq; ita morte cerūt: ^j vt Iesum perderēt. ^k Veruntamen non illis cōmodū videbatur dolo tenerēt, & in festo paschali (quod proxime instabat) suum illud occiderent. malignū perficere consiliū, q; seditionē populi, qui tū ^l g Dicebāt autē, in Hierusalē plurimus ex omni Iudea erat adfuturus. Nō in die festo: metuerent exoriturā, si quid aduersus Christū attēta- ne fortē tumultu re voluissent. Itaq; illi mortē Christi statuerūt differ- tus fieret in po- dā ad opportunitatē commodi, tēporis post festa pas- chalia. Verū aliud quiddā ex proditore discipulo su- perue-

IN MATTHÆVM.

perueniens, effecit, vt dilationis istud mutaretur cōsiliū. ^a Nam cū circa id tēporis in Bethania versaretur a Cum autem dominus Iesus, in domo Simonis cognōmēto Lepro- ^b esset Iesus in Be- si, ^c accidit, vt mulier quædā fide & deuotione erga Ithaniam, in domo illū plena, pixidē ex alabastrite lapide, magni pretij ^d Simonis Leprosi vnguentū continentē, ad locū vbi ille recūbebat acce- ^e b accepit ad eū dē, magno impetu aperiēs, velut effregerit. ^f sicq; to mulier, habens tū ipsum vnguentū super ipsius recūbentis caput effu- ^g alabastrum vnde derit, ita vt per corpus vniuersum deflueret, & domū ^h guenti pretiosi, totā odore repleret. ⁱ Quod factum vidētes, quidam ^j & effudit su- ex discipulis, præcipue Iudas ille futurus post paululū per caput ipsius proditor, agre id acceperūt, & aduersus mulierē ostē- ^k recumbentis. tantes irā, dixerūt: ^l Quare sic mulier ista malē stulta ^m Vidētes autē & prodiga rē pretiosā dilapidat? ⁿ Siquidē vnguen- ^o discipuli indi- tum hoc quod modo ista sine vtilitate effudit, magno ^p gnati sunt, dicē- pretio vēdi potuisset, quoniā multi erat pretij atq; ex ^q tes, pretio illo refici potuissent multorū viscera pauperū, ^r & quid perdis quod lōgē præstantius Deoq; gratius fuisset, q̄ ita sine ^s tio hac? vilius cōmodo rē tanti pretij profundū. ^t Sciens verō ^u Potuit enim, dominus Iesus maligni proditoris animū, qui huius istud ^v reuendari fuit murmuratōis vel vnicus vel præcipuus author, multo, ^w & dari nimirum q; nō ex mīlericordiā pio affectu pauperū ^x pauperibus, causā ageret, sed ex auaritiā praua concupiscentia ^y Sciens autem suū lucrū quæreret, p mulieris deuotæ & pij operis Iesus, ait illis: eius excusatiōe, solita pietate respōdit: vni potissimū, sed quasi pluribus numero plurali loquens, ac dicens: ^z Quare mulieri huic iniuste exhibetis negotiū: Qua ^{aa} Quid molestā re aduersus illā sine causa, vēstrū quiddā indignatur & ^{ab} estis huic mulier obmurmuranti? Nihil enim illa est operata mali, vt ^{ac} rī debeat quasi p malo pati calūniā, aut obiurgatiōē ^{ad} i Opus enim bō accipere: sed bonū est opus istud quod in me est ope- ^{ae} num operata est rata. Opus enim istud ex recta in me fide & deuotio- ^{af} in me. ne cordis sincera peractū, nihil in se deformitatis cō- ^{ag} tinens, nō potest mihi non esse gratum & acceptum. ^{ah} Nā quod de pauperibus obiectū est, nihil derogat bonitati operis. Pauperum enim semper magnam est ^{ai} k Nam semper inuenire copā, quibus quoties & quandocunque vo- ^{aj} pauperes habeo- lueritis poteritis benefacere. Me verō secundum cor- ^{ak} tis vobiscū: me poralem & visibilē istam in mundo præsentiam non ^{al} autem non sem- ^{am} temper, imō nō diu præsentē habebitis, neq; obsequia per habetis.

ELUCIDATIO CAP. XXVI.

eiusmodi mihi in hoc mundo diu præstari poterunt. Propter quod nõ est arguenda illa tanquam prodiga, q̃ aliquanto liberalius erga me adhuc præsentẽ corpore, deuotionẽ suam ostẽderit nec perditum censerẽ debet, quod mihi pia deuotio sic liberalitẽ impendit. ^a Quod enim ista modo hoc vnguẽtum effudit super caput & corpus meum, ^b id fecit quasi præueniens & præsignans tempus sepulturæ meæ. Tulisset itiq; sine murmure hoc mulieris opus, si mortuo ipsũ mihi impendisset: quoniam vulgo receptũ est, mortuorum corpora vnguẽtis pretiosis deliniri & cõdiri aromatibus. Existimate, si aliter nequit sedari vestra indignatio, mulierẽ istam paululum præuenisse tempus sepulturæ meæ quod est in proximo, & pro sepulturæ officio exhibitũ illud in me pietatis opus. ^c In veritate autem dico vobis: tantam ex hoc opere quod vos malignẽ calũniamini, consequetur apud posteros laudem mulier ista, quod vbiq; locorum post meam mortem & ascensionem in celos prædicabitur Euangelium regni in toto orbe, de meis doctrinis & factis, ^d simul & hoc opus quod ista nũc fecit, tanquam peculiare aliquid & bene memorabile, narrabitur in ipsius laudabilem cõmemorationem: quẽ admodũ solent in posteris generationibus gesta insignia, ad laudem & memoriã eorũ qui ea gesserunt, narrari. ^e Ex hac autem Christi responsione, & mulieris defensione, statim traditionis eius processit occasio. Iudas namq; dictus Scariotes, a loco aut cognatione Scariot, vnus ex duodecim Apostolis (qui prædictæ murmurationis vnicus vel certẽ præcipuus author extiterat) domini sui responsione, licet modesta & æquissima, nihil placatus, imò exacerbatus magis, ob animi sui superbiam & cupiditatem, in malivolẽtia cordis sui & auersione quam contra præceptorem cõceperat, ab Apostolorum collegio se tantisper subtrahens, ^f accessit ad principes sacerdotũ quos sciebat in mortem Christi conspirasse, & ad eam sedulo machinari, cumq; eis secreto loquutus est, dicens: ^g Quid præmij mihi vultis constituere, aut quantum persolvere pretiũ, vt ego vobis illũ dolo tradam, quẽ scio

^a Mites enim hæc vnguẽtum hoc in corpus meum ^b ad sepeliendũ me fecit.

^c Amen dico vobis, vbiq; prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, ^d dicetur & quod hæc fecit in memoriã eius.

^e Tunc abiit vnus de duodecim qui dicitur Iudas Scariotes.

^f ad principes sacerdotũ, & ait illis: ^g Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradam?

IN MATTHAEVM.

409

scio vos toto corde ad mortem requirere: Vos pretiũ mihi decernite, & ego modum adinueniam, quo promissũ adimpleam. ^a Gaudẽtes plurimum illi hominẽ ^a At illi cõstidat peruersi, oblata nimirũ vltro occasione tam cõmuerunt ei trimoda, ad complendum suum desiderium, sine mora ^b ginta argẽteos. decernunt carnifici pretiũ, cõstituentes ei triginta nũmos argẽteos, quos pro sui magistri & domini pro ditione acciperet. ^b Quod pactum ille accipiens, tã ^b Et exinde quẽ vili contentus pretio, abscessit, rediitq; ad præceptorẽ rebat opportu- & vetus Apostolorum collegiũ: interim nihilominus nitatem, vtra- modum assidue meditans & opportunitatem quẽrẽs, deret eum. ad præstandũ quod pepigerat. Atq; hæc res occasi- nem præstitit Iudæorum principibus mutandi consi- lii, quo decreuerat, antẽ festum nihil de nece Christi agere. Nunc verò, quæ ante proditiõẽ & passionem proximẽ ab illo gesta sunt, prosequatur historia. ^c Pri- ^c Prima autem ma itaq; die ex illis septem, in quibus ex legis decre- die azymorũ ac- to fermentatũ nihil gustare, sed azimis & infermẽta- cesserunt disci- tis tantum panibus vesci debebant Iudæi, quæ erat puli ad Iesum, quinta feria, in qua ad vespẽram erat adendus pascha- dicentes: ^d Designa nobis, si videtur, locum, in quo pascha- ^d Pbi vis pare- tis agnus, accesserunt ad præceptorẽ discipuli, dicen- mus tibi come- lem agnum decreueris iuxta ritum legis hodie madu- e At Iesus di- care, vt quæ ad eam rem sunt necessaria cuncta pare- e At Iesus di- mus. ^f Respondit autẽ illis dominus, Introẽntes in xit. Ite in ciuita- ciuitatẽ ipsam Hierusale, indicio hominis baiulantis tem ad quẽdam vas aquæ, inuenietis illũ apud quẽ decreui hodie mã- e & dicite ei: ducare pascha, dominũ videlicet domus illius quã in- f Magister di- grediatur aquã baiulans. Quem cũ inueneritis, sic il- cit: li loquemini: ^f Hæc tibi mandat, & hæc tibi per nos g Tempus meũ dici iussit magister noster Iesus: ^g Tempus passionis propẽ est, apud meæ & trãsitus mei ex hoc mũdo in proximo est, de- te facio pascha creni hodie apud te iuxta legis præscriptũ, paschalem cum discipulis agnũ manducare cũ discipulis meis, ita tibi volo, an- meis. tequam hinc abscedam, vale dicere: demonstra his meis h Et fecerunt quos ad te misi discipulis, locum idoneum. ^h Qui- discipuli, sicut bus mandatis a præceptore susceptis, pergunt illi quo cõstituit illis Ie- missi erant, bene confidentes in verbo eius nihil hæ- sus: sitantes, quin ita essent inuenturi vt dixerat: ⁱ & inx- i & parauerũt ta illius voluntatem parauerunt quẽ ad asũm pascha- pascha. lis

^a Vespere autē lis agni erant necessaria. ^a Cum autem iam aduenisset vespera, tempusq; aduenisset cœnandi venit Iesus bat cum duodecim & discubuit cū duodecim Apostolis suis, cœnā facit discipulis. ^b Inter edendum verò, ostendere volens, qd ipsum nō lateret mala proditoris machinatio, palam omnibus dixit: ^c In veritate dico vobis, quod vnus quispiam ex vobis qui modo mecū tam amice (vt videtur) conuiuamini, post paululū me est in manibus, quia vnus vnus hostiū proditorus. ^d Quo statim verbo, amantū cordib; haud dubiē amarissimo, grauiter admodum cōturbati & vehementer cōtristati sunt discipuli: maxime qd sibi essent singuli bene cōsej, neq; de quorū valde, ceperunt singuli dicere, ^e Nunquid ego sum domine: ^f An forte ego traditor illi: ^g Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet. ^h Filius quidē lapsi cendi a diaboli laqueo. ⁱ Et quidem ego filius hominis radit, virginis hominis secundū assumptam humanitatem, sicut scriptū est volūtarie ex affectu cordis ad passionē procedo, & ad de illo.

mortem paratus sum, iuxta decretum paternae volūtatis, & iuxta quod hac de re multo ante prädixerunt scripturae. ^a Veruntamen illi per cuius procuratiōem ego tradar in mortem, nulla ex hoc erit excusatio sed mini illi, per quē aeterna super illum veniet maledictio. ^b Optabilius filiū hominis illi foret, nūquam accepisse vitam, quā ad illud de- uenisse malum, & ad maledictionis illius peruenisse. ^c Bonū erat ei, miseriam ita vt cū pro malitiā suā demerito aeternae si natus nō fuisset damnationis perferret maledictionem, sit optatus, sed frustra, nunquam se esse, & vitam accepisse, vt miseriam illam posset effugere. ^d Tunc Iudas ille qui cū erat traditurus, videns singulos interrogasse praeceptorē, ne forte si vnus ipse sileret, deprehēderetur a ceteris tanquam sibi male cōsej, inuerecunda audacia & ipse ausus est interrogare, dicēs: ^e Nunquid ego is sum magister, de quo loqueris? Christus inuerecundam audaciam, vera, sed modesta responsione confudit, dicens: Tu dixisti. Non ego te prodo, sed xisti. ipse te mala conscientiae indicio prodīs, quod bene nosti interrogans. ^f Cum autem iam cœnam illā nouissimā praeceptor vnā cum discipulis celebraret, autem eis, post eum paschalis agni, consummatis legis mysteriis, volens Christus ante abscessum instituere verū legis nouae sacramētum, cuius ille paschalis agni esus tantum figura & vmbra erat, accepit in manus suas illas sacras & venerabiles panem, qui in mensa conuiuatibus iacebat appositus: quem tenens manibus, primū benedixit, id est, gratias egit patri celestī pro illo quē tenebat manibus pane corporali, qui vtiq; donū erat patris, vt cetera omnia quē sunt in vñ hominū: maxime verò pro illa legalī cōsummarione, & saluberrimī sacramenti nouae legis institutione, quā ex patris erat operaturus volūtate. ^h Post benedictionē autē fregit panē illum quē tenebat, deditq; discipulis manducandum, dicens: Accipite de manu mea quod sum, & ait: porrigo, & comedite. Hoc est corpus meum. Hoc quod porrigo, quod manducandum praebeo, non iam panis est secundū substantiā, quemadmodū ostendit externa species, sed verū est & viuū corpus meū istud quod cernitis, quod pro vobis tradetur in mortem.

Non

An illi Iesus: ex fervore boni affectus cōfidenter proferebat. ^a Vē-
rūm dominus infirmitatem discipuli nocēs, magnifi-
cam illam pollicitationem longē abiecit, dicens: ^b In
veritate tibi hoc tanquā indubiē euenturū pradi-
co, quōd in hac ipsa nocte, ante binū galli cantū, tri-
bus vicibus me sis abnegaturus. Iterū Petrus, tamen
de veritate verbi praeceptoris nihil dubitaret, tamen
ex zelo nimio, quem tū erga praeceptorem gerebat,
iudicans non posse se ab illo separari, iterum cōfiden-
ter respondit: ^c Egōne te abnegarem, praeceptorem
dominū & patrem tam dilectissimū, quē ego Dei
filium & vitā verba habentem cognoui & confiteor?
In eternū ego te non abnegabo, etiam si mihi tecum
essent carceres & tormēta quolibet: denique mors o-
mnium terribilium terribilissimū, perferēda. ^d At-
que ad hūc modum post Petrum discipuli reliqui, si-
dem praeceptori spopoderunt: fortiter asserentes, nul-
lius rei gratia se vnquam tam benignū dominum ab-
negaturos, aut vel relicturos. ^e Colloquens verō ita
cum discipulis dulcis praeceptor, peruenit tandem ad
villam quandam trans torrētem Cedron, iuxta mon-
tem oliuarum, dictam Gethsemani, quod interpreta-
tur, vallis pinguedinum. ^f Vbi hortum quandam ex
more ingressus, ad orādum patrem in abscondito, se-
cretum querens, dixit discipulis octo, vt in anteriori
parte loci illius residerent atque quiescerent, interim
ipse ad patrē in parte vltiori solitarius oratio-
nem effunderet. ^g Attamen trēs sibi familiariores di-
scipulos secū apsumpsit, ac separauit à reliquis, nem-
pe Petrū, Iacobum, & Ioannem: vt qui prius in mon-
te viderāt transfigurationis gloriā, iidem familia-
rius nunc cernerēt conturbationis & incipientis pas-
sionis angustiam. ^h Coram his itaque cepit Iesus ve-
hementi dolore ac mœstitudine affici, pauore quoq;
& horrore concuti, sic vt etiam in corpore specie &
gestu manifestē se proderet afflictio animi. ⁱ Et vt vo-
ce etiā exprimeret certius, quod corporis gestu indi-
cauerat, verbū coram illis protulit arētissimē expres-
sū angustiae, dicens: ^k Tanta premitur mœstitu-
dine cor meum, vt maior vix possit aestimari: ita vt
sufficiens

sufficiēs videatur animā ē corpore eiicere, vitāque
finire, nisi me diuinitatis virtus ad perferēda quā su-
per sunt passionum tormēta sustentaret. ^a Vos hic ma-
nete, interim dum ego ad patrem fundam orationē: ^b & vnā mecum
vigilate orantes, ne vos imminens ten-
tatio absorbeat. ^c Quo dicto, subdixit se aliquantulū
ab illis, quantum ferē iactus est lapidis: illicque co-
ram patre suo vnico cōsolatore pauperum, effundere
volēs amaritudinē animae suae, positis in terram ge-
nibus, procidit deinde in facie suā: ad protestatio-
nem infimae humilitatis, quā coram patre se humili-
bat, & declarationē extremā desolationis quā anxia-
batur in animo: sicq; in terram prostratus, orabat pa-
trem in abscondito, dicens: ^d Pater mi, tantus horror
& pauor ex imminente passionis amarissimo calice,
me tuum filium, secundum infirmā humanitatis, quā
tuo iussu assumpsit naturam, inuasit, vt si fieri posset, &
si alia via tuae voluntati placuisset genus humanū re-
dimere, ^e cuperem propositū mihi passionis tam acer-
bū calicem effugere. Veruntamen, licet secundum
inferiorē corporis appetitum id appetat humana in-
firmitas, secundū rationem tamen & voluntatem per
omnia me conformare volo tuae sanctissimae volū-
tati, vt secundum rationem non hoc ego fieri optem,
quod carnis appetitus inferior omnia corporis incō-
moda exhorrescens concupiscit, sed hoc votis omni-
bus & ardentissimo desiderio cupiā de me fieri, quod
tua sanctissima voluntas de me futurum decreuit.
^f Quā oratione finita, exurgens dominus ad inuisen-
dos discipulos venit: partim ad illos admonēdos, par-
tim ad demonstrandā eam quam erga ipsos habebat
dilectionem & sollicitudinē, partim ad animi sui
declarandā angustiam, vt solent homines anxij
animo de loco ad locum, maxime ad amicos chario-
res, obambulare. ^g Veniens itaque ab oratione ad di-
scipulos, inuenit eos somno depressos, propter tristi-
tiam nimiam, quā illorum corda ex praeceptoris il-
lis tam tristibus verbis grauauerat. ^h Tūc quasi occa-
sionem nactus bonam, arguendi Petrum tarditatis &
infidelitatis, qui pauloante prius ceteris & plus ca-
teris

teris magna iactauerat, amica & verè paterna exprobratione illum agressus est, dicens: ^a Quid tu mi Petre: sicine fidè facis illis tuis promissis tam magnificis? Quomodo ad carcerem vsque & mortem iuxta promissum me sequi poteris, qui nec horulam vnā potuisti mecū vigil persistere: Si in recula tam minima deprehēderis infidelis, quomodo putas in maioribus te fidem seruaturū? ^b Discite vel hinc mei charissimi filioli, discite vobis nihil fidere, sed magis sollicitè metueretis: ac proinde excusso somno, vigilate in oratione vnā mecū, vt imminens tentatio vos non apprehendat, neq; absorbeat. ^c Noui equidem animū vestrum bonum & spiritum promptū, paratūq; voluntatē, ad præstandam dictis fidem, ad agendum & perferendū pro meo amore omnia: sed attendere debetis, hunc animū esse in carne, ad bonum omne tarda & inualida: vt pote quæ secundū inhabitantem in ipsa appetitū quam maximè exhorrescit omnia corporis incommoda, estq; reluctans semper spiritui, & aduersus eū cōcupiscens. Quæ sanè carnis infirmitas meritò vos vobis reddere debet suspectos, & salutarem timorem debet incutere, vt tanta iam imminente tēratione per orationem ad Deum confugiatis, sine cuius speciali auxilio pugnā tam validam haud dubiè nequibitis superare. ^d Quæ exhortatione discipulis ita admonitis, rediit iterum dominus ad solitudinis & orationis locum: ibique orationem quam prius effuderat corā patre, in eadem animæ amaritudine replicauit, dicens: ^e Mi pater, exhorrescit quidem potest hic calix carnis infirmitas instātis passionis subire amaritudinem: nisi bene: & ita exhorrescit, vt modis omnibus illam cupiat effigere. ^f Verū tamen, posteaquā ita tu vjs postea fiat voluntas quam ita decretū est apud te, vt ego calicem hūc bibam pro generis humani salute: libentissimo animo ^g Et venit, & volo illum suscipere, atq; ad fundū vsq; cupidissime iterum inuenit exhaurire. ^h Finita oratione, ad discipulos vt ante eos dormientes: uersus, iterum eos reperit dormientes. Erant quippe erant enim oculi pluribus rationibus somno grauati: tum quod à cœli eorum grauana venissent benè refecti, tum quod noctis tempus aduētare, tum maximè quod tristitia essent pregruati.

uati, quæ sic illorum corda deprimebat, vt nihil ex animo liberet agere, qui torpor somni fomité amplius ministrabat. ^a Recedens proinde ab illis dominus Iesus, exhortationem suam priorem vidēs nihil posuisse, iterum ad orationem rediit, eundem proferēs sermonem, quem bis iam ante protulerat. Quæ quidem orationis sub eodē tenore replicatio, ex parte altera neminem dicens, vehementiam testabatur angustie, quæ pro calicis amotione illū fecit secundū partē inferiorem postulare: ex opposito verò, promptitudinē indicabat perfectæ obedientiæ, secundum quam patris voluntati suā plenissime subiiciebat voluntatē. ^b Tunc surgens ab oratione, iterum ad discipulos accessit: quos videns somno prorsus grauatos compassione motus indulget eis vt aliquantulū requiescerent, dixitq; eis: Quando quidem frustra vos ad vigilādū video commoueri, & à somno quasi violenter deprimi, condescendēs vestrę infirmitati, indulgeo nunc vobis, vt dormiatis requiescat paululū, vsq; dum ego vos expergifecero. ^c Statimq; post modicam morulam, hostium turmā cernens aduenientem, excitauit illos, dicens, Satis iā dormitū est. Ecce iam aduenit, iamq; adest hora illa qua ego tradar in manus hominum peccatorum, qua permittentur impij persecutores mei potestate in me obrinere, vt pro libito in me exerceant omnē sauitiam, quam vsq; in tēpus istud exercere sunt patris voluntate prohibiti. ^d Exurgite otius à somno, & obuiam pergamus venientibus ad requirendum me hostibus, vt manifesto possitis probare indicio, qd vltro ad passionem hanc, quam sum perlaturus, ipse me obtulerim. ^e Ecce iam adest traditor ille quem paulo ante cenātib; vobis designaui verbo & signo, iam iam aduenientem illum videbitis, vt proditiōis suæ impij machinamentum opere compleat. ^f Vix dum finito hoc sermone, ecce Iudas vnus Apostolorum duo decim apparuit, accedēs ad Christū, comitatus magna caterua ministrorū, armis diuersis militaribus instructorum, gladiis scilicet & hastis ac fustibus: ^g qui ad hoc à principibus sacerdotū, qui in spiritualibus præerant populo, ^h atque à senioribus, qui præerant in populi.

^a Et relictis illis, iterum abiit, se, iterum ad orationem rediit, eundem proferēs sermonem, quem bis iam ante protulerat. Quæ quidem orationis sub eodē tenore replicatio, ex parte altera neminem dicens, vehementiam testabatur angustie, quæ pro calicis amotione illū fecit secundū partē inferiorem postulare: ex opposito verò, promptitudinē indicabat perfectæ obedientiæ, secundum quam patris voluntati suā plenissime subiiciebat voluntatē. ^b Tunc surgens ab oratione, iterum ad discipulos accessit: quos videns somno prorsus grauatos compassione motus indulget eis vt aliquantulū requiescerent, dixitq; eis: Quando quidem frustra vos ad vigilādū video commoueri, & à somno quasi violenter deprimi, condescendēs vestrę infirmitati, indulgeo nunc vobis, vt dormiatis requiescat paululū, vsq; dum ego vos expergifecero. ^c Statimq; post modicam morulam, hostium turmā cernens aduenientem, excitauit illos, dicens, Satis iā dormitū est. Ecce iam aduenit, iamq; adest hora illa qua ego tradar in manus hominum peccatorum, qua permittentur impij persecutores mei potestate in me obrinere, vt pro libito in me exerceant omnē sauitiam, quam vsq; in tēpus istud exercere sunt patris voluntate prohibiti. ^d Exurgite otius à somno, & obuiam pergamus venientibus ad requirendum me hostibus, vt manifesto possitis probare indicio, qd vltro ad passionem hanc, quam sum perlaturus, ipse me obtulerim. ^e Ecce iam adest traditor ille quem paulo ante cenātib; vobis designaui verbo & signo, iam iam aduenientem illum videbitis, vt proditiōis suæ impij machinamentum opere compleat. ^f Vix dum finito hoc sermone, ecce Iudas vnus Apostolorum duo decim apparuit, accedēs ad Christū, comitatus magna caterua ministrorū, armis diuersis militaribus instructorum, gladiis scilicet & hastis ac fustibus: ^g qui ad hoc à principibus sacerdotū, qui in spiritualibus præerant populo, ^h atque à senioribus, qui præerant in populi.

^d tempo-

temporali regimine, missi fuerant cum Iuda, ut eo in dicante ipsi Iesum vi armorum obruerent, & compre hensum adducerent. ^a Traditor autē iste Iudas, prius quam ad Christum appropinquasset, signum dederat comitibus, quo ipsis illū erat proditurus, dicens: ^b Vbi ego accessero, diligenter considerate cui ego sim prae biturus osculū. Cui enim me videritis praebere quasi pacis osculū, ipse erit quē quaeritis: ipsum apprehen dite, statim in illū manus mittite, & quod libuerit de illo agite. ^c Ac iuxta pactū hoc, cum appropinquaret Iesū, subsequētibz clam ministris, Iudas recta & cō fidenter iuxta consuetudinem accedens, salutationē pacificam praeceptorī obtulit. ^d Ave (inquiens) praecep tor bone: simulque ut verbum protulit salutationis, osculum quoque pacis obtulit: hoc pacto fallere putans praeceptorem, aut certē discipulos, ne ante tēpus magistri proditor persentiretur. ^e Sciens verō piissi mus Iesū, & optimē exploratū habēs impiū impij proditoris animum: noluit tamen acri obiurgatione illum palā arguere, aut digna (quod certē potuisset) ultione ferire, imō neque oblatum repulit osculum: sed deflexis in eum mansuetissimis illis paternae cōmiserationis oculis, sic illi respōdit: ^f Amice Iuda, cui nun quam ego nisi magnae amicitiae atque etiam peculiaris familiaritatis & honoris signa monstraui, quā prauum nunc aduersus me gestas animum? sicine amico red dis visitudinem? Vbi quaeso hoc apud te commerui, ut osculi me indicio proderes hostibus? Vel nunc ad cor reuertere fili mi Iuda, & quid egeris apud temet ipsum considera. ^g Statim verō ubi Iudam vidissent ministri Iudaeorum Christo praebentem osculum, me mores dati signi, magno impetu in eū irruunt, velut lupi in ouem, velut raptores in praedam: & manus vio lentas in eum iniecerunt, apprehesumque tenuerūt, quasi ordinaria iudiciū autoritate captiuum. ^h Vnus interim ex discipulis, Petrus nomine, ut semper aliās, ita etiam hic zelo magno feruens, cum videret re eo tendere, atque eo iam peruenisse, ut manibus in precep torem iniectis, captiuum illum conarentur abduce re, nō vltra expectandum putans, subito exemit illū quem

quem fortē gerebat gladium: ^a vique magna admini strante etiam vires amore & furore, feriens, ictum du a & percussus xit in vnum quandam ex ministris principis sacerdo seruum priuati tum, qui ceteris liberius audaciusque in Christū irrueris sacerdotum, rat, sed declinante in partem dexteram gladio, dexte amputauit auri culam eius. ^b Quem Petri zelum inieperatum aspiciens Iesū dura satis obiur b Tunc ait illi gatione eum compescuit, dicens: ^c Noli Petre gladio Iesū: hic agere, sed gladium exemptum in vaginā potius c Conuerte gla locum propriū reconde. Non est enim hoc Euan dium in locum gelicæ perfectionis dogmati cōsonum, quo docui, nō suum. esse resistendū malo, sed maxillam vnā ferienti, alte ram quoque prompto animo esse praebendam. ^d Omnes d Omnes enim qui aliter quam oportet non ex Dei mandato videntur qui acceperint gladio, aut aliis eiusmodi bellicis instrumētis, gladio gladium, gladio perdentur: saepe quidem in presenti tempore materia peribunt. ^e li gladio, semper verō in futuro tēpote diuinā vltio nis gladio spiritali. ^f Denique, etiam si mihi placeret quia nō possum vim vi depellere, an putas mi Petre tua mihi defen rogare patrem sione opus fore? Nihil minus. Habere namque in prome meū exhibet it ptu auxiliū longē validius. Nihil enim mihi opus es mihi modō plus ser, nisi ad patrē meum exclamare pro auxilio: & ille quam duodecim legiones angelo qui me semper audit, quantotius mihi demitteret in rum? adiutoriū, quantū velle angelorum numerū, etiā vsque ad duodecim legiones & amplius: quorum vnus qui libet vel infimus, totam hanc quam cernit is hostium armatorum turbam nullo negotio posset conficere, atque in cineres vsque redigere. ^g Verū si hoc pacto ad uersum istos velim agere, quomodo impleri poterūt f Quomodo ergo implebuntur scripturae, quae multo ante hoc praedixerūt ita debere scripturae, quia fieri in mirū ut ego tradar, patiā, ac moriar, pro salu te mūdī: Nam ita per vim obstitēdo hostibus, impedi retur scripturarū adimpletio, quod omnino fieri non debet. ^h Ac deinde conuersus Iesū ad turbam illam dixit Iesū tur b: tumultuantium ministrorum, cum multa mansuetu dinis modestia eis loquutus est, dicens: ⁱ Quid sibi b Tanquam ad vult iste armorum strepitus? Aut quid opus fuit in latronem existis instrumentis eiusmodi bellicis, nempe gladiis & hastis, cum gladiis & quibus ad me tanquam ad latronem, atque maleficiū sustinuis com hominem modō existis, ad me comprehendendum? prehendere me.

*Quotidie apud
uos sedebam do-
cens in templo,*

*Et non me re-
uistis.*

*Hoc autē to-
tum factum est,
ut adimpleren-
tur scripturae
Prophetarum.*

*Tunc discipuli
omnes, relicto
eo, fugerunt.*

*At illi tenen-
tes Iesum, duxe-
runt ad Cay-
pham
f. principem sa-
cerdotum, ubi
scribae & senio-
res cōgnerant.*

^a Nihil opus erat hoc tumultu, ac strepitu me extra ci-
uitatem querere, cum ego per singulos penē dies pa-
lām in loco publico, nempe in templo ac synagogis
docuerim: ubi si id vobis vestrisq; dominis in animo
fuit, & si iustam ad id causam habere existimatis, mi-
nore utique molestia me potuissetis comprehendere.
^b Attamen hactenus nemo vestrum manus in me con-
iecit, neq; vel digitum mihi admouit, nocēdi gratia.
Quid igitur nunc, tanto strepitu tantaq; molestia ex-
tra ciuitatem in ipsa intempesta nocte me queritis,
ad eum modū quo solet quari homicida, statim per-
petrato facinore, ut comprehendatur antequā possit
effugere? Id autē omne, nempe quod dominus Iesus
ita cum tumultu & strepitu malorum hominum cō-
prehensus est sine causa, q̄ reluctari noluit, neq; ob-
stere comprehensoribus, ita diuina dispositione fieri
debit, sicut per Prophetarum scripturas multo ante
fuerat prādictum. Nempe Esaia de eo prādixerat, q̄
tanquam ouis ad occisionem esset ducendus, & non
aperiret ad contentionem os suum. Hieremias eum
agno assimilauit, qui portatur ad victimā. Psalmista
prādict circundandū ā vitulis & canibus multis, atq;
ā tauris obsidendū. Aliaq; in eandem sententiā mul-
ta, sancti prādixerunt Prophete. ^d Videntes autē di-
scipuli eo rem processisse, ut comprehensus iam tene-
retur prāceptor, & ab eius ore audientes nō concedi
locum defensionis, metuentes sibi, ne & ipsi cū eo ab-
ducerentur captiui, si cum eo diutius permanerent, re-
licto eo prā timore, omnes aufugerūt, qui paulo ante
sigillatim ad carceres & mortem vsq; si se spondere-
rant. Illi verō comprehensum iam & alligatum Ie-
sum, magno gaudio & exultatione adduxerunt ad do-
mum Cayphę, f. qui tum tēporis, summoungebatur
sacerdotio, apud quem ceteri omnes populi rectores,
qui in mortē Christi vnanimiter cōspirauerant, Scri-
bæ videlicet & seniores, erant cōgregati, expectantes
ministeriorum reditū, ut scirent quid actum esset de eo
quod agebant negotio. Toti enim in hoc erant, & sic
erant, ut quiescere non possent, nisi exitum prius co-
gnouissent negotij: quemadmodum solet cōtingere

illis, quib; res quelibet vehemēter est cordi. ^a Interim ^a Petrus autē
verō dum sic comprehēsus abducitur pius dominus, sequebatur eum
fluctuabat apud se & vehementer anxiebat animo ^a longē, vsq; in
Petrus, memor pmissi paulo ante prāstiti magistro, ^a arrium princi-
Propter quod, nō penitus magistrū deferere illū per-
misit conscientia & zelus amoris. Neq; tamē propius
accedere audebat, propter timorē, ne fortē & ipsum
similiter comprehenderent. Sic itaque hāsitan intra
se, cogitauit saltē ā longē subsequi turbam illā mi-
nistrorum: atq; ita ad domū vsq; principis sacerdotū
dominum captiuum ipse fugitiuus est prosequutus.
^b Quo quū peruenisset, sumpta audacia, & ipse intro
in aulam anteriorem est ingressus, ^c ibique tanquam
ignotus residebat in turba ministrorū, ut videret quid
de Christo esset agendum, qualē uice illa captiuitas
haberet exitū. ^d Postquam verō per ministros addu-
ctus esset in domū summi sacerdotis Christus domi-
nus, statim congregatum est aduersus eum Iudaeorū
concilium, ut de eo perquirerent, & decernerēt quid
foret agendum. Et quoniam sine causa legitima inde-
cens fuisset morti addicere innocentem, multa solici-
tudine & industria ad hoc utebantur, ut falsum testi-
monium aduersus eum inuenirent, ut sic colorem ali-
quem honestū saltem apud homines haberent quo il-
lum possent sine nota morti tradere. Postea enim quā
irreprehensibilis Christi innocentia locum hostibus
non cōcedebat verę accusationis, necessariū illis fuit
ad falsitatem recurrere. ^e Verū neq; hac via satis com-
modum pro suo voto potuerunt inuenire testimo-
nium, ita ut productis multis falsis testibus (quorum
alij hoc se vidisse, alij illud se audisse testabantur) nō
esset tamē inuentum conueniens neq; sufficiens illo-
rum testimonium. Velenim quā dicebatur crimina-
lia non erant, ut cum honestate ex illis morti possent
quęquā adiudicare, vel in assertorū probatione testes
deficiebant, vel prorsus absurda & nō verisimilia pro-
ferebāt. Tam enim etiam ab omni specie mala absti-
nuerat in omni vita innocens ille agnus Dei, ut nihil
apparētis aut verisimilis calumnię aduersus eū posset falsi testes, &
inueniri. Post multos verō, tandē alij duo falsi testes dixerunt:

Hic dixit, processerunt in medium, accusationemque aduersu^s illum proponebant, dicentes: ^a Nos hunc audiui^s re templi Dei, dicentem, Possum destruere hoc templum Dei, & in-
post triduum tra triduum reedificare illud. Quod verbum falsi illi reedificare il-
lud. lud.
Et surgēs prim b Et surgēs prim alium, immutatis verbis, detorquebāt benē dicta ad
ceps sacerdotū, calumniam. ^b Cum itaque hoc testimonium sufficiens
an illi: non esset pro condemnatione Christi, vt neque prius

e. Nihil respon-
des ad ea qua
isti aduersum
te testificantur?

d. Iesus autem
tacebat.

e. Et princeps nec aperuit coram tendentibus os suum. ^c Videns au-
sacerdotum ait tem princeps sacerdotum, q^{ue} neque hac via potuisset
illi. ad verba Christum deducere, iterum exurgens cū ira
f. Adiuro te per & fastu, dixit ad eum: ^f Adiuro te & obtestor per
Deum vivum, Deum verum & viuum, Deum patrum nostrorum,
vt dicas nobis, si Abraham, Isaac, & Iacob, vt palam nobis hic cōfitearis,
tu es Christus si tu verē sis Messias ille Iudaeis promissus & expecta-
filius Dei. tus, & verē filius Dei altissimi, iuxta quod de te pluri-
g. Dicit illi te- mi sentiunt, tuis edocti sermonibus. ^g Hic piissimus
sus: Iesus, audita patris mēione quasi expergefactus pro-
pter

pter paterni nominis in quo adiuratus fuerat reuerē-
tiam, simul & ob veritatis amorē, ad quā profitendam
cū adiuratione sacrosancti nominis inuitabatur in-
trepidē omnem illis aperuit veritatē, nō omittens in
concilio palā eam profiteri, etiamsi optimē praeſciret
hinc illos occāſionē accepturōs suā condemnationis.

^a Adiuratus itaq; sic respōdit solita modestia: Sicut in
terrogasti me, sic res habet, verū dixisti, ego sum Chri-
stus filius Dei benedicti. ^b Insuper & hoc adiicio vo-
bis ad praeſmonitionē, q^{ue} eū qui nunc corā vobis in hu-
militer aſtat iudicādus, poſterius aliquādo videbitis
venientē in gloria illa quā habebit morte deuicta, ſe-
dēs à dextris paternae maiestatis: ſicq; in patris ſui glo-
ria videbitis apparentem in nubibus cali, quādo ve-
niet iudicare viuos & mortuos. ^c Quo verbo in au-
nientem in nu-
res omniū publicē prolato, princeps sacerdotū existi-
mans cauſam abundē ſufficientē ſe extorſiſſe à Chri-
ſto, rupit veſtimēta ſua, quaſi prae dolore & diſplicen-
tia auditae blaſphemiae: exclamansq; voce magna co-
diti veſtimēta
rā omnibus, ait: ^d Blaſphemiam in Deū loquutus eſt im
probus iſte, Deo aequalē ſe faciēs, quodq; Dei eſt pro-
priū ſibi attribūēs. ^e Nihil iā opus eſt ad hominis hu-
ius condēnationē alieno testimonio. ^f Ipſe aduerſum
ſe, vobis omniſus qui circūſedetiſis vt iudices audiē-
tib^{us}, apertū protulit testimoniu^m, tam impiā, aduerſus
Dei ſummi honorē nō erubescēs, pferre blaſphemiam: ſis blaſphemiam
ſerte iudices ſententiā, ex iis quae ipſi veſtris audiſtis quid vobis vide
auribus, date iudiciū. ^g Ad cuius propoſitionē circūſe
dētes omnes illi iudices, à ſenioribus incipiēte impie
tate, ſigillatim protulere ſententiā, Chriſtū vt blaſphe-
mū morte plectendū, iuxta legis decretū, quae blaſphe-
mū iubet de vita tollere. Sic illi iudices impietatis, ve-
ritatis cōfeſſionē eſtimātes blaſphemiam, innocētē Dei
filiū morti adiudicat: virgq; venā mortis reū pñtiat
filiū mortis. ^h Mox cōſilio ſoluto, traditus eſt Chriſtus
humaniter & improbē nimīū tractate eū cōperūt, ex
puēs & execrātes magna irreuerentia in beatā faciē
ei^{us}, in quā deliderāt angeli pſpicere. ⁱ Pugnis quoq; eum ceciderūt.

a. Tu dixisti.

b. Veruntamen
dico tibi, amodo
videbitis filium
hominis ſedentē
à dextris virtu-
tis Dei. *c. & ve-*
nientem in nu-
bibus cali.

e. Tūc princeps
sacerdotum ſei-
dit veſtimēta
ſua, dicens:
d. Blaſphema-
uit.

e. Quid adhuc
egemus teſtib^{us}?
f. Ecce nūc audi
ſtis blaſphemiam
ſis blaſphemiam
ſerte iudices ſententiā
quid vobis vide
auribus, date iudiciū.

g. At illi reſpō-
dentes, dixerūt:
Reus eſt mortis.

h. Tūc expue-
runt in faciem
eius,
i. & colaphis
ei^{us}, in quā deliderāt angeli pſpicere.
i. Pugnis quoq; eum ceciderūt.

ELVCIDATIO CAP. XXVI.

424
a Alij autem & colaphis eum cadentes, quod hominibus nihili so-
palmas in facie let fieri. ^a Quidam verò improbiore, quasi puerilem
eius dederunt, di- ludum de eo sibi facientes, velata eius facie, alapas ei
centes: impingebat, ita vt lōge audiretur sonitus ictuum: ac
b Prophetiza post singulos quosq; ictus cū illusione dicebat: ^b Pro-
phetiza nobis Christe, q; phetiza nobis Christe, à quo hunc iā ictū suscepisti?
est qui te per- Prophetā te esse iactasti, & Christū Dei filiū, ac pro-
cussit? inde scientem occulta omnia. Dic ergo nobis oculis
c Petrus verò clausis, quis tibi hāc impegit alapa? ^c Interim verò
sedebat foris in dum hac in Christū ludibria in interioribus domus
atrio. excerceret impietatis ministri, Petrus in anteriori par
d Et accessit ad te domus in ipso atrio residebat incognitus. ^d Quem
cū vna ancilla, tandem videns, & diligenter contēplans vna quādam
dicens: ex ancillis domus illius, quā illū fortē pluries cū Chri
e Et tu cū Iesu sto viderat obambulante, procaci insultatione coram
Galilaeo eras. omnibus eum aggressa est, dicēs: ^e Tu discipulus es
f At ille nega huius Iesu Galilaei, quē principes nostri vinctū modo
uit coram omni adduci iusserūt: probē mihi notus es, & frequenter in
bus, dicēs: Ne- illius comitatu cōspectus. ^f Satim Petrus ad ancillā
scio quid dicis. vnus vocē perterritus, dum mori timuit, vitam nega
g Exeunte autē uit, prorsusq; immemor factus est tā splendide illius
illo ianuam, vti pollicitationis suae, aperta voce coram omnibus prae-
dū cum alia an ceptorem suum abnegauit, asserens omnino nihil se
cilla. ^g Et ait his scire de homine illo, imō neque quid mulier illa sibi
qui erant ibi: velle, satis intelligere. ^h Et cū timore iam pertruba-
b Et hic erat cū tus, locū exire velle, perq; ostiū egredi inciperet, in-
Iesu Nazarenor: tuita est illum alia ancilla domus illius, dixitq; astanti
i Et iterū nega bus: ⁱ Certē hic vnus est discipulorū huius Iesu, qui
uit cū iuramen- dicitur Nazarenus. ^j Ille gemina accusatiōe amplius
to, quia nō noui exterritus, secūdo negauit dominū: etiam cum iura-
hominem. mēto astruens, se hominem illū non nosse, neq; cum
k Et post pusil- eo quicquā vnquam habuisse familiaris cōmerciij:
lum, accesserunt que tanta astruebat & deiecerat cōstantia, siue potius
qui stabāt, et di- impudētia, vt ab accusatiōe statim mulier desisteret,
xerunt Petro: suspicās ne fortē alius fuisset ei similis, quem in Chri
l Verē & tu ex sti viderat comitari. ^k Post paululum tamen, vbi at-
illis es: nam & tentius illum cōsiderassent qui vocem puellae audie-
loquela tua ma rant, quasi certiores interim facti de veritate, cum se-
nifestum te sa- ueritate illum aggrediuntur, dicentes: ^l Profectō tu
cis. vnus es discipulorum hominis istius, id quod vel ex
loquela

IN MATTHAEVM.

425

loquela idiomatis tui facile aduertimus. Galilaei siqui-
dem loquela loqueris, qua & captius hic loquitur, &
ceteri eius discipuli loqui solent, quorum praecipui
noscentur esse Galilaei. ^a Tūc videns maius sibi iam a Tūc cepit
imminere periculū, postquam etiam à ministris coe- detestari & in-
pisset agnosci: vt opinionem istam de illorum cordi- rare, quia non
bus eliceret, cepit mentiri impudentissimē, & absq; nouisset homi-
omni pudore non solum inuerecundē abnegare, ve- nem.
rumetia cū anathematizatione, execratione, atq; ma-
ledictione suipius impiē peierare, q; nihil vnquā b Et continū
cum Christo habuisset familiaris cōmerciij. Sic conti- gallus cantauit.
nuō in peius proficiens infidelis discipulus, primum c Et recordatus
quidem tātum abnegauit magistrum, deinde abiura- est Petrus verbi
uit & peierauit, postremō execrationē quoq; & dete- Iesu, quo dixit
stationem periurio superaddidit. ^b Qua negatione rat illi:
trina completa, statim Petrus gallum aduertit canen d Priusquam
tem. ^c Moxq; verbi dominici recordatus est, quo si- gallus cantet,
bi magna iactanti praedixerat fore, ^d vt eadem nocte ter me negabis,
antequam gallus bis caneret, siue antequam gallū ca e Et egressus so-
nentem attenderet, ter ipsum esset negaturus. Iam il- ras fletit ama-
lum rei exitus docuit, veracem fuisse magistrū, se ve- re.
rō vanissimum esse discipulum, & omnia simul pro-
missa cum ipso itidem vana fuisse. ^e Statimq; à domi-
no misericorditer respectus & attactus interioris, gra-
uissimum amaræ compunctionis & pœnitentiae sen-
sit in corde dolorem: egressusque foras extra atrium
principis sacerdotum, locum quarens solitudinis ad
descendum peccatum suum, tanto cordis anxiebatut
dolore, vt erupentibus ex oculis lachrymis fletet ama-
rissimē, sciēs hanc vnicam esse pœnitentiae viam, qua
cum magistro posset redire in gratiam: solum hoc ef-
fesse lachrymarum lauachrum, in quo peccati sui foedi-
tatem abluere posset, atque abstergere.

ELVCIDATIO CAP. XXVII.

OSTQVAM verò noctem in Christi-
vna omnes prin-
illusionē & afflictione duxissent in-
cipies sacerdotū
fomnem ministri impietatis, mane fa-
& seniores po-
sto, statim vt illuxisset dies, conuene-
puli aduersus Ie-
runt vniuersi principes sacerdotum & sum,
dd 5 senio

M Ane au-
tē factis,
consilium inie-

seniores, qui conscripsi erant conspirationis & conjurationis in mortem Christi, ad consulendum in commune aduersus eum: ^a videlicet quomodo mortem eum traderent, & qua morte eum perderent, & quid pro accusatione præcipua coram præfide proferrent. ^b Soluto consilio, victum eum a domo Cayphæ adduxerunt ad Pilatū præsidem, vt tanquam mortis reum a publica officij sententiā damnatum, ipse auctoritate imperiali puniret. Prius verò quàm in ordinē passionis Christi sermo longius decurrat, breuiter dicendū, quē finem sortita sit execranda Iudæ proditio. ^c Iudas itaq; postquàm innocentē sibiq; semper beneficētissimū dominū triginta argenteis, pretio admodū vili, vendidisset Iudæis, facinore peracto ad se rediēs, suiq; peccati enormitatē passionibus iam ex parte sedatis cōsiderans, videns q; iam damnatus esset dominus suus, dolens; initiū & originē fuisse huius cōdemnationis, ^d seque de patrato scelere, retulit triginta argenteos, pretium negotiationis suæ, illis a quibus acceperat, nempe principibus sacerdotum & senioribus populi, dixitq; eis: ^e Grauiissimē ego me peccatimoribus, dicens: se confiteor, in eō quod hominem innocentem, & de peccati male meritum ad mortem traderem sine causa, eiusq; damnationi occasionem dederim: ita videlicet verbo vno, & præceptoris innocentiam, & suam impietatem agnoscens. ^f Cui responderunt Iudæorum principes: Quid tu egeris, nostra nihil refert: bene tu an male egeris, ipse videris. Nos quid egerimus scimus, neque mali vllius sumus nobis conscij: ^g Iudas autem suam illam penitentiam & queriplo recessū, noniam videns nihil posse proficere, eosque obdurtos cernens, & prorsus definitos in mortem Christū se suffodit. ^h Ipsi, & sceleris enormitate miser ille in desperationem corruit: proiectisque eum indignatione matrem sacerdotum gna argenteis in templo (eo quod nollet mori possessor iniqui pretij) abiit, ⁱ & laqueo sibi extorsit animam: quod in magistro infelicitate cæperat latrocinium, infelicius complens in semetipso. ^k Principes autem sacerdotum, accepta pecunia illa, dixerunt adiunxerunt: ^l Non licet ultra pecuniam

istam mittere in arcam sanctam, ubi dona seruan- ^a quia pretium
 tur quæ voluntariè Deo & templo offeruntur: ^a quo- sanguis est.
 nam pretium est sanguinis, quoniam numerata est ^b Consilio autè
 proditori pro traditione hominis ad mortem: unde ^{inito} emerunt
 quodam modo prophana atque polluta videtur, vt ex illis agrum si-
 iam non videatur dignum mittere eam in sacram ^{guli} in sepul-
 arcam aut gazophylatium sanctum. ^b Consultèles er- rum peregrino-
 go pariter, hoc decreuerunt, vt ex argento illo eme- rum:
 rent agrum quandam siguli (sic dictum, vel à domino ^c propter hoc
 antiquo, vel à conditione luti quod ex agro illo fodie ^{vocat} vocatus est a-
 batur) ad eum vsum, vt in illo sepelirentur peregrini ^{ger} illi achelde-
 ni, sepultura proprium locum non habentes. ^c Pro- mach, hoc est, a-
 ger quod, ab eo tempore ager ille appellatus est vo- ger sanguinis,
 ceter Syriaca, Acheldemach, quod interpretatur, ager ^d vsq; in hodie
 sanguinis, qui videlicet ex sanguinis pretio fuit ^{copia} num diem.
 ratus: ^d quam appellatione, vsq; ad tempus istud de- ^e Tunc adimple
 scriptionis Euangelij huius, locus ille obtinuit. ^e Sicq; tum est & c.
 adimpletum est, quod multo ante prædictum fuerat ^f Et acceperunt
 per Prophetam, ita dicentem: ^f Et acceperunt prima- triginta argen-
 tes Iudæorum triginta argenteos, ^g pretiū illius quod teos,
 pro Christo appretiato & æstimato persolutum fue- ^g pretium ap-
 rat: ^h quem ipsi pretio æstimatum, emerunt à filiis Is- ^h pretiati
 raël (id est à Iuda proditore, vno ex gente Israelitica) ^b quem appre-
 & expenderunt illos in emptionem agri siguli, iuxta ⁱ tauerunt à si-
 quod mihi Propheta dominus reuelauit. His obiter ^{ihs} Ihs Ihs & de
 ita de proditoris obitu interiectis, passionem saluato ^{derunt} derunt eos in a-
 ris nūc pleno cursu prosequatur oratio. ^k Iesus itaque ^{grum} grum siguli,
 per principes sacerdotum, coram Pilato præside ^{vin} i sicut constituit
 ctus, tanquam mortis reus sistitur, vt per eius authori ^{mibi} mibi dominus.
 tatem lata in Iudæorum concilio aduersus eum mor- ^{tes} Iesus autem
 tis sententia in executionem producat. ^l Nolens au- ^{fletit} fletit ante præsi-
 tem Pilatus ante auditum reum, & cognitam causam ^{dem} dem:
 proferre sententiam, Christum interrogat, dicens: ^l & interroga-
 mi: Tūc rex es Iudæorū, vt isti tui accusatores iacta- ^{nit} nit eum præses,
 se te clamitant: ⁿ Cui pius Iesus cum multa modestia dicens:
 ita respondit: Tu dixisti regem me esse Iudæorum: sic ^m Tu es rex Iu-
 res habet vt proposuisti interrogari, verè rex Iudæo- ^{daorum?} daorum?
 rum sum ego. Ita quidem iudici amore iustitie & cau- ⁿ Dicit illi Ie-
 sa noscendæ veritatis interroganti respondit: ^o Accu- ^{satio} satio: Tu dicis.
 satoribus autem suis principibus sacerdotum atq; se- ^o Ei cum accu-
 nioribus

*facetur à principi-
bus sacerdotu
& senioribus,
nihil respondit.
a Tunc dicit il-
li Pilatus:
b Non audis
quanta aduer-
sum te dicunt te-
stimonia?
c Et non respon-
dit ei ad vllum
verbum,
d ita ut mira-
retur preses ve-
hementer.
e Per diem au-
tem solennem con-
sueverat preses
populo dimitte-
re vnu vinculu-
m quem voluisset.
f Habebat au-
tem tunc vin-
culum insignem
qui dicebatur
Barrabas.*

nioribus populi sine ratione & probatione multa ad-
uersum se inelamantibus, non est dignatus respondere,
eo quod frivola essent, aut manifesta habentia falsita-
tem, nulla que sufficienti probatione firmata, propter
quod responsione digna non erant. ^a Quia de re admi-
rans Pilatus, ut ad verba illi perduceret, causa nosce-
da: veritatis, sic illi alloquutus est, dicens: ^b Audisne
quàm multa isti accusatores tui aduersum te propo-
nant? Vides, in quam multis & quàm acriter te accu-
sent, quàmque in te vno ore omnes isti inelamēt vali-
dē. Quid igitur taces? Quare nō te ipsum aduersus il-
lorum accusationes defendis? ^c Sed dominus Iesus
sciēs nihil opus esse responsione ad eiusmodi frivola
& vana, quæ neque iudicis animum quicquam mo-
uebāt, eo quod rationem & probationem dictis ad-
uertebat abesse, solisq; clamoribus illos omnia agere,
nō respondit prædici, donec ita interrogaret, ne ver-
bulum quidem: propterea quod nō serio tunc loque-
retur Pilatus, quasi responsionem verē existimans ne-
cessariam, sed simulatē tātum, videlicet magnificare
se simulās accusationes actorum, ut rerum vel terrore
ad verba induceret. ^d Ex qua Christi tam constanti &
nihilominus placida taciturnitate, in magnam ad-
miracionem ductus est preses. Post multa autem ver-
ba vltro citroque habita, inter præsidem querentem
absolvere eum, quem innocentem & ex invidia tradi-
tū aduertebat, & ex aduerso accusatores, qui impro-
bis clamoribus non cessabant ad mortem eum depo-
scere, tādē consiliū incidit animo Pilati, quomodo
illum posset de manibus accusatorum eruere. ^e Siqui-
dem consuetudo Iudæis erat, ut in solennitate pascha-
li per annos singulos preses vnum aliquem ex vinculis
qui mortem erant commeriti, dimitteret liberum, ad
ipsorum postulationem, quemcunque scilicet ipsi po-
tulerant. ^f Quod in memoria illis permittēbatur diui-
ni beneficii, quo in nocte illa pasche in Aegypto, per-
cussis Aegyptiis ipsi euaserūt salui, deque captiuitate
ferrea in libertatem tum fuerunt educti. ^g Erat au-
tē tunc tēporis vinculus quidā malitia insignis, & præ
improbitate sua bonis omnibus exosus, cui nomen
erat

erat Barrabas. Hūc cogitauit Pilatus cū Christo con-
ferre, & ex duobus his alterum proponere eligendū:
sperans quod Iesum, aduersus quē nihil morte dignū
adhuc probatū fuerat, alteri illi cuius malitia consta-
bat omnibus, essent præelecturi. ^a Conuocatis itaq; ad
se Iudæis, & tota illa turba ad se congregata, propo-
suit illis cōsiliū cordis sui, dicēs: Paschalis iam adest
festiuitas, necesse est mihi, iuxta veterem vestram cō-
suetudinē, vinculum aliquem pro vestra postulatione
dimittere liberum. ^b Nunc itaque duos vobis propo-
no, quorum alterū vt eligatis volo: Barrabam scilicet
illum latronē, quem nostis omnes morte dignum, vt
pote qui contra reipublicæ bonum machinatus sit in
ciuitate regia seditionem, ^c aut Iesum hunc qui mo-
do presentatur, & de quo adhuc quæstio agitur, qui à
plurib; Messias æstimatur & dicitur, aduersus quem
nihil adhuc morte dignum est comprobatū. ^d Quæ-
rebat autem Pilatus hoc consilio sic prudenter Chri-
stū de manibus accusatorum eripere, eo quod aduer-
tisset, iniustē eum accusari, neq; nisi inuidia moueri
Iudæorum primates ad eius mortem procurandam: ^e Sedente autē
propter quod totis viribus ad liberandum eum quem
innocentem credebat preses (vt & ex officio teneba-
tur) agebat. ^f Ad hoc verò accessit, & aliud quod gra-
uiter præsidis animum deterrebat, ne aduersus Chri-
stū quicquam ageret. Siquidem ipso pro tribunali in-
iusto illi, ^g Multa enim
qui hæc illi ex ipsius nomine diceret: ^h Nihil rei siue
negotij tibi sit cum homine illo iusto & innocente, per visum, pro-
qui tibi adductus est iudicandus: caue ne aduersus illū per eum.
quicquam agas aut tentes innocentem. ⁱ Multa enim
passa sum hodie in somnis, & territamēta magna per-
visum mihi ostēta sunt, quæ omnia ad ipsius induce-
bant liberationem: vt nō dubitem pessimē nobis fu-
turum, si aduersus hunc innocentem quicquam tenta-
ueris. Proinde ab illo te quantotius absolue, eumque
dimitte liberum, ne manus tuas in eo cōmacules, &
super omnem domum tuam inducas inextinguibile ma-
lum. ^k Statim verò vbi audissent principes Iudæorum
verba præsidis, quibus Christū conabatur à morte exi-
mere

*a Congregatis
ergo illis, dixit
Pilatus:*

*b Quem vultis
dimittere vobis:
Barrabam,*

*c an Iesum qui
dicitur Chri-
stus?*

*d Sciebat enim,
quod per inui-
diam tradidisset
eum.*

*e Sedente autē
illo pro tribuna-
li, misit ad eum*

*f vxor eius, dicēs:
Nihil tibi &*

*g Multa enim
qui hæc illi ex ipsius nomine diceret: f Nihil rei siue
negotij tibi sit cum homine illo iusto & innocente, per visum, pro-*

qui tibi adductus est iudicandus: caue ne aduersus illū per eum.

*h Principes au-
tem sacerdotū,
& seniores per-*

*i Iusserunt popu-
lo, vt peterent
Barrabam. Te-*

*sum verò perde-
rent.*

a Respondens autem praeses ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti?
b At illi dixerunt, Barrabam.
c Dicit illis Pilatus,

d Quid igitur faciam de Iesu, qui dicitur Christi filius?

e Dicit omnes, Crucifigatur.
f At illis praeses,

g Quid enim male fecit?

h At illi magis clamabant, dicentes: Crucifigatur.

mere per collationem cum Barraba, metuētes ne populus innocentem Christum praeligeret Barrabae latroni, coeperūt magna celeritate per turbam huc atque illuc discurrere, ac multa efficacia & autoritate populis suadere, ut Barrabam peterent sibi dimitti, Christum verò ad mortem postulerent. ^a Iterum ergo Pilatus Iudaeos interrogavit, dicens: Verum duorum illorum quos iam iam proposui vobis, dimitti pro consuetudine vestra postularis: Barrabam homicidam & seditiosum, an Iesum innocentē, in quo nullam mortis causam inuenio? ^b Seductus principum malo consilio populus omnis respondit: Dimitti nobis petimus Barrabam. ^c Quod populi responsum vehementer admirans praeses (nō enim existimauerat tam puerilo corde fore homines illos qui se Dei cultores iactabant, ut manifestarium homicidam homini innocenti praeligerent) iterum obiecit illis: ^d Quare non potius Iesus hūc postularis, qui Messias vester à plerisque sanioris iudicii existimatur & dicitur: Praestaretne illum in vita seruare, de quo tanta est ad plurimos ex vestris existimatio? Quid igitur de eo vultis fieri? ^e Statim clamorosis vocibus responsum insanum proferunt rabidi canes, dicentes: Male pereat Iesus, & cruci affixus moriatur in patibulo. ^f Praeses indignissimē ferens hanc iudaeorum duram ceruicem & irrationabilem pertinaciam, cum indignatione illos alloquutus est, dicens: ^g Ecquid mali fecit homo iste, propter quod cruci debeat affigi, aut vel alio quocunque mortis genere plecti? Vos haecenus nihil aduersus illū efficax, imò neque probabile attulistis, quod morte dignum debeat iudicari. An hoc exigitis à me qui sum minister iustitiae, ut vestro seruiciū affectui: ut sine causa hominem innocentem, pro vestro tantum voto, in crucem adigam, praecipue virum talem & rātum cuius fama per vniuersam terrā Iudaeae & omnia in circuitu loca cum honore peruenit? ^h At illi videntes Pilatum totis viribus conari, ut Christū absolueret, cōcitato amplius populo, iunctis vocibus coeperunt vociferari, & clamores in caelū tollere, tanquam rabidi canes sine ratione latrantes, neque aliud clamantes, nisi Affigatur

Affigatur cruci homo iste, affigatur cruci: videlicet ut clamorū importunitate & improbitate extorqueret, quod neque per rationē euincere, neque per autoritatem obtinere potuerant. ^a Tandē Pilatus post longā verborū pugnā, post multa pro Christi dimissione exco- ^a *Videns autem Pilatus, quia nō*
gitata & acta, videns quod Iudaeos nullis rationibus, hil proficeret, sed magis tumultuarentur, perpendēs illos pro suae durae ceruicis pertinacia,
nō cessaturos, donec propositū, siue per fas siue per nefas, ad effectum perduceret, perterritus quoque illorum minis & clamoribus, succubuit iniustitiae, & fractus animo, quo haecenus boni iudicis munus egerat, pro innocentis liberatione fortiter depugnans, cōsensit petitioni iniuste accusantium. ^b Prius tamē quam ^b *accepta aqua lauit manus coram populo, dicens:*
tiā. Accepta namque de manu ministri fundentis aqua, manus suas omnibus videntibus abluit, dixitque eis:
“Hoc signo ablutionis manū mearum palam ego testor hominis huius quē vos ad mortē deposcitis, innocentiā: & hoc aperte profiteor, nō ex animo meo, neque secundū rectū iustitiae dictamē, hūc me posse ad mortē damnare, quē ego iustū & innocentem comperi & cōfiteor: neque ego cōdemnationis huius quā à me deposcitis culpā, volo in me suscipere, sed culpam omnem ego in vos reicio qui vestra improbitate me cogitis ad proferendum contra iustitiam & conscientiam iniquū iudiciū.” ^c *Innocens ego sum à sanguine iusti eius.*
“Ego quod in me erat effeci, ut de manibus vestris innocentem eriperem. Vos posteaquā me coegistis ad iniquum iudiciū, culpam & reatū omnem merito portare debebitis. Vestrum agitur negotium, vos quid agatis, videritis.” ^d *Vos videritis.*
Videntes autem Iudaei eōsque se promouisse clamoribus, ut ad extremū ferē punctū causa aduenisset, celsēque iam iam ferenda sententia: ut animum adderent timido praesidi, celeriusque perficeretur negotium, omnes vna voce clamabant: “Nos totum hoc negotium vltro & libenter in nos suscipimus, omnem culpam (si quā est) per filios nostros in nos transferimus, nobis totum volumus impu-”
tari

Videns autem Pilatus, quia nō
gitata & acta, videns quod Iudaeos nullis rationibus, hil proficeret, sed magis tu-
multus fieret,

b accepta aqua lauit manus coram populo, di-
cens:

c Innocens ego sum à sanguine iusti eius.

d Vos videritis.

e Et respondens vniuersus populus, dixit:

f Sanguis eius super nos, & super filios nostros.

ELUCIDATIO CAP. XXVII.

tari nos pro eo quod egeris respondere parati sumus: atq; etiam (si quam forte ultionem existimas propter eius necem in te ac domum tuam, vel à Dei iudicio, vel à Cæsaris ira posse venire) nos te securi facimus, totumq; pòdus, illud iam nunc in nos transferimus, atq; in filios & posteros nostros, vt pœnas demus nos & filij nostri pro nece eius, si quæ vel à Deo vel à Cæsare exigetur ultio. Sic impij isti homicidæ & parricidæ suo iudicio semetipfos cõdemnâtes, ultioni sempiternæ se subiiciunt: & non se tantum, sed posteritatem quoque vniuersam, vnâ secum sub maledictionem pertrahunt. ^a Pilatus cautione hac à Iudæis accepta benè securum se existimans, petitioni eorû satisfecit. Barrabam pro cõsuetudine diei festi dimitrens liberum, ^b Christum verò (quem paulò antè flagellauit eis, vt crucifigeretur, c) Tunc milites illis, vt iuxta suum desiderium de eo agerent id est, vt præsidis, suscipiẽ cruci affigeretur sicut poposcerant. Tunc milites prætes Iesum in præsidis, ad quos spectabat exequutio decretorum eius, torio, congregauerunt ad eum illudendum totam cohortem militum: vt tanto vniuersam cohortem: probrosior atque grauior esset illusio, quanto plures adessent spectatores simul & illusores. ^d Illic exuentus Christum vestimenta propria, circumdederunt, ei eum chlamidẽ coccineam, siue purpuream vestem quandam, detritam & reiectitiam, quam alicubi fortè inuenerant, vt quasi regio cultu ornarent eum qui se regem & Messiam dixerat. Nam purpura regibus conuenit. ^e Insuper, quia reges decet coronam gestare, manibusq; sceptrum tenere, ad eiusdem representationis propositum, coronam de acutis spinis contextentes, imposuerunt crudelitate magna, atq; vi impresserunt in dextera eius: calcem vsque pedis, non relinqueretur in eo sanitas. ^f & genu flexo ^g Baculum quoque arundineum, quasi pro scepro reante eum illudabant ei, dicẽtes: ante eum genua, vt solet regibus fieri, ita cum irriderent, in simulatione dicentes: ^h Salue rex Iudeorum. Nunc manifestè cernitur, cuiusmodi rex tu sis, qui te Israël

^a Tunc dimisit illos Barrabam.

^b Iesum autem fecit. Barrabam pro cõsuetudine diei festi dimitrens liberum, ^c Christum verò (quem paulò antè flagellauit eis, vt crucifigeretur.

^c Tunc milites illis, vt iuxta suum desiderium de eo agerent id est, vt præsidis, suscipiẽ cruci affigeretur sicut poposcerant. Tunc milites prætes Iesum in præsidis, ad quos spectabat exequutio decretorum eius, torio, congregauerunt ad eum illudendum totam cohortem militum: vt tanto vniuersam cohortem:

^d & exuentus Christum vestimenta propria, circumdederunt, ei eum chlamidẽ coccineam, siue purpuream vestem quandam, detritam & reiectitiam, quam alicubi fortè inuenerant, vt quasi regio cultu ornarent eum qui se regem & Messiam dixerat. Nam purpura regibus conuenit.

^e Et plebentes coronam de spinis

^f imposuerunt super caput eius.

^g & arundinẽ in dextera eius: calcem vsque pedis, non relinqueretur in eo sanitas.

^h & genu flexo ante eum illudabant ei, dicẽtes: ante eum genua, vt solet regibus fieri, ita cum irriderent, in simulatione dicentes: ⁱ Salue rex Iudeorum.

ⁱ Nunc manifestè cernitur, cuiusmodi rex tu sis, qui te

IN MATTHAEVM.

Israëlis regẽ & Messiam esse iactasti. Hanc videlicet illusionis miseriam tuę presumptionis superbia promeruit. Neq; hoc illorum insatiabili perulatiæ satis videbatur, verum insuper sordida oris excrementa, spu taque scelerentia in faciem eius benedictam iacebant: ac subinde de manibus eius accipientes arundinem baculum, caput sacrum grauib; ictibus feriebant, vt spinæ caput pungerent, capitiq; infixæ vehemētius percussabant ea de capitis venis educerent sanguinem. Sic angelorũ dominus, verè rex regum & dominus dominantium, in cuius manu sceptrum est, & imperium omnium finium terrę, cui debet in veritate flecti omne genu, ab improbis hominibus sordida facie terra, simulatione nequam illuditur & affligitur. ^a Cõsummata verò ad hunc modum illusione, ad exequendam deinde latam in Christum mortis sententiam properâtes ministri, chlamidem illam purpuream qua eum ad irrisionem circumdederant non sine vi & dolore ab eo auferunt, ac propriis vestimētis indutum (vt ab omnibus ipse ^b & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur) educunt de domo prætorii, ad locũ supplicij, qui Caluarie dicitur, vt illic eum cruci iuxta præsidis sententiam affigerent. ^c Cum autẽ eum ad supplicium ita educerent, obuiã illis factus est homo quidẽ gentilis à Cyrene, cui nomen erat Simon, ^d Exeuntes autẽ qui fortè fortuna de villa sua redibat in ciuitatem. ^e Hunc in via repertum, vi coegerunt, Christi crucem post ipsum portare: eo qđ non sufficeret ipse, propter exhaustum corporis vigorem, ad locũ vsq; supplicij tanti ponderis lignum baiulare, quod tamẽ ab initio ^f Hunc angarum eum educerent humeris eius imposuerant, atq; ipse aliquouſq; gestauerat, quoadusq; videlicet suppetebant corporis vires. ^g Peruentum est tandem ad locum publici supplicij, qui Hebraico vocabulo appellatur Golgota, quod interpretatum valet, locus caluarie siue cranij: nimirũ à caluariis siue cranij aliisque ossibus & spinis mortuorũ cadauerũ, tum ab hominibus, tum ab aliis bestiis, quę illic abudabãt, vt solet videri in locis cõsimilibus, in quibus exequutio fit ciui ^h Et dederunt ei lis iustitię. ⁱ Quo cū puenisset innocẽs Iesus, propina ta est ei ab amara illa hominũ facie amaritudo fellea, felle mixtum:

^a & expuentes in eum,

^b acceperunt arundinẽs &

^c percussabant ea put eius,

^d & dominus dominantium,

^e & imperium omnium finium terrę,

^f & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^g & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^h & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

ⁱ & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^j & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^k & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^l & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^m & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

ⁿ & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^o & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^p & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

^q & induerunt eum vestimētis facilius agnosceretur)

e e nempe

ELV CIDATIO. CAP. XXVII.

434
nempe vinum cum felle cōmixtum: cum aliis dānati
solum fuerit vinum merū propinari, ad ipsorū con-
solationem, deiectionumq; animorū cōfortationē.
*a Et gustas-
set noluit bibere.* ² Quod vinum felli commixtum admouit quidē ori
suo dominus, vt gustaret quāquam fraudis & amari-
tudinis nō ignarus: propter cōsuetudinē non impro-
bandam Iudaeorū, & propter adimplerionem scriptu-
rarum id prādicentium. Verū postquam gustasset, no-
luit bibere, quoniā nō vltra volebat ipse affligere cor
suum infirmum, & amaritudine alioqui satis superq;
plenum, nec minus ratione eius quod signabatur my-
sterij. ^b Postquam autē in loco isto supplicij. Christū
vestimētis nudatum vīq; magna crudeliter distentū,
perforatis diro vulnere manibus ac pedibus, crucis li-
gno affixissent ministri p̄sidis, completa domini sui
sententia. iuxta tortorum morem, ad spolia sunt con-
uersi: diuiseruntq; sibi Christi vestimēta, & super eis
sortem miserūt: superius quidem vestimentū in qua-
tuor partes diuidentes, vt esset vnicuiq; quatuor mili-
tum crucifigentium pars vna: super tunicam verō in-
confortilem indiuisam, sortē mittentes, quis eā sibi su-
meret. ^d Atq; ita adimpleta est Prophetia illa quā p̄e-
dixit spiritus sanctus per os David, in persona Christi
per Prophetam, ita loquentis: ^e Diuiserunt sibi milites crucifixores ve-
stimēta mea, facientes quatuor partes, vnicuiq; mili-
ti partē: ^f & super vestem meam, super tunicam incō-
fortilem miserunt sortem, quis eam in portione suam
acciperet, nolētes eam scindere, eo qd esset inconsuti-
lis. Vsq; adeo etiā ad nouissimū iota aut apicem mi-
nimum sunt in Christi passione impleta omnia, quae
per Prophetas prādicta fuerant. ^g Pendente autē in
cruce domino, milites illi sedentes iuxta crucē in lo-
co commodo, obseruabant eum donec exhalaret ani-
mam, ne forte priusquam expiraret, de cruce illū de-
ponere quisquam tentaret. ^h Curauit quoq; Pilatus ti-
tulum poni super caput Christi pendentis, quo causā
indicaretur crucifixionis eius, iuxta Romanorum cō-
suetudinē: qui in testimonium iusti iudicij, titulum
mortis causam exprimentem, super eum solent con-
stituerē. ⁱ Tituli autem huius talis erat tenor, Hic est
Iesus,

IN MATTHAEVM.

435
Iesus, rex Iudaeorum. Quo titulo hoc voluit indicare
Pilatus, nō pro alia causa illum fuisse cruci affixū, nisi
q; regem se esse dixisset Iudaeorū. ^a Quo verō esset cō-
fusiibilior Christi damnatio & mors ignominia ple-
nior, curatum est inimicorū malitia, vt simul cum illo
eodem genere supplicij plecterentur alij duo scele-
rati: inter quos medius ipse, tanquā dux latronū, aut
sceleratorum princeps, suspensus est, altero ad dexte-
ram, altero ad sinistram eius in cruce appenso: vt vel
sic persuaderetur vulgo, omnibusq; spectaculū illud
visuris, nō minus imō amplius mortem esse commē-
ritum Christū, quā alios illos duos sceleratos latro-
nes. ^b Cum autem in tanta afflictionis angustia pen-
deret innocens ille agnus Dei, super tantū crudeliū
vulnere dolorem adiciebat improbi illi homines
amara conuitia: Prætereuntes nanq; iuxta crucem ple-
rique de populo Iudaeorum, capita sua more irriden-
tium & subannantium super eum commouentes, di-
cebant: ^c Ecce miserum illum & execrandū hominē
qui p̄sumptione nimia dixit se posse templū Dei
destruere atq; intra tridū reedificare, cum modō se-
ipsum non possit à morte saluum facere. ^d Quod si
dissolutam tantam templi molē intra tam breue spa-
tium potuisset reparare, posset certē nunc à morte se-
ipsum saluum facere. ^e Dixit quoq; se esse Dei filiū,
& à Deo patre missum in mundum. Quod si ita est,
descēdat nunc de patibulo cui affixus hæret, exeurat
clauos virtute diuinitatis, & credemus verū esse quod
iactauit. Si non possit, vt certē non potest, scimus illa
omnia fuisse impudentissima superbi impostoris mē-
dacia. ^f Neque solum in huius illusionis culpa rei ex-
titerunt simplices de vulgo, verum etiā principes sa-
cerdotum cū scribis ac senioribus, qui merito corda
tiores esse debuerāt, atque etiam vulgus ab eiusmodi
in miserum procaci insultatione compescere vnā cū
senioribus, dicebant: ^g Alios iste bant:
cōplures iactatur curasse à miseris suis, cecis visum,
surdis auditum, claudis gressum restituendo, lapro-
secit, seipsum nō
fos mundando, atque (vt fama fert) etiam mortuos su potest saluum
scitando. Nunc verō, seipsum non potest à morte facere.

ELUCIDATIO CAP. XXVII.

salutem facere, neq; de passionibus istis liberare. Vnde certò colligitur, priora quoque illa mirabilia per illu non verè, aut certè non ex virtute diuina fuisse patra ta. Si enim verè alios potuisset à morte ad vitam susci tare, etiam nunc multò facilius seipsum posset à mor te seruare. ^a Si rex Israël ipse est, qualè se iactauit, ve rus Messias à Deo missus, ostendat modò & compro ber veritatem, clauos excutendo de manibus: ac de cruce descendendo: & credemus vera esse quæ dixit, alioquin nunquam crediuri. ^b Ecce qui semper glo riabatur in Deo, patrem se dicens habere Deum, & illum sibi semper adesse, neq; ab eo vnquam derelin qui, quomodo nunc à Deo relinquitur in tanta miseria: quod argumentum est, non esse Deum cum eo, nec il li in eo esse beneplacitum, neq; in nomine Dei quæ egit, egisse. Si enim in nomine domini patrasset opera sua, defenderet illum utiq; Deus, & non in tanta dereretur angustia. ^c Ad hunc etià modum, latronu qui cù eo pendebant alter in Christum iaciebat scommata, dicens: Si verè es filius Dei, salutem fac te metipsum & nos. Verum istis ita de terra Christum irridentibus, pater cælestis nò oblitus dilecti pueri sui, desuper eù admirando signo clarificauit. ^d Eius nanque voluntate, per trium horarum spatium, quibus in cruce viuès filius eius pendebat, nempe ab hora sexta diei vsque ad nonam, factæ sunt tenebræ densæ & horribiles super vniuersam terram, sole lutos radios suos continente, velut præ cõpensione creatoris sui, qui in tanta ignominia & afflictione nudus pendebat in li gno, eosq; à terra abscondente & retrahente, præ hor rore facinoris quod gerebatur in ea. ^e Circiter nonā autem horam cùm in maxima iam pederet angustia Christus dominus, mortique fieret proximus, magna voce ad patrē clamauit, dicēs: ^f Eli Eli lama azabatani? Quod in Latinam linguā translātū, valet: Deus meus azabatani? hoc Deus meus, vt quid dereliquisti me? principium vide licet Psalmi vigesimi primi, quem Dauid in persona Dei mei, vt Christi pendens in cruce pronuntiauerat. Vt in hac quid dereliquisti me? flebili & querula voce, amarissimæ suæ passionis angustiam nobis exprimeret, quam, non obstante ea quæ

^a Si rex Israël est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.

^b Confidit in Deo, liberet nunc cum si vult. Dixit enim, quia filius Dei sum.

^c Idipsum autē & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

^d A sexta autē hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram vsq; ad horam nonam.

^e Et circa horā nonam, clamauit Iesus voce magna, dicens:

^f Eli Eli lama azabatani? hoc est, Deus meus, vt quid dereliquisti me?

cum

cū ipso semper & indiuisibiliter erat diuinitate, sustinebat simul vt à patre tanti laboris fructum, generis humani salutem requireret, id quod & subsequenti voce alia clarius explicauit, cū ad predictam vocem adiungeret, Sitio. ^a Quidam autem astantium, audita voce illa, Eli Eli, dicebant adinuicem: ^b Audite, Eliam inuocat maleficus iste, vt eum deponat de cruce. Videamus, num illi Elias sit allaturus auxiliū. Dicebant enim hoc, vel quia verbū Christi nò rectè intellexissent, vel quia sic eis in verbo rectè intellecto petulant ter ludere collibuit. ^c Ac paulopost, pronūtiato à Christo verbo altero, Sitio, currens vnus ex ministris, ex verbo illo occasionem sumens, spongiam accepit, eamq; in aceto intinctam imposuit arundini longæ: quam vsq; ad os pendentis porrigens, sic illi verè plusquam melleo fonti propinat aceti acrimoniam. ^d Alij sicut arundinis, et autem sistetes in verbo illo, Eli Eli, dicebant illudentes, Sine expecta paululum, videamus, num venturus sit Elias quem inuocat, ad liberandum eum. ^e Domini autem Iesus, omnibus iam in se cõsummatis quæ pater ipsum pati voluit, & quæ per Prophetas de eius passione fuerant prædicta, iterū exclamans voce magna, dicensq; Pater, in manus tuas cõmendo spiritum meū, potestatinē à semetipso ex patris voluntate animum posuit, estq; ipsa ad tempus dispensatoriē à carne separata. Statimq; moriēte domino, velū illud quod in templo diuidebat inter sancta & sancta sanctorū scissum est per medium à summo vsque deorsum. ita vt quæ prius intra sancta sanctorū latebant abscondita, iam reuelata paterēt. Vt sensibili hoc signo innotesceret, per Christi mortē cuncta legalium caeremoniarū inuolucra esse manifestanda, & plana veritate ante omnium oculos palam exhibēda. ^f Inanimes quoque creaturæ, quasi cõpatientes creatori suo & sceleris patratu exhorretes magnitudinē, nouo modo immutatae sunt, & velut cõturbatæ. Terra quippe horribiliter mota est, atq; etiā petra durissima vitrò scissa sunt. ^g Item & mortuorū sepulchra cum terra motu & petrarū scissione aperta sunt. Nec solū monumēta aper qui dormierant ta, sed & corpora multa sanctorum olim vita defunctorum

^a Quidam autem astantes illic stantes & audientes, dicebant: Eliam inuocat maleficus iste.

^b Eliam vocat iste.

^c Et continuo currens vnus ex ministris, accepit spongiam impleuit eamq; in aceto, & imposuit arundini, et dabat ei bibere.

^d Alij sicut arundinis, et dicebant illudentes, Sine vi dicebat, sine vi deamus an veniat Elias liberans eum.

^e Iesus autem meū, potestatinē à semetipso ex patris voluntate animum posuit, estq; ipsa ad tempus dispensatoriē à carne separata.

a Et exiit de monumētis, post resurrectionem eius venerūt in sanctā ciuitatē, & apparuerunt multis. Cetero autē et quicum eo erant custodientes Iesum, visis terram patribus, & inaudita eiusmodi solis obscuracione, cōbabant, timuerunt puncti sunt corde vehementer, & magna erga Christum dicentes: itū reuerētia affecti super patrati sceleris indignitate. Verē filius Dei erat iste. Erant autem fuisse reus, sed iustus omnino & innocens, imō Dei filius sit necesse est, quem Deus tam potentibus atq; patribus signis in passione clarificauit, quique sic etiā quē sequente in vltimo vitæ articulo, patrem Deum tam fidenter erant Iesum a inuocauit, suamque illi animā tanta fiducia cōmendauit. Interim verō dū hac agerentur, aderant iuxta passionis locum mulieres nonnullæ horum omnium spectatrices & testes, aliquātulum elongatæ, & velut ex opposito stantes, quō commodius spectarent omni ei Maria Iudæa: quæ dominum Iesum magno deuotionis affectu, solita comitari docentem, vna cū ipso ascendebat, & mater filii ac discipulis solebant necessaria suppeditare. Interiorū Zebedæi, has erat Maria dicta Magdalena, soror Lazari, & l. Cū autē sero altera eodem nomine dicta Maria, mater Iacobi factum esset, minoris & Ioseph, & cum is Salome mater Ioannis nūquidā homo & Iacobi maioris, filiorum Zebedæi: quæ mulieres dines ab Arimathia, & Ioseph, illie aderant cum Maria matre Iesu, filio compatiētes, & matrē, vt poterant, afflictissimam consolantes. Cum autem ad vespēram iam dies declinaret, venit m qui et ipse homo quidam dines & inclutus, nobilis decurio, vir discipulus erat Iesu, erat Ioseph, m qui Iesum frequenter docentem audiebat,

dierat, & bonū erga illū grati discipuli gerebat affectū, tanquam erga eū a quo nil nisi merā audierat veritatem. Hic, audito aut forte viso crudeli facinoroso, in innocentē designato, nihil reueritus Iudæorum inuidiā, accessit confidenter vt homo nobilis ad Pilatū reddi cor- tum præsidentem, petēs ab eo sibi donari corpus defun- cti, vt illud pro suo libito posset absq; cuiuscunq; traditione de cruce deponere, ac sepulturæ tradere. pere, Ioseph in- Pilatus nolens viro nobili rem satis modicā dene- uoluit illud in- gare, simul & pietate aliqua erga innocentē occisum, sine dōne munda, permotus, annuit illius postulationi, iussitque sua au- d. & posuit il- rhoritate corpus deponi, & illius uoluntati tradi. Ab- lud in monumē- sedensq; ad locum supplicij Ioseph, corpore de cruce to suo nouo quod depositum, excepit illud magna cū reuerentia, indignā exciderat in pe- tibus haud dubiē inuidis & improbiisimis Iudæis ac- tra. cepitq; in vlnas suas ipse inuoluit in linceo mundo e Et aduoluit cum aromatibus & vnguentis, iuxta morē Iudæorū: saxū magnum a siquē inuolutū condidit in sepulchro nouo, quod ad ostiū monu- ipse sibi in suam sepulturam, nō longē a loco suppli- menti, & aby- cij, in loco petroso magna diligētia excidi aptariq; f. Erat autē ibi curauerat: sic mortuū præceptori exhibens omnem Maria Magda- quam poterat honoris reuerētiā, neque sumptibus lena, & altera parēes neq; verecūdiā. Et ne fortē ad ipsum Chri- Maria, sedentes sti corpus in monumēto conditū inimicorum rabies cōtra sepulchrū. posset faciliē habere accessum, saxū prægrande ad- g. Altera autē uoluit ad monumētū vltimū Hisq; ita fideliter pera- die, quæ est post ctis, abscessit ut q; vltiā nihil se præstare posse vide- parascenen, con- baret in obsequium magistratuum q; iam nox aduēta- uenerunt princē- ret, discessumq; suaderet ad propria. f. Aderant autē pes sacerdotū & illie Maria Magdalene, & altera illa eiusdē nominis, Pharisei ad Pi- mater Iacobi: quæ ex opposito sepulchri residebant, latum dicentes: sepulturam & sepulturæ modū, atq; ipsum sepulchri b Dñe, recorda- claustrū, pie diligētēq; cōsiderantes. Postridie ve ti sumus, quia se- rō eius diei quo mortuus est dominus Iesus: id est, in ductor ille dixit die sabbati quæ parascenen siue sextā feriam proxi- adhuc uiuēs, post- me sequitur, principes sacerdotū & Pharisei, quem- tres dies resur- admodum Christo ante mortē vñanimiter aduersati, gam. Iube ergo ita & post mortē in eius persequutione cōcordes, ac- enodiri sepul- cesserūt ad Pilatū, dicentes: Domine præses, in mē- chrum, usque in- tem nobis venit, q; populorū subuersor iste heritū diem tertium:

ELUCIDATIO CAP. XXVIII.

sententia crucifixus, dū adhuc viueret, iactare solitus fuit, post tres dies se resurrecturū ex mortuis, atque ad vitam iterū rediturum. Quod nos quidem vt ita impleatur, minimē formidamus. Veruntamen propter fraudem & dolum discipulorum ac sectatorum eius, hoc à te postulamus, ad plenam tuā sententiā executionem, vt tua autoritate præcipias sepulchrum, in quo ex tua permissiōe cōditus iacet, diligenter obseruari, donec tertius à morte dies fuerit transactus.

^a ne forte veniant discipuli, quos plurimos habet sui admodū eius, & sint studiosos, magistri honorem peruersē zelantes, in te eum, & dicant: plebs surrexit à mortuis, b & erit nonissimus error pessior priore. c At illis Pila c Quorum postulationi Pilatus annuens, dixit: In tu, Habetis custodiam, hoc committatur negotij. d De hac re mihi placeat d ite & custodi agatis vt vultis. Ite, & diligenter, quantū potestis, se- te sicut scitis, pulchrum fidei munite custodia. e Illi autem mox e illi autē abeuntes, sollicitē sepulchrū munierunt aduersus frau- res, munierunt dem quam metuebant: primū quidem, grande illud sepulchrū signā- tes: vt nō posset aperiri monumentum, nisi fracto si- gnaculo: deinde & custodes adhibentes illi negotio sufficientes, qui posset prohibere, si qui forte ad auferendum mortui corpus manum mittere tentarent.

ELUCIDATIO CAP. XXVIII.

Vespera autē sabbati qua lucecit in prima sabbati, venit g Maria Magdalene, h & altera Maria, i & altera illa Maria mater Iacobi minoris, venerunt summo mane vixdum oriri incipiente sole, vt sepulchrum.

OSTO QUAM verō sabbati dies transisset, eiusq; vespera iam ad subsequē- tis diei initium peruenisset, vt inciperet iam lux aduenire primæ post sabbatum diei. s Maria dicta Magdale- na, h & altera illa Maria mater Iacobi minoris, vene- runt summo mane vixdum oriri incipiente sole, vt sepulchrum viserent: & si quo modo ad corpus posset accede

IN MATTHAEVM.

441

accedere mortui, preparatis vnguētis ipsum inunge- rent. a Ipsi verō magnā pietatis deuotione sic ad se a Et ecce terra- pulchrum pergentibus, ad ostensionem terribilis po- tentiæ & maiestatis Christi, qua mortis victor iam tū magnus.

ē corde terre, vel surgebat, vel surrexerat, factus est su- bito vehemens terrimorus. b Nimirum angelus do- mini, patefacturus resurrectionis Christi magnificum nim domini de- mysterium, de cælo aduenit: c ac loco sepulchri in scendis de calo: forma visibili & operatione sensibili præsentem se c & accedens, exhibens, d lapidem quo oclusum erat os monumē d reuoluit lapi- ti amouit seditq; super illum quasi expectans aduē- dem, & sedebat tates pia deuotione mulierculas, vt de resurrectionis super eum.

veritate eas erudiret. e Erat autem aspectus vultus e Erat autem eius quem assumpserat, admodū terribilis, in modum aspectus eius s- fulguris coruscantis: f & vestimētum quo amictus erat fulgur, erat, candidissimum atq; splendidissimum erat, instar f & vestimen- tiui: vt ipso quoque externo habitu mōstraretur re- rum eius sicut resurrectionis domini festiuium gaudium & magnifica nix.

gloria, cuius ipse aduenerat nuntius. h Qui verō ex g Pra timore ludæorum procuratore sepulchrū obseruabant, an- tatem eius, ex- gelo in tanta claritate & magnificentia viso, timore terri- sunt en- magno correpti sunt, atque terrore nimio cōturbati: stodes, & facti factiq; sunt mortuis similes, sensu priuati & motu, ita sunt velut mor- vt ad tempus aliquantum, nec membrum vllum mo- ui.

uere possent, neque verbum vllum proferre. Et hos quidem custodes infideli corde sepulchrum obser- uantes, meritō ita exterruit domini angelus. b At h Respondens an- verō mulieres pia deuotione dominum inquirē- tem angelus, di- tes, verbis lenibus & blanda consolatione prior ipse xii mulieribus: affatus est, dicens. i Vos quæ non corde incredulo, i Nolite timere sed piæ deuotionis affectu huc venistis, vos (inquam) re vos. ne metuite ab aspectu claritatis meæ, neque exter- teamini vos, vt isti iacent perterriti increduli.

k Noui enim, quod corde deuoto queratis Iesum k Scio enim dominum meum, qui crucifixus fuit in parascæue, quod Iesum qui atque hoc in sepulchro vobis videntibus conditus, crucifixus est, l Ecce verō quem queritis, iam non adest, neque queritis. inuenire hic illum poteritis. Resuscitato nanque & l Non est hic. resumpto corpore, quod hic vidistis poni mor- Surrexit enim- tuum, resurrexit ipse ad vitam iuxta quod viuens sicut dixit.

ec 5 adhuc

ELVCIDATIO CAP. XXVIII.

adhuc discipulis nō semel prädixerat, tertia die se ex
mortuis, resurrecturū. ^a Et ne vlla vobis de veritate
resurrectionis eius superfit hāsītatio, accedite hūc pro
pius, & introspicite in locū vbi corpus illius vobis vi
dētibus positum fuerat. Videte locū vacuum, & pror
sus mortui cadauer nullū continentem. ^b Et vos
nunc certō cognita huius rei veritate, celerius hinc
abeuntes, nuntiate discipulis in mōre latitantibus
latum hoc nuntium, quod a mortuis surrexit domi
nus, quodque in Galilaea se esse sit palam demonstratu
rus, ipsiq; eum illic sint visuri in resuscitato corpore,
ad veritatem resurrectionis certissimis iudiciis com
probaturi. ^c Ecce functus sum officio meo, annūcia
ui vobis & prädixi quā de cālo missus sum nuntia
re vobis, ac per vos reliquis domini mei discipulis.
^d Quibus tam blandā consolationis, tamque certā
instructionis sermonibus auditis, credētes & obediē
tes gaudio ma
res mulierculā, timore admirationis, & gaudio cōso
lationis plenā, festinanter de loco sepulchri egressae
properabant ad discipulos, nuntiare eis leta quā au
dierant de domino nuntia. ^e Ipsi verō hoc animo ad
ciuitatem properantibus, ecce in itinere obvium se il
lis exhibuit dominus Iesus amica eas salutatione, so
lita benignitate salutans ac dicens: ^f Aue. Quā sta
tim ex ipsa viue vocis energia praeceptorē agnosce
tes, fiducialiter ad ipsum propius accesserūt, pedēsq;
eius nimio deuotionis affectu ad deosculandum ap
prehēdentes, ipsum fide plena, vt Deum & dominum
adorauerunt. ^g Tunc dominus quod ante per
angelum suum nuntiauerat, ipse iam per se iterum il
lis mandauit, dicens: ^h Vos quā corde fideli me quā
ritis, nolite timere, neque a mea, neque ab angelorū
meorum praesentia. ⁱ sed ite oriūs, & nuntiate disci
pulis meis, quos ego vt amicos & fratres habeo cha
riſsimos, vt in Galilaea abeat ad locum destinatum:
ibi me eis demonstrabo pariter congregatis, certissi
misque argumentis veritatem meae resurrectionis il
lic comprobabo. ^k Interim verō dum hāc abissent
sepulchro custodibus sepulchri angelico terrore dis
parente ad se redeuntibus, vitāque officia recipien
tibus

IN MATTHAEVM.

ribus, quidam illorum venerunt in Hierusalem, & ad
principes sacerdotum a quibus ad custodiam sepul
chri fuerant constituti, retulerunt ex ordine omnia
quae euenerant: nempe de terrae motu, de appariti
one angeli, de ipsorum conturbatione, de monu
menti apertione, de corporis absentia. ^a Quibus plu
rimū fide digna relatione auditis, conturbati non
modicum principes sacerdotum vnā cum seniori
bus, inierunt concilium, quid hac in re facto opus
esset. ^b Visumque est illi impietatis concilio, hoc
esse consilium bonum, vt custodes testes veritatis
pecunia corrumpere, & clarissimam veritatem pio
sā dederūt impudentissimo mendacio opprimerent. Propter
quod, custodibus pecuniam dederunt copiosā, di
centes eis: ^c Cauete diligentissime, ne in vulgus ef
feratis, aut vel hominum cuiquam post hac verbum
faciatis, de iis quae vidistis. Sed hunc in populo ru
morem spargite, quod discipuli illius nocte vobis
dormientibus clanculum corpus de monumento ab
stulerint. ^d Quod si praesidem timeris, ne forte rescid
eat illi veritatem, vosq; pro falsitate sparsio
& infideliter peracto vobis commissio negotio poenas
lauiſ, nos causam hanc & culpā in nos vltro susci
piamus ei, & si praesidem de hac re quicquam audire contige
rit, nos eum contentum reddemus: nihilque vobis in
ueniet periculi. ^e Illi autem perditissimi homi
nes, pecunia corrupti, acquieuerunt malae suasioni
sacerdotum: feceruntque vt ab illis edocti fuerant, cer
ti sicut erant constanter Christi resurrectione pernegantes, ipsius edocti.
autem corpus furto ablatum asserentes. ^f Estque
hoc tam impudens & irrationabile mendacium, tam
tanto studio diuulgatum, tanto quoque consensu
plausu receptum apud Christi gloriae inuidētissi
mos Iudaeos, vt bona pars illorum non aliud sibi per
petuum diem suaderi possit aut velit. Permanētq; vsque in hoc tem
pus apud illos falsissima ista persuasio, qua etiam
discipuli ab
num blandiuntur sibi, atque in infidelitate sua se cor
roborant. ^g Undecim verō Christi Apostoli, auditis
iis quae per mulieres ex ore domini sibi fuerant nun
tiata, profecti sunt in Galilaea, locum a domino de
signatum,

signatum, ad montem illum quem eis constituerat & designauerat dominus Iesus, ut in eo se ipsis manifestaret. ^a Et cum illic congregati eum vidissent in resumpto corpore gloriosum, procidentibus omni fide & deuotione eum adorauerunt, confidentes eum verè dominum ac Deum suum esse. ^b Quidam nihilominus ex his qui aderant cum vndecim Apostolis, dubitationis non nihil passi sunt, ob inauditam rei nouitatem, quæ animum solet ad credendum reddere tardiorē. ^c Accedens verò propius dominus Iesus ad discipulos suos, & familiariter se illis applicans, solito more benignitatis sue, multa loquutus est eis de regno Dei, deque mysteriis paterni consilij. ^d Inter cetera autem, de potestate sibi à patre data, ad ipsorum consolationem, dixit eis: Nunc mihi homini per resurrectionē glorificato, data est omnis omnino potestas, in celo & in terra. Promeruit hoc apud patrem mea humilitas & obedientia, qua ad mortem usque crucis sum humiliatus, ut nunc in humanitate locum accipiam in patris mei dextera, omniumque habeam potestatem, & plenum dominiū in celo & in terra, constitutus quoque à patre iudex viuorum omnium & mortuorum. ^e Nunc igitur vos mei discipuli, qui ad hoc à patre estis electi, & à me vocati, ut gloriā meā & nomē orbi predicetis, nunc (inquam) tempus est, ut abeuntes in orbē vniuersum, nō solum Iudæis ut hactenus, verū etiam gentibus omnibus, vbicunque tandem constituti, predicetis doctrinam quam ex me audistis, & quam per spiritum sanctum plenius sum inspiraturus cordibus vestris: eruditōsque in doctrina nominis mei, baptizate credentes, in nomine patris & filij & spiritus sancti, sanctæ trinitatis nomen super eos inuocantes, in remissionem omnium peccatorum. ^f Sicque baptizatos & ablutos, ne satis hoc sibi esse putent ad salutem, seruate omnia docete sedulitatem bonorū operū, ut diligenter obsequamini: man-
^g ^h ⁱ ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z ^{aa} ^{ab} ^{ac} ^{ad} ^{ae} ^{af} ^{ag} ^{ah} ^{ai} ^{aj} ^{ak} ^{al} ^{am} ^{an} ^{ao} ^{ap} ^{aq} ^{ar} ^{as} ^{at} ^{au} ^{av} ^{aw} ^{ax} ^{ay} ^{az} ^{ba} ^{bb} ^{bc} ^{bd} ^{be} ^{bf} ^{bg} ^{bh} ^{bi} ^{bj} ^{bk} ^{bl} ^{bm} ^{bn} ^{bo} ^{bp} ^{bq} ^{br} ^{bs} ^{bt} ^{bu} ^{bv} ^{bw} ^{bx} ^{by} ^{bz} ^{ca} ^{cb} ^{cc} ^{cd} ^{ce} ^{cf} ^{cg} ^{ch} ^{ci} ^{cj} ^{ck} ^{cl} ^{cm} ^{cn} ^{co} ^{cp} ^{cq} ^{cr} ^{cs} ^{ct} ^{cu} ^{cv} ^{cw} ^{cx} ^{cy} ^{cz} ^{da} ^{db} ^{dc} ^{dd} ^{de} ^{df} ^{dg} ^{dh} ^{di} ^{dj} ^{dk} ^{dl} ^{dm} ^{dn} ^{do} ^{dp} ^{dq} ^{dr} ^{ds} ^{dt} ^{du} ^{dv} ^{dw} ^{dx} ^{dy} ^{dz} ^{ea} ^{eb} ^{ec} ^{ed} ^{ee} ^{ef} ^{eg} ^{eh} ^{ei} ^{ej} ^{ek} ^{el} ^{em} ^{en} ^{eo} ^{ep} ^{eq} ^{er} ^{es} ^{et} ^{eu} ^{ev} ^{ew} ^{ex} ^{ey} ^{ez} ^{fa} ^{fb} ^{fc} ^{fd} ^{fe} ^{ff} ^{fg} ^{fh} ^{fi} ^{fj} ^{fk} ^{fl} ^{fm} ^{fn} ^{fo} ^{fp} ^{fq} ^{fr} ^{fs} ^{ft} ^{fu} ^{fv} ^{fw} ^{fx} ^{fy} ^{fz} ^{ga} ^{gb} ^{gc} ^{gd} ^{ge} ^{gf} ^{gg} ^{gh} ^{gi} ^{gj} ^{gk} ^{gl} ^{gm} ^{gn} ^{go} ^{gp} ^{gq} ^{gr} ^{gs} ^{gt} ^{gu} ^{gv} ^{gw} ^{gx} ^{gy} ^{gz} ^{ha} ^{hb} ^{hc} ^{hd} ^{he} ^{hf} ^{hg} ^{hh} ^{hi} ^{hj} ^{hk} ^{hl} ^{hm} ^{hn} ^{ho} ^{hp} ^{hq} ^{hr} ^{hs} ^{ht} ^{hu} ^{hv} ^{hw} ^{hx} ^{hy} ^{hz} ^{ia} ^{ib} ^{ic} ^{id} ^{ie} ^{if} ^{ig} ^{ih} ⁱⁱ ^{ij} ^{ik} ^{il} ^{im} ⁱⁿ ^{io} ^{ip} ^{iq} ^{ir} ^{is} ^{it} ^{iu} ^{iv} ^{iw} ^{ix} ^{iy} ^{iz} ^{ja} ^{jb} ^{jc} ^{jd} ^{je} ^{jf} ^{jj} ^{jh} ^{ji} ^{jj} ^{jk} ^{jl} ^{jm} ^{jn} ^{jo} ^{jp} ^{jq} ^{jr} ^{js} ^{jt} ^{ju} ^{jv} ^{jw} ^{jx} ^{ky} ^{kz} ^{la} ^{lb} ^{lc} ^{ld} ^{le} ^{lf} ^{lg} ^{lh} ^{li} ^{lj} ^{lk} ^{ll} ^{lm} ^{ln} ^{lo} ^{lp} ^{lq} ^{lr} ^{ls} ^{lt} ^{lu} ^{lv} ^{lw} ^{lx} ^{ly} ^{lz} ^{ma} ^{mb} ^{mc} ^{md} ^{me} ^{mf} ^{mg} ^{mh} ^{mi} ^{mj} ^{mk} ^{ml} ^{mm} ^{mn} ^{mo} ^{mp} ^{mq} ^{mr} ^{ms} ^{mt} ^{mu} ^{mv} ^{mw} ^{mx} ^{my} ^{mz} ^{na} ^{nb} ^{nc} nd ^{ne} ^{nf} ^{ng} ^{nh} ⁿⁱ ^{nj} ^{nk} ^{nl} ^{nm} ⁿⁿ ^{no} ^{np} ^{nq} ^{nr} ^{ns} ^{nt} ^{nu} ^{nv} ^{nw} ^{nx} ^{ny} ^{nz} ^{oa} ^{ob} ^{oc} ^{od} ^{oe} ^{of} ^{og} ^{oh} ^{oi} ^{oj} ^{ok} ^{ol} ^{om} ^{on} ^{oo} ^{op} ^{oq} ^{or} ^{os} ^{ot} ^{ou} ^{ov} ^{ow} ^{ox} ^{oy} ^{oz} ^{pa} ^{pb} ^{pc} ^{pd} ^{pe} ^{pf} ^{pg} ^{ph} ^{pi} ^{pj} ^{pk} ^{pl} ^{pm} ^{pn} ^{po} ^{pp} ^{pq} ^{pr} ^{ps} ^{pt} ^{pu} ^{pv} ^{pw} ^{px} ^{py} ^{pz} ^{qa} ^{qb} ^{qc} ^{qd} ^{qe} ^{qf} ^{qg} ^{qh} ^{qi} ^{qj} ^{qk} ^{ql} ^{qm} ^{qn} ^{qo} ^{qp} ^{qq} ^{qr} ^{qs} ^{qt} ^{qu} ^{qv} ^{qw} ^{qx} ^{qy} ^{qz} ^{ra} ^{rb} ^{rc} rd ^{re} ^{rf} ^{rg} ^{rh} ^{ri} ^{rj} ^{rk} ^{rl} ^{rm} ^{rn} ^{ro} ^{rp} ^{rq} ^{rr} ^{rs} ^{rt} ^{ru} ^{rv} ^{rw} ^{rx} ^{ry} ^{rz} ^{sa} ^{sb} ^{sc} ^{sd} ^{se} ^{sf} ^{sg} ^{sh} ^{si} ^{sj} ^{sk} ^{sl} sm ^{sn} ^{so} ^{sp} ^{sq} ^{sr} ^{ss} st ^{su} ^{sv} ^{sw} ^{sx} ^{sy} ^{sz} ^{ta} ^{tb} ^{tc} ^{td} ^{te} ^{tf} ^{tg} th ^{ti} ^{tj} ^{tk} ^{tl} tm ^{tn} ^{to} ^{tp} ^{tq} ^{tr} ^{ts} ^{tt} ^{tu} ^{tv} ^{tw} ^{tx} ^{ty} ^{tz} ^{ua} ^{ub} ^{uc} ^{ud} ^{ue} ^{uf} ^{ug} ^{uh} ^{ui} ^{uj} ^{uk} ^{ul} ^{um} ^{un} ^{uo} ^{up} ^{uq} ^{ur} ^{us} ^{ut} ^{uu} ^{uv} ^{uw} ^{ux} ^{uy} ^{uz} ^{va} ^{vb} ^{vc} ^{vd} ^{ve} ^{vf} ^{vg} ^{vh} ^{vi} ^{vj} ^{vk} ^{vl} ^{vm} ^{vn} ^{vo} ^{vp} ^{vq} ^{vr} ^{vs} ^{vt} ^{vu} ^{vv} ^{vw} ^{vx} ^{vy} ^{vz} ^{wa} ^{wb} ^{wc} ^{wd} ^{we} ^{wf} ^{wg} ^{wh} ^{wi} ^{wj} ^{wk} ^{wl} ^{wm} ^{wn} ^{wo} ^{wp} ^{wq} ^{wr} ^{ws} ^{wt} ^{wu} ^{wv} ^{ww} ^{wx} ^{wy} ^{wz} ^{xa} ^{xb} ^{xc} ^{xd} ^{xe} ^{xf} ^{xg} ^{xh} ^{xi} ^{xj} ^{xk} ^{xl} ^{xm} ^{xn} ^{xo} ^{xp} ^{xq} ^{xr} ^{xs} ^{xt} ^{xu} ^{xv} ^{xw} ^{xx} ^{xy} ^{xz} ^{ya} ^{yb} ^{yc} ^{yd} ^{ye} ^{yf} ^{yg} ^{yh} ^{yi} ^{yj} ^{yk} ^{yl} ^{ym} ^{yn} ^{yo} ^{yp} ^{yq} ^{yr} ^{ys} ^{yt} ^{yu} ^{yv} ^{yw} ^{yx} ^{yy} ^{yz} ^{za} ^{zb} ^{zc} ^{zd} ^{ze} ^{zf} ^{zg} ^{zh} ^{zi} ^{zj} ^{zk} ^{zl} ^{zm} ^{zn} ^{zo} ^{zp} ^{zq} ^{zr} ^{zs} ^{zt} ^{zu} ^{zv} ^{zw} ^{zx} ^{zy} ^{zz}

fillus, non est quare diffidere debeat is vos, licet ex vobis viles sitis & humiles, ineruditi & rudes. Semper enim ego vobis adero in mea vinea laborantibus: nec vobis solum, sed & omnibus in vestrum locum successuris, & Apostolicū munus administraturis, usque in consummationem sæculi: Vobis laborantibus ego cooperabor, & per mea virtutis cooperationem proficietis in omnibus ad quæ vos misero: facietisque in me magna, qui ex vobis non valetis nec minima. Semper erit mihi cura Ecclesiæ meæ, quam per vestra prædicationis ministerium edificabo mihi, neque eam deferam, ut penitus deficiat, donec istud perstabit sæculum.

FINIT ELVCIDATIO
in Euangelium secundum
Matthæum.

[Faint, mostly illegible text in a Gothic script, likely a medieval manuscript. The text is arranged in several lines across the upper half of the left page.]

[Faint text, possibly a title or a section heading, located below the main block of text on the left page.]

SV MARIO

CLAS EIND

cedidas por la felice memo

la felice memoria de Sixto V. Romano

cion. O. y en y hermandad de las raras e

y en todos los libros de onico

los libros de

SV MARIO CIA SE IND V

cedidas por la felice memoria

la felice memoria de Sixto V. Romanos

cion, Orden y hermandad de las casas è hospitales

y en todos los lugares donde ouiere Hospitales

los fieles Christianos, que ten

